

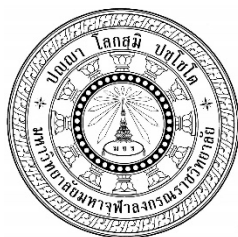
การวิเคราะห์วรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูนุชบัลภาคใต้
AN ANALYSIS OF THE BUDDHIST LITERARY WORKS ENTITLED
“JAMBUPATI” SOUTHERN THAILAND VERSION”

พระมหาดานบ สหายปลโย

ดุษฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พุทธศักราช ๒๕๖๐

การวิเคราะห์วรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องทำวชมพูนับภาคใต้

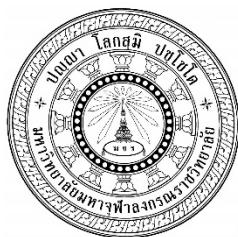
พระมหาชนบ สหายปญโญ

ดุขฎฐินิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุขฎฐิบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธรศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พุทธศักราช ๒๕๖๐

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

An Analysis of the Buddhist Literary Works Entitled
“Jambupati” Southern Thailand Version

Phramaha Khanob Sahayapañño

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Doctor of Philosophy
(Buddhist Studies)

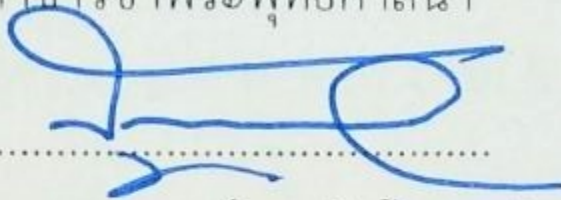
Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

C.E. 2017

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

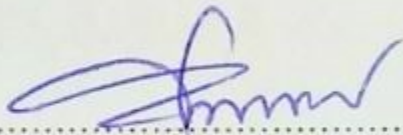

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับดุษฎีนิพนธ์เรื่อง
“การวิเคราะห์วรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูนุชบัพภาคใต้” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

.....
(พระมหาสมบูรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

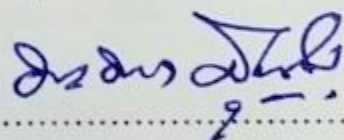
คณะกรรมการตรวจสอบดุษฎีนิพนธ์

.....
(รศ.ดร.ประเวศ อินทองปาน)

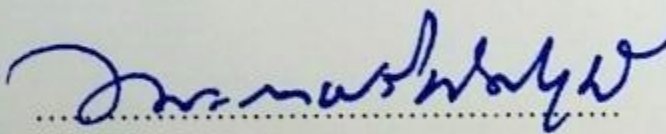
ประธานกรรมการ

.....
(ผศ.ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน)

กรรมการ

.....
(พระมหาสุขสันต์ สุขวฑฒโน, ดร.)

กรรมการ

.....
(พระราชปริยัติมุนี, ผศ.ดร.)

กรรมการ

.....
(รศ.ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร)

กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์

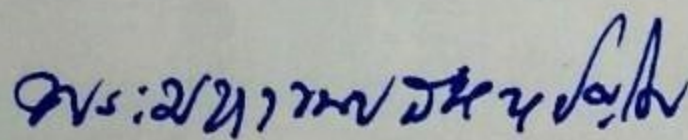
พระมหาสุขสันต์ สุขวฑฒโน, ดร.
พระราชปริยัติมุนี, ผศ.ดร.
รศ.ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร

ประธานกรรมการ

กรรมการ

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

.....
(พระมหาชนบ สหายปญโย)

ชื่อคุณนิพนธ์	: การวิเคราะห์วรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูนับภาคใต้
ผู้วิจัย	: พระมหาชนบ สหายปัญโญ
ปริญญา	: พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
คณะกรรมการควบคุมคุณนิพนธ์	: พระมหาสุขสันต์ สุขวฑฒโน, ดร., ป.ธ. ๕, พธ.บ. (สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา), รป.บ. (บริหารรัฐกิจ), ศษ.บ. (การศึกษานอกระบบ), ศศ.บ. (ไทยคดีศึกษา), พธ.ม. (พระพุทธศาสนา), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)
	: พระราชปริยัติมุนี, ผศ.ดร., ป.ธ. ๙, M.A. (Pali & Sanskrit), Ph.D. (Pali)
	: รศ.ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร, ป.ธ. ๙, พธ.บ. (ปรัชญา), พธ.ม. (พระพุทธศาสนา), Ph.D. (Pali & Buddhist Studies)
วันสำเร็จการศึกษา	: ๑๐ เมษายน ๒๕๖๑

บทคัดย่อ

คุณนิพนธ์เรื่อง “การวิเคราะห์วรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูนับภาคใต้” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาประวัติและพัฒนาการของวรรณกรรมลายลักษณ์ภาคใต้ เรื่องท้าวชมพู ๒) เพื่อวิเคราะห์วรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูนับภาคใต้ ๓) เพื่อวิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูนับภาคใต้ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงเอกสาร และการสัมภาษณ์

พบว่า วรรณกรรมเรื่องนี้เป็นวรรณกรรมพระพุทธศาสนาประเภทหนังสือชุด เขียนด้วยตัวอักษรไทยแบบโบราณสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ ๒) ซึ่งเรียกว่าอักษร ไทยย่อ วรรณกรรมเรื่องนี้พัฒนาการมาจากพระสูตรเรื่อง ชมพูบดีสูตร หรือ ชมพูบดีสูตร พระสูตรนี้เผยแผ่เข้าสู่ประเทศไทยโดยพระภิกษุชาวทิเบต และจากประเทศไทยได้เผยแผ่เข้าไปยังประเทศศรีลังกาในสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศประมาณปี พ.ศ.๒๒๙๘-๒๒๙๙ และหลังจากนั้นได้กระจายไปทั่วทุกภาคของประเทศไทย วรรณกรรมเรื่องนี้เขียนด้วยคำประพันธ์ชนิดต่าง ๆ เช่น กาพย์ยานี กาพย์ฉบัง และกาพย์สุรางคนางค์ ซึ่งเป็นที่นิยมในภาคใต้ ด้านหลักธรรม ผู้แต่งได้นำหลักธรรมเช่น อกุศลมูล ไตรลักษณ์ และโลกุตระธรรม เสนอผ่านทางพฤติกรรมของตัวละครเอกคือท้าวชมพู ถึงแม้ว่าวรรณกรรมนี้จะไม่ได้อธิบายหลักธรรมดังกล่าวโดยตรง แต่ผู้อ่านก็สามารถเข้าใจหลักธรรมนั้นได้ นอกจากนี้วรรณกรรมเรื่องนี้ยังแทรกคติความเชื่อด้านต่าง ๆ เช่น คติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา คติความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ ตลอดจนถึงสภาพสังคมในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นอีกด้วย

Dissertation Title : An Analysis of the Buddhist Literary Works Entitled
“Jambupati” Southern Thailand Version

Researcher : Phramaha Khanob Sahayapañño

Degree : Doctor of Philosophy (Buddhist Studies)

Dissertation Supervisory Committee

: Phramaha Sookson Sukhawattano, Dr., Pali V, B.A. (Sociology and Anthropology), B.P.A. (Public Administration), B.Ed. (Non-formal Education), B.A. (Thai studies), M.A. (Buddhist Studies), Ph.D. (Buddhist Studies)

: Phra Rajapariyattimuni, Asst. Prof. Dr., Pali IX, M.A. (Pali & Sanskrit), Ph.D. (Pali)

: Assoc. Prof. Dr.Samitthipol Netnimit, Pali IX, B.A. (Philosophy) M.A. (Buddhist Studies), Ph.D. (Pali & Buddhist Studies)

Date of Graduation : April 10, 2018

Abstract

This dissertation entitled ‘An Analysis of The Buddhist Literary Works Entitled ‘Jambupati’ Southern Thailand Version’ has three objectives: 1) to study the history and development of the southern literary work entitled *Jambupati*, 2) to analyze the southern literary work entitled *Jambupati*, and 3) to analyze Dhamma principles appeared in the southern literary work entitled *Jambupati*. This is a documentary research including in-depth interview. In the research, It was found that the mentioned literary work is regarded as the Buddhist literature called ‘But’ which is alphabetically written by Thai ancient scripts of early *Rattanakosindra* period (King Rama the second) wherein the name ‘Thai Yor’ was used. This literary work was originally developed from the Sutta called ‘Jambupatisutta’ or ‘Jambupatisut’. It is believed that it was brought into Thai by Tibetan Buddhist monk and from there it was also brought into Sri Lanka in the rein of the king name *Paramakosa* approximately 2298-2299 B.E., and after that it spread across all regions of Thai. In this work, various styles of composition such as

psalm of ‘Yānī, Chabang, Surāṅganāṅga etc. were used and it became popular in the southern region. As regards the principles of Dhamma, the following teachings, the unwholesome roots of action, three common characteristics and Supramundane etc., were used while composing it through protagonist behaviors called ‘Jambupati’. The readers of this literary work can make sense despite having no explanation on those virtues. Besides this, many ideas on beliefs, Buddhist principles, supernaturalism, for instance, were purposely and suitably added including social situations in the early *Rattanakossindra* period.

กิตติกรรมประกาศ

ดุซงึนนิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลงด้วยดี เพราะอาศัยความเอื้ออาทรและความเมตตา จากคณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ โดยเฉพาะโดยเฉพาะพระราชปริยัติมุนี (เทียบ สิริธมา โป.ธ. ๙, ผศ.ดร) คณบดีคณะพุทธศาสตร์ ผู้คอยดูแลงานวิจัยนี้มาตั้งแต่ต้น และตรวจสอบความถูกต้องในด้านต่าง ๆ จนสำเร็จจุล่งด้วยดี ขอขอบพระคุณพระมหาสุสันต์ สุขวาทโน, ดร. ประธานที่ปรึกษา ขอเจริญพรขอบคุณ รศ.ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร อาจารย์ที่ปรึกษาร่วมผู้คอยแนะนำให้กำลังใจให้ข้อคิดต่าง ๆ ขอขอบพระคุณพระมหาอดิเดช สติวโร ดร.,ปธ.๙, ผู้ให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ยิ่งในการทำดุซงึนนิพนธ์ ขอเจริญพรขอบคุณ ผศ.ดร. วุฒินันท์ กันทะเตียน ที่ให้คำแนะนำในขั้นตอนของคลินิกวิทยานิพนธ์ ขอเจริญพรขอบคุณ ผศ.ดร. แม่ชีกฤษณา รักษาโณม ผู้คอยแนะนำ ชี้แนะแนวทางในการทำดุซงึนนิพนธ์ จนสำเร็จด้วยดี ขอขอบคุณท่านพระมหาธนูวุฒิ โชติธมโม ที่กรุณาตรวจรูปแบบเพื่อความถูกต้อง และอำนวยความสะดวกด้านเอกสารต่าง ๆ ขอขอบพระคุณท่านอาจารย์พระมหาพรชัย สิริวโร, ผศ.ดร. ผู้แปลบทคัดย่อภาษาอังกฤษ ขอขอบคุณเพื่อนนิสิตร่วมรุ่นทุกท่านที่คอยกระตุ้นและเป็นกำลังใจให้แกกันและกันด้วยดีเสมอมา ขอขอบคุณท่านผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่กรุณาให้สัมภาษณ์ทำให้ได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการทำดุซงึนนิพนธ์ เป็นอย่างยิ่ง

ขอเจริญพรขอบคุณโยมอรอัญ สัทธิดา ขาวจังหวัดสุราษฎร์ธานี ผู้ให้ความอุปถัมภ์ค่าใช้จ่ายในการศึกษาจนจบหลักสูตร

ขอเจริญพรขอบคุณ ดร.พิพัฒน์ ยอดพฤติการณ์ ผู้มอบทุนสนับสนุนการทำดุซงึนนิพนธ์ แก่ผู้วิจัยจำนวน ๓๐,๐๐๐ บาท ในนาม “ทุน ธรรมพัฒน์” ขอกราบขอบพระคุณพระปัญญานันทมุนี เจ้าอาวาสวัดชลประทานรังสฤษฎ์พระอารามหลวง ที่กรุณาให้ที่พักในระหว่างการศึกษา ขอเจริญพรขอบคุณโยมอาญา ปลอดจินดา ขาวจังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่ได้มอบวรรณกรรมลายลักษณ์บุตชาวเรือ ท้าวชมพูนันเป็นสมบัติทางวรรณกรรมที่ล้ำค่าแก่ผู้วิจัย จนเป็นแรงบันดาลใจให้ผู้วิจัยเลือกทำวิจัยเรื่องนี้

ความดีงามที่เกิดจากการวิจัยนี้ ขออ้อมบูชาคุณคุณบิดามารดา ขออ้อมถวายเป็นอาจริยบูชาแด่ พระครูวินัยศุภานุสิฐ พระอุปัชฌาย์ พระศรีปริยัติยาภรณ์ พระกรรมวาจาจารย์ สดุดาย ขอกราบขอบพระคุณพระครูจิรธรรมคุณ เจ้าอาวาสวัดปรางหมู่ใน จังหวัดพัทลุง พระอาจารย์ผู้ให้ความรัก ให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยด้วยเมตตาจิตเสมอมา

พระมหาชนบ สหายบุญโณ

๑๐ เมษายน ๒๕๖๑

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ง
สารบัญ	จ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ซ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๖
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๖
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย	๖
๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๘
๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๘
๑.๗ กรอบแนวคิดในการทำวิจัย	๑๖
๑.๘ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๖
๑.๙ ประโยชน์ที่ได้รับ	๑๗
บทที่ ๒ ประวัติและพัฒนาการของวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องทำวชมพูนับภาคใต้	๑๘
๒.๑ วรรณกรรมลายลักษณ์	๑๘
๒.๑.๑ ความหมายและประเภทของวรรณกรรมลายลักษณ์	๑๘
๒.๑.๒ การบันทึกวรรณกรรมลายลักษณ์ภาคใต้	๒๑
๒.๑.๓ ความหมายของหนังสือบูต	๒๓
๒.๑.๔ ลักษณะของหนังสือบูต	๒๔
๒.๑.๕ ลักษณะวัสดุและกรรมวิธีการทำหนังสือบูต	๒๔
๒.๑.๖ อักษรที่ใช้ในการบันทึกหนังสือบูต	๒๕
๒.๑.๗ ขนาดของหนังสือบูต	๒๖
๒.๑.๘ สรุป	๒๖
๒.๒ การอนุรักษ์วรรณกรรมลายลักษณ์ภาคใต้	๒๗

๒.๒.๑ วิธีการที่จะช่วยให้คนในยุคปัจจุบันมองเห็นคุณค่าของวรรณกรรม ลายลักษณ์ภาคได้	๓๔
๒.๒.๒ วิธีการที่จะให้คนในยุคปัจจุบันสนใจศึกษาวรรณกรรมลายลักษณ์ ภาคใต้ประเภทหนังสือชุด	๔๐
๒.๓ วรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู	๔๔
๒.๓.๑ ประวัติและพัฒนาการของวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู	๔๔
๒.๓.๒ จุดประสงค์ในการแต่ง	๔๙
๒.๓.๓ ผู้แต่งและสมัยที่แต่ง	๕๓
๒.๓.๔ องค์ประกอบของเนื้อเรื่องของวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู	๕๔
๒.๓.๕ ลักษณะอักษรและอักขรวิธีของต้นฉบับ	๖๘
๒.๓.๖ ประเภทคำประพันธ์ในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู	๑๐๐
๒.๓.๗ ความแพร่หลายของวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูในภาคใต้	๑๓๕
๒.๓.๗.๑ ความนิยมในการนำมาสวดอ่านในชุมชน	๑๓๘
๒.๓.๗.๒ การฟื้นฟูประเพณีการสวดหนังสือ	๑๓๙
๒.๔ สรุป	๑๔๔
บทที่ ๓ วิเคราะห์วรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูฉบับภาคใต้	๑๔๕
๓.๑ เครื่องมือในการวิเคราะห์	๑๔๕
๓.๑.๑ ทฤษฎีการวิเคราะห์วรรณกรรม	๑๔๕
๓.๑.๒ สรุปทฤษฎีการวิเคราะห์วรรณกรรม	๑๕๔
๓.๒ การวิเคราะห์วรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูด้านวรรณศิลป์	๑๕๔
๓.๒.๑ เนื้อเรื่อง	๑๕๕
๓.๒.๒ โครงเรื่อง	๑๕๙
๓.๒.๓ แก่นเรื่อง	๑๖๗
๓.๒.๔ การดำเนินเรื่อง	๑๗๓
๓.๒.๕ ตัวละครที่ปรากฏในเรื่อง	๑๗๕
๓.๒.๖ ธรรมเนียมนิยมในการแต่ง	๒๐๓
๓.๒.๗ การใช้สำนวนโวหาร	๒๑๓
๓.๒.๘ รสวรรณคดี	๒๒๐
๓.๓ สรุป	๒๒๗

บทที่ ๔ วิเคราะห์หลักธรรมในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูนับภาคใต้	๒๒๙
๔.๑ วิเคราะห์หลักธรรมที่สัมพันธ์กับวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู	๒๒๙
๔.๑.๑ หลักธรรมเกี่ยวกับอภุศลมูล	๒๒๙
๔.๑.๑.๑ โลภะ	๒๒๙
๔.๑.๑.๒ โทสะ	๒๓๘
๔.๑.๑.๓ โมหะ	๒๕๒
๔.๑.๒ หลักธรรมอันเกี่ยวกับไตรลักษณ์	๒๖๕
๔.๑.๓ หลักโลกุตรธรรม	๒๗๐
๔.๑.๔ สรุปการวิเคราะห์หลักธรรม	๒๗๗
๔.๒ การวิเคราะห์เนื้อหาวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู	๒๗๗
๔.๒.๑ ความเชื่อตามคติพุทธศาสนา	๒๗๗
๔.๒.๒ ความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ	๒๘๖
๔.๒.๓ ค่านิยม	๒๙๒
๔.๒.๔ สภาพสังคม	๓๐๒
๔.๓ สรุปการวิเคราะห์เนื้อหา	๓๑๔
 บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๓๑๕
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๓๑๕
๕.๑.๑ ด้านวรรณกรรมลายลักษณ์	๓๑๕
๕.๑.๒ ประวัติและพัฒนาการของวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู	๓๑๖
๕.๑.๓ การวิเคราะห์วรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู	๓๑๗
๕.๑.๔ การวิเคราะห์หลักธรรมในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู	๓๑๘
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๓๒๑
๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ	๓๒๑
๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป	๓๒๑
บรรณานุกรม	๓๒๓
ภาคผนวก	๓๓๑
ภาคผนวก ก หนังสือเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัย	๓๓๒
ภาคผนวก ข หนังสือขอสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	๓๓๖
ภาคผนวก ค แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	๓๔๕
ภาคผนวก ง รายนามผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้สัมภาษณ์	๓๔๙

ภาคผนวก ข คำให้สัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิ	๓๕๑
ภาคผนวก ช ตัวอย่างสำเนาต้นฉบับวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู่	๓๙๘
ภาคผนวก ฌ วรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู่ที่ปริวรรตแล้ว	๔๐๖
ประวัติผู้วิจัย	๔๙๘

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

๑. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

ในการวิจัยนี้ผู้วิจัยใช้พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ การวิจัยใช้ชื่อย่อ ดังนี้

พระไตรปิฎก

ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฏิกวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ส.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
อง.ทุก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทุกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ติก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.สคตก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	สคตกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.อฎฐก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	อฎฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.นวก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	นวกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทสก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.อิติ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อิติวุตตกะ	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ชาดก	(ภาษาไทย)
ขุ.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	มหานิทเทส	(ภาษาไทย)

๒. การระบุหมายเลขพระไตรปิฎก

ในดัชนีนิพนธ์เล่มนี้ใช้พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ เป็นหลัก การอ้างอิงพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยจะระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า เช่น ที.ปา. (ไทย) ๙/๑๙๘/๑๖๑. มีความหมายว่า ระบุถึงพระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค ฉบับภาษาไทย พระไตรปิฎกเล่มที่ ๙ ข้อที่ ๑๙๘ หน้า ๑๖๑ เป็นต้น

๓. การระบุหมายเลขในวรรณกรรม

การระบุหมายเลขในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู่ ระบุหมายเลขหน้าและตามด้วยบรรทัดในหน้านั้น ๆ เช่น ๑๓๓/๕-๖ หมายถึง หน้าที่ ๑๓๓ บรรทัดที่ ๕ ถึง ๖ เป็นต้น

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สถาปนาภูมิศาสตร์และและภูมิหลังทางประวัติศาสตร์เป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดกรอบความคิดของผู้คนในดินแดนนั้น ๆ และสะท้อนออกมาทางวรรณกรรม ดังเช่นภาคใต้ของประเทศไทย ซึ่งมีภูมิประเทศเต็มไปด้วยที่ราบสูงและภูเขา มีที่ราบทะเล และพื้นที่ราบในหุบเขาเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ทำให้การตั้งถิ่นฐานของประชากรค่อนข้างเบาบาง มีพื้นที่เพาะปลูกไม่มากนัก แต่เป็นพื้นที่ที่มีทรัพยากรทางธรรมชาติ และมีความสำคัญทางยุทธศาสตร์ อีกทั้งเป็นดินแดนที่เป็นเส้นทางเดินเรือของชาวต่างประเทศในสมัยโบราณ^๑

เมื่ออาณาจักรอยุธยาเข้ามามีอำนาจในหัวเมืองภาคใต้ อิทธิพลทางวัฒนธรรมอันหลากหลายก็แทรกซึมไปทั่ว โดยเฉพาะทางด้านเนื้อหาในวรรณกรรม ทั้งที่เป็นวรรณกรรมแบบมุขปาฐะ อันได้แก่ เพลงกล่อมเด็ก เพลงบอก บทโนรา นิทานพื้นบ้าน เป็นต้น และวรรณกรรมแบบลายลักษณ์อักษร เช่น ตำนานเมืองและตำนานพระธาตุนครศรีธรรมราช พระนิพนธ์โศต เป็นต้น แต่หลักฐานที่ปรากฏอันเกี่ยวกับวรรณกรรมแบบลายลักษณ์อักษรมีน้อย เพราะส่วนใหญ่มักเสียหายไปเพราะสภาพดินฟ้าอากาศ ซึ่งทำให้กระดาษที่ใช้บันทึกชำรุดและเปื่อยง่าย นอกจากนั้นยังถูกทำลายโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์บ้าง ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า วรรณกรรมแบบลายลักษณ์อักษรส่วนใหญ่ของภาคใต้เกิดขึ้นในสมัยต้นรัตนโกสินทร์โดยเฉพาะในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นช่วงฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมในกรุงเทพฯ

วรรณกรรมลายลักษณ์อักษรภาคใต้ไม่มีตัวหนังสือเป็นของตนเอง แต่นำอักษรแบบวรรณกรรมภาคกลางมาใช้ ทั้งตัวอักษรไทยและตัวอักษรขอมไทย ส่วนรูปแบบอักขรวิธีมักจะไม่เป็นไปตามระบบหรือเป็นไปตามหลักไวยากรณ์ คือมักจะบันทึกไปตามเสียงพูด มุ่งการออกเสียงของคนภาคใต้เป็นประการสำคัญ^๒

วรรณกรรมลายลักษณ์ เป็นวรรณกรรมที่บันทึกเรื่องราวที่ผู้เขียนต้องการเล่าเรื่องทำนองเดียวกันกับวรรณกรรมมุขปาฐะ แต่วรรณกรรมลายลักษณ์ใช้ภาษาและหนังสือในการสื่อสารระหว่างผู้เขียนและผู้อ่าน ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้วรรณกรรมลายลักษณ์แพร่หลาย คือ ชาวบ้านเรียนรู้การอ่าน

^๑ ประทีป ชุมพล, รศ., พื้นฐานวรรณกรรมสี่ภาค, (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๘), หน้า ๑๐๙.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๑.

รวมทั้งมีอุปกรณ์บันทึก เอกสารที่ใช้ในการบันทึกในอดีตจนถึงปัจจุบัน ได้แก่จารึกโบราณ เช่น จารึกบนแผ่นศิลา แผ่นดินเหนียว แผ่นโลหะ รวมทั้งเอกสารตัวเขียน เริ่มตั้งแต่ใบลาน สมุดไทย หรือสมุดข่อย และสมุดฝรั่ง^๓

การจารึกหรือการบันทึกในสมุดไทยหรือสมุดข่อย มีขึ้นหลังจากที่ชาวบ้านรู้จักวิธีการทำกระดาษด้วยวัสดุในท้องถิ่น เช่น ขาวเหนือนิยมใช้เปลือกต้นสา จึงเรียกสมุดกระดาษสา ชาวภาคใต้นิยมใช้เปลือกต้นข่อย จึงเรียกสมุดข่อยบ้าง เรียกหนังสือбудบ้าง อีกทั้งยังใช้ใบลานและใบตาลเรียกรวมกันว่าหนังสือใบลาน^๔

วรรณกรรมสมุดข่อย คำในภาษาไทยถิ่นใต้เรียก “буд” เป็นคำ ๆ เดียวกันกับ “สมุด” ซึ่งหมายถึงหนังสือกระดาษที่ใช้เขียนหนังสือ ด้วยเหตุที่หนังสือбудทำด้วยเปลือกไม้ข่อย จึงเรียกว่า “สมุดข่อย” แบ่งออกเป็นสองชนิดตามสีของกระดาษ ถ้ากระดาษสีขาวเรียก “будขาว” ถ้ากระดาษสีดำเรียก “будดำ” อักษรที่ใช้บันทึกหนังสือбудอาจจำแนกได้เป็น ๓ แบบ คือ อักษรขอมล้วน อักษรไทยปนอักษรขอม และอักษรไทยล้วน อักษรแต่ละแบบนี้ อาจใช้จำแนกเนื้อหาของวรรณกรรมออกเป็น ๓ ประเภท คือ อักษรขอมล้วนมักใช้จารึกวรรณกรรมที่สำคัญหรือศักดิ์สิทธิ์ เช่น เรื่องเกี่ยวกับธรรมะและเวทมนต์คาถา เป็นต้น ถ้าใช้อักษรขอมบันทึกถ้อยคำภาษาบาลีเรียกว่า “ขอมบาลี” และถ้าใช้อักษรขอมบันทึกถ้อยคำภาษาไทยเรียกว่า “ขอมไทย” ส่วนมากจะเป็นวรรณกรรมประเภท “будดำ” วรรณกรรมที่บันทึกด้วยอักษรไทยปนอักษรขอม มักมีเนื้อหาเน้นด้านอักษรศาสตร์และการประพันธ์ชนิดต่าง ๆ เช่น เวทมนต์คาถา ตำรายาพื้นบ้าน นิทานชาดก เป็นต้น วรรณกรรมที่บันทึกด้วยอักษรชนิดนี้ มีทั้ง “будดำ” และ “будขาว” ส่วนวรรณกรรมที่บันทึกด้วยอักษรไทยล้วน ๆ มักเป็นวรรณกรรมธรรมดาทั่วไป^๕

วรรณกรรมลายลักษณ์หนังสือбуд ที่บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับศาสนามีมากมายหลายเรื่อง เรื่องหนึ่งที่ชาวใต้รู้จักกันดี คือ เรื่อง “ท้าวชมพู” หรือ “พระยาชมพู” เป็นเรื่องราวที่กล่าวถึงพุทธประวัติตอนหนึ่งมาดำเนินเรื่อง คือตอนที่พระพุทธเจ้าทรงเนรมิตพระวรกายเป็นพระธรรมราชาธิราชเพื่อปราบพญายักษ์ชมพู กษัตริย์แห่งเมืองปัญจาให้ละเลิกจากโลภะ โทสะ และโมหะ แล้วหันมายอมรับนับถือ จนกลายเป็นพระสาวกที่บรรลุพระอรหันต์ในที่สุด วรรณกรรมเรื่องนี้ได้รับเนื้อเรื่องจากพระสูตรเรื่อง ชมพูบดีสูตร ซึ่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงตั้งข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับต้นฉบับหนังสือชมพูบดีสูตรที่พบในประเทศไทยว่า น่าจะเป็นเรื่องที่แต่งขึ้นโดยการนำ วัดถุนิทานทางพุทธศาสนาหายาน มาแต่งเป็นอรรถกถาภาษาบาลีขึ้นในประเทศไทยภายหลังหนังสือจามเทวีวงศ์ และ รัตนพิมวงค์ ด้วยเหตุนี้จึงไม่ปรากฏแหล่งที่มาของชมพูบดีสูตรใน

^๓ ประพนธ์ เรืองณรงค์, วรรณกรรมและภาษาถิ่นใต้, (กรุงเทพฯ : สถาพรบุ๊คส์, ๒๕๕๙), หน้า ๑๐๙.

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๐.

^๕ ฉันทส ทงช่วย, ภาษาวัดและวัฒนธรรมภาคใต้, (กรุงเทพฯ : โอ เอส พริ้น ตั้ง เฮ้าส์, ๒๕๓๖), หน้า ๒๕๕-๒๖๐.

พระเจ้าราชาธิราชผู้อุดมนั้น หาทรงทำพระราชกิจอันเป็นกุศลยวดยิ่ง ให้ผด็ครองพระพุทธรูปใหม่ พระพุทธรูปที่ทรงมงกุฏเช่นนี้ ได้มีปรากฏในมหาชมพูดิวิตฤ เหตุนั้น ราชบุรุษผู้เล่าเรียนนิทานนั้น ชัดเจนบอกเล่ามีมาอย่างแท้จริง

ข้อที่ ๔๐ ชมพูดิวิตฤ เปสมานามหเส ลงกาทีเป สาสิตุ พราหมณาน อคคมหาเสนาปตี ลงกาย ลงกาทีเป พุทฺทมราชสส ต อาโรจยิตวา อิมํ วตถุ เปเสนโต สงฆวรนาย กุฑมสส วิจาเรตวา วิมติหรณตถาย สพเพสํ พราหมณานณจ ลงกินท์ ตํ พุทฺธิมพ์ สพพนวรัตนปฎิมนติตํ เอทิสํ กาเรสิ กุสลํ ภัยโยภาวาย ลงกาทีเป สิริวฑฒนบุรีวิชิเต อปิจ พุตานุพุตมจจา วิจิตตกาณ จนรชตรตนปฎิมนติเต ปรมพุทธาราม วิหาเร มโนรมเม มณฑเป พุทฺธสิหิงครูปิ ทิสวา ตํ อชานิตวา นิทานํ กลาเปสุํ สนวนาย

เราได้ส่งชมพูดิวิตฤมาให้อัครเสนาปตีลังกา เพื่อให้สั่งสอนพราหมณ์ทั้งหลายในเกาะลังกา แล้วขอให้ทูลเรื่องนั้นแก่พระเจ้าอุดมหาราชลังกาทวิปด้วย เมื่อเริ่มจะส่งชมพูดิวิตฤนี้มา ได้ถวายพระสังฆวรนายกุดม ให้พิจารณาแล้ว เพื่อที่จะได้ถอนวิมติของพราหมณ์ทั้งหลาย ขอให้พระเจ้ากรุงลังกาทรงสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่อง เหมือนอย่างกรุงเทพมหานคร สร้างประดับนวรรตน์ล้วนเกิด พระราชกุศลจะได้เจริญยิ่ง ๆ ในกรุงศรีวิชัยบุรี ตลอดแคว้นแคว้นในลังกาทวิปอีกประการหนึ่ง พุตานุพุตอำมาตย์ได้เห็นพระพุทธรูปในมณฑปนามโนรมย์ ในวัดบรมพุทธารามวิหาร ประดับทองเงินรัตนงามวิจิตร จึงพากันเจรจาเหตุที่ไม่ทราบเรื่องนั้นให้กันฟัง

จากข้อความในศุภอักษรดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า วรรณกรรมเรื่องชมพูดิวิตฤได้เป็นที่รู้จักแพร่หลายมาตั้งแต่สมัยอยุธยาในรัชกาลพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศแล้ว และนอกจากนั้นในศุภอักษรข้อที่ ๔๐ จะเห็นได้ว่าพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ส่งคัมภีร์ชมพูดิวิตฤไปยังลังกาประเทศ และยังทรงแนะนำให้พระเจ้าเกียรติศิริราชสิงหะ กษัตริย์ลังกาในสมัยนั้นทรงสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องเหมือนอย่างของไทยด้วย ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า วรรณกรรมเรื่องนี้ ได้รับความนิยมอย่างยิ่งในสมัยอยุธยาและสืบเรื่อยมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ต่อจากนั้นก็แพร่หลายในทุกภาคของประเทศไทย ฉบับที่เก่าแก่ที่สุดแต่งเป็นภาษาบาลี ระบุศักราช พ.ศ.๒๒๘๙ เก็บรักษาอยู่ที่หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร นักปราชญ์ในท้องถิ่นในแต่ละภูมิภาค คงได้อาศัยโครงเรื่องจากภาษาบาลีนี้ นำไปแต่งด้วยอักษรที่ใช้ในแต่ละท้องถิ่น ด้วยการเพิ่มเติมเนื้อเรื่องปลีกย่อย และใช้ภาษาที่คนในท้องถิ่นสามารถเข้าใจได้ พร้อมทั้งสอดแทรกวัฒนธรรม และสภาพสังคมท้องถิ่นในยุคสมัยนั้น ๆ ไว้ด้วย

วรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูฉบับท้องถิ่นภาคใต้นิยมแต่งเป็นบทประพันธ์ประเภทกาพย์ เพื่อใช้เป็นหนังสือสำหรับสวดอ่านเป็นทำนองไพเราะในที่ชุมชน เพื่อให้ผู้ฟังเกิดความเพลิดเพลิน สนุกสนาน เกิดความศรัทธาในพระพุทธรูป และได้อรรถธรรมคำสอนที่สอดแทรกอยู่ในเนื้อเรื่อง เมื่อวรรณกรรมเป็นภาษาถิ่นได้ก็จะสะท้อนสภาพสังคมที่คนถิ่นได้ทำกิจกรรมร่วมกัน ฟังบทสวดอ่านเรื่องพระยาชมพู ซึ่งกิจกรรมทางสังคมอย่างนี้จะมีได้ในวัดในเทศกาลเข้าพรรษา หรือ วัน

ธรรมสวณะ ที่อุบาสกอุบาสิกาไปนอนค้างที่วัดหลังเสร็จกิจกรรมไหว้พระสวดมนต์ จะนำหนังสือคติธรรมมาสวดอ่านเพื่อให้เกิดความเพลิดเพลิน ภาพทางสังคมแบบนี้ไม่มีให้เห็นแล้วในปัจจุบัน

วรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูนับท้องถิ่นภาคใต้มีอยู่หลายฉบับ และหลายจังหวัด แต่ฉบับที่ผู้วิจัยนำมาศึกษาวิเคราะห์นี้ เป็นฉบับจังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยผู้วิจัยได้รับมอบจากนาย อาญา ปลอดจินดา ชาวอำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีสภาพสมบูรณ์ ระบุในท้ายเล่มว่าเขียนจบเมื่อวันอาทิตย์ เดือนเจ็ด ขึ้น... (ข้อความขาด) พระพุทธศักราชล่วงแล้วสองพันสามร้อยห้าสิบสามปี... (ข้อความขาด) (พ.ศ. ๒๓๕๓) ตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย นั้นหมายความว่านักปราชญ์ท้องถิ่นภาคใต้นิยมแต่งเรื่องพระยาชมพู่ด้วยภาษาไทยถิ่นใต้มาก่อน พ.ศ. ๒๓๕๓ ฉะนั้นภาพที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องชมพู่ดีสูตร ไม่ว่าจะเป็นด้านวัฒนธรรม คำสอน ค่านิยมของสังคม จึงสะท้อนสังคมในยุคก่อนนั้นด้วยเช่นกัน

คติธรรมคำสอนที่ปรากฏในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู่ ซึ่งเห็นได้โดยผ่านตัวละครเอกของเรื่องคือท้าวชมพู่ ที่ปรากฏชัดเจนยกตัวอย่าง เช่น เรื่องของความโลภ ซึ่งถือว่าเป็นหนึ่งในอกุศลมูล ได้ชื่อว่าเป็นรากเหง้าของอกุศลทั้งหลาย โดยผู้แต่งได้แสดงให้เห็นว่าท้าวชมพู่คือตัวอย่างของคนที่ไม่ดีตกอยู่ในอำนาจของโลภะแล้ว บวกกับการที่ตนเองเป็นผู้มีอำนาจอย่างล้นเหลือ จึงคิดครอบครองชมพู่ทวิไพบูลย์ในอำนาจของตนแต่เพียงผู้เดียว ในที่สุดท้าวชมพู่เหิมเกริมถึงขนาดแสดงฤทธิ์ต่อสู้กับพระพุทธเจ้า แต่ผู้แต่งก็แสดงให้เห็นว่า มนุษย์นั้นสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์มาสู่พฤติกรรมที่พึงประสงค์ได้หากได้เจอกัลยาณมิตร เพราะในที่สุดแล้วท้าวชมพู่ก็สามารถลดทิฐิมานะของตนหันมายอมรับนับถือพระพุทธเจ้า และได้อุปสมบทในพระพุทธศาสนา จากเรื่องนี้ย่อมเป็นการพิสูจน์ให้เห็นว่าไม่ว่ายุคสมัยไหน “ธรรม ย่อมชนะอธรรม” เสมอ

ด้านอิทธิพลที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวบ้าน จากวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู่ ได้สะท้อนให้เห็นความเชื่อต่าง ๆ ที่ฝังลึกอยู่ในจิตใจของชาวบ้าน โดยเฉพาะความเชื่อในพระพุทธศาสนา ได้แก่ความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ ความเชื่อในเรื่องสิ่งเหนือธรรมชาติ ความเชื่อในของวิเศษ ความเชื่อในเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ และความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ เป็นต้น

วรรณกรรมลายลักษณ์ไม่ว่าของภาคใดก็ตาม ล้วนแต่ชี้ให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองทางด้านอักษรศาสตร์ของคนในอดีตเป็นอย่างดี เพราะวรรณกรรมเป็นสิ่งบ่งบอกถึงความเป็นอารยะของชนชาตินั้น ๆ อีกทั้งวรรณกรรมยังเป็นสิ่งบันทึกสภาพสังคมและวัฒนธรรมของชาติในยุคสมัยนั้น ๆ ไว้อีกด้วย ที่กล่าวนี้เพื่อชี้ให้เห็นว่า วรรณกรรมคือส่วนสำคัญของสังคมที่ทรงคุณค่าอย่างอนันต์หากมุ่งศึกษาให้ถึงแก่นสารและนำมาใช้ประโยชน์อย่างจริงจัง ภาคใต้ของไทยมีวรรณกรรมอยู่เป็นจำนวนมากที่อยู่ในรูปหนังสือชุด ซึ่งเขียนด้วยอักษรวิธียุคโบราณ และหาผู้อ่านได้น้อยเต็มที ข้าพคนที่พอจะอ่านได้ก็มักจะเป็นคนรุ่นปู่ตายาย ปัจจุบันนี้วรรณกรรมลายลักษณ์ประเภทหนังสือชุดถึงจะมีการศึกษากันอยู่บ้าง แต่ก็มีจำนวนน้อยมาก ซึ่งหากปล่อยให้อยู่เช่นนี้ คุณค่าที่ควรจะได้รับก็

จะไม่เกิดขึ้น และที่สำคัญคือ วรรณกรรมลายลักษณ์เหล่านี้เป็นมรดกทางภูมิปัญญาของชาติที่กำลังรอการเสื่อมสูญ หากไม่สนใจศึกษากันอย่างจริงจัง ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าเสียดายเป็นอย่างยิ่ง

วรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูนุบภาคใต้ ซึ่งเป็นของฉบับจังหวัดสุราษฎร์ธานีนี้ ก็เช่นเดียวกันมีคุณค่าทางศาสนาซึ่งเหมาะแก่การศึกษา แต่หากตกไปอยู่ในมือคนผู้มองไม่เห็นคุณค่าที่บันทึกอยู่ข้างใน ก็อาจถูกเปลี่ยนเป็นสินค้าในตลาดของเก่าซึ่งในที่สุดแล้วอาจตกไปอยู่ในมือของชาวต่างชาติก็ได้ ประกอบกับวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพูนุบฉบับจังหวัดสุราษฎร์ธานียังไม่เคยมีผู้ศึกษามาก่อน ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจจะศึกษาวรรณกรรมภาคใต้เรื่องท้าวชมพูนุ เพื่อเป็นการศึกษาค้นคว้า อนุรักษ์ ส่งเสริม และเผยแพร่วรรณกรรมลายลักษณ์ฉบับนี้ให้คงอยู่สืบไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาประวัติและพัฒนาการของวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูนุบภาคใต้
- ๑.๒.๒ เพื่อวิเคราะห์วรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูนุบภาคใต้
- ๑.๒.๓ เพื่อวิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูนุบภาคใต้

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ ประวัติและพัฒนาการของวรรณกรรมลายลักษณ์เป็นอย่างไร
- ๑.๓.๒ องค์ประกอบของวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูนุเป็นอย่างไร
- ๑.๓.๓ มีหลักธรรมใดบ้างที่ปรากฏในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูนุ

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ต้นฉบับหลักที่ใช้ในการศึกษา คือ วรรณกรรมลายลักษณ์ชุดชาวเรื่อง “ท้าวชมพูนุ” เขียนด้วยอักษรไทยแบบโบราณ สำนวนไทยถิ่นใต้ หมึกสีดำ ตัวอักษรมีลักษณะสวยงามซึ่งเรียกว่าตัวอักษรแบบไทยย่อ แต่งเป็นบทร้อยกรองประเภทคำฉันท์ และ คำกาพย์ประเภทต่าง ๆ ต้นฉบับหนังสือชุดชาวนี้นี้ผู้วิจัยได้รับจากนายอาญา ปลอดจินดา ชาวอำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี จังหวัดสุราษฎร์ธานี มี ๑ เล่ม จำนวน ๑๔๖ หน้า อายุ ๒๐๘ ปี ในหน้าสุดท้ายระบุว่ หนังสือท้าวชมพูนุรหัดเจ้านี้ เขียนจบ ณ วันอาทิตย์ เดือนเจ็ด ขึ้น...(ข้อความขาดหาย) พระพุทธศักราชล่วงแล้วสองพันสามร้อยห้าสิบสามปี ...๗...(ข้อความขาดหาย) ระบุผู้แต่งชื่อว่า พระมหาสิริมณีสพรหม...(ข้อความขาดหาย) มีสภาพสมบูรณ์ทั้งด้านเนื้อหาและตัวอักษร ในหน้าสุดท้ายมีคำรุดนินดน้อยเข้าใจว่าถูกแกะเพื่อเอาภาพ แต่กระนั้นก็

^๗ วันเดือนปีดังกล่าวศาสตราจารย์ชานเกตุทัต ล้อม เพ็งแก้ว ได้คำนวณย้อนหลังว่า ตรงกับ วันอาทิตย์ เดือน ๗ ขึ้น ๙ ค่ำ ซึ่งตรงกับวันอาทิตย์ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๕๓ จ.ศ. ๑๑๗๒ ร.ศ. ๒๘.

ยังถือว่ายังอยู่ในสภาพสมบูรณ์ที่สุด และใช้อีก ๓ ฉบับ เป็นฉบับสอบทาน ในกรณีที่ฉบับที่ใช้ในการศึกษามีคำศัพท์หรือข้อความไม่สมบูรณ์ คือ

๑. ต้นฉบับหนังสือบุดขาวเรื่อง “ท้าวชมพู” เขียนด้วยอักษรไทย ภาษาไทยถิ่นใต้ แต่งเป็นบทร้อยกรองประเภทคำกาพย์ ต้นฉบับไม่ค่อยสมบูรณ์ นางสาวรัตนา วงศ์สุวรรณ มอบให้สถาบันทักษิณคดีศึกษา มี ๑ เล่ม ๖๘ หน้า อายุ ๑๘๘ ปี เขียนเมื่อ พ.ศ.๒๓๖๒ หมายเลขทะเบียน อ.๑๕๐.๑๑๒

๒. ต้นฉบับหนังสือบุดขาวเรื่อง “ท้าวชมพู” เขียนด้วยอักษรไทย ภาษาไทยถิ่นใต้ แต่งเป็นบทร้อยกรองประเภทคำกาพย์ ฉบับวัดประดู่หอม ตำบลคูหาสวรรค์ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง ต้นฉบับไม่สมบูรณ์ นายอำนวย รองเลือน มอบให้สถาบันทักษิณคดีศึกษา มี ๑ เล่ม ๒๖ หน้า ไม่ปรากฏ พ.ศ.ที่เขียน หมายเลขทะเบียน อ.๑๕๐.๑๑๑

๓. ต้นฉบับสมุดคัดลอกเรื่อง “พระยาชมพู” ของนักศึกษามหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา คัดลอกเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๖ หมายเลขทะเบียน อ.๔๕๐.๐๑๔

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านเอกสาร

เพื่อให้เนื้อหาการวิจัยมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ผู้วิจัยใช้พระไตรปิฎกบาลี และภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ พร้อมทั้งอรรถกถา หนังสือบุดขาวเรื่องท้าวชมพูฉบับจังหวัดสุราษฎร์ธานี พ.ศ. ๒๓๕๓ ซึ่งผู้วิจัยจะใช้เป็นฉบับหลักในการศึกษา และอีก ๓ ฉบับ คือ ฉบับของสถาบันทักษิณคดีศึกษา พ.ศ. ๒๓๖๒ ฉบับวัดประดู่หอม จังหวัดพัทลุง และ ฉบับมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒสงขลา พ.ศ. ๒๕๒๖ เป็นฉบับตรวจทาน

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความลึกซึ้งมากขึ้น ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Indept-Interview) จากผู้เชี่ยวชาญด้านวรรณกรรมลายลักษณ์ภาคใต้ จำนวน ๙ รูป/คน คือ

๑) พระครูอรุณสุตาลังการ (ปรีดา ขนติธมฺโม,ผศ.ดร.) ผู้อำนวยการมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช

๒) พระครูจิรธรรมคุณ (เจน คุณากโร) เจ้าอาวาสวัดปรางหมู่ใน ตำบลปรางหมู่ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง

๓) พระครูกุวิวารภรณ์ เจ้าอาวาสวัดบ้านสวน ต.มะกอกเหนือ อ.เมือง จ.พัทลุง

๔) ศาสตราจารย์พิเศษ อติศักดิ์ ทองบุญ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๕) เกตุทัตศาสตราภิชาน ล้อม เพ็งแก้ว ข้าราชการบำนาญ จ.เพชรบุรี

๖) ศ.ชวน เพชรแก้ว มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี จังหวัดสุราษฎร์ธานี

๗) รศ.ดร.สืบพงศ์ ธรรมชาติ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

๘) รศ.ดร.ศานติ ภัคดีคำ หัวหน้าภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

๙) นางพลอย พุ่มแก้ว ชาวจังหวัดพัทลุง

๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ **วรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู่** หมายถึง วรรณกรรมบันทึกซึ่งเขียนลงในสมุดไทยประเภทหนังสือบุตชาวเขียนด้วยตัวอักษรไทยย่อ ซึ่งพบที่บ้านของนายอาญา ปลอดจินดา ชาวจังหวัดสุราษฎร์ธานี

๑.๕.๒ **หนังสือบุต** หมายถึง สมุดไทยโบราณ เขียนด้วยลายมือ ทำด้วยเปลือกข่อย หรือเถากริดหนา

๑.๕.๓ **ท้าวชมพู่** หมายถึง ตัวละครเอกในวรรณกรรมลายลักษณ์ภาคใต้เรื่องท้าวชมพู่

๑.๕.๔ **การวิเคราะห์วรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู่** หมายถึง การวิเคราะห์วรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู่ในด้านองค์ประกอบของวรรณกรรม คือ เนื้อเรื่อง โครงเรื่อง แก่นเรื่อง การดำเนินเรื่อง ตัวละครที่ปรากฏในเรื่อง ธรรมเนียมนิยมในการแต่ง การใช้สำนวนโวหาร และ รสวรรณคดี

๑.๕.๕ **รสวรรณคดี** หมายถึง การศึกษาวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู่ฉบับภาคใต้ ด้านรสวรรณคดีต่าง ๆ คือ วีรรส อภิปุตรรส รุทรส กรณารส ภัยนกรส วิภังครส สันตรส และ หัสสรส

๑.๕.๖ **การวิเคราะห์หลักธรรม** หมายถึง การวิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู่ฉบับภาคใต้ คือ อุกุศลมูล ไตรลักษณ์ และ หลักโลกุตระธรรม เท่านั้น

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวรรณกรรมเรื่องพระยาชมพู่ซึ่งเป็นวรรณกรรมทางศาสนา จำเป็นต้องศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูล เพื่อนำมาใช้เป็นหลักและแนวทางในการศึกษาค้นคว้าดังนี้

ก) หนังสือและตำรา

๑.๖.๑ **สมเด็จพระยาตำราธิราชานุภาพ** ทรงกล่าวไว้ใน “อธิบายเรื่องท้าวมหาชมพู่” ว่า นิทานวัตถุเรื่องท้าวมหาชมพู่นี้ อ้างว่าเป็นเรื่องพระพุทธรูปประวัติ ปางเมื่อพระพุทธรูปองค์ทรงกระทำปาฏิหาริย์ทรมานท้าวมหาชมพู่ ผู้มีฤทธานุภาพหาตัวสู้มิได้ ให้ละพศยอมเป็นพุทธสาวก พวกจีนและพวกญวนที่ถือพระพุทธศาสนาตามลัทธิมหายานกล่าวว่า ท้าวมหาชมพู่เป็นทหารเอกของจตุโลกบาล ครั้นพระพุทธรูปทรงให้เลื่อมใสในพระรัตนตรัยแล้ว แต่นั่นก็รักษาพระธรรมวินัยต่อมา เพราะฉะนั้นจึงทำรูปอย่างวัดจีนและวัดญวน จีนเรียกว่าอู่ย่ท้อเอี้ย ญวนเรียกว่าหยีต้ายา แต่ตามเรื่องทางข้างไทยเราว่า ท้าวมหาชมพู่เป็นกษัตริย์ครองเมืองปัญจาลาษฎร์ แลเมื่อพระพุทธรูป

ทรงพระมานให้เลื่อมใสแล้ว ท้าวมหาชมพูศรัทธาถึงละราชสมบัติออกทรงผนวชเป็นภิกษุ แล้วเพียรบำเพ็ญสมณธรรม ได้บรรลุเป็นพระอริยสาวกพระองค์หนึ่งในครั้งพุทธกาล^๘

ข้อความข้างต้นนี้ สอดคล้องกับข้อความที่ปรากฏในหนังสือเทศน์ที่ ๔ เรื่องท้าวมหาชมพูว่า เรื่องท้าวมหาชมพูนี้กล่าวกันว่า เป็นต้นตำนานพระพุทธรูปทรงเครื่อง ปางเมื่อพระพุทธองค์ทรงทำอิทธิปาฏิหาริย์ทรงมานพญาชมพู ผู้มีฤทธิ์หาตัวสู้มิได้ ให้ละพยศร้าย จนยอมเป็นสาวก แต่แท้จริงพระพุทธรูปทรงเครื่องที่มีในเมืองพม่า มอญ ไทย เขมร มีมาเมื่อแต่ครั้งประเทศเหล่านั้นนับถือลัทธิมหายาน เรื่องที่กล่าวไว้ในตำนานท้าวพญาชมพูนั้นเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในชั้นหลัง^๙

๑.๖.๒ บุญเหลือ เทพยสุวรรณ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “วิเคราะห์สุวรรณคติไทย” ว่าทุกชุมชน ทุกสังคมมีวรรณคดีในรูปใดรูปหนึ่ง แล้วแต่ระดับและลักษณะความเจริญของชุมชนหรือสังคมนั้น ๆ สังคมกรีกเป็นสังคมที่เจริญทางศิลปวิทยาการเกือบทุกสาขา ก็ไม่ต้องสงสัยว่าจะได้มีวรรณกรรมชิ้นเยี่ยมยิ่งตกทอดลงมาถึงปัจจุบัน สังคมโรมเจริญทางการทหาร กฎหมาย และบริหาร สังคมนี้ก็ไม่ขาดทางวรรณคดี สังคมอินเดียเจริญทางปรัชญาทางจิต ก็มีวรรณกรรมชิ้นวิเศษ สังคมจีน ญี่ปุ่น ก็เช่นกัน สังคมตะวันตกในปัจจุบันเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี หรือวิทยาศาสตร์ก็มีวรรณคดีเยี่ยมยิ่งอีก จึงอาจสรุปได้ว่า วรรณคดีเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตมนุษย์จริง เมื่อวรรณคดีเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตมนุษย์ และเราสนใจกับชีวิตของมนุษย์ ก็ต้องศึกษาวรรณคดี^{๑๐}

๑.๖.๓ กุหลาบ มัลลิกะมาส ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “วรรณคดีวิจารณ์” ว่า คนไทยส่วนใหญ่มีพุทธศาสนาเป็นศูนย์กลางของศิลปะทุกสาขา รวมทั้งสาขาวรรณคดี โดยเฉพาะก่อนอิทธิพลของวรรณกรรมทางตะวันตกจะแพร่หลายมาถึง ที่มีเนื้อหาเป็นพุทธศาสนาโดยตรง เช่น ไตรภูมิพระร่วง มหาชาติคำหลวง และนันทโศภนสูตรคำหลวง และยังมีส่วนที่แสดงปรัชญาทางพุทธศาสนา วรรณคดีที่มีพุทธปรัชญาปรากฏอยู่มากเป็นพุทธปรัชญาที่ไม่ลึกซึ้งเกินไปนัก เช่น แสดงถึงความเชื่อกรรมดังที่ปรากฏอยู่ในเรื่องพระลอ เรื่องที่เกี่ยวกับโลกียวิสัยของมนุษย์ รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส หรือเกี่ยวกับกิเลสอันเป็นพื้นนิสัยสันดานของมนุษย์ คือ โลภะ โทสะ และโมหะ เหล่านี้ มักปรากฏในวรรณคดีแทบทุกเรื่องของเรา วรรณคดีไทยจึงเป็นเรื่องที่เน้นอารมณ์ของมนุษย์ และทำให้มีลักษณะที่เรียกว่า “วรรณคดีแห่งอารมณ์” ส่วนที่แสดงศรัทธาในพุทธศาสนา มีปรากฏอยู่เสมอในวรรณคดี

^๘ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, เรื่องท้าวมหาชมพูซึ่งถือกันมาแต่โบราณว่าเปนต์ต้นตำนานพระพุทธรูปทรงเครื่อง, พิมพ์ครั้งที่ ๒, หลวงภักดีลักษณะวิจารณ์ พิมพ์ในการกุศล เมื่อปีระกา พ.ศ.๒๔๖๔, (พระนคร : โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๖๔), หน้า ก.

^๙ บรรณสาธาณบาลแห่งพระจันทร์, หนังสือเทศน์ที่ ๔ เรื่องท้าวมหาชมพู, (พระนคร : พระจันทร์, ๒๔๗๐), คำนำ.

^{๑๐} บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, ม.ล., วิเคราะห์สุวรรณคติไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๒), หน้า ๑.

ได้แก่ตอนประณามบทของวรรณคดีแต่ละเรื่อง มักมีบทไหว้พระรัตนตรัยอยู่ตอนต้น หรือมีฉะนั้นในตอนท้าย ผู้แต่งแสดงความจำนงขอให้เกิดในพุทธศาสนา และขอให้ได้พระโพธิญาณในที่สุด^{๑๑}

๑.๖.๔ สืบพงศ์ ธรรมชาติ ได้วิจัยเรื่อง “วิเคราะห์วัฒนธรรมจากวรรณกรรมภาคใต้ประเภทชาดก” ผลการวิจัยพบว่า วัฒนธรรมด้านความเชื่อ ค่านิยม จริยธรรม สิ่งของเครื่องใช้ อาหารการกิน และการแต่งกายของชาวไทยภาคใต้ในวรรณกรรมที่วิเคราะห์พบว่ามีอยู่หลากหลายล้วนแต่เป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเจริญงอกงามและภูมิปัญญาของชาวไทยภาคใต้ในอดีตได้ทั้งสิ้น วัฒนธรรมด้านต่าง ๆ เหล่านี้ ได้สืบเนื่องต่อมาจนถึงสมัยปัจจุบัน บางอย่างมีการปรับเปลี่ยนไปตามสมัยนิยม เปลี่ยนไปมากบ้างน้อยบ้าง บางอย่างก็ไม่ใช่ที่นิยมจึงมีเพียงร่องรอยให้เห็นบ้างเท่านั้น อย่างไรก็ตามวัฒนธรรมส่วนใหญ่ก็ยังคงปฏิบัติอยู่ และมีการฟื้นฟูเพื่อให้วัฒนธรรมที่มีคุณค่าต่อสังคมเหล่านี้คงอยู่ต่อไปตราบเท่าที่คนไทยภาคใต้จะไม่เห็นคุณค่า^{๑๒}

๑.๖.๕ สืบพงศ์ ธรรมชาติ ได้ปริวรรตวรรณกรรมเรื่อง “จันทกนิรชาดก” ผลการศึกษาพบว่า วรรณกรรมเรื่องจันทกนิรชาดกมีเค้าโครงเรื่องนำมาจากจันทกนิรชาดก ชาดกเรื่องที่ ๔๘๕ ในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย หรือไม่นำมาจากจันทกนิรชาดก ในพระสุตตรอรรถกถา ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง แต่บอกไว้ว่าแต่งเพราะได้รับพระบัญชาจากตรุณมหาราช (มหาราชผู้เยาว์) เมื่อปี พ.ศ. ๒๒๒๗ สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี บทประพันธ์ที่ใช้แต่งมี ๔ ชนิด คือ ร่ายสุภาพ โคลง ๒, ๓ และ ๔ สุภาพ มีเนื้อเรื่องเกี่ยวกับการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นพญาจันทกนิรราชและมีจันทกนิรเป็นชายา^{๑๓}

๑.๖.๖ ดวงมน จิตรจักษ์ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “คุณค่าและลักษณะของเด่นของวรรณคดีไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น” ว่า วรรณคดีลายลักษณ์ แม้สร้างขึ้นในรูปของตัวเขียน แต่ก็มีไว้เพื่อเสพด้วยการอ่านเป็นท่วงทำนองที่เรียกว่า ขับและสวด ด้วยเหตุนี้ ลักษณะสำคัญขององค์ประกอบด้านเสียงจึงคงอยู่ เป็นสิ่งแสดงเค้าเงื่อนของการสืบต่อจากมุขปาฐะ แต่การแต่งเป็นลายลักษณ์ ได้เปิดโอกาสให้มีกิจกรรมอย่างหนึ่งซึ่งไม่มีในมุขปาฐะคือการ “เกลากลอง” ความยั่งยืนของวรรณคดีลายลักษณ์ที่ตกทอดข้ามเวลา น่าจะเป็นแรงบันดาลใจให้มีศรัทธาในการสร้างงาน โดยเฉพาะเมื่อโยงเรื่องกับเนื้อหาทางศาสนาได้บ้าง ก็มักถือว่าเป็นบุญกุศลอย่างหนึ่ง ซึ่งจะบันดาลให้ผู้สร้างได้รับผลบุญ เพราะฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่า การเกลากลองในวรรณคดีลายลักษณ์ เกิดขึ้นด้วยสำนึกในศักยภาพของมนุษย์ในการสร้างและเสพงานประพันธ์ การเกลากลองทำให้เห็นความเป็นวัตถุนิยม

^{๑๑} กุหลาบ มลลิกะมาส,ศ., **วรรณคดีวิจารณ์**, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๘), หน้า ๓๕๙.

^{๑๒} สืบพงศ์ ธรรมชาติ,รศ.ดร., “วิเคราะห์วัฒนธรรมจากวรรณกรรมภาคใต้ประเภทชาดก” , (สงขลา: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒภาคใต้, ๒๕๓๔) ,หน้า ๑๒๓.

^{๑๓} สืบพงศ์ ธรรมชาติ,รศ.ดร., “ปริวรรตวรรณกรรมเรื่องชาดก”, (สงขลา : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ภาคใต้, ๒๕๓๖), บทคัดย่อ.

ของผลงานมากขึ้น และส่งผลต่อการสื่อสารที่จะยืนยาวคงทนเกินกว่าชีวิตของผู้สร้าง บ่งชี้ความพากเพียรเรียนรู้ชีวิต ที่จะส่งทอดต่อกัน และขัดเกลาต่อเติมได้ไม่รู้จบ การสร้างสรรค์ทางวรรณศิลป์ จึงเป็นการสร้างกุศล ซึ่งอาจเทียบเท่าได้กับการบำเพ็ญปัญญาบารมี และทานบารมี ซึ่งมีอานิสงส์ได้แผ่เจกิเลสได้^{๑๔}

๑.๖.๗ นิยดา เหล่าสุนทร เมธีวิจยอาวุโส สาขาวรรณคดีไทย ได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่า ตามทรรศนะของตนเอง วรรณกรรมเรื่องชมพูบดีสูตร น่าจะแต่งในช่วงอยุธยา หรืออาจจะยุคก่อนหน้านี้อีกได้ เพราะในสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศแห่งอยุธยา พระสูตรนี้ก็เป็นที่รู้จักกันแพร่หลายแล้ว การแพร่กระจายของพระสูตรนี้จะมีอิทธิพลต่อการสร้างพระพุทธรูปปางทรงเครื่อง (จักรพรรดิ) หรือจะแต่งในสมัยหลังจากการสร้างพระพุทธรูปตามพระมติของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช^{๑๕} และอีกตอนหนึ่งว่า คงเป็นเพราะว่าพระสูตรนี้เป็นที่นิยมอย่างแพร่หลายในสมัยอยุธยาแล้ว ดังนั้นจึงไม่น่าแปลกใจอย่างใดที่บทละครเรื่องหนึ่งจะมีความสัมพันธ์กับชมพูบดีสูตรในด้านเนื้อหาบางตอน บทละครเรื่องนี้คือ “สังข์ศิลป์ชัย” พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๒ ตอนท้าวเสนากุญพระบิดาของสังข์ศิลป์ชัยเข้าเมืองของสังข์ศิลป์ชัย ซึ่งพระอินทร์ได้มาเนรมิตให้ดงมปาดังเมืองสวรรค์ ความคล้ายคลึงกันของเหตุการณ์ตอนนี้ แสดงว่าคงมีการหยิบยืมกันโดยเฉพาะตอนที่สนุกสนาน เหมาะที่จะแสดงละครนอก เช่นเรื่องสังข์ศิลป์ชัย ตอนท้าวเสนากุญเข้าเมืองก็เป็นตอนเดียวกันกับท้าวชมพูเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า^{๑๖}

๑.๖.๘ ศานติ ภักดีคำ ได้กล่าวไว้ว่า ชมพูบดีสูตรเป็นสูตรนอกพระไตรปิฎก กล่าวถึงพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงพระองค์เป็นพระเจ้าราชาธิราชหรือพระเจ้าจักรพรรดิราชาธิราช ทรมานท้าวมหาชมพูผู้เป็นมิฉชาติจิ จนนท้าวชมพูเลื่อมใสเสด็จออกผนวชและสำเร็จเป็นพระอรหันต์ในที่สุด พระสูตรเรื่องนี้เป็นที่นิยมกันมากในสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ นับเป็นตัวอย่างสำคัญของวรรณกรรมบาลีที่แต่งในประเทศไทยที่สำคัญเรื่องหนึ่งที่นิยมกันแพร่หลายมาก^{๑๗}

จากที่หลายท่านได้กล่าวมาสรุปได้ว่า วรรณกรรม ไม่ว่าจะเรียกว่าวรรณกรรมลายลักษณ์ก็ตาม จะเรียกว่าวรรณคดี หรือวรรณกรรมประเภทใดก็ตาม ล้วนสะท้อนภาพวิถีชีวิตของผู้คนในยุคสมัยนั้น ๆ หรือเป็นภาพสะท้อนวิถีชีวิตของโลกียชนที่ยังมีรักโลภโกรธหลง ซึ่งผู้เขียนได้สื่อผ่านทางตัว

^{๑๔} ดวงมน จิตรจำนงค์.รศ.ดร., **คุณค่าและลักษณะเด่นของวรรณคดีไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น**, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๒๗, ๒๘, ๒๙.

^{๑๕} นิยดา เหล่าสุนทร, ศ.ดร., **พินิจวรรณกรรม รวมบทความวิจัยด้านวรรณคดี**, (กรุงเทพฯ : แม่คำผาง, ๒๕๔๒), หน้า ๑๒๑.

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๒, ๑๒๗.

^{๑๗} ศานติ ภักดีคำ, **Jambupati-suttr A synoptic Romanized edition**, (Bangkok: Typeset Dvipantara Unlimited, 2009), บทนำ.

ละคร การศึกษาวรรณกรรมจึงเป็นการศึกษาลึกลงไปถึงพฤติกรรมของมนุษย์นั่นเอง การศึกษาวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องทำวชพูกก็เช่นเดียวกัน นอกจากผู้ศึกษาได้ความได้รับสุนทรีย์ในวรรณกรรมแล้ว ที่สำคัญคือได้ศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์ปุถุชนคนหนึ่ง ซึ่งเต็มไปด้วยโลภะ โทสะ โมหะ แต่ในที่สุดก็สามารถทำลายโลภะ โทสะ และโมहनันได้

ข) เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๙ อุบลศรี อรรถพันธ์ ได้ปริวรรตและศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมภาคใต้ประเภทหนังสือบุดเรื่องปองครก ผลการศึกษาพบว่า วรรณกรรมเรื่องนี้มีคุณค่า ๓ ประการ คือ คุณค่าทางจริยธรรมและคติธรรม คุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรม และคุณค่าทางอรรถรสของวรรณกรรม โดยคุณค่าทางจริยธรรมมีแนวคิดสืบเนื่องมาจากความเชื่อหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เช่น แนวคิดเรื่องกรรม แนวคิดเรื่องความกตัญญู และแนวคิดเกี่ยวกับคำสอนสตรีเกี่ยวกับการครองเรือน เป็นต้น คุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรม พบว่าวรรณกรรมเรื่องนี้ได้สะท้อนสภาพบ้านเมืองในภาคใต้สมัยต้นรัตนโกสินทร์ ที่มีลักษณะเป็นเมืองท่าที่มีการค้าขายระหว่างเมือง ลักษณะการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราช ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ เช่น เทวดา ภูตผี เวทมนต์คาถา การทำเสน่ห์ เป็นต้น ด้านอรรถรสของวรรณกรรมพบว่า วรรณกรรมเรื่องนี้มีครบทุกรสประกอบด้วยเสาวรจนารีปราโมทย์ พิโรธวาทัง และศัลลาปังคพิสัย ก่อให้เกิดความสะเทือนใจหรือทราบซึ่งใจอันแสดงถึงความสามารถและภูมิปัญญาของชาวใต้เป็นอย่างดี^{๑๘}

๑.๖.๑๐ จำเริญ แสงดวงแข และคณะ ได้วิจัย เรื่อง “การศึกษาคำภาษาไทยถิ่นใต้ในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้” โดยผู้วิจัยและคณะได้ศึกษาถึง ๑๑ เรื่องด้วยกัน ผลการศึกษาพบว่า กวีภาคใต้นิยมสร้างสรรค์วรรณกรรมที่มีรสทางวรรณคดีได้ครบทุกรส เนื่องจากวรรณกรรมส่วนใหญ่เป็นนิทานที่เกี่ยวกับศาสนา และเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ จึงมีการใช้ศัพท์ในลักษณะราชาศัพท์มากกว่าศัพท์ท้องถิ่น แต่คำภาษาไทยถิ่นใต้ในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้เหล่านี้ก็มีลักษณะที่น่าสนใจ เพราะสามารถวิเคราะห์ถึงความหมายประจำคำ ความหมายโดยบริบทของคำ การเปลี่ยนแปลงของคำ และภาพสะท้อนทางสังคม วัฒนธรรมจากคำภาษาไทยถิ่นใต้ในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ได้ตามจุดมุ่งหมาย สำหรับจำนวนศัพท์นั้น ผู้ศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้จะพบว่า ในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้มีคำศัพท์ภาษาไทยถิ่นใต้อยู่เป็นจำนวนมาก แต่แท้จริงแล้วจำนวนคำศัพท์เหล่านั้นส่วนใหญ่เป็นคำที่ใช้อักขรวิธีที่แตกต่างไปจากปัจจุบัน แต่ตัวศัพท์จะสอดคล้องกับภาษาที่ใช้ในวรรณกรรมศาสนา และ วรรณกรรมจักร ๆ วงศ์ ๆ โดยทั่วไป^{๑๙}

^{๑๘} อุบล อรรถศรีพันธ์, “การปริวรรตและศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมภาคใต้ประเภทหนังสือบุดเรื่องปองครก”, (สงขลา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๔๒), หน้า ๒๖๐.

^{๑๙} จำเริญ แสงดวงแข และคณะ, “การศึกษาคำภาษาไทยถิ่นใต้ในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้”, (สงขลา : มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๔๓), หน้า ๖๒-๖๓.

๑.๖.๑๑ ญัตรา คุ่มแคว้น ได้ “ศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมภาคใต้เรื่องพระยาชมพู”

ผลการวิจัยพบว่า วรรณกรรมเรื่องพระยาชมพูมีโครงเรื่องเหมือนกับพระสุตรเรื่อง ชมพูปติสูตร หรือ ชมพูปติสูตร ซึ่งพบหลักฐานเป็นใบลานที่เก่าแก่ที่สุดอยู่ในสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ พระสุตรเรื่องนี้ได้แพร่หลายไปทุกภูมิภาคของประเทศไทย รวมทั้งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และแคว้นสิบสองปันนาสาธารณรัฐประชาชนจีน โดยเฉพาะในภาคใต้ ได้พบวรรณกรรมเรื่องนี้หลายสำนวน ที่ผู้แต่งได้นำเรื่องราวมาแต่งด้วยสอแต่แรกภาษาถิ่นใต้ ความเชื่อ และค่านิยม ตลอดจนสภาพสังคมท้องถิ่นภาคใต้ไว้ด้วย เมื่อพระภิกษุนำมาใช้เทศน์สั่งสอนพุทธศาสนิกชน ให้มีความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาและสั่งสอนจริยธรรม และศีลธรรมไม่ให้เป็นผู้หลงตนแบบพระยาชมพู จึงเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางในเวลาต่อมา ทำให้ชาวภาคใต้มีความเชื่อตามอย่างพุทธศาสนิกชนภาคกลางว่าพระสุตรเรื่องชมพูปติสูตร เป็นพุทธประวัติตอนหนึ่งที่พระพุทธเจ้าทรงเนรมิตพระวรกายเป็นพระธรรมราชาธิราชเพื่อปราบพยศพระยาชมพูให้ลดทิฐิมานะ และหันมาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และเป็นต้นตอานานพระพุทธรูปทรงเครื่องปางโปรดพระยาชมพู หรือ ปางทรมานพระยาชมพู^{๒๐}

๑.๖.๑๒ ญัตรา คำชู ได้วิจัยเรื่อง “วิเคราะห์การสร้างสรรคนิทานคำกาพย์” ผลการวิจัย

พบว่า สาเหตุที่นิทานคำกาพย์นิยมประพันธ์ สวด อ่าน และฟังกันในหมู่ประชาชนภาคกลางและภาคใต้ของไทยนั้น อาจเป็นเพราะทั้งสองภูมิภาคนี้มีความสัมพันธ์กันทางการเมืองการปกครอง รวมทั้งมีการแลกเปลี่ยนเชื่อมโยงทางวัฒนธรรมกันอย่างใกล้ชิดมาช้านาน ส่งผลให้มีวัฒนธรรมทางวรรณกรรมที่คล้ายคลึงกัน กล่าวคือ นิยมใช้ตัวอักษรภาษาไทยและอักษรขอมไทยในการบันทึกเรื่องราว นิยมคำประพันธ์ประเภทกาพย์ และมีพิธีสวดอ่านนิทานคำกาพย์ที่คล้ายคลึงกัน ดังจะเห็นได้จากการสวดโอ้เอ้วิหารรายของภาคกลาง ส่วนภาคใต้มีพิธีสวดด้าน ซึ่งเป็นการอ่านนิทานคำกาพย์เป็นท่วงทำนองรอบพระอุโบสถใหญ่ในวัดที่มีความสำคัญ เนื่องจากนิทานคำกาพย์ส่วนใหญ่มีเนื้อเรื่องสนุกสนาน ในขณะเดียวกันสอแต่แรกคติธรรมคำสอนอุทาหรณ์ต่าง ๆ ให้ผู้อ่านได้ฟัง ได้ตระหนักถึงคุณค่าของชีวิต รวมทั้งสัจธรรมของโลกได้อีกด้วย จนกระทั่งเกิดเป็นความนิยมในการสร้างนิทานคำกาพย์บันทึกในสมุดไทย หรือหนังสือบุดเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา เพราะเชื่อว่าจะทำให้เกิดอานิสงส์ผลบุญมาก^{๒๑}

๑.๖.๑๓ ชวน เพชรแก้ว ได้กล่าวไว้ในบทความเรื่อง “วรรณกรรมทักษิณ: หลักฐาน

สำคัญของภาคใต้ที่ทำการการศึกษา” สรุปได้ว่า สังคมไทยภาคใต้ใช้วรรณกรรม ท่องถิ่นสำหรับถ่ายทอดความรู้ ความคิด สร้างคุณลักษณะของผู้คน หรือการใช้ ประโยชน์เพื่อแก้ไขปัญหาบางประการ วรรณกรรมจึงเป็นเครื่องมือสำคัญใน การสร้างพลังให้สังคมมีสมรรถนะ ศักยภาพ เจตคติ

^{๒๐} ญัตรา คุ่มแคว้น, “การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมภาคใต้เรื่องพระยาชมพู”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๒), หน้า ๓๙๗.

^{๒๑} ญัตรา คำชู, “วิเคราะห์การสร้างสรรคนิทานคำกาพย์”, ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๓), หน้า ๒๒๘.

ตลอดจนค่านิยม และ คุณธรรมจริยธรรมตามที่สังคมพึงประสงค์ สิ่งดังกล่าวช่วยให้ชาวภาคใต้ เป็น ผู้รู้จักตนเอง สามารถจัดการตนเอง กับสภาพแวดล้อมที่ตนดำรงอยู่ได้ ทำให้สามารถยืนหยัดด้วย ตนเองอย่างอิสระ มีคุณลักษณะเฉพาะหลายประการ ที่โดดเด่น เช่น เป็นคนชอบสงสัย ไม่เชื่อ อะไร ง่าย ๆ รักพวกพ้อง มีวิจารณ์ญาณ ในการตัดสินใจ ยอมรับและปรับเปลี่ยน ความคิดความเชื่อบนฐาน ของข้อมูลและ ความมีเหตุผล มีแนวทางทางการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ สร้างสรรค์เป็นของตนเอง ด้วยการตีค่า ปรับรูปแบบตามยุคสมัย และสถานการณ์ เพื่อนำไปใช้ตามความ เหมาะสม วรรณกรรม คือ ส่วนสำคัญของสังคมภาคใต้ที่ทรงคุณค่าอย่างอนเออนันต์ หากมุ่งศึกษาให้ถึงแก่นสารและนำมาใช้ ประโยชน์อย่างจริงจัง วรรณกรรม ท้องถิ่นดังกล่าวแม้จะสูญหายไปมาก แต่ก็ยังมีต้นฉบับหลงเหลือ กระจายอยู่ตามวัด และที่เป็นสมบัติส่วนตัวอีก ส่วนหนึ่งประมาณไม่น้อยกว่าหมื่นเล่ม ทั้ง หนังสือบูต หนังสือใบลาน และ หนังสือเล่มเล็กที่พิมพ์เผยแพร่ในยุคเก่า ยังคงกระจายอยู่ทั่วไป ในพื้นที่ ภาคใต้ วรรณกรรมเหล่านี้เป็นมรดก ทางภูมิปัญญาของชาติที่กำลังรอการ เชื่อมสูญเสีย หากไม่ สนใจศึกษากันอย่าง จริงจัง^{๒๒}

๑.๖.๑๔ สืบพงศ์ ธรรมชาติ ได้วิจัยเรื่อง “จริยธรรมในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ ประเภทนิทานประโลมโลก” โดยได้ศึกษาวรรณกรรมจำนวน ๕ เรื่อง ผลการวิจัยพบว่า จากการ วิเคราะห์จริยธรรมจากบทสนทนาและบทบรรยายจากวรรณกรรมทั้ง ๕ พบว่า มีจริยธรรมสอดคล้อง กับโครงเรื่อง เนื้อเรื่อง และพฤติกรรมของตัวละคร จริยธรรมที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ ประเภทนิทานประโลมโลก ล้วนมีอยู่ในหลักธรรมของทุกศาสนา เพราะทุกศาสนามีจุดมุ่งหมาย เดียวกัน คือสอนคนให้เป็นคนดี และประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้อง ดังาม จริยธรรมที่ได้จากการ วิเคราะห์โครงสร้างของวรรณกรรมนั้น เป็นสิ่งที่คนไทยในอดีตใช้เป็นสิ่งที่สร้างคนให้เป็นคนดี ด้วย วิธีการต่าง ๆ การแต่งไว้ในหนังสือเป็นแนวทางหนึ่งที่จะก่อให้เกิดจริยธรรมของบุคคล เพราะ สมัยก่อนมีการสวด (อ่าน) หนังสือกันให้เด็กและผู้ใหญ่ฟัง และให้นักเรียนวัดอ่านหนังสือเหล่านี้ด้วย ดังนั้น จริยธรรมที่มีอยู่ในหนังสือก็แปรจากตัวหนังสือเป็นพฤติกรรมที่ดั่งาม สร้างสรรค์ ของนักเรียน วัด และบุคคลทั่วไปที่รับรู้แล้วนำไปปฏิบัติ ด้วยเหตุนี้นำไปปฏิบัติแล้วได้ผลในทางดี ดังตัวละคร ฝ่ายดีในเรื่อง^{๒๓}

๑.๖.๑๕ ณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์ และคณะ ได้ กล่าวไว้ในงานวิจัยเรื่อง “ภาพสะท้อนทาง สังคมจากองค์ประกอบเชิงซ้อนในวรรณกรรม : กรณีหนังสือ “สังข์ศิลป์ชัย” ฉบับภาคใต้” สรุปได้ว่า ภาพสะท้อนทางสังคมจากวรรณกรรมเรื่องสังข์ศิลป์ชัย เป็นมุมมองที่เป็นสามัญธรรมดาโดยผ่านระบบ

^{๒๒}ชวน เพชรแก้ว,ศ., “วรรณกรรมทักษิณ: หลักฐานสำคัญของภาคใต้ที่ท้าทายการศึกษา”, The Journal of the Royal Institute of Thailand, ปีที่ ๓๖ ฉบับที่ ๔ (ตุลาคม - ธันวาคม ๒๕๕๔): ๕๖๙.

^{๒๓} สืบพงศ์ ธรรมชาติ,รศ.ดร., “จริยธรรมในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ประเภทนิทานประโลมโลก” , (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๔), หน้า ๑๗๗.

ความคิดความทรงจำของ ผู้ประพันธ์ที่ได้ถ่ายทอดออกมาตามฉันทลักษณ์ มีกลวิธีการนำเสนอที่แตกต่างจากยุค สมัยปัจจุบัน หากแต่ภาพที่กวีได้นำเสนอนั้นถูกกลั่นออกมาจากประสบการณ์ที่ตนได้พบเห็นในยุคนั้นสมัยนั้น ซึ่งองค์ประกอบทั้งหลายที่กล่าวมา ไม่ว่าจะเป็นการเอาตัวรอด การพนัน พิธีกรรม ความเชื่อโชคลาง อบายมุข สีนบน การรักษาพยาบาลและ ตลาดนั้น ล้วนยังปรากฏอยู่ในระบบของสังคมวัฒนธรรมในปัจจุบัน ข้อค้นพบหนึ่งอีกประการหนึ่ง คือการสันนิษฐานเกี่ยวกับอายุของหนังสือชุดสังข์ศิลป์ชัยฉบับนี้มีความสอดคล้องกับประวัติศาสตร์สยามในเรื่อง “ผืน” ซึ่งเป็นสิ่งเสียดัดอันเป็นผลพวงจากการที่สยามมีการเจริญราชไมตรีกับประเทศตะวันตก ในช่วงรัตนโกสินทร์ ตอนต้น พ.ศ. ๒๓๖๔ ในสมัยรัชกาลที่ ๒ จึงพออนุมานได้ว่า อายุเอกสารที่พบไม่น่าจะเกินสมัยรัชกาลที่ ๒ แม้ว่าวรรณกรรมเรื่องนี้จะพบกระจายอยู่ในสมัยอยุธยาตอนปลายอยู่ก่อน แล้ว กวีอาจนำมาประพันธ์ใหม่โดยเพิ่มเติมประสบการณ์ ความรู้สึกนึกคิดในยุคสมัย ตนเพิ่มเติมแต่งโดยบันทึกไว้ในองค์ประกอบเชิงซ้อนเพื่อเสริมเรื่องราว ของวรรณกรรมให้เสมือนจริงเพิ่มมากขึ้น แต่ยังคงใช้ขนบการเขียนและโครงเรื่องเหมือนเดิม^{๒๔}

๑.๖.๑๖ พิสิทธิ์ กอบบุญ ได้วิจัยเรื่อง “แนวคิดและบทบาทของวรรณกรรมไทย พระพุทธศาสนาในสังคมไทย” ผลการศึกษาพบว่า วรรณกรรมไทยพระพุทธศาสนาสร้างสรรค์จากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และปกรณ์วิเสส เนื้อหาและโครงเรื่องจากคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนาเหล่านี้ เป็นแหล่งสำคัญของการสร้างสรรค์ที่วรรณกรรมพระไตรปิฎกเป็นหลักสำคัญสูงสุดที่ต้องยึดถือเพราะเป็นพุทธพจน์ ส่วนคัมภีร์หลังพระไตรปิฎกนี้แม้ว่าวรรณกรรมไทยพระพุทธศาสนาบางเรื่องจะแปลจากคัมภีร์บาลีกี่ตาม แต่ก็มีข้อสังเกตว่าผู้แต่งมิได้แปลความจากคัมภีร์ภาษาบาลีทั้งหมด แต่สามารถเลือกสรรและสังเคราะห์นำเอาสาระสำคัญจากคัมภีร์หลังพระไตรปิฎกมาสร้างสรรค์เป็นวรรณกรรมเฉพาะเรื่อง และมีความสอดคล้องกับความคิด ความเชื่อของคนไทย วรรณกรรมไทยพระพุทธศาสนาทุกประเภทต้องอาศัยคัมภีร์คือพระไตรปิฎกและอรรถกถา รวมทั้งคัมภีร์ในสมัยหลังคือ ฎีกา อนุฎีกา และปกรณ์วิเสสในการสร้างสรรค์วรรณกรรม ทั้งทางตรงและทางอ้อม ในทางตรงคือการนำหลักคำสอน เนื้อเรื่อง เหตุการณ์ ตลอดจนข้อความจากคัมภีร์หลักมาใช้ในการแต่ง ซึ่งสามารถตรวจสอบเชื่อมโยงไปถึงพระไตรปิฎกและอรรถกถาได้^{๒๕}

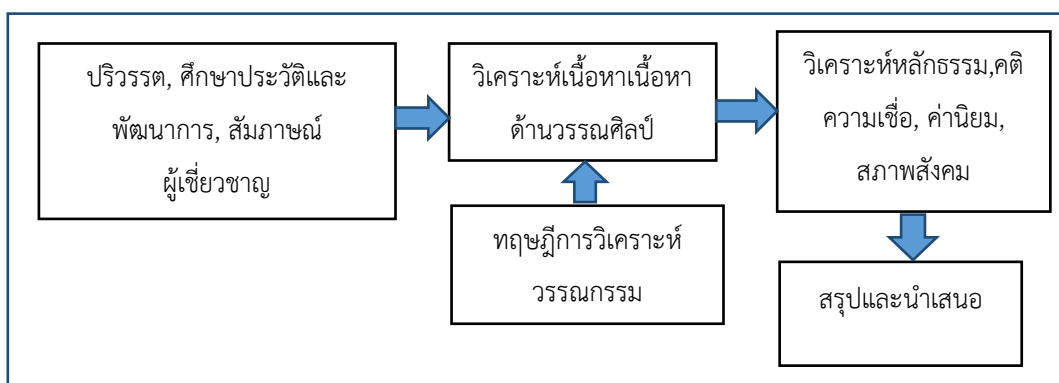
^{๒๔} ณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์ และคณะ, “ภาพสะท้อนทางสังคมจากองค์ประกอบเชิงซ้อนในวรรณกรรม : กรณีหนังสือ “สังข์ศิลป์ชัย” ฉบับภาคใต้”, วารสารวิชาการแพรวากาฬสินธุ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๗): ๓๐.

^{๒๕} พิสิทธิ์ กอบบุญ, ผศ.ดร., “แนวคิดและบทบาทของวรรณกรรมไทยพระพุทธศาสนาในสังคมไทย”, รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์, (สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๗), หน้า ๒๓๑-๒๓๒.

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้น กล่าวโดยสรุปจะเห็นได้เคยมีผู้วิจัยวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู่ หรือ พระยาชมพู่ ทั้งที่เป็นฉบับภาคกลางและฉบับภาคใต้ ทั้งที่เป็นฉบับภาษาบาลี (ศานติ ภักดีคำ) และภาษาไทย (ณัฐา คำชู) ฯลฯ งานวิจัยส่วนใหญ่กล่าวถึงประวัติความเป็นมา และการวิเคราะห์เนื้อหาโดยรวมของชมพูติสูตร แต่การศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องพระยาชมพู่ยังไม่มีปรากฏว่าเคยมีใครศึกษา โดยเฉพาะวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวฉบับภาคใต้เรื่องท้าวชมพู่ ที่บันทึกด้วยอักษรไทยโบราณถิ่นใต้ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๓ (ตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย) ฉบับจังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งเมื่อว่ากันด้านอายุกล่าวได้ว่ามีความเก่าแก่กว่าฉบับอื่น ๆ มาก คือมีอายุถึง ๒๐๘ ปี ทั้งยังไม่มีใครเคยศึกษาวิเคราะห์มาก่อน ประกอบทั้งวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องนี้มีเนื้อหาสาระที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในด้านหลักธรรมต่าง ๆ ผู้วิจัยเห็นว่ามีความสำคัญแก่การศึกษาและนำหลักธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องนี้เผยแพร่ให้ประจักษ์ อีกทั้งการศึกษานี้ยังเป็นการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับพันธกิจของมหาวิทยาลัยข้อที่ ๔ หมวดยานบำรุงศิลปวัฒนธรรม ความว่า “เสริมสร้างและพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ให้เอื้อต่อการศึกษาศึกษา เพื่อสร้างจิตสำนึกและความภาคภูมิใจในความเป็นไทย สนับสนุนให้มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น มาเป็นรากฐานของการพัฒนาอย่างมีดุลยภาพ” อีกด้วย ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู่ฉบับภาคใต้

๑.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยปรัวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู่ฉบับภาคใต้จากอักษรเขียนแบบโบราณมาเป็นอักษรเขียนแบบปัจจุบัน และศึกษาวิเคราะห์ในด้าน เนื้อหา ภาษา หลักธรรม คติความเชื่อที่ปรากฏในวรรณกรรมโดยกำหนดกรอบในการวิจัย ดังนี้

๑.๘ วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู่ฉบับภาคใต้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยมีขั้นตอนในการศึกษาดังนี้

๑.๘.๑ ศึกษาวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูฉบับจังหวัดสุราษฎร์ธานี จากต้นฉบับหนังสือบุตขาว แล้วนำมาปริวรรต โดยปริวรรตเป็นอักษรและอักษรวิธีภาษาไทยปัจจุบันทุกตัวอักษร

๑.๘.๒ สอบทานความถูกต้องจากฉบับสอบทาน

๑.๘.๓ สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

๑.๘.๔ รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูที่ได้จากการสัมภาษณ์

๑.๘.๕ วิเคราะห์วรรณกรรมเรื่องท้าวชมพูด้านวรรณศิลป์ คือ ด้าน เนื้อเรื่อง โครงเรื่อง แก่นเรื่อง การดำเนินเรื่อง ตัวละครที่ปรากฏในเรื่อง ธรรมเนียมนิยมในการแต่ง การใช้สำนวนโวหาร และ รสวรรณคดี โดยใช้ทฤษฎีการวิเคราะห์วรรณกรรมเป็นเครื่องมือ การวิเคราะห์หลักธรรมในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู ตลอดจนถึงค่านิยมและสภาพสังคม

๑.๘.๖ เสนอผลงานการวิจัย นำข้อมูลที่วิเคราะห์เสนอด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

๑.๙ ประโยชน์ที่ได้รับ

๑.๙.๑ ได้ทราบประวัติและพัฒนาการของวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู หรือชมพูบดีสูตร

๑.๙.๒ ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับวรรณกรรมที่จะก่อให้เกิดคุณค่าแก่การดำเนินชีวิตต่อไป

๑.๙.๓ ได้องค์ความรู้ด้านการนำหลักธรรมเสนอผ่านทางตัวละครในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู

บทที่ ๒

ประวัติและพัฒนาการของวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูนุชภาคใต้

ในการศึกษาบทที่ ๒ นี้ ผู้วิจัยจะได้แบ่งเนื้อหาการศึกษาออกเป็น ๒ ส่วน คือ ๑) การศึกษาเนื้อหาโดยทั่วไปของวรรณกรรมลายลักษณ์ภาคใต้ และ ๒) การศึกษาเฉพาะเนื้อหาของวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูนุช ซึ่งจะกล่าวเป็นลำดับต่อไป

๒.๑ วรรณกรรมลายลักษณ์

๒.๑.๑ ความหมายและประเภทของวรรณกรรมลายลักษณ์

ได้มีผู้ให้ความหมายของคำว่า วรรณกรรมลายลักษณ์ไว้ดังนี้

ประพนธ์ เรืองณรงค์ กล่าวไว้ว่า วรรณกรรมลายลักษณ์ หมายถึง วรรณกรรมที่บันทึกเรื่องราวที่ผู้เขียนต้องการเล่าเรื่องในทำนองเดียวกันกับวรรณกรรมมุขปาฐะ ต่างแต่ว่า วรรณกรรมลายลักษณ์ใช้ภาษาและหนังสือสื่อสารกันระหว่างผู้เขียนกับผู้อ่าน^๑ และว่า วรรณกรรมลายลักษณ์หมายถึงวรรณกรรมที่บันทึกเรื่องราวที่ผู้เขียนต้องการเล่าเรื่องนั้น ๆ ทำนองเดียวกันกับวรรณกรรมมุขปาฐะ ต่างแต่ว่าวรรณกรรมลายลักษณ์ใช้ภาษาและหนังสือสื่อสารระหว่างผู้เขียนและผู้อ่าน รวมทั้งมีอุปกรณ์ในการบันทึก^๒

ดวงมน จิตรจันทน์ ได้กล่าวอธิบายไว้ว่า วรรณกรรมลายลักษณ์แม้สร้างขึ้นในรูปของตัวเขียน แต่ก็มีเพื่อเสพด้วยการอ่านเป็นท่วงทำนองที่เรียกว่า “ขับและสวด” ด้วยเหตุนี้ลักษณะสำคัญขององค์ประกอบด้านเสียงจึงยังคงอยู่ เป็นสิ่งแสดงเค้าเงื่อนของการสืบต่อจากมุขปาฐะ แต่การแต่งเป็นลายลักษณ์ ได้เปิดโอกาสให้มีกิจกรรมอย่างหนึ่ง ซึ่งไม่มีในมุขปาฐะ คือการ “เกลากลอน”^๓

กตัญญู ชูชื่น กล่าวว่า วรรณกรรมลายลักษณ์หมายถึง วรรณกรรมที่ได้รับการสืบทอดกันมาโดยบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรไว้แล้วเก็บรักษาไว้ที่วัด การบันทึกก็เพราะเป็นเรื่องที่จำได้ยาก เช่น

^๑ ประพนธ์ เรืองณรงค์, วรรณกรรมและภาษาถิ่นใต้, (กรุงเทพฯ : สถาพรบุ๊คส์, ๒๕๕๙), หน้า ๑๐๙.

^๒ ประพนธ์ เรืองณรงค์, วรรณกรรมภาคใต้, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๕), หน้า ๕๙.

^๓ ดวงมน จิตรจันทน์, คุณค่าและลักษณะเด่นของวรรณคดีไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๒๗.

คำสัพขัญ บพสวดต่าง ๆ ตำรายา ตำราสมุนไพร ตำราโหราศาสตร์ และไสยศาสตร์ต่าง ๆ ตลอดจนถึง ตำราพิชัยยุทธ์ เป็นต้น^๔

ประทีป ชุมพล ได้กล่าวไว้ว่า วรรณกรรมลายลักษณ์หมายถึง วรรณกรรมที่มีการบันทึก เป็นหลักฐาน เพื่อถ่ายทอดการศึกษา^๕

จากที่กล่าวมาแล้ว สรุปได้ว่า วรรณกรรมลายลักษณ์หมายถึง วรรณกรรมที่มีการสืบทอด ต่อกันมา ด้วยการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรชัดเจน ทั้งนี้เพื่อสะดวกต่อการศึกษา หรือเพื่อการ อ่านเป็นทำนองที่เรียกว่าการขับและการสวดเพื่อความเพลิดเพลินอีกด้วย ดังคำกล่าวที่ว่า เพราะ วรรณกรรมลายลักษณ์นอกจากจะให้ความบันเทิงใจแล้ว ยังสามารถตอบสนองความจำเป็นในการ ดำรงชีวิตในสังคมได้ไม่มากนักน้อย เพราะวรรณกรรมลายลักษณ์เป็นทั้งอาหารใจ และอาหารสมอง นั่น คือให้ความเพลิดเพลินพร้อมทั้งให้ความรู้และความคิดในแง่มุมต่าง ๆ โดยเฉพาะผ่อนคลายความ กดดันทางอารมณ์ได้เป็นอย่างดี^๖

ประเภทของวรรณกรรมลายลักษณ์

วรรณกรรมลายลักษณ์ภาคได้ สามารถแบ่งตามเนื้อหาได้หลายประเภท เช่น วรรณกรรม พระพุทธศาสนา วรรณกรรมคำสอน วรรณกรรมนิทาน วรรณกรรมตำนาน วรรณกรรมตำรา วรรณกรรมพรรณนาอารมณ์ ซึ่งจะได้อธิบายตามลำดับ ดังนี้

วรรณกรรมพระพุทธศาสนา

ชาวใต้ส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนามาตั้งแต่อดีต ปรากฏหลักฐานในศิลาจารึก และ เอกสารโบราณ คือหนังสือใบลานและใบลาน ถ้าพิจารณาเนื้อหาโดยทั่วไปแล้ว ผู้แต่งหรือนักปราชญ์ ชาวใต้รอบรู้หลักธรรมคำสอน และเชี่ยวชาญเชิงภาษาและวรรณศิลป์ มีจุดมุ่งหมายการนำเสนอ เนื้อหาแตกต่างกัน คือเนื้อหาประเภท ไม่มีชาติดกประกอบ และประเภทมีชาติดกประกอบ^๗ ประเภทไม่มี ชาติดกประกอบ คือ วรรณกรรมประเภทไม่มีนิทานชาดกเป็นอุทาหรณ์ มุ่งใช้วิธีเทศนาโวหารเป็นหลัก และมีการพรรณนาอุปมา และสาธกโวหารประกอบ ตัวอย่างเช่น เรื่อง พระบรมัตถธรรมคำกาพย์ พระนิพนพานโสธคำกาพย์ เป็นต้น^๘ ส่วนประเภทมีชาติดกประกอบ คือ วรรณกรรมประเภทมีนิทาน

^๔ กตัญญู ชูชื่น, ผศ., วรรณกรรมท้องถิ่นไทย, (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๖.

^๕ ประทีป ชุมพล, รศ., พื้นฐานวรรณกรรมท้องถิ่นสี่ภาค, (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๘), หน้า ๑๑๓.

^๖ ประพนธ์ เรืองณรงค์, รศ., วิเคราะห์วรรณกรรมท้องถิ่นเชิงเปรียบเทียบ, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๓), หน้า ๔๗๙.

^๗ ประพนธ์ เรืองณรงค์, รศ., วรรณกรรมและภาษาถิ่นใต้, หน้า ๑๐๙.

^๘ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๙.

ชาดกประกอบเป็นอุทาหรณ์ นิทานชาดกที่นำมาประกอบนั้นมีทั้งนิบาตชาดก ปัญญาสาชดก และนิทานอิงชาดก เป็นต้น

วรรณกรรมคำสอน

วรรณกรรมลายลักษณ์ประเภทคำสอนของภาคใต้มีลักษณะการสอนหลายแบบ เช่นการสอนโดยตรง สอนแบบการอ้าอิง สอนแบบยกตัวอย่างเปรียบเทียบ และสอนแบบประชดประชัน คำสอนแต่ละแบบนี้ ล้วนมุ่งสอนให้เป็นคนดี มีคุณธรรม และคำสอนเหล่านั้นก็ได้อ้างถึงกฏเกณฑ์การครองถ้อยคำ มีการคมคายและกินใจ

วรรณกรรมนิทาน

วรรณกรรมลายลักษณ์ภาคใต้ประเภทนี้ จำแนกตามประเภทโครงเรื่อง คือ โครงเรื่องจากนิทานชาวใต้โดยตรง โครงเรื่องจากนิทานชาดก โครงเรื่องแต่ละประเภทนี้ กวีชาวใต้มักจะแต่งเป็นกาพย์ ชาวบ้านนิยมสวดอ่าน เพราะมีเนื้อหาและถ้อยคำสำนวนชวนให้ติดตาม^๙

วรรณกรรมตำนาน

วรรณกรรมลายลักษณ์ประเภทนี้ คือเรื่องเล่าที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น อาจเป็นเรื่องที่เคยเกิดขึ้นจริง หรือเล่าด้วยความเชื่อสืบต่อมา เรื่องเล่าเกี่ยวกับตำนานอาจเกี่ยวข้องกับบุคคล เช่น นางเลียดชาวที่เกี่ยวข้องกับเมืองพัทลุง ตำนานเกี่ยวกับการแสดง เช่น ตำนานมโนรา

หนังสือสำหรับบันทึกตำนาน ชาวใต้เรียกว่าหนังสือ “เพลา” เช่น เพลานางเลียดชาวหรือเพลาตำนานเมืองพัทลุง เพลาเป็นชื่อกระดาดชนิดหนึ่ง คล้ายกระดาดข่อยหรือกระดาดสา แต่บางกว่าและเหนียวกว่า^{๑๐}

วรรณกรรมตำรา

วรรณกรรมเหล่านี้มีหลากหลาย เช่น ตำราดูนิมิตและฤกษ์ยาม ตำราแบบเรียนเพื่อสอนอ่าน ตำราดูลักษณะสัตว์บางชนิดที่ดี หรือร้าย เช่น ตำราดูช้าง ตำราดูนกเขา ตำราวัวชน ตำราดูสุนัขแมว รวมทั้งตำราหมอดู ซึ่งชาวใต้เรียกว่า ตำราศาสตร์

ชาวใต้นิยมนำวรรณกรรมลายลักษณ์มาใช้เป็นสื่อเพื่อการทำนายโชคชะตา โดยเขียนคำทำนายเป็นคำกาพย์หรือร้อยแก้ว และวาดประกอบไว้แต่ละหน้าของหนังสือขนาดสั้น เรียกว่าตำราศาสตร์ หรือตำราสัจจา ที่เรียกว่าศาสตร์เพราะหมายถึงอาวุธ ได้แก่ไม้แขน ๆ ขนาดเล็กสมมติเป็นพระขรรค์สำหรับสวดแทงระหว่างหน้าตำรากระดาดศาสตร์ การแทงแต่ละครั้งผู้แทงยกตำราศาสตร์ขึ้นเหนือศีรษะ พร้อมทั้งอธิษฐานให้แทงต้องคำทำนายที่ดีมีโชคลาภ เมื่อแทงต้องหน้าใดแล้ว

^๙ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๘.

^{๑๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๕.

เจ้าของตำราศตราชจะอ่านหรือสวดให้ฟัง เพราะชาวบ้านสมัยนั้นมักไม่รู้หนังสือ อีกประการหนึ่ง คำว่าสัจจา หมายถึงตำราที่ทำนายข้อเท็จจริงของเกณฑ์ชะตาแต่ละคนด้วย^{๑๑}

วรรณกรรมพรรณนาอารมณ์

วรรณกรรมลายลักษณ์พรรณนาอารมณ์ คือ บทกวีที่เน้นการพรรณนาความรู้สึกซึ่งเกิดจากอารมณ์กวี หรือความสะเทือนใจของกวี รวมทั้งทัศนะที่กวีแสดงออกมาอย่างเหมาะสม เมื่ออ่านแล้วทำให้เกิดความซาบซึ้งใจ เช่น นิราศปะเหลียน นิราศกระปี่ นิราศขึ้น นิราศเรือนจำ นิราศชุมพร รวมทั้งวรรณกรรมภาคใต้บางเรื่องพรรณนาอารมณ์ตัวละคร ทำนองลักษณะนิราศ^{๑๒}

กล่าวโดยสรุปแล้ว วรรณกรรมลายลักษณ์มีหลายประเภท ทั้งที่เป็นวรรณกรรมพระพุทธศาสนา วรรณกรรมคำสอน วรรณกรรมนิทาน วรรณกรรมตำนาน วรรณกรรมตำรา และวรรณกรรมประเภทพรรณนาอารมณ์ ซึ่งวรรณกรรมลายลักษณ์แต่ละประเภtdังกล่าวนั้นทำหน้าที่ในการถ่ายทอดบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ เช่นการถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดของผู้แต่ง ดังเช่นวรรณกรรมพรรณนาอารมณ์ ตลอดจนถึงเป็นแหล่งรวมศาสตร์บางชนิด ดังเช่นวรรณกรรมประเภทตำรา เป็นต้น

๒.๑.๒ การบันทึกวรรณกรรมลายลักษณ์ภาคใต้

การบันทึกวรรณกรรมลายลักษณ์ของภาคใต้นั้น มีทั้งเอกสารประเภทจารึก ซึ่งนิยมจารึกลงบนแผ่นหิน หรือฐานพระพุทธรูป^{๑๓} ที่จารึกลงในแผ่นหินมีอายุตั้งแต่ พุทธศตวรรษที่ ๑๐ เป็นต้นมา อันเป็นเรื่องเกี่ยวกับศาสนา ทั้งพระพุทธศาสนา และศาสนาฮินดู มาสิ้นสุดที่พุทธศตวรรษที่ ๑๙ เป็นจารึกที่เกิดขึ้นก่อนคนไทยตั้งอาณาจักรสุโขทัย ดังนั้น เกี่ยวกับภาษาจึงประกอบด้วย ภาษาสันสกฤต บาลี มอญ ทมิฬ และเขมร จนเริ่มต้น พุทธศตวรรษที่ ๒๑^{๑๔}

หลักฐานด้านภาษาและอักษรที่ใช้บันทึกในจารึกดังกล่าว สรุปได้ดังนี้

ศิลาจารึกหุบเขาช่องคอย อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช เก่าประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๐ ใช้ภาษาสันสกฤต อักษรอินเดียใต้ (คุณถ์-ปัลลวะ)

ศิลาจารึกวัดมหาธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช เก่าประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๐-๑๑ ใช้ภาษามอญโบราณ อักษรอินเดียใต้ (คุณถ์-ปัลลวะ)

ศิลาจารึกวัดมเหยงค์ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช เก่าประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๓ ใช้ภาษาสันสกฤต ตัวอักษรคล้ายอักษรในอาณาจักรเขมรโบราณ

ศิลาจารึกเขาพระนารายณ์ อำเภอกะปง จังหวัดพังงา เก่าประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๔ ใช้ภาษาและอักษรทมิฬโบราณ

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๑.

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๙.

^{๑๔} ประทีป ชุมพล, รศ., พื้นฐานวรรณกรรมท้องถิ่นสี่ภาค, หน้า ๑๑๓, ๑๑๔.

ศิลาจารึกวัดเสมาเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช จารึกเมื่อ พ.ศ. ๑๓๑๘ (ช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๔) ใช้ภาษาสันสกฤต ตัวอักษรเป็นแบบที่กลายรูปจากอักษรอินเดียได้

จารึกวัดมหาธาตุ หลักที่ ๒๘ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช สันนิษฐานว่าสมัยที่ จารึกไม่ได้ ใช้ภาษามอญโบราณ และอักษรปัลลวะ

จารึกวัดหัวเวียง (วัดเวียง) อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี (หลักที่ ๒๔) จารึกเมื่อปี พ.ศ. ๑๗๗๓ ช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ใช้ภาษาสันสกฤต อักษรขอม

จารึกฐานพระพุทธรูปปางนาคปรก วัดเวียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี จารึกเมื่อปี พ.ศ. ๑๗๒๖ ช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ใช้ภาษาเขมรโบราณ อักษรขอม

จารึกวิหารโพธิลังกา วัดพระมหาธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช เก่าประมาณ พุทธศตวรรษที่ ๑๘-๑๙ ใช้ภาษามอญ-พม่า ตัวอักษรโบราณ^{๑๔}

จากหลักฐานที่กล่าวมานี้ สรุปได้ว่า การบันทึกวรรณกรรมลายลักษณ์ภาคใต้ ก่อนช่วง พุทธศตวรรษที่ ๑๙ ใช้ภาษาสันสกฤต ทมิฬ มอญโบราณ และเขมรโบราณ ส่วนตัวอักษรที่ใช้บันทึก ในชั้นแรกเป็นอักษรอินเดียได้ (คุณธ ปัลลวะ ทมิฬ-ปัลลวะ) ขึ้นต่อมาได้เปลี่ยนรูปไปบ้าง และช่วง สุดท้าย พบจารึกอักษรขอมโบราณ จากหลักฐานด้านภาษาแสดงให้เห็นถึงความเกี่ยวข้องกันระหว่าง ไทยภาคใต้ กับกลุ่มชนที่ใช้ภาษาอินเดีย มอญ เขมร อย่างแน่นอน^{๑๖}

ศิลาจารึกต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นหลักฐานที่สำคัญอย่างหนึ่ง ที่ใช้ศึกษาประวัติศาสตร์ภาคใต้ โดยเฉพาะด้านภาษา และอักษรที่ใช้ในการบันทึก แสดงให้เห็นถึงการเกี่ยวพันกันหลายรูปแบบ ทั้ง ด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมต่าง ๆ^{๑๗}

วรรณกรรมลายลักษณ์ประเภทศิลาจารึก

ในการสำรวจวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ ประเภทศิลาจารึก ได้พบศิลาจารึกที่น่าสนใจ ดังนี้

๑. ศิลาจารึกภาษาจีนบ้านกรือเซะ (พ.ศ. ๒๑๓๕) คำจารึกมีด้านเดียวเป็นอักษร ๓ แถว แถวแรกกล่าวถึงว่า “จารึกนี้ตั้งขึ้นเมื่อวันมงคล ถดุดิมหันต์ ลำดับปีหยินเฉิน ปีศักราชว่านลี่ ราชวงศ์เหม็ง” แถวกลางจารึกมีข้อความว่า “ฮวงซุ้ยมารดา มีเกียรติ นามว่า ชูฉิน นามสกุล ฉิน” อักษรแถว หลังมีข้อความเพียงคำเดียวว่า “บูชา”

๒. ศิลาจารึกสำโรง (พ.ศ. ๒๓๘๘) เป็นศิลาจารึก ๓ หลัก ๓ ภาษา คือ ภาษาไทย จีน มลายู ข้อความทั้ง ๓ พ้องกัน คือ กล่าวถึงการสร้างสิ่งสาธารณกุศล ๕ อย่าง มีถนน บ่อน้ำ สะพาน

^{๑๔} ฉันทส ทองช่วย, ดร., ภาษาและวัฒนธรรมภาคใต้, (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๖), หน้า ๒๕๗.

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕๗.

^{๑๗} ประทีป ชุมพล, รศ., พื้นฐานวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้, หน้า ๕๑.

ศาลา และศาลเทพารักษ์ เพื่อให้ความสุขใจเป็นทานแก่สมณชีพรามณ์ ประชาชน ตลอดจนถึงสัตว์
เดรัจฉาน โดยมีพระสุนทรนารักษ์ (บุญสังข์) ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลาเป็นผู้ดำเนินการ

๓. ศิลาจารึกสวนตุล (พ.ศ. ๒๔๔๑) เป็นจารึกภาษาไทยและอักษรไทย มีข้อความเพียง
ด้านเดียว เป็นประกาศของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงยกที่ดิน ๑,๑๑๙ ไร่ ๑ งาน
ให้แก่ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา (พระยาวิเชียรคีรี (ชม) สำหรับเป็นที่ฝังศพญาติในตระกูล^{๑๘}

เมื่อพิจารณาเนื้อหาในศิลาจารึกทั้ง ๓ พบว่า เป็นเรื่องระบุเฉพาะกิจกรรมส่วนตัวเท่านั้น
และศิลาจารึกที่สมควรนับว่าเป็นวรรณกรรมลายลักษณ์ท้องถิ่นที่มีค่าจริง ๆ มีจำนวนน้อย ทั้งนี้อาจ
เป็นเพราะว่า วรรณกรรมลายลักษณ์ภาคใต้ช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ลงมา เป็นยุคสมัยของวรรณกรรม
สมุดข่อย ซึ่งภาษาล้านนียมเรียกว่า “หนังสือบูด”

๒.๑.๓ ความหมายของหนังสือบูด

เอกสารที่เป็นประเภทตัวเขียนโดยใช้ตัวอักษรไทย และอักษรขอมเขียนลงในสมุดข่อย
หรือสมุดไทยซึ่งชาวใต้เรียกว่า “บูด” หรือ “หนังสือบูด” แต่บางท้องถิ่นเรียกว่า “หนังสือปริดหนา”
หรือ “หนังสือกริดหนา” เพราะทำด้วยเถากริดหนา การจารึกหรือบันทึกลงในสมุดไทยหรือสมุดข่อย
มีขึ้นหลังจากที่ชาวบ้านรู้จักใช้วัสดุในท้องถิ่นมาทำเป็นกระดาษ เช่นชาวภาคเหนือนิยมใช้เปลือกต้น
สา จึงเรียกสมุดกระดาษสา ชาวภาคใต้นิยมเปลือกต้นข่อย จึงเรียกสมุดข่อย บางครั้งก็เรียกว่าหนังสือ
บูดบ้าง ทั้งยังใช้ใบลานหรือใบตาลเรียกรวมกันว่า หนังสือใบลาน^{๑๙}

ปัจจัยสำคัญที่ทำให้วรรณกรรมลายลักษณ์แพร่หลาย คือ ชาวบ้านเรียนรู้วิธีการอ่าน
รวมทั้งมีอุปกรณ์ในการบันทึก เอกสารที่ใช้ในการบันทึกตั้งแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน ได้แก่จารึกบน
แผ่นศิลา แผ่นดินเหนียว แผ่นโลหะ รวมทั้งเอกสารตัวเขียน เริ่มตั้งแต่ใบลาน สมุดไทย และสมุดฝรั่ง^{๒๐}

สมุดไทย หมายถึง สมุดที่ทำด้วยกระดาษข่อยพับเป็นชั้น ๆ เอกสารครั้งอดีตบันทึกลงสมุด
ข่อยแทบทั้งสิ้น และเรียกสมุดข่อยว่า สมุดไทย เพราะคนไทยผลิตและใช้เองก่อนมีสมุดฝรั่งอย่างในปัจจุบัน

คำว่า “สมุด” สันนิษฐานว่ามาจากคำว่า “สัมบุฏ” ภาษาบาลี ซึ่งแปลว่า ผอบหรือกล่อง
หีบ เมื่อคำนี้ถูกนำไปใช้ในเขมร จึงเปลี่ยนรูปเป็น สมบุตฺร หรือ สมบุฏ และออกเสียงเป็นสมบัติ อัน
หมายถึง แผ่นกระดาษที่เขียนอักษร คำเขมรดังกล่าวนี้ ต่อมาแปลงรูปเป็น “สมุด” ในภาษาไทย ซึ่งม
ความหมายตรงกัน คือหนังสือ ดังที่เรานำมาใช้ในคำว่า “หอสมุด” หรือ “สมุดไทย”^{๒๑}

^{๑๘} ฉันทัส ทองช่วย, ดร., ภาษาและวัฒนธรรมภาคใต้, หน้า ๒๕๕.

^{๑๙} ประพนธ์ เรืองณรงค์, รศ., วรรณกรรมและภาษาล้านนียมใต้, (กรุงเทพฯ : สถาพรบุ๊คส์, ๒๕๕๙), หน้า ๑๑๐.

^{๒๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๙.

^{๒๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๐.

นอกจากนี้ คำว่า “bud” ในภาษาใต้อาจมีรากศัพท์มาจากคำสันสกฤตว่า “ปุตตะ” และภาษาบาลีว่า “โปตตะ” ซึ่งหมายถึง คัมภีร์ ไบลาน ผ้าเปลือกไม้ รูปปั้น รวมความแล้วมีความหมายสอดคล้องกับหนังสือbud อีกทั้งชาวชาว-มลายู ยังนำคำสันสกฤตดังกล่าวไปใช้ในความหมายว่า “หนังสือ” อีกด้วย พจนานุกรมภาษามลายูเขียน Pustaka แปลว่าหนังสือทุกชนิด Perpustakaan แปลว่า ห้องสมุด และ Pustakawan แปลว่าบรรณารักษ์ ในหนังสือไปชวา ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงกล่าวถึงร้านหนังสือที่ชาวร้านหนึ่งว่า ปุสตาการ นอกจากนี้ มีคำสันสกฤตอีกคำหนึ่ง คือ ปุณฺ ซึ่งหมายถึงการพับ ซึ่งมีลักษณะอนุโลมเข้ากันกับหนังสือbud และหนังสือไทย คือเป็นสมุดที่พับไปมาเช่นกัน^{๒๒}

๒.๑.๔ ลักษณะของหนังสือbud

ด้วยเหตุที่หนังสือbudทำด้วยเปลือกไม้ข่อย จึงเรียก “สมุดข่อย” แบ่งออกเป็นสองชนิดตามสีของกระดาษ ถ้ากระดาษสีขาวเรียกว่า “budขาว” ถ้ากระดาษสีดำก็เรียกว่า “budดำ” ตามปกติ budขาวจะใช้เขียนเรื่องทั่ว ๆ ไป หรือจะเขียนหนังสือประเภทที่ใช้สวด หรืออ่านเพื่อความบันเทิงที่เรียกว่า “เรื่องประโลมโลก” ส่วนbudดำ มักใช้เขียนเรื่องสำคัญ ๆ เช่น ตำรานาน แบบเรียนวรรณกรรมศาสนาที่สำคัญ หรือเวทมนต์คาถา เป็นต้น^{๒๓}

๒.๑.๕ ลักษณะวัสดุและกรรมวิธีการทำหนังสือbud

ชาวใต้โบราณใช้ใบไม้ หรือเปลือกไม้ที่หาได้ในท้องถิ่นสำหรับบันทึกวรรณกรรม เช่น เปลือกข่อย เฉากฤษณา ไบลานหรือใบตาล หนังสือbudมักทำด้วยเปลือกข่อย แต่ในบางท้องถิ่นในจังหวัดพัทลุง หรืออำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช นิยมใช้เฉากฤษณา ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า ย่านกริดหนา หรือย่านปริดหนา จึงเรียกหนังสือประเภทนี้ว่า หนังสือกริดหนา หรือหนังสือปริดหนา^{๒๔}

เปลือกข่อยสำหรับทำหนังสือbudนั้น จะต้องเอาส่วนผิวนอกที่มีสีเขียวออกเสียก่อน ส่วนด้านในที่เป็นกระพี้เนื้อไม้นั้นไม่ต้องนำออกแต่อย่างใด แต่ถ้าเป็นเถาปริดหนาจะนำมาตัดเป็นท่อน ๆ แล้วจึงเอาเปลือกข่อย หรือเถาปริดหนามาบด หรือตำให้ละเอียดแต่ไม่ถึงกับเป็นผง แล้วจึงผสมด้วยยางไม้ที่มีเมือกเหนียว คลุกเคล้าให้เข้ากันเป็นอันดี หลังจากนั้นจึงเทลงในเบ้าพิมพ์ที่ขุดไว้ตามขนาดหนังสือbud จากนั้นใช้ลูกกลิ้งกดให้สนิทแน่น เก็บไว้ชั่วหนึ่งวันหนึ่งคืน จึงแกะออกจากเบ้าพิมพ์ นำไปผึ่งแดดให้แห้งสนิท แล้วใช้ลูกสะบ้าขัดผิวหน้ากระดาษให้เรียบเสมอ ถ้าต้องการbudสีดำ จะใช้กากบ

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๒.

^{๒๓} ฉันทัส ทองช่วย, ดร., ภาษาและวัฒนธรรมภาคใต้, หน้า ๒๕๗.

^{๒๔} ประพนธ์ เรืองณรงค์, รศ., วรรณกรรมและภาษาถิ่นใต้, หน้า ๑๑๓.

มะพร้าวหรือกาบหมากเผาไฟ แล้วใช้ถ่านหรือเขม่าไฟผสมกับน้ำข้าวทาหน้ากระดาษ ชั้นสุดท้ายใช้ ลูกสะบ้าขีดผิวหน้ากระดาษอีกครั้งหนึ่ง ก็จะได้หนังสือบุตตามต้องการ^{๒๕}

อีกวิธีหนึ่ง คือการนำเปลือกข่อย หรือเถาปริดหนามาแช่น้ำไว้ พอเปลือกไม้เปื่อยก็นำ ขึ้นมาต้มหรือหนึ่งจนสุกดี ต่อจากนั้นจึงนำไปแช่ในน้ำค้างซึ่งทำมาจากปูนขาว แช่ไว้ประมาณหนึ่งวัน จึงนำเปลือกข่อยหรือเถาปริดหนามาไปล้างจนหมดน้ำค้าง ต่อจากนั้นจึงนำมาทุบจนละเอียดและละลาย น้ำเทลงในเบ้าพิมพ์ หรือเลงลงบนผ้าซึ่งขึงตึงเรียบ ๆ ผิวหน้า เกลี่ยจนหน้าเสมอกันแล้วยกขึ้นจากน้ำ ผึ่งแดดไว้จนแห้งสนิทจึงลอกออกจากเบ้าพิมพ์หรือผืนผ้า แล้วขีดด้วยผิวหน้ากระดาษให้เกลี้ยงด้วย ลูกสะบ้า ถ้าต้องการทำบุตดำ ก็ทำเช่นเดียวกันกับวิธีแรก ต่อจากนั้นจึงนำกระดาษหรือบุตมาต่อกัน ด้วยยางไม้ ให้ความยาวตามต้องการ แล้วจึงพับเป็นรูปเล่ม การทำหนังสือบุตวิธีหลังนี้ มีกรรมวิธี คล้ายกับการทำหนังสือสมุดไทยของภาคกลาง ชาวภาคกลางเรียกกรรมวิธีแตกต่างกันออกไป เช่น การทุบ เปลือกข่อย เรียก “รอม” และเบ้าพิมพ์เรียก “พะเนง” ซึ่งทำเป็นตะแกรงไม้ขนาดกว้างยาวตามต้องการ^{๒๖}

๒.๑.๖ อักษรที่ใช้ในการบันทึกหนังสือบุต

อักษรและอักษรวิธีของท้องถิ่นต่าง ๆ ในประเทศไทยล้วนมีเอกลักษณ์ รูปแบบและการ บันทึกของภาคใต้ก็เช่นกัน ถึงแม้ว่าไม่ตรงกับหลักภาษาไทยภาคกลางมากนัก แต่ก็มีเอกลักษณ์เฉพาะ ท้องถิ่นที่สามารถทำความเข้าใจได้ อักษรที่ปรากฏในหนังสือบุต ส่วนใหญ่มีลักษณะอย่างอักษรไทย สมัยต้นรัตนโกสินทร์นั่นเอง^{๒๗} นอกจากนั้นหนังสือบุตบางเล่มยังเขียนด้วยอักษรขอมล้วน บางเล่ม เขียนด้วยอักษรขอมปนไทย แต่หนังสือบุตส่วนใหญ่เขียนด้วยอักษรไทยล้วน มีข้อสังเกตว่า หนังสือบุต ที่เขียนด้วยอักษรขอมล้วนมักใช้บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับธรรมะ คาถาภาษาบาลี ตลอดจนเวทมนต์ ไสยศาสตร์ต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อต้องการให้เกิดความเข้มขลัง ศักดิ์สิทธิ์ ถ้าใช้อักษรขอมบันทึกถ้อยคำภาษา บาลีเรียกว่า “ขอมบาลี” ถ้าใช้อักษรขอมบันทึกถ้อยคำภาษาไทย เรียกว่า “ขอมไทย” ส่วนที่ใช้ อักษรไทยมักนิยมนำมาบันทึกเรื่องราวทั่วไป เช่น นิทานพื้นบ้าน ตำนานสถานที่ ตำรายา คำสอน ความเชื่อ กฎหมายชาวบ้าน และแบบเรียน เป็นต้น^{๒๘}

การบันทึกตัวอักษรลงในหนังสือบุตนั้น จะต้องเขียนไว้ได้บรรทัดเสมอ โดยให้หัวอักษร จรดเส้นบรรทัด โดยมีความเชื่อกันมาว่า เป็นการแสดงความเคารพต่อครูอาจารย์ และถือเป็นมงคล

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๕.

^{๒๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๕.

^{๒๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๗.

^{๒๘} ฉันทัส ทองช่วย, ดร., ภาษาและวัฒนธรรมภาคใต้, หน้า ๒๖๔.

แก่ผู้บันทึกอีกด้วย^{๒๙}อีกประการหนึ่ง การบันทึกหนังสือбудจะต้องบันทึกอย่างประณีตบรรจง โดยให้ขนาดตัวอักษรมีขนาดเสมอกันโดยตลอด ในสมัยโบราณเขียนหนังสือได้เส้นบรรทัด โดยผู้เขียนใช้ของแหลมขีดให้เป็นรอย แม้แต่ในศิลาจารึกก็มีลักษณะการเขียนอักษรได้เส้นบรรทัดเช่นเดียวกัน กรรมวิธีเช่นนี้ คงสืบเนื่องมาแต่ดั้งเดิม หรืออาจเป็นอิทธิพลการเขียนหนังสือจากอินเดียโบราณ^{๓๐} ความนิยมในการบันทึกอักษรได้เส้นบรรทัดในหนังสือбудนั้น อาจแสดงให้เห็นคุณธรรมของชาวใต้แต่โบราณว่ามีความเคารพยำเกรงต่อผู้มีพระคุณ แม้แต่การเขียนอักษรก็ถือเส้นบรรทัดเป็นครู และไม่เขียนเกินเส้น มิฉะนั้นจะถือว่าตีตนเสมอครู^{๓๑}

๒.๑.๗ ขนาดของหนังสือбуд

หนังสือбудมีหลายขนาด แต่สามารถแบ่งเป็นขนาดหลัก ๆ ได้ ดังนี้ คือ ขนาดเล็ก ขนาดกลาง และ ขนาดใหญ่ หนังสือбудขนาดเล็ก มีลักษณะคล้ายสมุดพกเพื่อใช้บันทึกความรู้ที่จำเป็นต้องใช้ประจำ เช่น เวทมนต์ถาคา ตำรายา ตำราเสียงหาย ตำราดูฤกษ์ยาม และปฏิทิน เป็นต้น โดยปกติจะมีขนาดกว้างประมาณ ๖ เซนติเมตร ยาวประมาณ ๑๒ เซนติเมตร หนังสือбудขนาดกลาง มักใช้บันทึกเรื่องประเภทแบบเรียน ตำนาน นิทานชาวบ้าน บทสวดในพิธีกรรม ตำราดูลักษณะวัชชน ตำราดูนกเขา ไก่ชน และลักษณะของบุรุษและสตรี เป็นต้น โดยปกติจะมีขนาดกว้างประมาณ ๑๒ เซนติเมตร ยาวประมาณ ๓๖ เซนติเมตร หนังสือбудขนาดใหญ่ มักใช้บันทึกพระอภิธรรมในพระพุทธศาสนา รวมทั้งวรรณกรรมในพระพุทธศาสนาที่สำคัญ เช่น พระมาลัย ไตรภูมิกถา เป็นต้น โดยปกติจะมีขนาดกว้างประมาณ ๑๕ เซนติเมตร ยาวประมาณ ๖๐ เซนติเมตร^{๓๒}

สำหรับวรรณกรรมลายลักษณ์หนังสือбуд ที่ผู้วิจัยใช้ศึกษานี้ จัดอยู่ในประเภทหนังสือбудขนาดกลาง คือมีขนาดความกว้าง ๑๒.๕ เซนติเมตร ขนาดความยาว ๓๕.๕ เซนติเมตร ขนาดความหนา ๓ เซนติเมตร มีจำนวน ๑๔๖ หน้า แต่ละหน้ามีจำนวน ๗ บรรทัด

๒.๑.๘ สรุป

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้สรุปได้ว่า วรรณกรรมลายลักษณ์หมายถึงวรรณกรรมที่บันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ที่ผู้เขียนต้องการถ่ายทอดทำนองเดียวกันกับวรรณกรรมมุขปาฐะ แต่ว่าวรรณกรรมลายลักษณ์มีตัวหนังสือสื่อสารกันระหว่างผู้เขียนและผู้อ่าน โดยมีเครื่องมือในการบันทึกเช่นแผ่นโลหะ

^{๒๙} สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้, (กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๑๘), หน้า ๖.

^{๓๐} จำปา เยื้องเจริญ และคณะ, ศิลาจารึกในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติหริภุญไชย, (กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานครการพิมพ์, ๒๕๒๒), หน้า ๙.

^{๓๑} ประพนธ์ เรืองณรงค์, รศ., วรรณกรรมและภาษาถิ่นใต้, หน้า ๑๑๗.

^{๓๒} ฉันทัส ทองช่วย, ดร., ภาษาและวัฒนธรรมภาคใต้, หน้า ๒๖๓.

ศิลา รวมทั้งเอกสารตัวเขียนซึ่งรวมถึงใบลาน สมุดไทย เป็นต้น เครื่องมือในการบันทึกเหล่านี้เกิดขึ้นเมื่อชาวบ้านรู้จักนำวัสดุในท้องถิ่น เช่น ดินข่อย เป็นต้น มาทำสมุด จึงเป็นที่มาของหนังสือใบหรือสมุดข่อย ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการบันทึกวรรณกรรมในยุคนั้น ๆ

๒.๒ การอนุรักษ์วรรณกรรมลายลักษณ์ภาคใต้

เนื่องจากวรรณกรรมลายลักษณ์ประเภทหนังสือใบดังก่อมาแล้วข้างต้นนั้น ทำด้วยวัสดุธรรมชาติ จึงเสี่ยงต่อการผุกร่อนหากจัดเก็บไว้ไม่ดี อีกทั้งวรรณกรรมเหล่านี้ก็ยังเก็บอยู่ตามวัดหรือตามบ้านของประชาชนก็ยิ่งอาจเสี่ยงต่อการถูกนำขายไปในฐานะของเก่าอีกด้วย

เกี่ยวกับการประเพณีการอนุรักษ์วรรณกรรมลายลักษณ์ภาคใต้นั้น ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่าน ดังนี้

เนื่องจากตัวเอกสารเดิมที่เป็นตัวใบลานหรือตัวหนังสือใบ ค่อนข้างเก่าแก่และมีอายุเป็นร้อยหรือสองร้อยปีแล้ว เพราะฉะนั้นต้นฉบับ ก็มีโอกาสที่จะเสี่ยงต่อการสูญหาย หรือถูกทำลายโดยคนที่ไม่รู้ หรือรู้เท่าไม่ถึงการณ์ โดยนำวรรณกรรมเหล่านี้ไปเผาหรือไปทำอะไรต่าง ๆ บ้าง^{๓๓} ในขณะเดียวกัน คนที่เก็บวรรณกรรมเหล่านี้ไว้ ไม่ได้มองเห็นคุณค่าของสิ่งเหล่านี้แต่อย่างใด แต่เขากลับมองว่าจะขายได้ราคาเท่าไร หรือยิ่งไปกว่านั้นบางคนก็เอาตัวอักษรที่ถือว่าเป็นมงคล ชลึง นำไปผสมยาเพื่อรักษาโรคบางชนิด เช่น โรคริดสีดวง เป็นต้น^{๓๔}

เกี่ยวกับการอนุรักษ์วรรณกรรมลายลักษณ์นี้ได้มีหน่วยงานบางหน่วยงานที่เริ่มให้ความสนใจในการอนุรักษ์ซึ่งนับเป็นแนวทางที่ดี ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

เกี่ยวกับการอนุรักษ์นี้ปัจจุบันนี้บางคนและบางหน่วยงานได้ให้ความสนใจอนุรักษ์และศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับวรรณกรรมลายลักษณ์ภาคใต้ นับว่าได้ประจักษ์คุณค่าอันมหาศาลที่บรรพชนได้มอบไว้แก่ลูกหลาน ส่วนในทางตรงกันข้ามปรากฏว่าวรรณกรรมลายลักษณ์เป็นจำนวนมากได้สูญสลายไปกับผู้รู้เท่าไม่ถึงการณ์ เช่นถูกนำไปเผาเพื่อนำเอาขี้เถ้าไปทำเครื่องรางของขลัง หรือทำยารักษาโรค ตลอดจนถึงบางคนนำไปขายแก่ชาวต่างชาติ โดยเห็นแก่อามิสสินจ้างเป็นใหญ่^{๓๕}

คำให้สัมภาษณ์นี้นับว่าเป็นประเด็นปัญหาในการทำลายวรรณกรรมลายลักษณ์โดยจงใจ สอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ว่า

^{๓๓} สัมภาษณ์ รศ.ดร.ศานติ ภัคคีคำ, หัวหน้าสาขาวิชาภาษาเขมร ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๘ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๓๔} สัมภาษณ์ ศาสตราจารย์ ชวน เพชรแก้ว, ข้าราชการบำนาญ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๓๕} สัมภาษณ์ ศาสตราจารย์พิเศษ, อติศักดิ์ ทองบุญ, ราชบัณฑิต, ๒๕ มกราคม ๒๕๖๑.

ในการบันทึกอักษรลงในหนังสือบุดนั้น ชาวได้มีความเชื่อว่าจะต้องไม่ผิด เพราะถือว่าเป็นพระธรรมคัมภีร์อันศักดิ์สิทธิ์หากแก้มเขียนผิดเพียงหนึ่งตัวอักษร จะเกิดบาปกรรมถึงกับไม่ใหญ่ในป่าหิมพานต์หักหนึ่งต้น แต่ถ้าเขียนผิดโดยบังเอิญห้ามมิให้ขีดฆ่า ขูดลบ แต่ผู้เขียนจะต้องทำวงกลมเอาไว้อย่างบรรจงรอบคำผิด และเรียกจุดดำตรงคำนั้นว่า “พระธรรม ผิด” หากใครพบเห็นอาจสักการะบูชา “พลี” ขอขึ้นส่วนนั้นมาทำเป็นเครื่องรางของขลัง โดย ยี ด เอาคำว่า “พระธรรมผิด” เป็นสิ่งบันดาลให้เกิดความคลาดแคล้วปลอดภัย^{๓๖} และสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ว่า

ในอดีตนั้นวรรณกรรมลายลักษณ์ประเภทใบลานได้ถูกทำลายไปเป็นจำนวนมาก โดยผู้ที่สร้างพระเครื่อง วิธีการก็นำใบลานไปเผาไฟแล้วนำผงขี้เถ้าใบลานบดผสมลงในพระเครื่องหรือวัตถุมงคลประเภทอื่น โดยมีความเชื่อว่าจะทำให้เข้มขลัง^{๓๗}

ลักษณะความเชื่อดังคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นนี้นับได้ว่าเป็นการทำลายวรรณกรรมลายลักษณ์โบราณของไทยไปอย่างน่าเสียดาย ซึ่งในอดีตนั้นได้มีการนำวรรณกรรมโบราณประเภทใบลานไปเผาไฟเพื่อนำผงถ่านไปทำวัตถุมงคล ซึ่งสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ว่า

เมื่อครั้งที่ตนเองเป็นพระภิกษุใหม่ ยังได้เคยเห็นพระภิกษุในสมัยนั้นนำใบลานเก่าที่กระจัดกระจาย ไม่เป็นผูก ไปเผาไฟเพื่อนำผงเถ้าใบลานไปเป็นมวลสารในการทำพระปิดตา ซึ่งเรียกกันว่าพระปิดตาผงใบลาน^{๓๘} และคำให้สัมภาษณ์ที่ว่า ในอดีตนั้นพระสงฆ์ที่เป็นเกจิอาจารย์ เมื่อจะสร้างพระเครื่องบางชนิด ก็นิยมนำใบลานเก่า ๆ มาเผาไฟ เพื่อนำใบลานที่ถูกเผาไฟแล้ว ซึ่งเรียกว่าผงใบลานมาผสมในพระเครื่องนั้น^{๓๙}

วรรณกรรมเหล่านี้ นอกจากจะถูกทำลายโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ หรือโดยจงใจแล้วสาเหตุอีกประการหนึ่ง ที่วรรณกรรมเหล่านี้ถูกทำลาย คือสาเหตุที่เกิดจากธรรมชาติ ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

^{๓๖} สัมภาษณ์ ศาสตราจารย์พิเศษ, อติศักดิ์ ทองบุญ, ราชบัณฑิต, ๒๕ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๓๗} สัมภาษณ์ ศาสตราจารย์ชานเกตุ ทัด ล้อม เพ็งแก้ว, ข้าราชการบำนาญ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, ๒๔ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๓๘} สัมภาษณ์ พระครูจิตรธรรมคุณ (เจน คุณากโร), เจ้าอาวาสวัดปรางหมู่ใน ต.ปรางหมู่ อ.เมือง จ.พัทลุง, ๓๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๓๙} สัมภาษณ์ พระครูภูววิธาน (กระจาง ปริบุญโญ), เจ้าอาวาสวัดบ้านสวน ต.มะกอกเหนือ อ.เมือง จังหวัดพัทลุง, ๓ กุมภาพันธ์, ๒๕๖๑.

ปรากฏการณ์ตามธรรมชาติบางอย่างเช่นน้ำฝน หรือสัตว์บางชนิด เช่น ปลวก หรือหนูกัดแทะ เป็นต้น เอกสารต่าง ๆ เหล่านี้ก็มีโอกาสสูงที่จะได้รับความเสียหาย^{๔๐}

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าวรรณกรรมลายลักษณ์ทั้งที่เป็นใบลาน และที่เป็นหนังสือбуд อาจถูกทำให้เสียหายทั้งโดยสาเหตุที่มาจากมนุษย์เป็นผู้กระทำเอง อย่างเช่นการนำไปขายและเปลี่ยนเป็นเงิน ซึ่งมีโอกาสสูงที่วรรณกรรมเหล่านี้จะตกไปอยู่ในมือของคนต่างชาติ อีกประการหนึ่งคือการมีความเชื่อผิด ๆ ว่าผงที่เกิดจากเผาใบลานสามารถทำให้วัตถุมงคลเกิดความขลังศักดิ์สิทธิ์ และปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เช่นฝนตก รวมทั้งความเชื่อที่ว่า การเก็บวรรณกรรมเหล่านี้ไว้จะก่อให้เกิดความไม่ดีต่อตนเองและครอบครัว ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

บางคนก็เก็บคัมภีร์เหล่านี้ไว้คิดว่าเป็นของสำคัญ แต่มีความเชื่อว่า หากเก็บไว้ไม่ดีก็จะนำสิ่งที่ไม่ดีมาสู่ครอบครัว จึงนำคัมภีร์เหล่านี้ไปเผาไฟทิ้ง^{๔๑}

เพราะฉะนั้น วิธีการจะทำให้ตัวคัมภีร์หรือตัวเอกสารอันเป็นวรรณกรรมลายลักษณ์ภาคใต้ ได้รับการอนุรักษ์ ก็คือการรักษาต้นฉบับโดยอาศัยเครื่องมือสมัยใหม่ ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

ประการที่หนึ่ง ในเรื่องของการเก็บรักษาในส่วนที่ชำรุดทรุดโทรม ใช้วิธีการอนุรักษ์ให้อยู่ใน สภาพที่ดี เท่าที่จะสืบอายุของเอกสารไว้ได้ ประการสอง คือ การอนุรักษ์ตัวคัมภีร์เหล่านี้ และ เผยแพร่ไปพร้อมกัน โดยวิธีการถ่ายภาพเป็นดิจิทัลไฟล์ (Digital File) และนำเผยแพร่ผ่าน เว็บไซต์ (Web site) ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ข้อดีก็คือว่าคัมภีร์เหล่านี้ หรือหนังสือбудต่าง ๆ เหล่านี้ จะได้รับการบันทึกภาพเป็นดิจิทัลไฟล์เก็บไว้ ถ้าหน่วยงานที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์นำขึ้นเผยแพร่ในเว็บไซต์ ผู้สนใจที่จะเข้าไปศึกษาก็จะสามารถเข้าถึงข้อมูลได้ โดยที่ไม่ต้องไปแตะต้องตัวเอกสารโดยตรง ซึ่งอาจทำให้เกิดการชำรุดเสียหายได้ วิธีการนี้ถือว่าเป็น ขั้นตอนในการอนุรักษ์เอกสารเหล่านี้^{๔๒} และว่า วิธีการอนุรักษ์วรรณกรรมลายลักษณ์ควรมีขั้นตอน คือ การสำรวจ เก็บรวบรวม ทำบัญชีรายชื่อ ถ่ายเอกสาร คัดลอกปริวรรต ตลอดจนถึงการศึกษาวิเคราะห์^{๔๓}

^{๔๐} สัมภาษณ์ รศ.ดร.ศานติ ภัคดีคำ, หัวหน้าสาขาวิชาภาษาเขมร ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๘ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๔๑} สัมภาษณ์ รศ.ดร.ศานติ ภัคดีคำ, หัวหน้าสาขาวิชาภาษาเขมร ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๘ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๔๒} สัมภาษณ์ รศ.ดร.ศานติ ภัคดีคำ, หัวหน้าสาขาวิชาภาษาเขมร ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๘ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๔๓} สัมภาษณ์ ศาสตราจารย์ ชวน เพชรแก้ว, ข้าราชการบำนาญ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

วิธีการถ่ายภาพเป็น ดิจิตอล ไฟล์ (Digital file) แล้วนำเผยแพร่ขึ้นสู่เว็บไซต์ (Web site) ดังที่กล่าวนี้ สอดคล้องแนวคิดที่ว่า

ปัจจุบันสื่อต่าง ๆ ที่เรียกว่าโซเชียลมีเดียมีการพัฒนาก้าวหน้าไปมาก วิธีการอนุรักษ์จึงควรอาศัยสื่อเหล่านี้เป็นเครื่องมือในการเผยแพร่วรรณกรรมลายลักษณ์ประเภทต่าง โดยการ

จัดทำในรูปของวิดีโอคอนเทนต์ (Video content) ระยะสั้น ๆ ประมาณสองหรือสามนาที เพราะว่าวิถีชีวิตของคนในปัจจุบันคงไม่มีเวลาไปนั่งอ่านอะไรที่ยาก ๆ ยิ่งถ้าเป็นวรรณกรรมประเภทลายลักษณ์อักษรซึ่งเป็นของโบราณ ก็ยิ่งไม่สนใจอ่าน แต่เขาชอบที่จะดูภาพมากกว่า เพราะฉะนั้นถ้ามีการจัดทำเป็นคลิป (Clip) สั้น ๆ พร้อมคำอธิบายประมาณสองหรือสามนาที และก็อาศัยช่องทางของสื่อกระแสหลักและสื่อกระแสรองเช่น ยูทูบ (You Tube) เฟสบุค (Face book) อินสตาแกรม (Instagram) หรือสื่อประเภทอื่น ๆ ในการเผยแพร่ ก็น่าจะเป็นวิธีการที่ดี เพราะว่าลักษณะของ Video Content จะเป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์ได้^{๔๔} การใช้สื่อสมัยใหม่เป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์นี้ สอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า ผู้ที่มีความรู้ความชำนาญเรื่องสื่อสมัยใหม่ จะต้องใช้สื่อในการเผยแพร่ และการเผยแพร่นั้นคงต้องอาศัยทุกช่องทาง เช่น วิทยุ โทรทัศน์ และสื่อสมัยใหม่ต่าง ๆ เฟสบุค (Face book) เป็นต้น อย่างที่ตนเองได้นำคำภาษาใต้เผยแพร่ผ่านเฟสบุคไลน์ (Face book line) บางครั้งก็นำวรรณกรรมภาคใต้สั้น ๆ ค่อย ๆ แทรกเข้าไปและในที่สุด ผู้คนก็จะให้ความสนใจไปเอง^{๔๕}

นอกจากการอาศัยสื่อสมัยใหม่ดังกล่าวข้างต้นเป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์วรรณกรรมเหล่านี้แล้ว วิธีการที่น่าสนใจอีกประการหนึ่ง คือการคัดเลือกวรรณกรรมที่มีเนื้อหาที่น่าสนใจพิมพ์เป็นหนังสือ หรือจัดทำเป็นหลักสูตรให้เด็กได้ศึกษาเล่าเรียน ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

วิธีการที่จะช่วยในการอนุรักษ์ได้อย่างกว้างไกล ต้องอาศัยการเผยแพร่ออกไปด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่นว่าควรมีการบรรจุลงในหลักสูตรให้เด็กได้ศึกษาเล่าเรียน ซึ่งอาจจะนำเนื้อหาบางเพียงบางส่วนให้เด็กได้ศึกษา ดังเช่นสมัยก่อนที่มีการเรียนคัมภีร์รามายณะตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่สี่ เกี่ยวกับวรรณกรรมลายลักษณ์ก็เช่นเดียวกัน ควรมีการกำหนดไว้ในหลักสูตร หากใช้เป็นหลักสูตรแกนกลางไม่ได้ ก็ควรใช้เป็นหลักสูตรท้องถิ่น และควรกำหนด

^{๔๔} สัมภาษณ์ พระครูอรุณสุตาลังการ (ปรีดา ขนดีธมโม) ผศ.ดร., ผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช, ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๔๕} สัมภาษณ์ รศ.ดร.สืบพงศ์ ธรรมชาติ, ผู้อำนวยการอาศรมวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช, ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

แต่ละช่วงวัยว่า ช่วงวัยไหนควรศึกษาเนื้อหาส่วนใด เป็นวิธีการอันหนึ่งที่จะช่วยในการอนุรักษ์เช่นเดียวกัน^{๔๖}

ความเห็นข้างต้นนี้ สอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า การให้ความสำคัญต่อสถานศึกษาระดับประถมศึกษา หรือมัธยมศึกษาในการนำวรรณกรรมลายลักษณ์ที่มีเนื้อหาที่น่าสนใจไปปรับประยุกต์สอน เป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยในการอนุรักษ์ได้เช่นกัน ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

เมื่อกล่าวถึงวิธีการอนุรักษ์ก็คือ การสนับสนุนให้มีการศึกษาในสถานศึกษา และอีกอย่างหนึ่ง ในสถานศึกษาระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษา ก็ควรนำวรรณกรรมภาคใต้ไปสอนแก่เด็กนักเรียน และผู้ที่เรียนจบจากด้านนี้โดยตรงก็ไม่ควรเฉยเมย มิฉะนั้น มรดกอันมีค่าเหล่านี้จะสูญหายไป และตนเองในฐานะผู้อำนวยการอาศรมวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ ก็ได้ดำเนินการเรื่องนี้อยู่แล้ว^{๔๗}

จากการให้สัมภาษณ์ยังพบอีกว่าวิธีการที่จะช่วยอนุรักษ์วรรณกรรมลายลักษณ์ภาคใต้ให้คงอยู่ไว้ได้คือการนำวรรณกรรมที่มีเนื้อหาที่น่าสนใจ นำมาพิมพ์ขึ้นใหม่ แล้วนำมาเป็นหนังสือประกอบการศึกษาแก่เด็กนักเรียน เป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยการอนุรักษ์เช่นเดียวกัน ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

วิธีการหนึ่งที่จะช่วยในการอนุรักษ์ได้ คือการนำวรรณกรรมลายลักษณ์ท้องถิ่นบางเรื่อง เช่น สุนัขขาค เป็นต้น มาจัดทำเป็นหนังสือเรียน หรือเป็นหนังสืออ่านนอกเวลา อย่างที่เคยมีการนำเรื่องในวรรณกรรมมาเขียนใหม่ และจัดพิมพ์เป็นเล่มไว้เป็นหนังสืออ่านสำหรับเด็กนักเรียน ในระดับชั้นประถมศึกษา มัธยมศึกษา คำว่าหนังสือเรียน หมายถึงว่าต้องนำไปย่อทำเป็นเรื่องใหม่ขึ้นมา เพื่อที่จะให้เด็กได้รู้จักในเบื้องต้น อันเป็นการปูพื้นฐานไว้ก่อน อีกประการหนึ่ง คือต้องมีการเปิดสอนวิชาวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ในการศึกษาระดับต่าง ๆ เช่นระดับมัธยมศึกษาเป็นต้น ซึ่งต้องพิจารณาถึงความเหมาะสม เช่นจัดเป็นหลักสูตรท้องถิ่น เป็นต้น^{๔๘}

^{๔๖} สัมภาษณ์ พระครูอรุณสุตาลังการ (ปรีดา ขนติธมโม) ผศ.ดร., ผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช, ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๔๗} สัมภาษณ์ รศ.ดร.เสิบพงศ์ ธรรมชาติ, ผู้อำนวยการอาศรมวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช, ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๔๘} สัมภาษณ์ ศาสตราจารย์ ชวน เพชรแก้ว, ข้าราชการบำนาญ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

นอกจากการนำเนื้อหาสาระในวรรณกรรมบางเรื่องมาจัดทำเป็นหลักสูตรเพื่อให้เด็กได้ศึกษา อันเป็นวิธีการที่น่าสนใจแล้ว การจัดเก็บรวบรวมข้อมูล วรรณกรรมลายลักษณ์เหล่านี้ให้เป็นระบบ ก็จัดเป็นวิธีการอันหนึ่งในการอนุรักษ์ ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

วิธีการที่จะอนุรักษ์วรรณกรรมลายลักษณ์ภาคใต้ ก็โดยการอาศัย วิธีการค้นหา และนำมาเผยแพร่โดยการวิจารณ์กันในแง่ของเนื้อหาสาระของวรรณกรรมแต่ละเรื่อง เพราะวรรณกรรมของภาคใต้นี้ว่ากันแล้วมีมากมาย ทั้งที่รวบรวมไว้ได้แล้วก็ยังไม่หมด โดยเฉพาะในจังหวัดพัทลุงก็มีอยู่หลายเรื่องด้วยกัน เพราะฉะนั้นวิธีการที่จะเป็นการอนุรักษ์วรรณกรรม ลายลักษณ์ของภาคใต้ได้ดีที่สุดก็คือ การลงมือศึกษาค้นคว้ากันอย่างจริงจังแล้วก็นำมาเผยแพร่ออกสู่สาธารณะชนให้ได้มากที่สุด^{๔๙}

นอกจากวิธีการนำวรรณกรรมลายลักษณ์เข้าสู่สถานศึกษา การจัดให้มีการประกวดการแต่งกลอนสวด สำนวนภาคใต้ ก็นับว่าเป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยในการอนุรักษ์วรรณกรรมภาคใต้ ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

ตอนนี้ตนเองได้นำวรรณกรรมเรื่องมโนราห์นิบาต มาจัดพิมพ์ใหม่เพื่อเผยแพร่ เพราะตนเองให้ความสำคัญต่อวรรณกรรมลายลักษณ์ภาคใต้ อันเป็นมรดกของบรรพชนอยู่เสมอ และที่สำคัญก็คือจัดให้มีการประกวดการแต่งกลอนสวดสำนวนภาคใต้ และนำมาสวดเป็นสำนวนภาคใต้ เพราะฉะนั้นจึงมั่นใจได้ว่า การอนุรักษ์ที่ดำเนินมาถูกทางแล้ว และคิดว่าวรรณกรรมลายลักษณ์ภาคใต้ไม่น่าจะหายไปจากแผ่นดินไทยภาคใต้อย่างแน่นอน ทั้งนี้เพราะราชบัณฑิตยสถานได้ขอให้ตนเองส่งต้นฉบับวรรณกรรมลายลักษณ์ และมีการพิมพ์ออกมาในนามราชบัณฑิตยสภาออกมหลายเรื่องด้วยกัน เช่น เรื่องปูลองหลาน เป็นต้น^{๕๐}

อีกประการหนึ่ง ผู้ที่มีความทรงจำเรื่องเกี่ยวกับวรรณกรรมพื้นบ้านต่าง ๆ หากได้มีโอกาสเผยแพร่วรรณกรรมเหล่านั้นออกในรูปของคำบอกเล่า แก่เยาวชนก็เป็นแนวทางในการอนุรักษ์วรรณกรรมลายลักษณ์ภาคใต้ด้วย ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

เนื่องจากตนเองมีความสนใจวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้เป็นอย่างมาก จึงสามารถจดจำหนังสือสวดได้หลายเรื่อง อีกทั้งสามารถจดจำนิทานปรัมปราต่าง ๆ ได้ดี ดังนั้นมหาวิทยาลัยทักษิณ (วิทยาเขตพัทลุง) จึงได้นำนักศึกษามาหาตนถึงที่บ้านเป็นจำนวนถึง ๔ ครั้งด้วยกัน เพื่อให้เล่านิทานให้นักศึกษาฟัง อย่างเช่นเรื่องนายแรง เป็นต้น รวมทั้งให้ร้องเพลงเรือของ

^{๔๙} สัมภาษณ์ พระครูภูวราภรณ์ (กระจ่าง ปริบุญโญ), เจ้าอาวาสวัดบ้านสวน ต.มะกอกเหนือ อ.เมือง จังหวัดพัทลุง, ๓ กุมภาพันธ์, ๒๕๖๑.

^{๕๐} สัมภาษณ์ รศ.ดร.สืบพงศ์ ธรรมชาติ, ผู้อำนวยการอาศรมวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช, ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

ภาคใต้ เพลงกล่อมเด็กภาคใต้ ดังนั้น นอกจากนั้นตนเองยังได้รับเชิญจากมหาวิทยาลัยทักษิณ เพื่อสาธิตประเพณีการทำขวัญข้าว เป็นต้น ซึ่งเป็นกิจกรรมที่มหาวิทยาลัยจัดขึ้นเพื่อฟื้นฟู ประเพณีพื้นบ้าน ในแง่ของการอนุรักษ์ ตนจึงมองว่าควรนำเสนอหาในวรรณกรรมลายลักษณ์ มาเล่าเป็นนิทาน หรือเขียนเป็นเพลงพื้นบ้านภาคใต้ เช่น เพลงเรือ เพลงอ่าเห่อ (เพลงกล่อมเด็ก)^{๕๑}

นอกจากนั้น การศึกษาในเชิงเปรียบเทียบของวรรณกรรมเพื่อให้เห็นส่วนดีส่วนด้อยของ วรรณกรรมฉบับเดียวกัน แต่คนละจังหวัด หรือวรรณกรรมที่ได้รับการปริวรรตมาก่อน แล้ว เปรียบเทียบกับฉบับที่ปริวรรตในภายหลัง เพื่อให้เห็นว่าแต่ละฉบับมีความแตกต่างกันอย่างไร นับเป็น แนวทางหนึ่งในการอนุรักษ์วรรณกรรมลายลักษณ์ภาคใต้ ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

แนวทางหนึ่งก็คือการทำวิจัยเรื่องวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องนี้ก็เป็นวิธีการหนึ่งที่จะเป็น ทางในการอนุรักษ์ และเป็นวิธีการที่สำคัญ และหลังจากทำงานสำเร็จและได้พิมพ์เผยแพร่ ออกไปแล้ว นับได้ว่าเป็นวิธีการอนุรักษ์ที่ดีที่สุด นอกจากนั้น การได้ศึกษาเปรียบเทียบว่า ฉบับที่เคยได้รับการพิมพ์มาก่อน กับฉบับที่เคยทำกันมาก่อน เคยศึกษากันมาก่อน ว่ามี ลักษณะที่เด่นกว่ากันอย่างไร อย่างนี้ถือว่าเป็นแนวทางที่ถูกต้องของการศึกษาวรรณกรรม ลายลักษณ์ คือการเปรียบเทียบนี้ทำให้เกิดสิ่งที่ดีกว่า สิ่งที่ย่กว่า เพราะฉะนั้นการศึกษาใน รูปแบบนี้ถือว่าเป็นแนวทางที่ถูกต้องที่สุด^{๕๒}

โดยสรุปแล้ว จากการที่ผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่านได้กล่าวถึงการที่วรรณกรรมลายลักษณ์ถูก ทำลาย ทำให้ทราบได้ว่าผู้ที่เป็นต้นเหตุแห่งการทำลายนั้น เกิดแต่การกระทำของมนุษย์เอง เช่น การ นำไปเผาไฟเพื่อนำขี้เถ้าไปทำวัตถุมงคล เป็นต้น หรือนำไปใช้เพื่อรักษาโรคบางชนิด หรือโดย รู้เท่าไม่ถึงการณ์ หรือนำไปขายด้วยหวังผลประโยชน์ที่เป็นเงินทอง เป็นต้น นอกจากนั้นปรากฏการณ์ ตามธรรมชาติ เช่นฝน เป็นต้น ก็เป็นเหตุให้วรรณกรรมประเภทหนังสือใบลาน เกิดความ เสียหายได้ หรือแม้กระทั่งสัตว์กัดแทะบางชนิด เช่น ปลวก หนู แมลงสาบ เป็นต้น ดังนั้น ในแง่ของ การอนุรักษ์ หรือการเก็บรักษาตัววรรณกรรมจึงไม่ควรมองแต่การจัดเก็บตัววรรณกรรมไว้ในตู้เพื่อ ความปลอดภัยเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ควรดำเนินควบคู่กันไปในลักษณะที่ต้องมีทั้งการเก็บรักษา ต้นฉบับ และก็การสืบทอดตำนานเหล่านี้ให้คงอยู่ต่อไปในสังคมที่สามารถสื่อสารกับคนในยุคปัจจุบัน ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

^{๕๑} สัมภาษณ์ แม่พลอย ทุมแก้ว, ผู้เชี่ยวชาญศิลปะพื้นบ้าน อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๕๒} สัมภาษณ์ ศาสตราจารย์กิตติคุณ ล้อม เพ็งแก้ว, ข้าราชการบำนาญ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, ๒๔ มกราคม ๒๕๖๑.

เนื่องจากว่ายุคนี้เป็นยุคของการเปลี่ยนแปลง แม้กระทั่งหนังสือเองก็จะกลายเป็นสิ่งที่บางคนก็มองว่า จะกลายเป็นสิ่งล้าสมัย แต่ทำอย่างไรจึงจะให้คงอยู่ได้ สำหรับตนเองแล้วมองว่าการอนุรักษ์นั้นควรดำเนินควบคู่กันไปสองแนวทาง แนวทางหนึ่ง คือการเก็บของเดิมเอาไว้ให้ดีเท่าที่จะจัดเก็บได้ และแนวทางที่สอง ก็คือการนำสิ่งที่มีคุณค่าของวรรณกรรมลายลักษณ์เหล่านั้น มาสืบทอดโดยการนำมาปริวรรต การนำมาเผยแพร่ให้เป็นที่รับรู้กันในสังคมปัจจุบัน หรือการปรับเปลี่ยนวิธีการนำเสนอเพื่อให้เหมาะสมกับยุคสมัย นี่เป็นสิ่งสำคัญและมีความจำเป็นเพราะว่าถ้าอนุรักษ์เพียงอย่างเดียว คือมุ่งอนุรักษ์เฉพาะตัวคัมภีร์เพียงอย่างเดียว ก็จะได้เพียงแค่การจัดเก็บตัวคัมภีร์เท่านั้น ถึงแม้จะนำลงเผยแพร่ผ่านสื่อออนไลน์ แต่เมื่อไม่มีใครสามารถอ่านได้ ก็ไม่เกิดประโยชน์ แต่ถ้าเราสามารถทำให้เป็นภาษาปัจจุบัน ที่คนรุ่นใหม่สามารถเข้าถึงได้ สิ่งนี้ก็จะเป็ประโยชน์ในแง่ของการสืบทอดตัวคัมภีร์นั้นเอาไว้ และจัดเป็น การอนุรักษ์ที่ดีที่สุด และนับเป็นการกระตุ้นให้ผู้คนในยุคปัจจุบันได้มองเห็นคุณค่าของวรรณกรรมเหล่านี้ด้วย^{๕๓}

๒.๒.๑ วิธีการที่จะช่วยให้คนในยุคปัจจุบันได้มองเห็นคุณค่าของวรรณกรรมลายลักษณ์ภาคใต้

ดังที่กล่าวแล้วว่า การอนุรักษ์จะเป็นวิธีการที่สำคัญที่จะช่วยรักษาวรรณกรรมลายลักษณ์ของภาคใต้ให้คงอยู่ได้นาน มิให้ถูกทำลายไปด้วยวิธีการต่าง ๆ ถึงแม้ว่าการอนุรักษ์จะไม่สามารถขัดขวางต่อกฎของไตรลักษณ์ได้ เพราะในที่สุดแล้ววรรณกรรมเหล่านี้คงต้องสูญสลายไปด้วยเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง เหมือนดังที่เคยเกิดขึ้นมาแล้วในอดีต เพราะฉะนั้นการอนุรักษ์เพียงอย่างเดียวจึงยังไม่เพียงพอ ผู้วิจัยมองว่านอกจากการอนุรักษ์แล้ว การทำให้คนในยุคปัจจุบันได้ตระหนักในคุณค่าของวรรณกรรมเหล่านี้ ก็มีความสำคัญไม่น้อยเช่นเดียวกัน

วิธีการที่จะทำให้คนในยุคปัจจุบันได้มองเห็นคุณค่าของวรรณกรรมลายลักษณ์ภาคใต้ นั้นมีแนวทางคือ นำเนื้อหาในวรรณกรรมบางเรื่องมาจัดพิมพ์เพื่อเป็นหนังสืออ่านประกอบแก่นักเรียนในสถานศึกษา ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

ควรมีการนำวรรณกรรมท้องถิ่น อย่างเช่น พระนิพนพานโสธ สุนินชาดก เป็นต้น มาจัดทำเป็น หนังสือเรียน หรือหนังสืออ่านนอกเวลา อย่างที่เคยได้มีการนำเรื่องในวรรณกรรมมาเขียนใหม่และจัดพิมพ์เป็นเล่มไว้เป็นหนังสืออ่านประกอบสำหรับเด็กนักเรียน ในระดับชั้นประถมศึกษา มัธยมศึกษา คำว่าหนังสือเรียน หมายถึงว่าต้องนำไปย่อทำเป็นเรื่องใหม่ขึ้นมา เพื่อที่จะให้เด็กได้รับรู้จักในเบื้องต้นอันเป็นการปูพื้นฐานไว้ก่อน อีกประการหนึ่ง คือต้องมี การ

^{๕๓}สัมภาษณ์ รศ.ดร.ศานติ ภักดีคำ, หัวหน้าสาขาวิชาภาษาเขมร ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๘ มกราคม ๒๕๖๑.

เปิดสอนวิชาวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ในการศึกษาระดับต่าง ๆ เช่นระดับมัธยมเป็นต้น ซึ่งต้องพิจารณาถึงความเหมาะสม เช่นเป็นหลักสูตรท้องถิ่น เป็นต้น ตลอดจนการจัดอบรมสัมมนาให้แก่ผู้สนใจ^{๕๔}

จากการสัมภาษณ์พบว่า การนำเนื้อหาในวรรณกรรมมาเป็นส่วนหนึ่งของหนังสืออ่านประกอบของนักเรียนในสถานศึกษาได้เรียนรู้ ยังเป็นการปูพื้นฐานให้เด็กได้มองเห็นคุณค่าของวรรณกรรมลายลักษณ์ภาคใต้ ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

วิธีการที่ดีที่สุดก็คือ นำเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา หรือเป็นหนังสืออ่านประกอบ การศึกษาท้องถิ่นในโรงเรียนใดโรงเรียนหนึ่ง เพื่อให้เยาวชนรุ่นหลังได้รู้ อย่างน้อยก็เป็นการปูพื้นฐานว่า วรรณกรรมท้องถิ่นของภาคใต้มีเนื้อหาสาระว่าด้วยเรื่องอะไร ซึ่งโดยทั่วไปแล้ววรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ก็จะมีคติเตือนใจแทรกอยู่ในทุกเรื่อง และอีกอย่างหนึ่งก็จะทำให้เยาวชนได้มีโอกาสเรียนรู้วิถีชีวิตของคนในยุคหนึ่ง ๆ ซึ่งแม้แต่บทร้องเรือ หรือบทอาเหือ (บทกล่อมเด็กของภาคใต้) ก็มีประโยชน์ในแง่ของการกล่อมเกลাজิตใจของเด็ก เพราะฉะนั้นวิธีการที่จะช่วยให้คนในยุคปัจจุบันได้เห็นคุณค่าของวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ก็ต้องอาศัยโรงเรียนเป็นผู้ขับเคลื่อน ส่วนด้านเนื้อหาที่แล้วแต่อาจารย์ผู้สอนจะเห็นเหมาะสม นอกจากนั้นก็อาศัยวิธีการพิมพ์เผยแพร่ในโอกาสต่าง ๆ เพื่อให้คนเก่าคนแก่และคนในปัจจุบันได้อ่านได้ศึกษา^{๕๕}

นอกจากนั้นแล้ว วัดต่าง ๆ ที่มีเอกสารเก่า ๆ ประเภทหนังสือбуд หรือใบลาน ควรมีที่จัดเก็บเพื่อเป็นพิพิธภัณฑ์ประจำหมู่บ้าน เป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยให้คนในยุคปัจจุบันได้มองเห็นคุณค่าของวรรณกรรมลายลักษณ์ภาคใต้ ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

การนำวรรณกรรมท้องถิ่นเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการเรียนการสอน ก็นับเป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยให้เยาวชนในปัจจุบันได้มองเห็นคุณค่าของวรรณกรรมเหล่านั้น แต่การจัดเก็บในรูปแบบเก่า ๆ ก็มีใช้ว่าจะหมดความสำคัญ ตนมีความเห็นว่า วัดต่าง ๆ ในภาคใต้ส่วนใหญ่จะมีเอกสารเก่า ๆ ประเภทหนังสือбуд หรือใบลาน หรือแม้แต่โบราณวัตถุประเภทอื่น ๆ เก็บไว้ วัดเหล่านั้นควรมีที่เพื่อจัดเก็บสิ่งของเหล่านี้ไว้เป็นพิพิธภัณฑ์ประจำหมู่บ้าน แล้ว

^{๕๔} สัมภาษณ์ ศาสตราจารย์ ชวน เพชรแก้ว, ข้าราชการบำนาญ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๕๕} สัมภาษณ์ พระครูภูวราภรณ์ (กระจ่าง ปริบูรณ์), เจ้าอาวาสวัดบ้านสวน ต.มะกอกเหนือ อ.เมือง จังหวัดพัทลุง, ๓ กุมภาพันธ์, ๒๕๖๑.

เปิดให้คนทั่วไปเข้าชม เหมือนอย่างที่คุณเองทำที่วัดบ้านสวน ซึ่งเป็นทั้งการอนุรักษ์ และเป็นทั้งการทำให้ผู้คนได้ตระหนักถึงคุณค่าของสิ่งเหล่านั้นด้วย^{๕๖} ทั้งนี้สอดคล้องกับคำให้ สัมภาษณ์ว่า

วิธีการอันหนึ่งที่จะช่วยให้คนในยุคปัจจุบันได้มองเห็นคุณค่า หรือความสำคัญของ วรรณกรรมลายลักษณ์ ก็คือการพิมพ์เผยแพร่ออกไป คำว่าเผยแพร่ก็คือเผยแพร่ ออก ไป ยัง สถานศึกษา เช่น คณะอักษรศาสตร์ที่มีการเรียนการสอนภาษาไทย ตลอดจนถึงมหาวิทยาลัย ทุกแห่งที่มีศูนย์ศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่น ซึ่งไม่เฉพาะของภาคใต้เท่านั้น การทำอย่างนี้จะ ช่วย ให้คนที่ สนใจอย่างลุ่มลึกจริงจัง ๆ เริ่มหันมาศึกษา ส่วนการที่จะให้ชาวบ้านมีความนิยมหรือ สนใจก็เป็นไปได้ยาก^{๕๗}

นอกจากนั้นแนวคิดหนึ่งที่น่าสนใจ คือการนำเนื้อหาในวรรณกรรมบางเรื่องมาทำเป็น ละคร เป็นวิธีการจูงใจชาวบ้านให้เกิดความสนใจ และมองเห็นคุณค่าของวรรณกรรมท้องถิ่น อย่าง น้อยที่สุดก็ในแง่ของความบันเทิง ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

สิ่งที่จะทำได้ดีที่สุดในแง่ที่จะช่วยให้ชาวบ้านได้มองเห็นคุณค่า ก็คือถ้ามีผู้ที่สนใจทำเป็น ละครวิทยุ หรือเป็นละครโทรทัศน์ ประเภทจักร ๆ วงศ์ ๆ อย่างเช่นที่มีการทำเรื่องอุทัยเทวี จนโด่งดัง มีคนรู้จักกันโดยทั่วไป เพราะฉะนั้นถ้าเรื่องแบบนี้ได้รับการเผยแพร่ออกไปสู่สื่อ ประเภทโทรทัศน์ ก็จะช่วยทำให้เรื่องแบบนี้ขยายตัวเร็วยิ่งขึ้น และสามารถสื่อออกไปสู่คนใน ปัจจุบันได้^{๕๘} ทั้งนี้สอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า วิธีการหนึ่งที่จะทำให้คนได้มองเห็นคุณค่าของ วรรณกรรมลายลักษณ์ภาคใต้ ยกตัวอย่างเช่น ที่วัดสระเรียงจัดกิจกรรมงานวัด แล้วก็นำ หนังสือบูตของวัดสระเรียงคือหนังสือพระมาลัย มาจัดแสดงให้ประชาชนได้ชม โดยแสดงให้เห็นว่าเนื้อหาสาระของพระมาลัยเป็นอย่างไร ซึ่งทำให้ประชาชนได้เรียนรู้เกี่ยวกับวรรณกรรม ประเภทหนังสือบูต อีกทั้งได้ทราบเนื้อสาระที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมเหล่านั้นด้วย^{๕๙}

จากสัมภาษณ์ยังพบอีกว่า การนำเนื้อหาในวรรณกรรมในวรรณกรรมมาเสนอในรูปแบบ ที่น่าสนใจ ตลอดจนการนำเนื้อหาของวรรณกรรมมาเสนอในช่องทางที่คนรุ่นใหม่สามารถเข้าถึงได้ง่าย

^{๕๖} สัมภาษณ์ พระครูภูวราภรณ์ (กระจาง ปริบุญโณ), เจ้าอาวาสวัดบ้านสวน ต.มะกอกเหนือ อ.เมือง จังหวัดพัทลุง, ๓ กุมภาพันธ์, ๒๕๖๑.

^{๕๗} สัมภาษณ์ ศาสตราจารย์ชานเกตุทัต ล้อม เฟ็งแก้ว, ข้าราชการบำนาญ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, ๒๔ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๕๘} สัมภาษณ์ ศาสตราจารย์ชานเกตุทัต ล้อม เฟ็งแก้ว, ข้าราชการบำนาญ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, ๒๔ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๕๙} สัมภาษณ์ พระครูอรุณสุตาลังการ (ปรีดา ขนติธมโม) ผศ.ดร., ผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช, ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

ก็เป็นวิธีการที่จะทำให้คนในปัจจุบันได้ตระหนักในคุณค่าของวรรณกรรมลายลักษณ์ภาคได้เช่นเดียวกัน ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

เรื่องเกี่ยวกับวรรณกรรมลายลักษณ์ประเภทหนังสือбуд ถ้าเรามีวิธีการนำเสนอที่น่าสนใจ ก็ยังมีผู้คนให้ความสนใจเยอะ แต่ว่าในปัจจุบันนี้วรรณกรรมเหล่านี้ก็มักจะไปอยู่ในตู้เสียมากกว่า เพราะขาดการศึกษาอย่างจริงจัง หรือว่าคนที่มีความสนใจในด้านนี้ก็อาจจะเป็นคนรุ่นเก่าไปแล้ว หรือไม่ก็เป็นประเภทครูอาจารย์ พระภิกษุสงฆ์ ผู้มีความสนใจเรื่องเหล่านี้เป็นการเฉพาะ แต่คนเหล่านี้จะไม่มีเวลาอ่านในการใช้สอย แต่ถ้าคนที่อยู่ในวัยหนุ่มสาวถ้าเขาให้ความสนใจศึกษา และสามารถค้นพบองค์ความรู้ใหม่ และสามารถนำออกมาเผยแพร่ได้ ก็เป็นเรื่องที่ดี เพราะฉะนั้นหากเรามีช่องทางให้คนรุ่นใหม่เข้าถึงวรรณกรรมเหล่านี้ได้ง่ายขึ้น สะดวกขึ้น ก็จะเป็นวิธีการให้คนเหล่านั้นได้มองเห็นคุณค่าของวรรณกรรมเหล่านี้ได้^{๖๐}

นอกจากนั้น การนำเรื่องราวในวรรณกรรมโบราณสั้น ๆ เผยแพร่ผ่านสื่อออนไลน์ต่าง อาจจะช่วยให้นักในยุคปัจจุบันสนใจศึกษา และมองเห็นคุณค่าของวรรณกรรมลายลักษณ์ได้ ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

วิธีการที่จะช่วยให้นักในยุคปัจจุบันได้มองเห็นคุณค่าของวรรณกรรมลายลักษณ์ คือต้องอาศัยสื่อในการเผยแพร่ โดยอาศัยช่องทางต่าง ๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ และสื่อสมัยใหม่ต่าง ๆ เฟสบุ๊ค (face book) เป็นต้น อย่างที่ตนเองได้นำคำภาษาใต้เผยแพร่ผ่านเฟสบุ๊คไลน์ (face book line) บางครั้งก็นำวรรณกรรมภาคใต้สั้น ๆ ค่อย ๆ แทรกเข้าไปและในที่สุด ผู้คนก็จะให้ความสนใจไปเอง เพราะฉะนั้นคนในปัจจุบันนี้เริ่มจะให้ความสนใจภาษาใต้มากขึ้น การสนทนาด้วยภาษาใต้จะทำให้เขาสนใจวรรณกรรมภาคใต้ไปด้วยในตัว การให้ความสนใจก็แสดงว่าพวกเขามองเห็นคุณค่า เพราะว่าตนเองจัดรายการวิทยุโทรทัศน์เป็นภาษาภาคใต้มาหลายปี โดยตนเองจะพูดเชื่อมโยงไปถึงวรรณกรรมภาคใต้ ทั้งลายลักษณ์และมุขปาฐะอยู่ บ่อยเช่นกัน ปัจจุบันนี้ก็ยังทำอยู่ โดยตนเองมีความมั่นใจว่าภาษาใต้ที่เป็นลายลักษณ์ก็ต้องดำรงอยู่ตลอดไป^{๖๑}

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า การที่จะช่วยให้นักในยุคปัจจุบันได้ตระหนักถึงคุณค่าของวรรณกรรมลายลักษณ์คือการปลูกความสนใจให้แก่คนรุ่นใหม่ โดยเฉพาะเยาวชน วิธีการที่จะเป็นไปได้คือการปรับเป็นหนังสือนิทาน หรือเป็นสมุดภาพ เพื่อให้เด็กเรียนรู้ ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

^{๖๐} สัมภาษณ์ พระครูอรุณสุตาลังการ (ปรีดา ขนติธมโม) ผศ.ดร., ผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช, ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๖๑} สัมภาษณ์ รศ.ดร.สีปพงศ์ ธรรมชาติ, ผู้อำนวยการอาศรมวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช, ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

ควรปลูกฝังความสนใจแก่เยาวชนเป็นเบื้องต้น วิธีการที่จะทำให้คนในปัจจุบันเห็นคุณค่าของ วรรณกรรมก็คือสิ่งที่สืบเนื่องมาจากการอนุรักษ์ แต่เมื่ออนุรักษ์แล้ว จะมีวิธีการอย่างไรที่จะ เผยแพร่ ซึ่งตนเองมองว่าวิธีการที่จะทำให้คนยุคใหม่ มองเห็นความสำคัญเหล่านี้ จะต้องใช้วิธีการในการเผยแพร่ตัววรรณกรรมเหล่านั้นออกมา เช่นทำเป็นหนังสือนิทาน ให้ง่ายขึ้นสำหรับเด็กรุ่นใหม่ เช่นเป็นหนังสือการ์ตูน เป็นสมุดภาพสำหรับเด็ก เพื่อให้เด็กได้อ่าน ได้เรียนรู้ตั้งแต่อายุน้อย ๆ^{๖๒} สอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ว่า ครูจากโรงเรียนชั้นประถมศึกษาหลายโรงที่นำเด็กนักเรียนมาหาตนเอง เช่นโรงเรียนปัญญาวุธ โรงเรียนสตรีพัทลุง โดยให้โจทก์เด็กนักเรียนว่า ให้มาค้นคว้านิทานพื้นบ้านจากตนเอง จึงได้เล่านิทานเรื่องนางโครา ประวัติน้องลู และประวัติเขาเมือง เขากทะเล ชะชัยสน^{๖๓}

ในแง่ที่จะให้คนในยุคปัจจุบันหันมาสนใจวรรณกรรมโบราณนั้น อาจมองได้ว่าเป็นสิ่งยากสำหรับคนในยุคปัจจุบัน เพราะโลกเปลี่ยนไปแล้ว การที่จะทำให้คนในยุคปัจจุบันได้มองเห็นคุณค่าของวรรณกรรมเหล่านั้น จำเป็นต้องให้คนเหล่านั้นได้มองเห็นว่าวรรณกรรมเหล่านั้นสะท้อนอัตลักษณ์ของเขาอย่างไร ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

เมื่อพูดถึงคัมภีร์ไบเบิล สมุดไทย และวรรณกรรม จึงเหมือนอยู่กันคนละโลกกับคนในยุคปัจจุบัน ตนเองมองว่าเหมือนอยู่กันคนละวัฒนธรรม เพราะฉะนั้นการที่เราจะอย่างไรให้คนเหล่านั้นเข้าถึง หรือว่าเขายังมองเห็นความสำคัญต่อวรรณกรรมเหล่านี้ ก็ต้องให้คนเหล่านั้นรู้จักก่อนว่าวรรณกรรมเหล่านี้คืออะไร มีคุณค่าอย่างไร สะท้อนถึงตัวตน และสะท้อนถึงอัตลักษณ์เขาอย่างไร แนนอนการที่จะทำให้คนรุ่นใหม่มานั่งอ่านตัวคำประพันธ์โบราณเลยคงเป็นไปได้ยาก^{๖๔}

แต่การที่จะทำให้คนในยุคปัจจุบันหันมาสนใจ และตระหนักในคุณค่าของวรรณกรรมโบราณ มิใช่ว่าจะไม่มีทางเป็นไปได้เสียเลยทีเดียว ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

ทางที่เป็นได้คือว่า การที่เราเอาตัวเรื่องของวรรณกรรมเหล่านี้มาเผยแพร่ให้เห็นว่าวรรณกรรมลายลักษณ์ภาคได้มีคุณค่าอย่างไร ซึ่งมีวรรณกรรมมากมายที่เป็นเรื่องสำคัญ ๆ ที่แต่งขึ้นในยุคนั้น เช่นเรื่องพระเจ้าพิมพิสาร ที่พระภิกษุนำมาเทศน์ในงานเดือนสิบ ทำไมต้อง

^{๖๒} สัมภาษณ์ รศ.ดร.ศานติ ภักดีคำ, หัวหน้าสาขาวิชาภาษาเขมร ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๘ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๖๓} สัมภาษณ์ แม่พลอย ทุมแก้ว, ผู้เชี่ยวชาญศิลปะพื้นบ้าน อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๖๔} สัมภาษณ์ รศ.ดร.ศานติ ภักดีคำ, หัวหน้าสาขาวิชาภาษาเขมร ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๘ มกราคม ๒๕๖๑.

มีการเทศน์ในงานเดือนสิบ แต่ปัจจุบันนี้เรื่องเทศน์ก็กลายเป็นสิ่งที่คนรุ่นใหม่ไม่ค่อยให้ความสนใจ แต่ถ้ามีการปรับโดยการทำป้ายนิเทศน์ เพื่อให้เห็นว่า กรอบความคิดต่าง ๆ ที่นำไปสู่ประเพณีการเทศน์ในงานสารทเดือนสิบมาจากคำสอนเรื่องปรตพระเจ้าพิมพิสาร และก็นำวรรณกรรมในภาคใต้ ซึ่งภาคใต้นั้นมีวรรณกรรมขึ้นเอกมากมาย เช่น เรื่องท้าวมหาชมพู หรือเรื่องพระนิพพานโสดที่เป็นตำนานพระธาตุนครศรีธรรมราช เป็นต้น นำมาแสดงให้คนได้เห็นตนเองคิดว่าคนรุ่นใหม่เขาไม่เคยฟัง และอีกประการหนึ่งสังคมเราก็ไม่ค่อยให้พื้นที่แก่สื่อที่จะนำเรื่องเหล่านี้เผยแพร่ออกไป เพราะฉะนั้น การที่เราจะทำให้คนในปัจจุบันมองเห็นคุณค่า ก็จะต้องทำให้คนเหล่านั้นมีความรู้สึกว่าเขาเป็นส่วนหนึ่งของวรรณกรรมเหล่านั้นด้วย การที่จะทำให้เขามีความรู้สึกอย่างนั้น ก็ต้องไปเชื่อมโยงว่าเขาเป็นคนใดก็ควรจะรู้เรื่องที่เป็นวัฒนธรรมของคนใด และมีเนื้อหาว่าด้วยเรื่องอะไร เริ่มต้นจากง่าย ๆ แล้วจึงค่อย ๆ ให้เขาเห็นว่า ตัววรรณกรรมเหล่านั้นมันมีเรื่องสำคัญ ๆ อะไรบ้าง ซึ่งถ้าเริ่มที่เด็กวัยรุ่นก่อนก็ไม่มีประโยชน์แล้วเวลาปัจจุบัน แต่ถ้าเริ่มต้นที่เยาวชนก่อน ตนเองคิดว่าพอมีทางเป็นไปได้ อย่างเช่นการสอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียนประถมศึกษา โดยการนิมนต์พระภิกษุไปบรรยาย บางครั้งหากมีการสอดแทรกวรรณกรรมพื้นบ้าน เช่น ตำนานเรื่องพระนิพพานโสดเพื่อให้รู้ว่าพระธาตุเมืองนครมีที่มาอย่างไร ซึ่งเด็กบางคนอาจรู้ บางคนอาจไม่รู้ หรือนิทานชาดกของภาคใต้ อย่างเช่น เรื่องพระรถเสน สุทธิกรรมชาดก ซึ่งสามารถค่อย ๆ สอดแทรกเข้าไปได้ ก็จะเป็นการทำให้เด็กรุ่นใหม่ได้มองเห็นคุณค่า และก็เป็นการอนุรักษ์อย่างยั่งยืน เพราะว่ามันคือการต่อยอดไปจนถึงเยาวชน เพราะเด็ก ๆ เราสามารถปลูกฝังเขาได้ด้วยนิทาน สิ่งนี้คือการช่วยให้เขามองเห็นคุณค่า^{๖๕}

เมื่อก้าวโดยสรุปแล้ว วิธีการที่จะช่วยให้คนในยุคปัจจุบันได้มองเห็นคุณค่าของวรรณกรรมลายลักษณ์ภาคใต้ การอนุรักษ์จะเป็นวิธีการที่สำคัญที่จะช่วยรักษาวรรณกรรมลายลักษณ์ และการอนุรักษ์ก็ช่วยส่งเสริมในแง่ที่จะช่วยให้คนในยุคปัจจุบันได้ตระหนักถึงคุณค่าของวรรณกรรมลายลักษณ์ด้วยเช่นกัน แต่อย่างไรก็ตาม การที่จะให้คนในยุคปัจจุบันได้มองเห็นคุณค่าของวรรณกรรมลายลักษณ์ของภาคใต้ หรือแม้แต่ภาคอื่น ๆ มีอาจทำได้ด้วยวิธีการเดิม ๆ เช่นการจัดเก็บไว้ในตู้เป็นต้น แต่ต้องมีวิธีการปรับเพื่อให้คนในยุคปัจจุบันสามารถเข้าถึงได้ง่ายขึ้น เช่นปรับเป็นหนังสืออ่านนอกเวลาแก่เด็กนักเรียน หรือจัดเป็นหลักสูตรท้องถิ่น หรือแม้กระทั่งการนำออกเผยแพร่ผ่านทางสื่อต่าง ๆ ก็น่าจะเป็นวิธีการที่จะทำให้คนในยุคปัจจุบันได้ตระหนักในคุณค่าของวรรณกรรมเหล่านี้

^{๖๕} สัมภาษณ์ รศ.ดร.ศานติ ภักดีคำ, หัวหน้าสาขาวิชาภาษาเขมร ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๘ มกราคม ๒๕๖๑.

๒.๒.๒ แนวทางที่จะช่วยให้คนในยุคปัจจุบันสนใจศึกษาวรรณกรรมลายลักษณ์ ภาคใต้ประเภทหนังสือบูด

เนื่องจากวรรณกรรมลายลักษณ์ประเภทหนังสือบูดของภาคใต้จัดเป็นวรรณกรรมโบราณ ซึ่งมีเครื่องหมาย หรือสัญลักษณ์ที่คิดค้นขึ้นเพื่อใช้สื่อความหมายแทนคำพูด จึงมีลักษณะเป็นรูปธรรมของภาษาที่กลุ่มชนกำหนดขึ้นเพื่อใช้หมายรู้ร่วมกัน วรรณกรรมโบราณในที่นี้จึงหมายถึงหลักฐานที่เป็นภาษาและตัวหนังสือเก่าแก่ ซึ่งในที่นี้หมายถึงเฉพาะวรรณกรรมลายลักษณ์ภาคใต้ประเภทหนังสือบูดเท่านั้น ดังที่ทราบแล้วว่าวรรณกรรมลายลักษณ์ของภาคใต้ประเภทหนังสือบูด เป็นวรรณกรรมที่จารึกด้วยอักษรแบบโบราณ จึงนับอุปสรรคต่อการศึกษาของคนในยุคปัจจุบันเป็นอย่างยิ่ง ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

เนื่องจากว่าวรรณกรรมลายลักษณ์ประเภทหนังสือบูดมันเป็นเรื่องเฉพาะ และผู้ที่มีความรู้เฉพาะทางเท่านั้นที่จะเข้าถึงได้ และเป็นคนเฉพาะกลุ่มเท่านั้น เพราะฉะนั้นตนเองจึงมองว่าคนในยุคปัจจุบันจึงไม่ค่อยให้ความสนใจมากนัก แต่ถ้าจะมีความสนใจอยู่บ้างคนก็สนใจในแง่ของผลประโยชน์มากกว่า คือจะสนใจว่าขายได้ราคาเท่าไร หรือแม้บางคนก็บอกว่าเป็นของที่ไม่ควรเก็บไว้เพราะจะทำให้เกิดอัปมงคลถึงขนาดทำให้ตายได้^{๖๖}

คำสัมภาษณ์นี้แสดงให้เห็นว่าคุณรุ่นใหม่กับวรรณกรรมโบราณดูเหมือนจะไปด้วยได้ยาก เพราะเป็นเรื่องของยุคสมัย อีกทั้งคนที่ให้ความสนใจก็จัดอยู่ในประเภทหวังผลประโยชน์บางอย่าง ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

การที่คนรุ่นใหม่จะหันมาสนใจวรรณกรรมโบราณประเภทหนังสือบูด ตนมองว่าเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยาก ทั้งนี้เพราะคนรุ่นเก่ามีแต่จะล่วงลับไป อีกทั้งไม่มีการถ่ายทอดองค์ความรู้สู่คนในยุคปัจจุบัน ซึ่งไม่ใช่แต่เฉพาะวรรณกรรมประเภทนี้เท่านั้นที่คนในยุคปัจจุบันไม่ให้ความสนใจ แม้แต่หนังสือที่พิมพ์ด้วยตัวอักษรในปัจจุบันคนก็ไม่ค่อยให้ความสนใจอ่าน แม้กระทั่งจะอ่านหนังสือพิมพ์ก็จะมองดูเพียงแค่ผ่าน ๆ คือดูเฉพาะรูปเท่านั้น ตนเองจึงมองว่าการที่จะให้คนในยุคปัจจุบันมานั่งอ่านหนังสือบูดจึงเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยาก ส่วนคนที่สนใจก็มีอยู่บ้าง แต่ก็ไม่ได้สนใจในเนื้อหาของหนังสือบูด แต่เป็นประเภทหวังผลประโยชน์บางอย่าง เช่น คนที่มีหนังสือประเภทนี้เก็บไว้ ก็เก็บไว้เพื่อการไปหว่านเสียมากกว่า^{๖๗} และสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ว่า

^{๖๖} สัมภาษณ์ ศาสตราจารย์ ชวน เพชรแก้ว, ข้าราชการบำนาญ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๖๗} สัมภาษณ์ พระครูจิตรธรรมคุณ (เจน คุณากโร), เจ้าอาวาสวัดปรางหมู่ใน ต.ปรางหมู่ อ.เมือง จ.พัทลุง, ๓๐ มกราคม ๒๕๖๑.

การที่จะทำให้คนรุ่นใหม่เข้ามาสนใจวรรณกรรมประเภทหนังสือбудนั้นเป็นเรื่องยาก เพราะว่าหนังสือбудเหล่านี้ ไม่มีการปริวรรตออกมาเป็นภาษาปัจจุบัน แต่หากปริวรรตออกมาแล้ว บางครั้งก็ยากไปที่คนรุ่นใหม่จะเข้าถึงได้ง่าย จะต้องทำอย่างไรจึงจะให้หนังสือเหล่านี้ กลายเป็นของที่เข้าถึงได้ ง่าย และถ้าใครต้องการจะศึกษาให้ลึกไปกว่านั้นก็ค่อยกลับมาศึกษา ต้นฉบับ ซึ่งมันจะต้องมีขั้นตอนของมันอย่างนั้น^{๖๘}

ดังนั้น เมื่อเป็นของยาก ทำอย่างไรจึงให้ง่ายขึ้น วิธีการคือ นำมาสื่อสารด้วยรูปแบบ ภาษาที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน และด้วยวิธีการเสฟสื่อของคนในยุคปัจจุบัน ก็จะช่วยให้คนในยุคนี้หันมา ศึกษากันมากขึ้น ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

วิธีการที่จะทำให้คนรุ่นใหม่ให้ความสนใจศึกษาวรรณกรรมประเภทหนังสือбудก็พอมีอยู่ บ้าง วิธีที่สำคัญที่สุดคือต้องทำให้ง่ายขึ้น เพราะว่าการที่จะเข้าถึงตัวคัมภีร์เหล่านี้และก็นำมา ดัดแปลง หรือปรับให้ง่ายและเหมาะกับคนในปัจจุบัน โดยนำมาเล่าในรูปแบบที่เป็นภาษาใน ปัจจุบันเขาใช้กัน ก็จะทำให้คนรุ่นใหม่เข้าถึงวรรณกรรมเหล่านี้ได้ง่ายขึ้น อีกวิธีการหนึ่ง ตนเองมีความเห็นว่า หากนำเนื้อหาบางตอนที่น่าสนใจ ของวรรณกรรมบางเรื่อง มานำเสนอ ในรูปของการ์ตูน ฉะนั้น การที่จะนำมาดัดแปลงเป็นสื่อ ที่สามารถเข้าถึงได้โดยวิธีการเสฟสื่อ ของ คนในปัจจุบัน ก็จะช่วยให้คนปัจจุบันหันมาศึกษา ก็จะทำให้วรรณกรรมเหล่านี้ไม่สูญหาย^{๖๙}

นอกจากนั้นการศึกษาวิจัยในแง่ของการเปรียบเทียบวรรณกรรมฉบับต่าง ๆ ของภาคใต้ ก็ จะช่วยให้คนหันมาสนใจศึกษาวรรณกรรมโบราณกันมากขึ้น ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

วรรณกรรมโบราณประเภทหนังสือбудของภาคใต้ หากมีการพิมพ์เผยแพร่ หรือมีการ โฆษณาในทางใดทางหนึ่ง และมีผู้ทำวิจัยในแง่มุมอื่น ๆ ก็จะช่วยได้ในแง่ของการอนุรักษ์ แต่ การจะทำในแง่มุมใหม่ ต้นฉบับนั้นก็ควรจะมีสภาพที่สมบูรณ์ และก็มีการศึกษาเปรียบเทียบกัน อย่างเช่นฉบับจังหวัดสุราษฎร์ธานี กับฉบับสถาบันทักษิณคดีศึกษา ฉบับของ นครศรีธรรมราช แล้วดูว่าแต่ละฉบับมีความเกี่ยวพันกันอย่างไร มันช่วยให้เกิดความสมบูรณ์

^{๖๘} สัมภาษณ์ รศ.ดร.ศานติ ภักดีคำ, หัวหน้าสาขาวิชาภาษาเขมร ภาควิชาภาษาไทยและภาษา ตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๘ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๖๙} สัมภาษณ์ รศ.ดร.ศานติ ภักดีคำ, หัวหน้าสาขาวิชาภาษาเขมร ภาควิชาภาษาไทยและภาษา ตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๘ มกราคม ๒๕๖๑.

ในแง่ของต้นฉบับอย่างไรบ้าง ซึ่งการศึกษาอย่างนี้ ตนเองมองว่าจะช่วยให้ขยายวงความสนใจของคนในยุคปัจจุบันได้^{๗๐}

เช่นเดียวกันกับผู้ทรงคุณวุฒิบางท่านให้มุมมองการจะให้คนในยุคปัจจุบันหันมาศึกษาวรรณกรรมลายลักษณ์โบราณของภาคใต้ต้องมีรูปแบบการนำเสนอที่น่าสนใจ โดยเฉพาะการอาศัยสื่อกระแสหลักในการโฆษณา ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

เป็นเรื่องของวิธีการนำเสนอ เช่น อาศัยสื่อในการโฆษณา โดยเฉพาะในยุคที่ผู้คนเชื่ออะไรง่าย ๆ และไม่ยากที่จะทำให้เขาเชื่อ โดยเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมในทางศาสนา ก็ยังจะทำให้คนมีความเชื่อได้ง่ายขึ้นไปอีก เพราะว่าเรื่องนี้ถือว่าเป็นเรื่องพื้นฐานอันเกี่ยวเนื่อง ด้วยวิถีชีวิตจริง ๆ เพราะฉะนั้น ถ้าหากมีรูปแบบการนำเสนอที่ดี ตนเองคิดว่าคงมีคนให้ความสนใจแน่นอน เพราะฉะนั้นต้องมีรูปแบบการนำเสนอที่สอดคล้องวิถีชีวิตของคนในปัจจุบันให้ได้ ตนเองมองว่าคนในปัจจุบันให้ความสนใจในเรื่องแบบนี้มากพอสมควร แต่ก็ต้องอาศัยสื่อกระแสหลัก ก็จะสามารถเป็นช่องทางให้คนหันมาสนใจได้แน่นอน ใช้วิธีของสื่อกระแสโซเชียลมีเดีย สามารถที่จะทำได้เลย แต่ถ้าหากจะพิมพ์ออกมาเป็นหนังสือก็จะมีคนให้ความสนใจน้อย แต่ถ้าจะทำก็ต้องเป็น video content โดยการไปถ่ายภาพ สัมภาษณ์ผู้มีความรู้ หรือทำเป็นมัลติมีเดีย ก็จะมีประโยชน์มากกว่า^{๗๑}

จะเห็นได้ว่าวิธีการที่จะช่วยให้คนในยุคปัจจุบันหันมาสนใจศึกษาวรรณกรรมโบราณประเภทหนังสือбуд โดยอาศัยสื่อสมัยใหม่ สอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ว่า

วิธีการที่จะให้คนในปัจจุบันหันมาสนใจวรรณกรรมลายลักษณ์ประเภทหนังสือбудก็คือ ประการที่หนึ่ง ผู้ที่มีความรู้ต้องออกสื่อบ่อย ๆ เช่นอย่างที่ตนเองพยายามให้มีการประกวดกลอนสวดที่พระตำหนัก บริเวณรอบพระบรมพระธาตุนครศรีธรรมราช เพราะเป็นประเพณีมาแต่โบราณ ก่อนที่พระจะแสดงพระธรรมเทศนา ฆราวาสก็จะสวดด้านก่อน โดยการนำ

^{๗๐} สัมภาษณ์ ศาสตราจารย์ชานเกตุทัต ล้อม เพ็งแก้ว, ข้าราชการบำนาญ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, ๒๔ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๗๑} สัมภาษณ์ พระครูอรุณสุตาลังการ (ปรีดา ขนติธมโม) ผศ.ดร., ผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช, ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

วรรณกรรมภาคใต้ไม่ว่าจะเป็นเรื่องสุทธิกรรมชาดก หรือเรื่องอื่น ๆ คิดว่าน่าจะเป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยให้คนสนใจ^{๗๒} และจากคำสัมภาษณ์ยังพบอีกว่า

จะอย่างไรก็แล้วแต่ สิ่งที่ไม่ควรมองข้าม คือนักเรียนนักศึกษา เป็นบุคคลสำคัญที่จะต้องถ่ายทอดให้พวกเขา โดยผู้ถ่ายทอดคือครูภาษาไทย หรือมิใช่ครูภาษาไทย แต่ก็ต้องหาวิธีการสื่อสารที่เหมาะสมให้พวกเขาได้มองเห็นความสำคัญ ให้สนุก อย่าให้รู้สึกเบื่อ ถ้าเราสามารถสร้างครูที่เก่งในการถ่ายทอดขึ้นมาได้ ก็ไม่น่าเป็นห่วงว่าหนังสือбудจะไม่อยู่กับคนไทยภาคใต้ และก็น่าจะขยายไปสู่คนไทยในภาคอื่นด้วย และอาจไปสู่สากลด้วยซ้ำไป เพราะต่อไปอาจจะมีการแปลออกสู่ภาษาต่างประเทศ เป็นวรรณกรรมอาเซียน^{๗๓}

นอกจากวิธีการอาศัยสื่อกระแสหลักในการเผยแพร่วรรณกรรมโบราณภาคใต้แล้ว การเลือกวรรณกรรมบางเรื่องมาพิมพ์เผยแพร่ ก็จะเป็นประโยชน์ต่อคนบางกลุ่ม และจะเป็นการอนุรักษ์วรรณกรรมไปในตัว ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

วรรณกรรมหนังสือбудมีหลายประเภททั้งที่เป็นเรื่องตำรายา หรือตำราโหราศาสตร์ ตลอดจนถึงตำราประเภทต่าง ๆ เป็นต้น หากนำตำราเหล่านี้มาพิมพ์เผยแพร่ก็จะมีประโยชน์มากขึ้น โดยคัดเลือกเฉพาะเรื่องที่เด่น ๆ มาพิมพ์เผยแพร่ เพราะในปัจจุบันเรายังขาดการเผยแพร่วรรณกรรมเหล่านี้ให้ออกไปในวงกว้าง^{๗๔}

จากคำสัมภาษณ์บุคคลที่เป็นผู้ทรงจำวรรณกรรมพื้นบ้าน ซึ่งเป็นแหล่งความรู้ที่สำคัญพบว่าหากมีวิธีการถ่ายทอดสู่เยาวชน ก็จะช่วยให้นักยุคใหม่หันมาสนใจศึกษาวรรณกรรมกันมากขึ้น ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

ตนเองไม่มีความรู้ในการที่จะทำให้คนในยุคปัจจุบันหันมาสนใจวรรณกรรมลายลักษณ์ประเภทหนังสือбуд แต่ว่าในสิ่งที่ตนเองปฏิบัติอยู่ เช่นการที่โรงเรียนประถมศึกษาในหมู่บ้าน หรือแม้กระทั่งมหาวิทยาลัย มองเห็นว่าตนเองเป็นแหล่งเรียนรู้วรรณกรรมพื้นบ้าน หรือนิทานปรัมปราต่าง ๆ แล้วนำเด็กมาศึกษาหาความรู้จากตน วิธีการนี้ก็น่าจะเป็นแนวทางที่จะ

^{๗๒} สัมภาษณ์ รศ.ดร.สืบพงศ์ ธรรมชาติ, ผู้อำนวยการอาศรมวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช, ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๗๓} สัมภาษณ์ รศ.ดร.สืบพงศ์ ธรรมชาติ, ผู้อำนวยการอาศรมวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช, ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๗๔} สัมภาษณ์ พระครูภูวราภรณ์ (กระจ่าง ปริบูรณ์), เจ้าอาวาสวัดบ้านสวน ต.มะกอกเหนือ อ.เมือง จังหวัดพัทลุง, ๓ กุมภาพันธ์, ๒๕๖๑.

ส่งเสริมให้คนในยุคปัจจุบันหันมาสนใจศึกษาวรรณกรรมลายลักษณ์ประเภทหนังสือбудกัน มาก
ขึ้น^{๗๕}

เมื่อก้าวโดยสรุปแล้ว ในประเด็นที่จะช่วยให้คนในยุคปัจจุบันสนใจศึกษาวรรณกรรม
ลายลักษณ์ภาคใต้ประเภทหนังสือбуд เป็นเรื่องที่เป็นไปได้ค่อนข้างยาก ทั้งนี้เพราะวรรณกรรมลาย
ลักษณ์ของภาคใต้ประเภทหนังสือбуд เป็นวรรณกรรมที่จารึกด้วยอักษรแบบโบราณ ผู้มีความสนใจ
ส่วนมากจะเป็นผู้ที่เรียนมาจากสายการอ่านจารึกโบราณ หรือผู้ที่มีความสนใจเป็นการเฉพาะ จึงนับ
อุปสรรคต่อการศึกษาของคนในยุคปัจจุบันเป็นอย่างยิ่ง แต่ก็ใช้จะหมดหนทางที่คนในยุคปัจจุบันจะ
สนใจศึกษาเสียทีเดียว ดังที่มีผู้ทรงคุณวุฒิบางท่านได้ให้ความเห็นว่าควรนำวรรณกรรมเหล่านั้นมา
ปรับให้อ่านง่ายขึ้น และให้เหมาะกับรูปแบบการดำเนินชีวิตของคนในปัจจุบัน

๒.๓ วรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู

๒.๓.๑ ประวัติและการพัฒนาการของวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู

วรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู เป็นวรรณกรรมที่ได้รับเค้าเรื่องมาจากพระสูตร
เรื่อง “ชมพูปติสูตร” หรือชมพูปติสูตร ซึ่งจัดเป็นพระสุตตรนอกพระไตรปิฎก เพราะฉะนั้น พระสูตรนี้
จึงไม่มีปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพทรง
สันนิษฐานเกี่ยวกับที่มาของชมพูปติสูตร ที่พบในประเทศไทยว่า น่าจะเป็นเรื่องที่แต่งขึ้นโดยการนำ
วัตถุนิทานทางลัทธิมหายานมาแต่งอรรถเป็นภาษาบาลีขึ้นในประเทศไทย ภายหลังหนังสือจามเทวี
วงศ์ และรัตนพิมพวงศ์ ด้วยเหตุนี้จึงไม่ปรากฏแหล่งที่มาของเรื่องในพระไตรปิฎก หรือในพระสุตตรต่าง
ๆ ทั้งในและนอกนิบาต จึงได้จัดให้อยู่ในหมวดสุดตสังคหะ คือหนังสือที่สงเคราะห์ให้อยู่ในหมวดพระ
สุตตันตปิฎก และคนไทยทุกภาครู้จักเรื่องชมพูปติสูตรมาแล้วตั้งแต่สมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ
(พ.ศ.๒๒๓๖-๒๓๑๐) ปรากฏดังข้อความที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงพระนิพนธ์ไว้ใน
คำอธิบายเรื่องท้าวมหาชมพู ดังนี้

นิวัตถุนิทานเรื่องท้าวมหาชมพูนี้ หามีในพระไตรปิฎกคัมภีร์หนึ่งคัมภีร์ใดไม่ ต้นหนังสือที่
ปรากฏในประเทศนี้ มีตัวอรรถภาษาบาลีตลอดเรื่อง เป็นหนังสือหนึ่งผูก นับในหมวดสุดตสังคหะ คือ
พวกหนังสือซึ่งสงเคราะห์เข้าในพระสุตตันตปิฎก หนังสือชมพูปติวัตถุที่สมเด็จพระเจ้าบรมโกศโปรด
ให้คัดส่งไปเมืองลังกาก็คงเป็นหนังสืออรรถนี้นั่นเอง ผู้ชำนาญภาษาบาลีได้ตรวจสอบสำนวน เห็นว่าน่าจะ
เป็นหนังสือแต่งในแถวประเทศของเราี้ ภายหลังหนังสือจามเทวีวงศ์ และรัตนพิมพวงศ์ ทำนองจะได้

^{๗๕} สัมภาษณ์ แม่พลอย ทุมแก้ว, ผู้เชี่ยวชาญศิลปะพื้นบ้าน อำเภอดวนขุน จังหวัดพัทลุง,
๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

เรื่องวัตถุนิทานมาแต่คัมภีร์ลัทธิมหายาน เอามาแต่งอรรถเป็นภาษาบาลีขึ้นในสยามประเทศนี้ เพราะฉะนั้น หนังสือเรื่องชมพูบดีวัตถุนิทานจึงมิได้มีในลังกาทวีป และไม่ปรากฏว่ามีในประเทศพม่ารามัญ แต่ทราบกันแพร่หลายในสยามประเทศตั้งแต่ฝ่ายใต้ ตลอดขึ้นไปถึงฝ่ายเหนือ^{๗๖}

จากคำอธิบายสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพจะเห็นได้ว่า หนังสือชมพูบดีวัตถุนิทานฉบับที่เป็นภาษาบาลีน่าจะเป็นผลงานของนักปราชญ์ชาวไทยแต่งขึ้นในสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ และน่าจะแต่งในภายหลังหนังสือจามเทวีวงศ์ และรัตนพิมพวงศ์ โดยผู้แต่งน่าจะได้เค้าโครงเรื่องมาจากคัมภีร์มหายาน ซึ่งสอดคล้องกับคำอธิบายของ ศ.ดร.นิยดา เหล่าสุนทร ที่ได้กล่าวไว้ว่า คนไทยรู้จักคัมภีร์ชมพูบดี และพระพุทธรูปทรงเครื่องเป็นอย่างดี แต่ความรู้เกี่ยวกับพระสูตรหรือคัมภีร์นี้อยู่ในขอบเขตจำกัด รู้แต่เพียงว่าเป็นพระสูตรทางมหายานเท่านั้น^{๗๗}

มติที่ว่า คัมภีร์ชมพูบดี หรือชมพูบดีสูตรนี้ได้รับอิทธิพลมาจากคัมภีร์ทางมหายานนั้น ศ.ดร.นิยดา เหล่าสุนทร ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า ในปี ๒๕๔๑ ตนเองได้รับบทความจำนวน ๒ ชิ้น จาก ปีเตอร์ สกิลลิง (Peter Skilling) ตัวแทนสมาคมบาลีปกรณ์ คือ The sutra of the wise and the Foolish^{๗๘} (mdo bzans blun) or the Ocean of Narratives (iliger-iin dalai) บทความนี้ ถ่ายทอดจากภาษามองโกลเลียน โดย Stanley Frys และบทความอีกเรื่องคือ The Buddha Subdued King of Suvanna-bhumi (Stories From Dun Huang Buddhist Scripture) ผู้แปลคือ Li Yu-liang Liang และ Liamg Xiao-peng ทั้งเรื่อง The wise and the Foolish และ เรื่อง The Buddha Subdued King of Suvanna-bhumi มีเนื้อเรื่องไม่แตกต่างกันนัก หากจะกล่าวว่ามีที่มาจากแหล่งเดียวกันก็ไม่น่าจะผิด ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับเรื่อง ชมพูบดีสูตรของไทยแล้ว โครงเรื่องใหญ่ก็ตรงกัน คือกล่าวถึงพระพุทธเจ้าทรมานพระยาตนหนึ่ง โดยเนรมิตพระองค์เป็นพระเจ้าจักรพรรดิมีอำนาจยิ่งกว่าพระยาตนนั้น ในที่สุดพระยาผู้หยิ่งผยองตนนั้นก็ยอมอ่อนน้อมต่อพระองค์ และออกบวชในที่สุด^{๗๙}

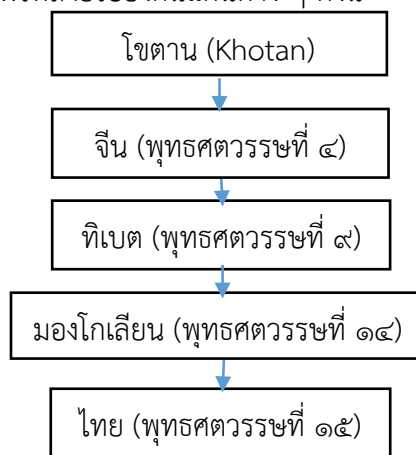
^{๗๖} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, เรื่องทำมหาชมพูซึ่งถือกันมาแต่โบราณว่าเปนต้นตำนานพระพุทธรูปทรงเครื่อง, พิมพ์ครั้งที่ ๒, หลวงภักดีอักษรนิพนธ์ พิมพ์ในการกุศล เมื่อปีระกา พ.ศ.๒๔๖๔, (พระนคร : ไสภณพิพรรฒนาการ, ๒๔๖๔), หน้า ๗, ๘.

^{๗๗} นิยดา เหล่าสุนทร, ศ.ดร., **พินิจวรรณกรรม รวมบทความวิจัยด้านวรรณคดี**, (กรุงเทพฯ : แม่คำผาง, ๒๕๕๒), หน้า ๑๑๗.

^{๗๘} ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน นิยดา เหล่าสุนทร, ศ.ดร., **พินิจวรรณกรรม รวมบทความวิจัยด้านวรรณคดี**, หน้า ๑๑๘)

^{๗๙} นิยดา เหล่าสุนทร, ศ.ดร., **พินิจวรรณกรรม รวมบทความวิจัยด้านวรรณคดี**, (กรุงเทพฯ : แม่คำผาง, ๒๕๕๒), หน้า ๑๑๗, ๑๑๘, ๑๑๙.

พระสูตรทั้ง ๒ สูตรนี้ มีที่มาตามคำอธิบายของ Peter Skilling ว่าในชั้นเดิมนั้นน่าจะมาจากอินเดีย จากนั้นก็ได้แพร่หลายไปยังดินแดนต่าง ๆ ดังนี้

เมื่อประมวลความคล้ายคลึงกันของเนื้อเรื่องของชมพูบดีสูตร กับสูตรของมองโกเลีย (The wise and the Foolish) และเรื่อง The Buddha Subdued King of Suvanna-bhumi ก็น่าจะเชื่อได้ว่า ชมพูบดีสูตรก็มีที่มาจากพระสูตรของมองโกเลียนี้ และการแพร่กระจายของพระสูตรเข้ามาในดินแดนของประเทศไทยก็คงไม่เป็นเรื่องที่แปลกนัก เพราะในอาณาจักรล้านนาประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๐,๒๑ ก็มีหลักฐานว่าพระภิกษุทิเบตก็เคยเดินทางเข้ามาพำนัก ณ เมืองหริภุญไชยหรือลำพูนในปัจจุบัน และก็เป็นที่ยอมรับกันว่าพระพุทธรูปศาสนาหายานก็ได้เคยเข้ามามีบทบาทในดินแดนแถบนี้^{๘๐}

เมื่อว่าตามคำอธิบายของ Peter Skilling ข้างต้นแล้ว แสดงให้เห็นว่า เรื่องชมพูบดีสูตรนี้เผยแผ่เข้าสู่ประเทศไทยในพุทธศตวรรษที่ ๑๕ โดยพระภิกษุชาวทิเบต และจากประเทศไทยได้เผยแผ่เข้าไปยังลังกาทวีป หรือประเทศศรีลังกา ในสมัยของพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ประมาณปี พ.ศ.๒๒๙๘-๒๒๙๙ ทั้งนี้ปรากฏตามหลักฐานเอกสารศุภอักษรที่พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศได้โปรดให้ส่งไปถวายแก่พระเจ้าเกียรติศิริราชสิงหะกษัตริย์ลังกาในสมัยนั้น ซึ่งปรากฏว่าชมพูบดีสูตรเป็นสูตรหนึ่ง ในจำนวน ๙๗ คัมภีร์ ที่ทางอยุธยาส่งไปยังลังกา ว่า

๑๕ อถ ตยา เปสิตสุภกฺขเร ลงกาทีเป ธมฺมวินยาธิปกรณสฺส นตฺถิภาวํ ตสฺมี จปนตฺถาย สมณเลกฺขปากฺเก ตทณฺธธมฺมวินเย ปกรณเณ ยาจิตฺถาภวํ จ สุตฺวา สิริสาทเรนณฺชลี ปคฺคเหตุวา อภิวาเทตฺวา ปรมธฺมมิกราชาธิราชุตฺตมสฺส อาโรเจสิ^{๘๑}

^{๘๐} แสง มนวิฑูร, “ความเป็นมาเกี่ยวกับพุทธศาสนาในล้านนาไทย”, ใน **รวมบทความของศาสตราจารย์ ร.ต.ท.แสง มนวิฑูร**, (กรุงเทพฯ : พินเณศ, ๒๕๑๗), หน้า ๘๙.

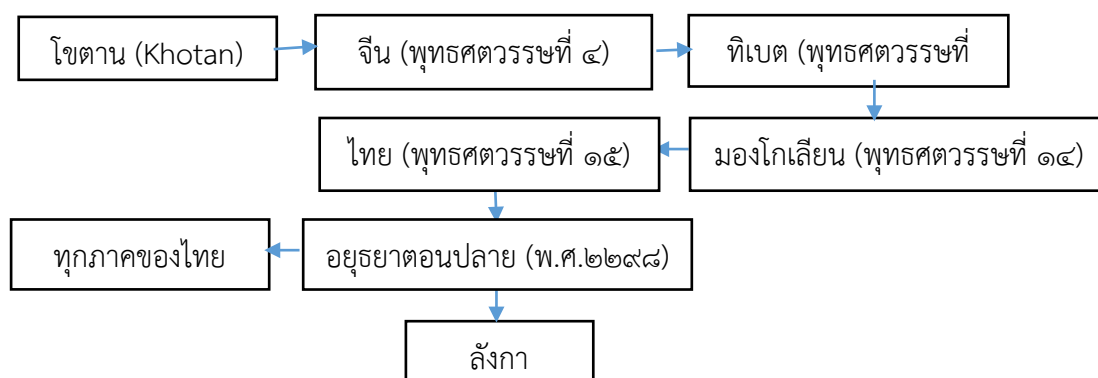
^{๘๑} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **เรื่องประดิษฐานพระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาทวีป**, (พระนคร : โรงพิมพ์การศาสนา กรมการศาสนา, ๒๕๐๓), หน้า ๒๓๑.

อีกประการหนึ่ง เราได้ทราบศุภอักษรที่ท่านส่งมาความว่า ปกรณ์คือพระธรรมวินัยเป็นต้น ในลังกาทวีปหาไม่ ปรากฏในสมณเลขาว่า ปราณจะใคร่ได้ประดิษฐานไว้ในเกาะลังกา แลขอปกรณ์พระธรรมวินัยอื่น ๆ ที่ไม่มีนั้น เราได้ยกอัญชลีเหนือเกล้า ถวายกราบทูลสมเด็จพระปรมธรรมิกราชาธิราชเจ้าผู้สูงสุดแล้ว

๑๖ ตทา ปรมมมิกมหาราชา สมังคลวิลาสินิจตอฏถกถาสุตตปิฏกณจ ปมสมนตปาสาทิกาทิปลณจวินยฎฐกถาปิฏกณจ โมคคลลนปกรณณจ อฎฐกถาวินยสฎฐีกา จ วิมตวิโนทนิณจ รูปสิทธิณจ ฯลฯ โลกทีปกณจ โลกวินาสณจ ชมพูบดีสูตรตณจ ฯลฯ ยมกปกรณทวิปกรณณจ พุทธสิทธิคนิทานณจาทิ สตตนวฤติปกรณานิ ลงกาทีเป ฐปนตถาย ปิตีโสมนสเสน อทาสี^{๔๒}

จึงสมเด็จพระปรมธรรมิกมหาราชาเจ้า ทรงพระปิตีโสมนัส ดำรัสให้พระราชทานปกรณ์ ๙๗ คัมภีร์ เพื่อจะได้ประดิษฐานไว้ในเกาะลังกา คือ พระสมังคลวิลาสินี ๔ คัมภีร์ พระอรรถกถาสุตตปิฏก ๑ คัมภีร์ พระปฐมสมันตปาสาทิกา ๕ คัมภีร์ พระวินยฎฐกถาปิฏก ๑ คัมภีร์ คัมภีร์พระโมคคัลลนปกรณ์ ๑ คัมภีร์ พระอฎฐกถาวินยฎฐสฎฐีกา ๑ คัมภีร์ พระวิมตวิโนทนิ ๑ คัมภีร์ พระรูปสิทธิ ๑ คัมภีร์ ฯลฯ พระโลกทีป ๑ คัมภีร์ พระโลกวินาส ๑ คัมภีร์ พระชมพูบดีสูตร ๑ คัมภีร์ ฯลฯ พระยมกปกรณทวิปกรณ์ ๒ คัมภีร์ และพระพุทธสิทธิคนิทาน ๑ คัมภีร์ ดังนี้

จากที่กล่าวมานี้ สามารถสรุปได้ว่า ตามมติของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพที่ทรงแสดงว่า ชมพูบดีสูตรนี้ เป็นวรรณกรรมที่แต่งขึ้นในประเทศไทย ในสมัยอยุธยาตอนปลาย ตรงกับรัชสมัยของพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ โดยได้เค้าโครงมาจากลัทธิมหายาน แล้วจึงได้เผยแพร่เข้าไปในลังกาทวีป ดังปรากฏตามหลักฐานศุภอักษร ที่มีไปถึงพระเจ้าเกียรติศิริราชสิงหะ กษัตริย์ลังกาในสมัยนั้น และอีกมติหนึ่ง ตามคำอธิบายของ ศ.ดร.นิยดา เหล่าสุนทร ซึ่งอ้างถึงคำอธิบายของ Peter Skilling ว่าเรื่องชมพูบดีสูตรนี้ แต่งขึ้นประเทศไทยเช่นกัน แต่ผู้แต่งน่าจะได้รับแนวโครงเรื่องมาจากวรรณกรรมของมองโกเลียนจำนวน ๒ เรื่อง คือ The wise and the Foolish และ The Buddha Subdued King of Suvanna-bhumi ซึ่งสามารถสรุปเป็นแผนภูมิได้ ดังนี้

^{๔๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓๑, ๒๓๒.

นิทานวัตถุเรื่องท้าวมหาชมพูนี้ อ้างว่าเป็นเรื่องพระพุทธประวัติ ปางเมื่อพระพุทธองค์ทรงกระทำปาฏิหาริย์ทรมานท้าวมหาชมพู ผู้มีฤทธาภาพหาตัวสู้มิได้ ให้ละพยศยอมเป็นพุทธสาวก พวกจีนและญวนที่ถือพระพุทธศาสนาตามลัทธิมหายานกล่าวกันว่า ท้าวมหาชมพูเป็นนายทหารเอกของจักรโลกบาล ครั้นพระพุทธองค์ทรมานให้เลื่อมใสในพระรัตนตรัยแล้ว แต่นั่นก็รักษาพระธรรมวินัยต่อมา เพราะฉะนั้นจึงมักทำรูปอย่างวัดจีนและวัดญวน จีนเรียกว่าอูยทอเฮีย ญวนเรียกว่าหยีต้ายา แต่ตามเรื่องทางช้างไทยเราว่าท้าวมหาชมพูเป็นกระษัตริย์ครองเมืองปัญจาลราชรัฐ แลเมื่อพระพุทธองค์ทรงทรมานให้เลื่อมใสแล้ว ท้าวมหาชมพูศรัทธา ถึงสละราชสมบัติออกผนวชเป็นพระภิกษุ แล้วเพียรบำเพ็ญสมณธรรมจนได้บรรลุพระอรหันต์เป็นพระอริยสาวกพระองค์หนึ่งในครั้งพุทธกาล ผิดกันอยู่ดังนี้^{๘๓}

ไทยเรากลือเป็นคติแต่โบราณว่า พระพุทธรูปทรงเครื่องเป็นพระปางเมื่อพระพุทธองค์ทรงกระทำปาฏิหาริย์ บันดาลให้ท้าวมหาชมพูเห็นพระองค์ทรงเครื่องต้นเป็นพระเจ้าจักรพรรดิราชาธิราช และนับถือกันว่าสร้างพระทรงเครื่องมีอานิสงส์มาก เห็นจะเป็นเพราะเหตุที่อาจบริจาคแก้วแหวนเงินทองของมีค่าอันเป็นที่รักเพื่อเป็นพุทธบูชาปรากฏอยู่ยังยืนประการ ๑ และในการสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องต้องมีช่างฝีมือดี และมีทุนทรัพย์มากจะสร้างได้ สร้างยากกว่าพระพุทธรูปปางอื่น ๆ จะเป็นเพราะเหตุนี้ประการ ๑ ผู้มียศศักดิ์และทรัพย์สมบัติมากแต่กาลก่อน นับแต่สมเด็จพระราชาธิบดี เป็นต้น จึงมักสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่อง เรื่องท้าวมหาชมพูก็เป็นเรื่องที่น่าถือกันสืบมา โดยฐานที่เป็นตัวตำนานของพระพุทธรูปทรงเครื่องทั้งปวงนั้น

ความที่กล่าวมานี้ มีเรื่องปรากฏเป็นอุทาหรณ์อยู่ในจดหมายเหตุ ครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี เมื่อราชทูตลังกาพาพระสงฆ์ไทย ที่ไปให้อุปสมบทตั้งศาสนวงศ์ในลังกาทวีป กลับมาส่งเมื่อปี พ.ศ. ๒๒๘๙ เวลาเมื่อราชทูตลังกาพักอยู่ในกรุงศรีอยุธยานั้น สมเด็จพระเจ้าบรมโกศ โปรดให้พาไปชมพระอารามหลวง ทูตลังกาไปเห็นพระพุทธรูปทรงเครื่องที่ในวัดพระศรีสรรเพชญ์ จึงถามเจ้าพนักงานผู้พาไป ว่าเหตุไฉนที่ในเมืองไทยจึงสร้างพระพุทธรูปปฏิมากรทรงเครื่องอย่างเทวรูป ที่ในลังกาทวีปไม่เคยมีพระพุทธรูปเช่นนี้ ความที่ทูตลังกาเล่าทราบถึงพระกรณสมเด็จเจ้าอยู่หัวบรมโกศ จึงมีรับสั่งให้เสนาบดีชี้แจงไปในสุภอักษรซึ่งมีถึงเสนาบดีลังกา^{๘๔} ว่า

ภาษาบาลี

คำแปล

๓๘ ตโย ทูตา สอุณฺหิสี พุทฺธิมํ นิกฺขสุณฺณมยํ ตสฺส ๓๘ ทูตทั้ง ๓ นาย ได้เห็นพระพุทธรูปพิมพ์สุวรรณมัย ปฏิรูปกํ ทิสฺวา นว รตนมณฺฑิตํ มณฺมุตาเวหฺริยาทิกํ เนื้อนิกษะทรงอุณฺหิสี สวมไว้ ประดับนพรัตน์

^{๘๓} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, เรื่องท้าวมหาชมพูซึ่งถือกันมาแต่โบราณว่าเป็นต้นตำนานพระพุทธรูปทรงเครื่อง, หน้า ก.

^{๘๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ข.

มหคัมป์ สุนทรมณฑปเป สุนทรจิตต์ นานาชาตบุรุษ ประดิษฐานอยู่ในมณฑปงามล้วนของมีค่ามาก คือมณี
 ตมยขจิตต์ ทิสวา อณณ์ พุทธรูปลง หทยเน สัสยมานา มุกดา ไพฑูรย์เป็นต้น ได้เห็นพระพุทธรูปอื่น ๆ อีก อัน
 ตัมพุทธพิมพ์ นวรัตนมณฑิต์ เอวรูปเมวลลงกายน โหเตว ขจิตรงามล้วนทองเงินต่าง ๆ หากมีใจสงสัยว่า พระ
 ตสุมมา อัย พุทธพิมพ์โพ เอวรูป ปฏิมณฑิต์โต พุทธพิมพ์ประดับประดาอย่างนี้ ในลังกาไม่เคยมีเลย
 เทวปุตตสทิสโอ อโหสิตี มาพญ เพราะเหตุนั้น พระพุทธรูปประดับงามอย่างนี้ อย่า
 ๓๙ โส ราชธาธาตุดโม ราชกิจจ อภิกุสส วิตถ์ พุทธ พากันพูดว่า เหมือนเทวรูปเลย
 วจเนน นานุกเกรย พุทธพิมพ์ มกุฎจุมพิโต อธิโสว ๓๙ พระเจ้าราชาธิราชผู้ดมุนั้น หาทรงทำพระราช
 มหาชมพูปติวตุมหิ ปากโกติ วตวา ตัมนิทาน ปากภู กิจอันเป็นกุศลยวดยิ่ง ให้ผดครองพระพุทธรูปไม่
 วาเจนโต ราชบุริโสเอว เอวมาห พระพุทธรูปที่ทรงมงกุฎเช่นนี้ ได้มีปรากฏในมหา
 ชัดเจนบอกเล่ามีมาอย่างแท้จริง

จะเห็นได้ว่า ตามความในศุภอักษรที่กล่าวมานี้ ว่าเมื่อครั้งกรุงเก่า มีความนิยมในการ
 สร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องเพียงไร ความนิยมนี้มีสืบต่อมาจนกรุงรัตนโกสินทร์นี้ เพราะฉะนั้น
 พระพุทธรูปสำคัญ เช่นพระฉลองพระองค์กิติ และพระพุทธรูปสำหรับแผ่นดิน เช่นพระพุทธรูปอดฟ้า
 จุฬาลง และพระพุทธรูปเลศล้านภาลัย ซึ่งประดิษฐานอยู่ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามก็ดี จึง
 มักสร้างเป็นพระพุทธรูปปางทรงเครื่อง ส่วนเรื่องนิทานตำนานมหาชมพูนันเป็นอันเป็นต้นตำนานของ
 พระพุทธรูปทรงเครื่อง ก็เขียนรูปภาพไว้ในพระอารามหลวงหลายแห่ง จะยกตัวอย่างที่พอจะดูได้ง่าย
 คือที่ในพระอุโบสถวัดราชบูรณะ เขียนไว้ที่ฝาผนังด้านหน้า เป็นฝีมือช่างเขียนครั้งรัชกาลที่ ๑ งามกว่า
 ที่ไหน ๆ หมด^{๘๕}

๒.๓.๒ จุดประสงค์ในการแต่ง

การแต่งวรรณกรรมท้องถิ่นแต่ละเรื่อง โดยทั่วไปผู้แต่งมักจะบอกถึงเหตุผลและ
 จุดประสงค์ในการแต่ง ว่าแต่งเพื่อจุดประสงค์อันใด และแต่งเพื่อใคร ส่วนใหญ่แล้วการแต่ง
 วรรณกรรมหรือหนังสือโบราณนั้น มักแต่งเพื่อให้คนได้สวดอ่าน การสวดอ่านหนังสือของชาวบ้านนั้น
 เรียกว่า “การสวดหนังสือ” คือมีผู้สวดเพียงคนเดียว คนอื่นจะเป็นผู้ฟัง ผู้สวดจะเป็นผู้ชำนาญในการ
 สวด และสวดได้อย่างไพเราะสนุกสนาน สำหรับเรื่องที่จะใช้สวดอ่านนั้น ถ้าเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับคำสอน
 ก็จะสวดเพื่อการสั่งสอนศีลธรรมแก่สังคมเป็นหลัก ส่วนเรื่องประเภทนิทานนั้น ส่วนมากจะใช้สวดเพื่อ
 ความสนุกสนานมากกว่าจุดมุ่งหมายอื่น

ความนิยมในการสวดเป็นทำนอง “กลอนสวด” ในภาคใต้สมัยโบราณนี้ พระยาอนุমান
 ราชชน ได้เคยบันทึกไว้ว่า ท่านเคยเห็นประเพณีการสวดทำนองกลอนสวด ที่เมืองนครศรีธรรมราช

^{๘๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ค.

ชาวบ้านซึ่งไปทำบุญที่วัดในวันพระหรือเทศกาลทำบุญต่าง ๆ สวดทำนองจากบทตาม “หนังสือสวด” เพื่อรอเวลาที่พระสงฆ์จะลงมายังศาลาการเปรียญ ปัจจุบันประเพณีดังกล่าวสูญหายไปแล้ว ยังเหลือเพียงหนังสือสวดไว้ให้เห็นร่องรอยของวัฒนธรรมในอดีต^{๘๖}

จากการที่พบหลักฐานหนังสือสวดหลายเรื่องในท้องถิ่นภาคใต้ ทำให้มีผู้สันนิษฐานว่า วรรณกรรมกลอนสวดและการสวดทำนองจากวรรณกรรมกลอนสวดเป็นประเพณีที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นภาคใต้อีก่อน ภายหลังจึงแพร่กระจายมาสู่ท้องถิ่นภาคกลาง แต่จากหลักฐานหนังสือกลอนสวดจำนวนมากที่พบในท้องถิ่นภาคกลางชวนให้สันนิษฐานว่า วรรณกรรมกลอนสวดและประเพณีการสวดน่าจะเกิดในภาคกลางก่อนแล้วจึงแพร่กระจายไปยังท้องถิ่นภาคใต้ เช่น เรื่องนางอุทัยกลอนสวด เพราะหากพิจารณาเนื้อความในหนังสือกลอนสวดบางเรื่องที่มีอยู่ทางท้องถิ่นภาคใต้ ฉบับท้องถิ่นภาคใต้มีรายละเอียดหลายอย่างเพิ่มขึ้นจากสำนวนของท้องถิ่นภาคกลาง จากสมมติฐานนี้น่าจะเป็นไปได้ว่า เรื่องดังกล่าวแต่ดั้งเดิมในภาคกลางก่อนแล้วแพร่กระจายลงมายังภาคใต้ และมีการปรับปรุงเพิ่มเติมรายละเอียดต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับประเพณีและวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้น ๆ^{๘๗}

ในการแต่งวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู ผู้แต่งมีจุดประสงค์ในการแต่ง ดังนี้

๑. ความศรัทธาในพระพุทธศาสนา

ผู้แต่งมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา จึงนำชมพูบดีสูตรที่แต่งเป็นภาษาบาลี มาแต่งเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ ดังตัวอย่างคำประพันธ์ข้อ พิลาป ที่ปรากฏในตอนท้ายเล่มดังนี้

ข้าผู้ศรัทธา	ญ่ยกออกมา	แต่วาระบาหิ	ข้าผู้ศรัทธา	โยยกออกมา	แต่วาระบา
ผูกเป็นฉัตรภาค	สยามภาทิ	สุขุมกำภิ	ผูกเป็นฉัตรภาค	สยามภาทิ	สุขุมคัมภิ
จับนิมิตตั้ง			จับนิมิตตั้ง		

(หน้า ๑๓๘/๒-๔)

๒. สืบทอดพระพุทธศาสนา

เป็นความเชื่อของคนสมัยก่อนที่เชื่อกันว่า การได้สร้างหนังสือไว้ในพระพุทธศาสนานั้น ถือเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนา และยังเป็นการสร้างกุศลอย่างสูงสุดอย่างหนึ่งในชีวิต โดยเชื่อว่าการสร้างหนังสือที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา จะได้บุญมากกว่าการสร้างหนังสือประเภทอื่น

๓. เพื่อต้องการใช้สวดอ่าน

ทางภาคใต้มีประเพณีหรือธรรมเนียมการสวดหนังสือ ซึ่งคล้ายกันกับการสวดของภาคกลาง ซึ่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงสันนิษฐานว่า การสวดหนังสือ

^{๘๖} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, นางอุทัยกลอนสวด, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๙), คำอธิบายหน้า ๗.

^{๘๗} เรื่องเดียวกัน, คำอธิบายหน้า ๗.

เกิดขึ้นในสมัยพระเจ้าทรงธรรม พระองค์ดำริให้จัดประเพณีการสวดหนังสือ จนการแต่งหนังสือสวดกลายเป็นประเพณีนิยมในกาลต่อมา โดยหนังสือที่ใช้สวดนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับศาสนา คติธรรม ชาดก และนิทาน ประเพณีการสวดหนังสือได้แพร่กระจายไปจากวัดไปยังบ้านเรือน คือ มีการสวดอ่านกันเองในเวลาว่างจากหน้าที่การงาน จึงทำให้มีการคัดลอกต้นฉบับไว้เป็นสมบัติส่วนตัวของแต่ละครอบครัว ในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูนี้ ถึงแม้จะไม่ปรากฏข้อความที่แสดงให้เห็นว่า ผู้แต่งวรรณกรรมเรื่องนี้ มีจุดมุ่งหมายในการแต่งสำหรับใช้สวดอ่านไว้โดยตรง แต่ก็ปรากฏข้อความในหน้าสุดท้าย ที่ผู้แต่งใช้เรียกวรรณกรรมเรื่องนี้ว่า “เพลงยาว” ซึ่งหน้าที่ของเพลงยาวก็คือมีไว้เพื่อสวดหรืออ่านกันนั่นเอง

๔. เพื่ออบรมศีลธรรมแก่ให้แก่สังคม

ผู้แต่งยกเหตุการณ์ในเรื่องมาเป็นตัวอย่าง โดยการเน้นอภินิหารและคติธรรมต่าง ๆ เพื่อเป็นการโน้มน้าวจิตใจของผู้อ่านและผู้ฟังให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา

๕. เพื่อให้เกิดอานิสงส์ผลบุญแก่ตนเอง

ผู้แต่งได้แสดงเจตนารมณ์ในการแต่งไว้ว่า ขอให้ได้รับผลบุญด้านต่าง ๆ จากการแต่งวรรณกรรมเรื่องนี้ เช่น

๕.๑ ขอให้รู้แจ้งพระสัทธรรม ดังตัวอย่างคำประพันธ์ชื่อ พิลาล ว่า

ข้าผู้ผูกแต่ง	ขอให้แจ้ง	อรรถธรรมภิชหมัย	ข้าผู้ผูกแต่ง	ขอให้แจ้ง	อรรถธรรมภิชหมัย
นัยศาสนาศีร	อารียะเมตตรัย	ลงมาตรัสนัย	ในศาสนาศีร	อารียะเมตตรัย	ลงมาตรัสใน
ภพนี้ปรารถนา			ภพนี้ปรารถนา		

(๑๓๔/๕-๖)

๕.๒ ขอให้มัสติปัญญาที่ดี สามารถแก้ปัญหาแก่เทวดาและมนุษย์ได้ ดังตัวอย่างคำประพันธ์ชื่อ พิลาล ว่า

ขอมิปัญญา	ยิ่งกว่าอะระโห	แก้สรรพปัญหา	ขอมิปัญญา	ยิ่งกว่าอะระโห	แก้สรรพปัญหา
เทวามานุษย์	ครุฑนาคย์เข	พ้นจากนรีเย	เทวามานุษย์	ครุฑนาคย์เข	พ้นจากนรีเย
ปิดจตุรา			ปิดจตุรา		

(๑๓๔/๖-๗)

๕.๓ ขอให้พ้นจากอบายภูมิ อย่ามีใจเป็นอกุศล และให้ได้รับธรรมทั้งแปดหมื่นสี่พัน ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ พิลาล ว่า

.....พ้นจากนรีเย ปิดจตุรา-	พ้นจากนรีเย ปิดจตุรา-
บายหงส์ปรการ ฌรักเปรตเตียรณาร อะสุระ	บายทั้งสี่ประการ นรกเปรตเตียรณาร อะสุระกายมายา
กายมายา เกิดต้ายไคเข็น เปนทุดจ่หริดมา ทุกชาฏ	เกิดตายได้เชื้อ เป็นทุดจิตา ทุกชาติคลาดคลา
คลาดคลา ขอข้ายามีย	ขอข้ายามีย
จัยอะกุสลา ทิฐิฉรรทา ไบปากายี	ใจอกุสลา ทิฐิฉันทา ไบปากายี

ขอมิใจขยัน รุธรรมกระตือรือ สุกคพาที
แปดหมื่นสี่พัน

ขอมิใจขยัน รุธรรมพระศรี สุกคพาที
แปดหมื่นสี่พัน

(๑๓๘/๗, ๑๓๘/๑-๓)

๕.๔ ขอให้แดกฉานในพระไตรปิฎกอย่าให้มีผู้เสมอเหมือน ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่

ชื่อ พิลาล ว่า

จำจิตรยาคลา ทุกสิ่งสิบปา นานัยธรรม
พระสูตรพระวินัย ปรมัตถ์อรรถรร คำภีลยัญธรรม
ทุกภรรณสัสมัย
ยามียผู้เสมอ เทาเทียมใดเหนือ ทัวโลกนัย
ขอข้าอิสรชัย ดุจพุทธตรัสชัย ธรรมธรรมอรรภัย
เร้ามนนาปา

จำจิตรยาคลา ทุกสิ่งสิบปา นาในธรรม
พระสูตรพระวินัย ปรมัตถ์อรรถรร คำภีลยัญธรรม
ทุกภรรณสัสมัย
อย่ามิผู้เสมอ เทาเทียมได้เหนือ ทัวโลกนัย
ขอข้าอิสรชัย ดุจพุทธตรัสชัย พระธรรมอันไพ
เราะมนนาปา

(๑๓๘/๓-๕)

๕.๕ ขออย่าให้ประสบทุกข์ ตลอดจนโรคภัยต่าง ๆ ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ

พิลาล ว่า

นึ่งข้ายาเห่น สรรพทุกข์เป็น นคติทุกข์นา
โง่งนตุนเต้า เหล้ารายมิฉา ผู้เฒ่าพฤธา
ขอข้ากับเห่น
สัจจทั้งนี้ โรคาอย่ามี แก่ข้าผู้เป็น
อรรเทียงอรรแท้ นันแรลขอเห่น สัจจคำเป็น
ธรรมสาจะฉา

นึ่งข้าอย่าเห่น สรรพทุกข์เป็น นคติทุกข์นา
โง่งนตุนเต้า เหล้ารายมิฉา ผู้เฒ่าพฤธา
ขอข้าพบเห่น
สัจจทั้งนี้ โรคาอย่ามี แก่ข้าผู้เป็น
อันเทียงอันแท้ นันแรลขอเห่น สัจจคำเป็น
ธรรมสาจะฉา

(๑๓๘/๕-๗)

๕.๖ ขอให้ได้พบพระศรีอาริยมตไตรย และได้บรรลุพระนิพพาน ดังตัวอย่างคำ

ประพันธ์ที่ชื่อ พิลาล ว่า

การก่อตอปปี ตราบพระเมตไตรย ศรีอาริยามา
โปรดเราผู้สัตว์ จตุปาริสา ละแล้วทุกขา
เขานีพาน
ถาบาร์มีออร ขอทันทมณีวร ไตเปนอะระโ
จได้โดยเสด็จ สรรเพชญพุทธโธ ลัพถินีพาน
สุโขพันภัย

การก่อตอปปี ตราบพระเมตไตรย ศรีอาริยามา
โปรดเราผู้สัตว์ จตุปาริสา ละแล้วทุกขา
เขานีพาน
ถาบาร์มีออร ขอทันทมณีวร ได้เป็นอรโ
จะได้โดยเสด็จ สรรเพชญพุทธโธ ลัพถินีพาน
สุโขพันภัย

(๑๔๐/๔-๕)

๕.๗ ขอให้ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตกาล ดังข้อความที่ปรากฏในหน้า

สุดท้าย ว่า

พุทธโ โหมิ อนาคเต สปปญญ มหาโกโค สุข โหมิ

ขอให้ข้าพเจ้าได้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต ขอให้มิ

มาทูปททโว สพพโสถถิ ภาวนตุ เม

ปัญญามาก มีโศคะมาก มีความสุข ปราศจาก
อุปัทวันตราย ขอความสวัสดิ์ทั้งปวง จงมีแก่ข้าพเจ้า

(๑๔๐/๗)

๒.๓.๓ ผู้แต่งและสมัยที่แต่ง

เกี่ยวกับการระบุชื่อผู้แต่งวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ ได้มีผู้ให้ความเห็นว่า ลักษณะเฉพาะประการหนึ่งของวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้คือ การไม่นิยมระบุชื่อผู้แต่ง เราจึงได้รู้จักชื่อของกวีภาคใต้น้อย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะกวีถ่อมตน ไม่ต้องการเปิดเผยตัวเอง มุ่งแต่สร้างวรรณกรรมเพื่อเป็นพุทธานุชาสร้างหนังสือเพื่อถวายวัด หวังได้อานิสงส์จากการบำเพ็ญบุญเป็นสำคัญ ไม่ต้องการมีชื่อเสียงแต่อย่างใด ผู้แต่งวรรณกรรมส่วนใหญ่เป็นสามัญชนและเป็นพระภิกษุ และอาจนิยมแต่ง คัดลอก หรือจัดสร้างหนังสือโดยคณะบุคคล จึงไม่ระบุชื่อผู้แต่งเป็นการเฉพาะตัวก็อาจเป็นไปได้^{๘๘}

กล่าวโดยเฉพาะวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู ที่ผู้วิจัยใช้ศึกษานี้ ต่างจากความเห็นดังกล่าวข้างต้น คือมีการระบุชื่อผู้แต่งชัดเจนในหน้าสุดท้ายว่า “เพลงยาวนี้ ล่องอุทัยพระบาทนัยพระบรมโกฏ แดกอรแต่งตามกำภีพระบรมมัญ ใวใเปนนิสยประจายแกหญิงชายทงหลายแลหนังสือท้าวชมพูระหรรระเจ้านี้เขียนจับฉั่วนอาทิตย์เดือนเจ็ดขึ้น...(ขาด) สองพรรณสามร้อยห้าสิบสามปี...(ขาด)...มีชื่อพระมหาสิริมณีสะพรม...”(ขาด) ถอดความได้ว่า “เพลงยาวนี้ล่องอุทัยพระบาทนัยพระบรมโกศ แดกอรแต่งตามคัมภีร์ปรมัตถ ใวใเปนนิสยประจายแกหญิงชายทงหลายแลหนังสือท้าวชมพูระหรรระเจ้านี้ เขียนจับ ฉั่วน อาทิตย์ เดือนเจ็ด เมื่อพระพุทธศักราชสองพันสามร้อยห้าสิบสาม” (พ.ศ.๒๓๕๓) มีชื่อว่าพระมหาสิริมณีสะพรม” ถึงแม้ว่าในหน้าสุดท้ายมีรอยชำรุดเสียหาย ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า เกิดจากการถูกแกะเพื่อเอารูปซึ่งอยู่ที่ปกหลังด้านนอก เป็นเหตุให้ข้อความซึ่งอยู่ในปกด้านในพลอยหายไปด้วย แต่ก็ยังปรากฏชื่อบุคคลคือ “พระมหาสิริมณีสะพรม” ซึ่งชื่อที่ปรากฏนี้ระบุสถานะชัดเจนว่าเป็นพระภิกษุ ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า “พระมหาสิริมณีสะพรม” นี้คือกวีผู้แต่งวรรณกรรม “เพลงยาว” หรือหนังสือท้าวชมพูเล่มนี้

ช่วงระยะเวลาที่แต่งวรรณกรรมเรื่องนี้ปรากฏดังข้อความข้างต้นว่า เขียนจบ ณ วันอาทิตย์ เดือนเจ็ด พ.ศ. ๒๓๕๓ อยู่ในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ตรงกับรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (๒๓๕๒-๒๓๖๗) ซึ่งกล่าวกันว่าเป็นยุคทองวรรณคดี^{๘๙} นอกจากนั้นกวีผู้แต่ง

^{๘๘} ฉันทส ทงช่วย, ดร., ภาษาและวัฒนธรรมภาคใต้, หน้า ๒๖๕.

^{๘๙} วันอาทิตย์เดือน ๗ พ.ศ. ๒๓๕๓ นี้ ศาสตราจารย์เกษมสันต์ ล้อม เพ็งแก้ว ได้คำนวณย้อนหลังว่าก็คือวันอาทิตย์เดือน ๗ ขึ้น ๙ ค่ำ ซึ่งตรงกับ วันที่ ๑๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๕๓ (จ.ศ.๑๑๗๒).

^{๙๐} ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน, สมพันธ์ เลขาพันธ์, วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๑), หน้า ๑๒๗.

ยังได้กล่าวไว้อีกว่า วรรณกรรมเรื่องนี้ โดยผู้แต่งใช้คำว่า “เพลงยาว” ซึ่งในยุคของ ละอองธุลีพระบาท ในพระบรมโกศ คือสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ (พ.ศ.๒๒๗๕-๒๓๐๑) ได้มีปรากฏแพร่หลายมาแล้ว เป็นเรื่องที่แต่งตามคัมภีร์ปรมัตถ์ และคงเป็นเรื่องที่ประชาชนในสมัยนั้นรู้จักแพร่หลายกันดี เพราะ เป็นเรื่องที่แต่งไว้เพื่อเป็นนิสยปัจจัยแก่หญิงชายทั้งหลาย

ถึงแม้ว่า วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ส่วนใหญ่ ไม่ได้ระบุวันเดือนปีที่แต่ง หรือสมัยที่แต่ง เอาไว้ ทำให้มีปัญหาต่อการพิจารณาในเรื่องดังกล่าวอยู่บ้าง แต่อย่างไรก็ตาม ถ้าสังเกตจากลักษณะ ตัวอักษร หรือระบบอักขรวิธี และความเก่าของถ้อยคำภาษาที่ใช้ ปรากฏว่าวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ โดยเฉพาะวรรณกรรมสมุดข่อย หรือหนังสือใบลานส่วนใหญ่เป็นวรรณกรรมที่เขียนขึ้นในช่วงสมัย รัตนโกสินทร์ตอนต้น ซึ่งมีอายุประมาณ ๑๐๐-๒๐๐ ปี^{๙๑} สำหรับวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู ที่ผู้วิจัยใช้ศึกษานี้ ผู้แต่งได้ระบุวันที่เขียนจบว่า เขียนจบ ณ วันอาทิตย์ เดือนเจ็ด พ.ศ. ๒๓๕๓ นับ จนถึงปัจจุบันก็มีอายุถึง ๒๐๘ ปี

กล่าวโดยสรุป วรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูนี้ มีการระบุชื่อผู้แต่งและสมัยที่แต่ง ไว้อย่างชัดเจน ซึ่งปรากฏตามข้อความในหน้าสุดท้ายของกระดาษที่ระบุว่า หนังสือท้าวชมพูรหัดเจ้า นี้ เขียนจบ ณ วันอาทิตย์ เดือนเจ็ด เมื่อพระพุทธศักราชสองพันสามร้อยห้าสิบสาม (พ.ศ.๒๓๕๓) ตรง กับวันที่ ๑๐ เดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๓๕๓ (จ.ศ.๑๑๗๒) ผู้แต่งมีชื่อว่า “พระมหาสิริรมณีสพรหม...” วรรณกรรมเรื่องนี้ถึงแม้จะมีใช้งานที่มีสำนวนการประพันธ์ยอดเยี่ยมเทียบชั้นวรรณคดี แต่ในฐานะ ของคนจังหวัดสุราษฎร์ธานี ก็อดภูมิใจมิได้ว่างานวรรณกรรมชิ้นนี้คือ มรดกทางวรรณกรรมของชาว จังหวัดสุราษฎร์ธานี เพราะฉะนั้น คงไม่ผิดนักหากจะกล่าวว่า วรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูนี้ คือหนึ่งในวรรณกรรมที่กวีได้รังสรรค์ขึ้นในยุคทองของวรรณคดี

๒.๓.๔ องค์ประกอบของเนื้อเรื่องของวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู

วรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวที่ผู้วิจัยใช้ศึกษานี้ ประกอบด้วยเนื้อหาสำคัญ ๓ ประการ คือ ๑) ประณามพจน์หรือปณามคาถา ๒) เนื้อเรื่อง ๓) นิคมคาถา ซึ่งจะได้กล่าวเป็นลำดับต่อไป

๑. ประณามพจน์ หรือปณามคาถา

ประณามพจน์หรือปณามคาถา ถือว่าเป็นชนบทหนึ่งในการแต่งวรรณกรรมประเภทร้อย กรองที่กวีจะละเลยเสียมิได้ การกล่าวบทประณามพจน์จึงเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูทวนเวทต่อ พระรัตนตรัย ครูอาจารย์ หรือผู้มีพระคุณทั้งหลาย อีกทั้งคนโบราณมักมีความเชื่อในเรื่องอำนาจของ สิ่งเหนือธรรมชาติว่าสามารถดลบันดาลให้เกิดความสำเร็จหรือความล้มเหลวได้ การกล่าวบทประณาม พจน์จึงมีความสำคัญต่อผู้แต่งในแง่ของจิตวิทยาว่า จะช่วยให้ผู้แต่งเกิดขวัญและกำลังใจที่มุ่งมั่น

^{๙๑} ฉันทส ทองช่วย, ดร., ภาษาและวัฒนธรรมภาคใต้, (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๖), หน้า ๒๖๕.

พากเพียรให้งานเขียนของตนประสบความสำเร็จ วรรณกรรมไทยประเภทร้อยกรองส่วนใหญ่จึงมักปรากฏบทประณามพจน์หรือบทประณามคาถาอยู่แทบทุกเรื่อง

ในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูปราภพบทประณามพจน์อยู่เช่นเดียวกัน โดยผู้แต่งได้กล่าวถึงการแสดงความเคารพต่อพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระไตรปิฎก รัตนตรัย ตลอดจนถึงครูอุปัชฌาย์อาจารย์ผู้ประสิทธิ์วิชา การกล่าวบทประณามพจน์เช่นนี้เป็นการแสดงให้เห็นถึงความกตัญญูกตเวทีของผู้แต่ง อีกทั้งยังเป็นการแสดงให้เห็นว่าผู้แต่งมีความเลื่อมใสศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคง ดังตัวอย่างคำประพันธ์ว่า

● ขอนับพรบาทมุนินโท ษากยะสิงโห คุณนึ้เลิศในปาง	● ขอนบ ^{๙๒} วราบาทมุนินโท ^{๙๓} สากยะสิงโห คุณนึ้เลิศในปาง ^{๙๔}
● นั้พระประเจกกะพุททาง อุบถึนัยกลาง ตรัสญัธจำคำภิเร	● นบพระปัจเจกพุททาง อุบัติในกลาง ตรัสญะยธรรม ^{๙๕} คัมภีเร
● นั้พระสุดตรรตวันัยเย บะระมัญเเต ปิฎกักกุฏะสุกขุมมาล	● นบพระสุดตันตวันเย ปรมัตถเต ^{๙๖} ปิฎกัตถ ^{๙๗} สุกขุมมาล ^{๙๘}
● นั้พระอารียะสงฆาจารย์ ช่อตงกมะลมาลย ต่อคุณพระรัตนัตถัยยัง	● นบพระอารียสังฆาจารย์ ขอตังกมะลมาลย ต่อคุณพระรัตนัตถัยยัง ^{๙๙}
● ชิทธิระโลกยะนาถง อุปะชาจารย์ง ครูชรประสิทธิวิชา	● สิทธิรโลกยะนาถัง อุปัชฌาจารย์ยัง ครูสอนประสิทธิวิชา

(หน้า ๑/๑-๔)

นอกจากการกล่าวประณามพจน์อันแสดงออกถึงความกตัญญูกตเวทีของผู้แต่งแล้ว อันดับต่อมาผู้แต่งยังได้กล่าวซึ่งเป็นการแสดงออกว่าความพยายามในการเขียนครั้งนี้ ขอให้ตนเองประสบความสำเร็จซึ่งก็คือการอ้างถึงคุณของบทประณามพจน์นั่นเอง ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ว่า

● ผูกพรรคลอธรรทคำภา แก้อรรถวิสัยขนา	● ผูกพันกลอนฉันทคำภา แก้อรรถวิสัยขนา

^{๙๒} นบ หมายถึง ไหว้

^{๙๓} มุนินโท หมายถึง พระมุนี ในที่นี้หมายถึงพระพุทธเจ้า

^{๙๔} ปาง หมายถึง ยุค

^{๙๕} ญะยธรรม หมายถึง ธรรมที่ควรรู้

^{๙๖} ปรมัตถเต หมายถึง มีเนื้อความลึกซึ้ง ในที่นี้หมายถึงพระอภิธรรมปิฎก

^{๙๗} ปิฎกัตถ หมายถึง พระไตรปิฎก

^{๙๘} สุกขุมมาล หมายถึง ละเอียดอ่อน

^{๙๙} รัตนัตถัยยัง หมายถึง พระรัตนตรัย

สยามภาคยแกผู้เล่าเรียน

● ตงงเปนมุตโตครูเกียร แกผู้อ่านเขียน

ผูกพรรณฉัตรทโคลงกาบกอลอน

● พระคุณอะดูล์สุนทร ขอสวัสส์ภาพร

ดูชาผู้มีมีนัส

สยามภาคย์แกผู้เล่าเรียน

● ตั้งเป็นมุตโต^{๑๐๐}ครูเพียร แกผู้อ่านเขียน

ผูกพันฉัตรทโคลงกาบกอลอน

● พระคุณอดุลย์สุนทร ขอสวัสส์สถาพร

ดูข้าผู้มีมีนัส^{๑๐๑}

(หน้า ๑/๔-๖)

๒. เนื้อเรื่อง

เนื้อเรื่องโดยย่อของวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพุดังนี้

เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าเสด็จประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวันในเมืองราชคฤห์ แคว้นมคธ ราชกรุงจีน ซึ่งมีพระเจ้าพิมพิสารเป็นกษัตริย์ปกครอง ครั้นนั้นมีกษัตริย์องค์หนึ่งครองราชสมบัติอยู่ในเมืองปัญจาพระนามว่าท้าวธิดิธราช พระองค์มีพระมเหสีนามว่านางนพรัตน์ เมื่อครั้งที่พระโอรสจุติจากสวรรค์ชั้นดุสิตมาเกิดในครรภ์พระมารดา ได้เกิดเสาทองสูง ๑๘ ศอก และชุมทองผุดขึ้นในพระนครด้วยบุญบารมีของพระโอรส เมื่อพระโอรสนี้ประสูติจากครรภ์พระมารดา ได้ปรากฏของวิเศษคู่กาย ๔ อีกอย่าง คือ สุวรรณศร พระขรรค์ จักรแก้ว และฉลองพระบาท (เกือกแก้ว) ครั้นเมื่อพระกุมารเจริญวัยได้ ๑๖ ชันษา พระบิดาและพระมารดาได้สวรรคต พระกุมารจึงได้ครองราชย์ในเมืองปัญจาต่อจากพระบิดา และทรงเป็นกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่มีกษัตริย์น้อยใหญ่ร้อยเอ็ดพระองค์ทั่วทั้งชมพูทวีปเป็นบริวาร ทรงปรากฏพระนามว่าท้าวชมพู่ ท้าวชมพู่มีพระมเหสีนามว่านางพิมพร มีพระโอรสนามว่าสิริศุต

ท้าวชมพู่แม้เป็นกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ในชมพูทวีปแต่ก็พยายามที่จะตีเมืองอื่น ๆ เพื่อให้มาสวามิภักดิ์ต่อตน ถ้าหากกษัตริย์เมืองใดขัดขึ้น พระองค์ก็จะใช้สุวรรณศรไปร้อยหูกษัตริย์นั้นมาเป็นบริวารของตน คินหนึ่งท้าวชมพู่มองเห็นดวงจันทร์กระจ่างฟ้า เปล่งแสงงดงามอยู่ท่ามกลางดวงดาว จึงนึกอึกheimเปรียบตัวเองว่าเป็นเหมือนกับดวงจันทร์ที่มีดวงดาวคือเหล่ากษัตริย์ร้อยเอ็ดพระองค์เป็นบริวาร ครึ่งหนึ่งท้าวชมพู่เสด็จพร้อมด้วยเหล่าเสนาเพื่อออกตรวจยังเมืองบริวารต่าง ๆ เมื่อผ่านไปยังเมืองราชคฤห์ของพระเจ้าพิมพิสาร ได้มองเห็นปราสาทอันใหญ่โต งดงามไปด้วยประทีปขาลาสว่างไสว ก็ให้รู้สึกโกรธแค้นที่พระเจ้าพิมพิสารไม่ยอมสวามิภักดิ์ต่อพระองค์ จึงสำแดงเดชเหาะขึ้นไปถึบยอดปราสาทปราสาท และใช้พระขรรค์ฟาดฟันยอดปราสาทของพระเจ้าพิมพิสาร จนสร้างความโกลาหลแตกตื่นไปทั่วพระนคร แต่ปราสาทก็มีให้ได้รับความเสียหายแต่อย่างใด เพราะเหล่าเทวดา

^{๑๐๐} มุตโต หมายถึง พัน ไม่อยู่ในตำรา

^{๑๐๑} มนัสสา หมายถึง มีความตั้งใจ

ผู้รักษาปราสาทช่วยกันป้องกันไว้ ยิ่งสร้างความโกรธแค้นแก่ท้าวชมพวยิ่งขึ้น เมื่อเห็นว่าทำอะไรไม่ได้ พระองค์ก็เหาะกลับเมืองปัญจา

ฝ่ายพระเจ้าพิมพิสารไม่ทรงทราบว่าเกิดเหตุการณ์อะไรขึ้น จึงรีบไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าที่พระวิหารเวฬุวัน เมื่อพระพุทธเจ้าทรงพิจารณาด้วยพระญาณก็ทรงทราบว่าเป็นการกระทำของท้าวชมพู่ได้สร้างสมบุญบารมีมาแต่อดีตชาติ พร้อมทั้งได้ตรัสเล่าอดีตของท้าวชมพู่ให้พระเจ้าพิมพิสารและเหล่าพระสงฆ์ได้ฟังว่า เมื่อครั้งพระพุทธเจ้าพระนามว่ากัสสป ท้าวชมพูนี้อีกกำเนิดเป็นพ่อค้าผู้มีใจศรัทธาและได้ถวายอาหาร ผักกัมพล มีดโกน รองเท้า เข็มเย็บผ้า และรูปเทียนแก่พระกัสสปพุทธเจ้า ด้วยอาณิสสที่ได้ถวายทานนั้น พระอินทร์จึงได้โปรดให้วิษณุกรรมเทพบุตรลงมานะรมิตปราสาทหลังใหญ่ที่เพียบพร้อมไปด้วยทรัพย์ศฤงคารต่าง ๆ เมื่อพ่อค้านี้เสียชีวิตไปได้ไปเกิดเป็นเทพบุตร ณ สวรรค์ชั้นดุสิต และได้จุติลงมาเกิดเป็นท้าวชมพูกษัตริย์แห่งเมืองปัญจา

ฝ่ายท้าวชมพูเมื่อเหาะกลับถึงเมืองปัญจา ก็ยังไม่หายความโกรธแค้น คิดหาทางแก้แค้นพระเจ้าพิมพิสาร จึงแปลงสุวรรณศรกลายเป็นพยานาคพันเศียรให้ไปร้อยพระกรรณพระเจ้าพิมพิสารนำมาหาตนที่เมืองปัญจาให้ได้ เมื่อพยานาคไปถึงเมืองราชคฤห์แต่ไม่พบพระเจ้าพิมพิสารเจ้าเมืองมคธ จึงสำแดงเดชแผดเสียงกึกก้องสร้างความหวาดผวแก่พระมเหสีและเหล่านางสนม จึงเหาะไปค้นหาพระเจ้าพิมพิสารที่พระวิหารเวฬุวัน เมื่อเห็นพระเจ้าพิมพิสารกำลังเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าอยู่ก็สำแดงฤทธิ์จะเข้าไปร้อยกรรณของพระเจ้าพิมพิสาร พระพุทธเจ้าเมื่อทรงเห็นเช่นนั้นก็นะรมิตพุทธจักรเพื่อต่อสู้กับพยานาคพันเศียร พยานาคพันเศียรไม่สามารถต่อสู้กับพุทธจักรได้จึงหนีกลับไปหาท้าวชมพูดังเดิม ท้าวชมพูเมื่อเห็นพยานาคพันเศียรพ่ายแพ้กลับมาก็เดือดดาลยิ่งนัก ทรงให้ฉลองพระบาทแปลงเป็นพยานาคไปเพื่อจะร้อยกรรณของพระเจ้าพิมพิสารอีก พระพุทธเจ้าก็ทรงนะรมิตพุทธจักรกลายเป็นพญาครุฑไปต่อสู้กับพยานาคของท้าวชมพู พยานาคไม่สามารถต่อสู้กับพญาครุฑได้ก็พ่ายแพ้เซซังกลับมาหาท้าวชมพูอีกเช่นเคย ท้าวชมพูเมื่อเห็นเช่นนั้นก็ยังทวีความโกรธแค้นยิ่งขึ้น จึงสั่งให้อำมาตย์จัดกระบวนทัพเพื่อยกไปตีเมืองราชคฤห์ในทันใด

ฝ่ายพระพุทธเจ้าทรงทราบด้วยพระญาณว่า ท้าวชมพูเป็นผู้มีบุญบารมีเต็มเปี่ยมและสามารถบรรลุธรรมได้ในชาตินี้ ทรงมีพระมหากรุณาจะโปรดท้าวชมพูให้สำเร็จมรรคผล จึงทรงโปรดให้พระอินทร์แปลงกายเป็นมาณพเชิญสารเพื่อให้ท้าวชมพูมาเข้าเฝ้าพระองค์เพื่อจะได้แสดงธรรมโปรดให้ได้บรรลุมรรคผล โดยพระองค์จะแปลงพระวรกายเป็นพระธรรมราชาจักรพรรดิ เมื่อราชทูตหนุ่มเดินทางไปถึงเมืองปัญจาก็ตรงเข้าไปหาท้าวชมพูในทันที แทนที่จะไปหาอำมาตย์ผู้ใหญ่มาก่อน และก็ได้แสดงความเคารพท้าวชมพูแต่อย่างใด ซึ่งถือว่าผิดธรรมเนียมทูต เป็นเหตุให้ท้าวชมพูโกรธเคืองอยู่ในใจ และก็เชื่อว่าในชมพูทวีปจะมีกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่กว่าตนจึงไม่ยอมไปเข้าเฝ้าพระธรรมราชาจนเกิดการต่อสู้กันขึ้น ราชทูตมาณพน้อยเนรมิตให้บังเกิดไฟลูกไหม้บ้านเมืองของท้าวชมพูจนเกิด

ความโกลาหล่นวายเป็นทั้งเมือง จนในที่สุดท้าวชมพุก็นิยมนำไปเข้าเฝ้าพระธรรมราชา ราชทูตก็บันดลให้ไฟนั้นดับลง เมื่อไฟดับลงท้าวชมพูก็นำกลับมาไม่ยอมไปตามคำสัญญา ราชทูตมาณพน้อยก็เนรมิตจักรกลายเป็นพญานาคไปลากท้าวชมพุนำไปเข้าเฝ้าพระธรรมราชาธิราช ท้าวชมพูได้รับความเจ็บปวดและความอับอายจึงยอมเดินทางไปเข้าเฝ้าพระธรรมราชาธิราชในเช้าของวันรุ่งขึ้น

เมื่อพระพุทเจ้าทรงทราบเรื่อง ก็ทรงโปรดให้พระอินทร์ พญากาฬนาคราช และเหล่าเทวดานางฟ้า เจ้าป่าเจ้าไพรมาช่วยกันเนรมิตพระวิหารเวฬุวันให้กลายเป็นพระนครที่ยิ่งใหญ่ พร้อมทั้งไปด้วยทิพยสมบัติทั้งปวง มีปราสาทใหญ่รายล้อมด้วยกำแพงประดับประดาไปด้วยรัตนต่าง ๆ มากมายสวยงามตระการตาถึงเจ็ดชั้นด้วยกัน แต่ละชั้นมีเหล่าอัครสาวกซึ่งแปลงกายเป็นเสนาอำมาตย์แวดล้อมด้วยจาดุรงค์เสนามากมาย มีโรงช้าง โรงม้า โรงรถพร้อมสรรพ มีท้าวจตุโลกบาลเป็นนายทหารบาลประจำประตูเมืองทั้งสี่ทิศ พร้อมกันนั้นเหล่าเทพธิดานางฟ้า พญากาฬนาคราช นางวิมาลา นางสุชาดา นางสุนันทา นางสุจิตรา ก็ได้นำเหล่านางฟ้าบริวารแปลงกายเป็นแม่ค้าออกร้านขายของต่าง ๆ อยู่รายรอบพระนคร

ทางด้านท้าวชมพูเมื่อราชทูตกลับไปแล้ว ได้รับสั่งให้ประชุมเสนามาอำมาตย์เพื่อขอคำปรึกษา ในที่สุดก็ได้รับคำแนะนำว่าวิธีการที่จะยุติสงครามได้คือเดินทางไปเฝ้าพระธรรมราชาตามคำสัญญาที่ได้ให้ไว้แก่ทูต ท้าวชมพูจึงได้สั่งจัดเตรียมกระบวนทัพที่จะเดินทางไปยังเมืองของพระธรรมราชาอย่างยิ่งใหญ่เพื่อให้สมกับฐานะกษัตริย์ของตนเอง และคิดว่าหากตนสามารถเอาชนะพระธรรมราชาได้แล้วก็จะไปก็จะต่อสู้กับพระอินทร์และพญากาฬนาคราชเพื่อครอบครองทั้งเมืองสวรรค์และเมืองบาดาลให้เบ็ดเสร็จ ฝ่ายพระพุทเจ้าทรงทราบว่าท้าวชมพูกำลังเดินทางมา จึงรับสั่งให้มาฆสามเณรไปย่อนทางเพื่อให้ท้าวชมพูเดินทางมาถึงเมืองของพระองค์ภายในเวลาเพียงวัน มาฆสามเณรจึงแปลงกายเป็นมาณพหนุ่มไปยืนขวางหน้าช้างที่นั่งของท้าวชมพูพร้อมสั่งให้ท้าวชมพุลงจากช้างให้เดินเท้าเข้าไปเฝ้าพระธรรมราชาธิราช ฝ่ายท้าวชมพูไม่ยอมปฏิบัติตามจึงสั่งให้เสนาจับมาฆสามเณร มาฆสามเณรจึงแสดงฤทธิ์บันดลให้เกิดแผ่นดินไหว เกิดลมพายุพัดอย่างรุนแรงจนช้างที่นั่งของท้าวชมพุล้มลง ท้าวชมพูเกิดความเกรงกลัวจึงยอมเดินทางไปพร้อมกับมาฆสามเณร

เมื่อท้าวชมพูเดินทางมาถึงเมืองของพระธรรมราชาธิราช ก็ตกตะลึงในความอลังการยิ่งใหญ่ของบ้านเมือง ไม่คิดว่าจะมีเมืองที่ยิ่งใหญ่กว่าเมืองของตนอยู่ ในระหว่างทางที่มาฆสามเณรนำท้าวชมพูไปนั้นต้องผ่านกำแพงเมืองทั้งเจ็ดชั้น และได้พบเห็นชาวบ้านชาวเมืองแต่งกายด้วยเครื่องอาภรณ์หลากสีสรรค์ แต่ละคนล้วนแต่สวยงามยิ่งยั้มแจ่มใสต่างเลือกจับจ่ายซื้อสิ่งของต่าง ๆ มากมายมีทั้งเนื้อสัตว์ต่าง สุรา ผลไม้หลากชนิดจากป่าหิมพานต์ หมากพลู เครื่องหอมต่าง ๆ เสื้อผ้า และเครื่องประดับหลากชนิด แม้แต่แต่ละคนก็ล้วนแต่งงดงามเสียยิ่งกว่านางสนมของตนเอง และบรรดาแม่ค้าเหล่านี้ก็พูดจากเยาะเย้ยท้าวชมพูว่าเป็นพระยาบ้านนอก สร้างความอับอายแก่ท้าวชมพู

เป็นอย่างมาก เมื่อมาฆสามเณรนำท้าวชมพูเดินผ่านถึงซุ้มประตูกำแพงต่าง ๆ เจอนายทวารเฝ้าประตู ท้าวชมพูก็เข้าใจผิดคิดว่าเป็นพระธรรมราชาธิราชจึงก้มลงเพื่อจะถวายบังคม จนมาฆสามเณรต้องร้อง บอกว่านั่นไม่ใช่พระธรรมราชาธิราช เมื่อท้าวชมพูเดินต่อไปจนถึงห้องพระโรงใหญ่ ซึ่งมีบรรดาเสนา อำมาตย์ผู้ใหญ่มากมายที่รอเข้าเฝ้าพระธรรมราชา เสนาอำมาตย์เหล่านั้นต่างพากันแสดงกิริยาตูลูก ท้าวชมพู จนทำให้ท้าวชมพูเกิดความเกรงกลัว แต่ก็นึกอยู่ในใจว่าถ้าสามารถเอาชนะพระธรรมราชา ได้จะครอบครองสมบัติในเมืองทั้งหมด

เมื่อท้าวชมพูได้เข้าเฝ้าพระธรรมราชาก็ให้รู้สึกหวั่นเกรงในบุญบารมีของพระธรรมราชาที่ ยิ่งใหญ่กว่าตนมากมาย ไม่ว่าท้าวชมพูจะคิดเรื่องอะไรพระธรรมราชาก็ทรงล่วงรู้ในความคิดนั้นทุก อย่าง จึงทำให้ท้าวชมพูแสดงฤทธิ์ต่อสู้กัน โดยมีข้อตกลงว่าหากผู้ใดแพ้ผู้หนึ่งจะต้องแสดงความเคารพผู้ ที่ชนะ ทั้งสองฝ่ายแสดงฤทธิ์ต่อสู้กันเป็นสามรอบแต่ท้าวชมพูก็เป็นฝ่ายพ่ายแพ้ทุกครั้ง แต่ท้าวชมพูก็ ไม่ยอมทำตามสัญญาที่ได้ตกลงกันไว้ในเบื้องต้นโดยอ้างว่าที่ตนเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ก็เพราะต่อสู้กันในถิ่น ของพระธรรมราชา ฉะนั้นผู้เป็นเจ้าของถิ่นจึงได้เปรียบกว่า พระธรรมราชาจึงยกเหตุการณ์เมื่อครั้งที่ ท้าวชมพูพ่ายแพ้แก่ฤทธิ์ของทูตทั้ง ๆ ที่ต่อสู้กันในเมืองปัญจาและตอนที่ต่อสู้กับมาฆสามเณรที่ไปรอ รับในระหว่างทางก็ยังพ่ายแพ้แก่ฤทธิ์ของสามเณรขึ้นมาท้วงติง แต่ท้าวชมพูก็ยังรู้สึกตัวและก็ยัง กล่าววาจาทำทนายพระธรรมราชาอีก พระธรรมราชาจึงเข้าเตโชกสิณบันดาลให้เกิดไฟนรกลุกไหม้ ฟ้าผ่ามายังปราสาทล้อมท้าวชมพูพร้อมทั้งบริวารทั้งหมดไว้ จนทั้งหมดรู้สึกหวาดกลัวจึงขอร้องให้ท้าว ชมพูยอมแพ้ต่อพระธรรมราชา ด้วยความหวาดกลัวท้าวชมพูจึงคลายความพยศและยอมแพ้ต่อพระ ธรรมราชาพร้อมทั้งยอมยกบ้านเมืองและเหล่าพระราชาร้อยเอ็ดพระองค์แต่พระธรรมราชา

พระพุทธเจ้าทรงทราบว่า ท้าวชมพูและเหล่ากษัตริย์ทั้งร้อยเอ็ดพระองค์เป็นผู้มีบุญญา ธิการได้สร้างสมไว้สามารถที่จะบรรลุมรรคผลได้ จึงบันดาลให้ไฟนรกนั้นหายไป และเนรมิตให้พระ นครนั้นกลับกลายเป็นพระวิหารเวฬุวันจุลเดิม รวมทั้งเนรมิตพระวรกายกลับเป็นพระพุทธเจ้าดังเดิม และเหล่าพระอสีติมหาสาวกก็เนรมิตกายเสนาอำมาตย์ต่าง ๆ กลายเป็นพระอสีติมหาสาวกดั้งเดิม พระพุทธเจ้าทรงเทศนาสั่งสอนท้าวชมพูเปรียบทรัพย์สินสมบัติต่าง ๆ ของท้าวชมพูว่าเป็นเสมือนบ่วง คอยรัดให้ท้าวชมพูจมอยู่ในห้วงสังสารวัฏ การละความโกรธ ความโลภและความหลง จะช่วยให้ให้ ประสบความสุขที่แท้จริงและจะนำตนให้ข้ามพ้นวัฏสงสารไปได้ เมื่อท้าวชมพูพร้อมด้วยบริวารได้ฟัง พระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าแล้วก็บังเกิดความเลื่อมใสและขอบวชอุทิศตนในพระพุทธศาสนา

ต่อจากนั้น พระเถระชมพูจึงได้ส่งสารไปยังพระนางพิมพรผู้มเหสีทราบว่าตนเองได้ออก บวชแล้ว พร้อมกันนั้นก็บอกว่าถ้ามีพระราชามีเมืองใดมาสว่ขอก่อนุญาตให้พระนางเสกสมรสได้ เมื่อนาง ได้ทราบข่าวก็เศร้าโศกเสียใจเป็นอย่างยิ่ง จึงตัดสินใจให้สิริคุตพระโอรสอยู่ครองเมืองปัญจา ส่วน ตนเองจะเดินทางไปหาท้าวชมพู หลังจากนั้นจึงให้จัดกระบวนทัพเพื่อเตรียมเดินทาง พระพุทธเจ้าทรง

ทราบว่านางพิมพรพร้อมด้วยนางสนม จะเดินทางมาหาพระเถระชมพูจึงรับสั่งให้มาขสามเณรแปลงกายเป็นชายชราไปย่นย่ระยะทางและนำนางพิมพรมาสู่พระเวฬุวัน เมื่อนางพร้อมด้วยบริวารมาถึงก็รีบไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าพร้อมกับทูลถามถึงพระเถระชมพู พระพุทธเจ้าจึงแนะนำให้นางพิมพรไปหาพระเถระชมพูซึ่งขณะนั้นกำลังนั่งเข้าฌานสมาธิอยู่ที่ด้านนอกกุฏิ เมื่อพระเถระชมพูทราบว่านางพิมพรจะมาหา ก็ได้เนรมิตพระภิกษุหนึ่งพันรูปให้มีรูปร่างหน้าตาเหมือนกับตน จนนางพิมพรไม่รู้ว่ารูปไหนเป็นพระเถระชมพู จึงไปหาพระพุทธเจ้าอีกครั้ง พระพุทธเจ้าก็ทรงแนะนำว่ให้ไปเรียกพระเถระชมพู หากรูปไหนขานก่อนรูปนั้นคือพระเถระชมพู นางพิมพรจึงกล่าวกะภิกษุทั้งหนึ่งพันรูปว่ตนเองพร้อมด้วยหญิงบริวารเหล่านี้มาหาพระเถระชมพูด้วยจิตศรัทธาในพระพุทธศาสนาและตั้งใจจะอนุโมทนาบุญกับพระเถระชมพู เมื่อพระเถระชมพูได้ยินเช่นนั้นก็เรียนนางพิมพรพร้อมทั้งบันดาลให้พระภิกษุทั้งหนึ่งพันรูปหายไป และแนะนำให้นางพิมพรไปทูลขอการอุปสมบทกะพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าก็แนะนำให้นางพิมพรพร้อมด้วยหญิงบริวารเดินทางไปอุปสมบทที่สำนักของพระนางพิมพาเถรีและพระนางยโสธราเถรี หลังจากนั้นนางพิมพรและหญิงบริวารได้อุปสมบทแล้วก็ได้บรรลุพระอรหันต์เช่นเดียวกันกับพระเถระชมพู

๓. คำนิคม

คำนิคมหรือคำลงท้าย เป็นขนบทางวรรณกรรมที่ผู้กวีหรือผู้แต่งมักกล่าวสรุปไว้ในตอนท้ายเพื่อเป็นการบอกให้รู้ว่วรรณกรรมเรื่องนั้น ๆ มีที่มาจากชาตกหรือนิบาตเรื่องใด คำนิคมในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูนี้ ประกอบด้วยส่วนเหล่านี้ คือ ที่มาของวรรณกรรม การกล่าวออกตัวของผู้แต่ง การแสดงเจตนารมณ์ของผู้แต่ง การหวังเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต การบอกวันเดือนปีที่เขียนจบ การบอกชื่อผู้แต่ง

๓.๑ ที่มาของวรรณกรรม หลังจากจบเนื้อหาแล้วผู้แต่งได้กล่าวว่า ชมพุนิบาตนี้ปรากฏเมื่อครั้งสังคายนาครั้งแรกโดยมีพระมหากัสสปเถระเป็นประธาน มีพระอานนท์เถระเป็นผู้วิสันาฝ่ายพระสูตรและได้ยกขึ้นเป็นคัมภีร์ในภาษาบาลี และผู้แต่งได้อาศัยคัมภีร์ที่เป็นภาษาบาลีนั้นเป็นเค้าโครงแต่งเป็นคำฉันท์ในภาษาไทย ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ พิลาป วา

- ชมพุนิบาต เมื่อชินโนนาฏ สรรพพัญณาการ
พระเถรกัตสับ สงโคณาจาว อะระหังรตังการ
สงคายะนาย
- ไกลราชมฤเห นานีนัปะเต ตรียกุตโดยหมาย

- ชมพุนิบาต^{๑๐๒} เมื่อชินโนนาฏ สรรเพรณฤพาน
๑๐๓
- พระเถรกัสสป^{๑๐๔} สังโฆนาจารย์^{๑๐๕} อรหัตตังการ

^{๑๐๒} ชมพุนิบาต หมายถึง ชมพุนิบาต

^{๑๐๓} นฤพาน หมายถึง นิพพาน

^{๑๐๔} กัสสป หมายถึง พระมหากัสสปเถระ

^{๑๐๕} สังโฆนาจารย์ หมายถึง เป็นคณาจารย์แห่งสงฆ์

อานันทะเถรัง วิสัชฌนังฝ่าย สุตตัมบรรณาย
ยักเปนกำกัย

● ขาผู้สัททา ญักออกมา แตวารบาลี
ผูกเปนฉัรทภาค สยามภาทีย สุกชุมกำกัย
จับนิฏิตัง

สังคายนาย

● ไกลรัชคฤเท นา^{๑๐๖}เนนปัพพะ^{๑๐๗} ตรีภูฏ^{๑๐๘}

โดยหมาย อานันทเถรัง^{๑๐๙} วิสัชฌนัง^{๑๑๐}ฝ่าย สุตตัน
๑๑๑บรรบาย ยกเป็นคัมภีร์

● ขาผู้ศรัทธา ยอยออกมา แตวารบาลี^{๑๑๒}

ผูกเป็นฉัรทภาค^{๑๑๓} สยามพาที สุขุม^{๑๑๔}ภัมภีร์
จับนิฏิตัง^{๑๑๕}

(หน้า ๑๓๗/๖-๗, ๑๓๘/๑)

๓.๒ การกล่าวออกตัวของผู้แต่ง การกล่าวออกตัวของผู้แต่งในวรรณกรรมลาย
ลักษณะเรื่องท้าวชมพู ผู้แต่งกล่าวออกตัวในทำนองที่ว่าเพ่งหัดเขียน หรือเขียนด้วยสติปัญญาเท่าที่
ตนเองมีซึ่งอาจจะไม่สมบูรณ์นัก การกล่าวออกตัวเช่นนี้เป็นการแสดงให้เห็นความอ่อนน้อมถ่อมตน
ของผู้แต่ง ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ พิลाप ว่า

● แม่นวาเพียรผิต สตินะนิท อักขราเลขง
โวหารบัทบาท พรหมาทลาลดลง ปราชญ์ผู้รฟง
ที่ตกเต็มสัย

● แม่นวาเพียรผิต สติล ^{๑๑๖}ธนิท ^{๑๑๗}อักขราเลขง ^{๑๑๘}

โวหารบัทบาท ประมาทพลาดพลั้ง ปราชญ์ผู้รู้ฟง ^{๑๑๙}
ที่ตกเต็มสั

(หน้า ๑๓๘/๓-๔)

^{๑๐๖} นา หมายถึง หน้า

^{๑๐๗} ปัพพะ หมายถึง ที่ภูเขา

^{๑๐๘} ตรีภูฏ หมายถึง มียอดสามยอด

^{๑๐๙} อานันทเถรัง หมายถึง พระอานันทเถระ

^{๑๑๐} วิสัชฌนัง หมายถึง วิสัชฌนา คือการชี้แจง,ตอบ

^{๑๑๑} สุตตัน หมายถึง พระสุตตันปิฎก

^{๑๑๒} วารบาลี หมายถึง จากต้นฉบับที่เป็นภาษาบาลี

^{๑๑๓} ฉัรทภาค หมายถึง ส่วนของคำฉันท์

^{๑๑๔} สุขุม หมายถึง ลึกซึ้ง

^{๑๑๕} นิฏิตัง หมายถึง จบแล้ว

^{๑๑๖} สติล หมายถึง เบา เรียกพยัญชนะที่ออกเสียงเบา

^{๑๑๗} ธนิท หมายถึง หนัก เรียกพยัญชนะที่ออกเสียงหนัก

^{๑๑๘} อักขราเลขง หมายถึง การเขียนตัวอักษร

^{๑๑๙} รู้ฟง ภาษาภาคใต้ หมายถึง เข้าใจ,รู้เรื่อง

๓.๓ การแสดงเจตนารมณ์ของผู้แต่ง ในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูนอกจากผู้แต่งจะกล่าวออกตัวในเชิงถ่อมตนแล้ว ผู้แต่งยังแสดงเจตนารมณ์ในการแต่งไว้ว่าขอให้

ตนเองได้ประสบานิสงส์ในด้านต่าง ๆ เช่น ขอให้รู้แจ้งในพระสัทธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าซึ่งจะมาตรัสรู้ในอนาคต ขอให้มีความสติปัญญาที่สมบูรณ์ไม่เป็นคนโง่เขลา ขอให้งานของตนได้เป็นสมบัติของปัจฉิมชน ตลอดจนถึงขอให้ได้เกิดทันพระศาสนาของพระศรีอารียะ เป็นต้น ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ พิลाप ว่า

● ข้าผู้ผูกแต่ง ขอให้จะแจ้ง อรรถธรรมภิชหมัย
นัยสาสนาศรี อาริยะเมตไตรย ลังมาตริษนัย
ภัพนิปริจจะเม

● ขอมิปัญญา ยิ่งกว่าอะระโห แก้อรรณุปรรเท
เทวามานุษย์ ครุฑนาคยักเข พ้นจากนิริเย
ปิดจตุรา-

● บายหงส์ปรการ ณรักเปรตเดียรรณ อสุระกาย
มายา เกิดตายได้เข็น เปนทุกจหริตมา ทุกชาฎคลา
คลา ขอข้ายามัย

● จัยอะกุสะลา ทิฐิณรรทา ใบบากายัย
ขอมิจัยขยัน ฐัธรรมพระศรี สุตคตพาทีย
แปดหมื่นศรียพัร

● จำจิตรยาคลา ทุกสิ่งสิปปา นาๆ นัยธรรม
พระสุตรพระวินัย ปรมัตถ์อรรณอุร คำภีลยัยธรรม
ทุกภรรณสัชสมัย

● ยามิยผู้เสมอ เทาเทียมใดเหนือ ทัวโลกานัย
ขอข้าอิชรัช คุงพุทธรัชชัย ภาระธรรมอรรภัย

● ข้าผู้ผูกแต่ง ขอให้จะแจ้ง อรรถธรรมภิชหมัย
ในสาสนาศรี อาริยะเมตไตรย ลังมาตริสใน
ภัพนิปริจจะเม^{๑๒๐}

● ขอมิปัญญา^{๑๒๑} ยิ่งกว่าอะระโห^{๑๒๒} แก้อรรณุปรรเท^{๑๒๓}
เทวามานุษย์ ครุฑนาคยักเข พ้นจากนิริเย
ปิดจตุรา-

● บายหงส์ปรการ นรคเปรตเดียรรณ อสุระกาย
มายา เกิดตายได้เข็น เปนทุกจหริตมา ทุกชาติ
คลาดคลา ขอข้ายามัย

● ใจอักษุสลา^{๑๒๔} ทิฐิ^{๑๒๕}ฉันทา^{๑๒๖} ใบบากายัย
ขอมิจัยขยัน ฐัธรรมพระศรี สุตคตพาทีย
แปดหมื่นสี่พัน

● จำจิตรยาคลา ทุกสิ่งสิปปา^{๑๒๗} นานาในธรรม
พระสุตรพระวินัย ปรมัตถ์^{๑๒๘}อรรณอุร คัมภี
ญะธรรม^{๑๒๙} ทุกภรรณสัชสมัย

● ยามิยผู้เสมอ เทาเทียมได้เหนือ ทัวโลกาใน

^{๑๒๐} ปัญญา หมายถึง ที่ห้า

^{๑๒๑} ปัญญา หมายถึง ปัญญา

^{๑๒๒} อรโห หมายถึง พระอรหันต์

^{๑๒๓} ปญฺเห หมายถึง ปัญญา

^{๑๒๔} อักกุสลา หมายถึง อกุศล

^{๑๒๕} ทิฐิ หมายถึง มิจฉาทิฐิ

^{๑๒๖} ฉันทา หมายถึง ความลำเอียงเพราะรัก

^{๑๒๗} สิปปา หมายถึง ศิลปะ

^{๑๒๘} ปรมัตถ์ หมายถึง คัมภีร์ปรมัตถ์ อันได้แก่พระอภิธรรม

^{๑๒๙} ญะธรรม หมายถึง ธรรมอันบุคคลพึงรู้

เร้าะเภาะมนาปา

● นึ่งข้ายาเหน สรรพทุกข์ภัยเป็น นัตถิทุกข์ณา
โง่งนตุนเต้า เหล้ารายมิจดา ผู้เฒ่าพฤธา
ขอข้ากับเหน

● สัจจทงนีย โรคายามีย แก่ข้าผู้เป็น
อรรเทียงอรรแท้ นรรแลขอเหน สัจจาคำเป็น
ธรรมสากะณา

● เดชะข้าใด บำรุงผดุงไว้ ให้ตองบรรณา
กลอนขัดฟัดเพียร เขียนไว้ให้ปรา- กฏตองพร้องหา
กาบกลอนผอนสั

● ให้สมให้ควน ให้ถูกกระบวณ กลอนนอกกลอนนัย
ตามเอกโทตรี ยานียฉบงชัย โตตกฏีหลักสั
ไว้ให้ปัดดา

● การก่อตอปปย ตราบพระเมตตรัย ศรีอารียมา
โปรดเร้าผู้สัตร จตุปาริสา ลุแล้วทุกขา
เขานิภาโน

● ถาบาร์มีออร ขอทรมณูณิวร ไตเปนอะระโ
จได้โดยเสด็จ สรรเพชญพุทธโธ ลัพถินิภาโน
สุโขพันภัย จบเรื่อรราวท้าวชมพูแล

ขอข้าอิสรส^{๑๓๐} ดุจพุทธตรัสไตร พระธรรมอันไพ-
เราะเพราะมนาปา^{๑๓๑}

● หนึ่งข้าอย่าเห็น สรรพทุกข์ภัยเป็น นัตถิ^{๑๓๒}ทุกข์ณา
^{๑๓๓}โง่งนตุนเต้า เหล้ารายมิจดา ผู้เฒ่าพฤธา
ขอข้าพบเห็น

● สัจจทั้งนี้ โรคายามีย แก่ข้าผู้เป็น
อันเที่ยงอันแท้ นันแลขอเห็น สัจจาคำเป็น
ธรรมสากัจฉา^{๑๓๔}

● เดชะข้าได้ บำรุง^{๑๓๕}ผดุงไว้ ให้ตองบรรณา
กลอนขัดฟัดเพียร เขียนไว้ให้ปรา- กฏตองพร้องหา
กาพยกลอนผอนสั

● ให้สมให้ควร ให้ถูกกระบวณ กลอนนอกกลอนใน
ตามเอกโทตรี ยานียบังชัย โตถูกดิลกสั
ไว้ให้ปัจฉา^{๑๓๖}

● การก่อตอปปย ตราบพระเมตไตร ศรีอารียมา
โปรดเร้าผู้สัตร จตุปาริสา^{๑๓๗} ลุ^{๑๓๘}แล้วทุกขา
เขานิพาโน^{๑๓๙}

● ถาบาร์มีออร ขอทนมุนีวร ได้เป็นอรโ
จะได้โดยเสด็จ สรรเพชญพุทธโธ ลัพถิ^{๑๔๐}นิพาโน
สุโขพันภัย จบเรื่อรราวท้าวชมพูแล

(หน้า ๑๓๘/๕-๗, - ๑๔๐/๑-๖)

^{๑๓๐} อิสรส หมายถึง อิสระ

^{๑๓๑} มนาปา หมายถึง น่าพอใจ

^{๑๓๒} นัตถิ หมายถึง ไม่มี

^{๑๓๓} พุขนา หมายถึง คนชั่ว

^{๑๓๔} ธรรมสากัจฉา หมายถึง การสนทนาธรรม

^{๑๓๕} บำรุง หมายถึง บำรุง

^{๑๓๖} ปัจฉา หมายถึง ภายหลัง

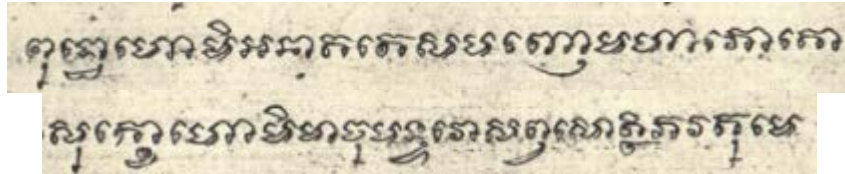
^{๑๓๗} จตุปาริสา หมายถึง บริษัทสี่ (ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา)

^{๑๓๘} ลุ หมายถึง บรรลุ

^{๑๓๙} นิพาโน หมายถึง พระนิพพาน

^{๑๔๐} ลัพถิ หมายถึง ได้

๓.๔ การตั้งความปรารถนาเพื่อเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต การตั้งความปรารถนาเพื่อเป็นพระพุทธเจ้าปรากฏในตอนท้ายของคำนิคมในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู่ โดยผู้แต่งกล่าวว่าขอให้ได้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต ขอให้มียัญญา ดังคำที่ผู้เขียนกล่าวไว้ว่า

พุทธโธ โหมิ อนาคตะ สปัญโญ มหาโกโค สุขโข โหมิ มาพุทโธ สัพพโสทธิ
ภวตุ เม

(หน้า ๑๔๐/๗)

๓.๕ การบอกวันเดือนปีที่เขียนจบ การบอกวันเดือนปีที่เขียนจบ เป็นการบอกให้ผู้อ่านทราบว่าวรรณกรรมชิ้นนั้น ๆ เขียนจบ หรือคัดลอกจบในวันเดือนปีไหน การบอกวันเดือนปีจึงเป็นการบอกถึงยุคสมัย ตลอดจนถึงสภาพสังคมที่ปรากฏในวรรณกรรมนั้น ๆ ในวรรณกรรมเรื่องนี้ปรากฏซึ่งระบุนวันเดือนปีที่เขียนจบว่า หนังสือท้าวชมพู่หรือท้าวเจ้านี้เขียนจบในวันอาทิตย์ เดือน ๗ พระพุทธศักราชสองพันสามร้อยห้าสิบสามปี ดังข้อความที่ปรากฏว่า

หนังสือท้าวชมพู่หรือท้าวเจ้านี้เขียนจบวันอาทิตย์
เดือนเจ็ดขึ้น....(ขาด) พระพุทธศักราชสองพันสาม
ร้อยห้าสิบสามปียัง ขาด....

หนังสือท้าวชมพู่หรือท้าวเจ้านี้ เขียนจบ วันอาทิตย์ เดือน
เจ็ด ขึ้น...(ขาด) พระพุทธศักราชล่วงแล้ว สองพันสาม
ร้อยห้าสิบสามปียัง...(ขาด)

(หน้า ๑๔๖/๑-๓)

อนึ่ง ในการระบุนวันเดือนปีที่เขียนจบในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู่ที่ใช้ศึกษานี้ ในหน้าสุดท้ายปรากฏรอยขาดเนื่องจากถูกแกะเพื่อจะเอารูปที่ปรากฏในปกด้านนอก จึงส่งผลให้ข้อความซึ่งบันทึกอยู่ในปกด้านในพลอยหายไปด้วย แต่ถึงกระนั้นก็ยังปรากฏข้อความพอจับใจความได้ว่า เขียนจบในวันอาทิตย์ เดือน ๗ พุทธศักราช ๒๓๕๓

๓.๖ การบอกชื่อผู้แต่ง แม้ว่าในวรรณกรรมภาคใต้โดยทั่วไปจะไม่นิยมระบุชื่อผู้แต่ง และรายละเอียดเกี่ยวกับผู้แต่งไม่ว่าผู้แต่งจะเป็นพระภิกษุหรือชาวบ้าน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้คงแก่เรียนมีความรอบรู้ในเรื่องราวทั้งทางโลกและทางธรรมอย่างกว้างขวาง ผลงานที่สร้างจึงมุ่งให้เป็นวิทยาทานมิได้หวังการมีชื่อเสียงแต่อย่างใด แต่วรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู่ต่างจากวรรณกรรมโดยทั่วไปคือมีการระบุชื่อผู้แต่งไว้ในตอนท้าย แต่การระบุชื่อก็ก็น่าจะผู้แต่งจะปรารถนาชื่อเสียงแต่อย่างใด ในตอนท้ายของวรรณกรรมเรื่องนี้ปรากฏชื่อบุคคลว่า พระมหาสิริมณีสพรหม...ดังข้อความในตอนท้ายเล่มว่า

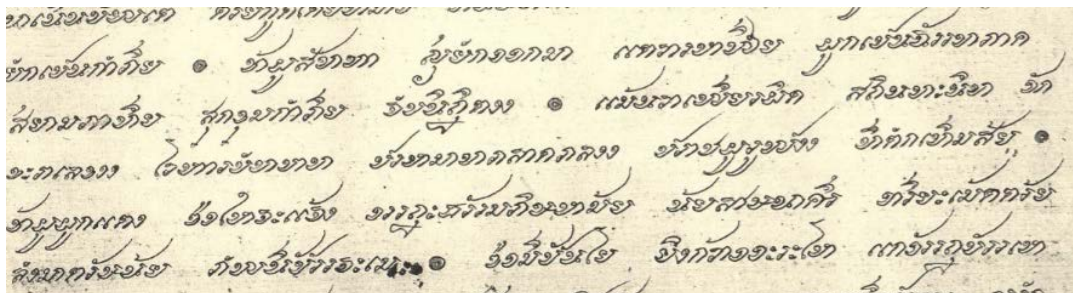
มีชื่อพระมหาสิริมนิสพระพรหม....(ขาด) | มีชื่อพระสิริมนิสพรหม...(ขาด)

(หน้า ๑๔๖/๔)

ข้อวินิจฉัยเกี่ยวกับการระบุชื่อผู้แต่ง

แม้ว่าในวรรณกรรมภาคใต้โดยทั่วไปจะไม่นิยมระบุชื่อผู้แต่งและรายละเอียดเกี่ยวกับผู้แต่ง แต่ในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพูพันธุ์ทิพย์ที่ผู้วิจัยใช้ศึกษานี้ ปรากฏชื่อบุคคลในตอนท้ายว่า พระมหาสิริมนิสพรหม ซึ่งผู้วิจัยสันนิษฐานว่าเป็นชื่อของผู้แต่ง ด้วยเหตุผลดังนี้

ในหน้า ๑๓๘ ซึ่งเป็นตอนจบของวรรณกรรมเรื่องนี้ ปรากฏข้อความว่า

จากข้อความข้างต้นนี้ ถอดความได้ว่า • ข้าผู้ศรัทธา ย่อยยกออกมา แด่वारบาลี ผู้เป็นฉันทภาคย์ สยามภาที สุขุมคัมภีร์ จปนิภูติตั้ง • แม้นว่าเพียรผิด ลีลิตนิต อักขราเลขัง ไวรารบบาทา ประมาทพลาดพลั้ง ปราชญ์ผู้รู้ฟัง ที่ตกเติมใส่ • ข้าผู้ผูกแต่ง ขอให้จะแจ้ง อรรถธรรมภิสมัย ในศาสนาศรี อาริยเมตไตร ลงมาตรัสไตร ภาพนี้ปัญจเม • มีข้อที่พึงสังเกตก็คือ สรรพนามว่า “ข้า” ผู้ศรัทธา คำว่า “ข้า” ในที่นี้อาจจะยังไม่ชัดเจนนักหากจะตีความว่าเป็น “พระมหาสิริมนิสพรหม” ผู้แต่งวรรณกรรมเรื่องนี้ แต่อย่างไรก็ตามจากข้อความในตอนนี ทำให้ทราบได้ว่า วรรณกรรมเรื่องนี้ “ข้าผู้ศรัทธา” ได้ยกมาจาก “วารบาฬี” คือต้นฉบับที่เป็นภาษาบาลี แล้วถูกเป็นคำฉันทภาคย์สยามพาที คือในรูปคำประพันธ์ภาษาไทย

แต่ข้อความในตอนต่อมา ปรากฏสรรพนามอีกว่า “ข้า” แต่เป็น “ข้าผู้ผูกแต่ง” ขอให้แจ้ง ในอรรถธรรมภิสมัย ดังนั้น คำสรรพนามในตอนนี้ระบุชัดเจนว่า “ข้าผู้ผูกแต่ง” และผู้ที่ใช้สรรพนามแทนตัวเองได้ก็ต้องเป็นบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกับวรรณกรรมเรื่องนี้ ซึ่งอาจเป็นผู้แต่งหรือเป็นผู้คัดลอกมาจาก “ข้าผู้ผูกแต่ง” หรือเป็นผู้สร้างก็ได้ แต่คำที่ระบุชัดเจนว่า “ข้าผู้ผูกแต่ง” น่าจะเป็นเครื่องสันนิษฐานได้ว่ามีความสัมพันธ์กับ “พระมหาสิริมนิสพรหม” ในฐานะใดฐานะหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นในฐานะผู้แต่ง ผู้สร้าง ผู้คัดลอก หรือแม้กระทั่งว่าเป็นผู้รับจ้างเขียน

อนึ่ง ในการระบุว่า พระมหาสิริมนิสพรหม นั้นเป็นชื่อของผู้แต่งของวรรณกรรมเรื่องนี้ มีข้อสังเกตที่น่าสนใจดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

การที่จะระบุชื่อซึ่งปรากฏในตอนท้ายของวรรณกรรมลายลักษณ์ภาคใต้ว่าเป็นชื่อของผู้แต่งยังตัดสินใจได้ไม่แน่นอน ทั้งนี้เพราะคนภาคใต้มีธรรมเนียมนิยมในการเขียนหนังสือที่ชัดเจน

คือจะไม่นิยมระบุชื่อผู้แต่ง เหตุผลก็เพราะว่าวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้นั้นเขียนเพื่อให้เป็นวิทยาทาน จึงไม่นิยมระบุชื่อผู้แต่ง หรือแม้แต่การจะระบุว่าวรรณกรรมเรื่องทำวชมพูนี้นับเป็นฉบับของภาคใต้ ก็ยังไม่แน่นอนนัก เพราะหากจะระบุว่าฉบับของภาคใต้ ก็จะกลายเป็นว่าเป็นวรรณกรรมที่เขียนขึ้นในภาคใต้ และเป็นของภาคใต้ ซึ่งในความเป็นจริงแล้วองค์ความรู้ที่เป็นเครื่องตัดสินด้านนี้ยังมีไม่มากนัก ส่วนพระภิกษุที่เป็นผู้เขียน บางทีก็อาจจะเป็นพระภิกษุที่เดินทางมาจากภาคอื่นก็ได้ เพราะฉะนั้นชื่อที่ปรากฏในตอนท้ายของวรรณกรรมเรื่องนี้ จึงอาจจะเป็นผู้คัดลอก หรือเป็นผู้ที่ได้รับจ้างให้เป็นผู้เขียนก็ได้^{๑๔๑}

เช่นเดียวกันกับการระบุว่า วรรณกรรมเรื่องทำวชมพูนี้นับเป็นฉบับของภาคใต้ ด้วยเหตุผลว่าพบในภาคใต้ ก็ยังตัดสินได้ไม่ชัดเจนนักปรากฏดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

วรรณกรรมลายลักษณ์ที่พบในภาคใต้ ถึงแม้จะมีคำใต้ปรากฏอยู่ในเนื้อหาของวรรณกรรม แต่คำใต้มิใช่เป็นเครื่องตัดสินว่าวรรณกรรมชิ้นนั้น ๆ เป็นฉบับภาคใต้ที่แท้จริง เหตุผลก็เพราะว่าคนในภาคอื่น ๆ ที่เข้ามาแต่งก็อาจจะใช้คำใต้ด้วยเช่นกัน แต่ถ้าหากว่า วรรณกรรมเรื่องนั้น ๆ มีการกล่าวถึงพิธีการจัดงานศพที่แตกต่างไปจากของภาคอื่น เช่นพิธีศพที่เมื่อนำศพไปถึงวัดแล้วระหว่างการแห่ศพก็มีกาหลอ^{๑๔๒}ไปด้วย เมื่อไปถึงวัดแล้วก็มีพิธีชดผ้าข้ามโลงก่อนที่จะเผาศพ แล้วสร้างสามชาก ก็จะพออนุมานได้ว่าเป็นคนภาคใต้เขียน หรือในวรรณกรรมท้องถิ่นพวกนี้ ในเวลาบรรยายการชมไม้ ก็จะมีการชมทุเรียน ลางสาต เป็นต้น ก็น่าจะเป็นไปได้เป็นของภาคใต้ นี่ก็จะเป็นการวิเคราะห์องค์ประกอบเสริม หรือสมมติว่าวรรณกรรมเหล่านี้ เขียนด้วยกาพย์สามชนิด คือ ยานี ฉบัง และสุรางคนางค์ ก็อนุมานได้ว่าเป็นฉบับของภาคใต้ที่แท้จริง หรือถ้าสมมติว่า ในวรรณกรรมนี้มีการกล่าวถึงเรื่องช้างแคะซึ่งไม่มีปรากฏในภาคอื่น ๆ หรือกล่าวถึงพันธุ์กล้วยชนิดต่าง ๆ อันเป็นของภาคใต้หรือพูดถึงเรื่องพันธุ์สัตว์ ก็น่าจะใช้เป็นฉบับของภาคใต้จริง เพราะฉะนั้นการที่จะวิเคราะห์การใช้ภาษาและจะระบุว่าฉบับของภาคใต้นั้น ยังไม่แน่นอน แต่ถ้าบอกว่าเป็นการสะท้อนสภาพสังคมวัฒนธรรมต่าง ๆ ก็ไม่แน่อีกเช่น กัน เพราะผู้เขียนภาคอื่นที่มาอยู่ภาคใต้นาน ๆ ก็นำมาใส่ได้ แต่ถ้าบอกว่ามีการนำกาหลอแห่ศพไปนี้ รับรองได้ว่าเป็นฉบับของภาคใต้ อีกประการหนึ่ง ถ้าเป็นการวิเคราะห์เชิงองค์ประกอบเสริม ลักษณะการใช้คำสัมผัสในการแต่งคำประพันธ์ ถ้าเป็นคนภาคใต้จริง ๆ ตัวสะกดแม่กก แม่กต แม่กบ นี้สามารถสัมผัสกันได้ เพราะเขาถือว่าอนุโลมกันได้ แต่ในภาคกลางการอนุโลมอย่างนี้ใช้ไม่ได้ หรือ ในภาคใต้เวลาจะบรรยายถึงความงาม

^{๑๔๑} สัมภาษณ์ ศาสตราจารย์ ขวน เพชรแก้ว, ข้าราชการบำนาญ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๑๔๒} กาหลอ หมายถึง การละเล่นชนิดหนึ่ง ซึ่งมีเฉพาะในภาคใต้เท่านั้น

ของผู้หญิง ก็จะบรรยายว่าหญิงงามจะต้องมีเกลื่อน ที่เรียกว่าเกลื่อนดอกไม้ ถ้าเป็นหญิงงามจะต้องขึ้นที่แก้ม ที่หน้าอก อย่างนี้ถือว่าเป็นความนิยมในภาคใต้ ภาคอื่นไม่นิยมอย่างนี้ และไม่บรรยายว่าหญิงงามจะต้องขึ้นเกลื่อน เพราะฉะนั้นจึงไม่ควรระบุว่าเป็นฉบับของภาคใต้ ถ้าไม่มีหลักฐานที่ชัดเจน เพราะคำว่าภาคใต้ ถ้าเป็นของกวีภาคใต้แต่นั้นมันต้องชัด แล้วคนภาคใต้มีธรรมเนียมนิยมในการเขียนหนังสือที่ชัดเจน คือจะไม่ระบุชื่อผู้แต่ง เหตุผลก็เพราะว่าวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้นั้นเขียนเพื่อให้เป็นวิทยาทาน จึงไม่นิยมระบุชื่อผู้แต่ง เพราะหากจะระบุว่าเป็นฉบับของภาคใต้ จะดูเป็นว่าเป็นวรรณกรรมที่เขียนขึ้นในภาคใต้ และเป็นของภาคใต้ ซึ่งในความเป็นจริงแล้วไม่ค่อยมีองค์ความรู้ แล้วพระที่มาเขียน บางทีก็อาจจะเขียนพระที่มาจากภาคอื่นก็ได้ เพราะเมื่อเขามาแล้วเกิดความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ซึ่งโดยความเป็นจริงแล้ววรรณกรรมลายลักษณ์ภาคใต้จะไม่นิยมระบุชื่อของผู้แต่งเอาไว้เลย บอกแต่ผู้สร้างว่าคนนั้นเขียน จะบอกบ้างก็เล็กน้อย แต่ก็ไม่แน่ใจว่า คำว่าคนเขียนคือคนแต่งหรือเปล่า เขาอาจจะเป็นผู้คัดลอก หรือได้รับจ้างให้เป็นผู้เขียน เพราะฉะนั้นถ้าจะระบุว่าเป็นฉบับภาคใต้ก็ต้องวินิจฉัยกันเยอะพอสมควร ^{๑๔๓}

จากคำสัมภาษณ์จะเห็นได้ว่าวรรณกรรมโบราณภาคใต้ประเภทหนังสือбуд มักไม่นิยมระบุชื่อผู้แต่ง ด้วยเหตุผลว่า การแต่งก็เพื่อหวังพระนิพพานเป็นหลัก ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

วรรณกรรมภาคใต้อยู่ก่อนมีการพิมพ์ส่วนใหญ่จะบันทึกลงในหนังสือбуд (สมุดข่อย) โดยผู้แต่งหรือผู้รจนาเป็นผู้เขียนหรือให้ผู้อื่นเขียนแทนก็ได้ เมื่อใครต้องการอ่านก็หยิบยืม หรือไม่ก็ขอคัดลอกจากเจ้าของ อีกลักษณะหนึ่งเกี่ยวกับผู้แต่ง หรือผู้รจนา คือ มีวรรณกรรมจำนวนไม่น้อยที่กล่าวถึงผู้สร้าง และเวลาที่เขียนจบ คำว่าสร้างในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ มีนัยให้คิดว่า หมายถึงผู้แต่ง หรือผู้รจนา การใช้ทุนทรัพย์และการจัดการให้มีการแต่งหรือให้คัดลอกวรรณกรรมก็ได้ หมายถึงการจารหรือการเขียน หรือการคัดลอกก็ได้ ซึ่งจะสรุปได้ว่าเป็นอย่างไรอย่างหนึ่งยาก แต่ที่เห็นได้ชัดเจนก็คือว่า ผู้แต่งมิได้มุ่งเกียรติดียศชื่อเสียงใด ๆ จากการแต่งหรือรจนาหนังสือ คำว่ากวีที่บ่งบอกฐานะความเป็นปราชญ์ และเป็นการยกย่องในระดับสูงมิได้ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมเล่มใด ๆ ที่บันทึกในหนังสือбудก็จะมีเพียง “นิพพาน ปจฺจโย โหติ” ที่ปรากฏอยู่ในตอนท้ายเรื่อง อันบ่งบอกว่าหวังความสุขใจ หวังนิพพานหรือความสงบเย็นจากวิทยาทานที่ได้สร้างขึ้นเพื่อเป็นอนุสติให้สังคม ^{๑๔๔}

^{๑๔๓} สัมภาษณ์ ศาสตราจารย์ ชวน เพชรแก้ว, ข้าราชการบำนาญ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๑๔๔} สัมภาษณ์ ศาสตราจารย์ ชวน เพชรแก้ว, ข้าราชการบำนาญ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

ดังนั้น เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว เนื้อเรื่องของวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก ๆ ๖ ประการ คือ ที่มาของวรรณกรรม การกล่าวออกตัวของผู้แต่ง การแสดงเจตนารมณ์ของผู้แต่ง การหวังเป็นพระพุทธรูปเจ้าในอนาคต การบอกวันเดือนปีที่เขียนจบ และการบอกชื่อผู้แต่ง ส่วนชื่อที่ปรากฏในตอนท้ายเล่มว่า “พระมหาสิริมนีสพรหม” อาจตีความได้หลายประการ คืออาจเป็นผู้แต่ง ผู้คัดลอก หรือผู้สร้างก็ได้ โดยผู้แต่งอาศัยชมพูนิบาตฉบับภาษาบาลีเป็นเค้าโครง เขียนจบเมื่อวันอาทิตย์เดือน ๗ พุทธศักราช ๒๓๕๓ จากอาณิสสส์ที่เกิดจากการแต่งหนังสือนี้ผู้แต่งปรารถนาให้ได้เป็นพระพุทธรูปเจ้าในอนาคต

๒.๓.๕ ลักษณะอักษรและอักขรวิธีของต้นฉบับวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู

ลักษณะอักษรที่ปรากฏในหนังสือชุดส่วนใหญ่มีลักษณะอย่างอักษรไทยสมัยรัตนโกสินทร์ อีกทั้งยังมีตัวอักษรขอมปรากฏอยู่ด้วย ส่วนลักษณะอักขรวิธีในหนังสือชุดจะมีลักษณะการบันทึกตามเสียงพูดของชาวบ้านเป็นประการสำคัญ โดยไม่ได้มุ่งความถูกต้องตามกฎไวยากรณ์มากนัก

วรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูปฉบับที่ใช้ศึกษาี้ ปรากฏปีที่เขียนจบคือ พ.ศ. ๒๓๕๓ ซึ่งอยู่ในช่วงรัชกาลที่ ๒ ดังนั้นรูปแบบอักษรและอักขรวิธีจึงมีลักษณะเป็นแบบรัตนโกสินทร์ตอนต้น จึงมีรูปแบบอักษร ดังนี้

๑. รูปแบบพยัญชนะ แบ่งตามหน้าที่ได้ ๒ กลุ่ม คือ

๑.๑ พยัญชนะต้น แบ่งออกเป็น ๓ ประเภท คือ

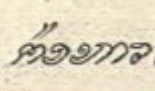
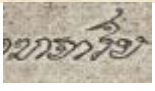
๑.๑.๑ พยัญชนะต้นเดี่ยว

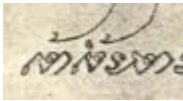
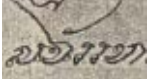
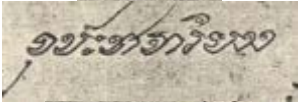
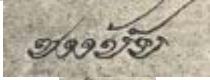
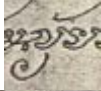
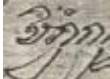
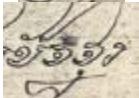
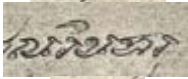
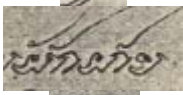
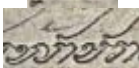
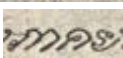
๑.๑.๒ พยัญชนะต้นควบกล้ำ

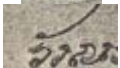
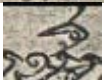
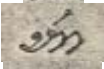
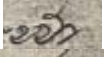
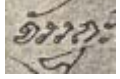
๑.๑.๓ พยัญชนะต้นที่เป็นอักษรนำ

๑.๑.๑ พยัญชนะต้นเดี่ยว

พยัญชนะต้นเดี่ยวที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพูมี ๔๒ ตัว ดังนี้

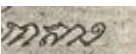
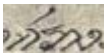
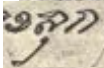
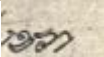
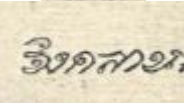
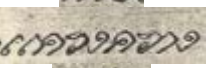
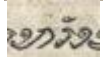
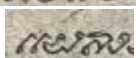
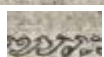
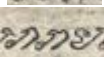
พยัญชนะ	คำในวรรณกรรม	คำปัจจุบัน	หน้า/บรรทัด
ก		แก่	๑/๔
ข		ขุม	๑/๓
ฃ		ขอ	๑/๑
ค		คำ	๑/๒
ฅ		คอท้าว	๔๑/๒
ฌ		ฆาจารย์	๑/๓

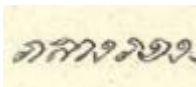
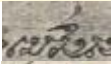
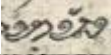
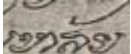
ง		เงาเงา	๖๘/๑
จ		เจก	๑/๑
ฉ		ฉันท	๑/๖
ช		ชวาชวา	๑/๔
ซ		ซงไป	๑๒/๗
ญ		ญชญช	๑/๒
ฎ		ฎก	๑/๒
ฐ		ปจทร	๙๕/๒
ณ		นรินทร	๗/๔
ด		ด้วย	๒/๔
ต		ตั้ง	๑/๓
ถ		ถั่ง	๑/๔
ท		ทาง	๑/๑
ธ		ธรรม	๑/๒
น		นบ	๑/๑
บ		บาท	๑/๑
ป		ปาง	๑/๑
ผ		ผู้	๑/๕
ฝ		ฝักฝาย	๓/๓
พ		พุทธ	๑/๑
ฟ		ฟ้า	๗/๒
ภ		ภาค	๑/๕
ม		มถ	๑/๓
ย		ยัง	๑/๓

ร		ริ	๑/๔
ล		เลิศ	๑/๑
ว		วรรณ	๓/๕
ศ		ศรี	๕/๑
ษ		ษร	๑/๔
ส		สิง	๑/๑
ห		ห้ำ	๔/๗
พ		พา	๒/๖
อ		อรรธ	๑/๕

๑.๑.๒ พยัญชนะต้นควบกล้ำ

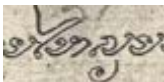
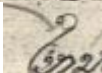
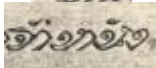
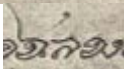
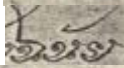
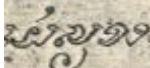
พยัญชนะต้นควบกล้ำที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องทำวชมพูนี ๒๐ ตัว ดังนี้

พยัญชนะ	คำในวรรณกรรม	คำปัจจุบัน	หน้า/บรรทัด
กล		กลาง	๑/๑
กร		กระ	๑/๓
กว		กว้าง	๑๑/๔
ขล		ขลุ	๑๒/๓
ขว		ขวา	๒๙/๖
คล		กลาน	๑๐๕/๒
คร		คือ	๙/๗
คว		คว้าง	๑๓/๕
ตร		ตรี	๔/๕
ทร		ทรง	๔/๒
ปร		ประ	๑/๑
ปล		ปลาน	๕/๔
ผล		ผล	๔/๖
พร		พระ	๑/๒
ภร		ภรา	๔/๑

ภล		พलग	๑๑๑/๖
มร		เมริน	๕/๗
หน		หนง	๒/๒
หล		ไหล	๓/๒
หว		หวาดไหว	๑๔/๓

๑.๑.๓ พยัญชนะต้นที่เป็นอักษรนำ

พยัญชนะต้นที่เป็นอักษรนำ ที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู่มีปรากฏดังนี้

พยัญชนะ	คำในวรรณกรรม	คำปัจจุบัน	หน้า/บรรทัด
หญ		ใหญ่	๖/๓
หม		ไม่	๖/๔
หน		จำนง	๑๔/๕
ฉล		ฉลอง	๑๐/๔
ฉน		ไฉน	๑๑/๔
ผย		ผยอง	๑๖/๗
หว		หวาดไหว	๑๕/๓

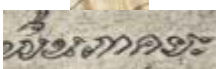
๑.๒ พยัญชนะตัวสะกด

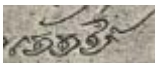
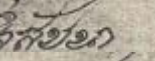
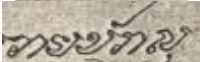
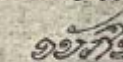
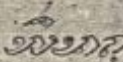
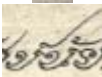
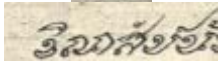
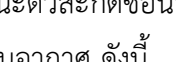
พยัญชนะตัวสะกดที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู่ มี ๒ แบบ คือ

๑.๒.๑ พยัญชนะตัวสะกดเดี่ยว

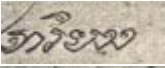
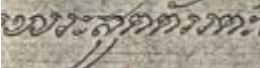
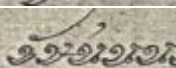
๑.๒.๒ พยัญชนะตัวสะกดซ้อน

๑.๒.๑ รูปพยัญชนะตัวสะกดเดี่ยวที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู่มี ๒๘ ตัว ดังนี้

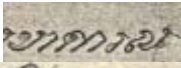
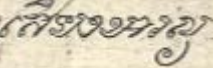
พยัญชนะ	อักษรในวรรณกรรม	คำในวรรณกรรม	คำปัจจุบัน	หน้า/บรรทัด
ก			เจก	๑/๑
ข			ทุกข์	๑๗/๖
ค			พื้นภาค	๒/๔
ฌ			วัฌ	๒/๓
ง			ปาง	๑/๑

จ			เจ็ดปี	๕/๑
ช			วิเศษ	๑/๕
ญ			วายุ	๓๘/๔
ฎ			อุบัต	๑/๒
ฐ			สถ	๘/๒
ณ			พิน	๕/๓
ณ			คุณ	๑/๓
ด			พุทธ	๑/๑
ต			สูตร	๑/๒
ถ			รณ	๒๘/๒
ท			ประสิทธิ	๑/๔
ธ			กรฐ	๕๐/๒
น			นิน	๑/๑
บ			หมั	๓/๒
ป			ชีณาสป	๓๐/๑
พ			นบ	๑/๑
ม			ชุม	๑/๓
ย			ถวาย	๒/๓
ร			กลอน	๑/๔
ล			มัลย์	๑/๓
ว			กล่าว	๑/๗
ษ			เลิศ	๑/๑
ฬ			จักรวาล	๕๕/๗

๑.๒.๒ รูปพยัญชนะตัวสะกดซ้อนที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู่ จะใช้
รูปพยัญชนะตัวสะกด ๒ ตัวซึ่งใช้แทนไม้หันอากาศ ดังนี้

พยัญชนะ	อักษรในวรรณกรรม	คำในวรรณกรรม	คำปัจจุบัน	หน้า/บรรทัด
ง			จาริยัง	๑/๒
รร			พระสุตตันต	๑/๒
นน			บัดนั้น	๑๙/๔

นอกจากนี้ ยังพบการเขียนพยัญชนะตัวสะกด ๒ ตัว ซึ่งเป็นพยัญชนะตัวสะกดที่มาซ้อนข้างหลัง เป็นพยัญชนะที่เป็นคนละตัวกันกับพยัญชนะตัวสะกดตัวแรก มีดังนี้

พยัญชนะ	อักษรในวรรณกรรม	คำในวรรณกรรม	คำปัจจุบัน	หน้า/บรรทัด
รณ			บาดาล	๕/๔
รญ			เสียงसान	๕๖/๑
นณ			ฉายฉิน	๓๑/๗

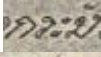
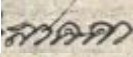
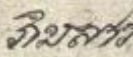
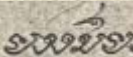
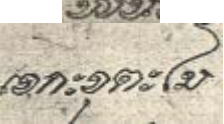
๒. รูปแบบสระ รูปแบบสระที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู แบ่งเป็น ๓ ประเภท คือ

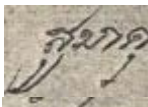
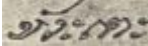
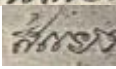
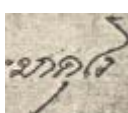
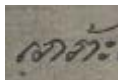
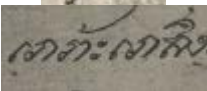
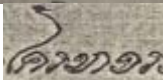
๒.๑ สระเดี่ยว

๒.๒ สระผสม

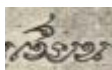
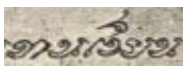
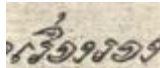
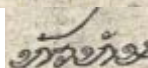
๒.๓ สระเกิน

สระเดี่ยวมี ดังนี้

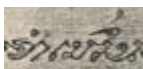
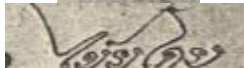
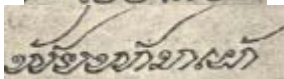
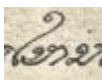
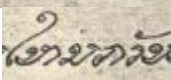
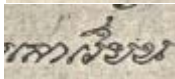
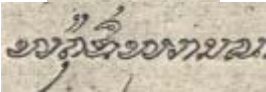
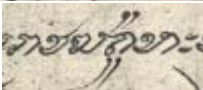
สระ	สระในวรรณกรรม	คำในวรรณกรรม	คำปัจจุบัน	หน้า/บรรทัด
-ะ			กระมล	๑/๓
-า			ศาสดา	๒/๔
อ			พิมสาร	๑/๑
อ			ยังมี	๒/๔
อ			ขึ้น	๓/๔
อือ			พื้น	๓/๖
อุ			เอกะอุตโม	๒/๕

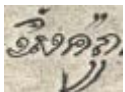
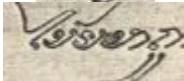
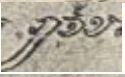
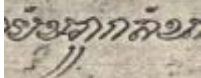
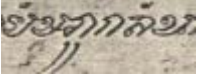
อุ			สู่มาตุ	๓/๔
เ-ะ			ประเตะ	๑๓/๗
เอ			เอกะโกหลา	๑๓/๖
แ-			แสยง	๖/๖
โ-			มาตุโร	๔/๔
เ-าะ			เพราะเพลิง	๔๐/๑
ออ			โคทร	๓/๔
เ-อ			เธอ	๑๐/๕

สระผสมมี ดังนี้

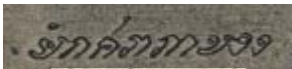
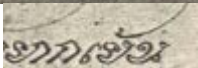
สระ	อักษรในวรรณกรรม	คำในวรรณกรรม	คำปัจจุบัน	หน้า/บรรทัด
เอีย			อ่านเขียน	๑/๕
เอือ			เรื่องรอง	๘/๓
อัว			ทั่วทิศ	๒/๔

สระเกินมี ๑๖ ตัว ดังนี้

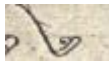
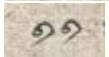
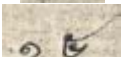
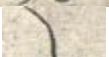
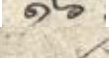
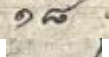
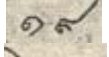
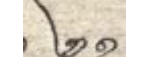
สระ	อักษรในวรรณกรรม	คำในวรรณกรรม	คำปัจจุบัน	หน้า/บรรทัด
อำ			จำเริญ	๕/๗
ไอ			ไปโดย	๑๐/๕
อัย			ไฟฟ้ามาเผา	๕/๒
ไ-			ไหม้ปล้น	๑๖/๓
เ-า			เล่าเรียน	๑/๕
ฤ			พฤติพราหมณ์	๔/๓
ฤ			ราชฤหะ	๒/๔

คฤ			หนึ่งคือ	๒๕/๕
หญ			ไปหรือ	๑๐/๑
ภา			ลือจบ	๒/๗
ภก			ยศลึกลั่น	๓/๔

๓. รูปแบบวรรณยุกต์ รูปแบบวรรณยุกต์ที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู่ มี ๒ รูปแบบ คือ วรรณยุกต์ เอก และวรรณยุกต์ โท ตัวอย่างดังนี้

วรรณยุกต์	รูปวรรณยุกต์ในวรรณกรรม	คำในวรรณกรรม	คำปัจจุบัน	หน้า/บรรทัด
เอก			ยักคร่ำพาบัง	๑๓/๓
โท			ยักเข็น	๑๗/๕

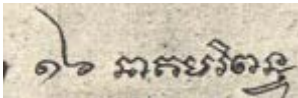
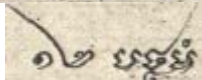
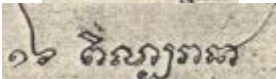
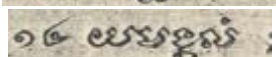
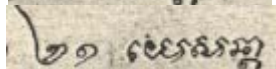
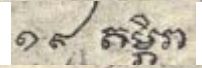
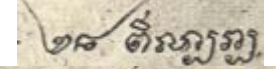
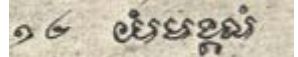
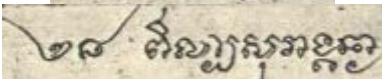
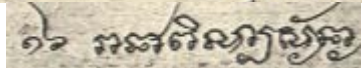
๔. ตัวเลข ตัวเลขที่ปรากฏในเรื่องวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู่มีปรากฏ ดังนี้

รูปตัวเลขปัจจุบัน	รูปตัวเลขในวรรณกรรม
๒	
๑๑	
๑๒	
๑๔	
๑๕	
๑๖	
๑๘	
๑๙	
๒๑	
๒๕	
๒๘	

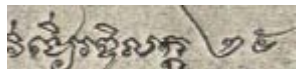
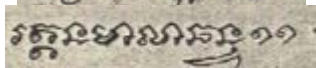
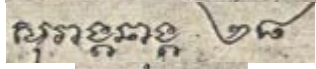
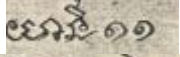
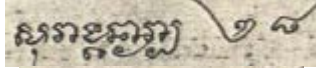
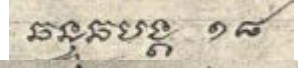
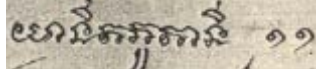
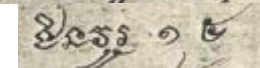
ตัวเลขดังกล่าวนี้ จะใช้บอกจำนวนของสิ่งต่าง ๆ ดังนี้

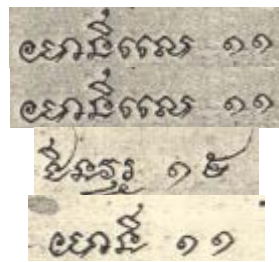
๑. บอกจำนวนคำของบทประพันธ์ เช่น ยานี ๑๑ ในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู่มีการระบุจำนวนตัวเลขเพื่อบอกจำนวนคำของบทประพันธ์ ๒ วิธี คือ วางไว้ข้างหน้าของบทประพันธ์ และวางไว้ข้างหลังบทประพันธ์

วางไว้ข้างหน้าบทประพันธ์ ดังนี้

ชื่อบทประพันธ์	คำไทย	หน้า/บรรทัด
	๑๖ นาคปริพนธ์	๒/๕
	๑๒ ปฐมัม	๑๔/๒
	๑๖ พิลาปราช	๑๕/๕
	๑๔ ยมังกลิ่ง	๑๖/๖
	๒๑ เยสันตา	๒๓/๕
	๑๙ คัมภีรา	๒๔/๖
	๒๘ พิลาปราช	๓๘/๔
	๑๔ ยมังกลิ่ง	๔๙/๕
	๒๘ พิลาปสุรางคนางค์	๕๐/๑
	๑๖ ราชพิลาปสังนาง	๕๙/๗

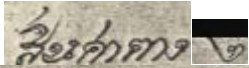
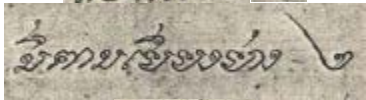
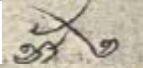
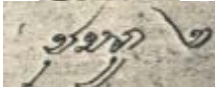
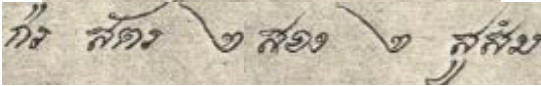
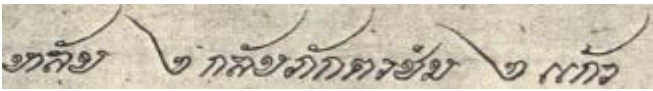
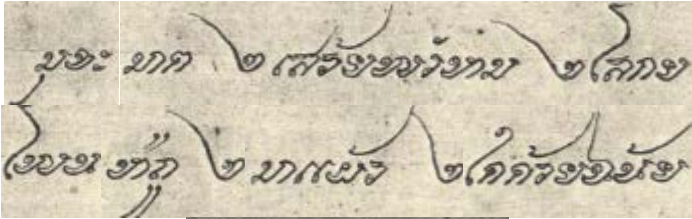
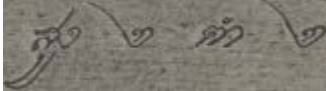
วางไว้ข้างหลังบทประพันธ์ ดังนี้

ชื่อบทประพันธ์	คำไทย	หน้า/บรรทัด
	วิเชียรดิกล ๒๕	๗/๓
	รัตนมาลาฉันท ๑๑	๙/๓
	สุรางคนางค์ ๒๘	๑๑/๖
	ยานี ๑๑	๒๑/๔
	สุรางคนางค์ร้าย ๒๘	๒๕/๖
	ฉันทบง ๑๘	๒๙/๗
	ยานีธฤตานี ๑๑	๓๑/๕
	ชินวร ๑๕	๓๓/๕

ยานี้แล ๑๑	๔๕/๒
ยานี้ ๑๑ แล	๕๗/๗
ชินวร ๑๕	๖๐/๓
ยานี้ ๑๑ แล	๘๕/๖

๒. เลข ๒ จะใช้เขียนแทนเครื่องหมายยมก(ๆ) สันนิษฐานว่าไม่ยมกอาจพัฒนามาจากเลข ๒ ในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู พบลักษณะการเขียนเลข ๒ แทนเครื่องหมาย ไม่ยมก จำนวน ๔๕ คำ ยกตัวอย่าง ดังนี้

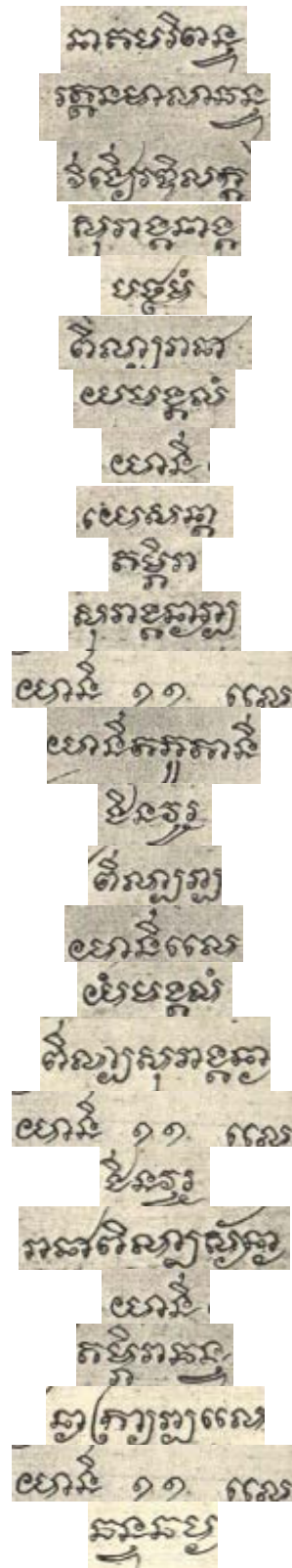
คำในวรรณกรรม	คำปัจจุบัน	หน้า/ บรรทัด
	สิ้นคำต่างๆ	๕๑/๗
	มีตามเข็มนาฬิกา อย่าง	๕๓/๑
	ข้า ๆ	๖๔/๕
	ชมพู ภูบินทร์	๖๔/๗
	ส่งแสงรุ่ง ๆ เรื่องไร	๖๘/๗
	กระษัตริย์ สัตว์สอง	๗๑/๑
	สู้สม	๗๑/๒
	กลับหลักกลับอักษร	๗๑/๓
	มุขมายุ มาดเสวย	๗๑/๔
	พรหม พรหมโลก	
	โพ้นหรือหรือมาแผ้ว	
	แผ้วได้ด้วยไฉน	
	สูง ๆ ต่ำ ๆ	๘๓/๑

๕. รูปคำพิเศษที่ปรากฏในวรรณกรรม

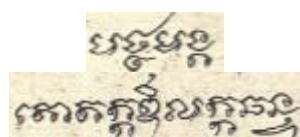
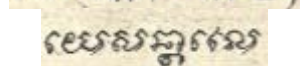
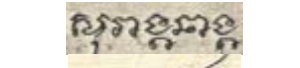
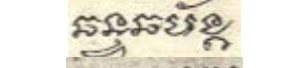
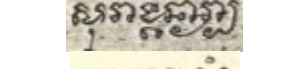
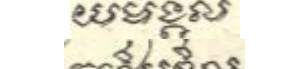
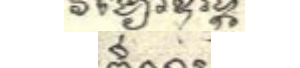
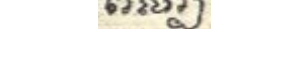
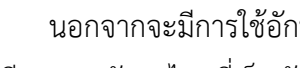
๕.๑ การใช้อักษรขอม

ในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู มีการนำอักษรขอมมาเขียนแทนตัวอักษรไทย โดยใช้เขียนระบุชื่อคำประพันธ์เท่านั้น ซึ่งมีปรากฏจำนวน ๓๒ คำ ดังนี้

อักษรขอมในวรรณกรรม

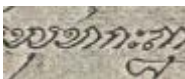
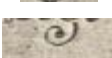
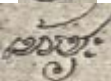
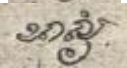

คำไทย	หน้า/บรรทัด
นาคปริพนธ์ ๑๖	๒/๕
รัตนมาลาฉันท	๕/๗
วิเชียรติลก ๒๕	๗/๓
สุรางคนางค์ ๒๘	๑๑/๖
ปฐมมิ่ง ๑๒	๑๓/๒
พิลาปราช ๑๖	๑๕/๕
ยมมงคล ๑๔	๑๗/๖
ยานี ๑๑	๒๑/๔
เยสันตา ๒๑	๒๔/๕
คัมภีรา ๑๙	๒๕/๖
สุรางคนางค์ร่าย ๒๘	๒๖/๖
ฉันทบง	๒๙/๗
ยานีธฤตานี ๑๑	๓๑/๕
ชินวร ๑๕	๓๕/๕
พิลาปร่าย ๒๘	๓๗/๔
ยานีแล ๑๑	๔๕/๗
ยมมงคล ๑๔	๔๙/๕
พิลาปสุรางคนางค์ ๒๘	๕๒/๑
ยานี ๑๑ แล	๕๕/๗
ชินวร ๑๕	๖๐/๓
ราชาพิลาปสังนาง ๑๖	๖๒/๗
ยานี ๑๑	๖๓/๖
คัมภีราฉันท ๑๙	๗๕/๔
นางกรรปรายแล ๒๘	๗๘/๓
ยานี ๑๑ แล	๘๕/๗
ฉันทบง ๑๖	๙๓/๖

	ปถัมภ์ ๒๕	๙๘/๖
	โตฏกติกฉันท ๑๒	๑๐๐/๒
	เยสันตาแล ๒๑	๑๐๕/๕
	สุรางคนางค์ ๒๘	๑๐๖/๔
	ฉันทบง ๑๘	๑๐๙/๔
	สุรางคนางค์ราย ๒๘	๑๑๐/๗
	ยมั่งคลัง ๑๔	๑๑๗/๓
	วิเชียรดิลก ๒๔	๑๒๙/๑
	พิลาป ๒๘	๑๓๓/๕

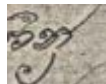
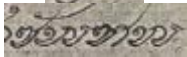
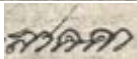
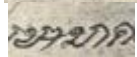
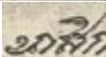
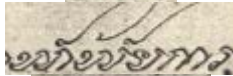
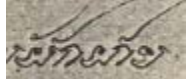
นอกจากจะมีการใช้อักษรขอมเขียนแทนอักษรไทยแล้ว ยังมีการนำอักษรขอมที่เป็นตัวเชิง มาใช้เขียนแทนอักษรไทยที่เป็นตัวสะกด ซึ่งการเขียนในลักษณะนี้นอกจากจะเป็นการประหยัดเนื้อกระดาษสมุดแล้ว ยังเป็นการแสดงให้เห็นภูมิรู้ของผู้เขียนด้วยว่า มีความสามารถในการนำอักษรขอมมาประยุกต์เข้ากับอักษรไทยได้อย่างถูกต้องและกลมกลืน

รูปตัวเชิงอักษรขอมไทยที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพูนีดังนี้

พยัญชนะ	อักษรในวรรณกรรม	คำในวรรณกรรม	คำปัจจุบัน	หน้า/บรรทัด
ฦ			พุททถา	๑๗/๑
ฐ			สฤษฏี	๙/๓
ญ			เพชญะ	๑๔/๔
ง			นาง	๕๔/๓

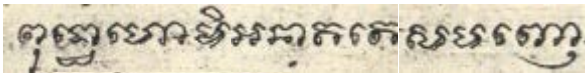
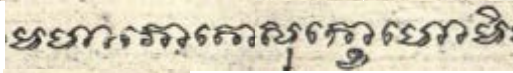
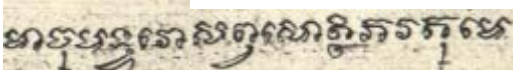
๕.๒ การเขียนอักษรตัวเชื่อม

ในการเขียนตัวอักษรในหนังสือบุคณั้น มีการเขียนอักษรตัวเชื่อม ซึ่งมีทั้งพยัญชนะเชื่อมกับพยัญชนะ และพยัญชนะเชื่อมกับสระ เมื่อเขียนแล้วทำให้รูปคำเปลี่ยนไปจากเดิม โดยส่วนใหญ่จะปรากฏกับพยัญชนะ ซ ช ส ษ น และ ฟ ฬ สำหรับวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพูนีพบการเขียนอักษรตัวเชื่อมกับพยัญชนะเชื่อมกับสระ ดังนี้

พยัญชนะ	คำในวรรณกรรม	คำปัจจุบัน	หน้า/บรรทัด
ช		วิชา	๑/๑
ซ		ซับซาบ	๑๕/๑
ส		ศาสดา	๑/๒
ษ		สามารถ	๖/๔
น		นาสิก	๘/๑
ฟ		ฟ้าไฟกาฬ	๑๔/๒
ฝ		ฝักฝ้าย	๓/๓

๕.๓ การใช้ตัวบาลีอักษรขอมแสดงความความปรารถนาของผู้แต่ง

ในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู่ นอกจากมีการใช้อักษรขอมในการเขียนชื่อบทคำประพันธ์แล้ว ในตอนท้ายของวรรณกรรม ผู้เขียนยังใช้ตัวบาลีอักษรขอมในการเขียนเพื่อแสดงความปรารถนาของตนเองในอนาคตอีกด้วย ดังนี้

คำในวรรณกรรม	คำบาลี	หน้า/บรรทัด
	พุทโธ โหมิ อนาคต สพลโณ	๑๔๐-๗
	มหาโกโค สุขโข โหมิ	
	มาตุพทโว สพพโสทธิ	
	ภาตตุ เม	

อักขรวิธีในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู่

การใช้อักขรวิธีในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู่ มีการใช้อักขรวิธีที่แตกต่างไปจากปัจจุบันสามารถสรุปได้ ดังนี้

๑. การใช้พยัญชนะต้น การใช้พยัญชนะต้นมีรูปแบบและลักษณะการใช้ ดังนี้

๑.๑ การใช้พยัญชนะต้นมีรูปแบบต่างจากปัจจุบัน คือ คำปัจจุบันใช้รูปพยัญชนะต้นอย่างหนึ่ง แต่ในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู่ใช้อีกอย่างหนึ่ง สังเกตได้ว่าจะเป็นพยัญชนะที่มีเสียงเดียวกัน ดังต่อไปนี้

๑.๑.๑ ใช้ ข แทน ช เช่น

ช่อ	ขอ	๑/๑

๑.๑.๒ ใช้ ฃ แทน ช เช่น

เข้า	เข้า	๑๔/๒
เข้า	เข้า	๕๓/๑

	ฆ่า	ฆ่า	๘๔/๑
๑.๑.๓	ใช้ ช แทน ณ เช่น		
	ชาธณ	ณาน	๘๐/๕
๑.๑.๔	ใช้ ช แทน ทร เช่น		
	หาดชาย	หาดทราย	๕๒/๕
	ชุด	ทรุด	๙๕/๒
๑.๑.๕	ใช้ ฌ แทน ค เช่น		
	ฌัย	เคย	๓๕/๗
	ฌีก	คีก	๖๗/๗
	เมคา	เมฆา	๕๕/๗
๑.๑.๖	ใช้ ค แทน ก เช่น		
	ค่อ	คอ	๖๙/๒
๑.๑.๗	ใช้ ท แทน ท เช่น		
	จันท่อ	จันท่อ	๖/๕
๑.๑.๘	ใช้ ณ แทน น เช่น		
	มุนิน	มุนิน	๑๘/๖
	พัจณะ	พัจนะ	๒๒/๑
	ณรนาฏ	นรนาถ	๒๒/๖
	ณคร	นคร	๒๓/๓
๑.๑.๙	ใช้ น แทน ณ เช่น		
	สามเนรา	สามเณรา	๗๙/๖
๑.๑.๑๐	ใช้ ด แทน ท เช่น		
	พระมรดับ	พระมรทป	๒๖/๖
๑.๑.๑๑	ใช้ ฎ แทน ด เช่น		
	ฉิบัติ	ฉิบัติ	๔/๔
๑.๑.๑๒	ใช้ ถ แทน ฐ เช่น		
	เสดโถ	เสฏโฐ	๓๒/๑
	ปลัม	ปฐม	๒๒/๗
๑.๑.๑๓	ใช้ ถ แทน ฒ เช่น		
	แก้เถ่า	แก้ฒ่า	๖๓/๒

๑.๑.๑๔ ใช้ ฐ แทน ท เช่น

มันธีรา	มณธีรา	๑๓/๕

๑.๑.๑๕ ใช้ ท แทน ฐ เช่น

ทูป	ฐูป	๑๐/๗

โกรทา	โกรธา	๑๐/๓

โยที	โยธี	๒๙/๑

๑.๑.๑๖ ใช้ ธ แทน ท เช่น

จรรธอร	จันทร	๙/๗

ธำม	ทำม	๗๘/๕

ภาธีย	ภาที	๑๐๓/๑

๑.๑.๑๗ ใช้ พ แทน ภ เช่น

โรคาพย	โรคาภย	๙/๒

๑.๑.๑๘ ใช้ ภ แทน พ เช่น

ภวก	พวก	๔/๒

ภำนัภ	พำนัภ	๑๕/๗

ภีโรท	พีโรธ	๑๕/๑

ภงภารณ	พังพาน	๒๔/๖

๑.๑.๑๙ ใช้ ย แทน ญ เช่น

อาดยา	อาชญา	๑๐/๔

๑.๑.๒๐ ใช้ ญ แทน ย เช่น

อญินญัรรณ	ยินยัน	๑๒/๔

ญัย	ไย	๑๑/๖

ญิง	ยิง	๑๕/๓

ญ่อย	ย่อย	๓๖/๖

๑.๑.๒๑ ใช้ ฟ แทน ล เช่น

เวฟา	เวลา	๘๐/๒

๑.๑.๒๒ ใช้ ซ แทน ส เช่น

ซامل	สามล	๔/๓

ซารถี	สารถี	๗๘/๒

ซามาต	สามารถ	๖/๔

๑.๑.๒๓ ใช้ ส แทน ศ เช่น

สดดา	ศสดา	๔๘/๓
โสภ	โสภ	๖๓/๗

๑.๑.๒๔ ใช้ ศร แทน ส เช่น

สามศรี	สามสี่	๔/๗
สี่รหม	สี่หม	๖๕/๗

๑.๑.๒๕ ใช้ สร แทน ช เช่น

สร้อย	ไสร	๖๐/๗

๑.๑.๒๖ ใช้ ภร แทน พร เช่น

ภริ่งเภา	พรังเพรา	๘/๕
ภระ	พระ	๑๕/๒
ภริงภราย	พรังพราย	๖๙/๖

๑.๑.๒๗ ใช้ ภล แทน พล เช่น

ภลอมภลอม	พลมพลม	๘/๔
ภलग	พลาง	๑๐/๔
ภลรรณ	พลัน	๑๘/๗
ภภาล	พพาล	๒๕/๕

๑.๑.๒๘ ใช้ อย แทน หย เช่น

อยุด	หยุด	๓๙/๒

๑.๑.๒๙ ใช้ หล แทน ล เช่น

ปราชลั	ประลั	๓๙/๒
เหล้น	เล่น	๙๓/๓

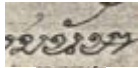
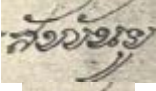
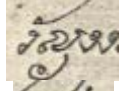
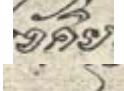
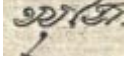
๑.๑.๓๐ ใช้ มร แทน ร เช่น

จำมรูน	จำมรูน	๗๕/๓
จำมรัช	จำมรัช	๗๘/๑
จำเมริน	จำเมริน	๕/๗

๑.๑.๓๑ ใช้ ฟ,ล แทน หล เช่น

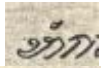
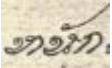
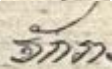
เจ้รจาฟอแล	เจ้รจาเหลาะแหละ	๔๖/๔

๑.๒ การเขียนคำพยางค์แรกและพยางค์หลังใช้พยัญชนะร่วมกัน เช่น

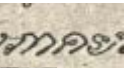
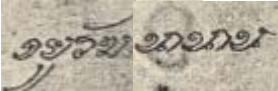
คำจากต้นฉบับวรรณกรรม	ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน	หน้า/บรรทัด
	มนัสสา	๑/๖
	รัตติ	๖/๗
	ฤทธิ	๑๙/๗
	สัพพัญญู	๒๙/๗
	รัญญิง	๓๒/๔
	อัคคี	๓๗/๕
	พุทโธ	๗๙/๖

๒. การใช้พยัญชนะตัวสะกด ในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู่ มีการใช้พยัญชนะที่ทำหน้าที่เป็นตัวสะกดจำนวน ๘ มาตรา คือ แม่กก แม่กด แม่กบ แม่กง แม่กม แม่เกย และแม่เกอว ซึ่งวางไว้ท้ายสุดของคำหรือพยางค์ และเนื่องจากการเขียนไปตามเสียงพูดเป็นสำคัญ บางคำหรือพยางค์จึงมีตัวสะกดที่ต่างออกไป ดังนี้

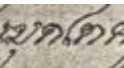
๒.๑ แม่ กก ใช้ ก เป็นตัวสะกดโดยตรง เช่น

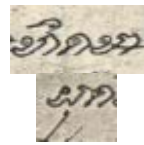
คำในวรรณกรรม	คำปัจจุบัน	หน้า/บรรทัด
	หก	๗๙/๖
	หนัก	๘๐/๓
	จักรา	๗๙/๗

นอกจากตัวสะกดตามมาตราแล้ว ผู้แต่งยังใช้พยัญชนะ ค และ ศ เป็นตัวสะกดอีกด้วย เช่น

คำในวรรณกรรม	คำปัจจุบัน	หน้า/บรรทัด
	พากย์	๑/๕
	อยู่วัฒนนานา	๒/๓

๒.๒ แม่ กด ใช้ ด เป็นตัวสะกดหลัก เช่น

คำในวรรณกรรม	คำปัจจุบัน	หน้า/บรรทัด
	มุตโต	๑/๕

ทิส

๒/๔

ผุด

๓/๕

นอกจากตัวสะกดตรงตามมาตราแล้ว ผู้แต่งยังใช้พยัญชนะ จ ช ฎ ฐ ต ถ ท และ ษ เป็นตัวสะกดอีกด้วย เช่น

คำในวรรณกรรม	คำปัจจุบัน	หน้า/บรรทัด
	เสร็จสำเร็จ	๖/๒
	โยชน	๔/๗
	ปรากฏ	
	สฤษฏี	๙/๓
	ขัตติยะ	๒/๕
	พระหัตถ์ของ	๙๗/๘
	สุด	๓/๓
	ทศ	๒/๔

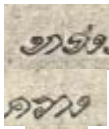
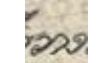
๒.๓ แม่ กบ ใช้ บ เป็นตัวสะกดหลัก เช่น

คำในวรรณกรรม	คำปัจจุบัน	หน้า/บรรทัด
	สืบ	๗๙/๖
	แลบ	๑๒/๕
	ปลาบแปลบ	๑๒/๕

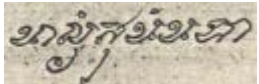
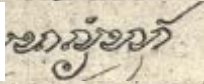
นอกจากตัวสะกดตรงตามมาตราแล้ว ผู้แต่งยังใช้พยัญชนะ ป และ พ เป็นตัวสะกดอีกด้วย เช่น

คำในวรรณกรรม	คำปัจจุบัน	หน้า/บรรทัด
	กัฐาป	๗๖/๑
	อิสรภาพ	๑๖/๒

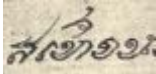
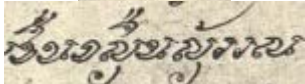
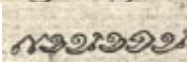
๒.๔ แม่ กง ใช้พยัญชนะสะกดตรงตามมาตราคือ ง เช่น

คำในวรรณกรรม	คำปัจจุบัน	หน้า/บรรทัด
	ทอง	๑๒/๕
	คว้าง	๑๑/๗
	วาง	๑๑/๗

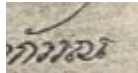
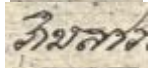
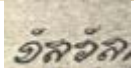
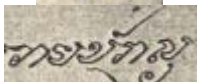
เป็นที่น่าสังเกตว่า ในแม่กง นอกจากจะใช้พยัญชนะสะกดตรงตามมาตราคือ ง แล้ว ผู้แต่งยังใช้ ญ ตามด้วย นิคหิต เป็นตัวสะกดในแม่กงอีกด้วย เช่น

คำในวรรณกรรม	คำปัจจุบัน	หน้า/บรรทัด
	นางสุนันทา	๕๓/๖
	นางฟ้า	๕๔/๑
	นางสุชาดา	๕๔/๓

๒.๕ แม่ กน ใช้พยัญชนะสะกดตรงตามมาตรา คือ น เช่น

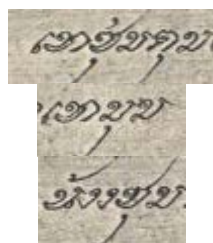
คำในวรรณกรรม	คำปัจจุบัน	หน้า/บรรทัด
	สะเทือน	๑๒/๒
	ขึ้นยืนยัน	๑๒/๔
	แขนขอน	๑๔/๔

นอกจากตัวสะกดตรงตามมาตราแล้ว ผู้แต่งยังใช้พยัญชนะ ร ล ณ และ ญ เป็นตัวสะกดอีกด้วย เช่น

คำในวรรณกรรม	คำปัจจุบัน	หน้า/บรรทัด
	ก้น	๑๒/๔
	พิมสาร	๑๒/๓
	อลวล	๑๒/๔
	วายปราณ	๓๙/๔

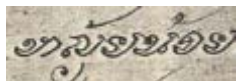
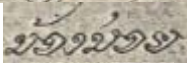
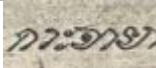
๒.๖ แม่ กม ใช้พยัญชนะตรงตามมาตราคือ ม เช่น

คำในวรรณกรรม	คำปัจจุบัน	หน้า/บรรทัด

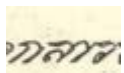
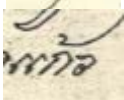
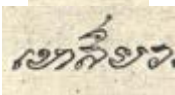

เข้าซุ่มตุ่ม	๑๓/๓
เข้ามุ่ม	๑๓/๔
นั่งซุ่ม	๑๓/๕

๒.๗ แม่ เกย ใช้พยัญชนะสะกดตรงตามมาตราคือ ย เช่น

คำในวรรณกรรม	คำปัจจุบัน	หน้า/บรรทัด
	(ใหญ่)น้อย	๑๓/๓
	(ม้อง)ม้อย	๑๓/๔
	(กระ)จาย	๑๓/๕

๒.๘ แม่ เกว ใช้พยัญชนะสะกดตรงตามมาตราคือ ว เช่น

คำในวรรณกรรม	คำปัจจุบัน	หน้า/บรรทัด
	กล้าว	๘๘/๓
	แก้ว	๘๘/๗
	เหลียว	๘๙/๓

๓. การใช้สระ การใช้สระในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู แบ่งออกเป็น ๓ ประเภท คือ

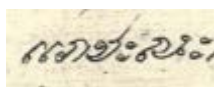
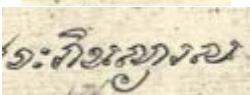
๓.๑ รูปแบบการใช้สระเดี่ยว

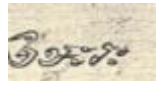
๓.๒ รูปแบบการใช้สระผสม

๓.๓ รูปแบบการใช้สระเกิน

๓.๑ รูปแบบการใช้สระเดี่ยว มีดังนี้

๓.๑.๑ คำปัจจุบันใช้สระ -ะ ไม่ประวิสรรชนีย์ ออกเสียงกึ่งมาตรา แต่
ในวรรณกรรมใช้สระ -ะ ประวิสรรชนีย์ เช่น

คำในวรรณกรรม	คำปัจจุบัน	หน้า/บรรทัด
	แพชนะ	๑๐๐/๖
	อภิญาณ	๑๐๒/๖

อิสระ

๑๐๓/๔

อนึ่ง เป็นน่าสังเกตว่าคำในปัจจุบันใช้สระ -ะ ประวิสรรชนีย์ ออกเสียงเต็มมาตรา แต่ในวรรณกรรมไม่ใช้สระ อะ แต่ใช้เครื่องหมายพันหนุที่พยัญชนะนั้น ๆ ออกเสียง อะเต็มเสียง เช่น

คำในวรรณกรรม	คำปัจจุบัน	หน้า/บรรทัด
	ตระบัด (สะบัด)	๘๐/๖
	กระบิดกระบวน	๙๑/๑
	กรรมล (กมล)	๙๖/๗
	กระษัตริย์ (กษัตริย์)	๙๗/๖
	ตระหลบ (ตลป)	๑๐๙/๕

๓.๑.๒ คำปัจจุบันใช้สระ -า ที่มีตัวสะกดในแม่ เกอว ตามหลัง แต่ในวรรณกรรมใช้สระ -า แล้วตามด้วย ว เช่น

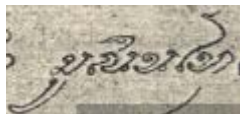
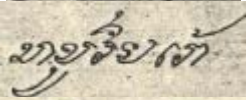
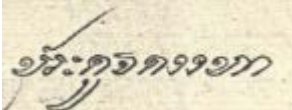
คำในวรรณกรรม	คำปัจจุบัน	หน้า/บรรทัด
	ด้าว	๙๕/๗

๓.๑.๓ คำปัจจุบันใช้สระ อิ ในวรรณกรรมใช้สระ อี เช่น

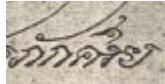
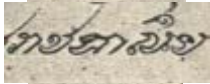
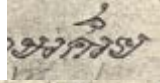
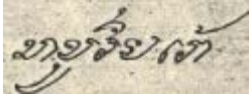
คำในวรรณกรรม	คำปัจจุบัน	หน้า/บรรทัด
	อิราช	๑๐๖/๕
	อภิวาท	๑๐๘/๖
	นิรียา	๑๐๙/๓

๓.๑.๔ คำปัจจุบันใช้สระ อุ ในวรรณกรรมใช้สระ อู เช่น

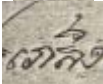
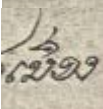
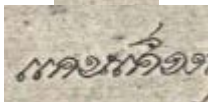
คำจากต้นฉบับวรรณกรรม	ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน	หน้า/บรรทัด
	ดุจจันทร์เพ็งบุรณมี	๗/๕

	มุนินโท	๑๘/๖
	มาบุรีเรา	๒๘/๗
	ประดุจดั่งทา	๑๐๗/๔

๓.๑.๕ คำปัจจุบันใช้สระ อี ในวรรณกรรมจะมี ย ตามหลัง เช่น

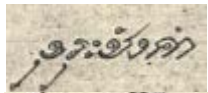
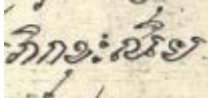
คำจากต้นฉบับวรรณกรรม	ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน	หน้า/บรรทัด
	ภักตร์ศรี	๗/๕
	ราชธานี	๑๐/๓
	ศรศรี	๑๐/๔
	มาบุรีเรา	๒๘/๗

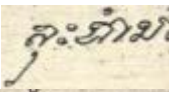
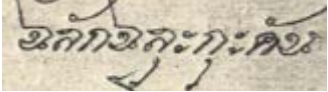
๓.๑.๖ คำปัจจุบันใช้สระ อี, อือ ในวรรณกรรมใช้สระ อี เช่น

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม	ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน	หน้า/บรรทัด
	เกิด	๓๙/๑
	เพลิง	๓๙/๑
	เมือง	๓๙/๑
	แค้นเคือง	๓๙/๑

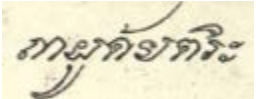
๓.๑.๗ คำปัจจุบันไม่ใช่สระ อุ และ สระ อะ อยู่ในพยัญชนะเดียวกัน

แต่ในวรรณกรรมใช้สระ อุ และ สระ อะ อยู่ในพยัญชนะตัวเดียวกัน เช่น

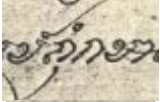
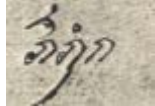
คำจากต้นฉบับวรรณกรรม	ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน	หน้า/บรรทัด
	ขุระขังฆา	๔๓/๗
	ภิกขุณี	๑๓๕/๕

	สุธรรม	๑๓๗/๕
	ฉลักฉลุคู้	๖๙/๖

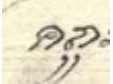
๓.๑.๘ คำปัจจุบันไม่ใช่สระ อิ และ สระ อะ อยู่ในพยัญชนะเดียวกัน แต่ในวรรณกรรมใช้สระ อิ และ สระ อะ อยู่ในพยัญชนะตัวเดียวกัน พบเพียงหนึ่งแห่ง ดังนี้

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม	ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน	หน้า/บรรทัด
	ถ้าผู้ใดตรี	๑๑๗/๖

๓.๑.๙ คำปัจจุบันใช้สระ อี ในวรรณกรรมใช้สระ ฤ และ ฦ เช่น

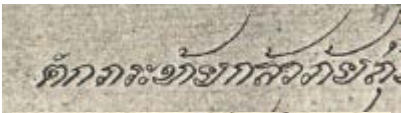
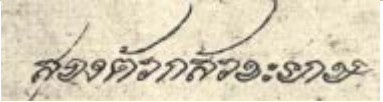
คำจากต้นฉบับวรรณกรรม	ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน	หน้า/บรรทัด
	ปรีक्षा	๖๐/๖
	พิลึก	๕๑/๗

๓.๑.๑๐ คำปัจจุบันใช้สระ อือ ในวรรณกรรมใช้ ฤ ฦ และ ภา เช่น

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม	ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน	หน้า/บรรทัด
	หรือ	๙๓/๗
	คือ	๙๖/๔

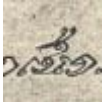
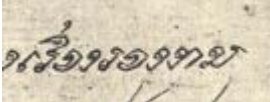
๓.๒ รูปแบบการใช้สระประสม

๓.๒.๑ สระ อัว มีรูปแบบการเขียนดังนี้ เช่น

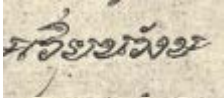
คำจากต้นฉบับ	ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน	หน้า/บรรทัด
	(ตกพระทัย) กลัว (ภัย)	๒๕/๔
	(สอง) ตัวกลัว (ขยาด)	๒๘/๓

๓.๒.๒ สระเอือ มีรูปแบบการเขียนดังนี้ เช่น

คำจากต้นฉบับ	ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน	หน้า/บรรทัด

	เื้อ	๓/๗
	เือง (รองงาม)	๘/๓

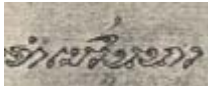
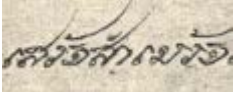
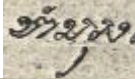
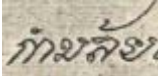
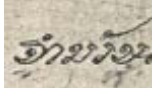
๓.๒.๓ สระเอีย มีรูปแบบการเขียนดังนี้ เช่น

คำจากต้นฉบับ	ถอดคำเป็นภาษาไทย	หน้า/บรรทัด
	เวียน (วง)	๘/๓
	(จะมา) เปียน	๒๐/๕

๓.๓ รูปแบบการใช้สระเกิน

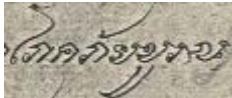
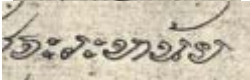
๓.๓.๑ สระ อำ มีลักษณะการเขียน ดังนี้

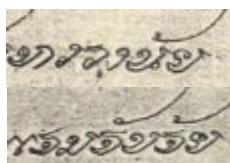
สระ อำ ในวรรณกรรมบางคำจะเขียนมี ม ตามหลัง ซึ่งส่วนมากจะเป็นคำสองพยางค์ขึ้นไป เช่น

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม	ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน	หน้า/บรรทัด
	จำเริญนาน	๕/๗
	เสร็จสำเร็จ	๖/๒
	บำรุง	๕๘/๗
	กำไล	๖๗/๔
	จำรัส	๙/๖

๓.๓.๒ สระ ใ- และ ไ- มีลักษณะการเขียน ดังนี้

๓.๓.๒.๑ สระ ใ- และ ไ- ในวรรณกรรมมักเขียนในรูป ัย เช่น

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม	ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน	หน้า/บรรทัด
	โศคไพบุลย์	๓/๑
	จะระไน (เจียรระไน)	๖๙/๕

ทรวงใน ๖๙/๖

แจ่มจับใจ ๗/๕

๓.๓.๒.๒ คำที่เขียนในรูป ัย บางครั้งจะเขียนในรูป ไย เช่น

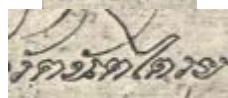
คำจากต้นฉบับวรรณกรรม

ถอดเป็นภาษาคำปัจจุบัน

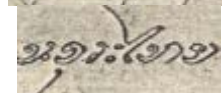
หน้า/บรรทัด

นัยนา ๗/๗

รัตนัตตริย ๖/๕

อุรทัย ๑๑/๖

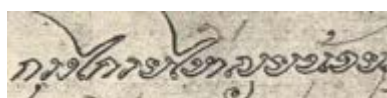
๓.๓.๒.๓ สระ ไ- และ ไ- ในวรรณกรรมจะเขียนในรูป ไย เสมอ

แต่ถ้าใช้สระ ไ- โดยตรง จะไม่มี ัย ตาม เช่น

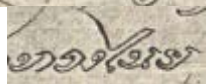
คำจากต้นฉบับวรรณกรรม

ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน

หน้า/บรรทัด

กรุงไกรใหญ่น้อย ๖/๓

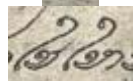
ทองใน ๗/๖

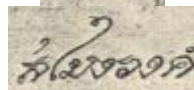
นัยนา ๗/๗

ไธ ๗/๒

ไซให้ ๑๐/๔

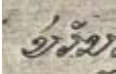
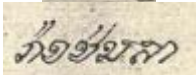
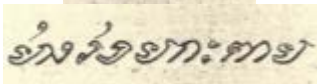
ละไมวงศ์ ๗/๖

๔. การใช้รูปวรรณยุกต์ การใช้วรรณยุกต์ในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู่ ปราบภูธร
วรรณยุกต์ ๒ รูป คือ รูปวรรณยุกต์เอก และ โท การใช้รูปวรรณยุกต์ดังกล่าว ผู้แต่งนำมาใช้กำกับ
เสียงวรรณยุกต์และแทนรูปสระ อัว และสระ เอะ ที่มีตัวสะกด ซึ่งสามารถสรุปลักษณะการใช้รูป
วรรณยุกต์ในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู่ได้ ดังนี้

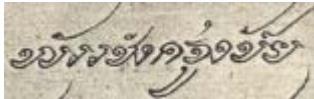
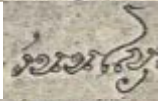
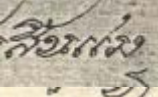
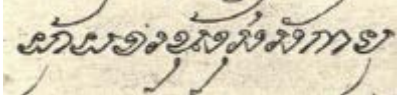
๑. รูปวรรณยุกต์ เอก

วรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู่ใช้รูปวรรณยุกต์เอกในคำที่บันทึกตามการออกเสียงได้ ดังนี้

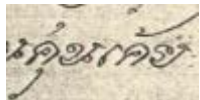
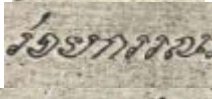
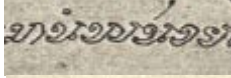
๑.๑ คำปัจจุบันไม่ปรากฏรูปวรรณยุกต์ ในวรรณกรรมใช้รูปวรรณยุกต์ เอก ซึ่งเป็นเสียงวรรณยุกต์จัตวาในภาษาถิ่นใต้ คือ เสียงวรรณยุกต์ที่มีลักษณะเสียงกลาง-ขึ้น เช่น

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม	ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน	หน้า/บรรทัด
	บรม	๗๙/๓
	พอมลลา	๘๗/๑
	อย่างรอยกระต่าย	๑๐๐/๓

๑.๒ คำปัจจุบันไม่ปรากฏรูปวรรณยุกต์ ในวรรณกรรมใช้รูปวรรณยุกต์เอก ซึ่งเป็นเสียงวรรณยุกต์สามัญในภาษาถิ่นใต้ คือ เสียงวรรณยุกต์ที่มีลักษณะเสียงต่ำ-ระดับ เช่น

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม	ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน	หน้า/บรรทัด
	พันชงฆ์จูงไป	๒๗/๔
	รัญโญ	๓๓/๑
	ลั่นแรง	๘๓/๔
	ผ้าผ่นรุงรัง	๙๐/๖

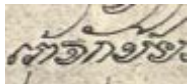
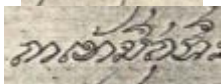
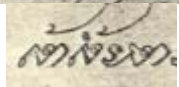
๑.๓ คำปัจจุบันใช้รูปวรรณยุกต์ โท ในวรรณกรรมใช้รูปวรรณยุกต์เอก ซึ่งเป็นเสียงวรรณยุกต์สามัญในภาษาถิ่นใต้ คือ เสียงวรรณยุกต์ที่มีลักษณะเสียงกลาง-ระดับ เช่น

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม	ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน	หน้า/บรรทัด
	คั่นเคย	๒๒/๔
	ร้อยกรรณ	๒๒/๗
	มานพน้อย	๓๑/๓
	ท่ายาย	๔๒/๒

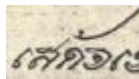
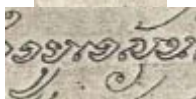
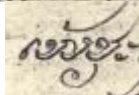
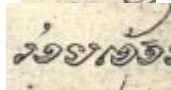
๒. รูปวรรณยุกต์โท

วรรณกรรมเรื่องท้าวชมพูใช้รูปวรรณยุกต์โท ในคำที่ประสมด้วยสระ เอา และ สระ เอะ รวมทั้งใช้ในการบันทึกคำตามการออกเสียงสำนวนได้ ดังนี้

๒.๑ ใช้วรรณยุกต์โท ในคำที่ประสมด้วยสระ เอา เช่น

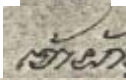
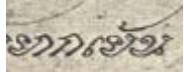
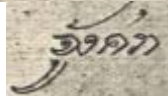
คำจากต้นฉบับวรรณกรรม	ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน	หน้า/บรรทัด
	เราจักไป	๖๐/๖
	ถ้าเขามีฤทธิ์	๖๑/๒
	เจ้าเงาะงา	๖๘/๑

๒.๒ ใช้วรรณยุกต์โท ในคำที่ประสมด้วยสระ เอะ ที่มีตัวสะกด เช่น

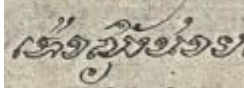
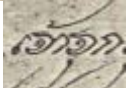
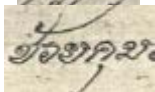
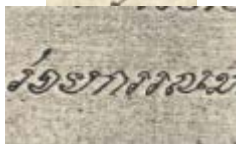
คำในวรรณกรรม	คำปัจจุบัน	หน้า/บรรทัด
	เสด็จ	๖๐/๗
	อยู่เย็น	๖๑/๓
	เพชฌุะ	๗๐/๓
	ร้อยเอ็ด	๗๘/๔

๒.๓ ใช้วรรณยุกต์โท ในคำที่บันทึกตามการออกเสียงสำนวนได้ ดังนี้

๒.๓.๑ คำปัจจุบันไม่ปรากฏรูปวรรณยุกต์ ในวรรณกรรมใช้รูปวรรณยุกต์โท ซึ่งเป็นวรรณยุกต์สามัญในภาษาถิ่นใต้ คือ เสียงวรรณยุกต์ที่มีลักษณะเสียงกลาง-ระดับ เช่น

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม	ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน	หน้า/บรรทัด
	ใน	๑๒/๖
	เอาผ้า	๑๒/๗
	ยากเย็น	๑๗/๕
	จุงคร่า	๔๔/๗

๒.๓.๒ คำปัจจุบันใช้รูปวรรณยุกต์เอก ในวรรณกรรมใช้รูปวรรณยุกต์โท ซึ่งเป็นเสียงวรรณยุกต์เอกเพี้ยนในภาษาถิ่นใต้ คือ เสียงวรรณยุกต์ที่มีลักษณะเสียงต่ำ-ตก ไกลเคียงกับเสียงวรรณยุกต์เอกในภาษาไทยมาตรฐาน แต่ระดับเสียงต่ำกว่าในภาษาถิ่นใต้ เช่น

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม	ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน	หน้า/บรรทัด
	เธอยิ่งน้อย	๑๕/๕
	เจ้าจุก	๑๕/๕
	ช่วยคุม	๑๖/๑
	ร้อยกรรม	๒๒/๗

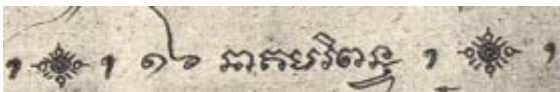
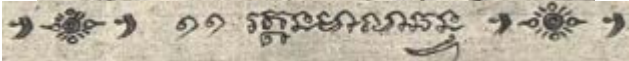
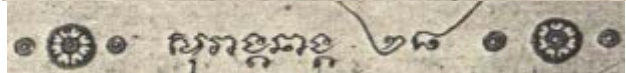
เครื่องหมายกำกับวรรคตอน

เครื่องหมายที่ใช้ในการกำกับวรรคตอนหมายถึง เครื่องหมายที่ใช้กำกับคำ วลี หรือประโยค เพื่อช่วยในการอ่านคำ วลี หรือประโยคนั้น ๆ เนื่องจากวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู่ เป็นวรรณกรรมที่แต่งเป็นคำกาพย์ประเภทต่าง ๆ สลับไปตลอดทั้งเรื่อง วิธีวางรูปแบบโบราณจะไม่จัดรูปแบบคำประพันธ์เป็นบาทละบรรทัด แต่จะเขียนเป็นวรรค ๆ ต่อเนื่องกันไปตามความยาวของหน้ากระดาษ ดังนั้นผู้แต่งจึงใช้เครื่องหมายกำกับเพื่อแสดงวรรคตอน เพื่อสะดวกต่อการอ่านเครื่องหมายวรรคตอนที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู่มี ดังนี้

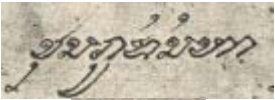
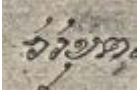
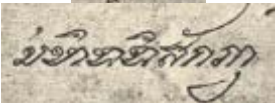
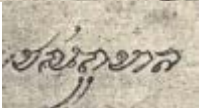
๑. เครื่องหมายฟองมัน (●) ใช้กำกับไว้หน้าของบทประพันธ์ เมื่อขึ้นบทใหม่ เช่น

● นพพระบาทประเจกพุททาง	อุบิถันยกลาง	ตรัสญ์ธำคำก็เร
● นพพระสูตรตรตะวินัยเย	ปะระมัญจะตะเต	ปิฎกกุฎะสุขุมมาล
● นพพระอารียะสงฆาจารย์	ช่อตงกระมลมาลย	ต่อคุณพระรัตนัตถ์ยง

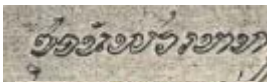
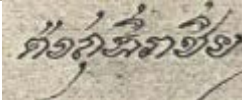
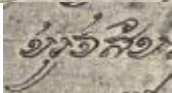
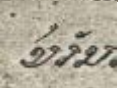
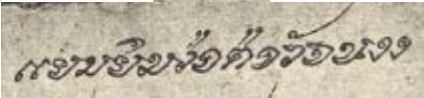
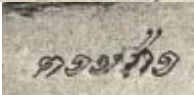
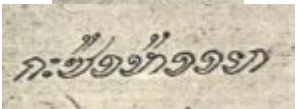
นอกจากนี้การใช้เครื่องหมายฟองมันกำกับไว้หน้าของบทประพันธ์เมื่อขึ้นบทใหม่แล้ว ในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู่ยังมีการใช้ลวดลายประดิษฐ์รูปดอกไม้วางไว้ด้านหน้า และด้านหลัง ของชื่อบทประพันธ์ เช่น

ชื่อบทประพันธ์	หน้า/บรรทัด
	๒/๕
	๕/๗
	๑๑/๖

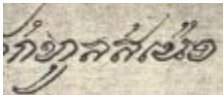
๑. คำที่ไม่ปรากฏรูปสระอะ เมื่อต้องการออกเสียง อะ กึ่งมาตรา จะใช้เครื่องหมาย ฝนทองกำกับไว้บนพยัญชนะต้นให้ออกเสียงสระอะ ดังนี้

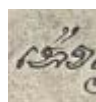
คำจากต้นฉบับวรรณกรรม	ถอดเป็นภาษาคำปัจจุบัน	หน้า/บรรทัด
	ชมพูมหา	๑/๗
	วรบุตร	๓/๓
	มหิทธิศักดิ์	๔/๕
	นฤบาล	๔/๖

๒. คำที่ประสมด้วยสระออ เมื่อไม่มีตัวสะกด จะใช้เครื่องหมายฝนทอง และเครื่องหมาย ฟันหนู กำกับไว้บนพยัญชนะต้น ดังนี้

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม	ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน	หน้า/บรรทัด
	ขอนแก่น	๑/๑
	ต่อฤทธิ์ราชี	๒๘/๗
	บุรีจะสิ้นสุด	๓/๓
	ปรม	๑๐/๗
	แย้มยิ้มร่อต่อว้จันง	๓๔/๑
	ตอบพอ	๓๔/๑
	กะซอห้อยยา	๓๙/๖

๓. คำที่ประสมด้วยสระเออ เมื่อไม่มีตัวสะกด จะใช้เครื่องหมายฟันหนูกำกับไว้บน พยัญชนะต้น ดังนี้

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม	ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน	หน้า/บรรทัด
	ก็ทุลเสนอ	๑๐/๑

เธอ

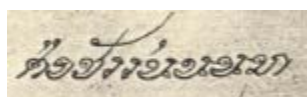
๑๕/๓

๔. คำที่ประสมด้วยสระ ออ เมื่อไม่มีตัวสะกด จะใช้เครื่องหมายฟันหนูกำกับไว้บนพยัญชนะต้น ดังนี้

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม

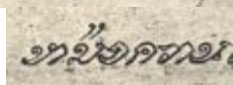
ถอดคำเป็นปัจจุบันปัจจุบัน

หน้า/บรรทัด

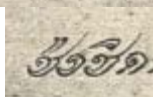
ต่อขึ้นนั้นมา

๕๔/๓

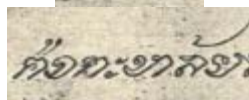
หมอควายส่งหญ้า

๕๔/๕

ช่อชิด

๖๘/๖

คอตะไหลัก

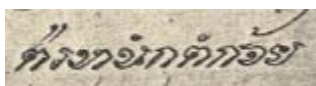
๖๗/๖

๕. คำที่สะกดด้วยพยัญชนะในแม่ กก กต กบ กง กม กน โดยปราศจากสระ จะใช้เครื่องหมายไม้หันอากาศ - กำกับไว้บนพยัญชนะต้น ออกเสียงตามมาตรฐานนั้น ๆ ดังนี้

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม

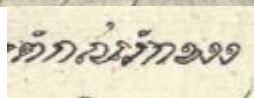
ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน

หน้า/บรรทัด

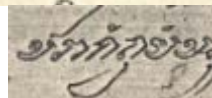
ตระหนกตกใจ

๑๒/๖

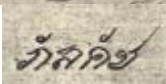
ตกนรกขัง

๑๐๗/๕

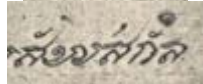
ปรากฏยศ

๓/๔

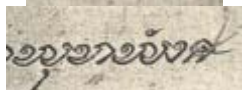
พลคช

๗๖/๕

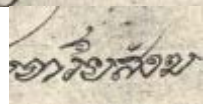
สบสกล

๑/๗

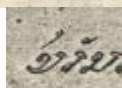
พุทพวงค์

๒/๓

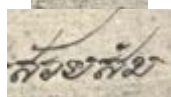
อารียสงฆ์

๒/๓

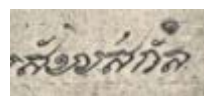
บรม

๑๐/๗

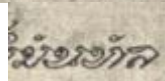
สวสสม

๘/๕

สบสกล

๑/๗

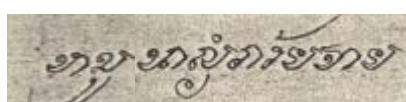
มณฑล

๓/๖

๖. การใช้เครื่องหมายนิคหิต จะใช้ในกรณีที่มี ญ และ ม เป็นตัวสะกด มีปรากฏ ๔ ที่ ดังนี้
คำจากต้นฉบับวรรณกรรม

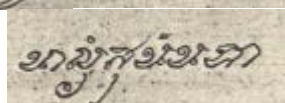
ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน

หน้า/บรรทัด

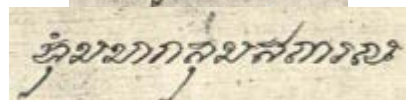
หม่นนางไพรจาย

๕๓/๕

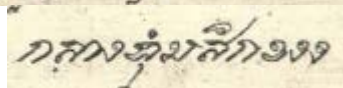
นางสุนันทา

๕๓/๖

ชุมมากลุ่มสถาน

๑๐๙/๓

กลางชุมมสิกขัง

๑๑๒/๖

การใช้เครื่องหมายกำกับเพื่อบอกสระในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพูนี จะใช้เครื่องหมาย ฟันหนู เครื่องหมายฝนทอง เครื่องหมายไม้หันอากาศ และเครื่องหมายนิคหิต เขียนในตำแหน่งเดียวกัน ทั้งนี้พบว่าในระหว่าง พ.ศ.๒๓๐๐-๒๔๕๐ มีการนำเครื่องหมายฝนทองและเครื่องหมายนิคหิตมาใช้แทนเครื่องหมายฟันหนู ซึ่งใช้เขียนเพื่อกำกับพยัญชนะที่ต้องการให้เป็นเสียงสั้น^{๑๔๕} จึงพบว่าการใช้เครื่องหมายเหล่านี้สลับกันโดยทั่วไปในวรรณกรรมเรื่องนี้ ทั้ง ๆ ที่เป็นเอกสารเล่มเดียวกัน

๗. การใช้สัญลักษณ์ กับพยัญชนะบางตัว

ในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพูนีมีการใช้สัญลักษณ์ดังกล่าว ไว้ข้างบนพยัญชนะบางตัว ลักษณะดังกล่าวนี้อ่อนช้อยสวยงาม และเขียนเอนไปในแนวเดียวกันกับพยัญชนะที่ใช้ จึงส่งให้พยัญชนะนั้น ๆ มีความสวยงามไปด้วย พบเครื่องหมายกับพยัญชนะเหล่านี้ คือ ป น ฟ ฝ ดังนี้

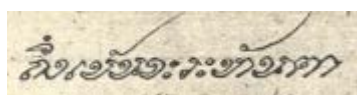
พยัญชนะ

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม

ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน

หน้า/บรรทัด

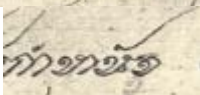
ป

ถึงเป็นอรหันตา

๓๐/๑

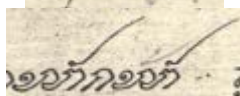
น

กำหนด

๓๐/๑

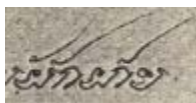
ฟ

ฟากฟ้า

๓๐/๔

^{๑๔๕} ประพนธ์ เรืองณรงค์, วรรณกรรมภาคใต้, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๑), หน้า ๑๓๒.

๒.๓.๖ ประเภทคำประพันธ์ที่ปรากฏในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู่

วรรณกรรมประเภทลายลักษณ์ของภาคใต้ ส่วนมากนิยมแต่งเป็นร้อยกรอง ไม่นิยมแต่งเป็นร้อยแก้ว แต่ที่แต่งเป็นร้อยแก้วก็มีบ้างโดยเฉพาะที่เป็น เวทมนต์คาถา ตำรายา และกฎหมายชาวบ้าน ส่วนที่เป็นประเภทวรรณกรรมร้อยกรองนั้นพบมาก โดยเฉพาะที่เป็นวรรณกรรมประเภทประโลมโลก และนิทานอันเกี่ยวกับศาสนา ประเภทของบทประพันธ์ที่นิยมกันมากเป็นพิเศษคือ บทประพันธ์ประเภทกาพย์ ได้แก่ แก่กาพย์ยานี ๑๑ ภาษาถิ่นใต้เรียก “ยานี” กาพย์ฉบับ ๑๖ ภาษาถิ่นใต้เรียก “ฉบับ” และกาพย์สุรางคนางค์ ภาษาถิ่นใต้เรียกว่า “ราบ”

นอกจากกาพย์ทั้ง ๓ ประเภทนี้ ยังมีกาพย์ที่ดัดแปลงมาจากคำฉันท์หลายชนิด เช่น กาพย์ ๑๒ กาพย์ ๑๔ กาพย์ ๑๕ กาพย์ ๑๘ กาพย์ ๑๙ กาพย์ ๒๑ และ กาพย์ ๒๒ กาพย์เหล่านี้นิยมแต่งกันน้อย เมื่อเทียบกับกาพย์ ๓ ชนิดข้างต้น สำหรับกาพย์ ๓ ชนิดข้างต้นนั้น กาพย์ที่กวีนิยมแต่งกันมากที่สุดคือ กาพย์สุรางคนางค์ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ราบ” เหตุที่เรียกว่าราบนั้น เพราะมีวรรคละ ๔ คำ เท่ากันทุกวรรค เมื่อใช้สวดหรืออ่านจะมีทำนองราบเรียบ สม่่าเสมอ ไม่ขึ้น ๆ ลง ๆ เช่นกาพย์ประเภทอื่น ๆ^{๑๔๖}

เหตุผลที่วรรณกรรมลายลักษณ์ภาคใต้ประเภทคำกาพย์เป็นที่นิยมมากกว่าคำประพันธ์ประเภทอื่น ๆ เพราะลีลาคำกาพย์เหมาะสำหรับสวดอ่านเป็นทำนองภาษาถิ่นใต้ โดยเฉพาะลีลากาพย์สุรางคนางค์คล้ายกลอนสี่ นายหนังตะลุงนำไปขับหรือพากย์จึงเป็นที่นิยมของชาวลี^{๑๔๗} สอดคล้องกับที่สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์ได้กล่าวไว้ว่า เหตุผลที่ชาวภาคใต้นิยมใช้คำประพันธ์ประเภทคำกาพย์ ในการแต่งวรรณกรรมว่า เป็นเพราะมีรูปแบบและท่วงทำนองในการสวดคล้ายกับกลอนพื้นบ้านที่นิยมในภาคใต้ เช่น กลอนหนังตะลุง กลอนโนรา เป็นต้น^{๑๔๘}

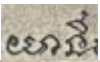
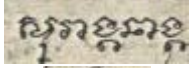
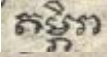
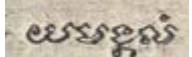
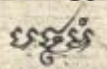
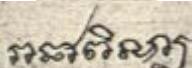
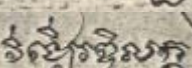
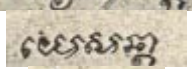
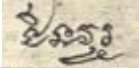
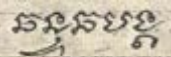
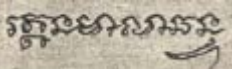
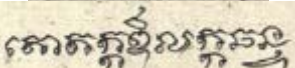
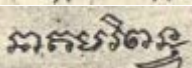
ในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู่ที่นำมาศึกษาพบว่ามีการใช้คำประพันธ์หลายรูปแบบ นอกจากจะใช้กาพย์ยานี ๑๑ กาพย์ฉบับ ๑๖ และกาพย์สุรางคนางค์ ๒๖ แล้ว ซึ่งกวีนิยมแต่งในวรรณกรรมภาคใต้แล้ว ยังพบว่ากวีได้ใช้คำประพันธ์ที่ดัดมาจากฉันท์และคำประพันธ์อื่น ๆ ที่ปรากฏในจินตามณีมาแต่งในวรรณกรรมเรื่องนี้ด้วย ทั้งนี้ผู้วิจัยจะได้วิเคราะห์ไปตามชื่อคำประพันธ์ที่กวีได้ระบุไว้

^{๑๔๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๔-๑๔๕.

^{๑๔๗} ประพนธ์ เรืองณรงค์, รัต, วรรณกรรม และภาษาถิ่นใต้, (กรุงเทพฯ : สถาพรบุ๊คส์, ๒๕๕๙), หน้า ๑๓๓.

^{๑๔๘} สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์, วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปักษ์ใต้, (กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนการวิจัย, ๒๕๔๗), หน้า ๒๘๕.

คำประพันธ์ที่ใช้ในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพูปราภุดังแผนผังต่อไปนี้

ชื่อบทประพันธ์อักษรขอม	อักษรไทย	จำนวนคำ	จำนวนที่แต่ง
	ยานี	๑๑	๘
	สุรางคนางค์	๒๘	๘
	คัมภีรา	๑๙	๓
	ยัมปลัง	๑๔	๓
	ปลั่งมั่ง	๑๒	๒
	ราชาพิลาป (กาพย์ฉบัง)	๑๖	๒
	วิเชียรติลก	๒๕	๒
	เยสันตา	๒๑	๒
	ชินวร	๑๕	๒
	ฉันทบง	๑๘	๒
	รัตนมาลาฉันท	๑๑	๑
	โตฏกตลกฉันท	๑๒	๑
	นาคปริพนธ์	๑๖	๑
	โคลงสี่สุภาพกระทำ		๒
	กลอนแปด (๓๐ บท)		๑

การแต่งคำประพันธ์ในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพูนี ส่วนใหญ่จะแต่งด้วย กาพย์ยานี ๑๑ กาพย์สุรางคนางค์ ๒๘ และแต่งสลับกับกาพย์ประเภทอื่น ๆ มีมากน้อยไปตามลำดับ ดังนี้

๑. กาพย์ยานี ๑๑

กาพย์^{๑๔๙}แปลตามรูปศัพท์ว่า เหล่ากอแห่งกวี ประกอบด้วยคุณกวีหรือที่สิ่งทีกวีได้ร้อยกรองไว้ มาจากคำว่า กาวยะ หรือ กาพย ซึ่งมาจากคำว่า กวี หรือ กวี ในคำบาลีสันสกฤต แปลว่าผู้คงแก่เรียน เฉลียวฉลาด ผู้มีปัญญาเปรี๊ยะปราด ผู้ประพันธ์กาพย์กลอน และแปลอย่างอื่นได้อีก^{๑๕๐} คำ

^{๑๔๙} กาพย์ หมายถึง คำร้อยกรองประเภทหนึ่ง มีหลายชนิด เช่น กาพย์ฉบัง กาพย์สุรางคนางค์ กาพย์ยานี กาพย์ขับไม้ ดูรายละเอียดใน ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๕, (กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๒.

^{๑๕๐} คำขัย ทองหล่อ, หลักภาษาไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (พระนคร : รวมสาส์น, ๒๕๑๕), หน้า ๖๐๗.

ว่าภาพมีความหมายได้สองนัย นัยแรกเป็นความหมายกว้างหมายถึงบทร้อยกรองทั่วไป นัยที่สองเป็นความหมายแคบหมายถึง คำประพันธ์ชนิดหนึ่งซึ่งมีการกำหนดคณะ พยางค์ และสัมผัส มีลักษณะคล้ายฉันท แต่ไม่นิยมครูและลหุอย่างฉันท

ภาพ มีหลายอย่าง เช่น ภาพย่นบ้าง ภาพย่นสุรางคนางค์ ภาพยานี เป็นต้น ภาพเป็นร้อยกรองที่มีข้อบังคับทางฉันทลักษณ์น้อยที่สุด คือมีการกำหนดคณะและสัมผัสเท่านั้น ในวรรณคดีของไทยที่ปรากฏคำประพันธ์ประเภทภาพนั้นมีอยู่ค่อนข้างน้อย ทั้งนี้เพราะกวีมักนำภาพไปแต่งร่วมกับคำประพันธ์ประเภทอื่น ๆ เช่น นำภาพไปแต่งร่วมกับโคลง เรียกว่า ภาพย่นโคลง หรือภาพย่นเหว หรือนำภาพไปแต่งร่วมกับฉันทหรือร่าย เป็นคำฉันท เป็นต้น^{๑๕๑}

การเขียนภาพมีมาในวงการแต่งหนังสือของไทยมานานแล้ว แต่เดิมคำว่าภาพมิได้หมายความว่า เป็นลักษณะการแต่งบทประพันธ์ประเภทหนึ่งอย่างที่เข้าใจกันอยู่ตามตำราฉันทลักษณ์ ในเวลานี้ แต่หมายถึงบทร้อยกรองของกวี จะมีลักษณะการแต่งประเภทใดก็ได้ เช่น ภาพย่นมหาชาติของพระเจ้าทรงธรรม เขียนเป็นร่ายยาวก็เรียกว่าภาพ ในลิลิตยวนพ่าย เขียนเป็นโคลงก็เรียกว่า “กลาภาพ” ต่อมาภายหลังจึงมีการกำหนดชัดเจนว่า ภาพหมายถึงลักษณะการแต่งอย่างหนึ่งคล้ายฉันท แต่ไม่ได้กำหนดครู ลหุ^{๑๕๒}

ภาพ เป็นคำประพันธ์ที่ได้แบบอย่างมาจากคัมภีร์วุตโตทัยเช่นเดียวกับฉันท ภาพยานีมีจำนวนคำในแต่ละวรรคเท่ากับอินทวิเชียรฉันท คือ ๑๑ คำ เพียงแต่ภาพยานีไม่มีการบังคับครู ลหุ ส่วนภาพย่นบ้างมาจากฉันทฉันท คือมีจำนวนคำ ๑๖ คำเท่ากัน ต่างกันที่การแบ่งวรรคเท่านั้น ส่วนภาพย่นสุรางคนางค์ดัดแปลงมาจากฉันท ๘ ของบาลีและสันสกฤต และนอกจากนี้ในตำราจินดามณีของพระโหราธิบดีก็ยังคงกล่าวว่าภาพมาจากคัมภีร์วุตโตทัย ดังปรากฏข้อความว่า “ซึ่งเผด็จตามโนย ในวุตโตทัย คนสำแดง” เพราะฉะนั้น ที่มาของภาพก็คือคัมภีร์วุตโตทัยเช่นเดียวกับฉันท และเมื่อเรารับมาแล้ว ก็มีการพัฒนาตามที่เรานิยม เช่น การเพิ่มสัมผัส การเพิ่มวรรคภาพย่นสุรางคนางค์ทำให้เกิดเป็นภาพชนิดใหม่ขึ้นมาอีก เช่น ภาพย่นซบไม้ เป็นต้น^{๑๕๓}

โดยสรุปแล้ว ภาพเป็นคำประพันธ์ที่มีลักษณะคล้ายฉันท มีกำเนิดมาจากคัมภีร์วุตโตทัยของบาลีและสันสกฤตเช่นเดียวกับฉันท แต่ไม่บังคับครูและลหุ จึงได้รับความนิยมในการใช้แต่งเป็นอย่างมาก คือใช้แต่งวรรณคดีทั้งเรื่อง ใช้แต่งกับวรรณคดีคำฉันท ใช้แต่งโคลงสี่สุภาพเป็นภาพย่น

^{๑๕๑} ขนิษฐา ตันติพิมล, *ศึกษาวรรณคดีไทยสมัยกรุงสุโขทัย-กรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นตามลักษณะคำประพันธ์*, (กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮาส์, ๒๕๓๘), หน้า ๔๓.

^{๑๕๒} กุหลาบ มลลิกะมาส, *ความรู้ทั่วไปทางวรรณคดีไทย*, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๕), หน้า ๑๐๕.

^{๑๕๓} วชิร รมะนันท์, *วิวัฒนาการวรรณคดีไทย*, (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๙๒.

โคลง และกาพย์เห่เรือ ใช้แต่งกล่อมช้าง เรียกว่ากาพย์ขับไม้ นอกจากนี้ยังมีการประดิษฐ์กาพย์ชนิดใหม่ขึ้นมาอีก คือกาพย์ธนูขยงค์ ของกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ใช้ในพระนิพนธ์เรื่องสามกรุง กาพย์ธนูขยงค์ก็คือกาพย์สุรางคนางค์ที่เดิมวรรคเข้าไปอีก ๑ วรรค จึงมี ๓๒ คำ^{๑๕๔}

กาพย์ยานี ๑๑ เป็นคำประพันธ์ที่ปรากฏในหนังสือจินตามณี มีข้อความที่กล่าวถึงคำประพันธ์ประเภทกาพย์ยานีหลายที่ เช่น ตอนที่อธิบายลักษณะของอินทรีเขียรฉันท มีข้อความที่กล่าวถึง “๑๑ ยานี” ดังนี้

● อินทาทิภาดาวชิราศาโค ฯ ต ต ช ครุ ๒ ฯ ๑๑ ยานี ผิแล ต คณะสอง ช คณะหนึ่ง และครุสอง อยู่ต่อกันดังนี้ ชื่ออินทรีเขียรฉันท

● ยานีธ ภูตานิ สماعيلานี ภูมมานิ วา ยานิว อนตลิกฺเข

● กฤษดาญชลีน้อม ศิรกราบสุเบญจางค์

ในปางสุบาทางค์ บทรัตนเจษฎา

● แห่งองค์ขัติโย รสนารณาลา

ปิ่นเกล้าอยุธยา บุรีรมยกรุงไกร

● เป็นที่ทำนกนิตย์ ชคสัตวสไบสมย

พระเดชภูวไนย วรฤทธิโอฟาร ฯ^{๑๕๕}

จะเห็นได้ว่า ลักษณะของกาพย์ยานี มีลักษณะคล้ายกันกับลักษณะบังคับของอินทรีเขียรฉันท กาพย์ยานีจึงอาจเป็นกาพย์ที่ดัดแปลงมาจากอินทรีเขียรฉันท กาพย์ชนิดนี้มีจำนวน ๑๑ คำ เท่ากับจำนวนคำของอินทรีเขียรฉันทซึ่งมี ๑๑ คำเช่นเดียวกัน แต่เนื่องจากว่าฉันทในภาษาบาลีไม่มีคำสัมผัส ฉะนั้นผู้ประพันธ์จึงได้ตัดคำครุ และลหุออกไป แต่ได้เพิ่มคำสัมผัสเข้ามาแทนที่เพื่อให้มีความไพเราะยิ่งขึ้น สาเหตุที่กาพย์ชนิดนี้ได้ชื่อว่า “ยานี” ก็เพราะตั้งชื่อตามอินทรีเขียรฉันทในบทรัตนสูตร ซึ่งขึ้นต้นด้วยคำว่า “ยานีธ ภูตานิ สماعيلานี” แม้ในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู บางครั้งผู้แต่งก็เรียกชื่อกาพย์ยานีว่า “ยานีธ ภูตานี” ด้วยเช่นกัน

อีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่อธิบายถึงการประพันธ์กาพย์ยานี ๑๑ ตามแบบของกาพย์सारวิลาสสินี แต่ไม่มีบังคับครุหลุ มีแต่สัมผัส และให้ตัวอย่างจากมหาชาติคำหลวงกัณฑ์มัทรีประกอบ ดังนี้

● ถ้าจะทำยานี ๑๑ อย่างกาพย์सारวิลาสสินี มิได้กำหนดครุหลุ แลกำหนดแต่กลอนพดกัน โดยนิยมนี่

^{๑๕๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๓.

^{๑๕๕} กรมศิลปากร, จินตามณี: จินตามณี เล่ม ๑ และ จินตามณีฉบับใหญ่ บริบูรณ์, (กรุงเทพฯ : เอ็ดดิสัน เพรส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๘), หน้า ๔๙.

● ครั้นเช้าก็หิวเช้า	ชายป่าเข้าไปตามชาย
ลูกไม้บ่ครั้นงาย	จางยราขอดยืน
● เปนใดจึงมาค้า	อยู่จรล้าต่อกลางคืน
เห็นกุนีโหดหิน	มาดูแลคนนี้เพื่อใด
● นรนาถบังคม	กรประนมกราบพูลไช
ข้าบาทมาจากไพร	เสื่อสีห์โล่มาขัดขวาง ฯ ๑๕๖

सरसरीणुदुसीत

๑ ยานีธฤตา	นิสมาคตานี
ภุมมานิวยา	นิวอนตลิกเข
๑ ๑๑ อย่างกาพย์สารวิลาสินี ๑	
๑ อันดับนี้จักกล่าว	พระสรเพชญศาสดา
เสด็จสถานอันโอฬาร	ทั้งแปดแห่งอันอุดม
๑ ปางพระเสด็จอุบัติ	ในป่าร้างอันเรียงรมย์
สบสัตว์บังคม	บทรัตนเรื่องรอง ๑ ๑๕๗

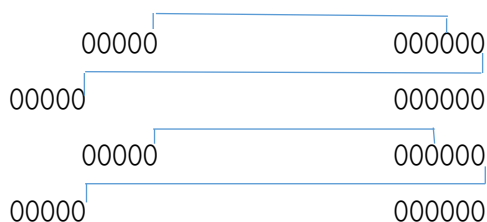
จากตัวอย่างที่กล่าวมา จึงสันนิษฐานได้ว่า ภาพยานี ๑๑ น่าจะเป็นภาพที่กวีได้พัฒนาและดัดแปลงมาจากภาพบางชนิดในภาพยสารวิลาสินี หรือจากอินทรีเขียรฉันท์ โดยตัดคำครูและลหุออกไป แต่เพิ่มคำสัมผัสเข้ามาแทน ส่วนที่ได้ชื่อว่า “ยานี” นั้น น่าจะนำคำขึ้นต้นของอินทรีเขียรฉันท์ ซึ่งขึ้นต้นด้วยคำว่า “ยานี” มาตั้งเป็นชื่อ

ภาพยยานี้ ๑๑ วรรคหน้ามี ๕ คำ วรรคหลังมี ๖ คำ รวม ๒ วรรคเป็น ๑ บาท ๒ บาท เป็น ๑ บท บาทต้นเรียกบาทเอก บาทท้ายเรียกบาทโท รวมบาทหนึ่งเป็น ๑๑ คำ ดังนั้นจึงเรียกว่า

๑๕๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๙.

“ยานี” บ้าง “ยานี ๑๑” บ้าง ในแต่ละวรรคจะใช้คำเกินกว่ากำหนดบ้างก็ได้ แต่ต้องเป็นคำที่ประกอบด้วยสระเสียงสั้น และคำสุดท้ายของวรรคที่ ๑ สัมผัสกับคำที่ ๓ ของวรรคที่ ๒ คำสุดท้ายของวรรคที่ ๒ สัมผัสกับคำที่ ๕ ของวรรคที่ ๓ ถ้าจะแต่งบทต่อไปอีก ต้องให้คำสุดท้ายของบาทต้นสัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคที่ ๒ ในบทถัดไป^{๑๕๘}ในการแต่งต้องแต่งให้จบในบาทโทเสมอ ซึ่งคำที่ใช้ในวรรคเดียวกันนิยมให้มีสัมผัสในเหมือนกัน เพื่อให้เกิดความไพเราะ^{๑๕๙}

ลักษณะคำประพันธ์กาพย์ยานีมี ดังนี้

ตัวอย่างคำประพันธ์กาพย์ยานี ๑๑

● ขึ้นกกตกทุกซุยก	แสนลำบากจากเวียงชัย
มันเผือกเลือกเผาไฟ	กินผลไม้ได้พอแรง
● รอนรอนอ่อนอัสดง	พระสุริยงค์เย็นยอแสง
ช่วงดั่งน้ำครึ่งแดง	แฝงเมฆเขาเงาเมรุธร ^{๑๖๐}

กาพย์ยานี ในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู่ มีรูปแบบประพันธ์ที่ไม่ค่อยเคร่งครัดฉันทลักษณ์มากนัก ทั้งนี้ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า ผู้แต่งคงมุ่งให้เนื้อเรื่องดำเนินไปได้อย่างราบรื่นและต่อเนื่องมากกว่า แทนที่จะมาสนใจหรือให้ความสำคัญต่อกฎเกณฑ์ทางฉันทลักษณ์มากเกินไป โดยในวรรณกรรมเรื่องนี้ ผู้แต่งใช้กาพย์ยานี ๑๑ เป็นส่วนใหญ่ โดยใช้ในตอนพรรณนาโวหารหรือชมสิ่งต่าง ๆ เพราะมีจังหวะจะโคนที่ดำเนินไปช้า ๆ ซึ่งอาจโน้มน้าวให้อ่านเกิดความเพลิดเพลินและเกิดมโนภาพได้ ดังตัวอย่างการใช้กาพย์ยานี ๑๑ ในตอนที่พระพุทเจ้าทรงทราบว่าท้าวชมพู่จะเดินทางมายังเวฬุวนาราม จึงทรงเนรมิตพระองค์เป็นพระธรรมราชาธิราช พร้อมกันนั้นเหล่าพระสาวกต่างก็เนรมิตตนเองเป็นราชบุโรหิต นั่งแวดล้อมพระธรรมราชาธิราช ดังคำประพันธ์ว่า

^{๑๕๘} พระยาอุปทิศศิลปสาร, **หลักภาษาไทย**, (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๘), หน้า ๔๓๑.

^{๑๕๙} ขนิษฐา ตันติพิมล, **ศึกษาวรรณคดีไทยสมัยกรุงสุโขทัย-กรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นตามลักษณะคำประพันธ์**, (กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮ้าส์, ๒๕๓๘), หน้า ๔๓.

^{๑๖๐} กรมศิลปากร, **มูลบทบรรพกิจ แบบสอนหนังสือไทยของพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร)**, ในกาพย์พระไชยสุริยา, พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฉาปนกิจศพ นายเบญจ วิริยศิริ ณ ฉาปนสถานกองทัพบก วัดโสมนัสวิหาร วันจันทร์ที่ ๗ มกราคม ๒๕๑๗, (กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัดนนทชัย, ๒๕๑๖), หน้า ๔๓.

คำในวรรณกรรม		คำปัจจุบัน	
● ปางนนวนพระสัพพัญญู	อุตัมครุล้าโลกา	● ปางนั้นพระสัพพัญญู	อุตัมครุล้าโลกา
เขาสมาธิวิริยา	ทำพุทธฤทธิมิตองค์	เขาสมาธิวิริยา	ทำพุทธฤทธินิรมิตองค์
● จากเภสัชบรรพชา	แปลงรูปาทร้องอังค	● จากเพศบรรพชา	แปลงรูปาทร้ององค์
เป็นราชาธิราชทรง	อิษระยึงท้าวพรหมา	เป็นราชาธิราชทรง	อิสระยึงท้าวพรหมา
● ทวดิงมะหาบุรุษลักมัย	อะสีตินุเกียรชฌนา	● ทวดิงมะหาบุรุษลักษณมี	อสีตินุเพียชฌนา
พระเกตุมาลา	เป็นมะหามงคฤกฏกรัย	พระเกตุมาลา	เป็นมะหามงคฤกฏไกร
● อุเบกขารูปะรดัพ	เปนปะสาทะณะนัย	● อุเบกขารูปะรดัพ	เป็นปะสาทะณะน
บินจะกุงกุฎพรรณสัย	บุรุษเล็กรูปร่าง	ปัญจกุงกุฎกันทไฟ	บุรุษเล็กรูปร่าง
● เสด็จเหนือบั้งลงแก้ว	วิเชียรเล็ชฌณินฉาย	● เสด็จเหนือบั้งลงแก้ว	วิเชียรเล็ชฌณินฉาย
สะหะปฏีศรีภักตรบาย	ถือเสวตธัตถะรอยุทธกรณาง	สหัสสภักตีภักตรบาย	ถือเสวตธัตถะรอยุทธกรณาง

(หน้า ๕๖/๗-๕๘/๓)

มีข้อสังเกตว่า ในงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมภาคใต้เรื่องพระยาชมพู” ของณัฐา คุ่มแคว้น ซึ่งได้กล่าวว่า “ภาพยยานี ๑๑ ที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องนี้ ผู้แต่งยังเรียกอีกอย่างว่า ภาพย “ปฐมิง” และภาพย “ยังมิงคลัง” ซึ่งยังไม่พบคำอธิบายหรืออ้างอิงในตำราฉันทลักษณ์...” ผู้วิจัยไม่เห็นด้วยกับคำกล่าวนี้ เพราะว่า ภาพยปฐมิง และ ยังมิงคลัง ที่ณัฐา คุ่มแคว้นอ้างถึง เป็นภาพยคนละประเภทกันกับ ภาพยยานี ๑๑ ทั้งจำนวนคำก็ไม่เท่ากันคือ ปฐมิง มีจำนวนคำ ๑๒ ส่วน ยังมิงคลัง มีจำนวนคำ ๑๔ อีกทั้งภาพยทั้งสองประเภทนี้มีคำอธิบายพร้อมตัวอย่าง ปรากฏอยู่ในหนังสือจินตามณี ซึ่งผู้วิจัยจะได้กล่าวต่อไป

๒. ภาพยสุรางคนางค์

ภาพยสุรางคนางค์ บางทีก็เรียกสุรางคณา หรือภาพย ๒๘ หมายถึงภาพยชนิดหนึ่งซึ่งมี ๒๘ คำ คือ มีวรรคละ ๗ วรรค วรรคละ ๔ คำ^{๑๖๑} สุรางคณา แปลว่านางฟ้า เป็นภาพยที่ดัดแปลงมาจากวิสาลวิกฉันท์ คำกล่าวนี้ปรากฏอยู่ในหนังสือจินตามณี

ภาพยสุรางคนางค์ มีปรากฏอยู่ในจินตามณีจำนวน ๒ แห่ง แห่งแรกในตอนที่กำลังกล่าวถึงวิสาลวิกฉันท์โดยอธิบายว่าในภาพยสารวิลาสินีไม่มีบังคับครุ ลหุ มีแต่สัมผัส ข้อความในจินตามณีนี้นี้

● สุรางคณา สุโสภณา รปิริโก สมานสิ ภิวันทโน สเรนโก รัตตินทิวัง ฯ ๒๘ ฯ

ชื่อวิสาลวิกฉันท์ ในภาพยสารวิลาสินี ไม่ได้กำหนดครุ ลหุ กำหนดแต่กลอนพืดกัน โดยนิยมนี

^{๑๖๑} ขณิษฐา ตันติพิมล, ศิษษาวรรณคดีไทยสมัยกรุงสุโขทัย-กรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นตามลักษณะ

● สรวมชีพขอถวาย บังคมโดยหมาย ภัคดีภิรมย์
 เสร็จจำนองฉันท จำแนกนิยม วิธีนุกรม เพื่อให้แจ้งแจ้ง
 ● ซึ่งเผด็จตามไนย ในอุตโตไทย คนสำแดง
 ยัตติยุดติ สัญญากรแถลง กำหนดอย่าแคลง นิพัทธ์ฉันทา
 ● ถวายด้วยประติพัทธ์ ปราโมทย์มานัส รัตตังปริดา
 ละอองธุลี พระบาทภูวนา ยถาการณมาหา คุณุประการ ฯ^{๑๖๒}

จะเห็นได้ว่าลักษณะบังคับของกาพย์สุรางคนางค์ มีลักษณะเหมือนนิสาลวิกฉันท์ในกาพย์
 สारวิลาสินีทุกประการ จึงสันนิษฐานได้ว่า การพยสุรางคนางค์น่าจะถูกดัดแปลงมาจากนิสาลวิกฉันท์
 นอกจากนี้การที่คาถาตัวอย่างของนิสาลวิกฉันท์ที่ขึ้นต้นด้วยคำว่า “สุรางคณา” ดังนั้น กวีจึงนำคำ
 ขึ้นต้นดังกล่าวนี้ มาตั้งเป็นชื่อกาพย์ชนิดนี้ให้ชื่อว่า “สุรางคณา”

อีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่กล่าวถึงคำประพันธ์ “๒๘ สุรางคนางค์ ปทุมฉันท์กลอน ๔” ดัง
 ตัวอย่างคำประพันธ์ว่า

๒๘ สุรางคณา ปทุมฉันท์กลอน ๔ ฯ
 ● โอ้ออกกุเอย เมื่อก่อนกุเคย สมบัติครามครัน
 ทำบุญบ่เบื่อ เชื่อชอบทุกอัน จึงได้จอมขวัญ ลูกน้อยนงพาล
 ● ถึงบุญจะถอย สิ่งสินยับย้อย ยากพ้นประมาณ
 บาบใดมาได้ พ่อเจ้าบันดาล กำจัดสงสาร สิบสองเสียไกล ฯ^{๑๖๓}

นอกจากนี้ ในจินตามณียังมีการใช้คำว่า “กลอนสุรางคนางค์” ในความหมายเดียวกับคำ
 ว่า กาพย์สุรางคนางค์ ตอนกล่าวถึงฉันท์ทั้ง ๘ คณะ ซึ่งจะต้องท่องเพื่อจดจำคณะของฉันท์ต่าง ๆ
 คณะฉันท์นี้แต่งด้วยกาพย์สุรางคนางค์ แต่เป็นชนิด ๓๒ ดังนี้

ถ้าจะจำอัฐคณะทั้งแปดโดยมคมิได้ ด้วยไม่ได้เรียนคัมภีร์วุตโตไทย ก็ให้เล่า
 โคลงบังคับทรงทำสำหรับจำคณะทั้ง ๓ บท แลพระบาที่กลอนสุรางคนางเกิด^{๑๖๔}

● สัพพัญญโม สุมุณีโน สุคติโส มุนินฺทโช มารริโต มารชิโก นายโกโร มเหสีโย ฯ ๓๒ อักษร ฯ
 สำหรับจำคณะทั้ง ๘ ฯ

● เรากินแตงโม ลูกไ้อักระโต จำเภาะเจาณาน ทำห้อยอยู่ใ
 ภูเขาไคร่ราน ไม่ระพะพาน ฉิฉะสงสาร เนาะให้เภาะชาย ฯ

๑๖๕

^{๑๖๒} กรมศิลปากร, จินตามณิ: จินตามณิ เล่ม ๑ และ จินตามณิฉบับใหญ่ บริบูรณ์, หน้า ๕๓.

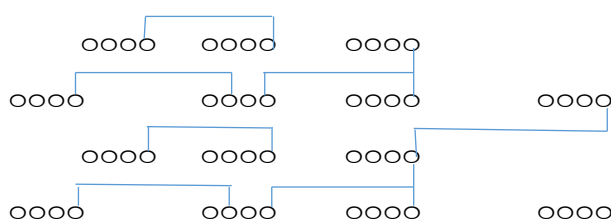
^{๑๖๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๓.

^{๑๖๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๘.

จากตัวอย่างข้างต้น ทำให้สันนิษฐานได้ว่า ภาพยี่สุรางคณางค์น่าจะดัดแปลงมาจากวิสาธ
วิภันท์ ในตำราภาพยี่สุรางคณางค์ โดยไม่มีบังคับครุ ลหุ มีแต่การกำหนดเสียงสัมผัสเพื่อเพิ่มความ
ไพเราะในการสวดอ่าน ส่วนการเรียกชื่อว่า สุรางคณางค์ นั้น เกิดจากการที่กวีได้นำคำที่จินตตามณีได้
อธิบายวิสาธวิภันท์ซึ่งขึ้นต้นด้วยคำว่าสุรางคณา มาตั้งเป็นชื่อภาพยี่ชนิดนี้ว่า สุรางคณางค์

ฉันทลักษณ์ของภาพยี่สุรางคณางค์ ๒๘

ภาพยี่สุรางคณางค์ ๒๘ กำหนดให้บทหนึ่งมีบาทเดียว มี ๗ ววรรค แต่ละวรรคมี ๔ คำ
รวมเป็น ๒๘ คำ และเพราะภาพยี่นี้มีบทและบาทเดียวไม่มีบาทโท จึงสามารถแต่งให้จบลงในบาทใดก็ได้
ได้ ไม่เหมือนภาพยี่อื่น ๑๑ ซึ่งต้องแต่งให้จบลงในบาทโท ส่วนการรับส่งสัมผัสมีระเบียบเช่นเดียวกัน
กับสัมผัสกลอน คือ มีสัดับ รับ รอง และส่ง^{๑๖๖} การส่งสัมผัส จะส่งสัมผัสจากคำสุดท้ายของวรรคที่ ๑
ไปยังคำสุดท้ายของวรรคที่ ๒ คำสุดท้ายของวรรคที่ ๓ ส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรคที่ ๕ และคำ
สุดท้ายของวรรคที่ ๔ ส่งสัมผัสไปยังคำที่ ๒ ของวรรคที่ ๕ และคำสุดท้ายของวรรคที่ ๗ จะส่งสัมผัส
ไปยังคำสุดท้ายของวรรคที่ ๓ ในบทต่อไป ดังแผนผังต่อไปนี้

ตัวอย่างคำประพันธ์ภาพยี่สุรางคณางค์ ๒๘

- ขึ้นใหม่ในกน ก กว่าปน ระคนกันไป
- เอ็นดูภูธร มานอนในไพร มณฑลตันไทร แทนโพชนัดสถาน
- ส่วนสุมาลี วันทาสามี เทวียู่งาน
- เฝ้าอยู่ดูแล เหมือนแต่ก่อนกาล ให้พระภูบาล สำราญวิญญา
- พระขวนนนวนอน เชิญใจไม้ขอน เหมือนหมอนแม่นา
- ภูธรสอนมนต์ ให้ปันภวานา เย็นคำร่ำว่า กันป่าไภยพาล^{๑๖๗}

ในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู ภาพยี่สุรางคณางค์เป็นคำประพันธ์ที่ผู้แต่งใช้มากถึง ๘ ครั้ง
ด้วยกัน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าบทประพันธ์ประเภทนี้เป็นที่นิยมของผู้แต่งเป็นอย่างดี นอกจากคำประพันธ์
ชนิดนี้มีชื่อว่า สุรางคณางค์ แล้ว ยังมีภาพยี่สุรางคณางค์ซึ่งผู้แต่งเรียกโดยชื่ออื่น ๆ อีก ดังนี้คือ

^{๑๖๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๔.

^{๑๖๖} พระยาอุปทิศศิลปสาร, หลักภาษาไทย, (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๘), หน้า ๔๓๕.

^{๑๖๗} กรมศิลปากร, มุสทบทบรรพกิจ แบบสอนหนังสือไทยของพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร), หน้า ๓๑.

สุรางคนางค์ร้าย พิลาปราย พิลาสุรางคนางค์ และ นางกรายร้าย โดยกาพย์สุรางคนางค์เหล่านี้ ผู้แต่งใช้ในการดำเนินเรื่องโดยทั่วไป และใช้ในการพรรณนาความโศกเศร้า อาลัยอาวรณ์

ตัวอย่างคำประพันธ์สุรางคนางค์ ๒๘ ในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู่ ตอนที่ท้าวชมพู่เหาะถึงปราสาทปราสาทของพระเจ้าพิมพิสาร แล้วใช้พระบาทถีบยอดปราสาทปราสาทของพระเจ้าพิมพิสารดังนี้

คำในวรรณกรรม	คำในปัจจุบัน
● ชุมภู่มหาราช พระทัยอุกอาจ ทรงโทโสไน กัรมลท้าวคราว กว้างเข้าปัย ถีบยอดปรางชัย ภิมसारราชี ● เจ้ากรุงมคธ ชุมภูกำหนด ด้วยอิทธิฤทธิ์ จะให้ย่อยยับ ลงกับธรณี โจนถีบหลายที สะเทือนทงปรา ● ระทิงทงเวียง สุนีฟาดเสียง ประเปรียงแสนสา สารศีรส่นมขลุกลมลูกทงปรา ภิมसारราชา ตีนประทมทัย ● ทาวทรงพระชนค ค่อยขึ้นยืนย่น ถามว่าอะไร ใหม่มีครัยทูล เคามูลสิ่งดัย อัลวัลกรรมปัย นัยวงทง งเวียง ● โหมเหมมิดแลบ ทองฟ้าปลาบแปลบ ไตญนแต่เสียง ผ้งผ้งผองผาง เปรงปรางปรังเปรียง ระทิงอิงเสียง นัยเวียงทงวง ● ตร่หนักดักจัย ภารังขงปัย นอรแนบแอบผะนัง เอ้าผ้าจุหนู คุดคุกลัยดง ผ้าพัรกรรมบง วุ่นวายไต้เตียง ● บางเขาไต่โตก ค่อยยักคอซงก ศีรงฟงเสียง ตึงตึงผ้งผาง โกลงทงเวียง โฉ่งฉ่างปร้าง เปรียงส่ทิมส่เทือนทง ● วิเศษเรษยา จัปโถถาคร่า ครอบหัวไ้บัง กระทะกะทวย ไหญ่น้อยภารง ยักคร่าภาบง ทูลงทงของ ● เขาข่มตุมโกลหะ กะดั่งกะโลหะ เอ้ามาประคอง ทีวึงเขามุม นังข่มค่อมอง บางแกวกแยกช่อง ม้องม้อยค่อมมา ● เหนแต่แควงควาง กระจายกระจ่าง ยอดมนีรา ชรณอินทรพรมภักตร เฝียงหักลงมา เอกะโกหลา	● ชมพุมหาราช พระทัยอุกอาจ ทรงโทโสไน กรรมลท้าวคราว กว้างเข้าไป ถีบยอดปรางชัย พิมसारราชี ● เจ้ากรุงมคธ ชมพูกำหนด ด้วยอิทธิฤทธิ์ จะให้ย่อยยับ ลงกับธรณี โจนถีบหลายที สะเทือนทงปรา ● ระทิงทงเวียง สุนีฟาดเสียง ประเปรียงแสนสา สาวศรีสนมขลุกลมลูกทงปรา พิมसारราชา ตีนประทมทัย ● ท้าวทรงพระขรรค์ ค่อยขึ้นยืนย่น ถามว่าอะไร ไม่มีใครทูล เคามูลสิ่งใด อลวนกันไป ในวังทงเวียง ● ไม่เห็นมิดแลบ ท้องฟ้าปลาบแปลบ ได้ยินแต่เสียง ผ้งผ้งผองผาง เปรงปร้างปรังเปรียง ระทิงอิงเสียง ในเวียงทงวัง ● ตระหนกตกใจ พารังขงไป นอนแนบแอบผ่นัง เอาผ้าจุหนู คุดคุกลัวดั่ง ผ้าพันกรรมบง วุ่นวายไต้เตียง ● บ้างเข้าไต้โตก ค่อยยักคอซงก ศีรงฟงเสียง ตึงตึงผ้งผาง โกล่งทงเวียง โฉ่งฉ่างปร้างเปรียง สะทิมสะเทือนทง ● วิเศษเวษยา จัปโถถาคร่า ครอบหัวให้บัง กระทะกระทวย ไหญ่น้อยภารัง ยกคร่าพาบัง ทูล่งทงของ ● เข้าข่มตุมโพนหะ กระดั่งกระโลหะ เอามาประคอง ทีวึงเขามุม นังข่มค่อมอง บ้างแกวกแยกช่อง ม้องม้อยค่อมมา ● เห็นแต่แคว้งคว้าง กระจายกระจ่าง ยอดมนีรา ชั้นอินทรพรมภักตร เฝียงหักลงมา เอกะโกหลา

เมื่อราชราตรี

- ชมภูณรรณภ ถึบยอดปราสาท วุ่นวายหลายที
มิได้หักล้ม ยิ่งหมรรคังคดีย โกรทงอะสุณี
ฟัยฟามาเผ้า
- ประเตประต้อย ยักพระซังหมล้อย แงนเขาด้วย
เข้า มิได้หวัยหวาช กัมนาท้วยเท้า โกรทเกรียมเหีย
มเข้ร ครือฟ้าฟัยการ

เมื่อราดราตรี

- ชมพุนรรณภ ถึบยอดปราสาท วุ่นวายหลายที
มิได้หักล้ม ยิ่งมั่นคงดี โกรตงอสุณี
ไฟฟ้ามาเผา
- ประเตประต้อย ยกพระซังฟล้อย แงนเขาด้วยเข้า
มิได้ไหวหวาด กัมนาทวยเท้า โกรทเกรียมเหี่ยมเข้า
ครือฟ้าไฟกาฬ

(๑๑/๖ - ๑๓/๖)

ตัวอย่างคำประพันธ์กาพย์สุรางคนางค์ที่ผู้แต่งเรียกว่า “สุรางคนางค์ราบ” ใน
วรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู ตอนที่ท้าวชมพูใช้อาวุธวิเศษของตน คือศรวิเศษ และฉลองพระบาทวิเศษ
เพื่อให้ไปจับตัวพระเจ้าพิมพิสาร จนพระเจ้าพิมพิสารหนีไปพึ่งพระพุทธเจ้า ณ เวฬุวนาราม

คำในวรรณกรรม

- ชมภูบดี เหนษรมณี หนีแหลงท้าวเท้า
โกรธฟ้าฟัย คิตกระทัยเบ้า จิงท้าวจับเอ้า
ฉลองบาทมณี
- ทงคูนันมา สงโดยวาจา วาข่าจ้งคีย
พระญามคัท กร่บ่ทแล้วหนีย ไหมมาชูลีย
รับน้ำสัจจา
- สงแล้ววรนาถ โยนฉลองพระบาท ขึ้นอากาศา
เป็นนาคาพณ ดันตันตันมายง เวฬุวรรณ
กันษเปนพัย
- จะเขาเกี่ยวพณ รวบริษร่อยกรณ พรรซังคจุงปัย
ภิมสารณราชัย หนีมาอยู่ญัย คราเอาตัวปัย
ตามมี้องการ
- กลาวคำส่าหับ วามาจะจับ เอ้าท้าวภิมสาร
หน่าหัวตัวดี หนีมาคิดอ่าน พิงโพธิญาณ
นัยเวฬุวรรณ
- พุทธาทิงจักร เปนวีรุพปัย ครุฑทฎฐีกรัย
บินเข้าจับนาค สำรากซิงชัย นาคียหนีปัย
เกือกแ้วแก่ฟ้าย

คำปัจจุบัน

- ชมพบดี เห็นศรมณี หนีแหลงท้าวเท้า
โกรธฟ้าไฟ คิตกระทัยเบ้า จิงท้าวจับเอ้า
ฉลองบาทมณี
- ทังคูนันมา สั่งโดยวาจา ว่าข่าจ้งคีย
พระยามคัท กระบดแล้วหนี ไม่มีชูลีย
รับน้ำสัจจา
- สั่งแล้ววรนาถ โยนฉลองพระบาท ขึ้นอากาศา
เป็นนาคาผัน ดันตันตันมา ยังเวฬุวันนา
พ่นพิษเป็นไฟ
- จะเข้าเกี่ยวพ่น รวบริษร่อยกรณ พ่นซังคจุงไป
ภิมสารราชัย หนีมาอยู่ญัย คราเอาตัวไป
ตามมี้องการ
- กลาวคำส่าหับ ว่าจะมารับ เอาท้าวภิมสาร
นำหัวตัวดี หนีมาคิดอ่าน พิงโพธิญาณ
ในเวฬุวัน
- พุทธาทิงจักร เปนวีรุพปักษ์ ครุฑทฎฐีไกร
บินเข้าจับนาค สำรากซิงชัย นาคีหนีไป
เกือกแ้วแก่ฟ้าย

(๒๕/๖ - ๒๖/๕)

ตัวอย่างคำประพันธ์ในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู่ ที่ผู้แต่งเรียกชื่อว่า “พิลาปราบ” กล่าวตอนที่ราชทูตของพระเจ้าธรรมราชาธิราช ต่อสู้กับท้าวชมพู่ในเมืองราชปัญญา ท้าวชมพู่เป็นฝ่ายพ่ายแพ้แก่ราชทูต ผู้แต่งบรรยายให้เห็นถึงสภาพความโกลาหลวุ่นวายของผู้คนในเมืองราชปัญญา ซึ่งต่างก็หลบหนีเอาตัวรอดกันจ้าละหวั่น

คำในวรรณกรรม	คำในปัจจุบัน
● เสหนาอำมตร โหราพฤธิมาย พระยาภูวัญญ์ เจา พระญาขรัวนาย ฝ่ายนัยนังงังค ตีอกเขาทรง โสกาอาตุรณ	● เสหนาอำมตย์ โหราพฤธิมาย พระญาติวงศ์ เจ้าพระยาขรัวนาย ฝ่ายในนังง ตีอกเข้าทรง โสกาอาตุร
● นัยเวียงทองวงง ชะโนโสกง ใหมแจ้งเคามูล กรุง ราชปรัจจา ครานียจักสุรณ โออะพระทูล กรัหมอม จอมจัย	● ในเวียงทั้งวัง ชโนโสกง ไม่แจ้งเค้ามูล กรุงราชปัญญา ครานี้จักรสุณ โอ้อำพระทูล กระหม่อมจอมใจ
● ไปยเทียวประกาศ ป่วยซังคกับบาท ไหมาเกิดภัย เปนเกลิงเผ้าเมือง แคนเคื่องสุทจัย เหนจักปราชัย ด้วยฤทธิทูตดา	● ไปเทียวประกาศ ป่วยซังคกับบาท ให้มาเกิดภัย เป็นเพลิงเผาเมือง แคนเคื่องสุดใจ เห็นจักประลัย ด้วยฤทธิทูตดา
● ข่อยบัพพิท ยาขึ้นแขงฤธีย อยุดยอนผอนหา กัพระบุรี ไวทียนิงหระ จะผินขึ้นท้า เหนใหม่เปนการณ	● ขอยบัพพิตร อย่าผินแขงฤทธิ หยุดยอนผอนหา กัพระบุรี ไว้ที่หนึ่งระ จะผินขึ้นท้า เห็นไม่เป็นการณ
● เกลิงไรไหมจับ ทัวทั้งภักพ ฉิบหายวายปราญ ลูกอยุนัยพัย ตักใจอลมอล บางรองว่าหลาน หลังทิงวิงหนี	● เพลิงไรไหมจับ ทัวทั้งพิภพ ฉิบหายวายปราณ ลูกอยู่ในไฟ ตกใจอลม่าน บ้างร้องว่าหลาน หลังทิงวิงหนี
● บางฉวยห่อผ้า แกเถาเคราครา ไหม่กนอักคัย บางแบกกระสอบ หอบลูกเมียหนี บางฉวยไคตริย กะซ่อห่อยา	● บ้างฉวยห่อผ้า แก่เถาเคราคร้า ไม่พันอักคิ บ้างแบกกระสอบ หอบลูกเมียหนี บ้างฉวยไคตรี กะซ่อห่อยา
● มาหวงกันเกลิง ลามลูกติดเปิง คามงงหลงคา บางติตระเปียง ฉะเนียงฟากฝา มีดคลุมธุมมา เกราะเพลิงจักรอินท	● มาหวังพันเพลิง ลามลูกติดเปิง คามังหลังคา บ้างติตระเปียง ฉะเนียงฟากฝา มีดคลุมธุมมา เพราะเพลิงจักรอินทร์

(๓๖/๔ - ๓๗/๑)

ตัวอย่างกาพย์สุรางคนางค์ในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู่ ที่ผู้แต่งเรียกชื่อว่า “๒๘ พิลापสุรางคนางค์” กล่าวตอนที่ชาวสวรรค์ทุกชั้นฟ้า ตลอดจนถึงนาคพิภพรับพุทธบัญชา แปลงกายเป็นแม่ค้าพ่อค้าออกร้านขายสิ่งของต่าง ๆ ซึ่งผู้แต่งสามารถบรรยายให้ภาพของตลาดขายของได้อย่างชัดเจน

คำในวรรณกรรม	คำปัจจุบัน
● บัชนีรณพรีหมท อำมรเทเวช ทุกณีเวชการ	● บัดนั้นพรหมเมศวร์ อัมรเทเวช ทุกนิเวสน์สถาน

ภริยวรรณสิงขอน วรเทวแจ้กาล มาชุมนุมงาน
รับพระพุทธรูปบูชา

● พระญาณกาลนาคิย ผู้เป็นสวามี นางวิมาลา
น่านาคบริยภาล จากบาฏารมา นัรรณมิตรคังคา
ซัรรณขอบรอบกรุง

● ทำลาชหาชชาย กรวดสีลาตาย ภวายแกร้วเรื่องรุ่ง
มีนาเวชน้อย ล่อยเลี้ยวตามคั้ง ภิษเกียงสุดมุง
กายมาตามสาย

● นางนาคปริการณ ซื่อลงทองทารณ มีกรกำกาย
ซึ้นน้ำลงเชียว เลี้ยวคั้งเรขาย สีนค้ำจำหนาย
ผลไม้มัดดา

● สีนค้ำต่าง ๒ มีตามเยี่ยงอย่าง ๒ ขาวมนุชชา
จันราชชฤเท นาเคจิตมา ไหทุกสุรา
หมูเฒ่าเรขาย

● สุขปัฏฐี สระรัชจัดทีย นัยบุรียราย
ไหนดงคันธรรพ คันธรรณมีนาย นังตงร่านขาย
มัดฉะม้งษา

● ถัษมานรรณโห นางเทวะปาไม ขายผลผลลา
นัยเดาหิมการ บันดราเอ้ามา ภระภริยเจ้าปา
เปนนายกำหนรรณ

● ถัษน่นนจิงไห หมูนาญักรัยจาย สรัพขายขอรรณ
โกชนาชาลีย ปิงจีมีมรรณ เครื่องควาเค้มนัรรณ
หวารสัสมัสมาย

● ถัษแต่นันมา นาญัสนันธา เทวีเปนนาย นาง
สวรคณันบหมัน ช่มซึ้นช่วยขาย หมากกลุมวร-
มลาย บุหรีกลินช่จอร

ไพรวัลย์สิงขร วรเทวแจ้การ มาชุมนุมงาน
รับพระพุทธรูปบูชา

● พระยาภาพนาคี ผู้เป็นสวามี นางวิมาลา
น่านาคบริวาร จากบาตาลมา นรรณามิตคังคา
ซันธขอบรอบกรุง

● ทำลาชหาชทราย กรวดสีลาราย พรายแพร้วเรื่องรุ่ง
มีนาเวชน้อย ลอยเลี้ยวตามคั้ง พิตรเพียงสุดมุง
พายมาตามสาย

● นางนาคบริวาร ซื่อลงทองธาร มีกรกำพาย
ซึ้นน้ำลงเชียว เลี้ยวคั้งเรขาย สีนค้ำจำหนาย
ผลไม้มัจฉา

● สีนค้ำต่าง ๆ มีตามเยี่ยงอย่าง อย่างขาวมนุชชา
จันราชชฤเท นาเคจิตมา ให้ทุกสุรา
หมูเฒ่าเรขาย

● สุขัมบดี สระรัชจัดที่ ในบุรียราย
ไหนดงคนธรรพ คนธรรพมีนาย นังตังร่านขาย
มัดฉะม้งสา

● ถัดมานันให้ นางเทวะปาไม ขายผลผลลา
ในด้าวหิมพานต์ บรรดาเอามา พระไพรเจ้าปา
เป็นนายกำหนัน

● ถัดนันจิงให้ หมูนางไพรจ่าย สรรพขายของอัน
โกชนาสาลี ปิงจีมีมัน เครื่องควาเค้มนัน
หวนสัสมสมาย

● ถัดแต่นันมา นางสุนันทา เทวีเป็นนาย
นางสวรคณันบหมัน ช่มซึ้นช่วยขาย หมากกลุมวน-
มลาย บุหรีกลินชจร

(หน้า ๕๐/๑ - ๕๑/๗)

ตัวอย่างกาพย์สุรางคนางค์ที่ผู้แต่งเรียกว่า “ ๒๘ นางกรายราบ ” ในวรรณกรรมเรื่องท้าว
ชมพู กล่าวตอนที่ท้าวชมพูพร้อมด้วยกษัตริย์ร้อยเอ็ดพระองค์ ยกกระบวนทัพเพื่อไปเข้าเฝ้าพระเจ้า
ธรรมราชาธิราช ณ กรุงราชคฤห์

คำในวรรณกรรม

● ชมภู่มหาราช ท้าวทรวงค์ชอาทร ทามกลางณีกอร
จตุรงค์แห่งเสด็จ ร้อยเอ็จพระนคร มีพระทัยนอร

คำในปัจจุบัน

● ชมพุมหาราช ท้าวทรวงค์ชอาสน์ ทามกลางนิกร
จตุรงค์แห่งเสด็จ ร้อยเอ็จพระนคร มีพระทัยนอร

๓. คัมภีรา ๑๙

● อักกัสเหี้ยมธิมสชาสตตคา สัททลวิกกีฬิตํ ฯ ม ส ข ส ต ต คร ฯ ๑๙ คัมภีรา ฯ

● เบื้องบันในนวนเวศวนาตรนุโพร	แถวธารน้ำไหล	ระริน
● นานาמצฉักห้วยคะคล้ายนุจรณวิล	แถวสาครแลสิน	จุนอง
● กิ่งก้งกรกฏกมกิลก้ปอง	แฝงฟาดเฉนียงนอง	ฉะฉาน ^{๑๖๘}

● คัมภีราอติพุทธสาสนิปุณา นันต์ปัปภะทา กุลา
โยสภารวการลักขณมหา นิพพานปณัตติโย ๖

[illegible]

คัมภีรา กลอน ๕ ทำนอง ฯ

๑๖๘ กรมศิลปากร, จินตามณี: จินตามณี เล่ม ๑ และ จินตามณีฉบับใหญ่ บริบูรณ์, หน้า ๕๒.

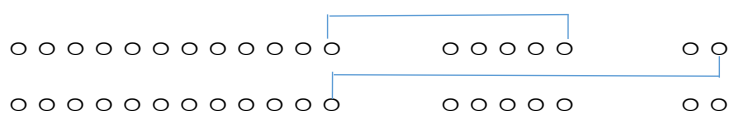
● ข้าไห้วบัวบาทสมเด็จพุทธรญาณ เสด็จโสมสงสาร สำเร็จ

● เบนอรรคอราริยบุทคลเดียวเด็จ บรมสรรเพชญ์ นฤพาน ฯ^{๑๖๙}

จากตัวอย่างที่ยกมานี้สันนิษฐานได้ว่าผู้แต่งวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู่ได้ดัดแปลงมาจากสัททวิภิกขิตถันท์ ในจินตามณีโดยตัดคำครุและลหุออกไปแล้วเพิ่มสัมผัสเข้ามาแทน

ฉันทลักษณ์ของคัมภีรา ๑๙

๑ บาท มี ๓ วรรค วรรคแรกมี ๑๒ คำ วรรคที่ ๒ มี ๕ คำ วรรคสุดท้ายมี ๒ คำ คำสุดท้ายของวรรคที่ ๑ ส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรคที่ ๒ และคำสุดท้ายของวรรคที่ ๓ จะส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรคที่ ๑ ในบทต่อไป ดังนี้

คัมภีรา ที่ใช้ในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู่ ผู้แต่งไม่ได้เคร่งครัดในฉันทลักษณ์มากนัก โดยเฉพาะด้านจำนวนคำ ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ผู้แต่งเรียกชื่อว่า “๑๙ คัมภีราฉันท” กล่าวตอนที่ท้าวชมพู่จัดกระบวนทัพอันประกอบด้วยกองทัพเดินเท้า กองทัพรถ กองทัพม้า และกองทัพช้าง เพื่อยกไปยังเมืองของพระเจ้าธรรมราชาธิราช

คำในวรรณกรรม

- ภัลบัว ๒ สโมสอร ถือทั้งฉาบครายกอร หมุโยธา
- ภัลบัว ๒ ถัดมา ถือธนูธรรษา แลเก้าทัรรณ
- ภัลบัว ๒ แขงขรรณ ถือหอกสะกรณ คอทองงาม
- ภัลบัว ๒ ชานสะหนาม รับรูกคูกคาม กี่รำดาบ
- ภัลบัว ๒ กำซาพ ถือปืนนาคาบ ๒ สีลา
- ภัลบัว ๒ แกล้วกล้า จดอุทภาพท่า นางกระเบ้า
- ภัลบัว ๒ เกริชเกร้า ดาบสังขลาเก้า ยี่ปุ่นแปลง
- ภัลคัษ ๒ คำแหง ช้างดงกันแขง แลหนาจร
- ภัลคัษ ๒ ดงกรัษร สายเสียงางอน จอนกลางภัล
- ภัลคัษ ๒ ตามผัจล มีคมรรณเมามัล ระเร็งแรง
- ภัลคัษ ๒ คำแหง ปืนใดกำแกง เมืองทะลาย
- ภัลอัชวะ ๒ เฉิดฉาย หมอกเมคคำแดงลาย มีเผือกผาร

คำปัจจุบัน

- พลบถลสโมสร ถือธนายกรายกร หมุโยธา
- พลบถลถัดมา ถือธนูธรรษา แลเก้าทัณฑ์
- พลบถลแข้งขัน ถือหอกสะกรณ คอทองงาม
- พลบถลชนสนาม รับรูกคูกคาม กี่รำดาบ
- พลบถลกำซาบ ถือปืนนาคาบ คาบศิลา
- พลบถลแกล้วกล้า จดอุทพาทท่า นางกระเบ้า
- พลบถลเพริศเพร่า ดาบสังขลาเก้า ยี่ปุ่นแปลง
- พลคชคชกำแหง ช้างดั่งกันแขง แลหนาจร
- พลคชคชดั่งไกรสร สายเสียงางอน จรกลางพล
- พลคชคชตามผจญ มีคมันเมามนต์ ระเร็งแรง
- พลคชคชคำแหง ปืนใดกำแกง เมืองทะลาย
- พลอัศวะอัศวะฉิดฉาย หมอกเมฆคำแดงลาย มีเผือกผ่าน

(๗๐/๔-๗๓/๒)

๔. ยัมมคลัง ๑๔

คำประพันธ์ชนิดนี้ มีปรากฏในหนังสือจินตามณีว่า “วสันตติลกฉันท” อยู่ ๒ ที่ด้วยกัน คือตอนที่หนึ่ง แสดงคณะฉันทของวสันตติลกฉันท ดังนี้

- วุฒดาวสันตติลกาทภาษาศาโค ๑ ต ภ ช ช ะ ะ ๑ ยัมมคลัง ๑๔ ๑
- ผิแลตคณะหนึ่ง ภคณะหนึ่ง แลชคณะสองครุสองอยู่ดับกันดังนี้ ชื่อวสันตติลกฉันท
 - ปางเสด็จพระพาสวนาวานานต์ ศิขรินทรโจษจรร
 - พฤษาวลีวิวิธพร- ฌประดับประดาขเดียว
 - ช่อช้อยระเปียบกลประกิต นุประกอบประดับเขียน
 - บานแบ่งสุมาลยนุรเมียร ดุจประนมประนังถวาย
 - ใบบัดตระการกลประดับ และชระอื้อชระอุมหมาย
 - คือเสวตรฉัตรบวรราย รัตน์กั๊งกำบังสุรย์ ๑^{๑๗๐}

อีกตอนหนึ่งอธิบายวสันตติลกเช่นกัน แต่ท่านเรียกว่า “วสันตติลกกลอน ๖” ดังนี้

- ยัมมคลัง มุนีวรัศส มหาปริจจาคะ ปญฺจุทกกรตเร สุทฺทนาทิตเต เท ชื่อวสันตติลกกลอน ๖ ๑
- นบบาทพระบวรตลา คตณพญาไกร
- นบธรรมพระมกุฎไกร ปิฎกุตมาจาย
- นบพระอัฐางควรรศีล วิสุทธียอดญาณ
- เสร็จจัญญุสินมัสการ พระวรศรีรัตนไตรย ๑ ๑๔ ๑^{๑๗๑}

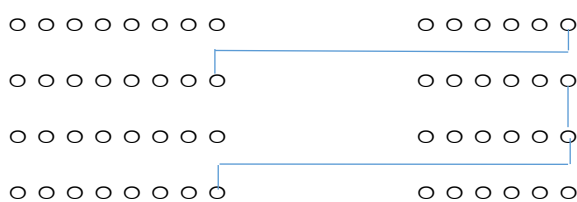
จากตัวอย่างทั้ง ๒ ที่ปรากฏในจินตามณี สันนิษฐานได้ว่าผู้แต่งวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู น่าจะดัดแปลงบทประพันธ์ที่เรียกว่า “ยัมมคลัง” มาจากวสันตติลกฉันท และได้้นำคำขึ้นต้นของคาถาว่า “ยัมมคลัง..” มาตั้งเป็นชื่อของบทประพันธ์ดังกล่าว โดยได้ตัดคำครุและลหุออกไปแล้วได้เพิ่มคำสัมผัสเข้ามาแทน

ฉันทลักษณ์ของยัมมคลัง ๑๔

๑ บาท มี ๔ วรรค วรรคที่ ๑ และที่ ๒ มี ๘ คำ วรรคที่ ๒ และที่ ๔ มี ๖ คำ คำสุดท้ายของวรรคที่ ๒ ส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรคที่ ๓ และคำสุดท้ายของวรรคที่ ๔ จะส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรคที่ ๑ ในบทต่อไป ดังนี้

^{๑๗๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐.

^{๑๗๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๑.

ตัวอย่างคำประพันธ์ ยังมั่งคลั่ง ในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู กล่าวตอนที่พระพุทธเจ้าทรงทราบด้วยพระญาณว่าท้าวชมพูนี้ในชาติที่แล้วได้เกิดเป็นพ่อค้า และได้ถวายผ้ากำพลพร้อมด้วยเครื่องบริขารอื่น ๆ แก่พระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า

คำในวรรณกรรม		คำในปัจจุบัน	
● ทาวนึบุพชาติเกิด	นัยก้าเหน็ดภานิโซ	● ท้าวนี้บุพชาติเกิด	ในกำเนิดพานิโซ
มีฝัารัตนกำพะโล	มโนนิกหมายใครให้ทาน	มีฝัารัตนกำพะโล	มโนนิกหมายใครให้ทาน
● ขณะนั้นรสร้าพุทโ	กัตสัปปโตรัษัทรมาร	● ขณะนั้นรสร้าพุทโ	กัสสัปปโตรัษัทรมาร
พระองค์ทรงเล็งยณญาณ	ว่าพานิชนัรจักจุผล	พระองค์ทรงเล็งยณญาณ	ว่าพานิชนัรจักจุผล
● ครั้นเวลาบินที่ปาโต	มุณินโทโคจรดัล	● ครั้นเวลาบินที่ปาโต	มุณินโทโคจรดัล
โดยนัภวาเวหาหัน	ดัลเคหาพานิฆลธรรม	โดยนัภวาเวหาหัน	ดัลเคหาพานิฆลธรรม
● พานิชนัครันยลลล็ก	พุทพ่านักโดยจิตรอรณ	● พานิชนัครันยลลล็ก	พุทพ่านักโดยจิตอัน
สัทธานันมณพลรณ	แต่งองงคาศเครื่องสุเพียร	ศรัทธาเนมณต์พลัน	แต่งองค์คาศเครื่องสุเพียร
● กับฝัารัตนกำพะลง	ทงมัตโกนเกสาเสียร	● กับฝัารัตนกำพลัง	ทังมัตโกนเกสาเสียร
เกือกเข้มอีกูบเทียร	ด้วยโสมนัษจิตรสัท	เกือกเข้มอีกูบเทียร	ด้วยโสมนัสจิตศรัทธา

(๑๖/๖ - ๑๗/๒)

๕. ปฐมมั่ง ๑๒

ปฐมมั่ง (ปฐมมั่ง) ในจินตามณีกล่าวว่ามีลักษณะคล้ายกับไตรภูมิกถ์ มี ๒ แบบ คือ ปฐมมั่ง ๑๒ บทหนึ่งมี ๔ วรรค วรรคละ ๖ คำ และปฐมมั่ง ๒๖ บทหนึ่งมี ๔ วรรค วรรคที่หนึ่ง สอง สาม และสี่ มีวรรคละ ๖ คำ วรรคที่ ๓ มี ๘ คำ ส่งสัมผัสระหว่างวรรคและระหว่างบท ในหนังสือจินตามณีได้อธิบายลักษณะของปฐมมั่ง ดังนี้

● อิธโตฏกมัมพุธิเสหิมิต์ ฯ ปฐมมั่งสกลักขณเมก ปทพุติยา ทิปทัสสนโต ฯ ส ส ส ส ฯ ๑๒ ปฐมมั่ง ฯ ติแล สคณะทั้งสี่อยู่ดับกันดังนี้ ชื่อโตฏกมณัฑ

● วรเดชผริต	วรสิทธิพิศาล	วรฤทธิธราน	รณรงควิไชย
● วรเกียรติดิโป	บวโรสุประไพ	วรองควิไล	ยวิลาศประภา
● วรคุณธเรศ	สุวิเศษชยา วิ	ยวิศณุมหา	จตุกฤษมนันต์ ฯ

● ปถมัสกลักขณเมก ปทพุติยาทปทัสสนโต ฯ ปฐมมั่ง ๑๒ ชื่อ โตฏกมณัฑทกลอน ๖

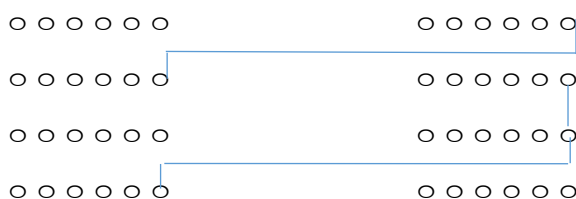
● วรบาทปรนต	บทบาทภินนท
วรจกรมผจญ	จิตรเทพวจินต์
● วรสถานภิรมย์	พุทธฤทธิมนินทร์
ทุกเทพบดีน	ทรเทพบังคม ฯ
- ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ (๖) ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ (๖) ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ (๘) ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ (๖)

๒๖ ชื่อโตฏกติกฉันทกลอน ๖

● วรรังสีประไพ	บุลโชนิพรายพรรณ
เสตางนิลรัตนสรรพ	บริโตปลิงโค
● หรคณหิงคำ	กบิลโลปโต
สหัสสรโทโพรุโณ	ภาศรัศรัศมี ฯ ^{๑๗๒}

ฉันทลักษณ์ของปฐมมัง ๑๒

ปฐมมัง ๑๒ มี ๔ วรรค วรรคละ ๖ คำ คำสุดท้ายของวรรคที่ ๒ ส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรคที่ ๓ คำสุดท้ายของวรรคที่ ๔ ส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรคที่ ๒ และวรรคที่ ๓ ในบทถัดไป ดังนี้

จากตัวอย่างที่กล่าวมาแสดงให้เห็นว่าคำประพันธ์ที่ชื่อว่า ปฐมมัง มีปรากฏอยู่ในหนังสือจินตามณี แต่ในหนังสือจินตามณีเรียกว่า โตฏกติกฉันท หรือ โตฏกติกฉันทกลอน ๖ จึงอาจสันนิษฐานได้ว่า ผู้แต่งวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพุดัดแปลง “ปฐมมัง” มาจากโตฏกติกฉันท โดยได้นำคำขึ้นต้นคาถาว่า ปฐมมัง..มาตั้งเป็นชื่อบทประพันธ์ที่ชื่อว่า ปฐมมัง โดยได้ตัดคำครุ ลหุ ตามลักษณะของโตฏกติกฉันทออกไป แล้วเพิ่มคำสัมผัสเข้ามาแทน

ตัวอย่างคำประพันธ์ ปฐมมัง ๑๒ ในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู

คำในวรรณกรรม		คำปัจจุบัน	
● วรเทวอรรณขัตติย	สิ่งสู้อยู่ยอดพิมารณ	● วรเทวานสถิต	สิ่งสู้อยู่ยอดพิมาน
ภระเจากรุงภิมสาร	ก่दानจิตรนโนรธา	พระเจ้ากรุงพิมสาร	ก่ดาลจิตนโนรธา
● เม้มหาราชท้าวชมพู	ดูรู้ทำอุกหงกา	● เม้มหาราชท้าวชมพู	ดูรู้ทำอุ้งการ
ถียยอดปรางค์สุวรรณา	แขนขอนชี้ทรวงอิงค์	ถียยอดปรางค์สุวรรณา	แขนขวยชี้ตรวงอิงค์
● บรรณานประการแก้วแก้ว	เพ็ชระโลหะระทานทรง	● บันดาลประการแก้วแก้ว	เพชยุโลหะระทานทรง

รับฤทธิคิดจำหนั	ปีทาบาทไหญ่	รับฤทธิคิดจำหนั	ปีทาบาทไหญ่
● พระขันคนราชิน	ใหญ่บินสินทงคัม	● พระขรรธน์ราชิน	ให้บูบั้นสันตังคัม
เทพเจ้าหากนียัม	ยอดประการเพชะโลหา	เทพเจ้าหากนียัม	ยอดประการเพชญ์โลหา
● ชุมภูทาวเร้งกริ้วโกรธ	โดษโดนโลทถียอดปรา	● ชุมภูทาวเร้งกริ้วโกรธ	โดษโดนโลทถียอดปรา-
เทว่นรรณดานเพชะโลหา	แทงเกือกแก้วถึงบาหนั	เทว่นั้นบันดาลเพชญ์โลหา	แทงเกือกแก้วถึงบาหนั
● โลหิตรทาวกัซพชาฟ	ไหเจ้าชำระกำจัย	● โลหิตทาวกัซพชาฟ	ไหเจ้าชำระกำจัย
โทโสให้บังเกิดนัย	ยังภโรทเร้งโกรธา	โทโสให้บังเกิดนัย	ยังภโรทเร้งโกรธา

(๑๓/๒ - ๑๔/๕)

นอกจากคำประพันธ์ปฐมม้ง ๑๒ แล้ว ในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพูยังปรากฏบทประพันธ์ปฐมม้ง ๒๕ อีกด้วย โดยผู้แต่งใช้ในการบรรยายเหตุการณ์ตอนที่ท้าวชมพูแปลงศรให้กลายเป็นนาคมีเศียรถึงหนึ่งพันเศียร เพื่อต่อสู้กับพระพุทเจ้า ส่วนพระพุทเจ้าทรงเข้าสมาธิมาน บันดาลให้เกิดเพลิงตามเผาผลาญศรจนย่อยยับ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

คำในวรรณกรรม		คำปัจจุบัน	
● บัชนัรทาวชุมภู	บัฏฐราชพงสาร	● บัดนั้นท้าวชมพู	บตีราชพงสาร
จับชนรนาภภาพสายภารณ	แผลงปัยนัยอัฐะทิส	จับชนรนาภภาพสายพาน	แผลงไปนอัฐทิส
● ไทกลายเป็นนาคัซ	ไดสหัสสี่เส	● ให้กลายเป็นนาคัซ	ได้สหัสสี่เส
ทำฤทธิอิธิกะเล	จ่อออกของบรรชอรัส	ทำฤทธิอิทธิพล	จะออกช่องบัญชรศรี
● บรมโลกยนาโถ	ฤทธิหะโลยั้งราช	● บรมโลกยนาโถ	ฤทธิพลโลยั้งราช
เขาสมาธิธิย	นัยเตโขกะสินณภรรณ	เข้าสมาธิพิ	ในเตโขกะสินพลัน
● เปนเกลิงกำเก็งแสง	ทุกแห่งทองของหน้าบรรณ	● เปนเพลิงกำเก็งแสง	ทุกแห่งห้องช่องหน้าบรรณ
ชรศรีภิมารจรร	รับฤทธิรทาวชุมภู	ชรศรีภิมานจันทร์	รับฤทธิศรท้าวชมพู
● แล้วให้เป็นพุทจักร	หักหารรับรุกขัมขู	● แล้วให้เป็นพุทจักร	หักหาญรับรุกขัมขู
ดงกาลมฤตยู	เผ่าชรแก้วธราชงค	ดงกาฬมฤตยู	เผ่าศรแก้ว ธ ราชัง
● ชรศรีกล้วยาต	กลับหานาภูเขาแหลงบงช	● ชรศรีกล้วยาต	กลับหานาภูเข้าแหลงบง
กล้วยัดงจิตรวินญาณยง	เกวร้ายด้วยเดชะภิน	กล้วยัดงจิตรวินญาณยัง	เพราะด้วยเดชะภินญาณ
ญาณ			

(๙๗/๖ - ๙๘/๑)

๖. ภาพยณบง

ในจินตามณี กล่าวถึงและแสดงตัวอย่างคำประพันธ์อย่างภาพยณบง ๑๖ ไว้หลายแห่งด้วยกัน แห่งแรกกล่าวถึงคำประพันธ์ “ฉันทบดำดาเนินกลอน ๔” โดยได้ยกตัวอย่างคำประพันธ์จากนิราศสีดาหรือราชาพิลาปคำฉันท์ ดังนี้

ชื่อฉันทบทบำนอร์กลอน ๔

- เมื่อนั้นเบื้องบนเขียวขาว หมอกมัวดินดาว
 ครวนจรอำชธอสมฝน
 ● ฟาพื้นหลังหล่อโซรชล อับแสงสุริพล
 คะคฤคีกีกกเกรอกเวหา (๑๘) ฯ กลอน ๔ ดังนี้^{๑๗๓}
 ● ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ (๖) ๐ ๐ ๐ ๐ (๔) ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ (๖) ฯ ทำนุก
 ● สองเท้าเทียบทศโยธา บัญชีสา
 ซ้ายขวาเอนกร็องรับกัน (๑๖) ฯ^{๑๗๔}

ในจินตตามณี ยังกล่าวถึง “ฉันทบทบาราชาพิลาปดำนอร์กลอน ๔” และ “ฉันทบทบานาคปริพันธ์” ซึ่งมีลักษณะบังคับเช่นเดียวกันกับฉันทบทบำนอร์กลอน ๔ ในส่วนของฉันทบทบานาคปริพันธ์นั้น กวีได้ยกตัวอย่างคำประพันธ์จากนิราศสิดา โดยได้เพิ่มกาพย์ฉันทบทขึ้นต้น ๑ บท และตอนท้ายอีก ๑ บท อีกทั้งยังมีการแก้ไขคำบางคำ ทำให้ตัวอย่างของฉันทบทบานาคปริพันธ์จากนิราศสิดาต่างจากต้นฉบับเดิม เช่นตัวอย่างคำประพันธ์ดังต่อไปนี้

- ปางพระศาสดาจอมไตร เสด็จประทับใน
 ดุสิตมิ่งแมนสวรรค์
 ● แมนสวัสดิสมบัดิอนันต์ อเนกแจจรร
 พิพิธโกไคไอสุรย์
 ● โกไคสวรยามากมูล มากมายเพิ่มมูล
 อนันต์เนื่องบริพา
 ● บริโภคประดับนฤมัลย์ นฤมัลกมกกาญจน์
 ปัทมเพรศพรายพรรณ
 ● พรายเพริศรัศมีจรัสจรัญ จรัสแจ่มสาวสวรรค์
 โฉมประภาพิมล
 ● พิมานทองเทียรพิพยโสณ โสภาคย์ไหรณ
 มณีประดับชัชวาล
 ● ชัชวาชประดากากาญจน์ แกมแก้วพิสดาร
 วิมลมาศด้าเกอง

^{๑๗๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๖.

^{๑๗๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๖.

สบสัต์ว์คณอนนต

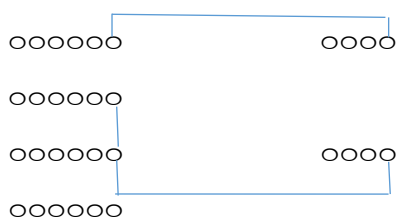
ในพื้นที่นอร์น

อรัญญิกอาไศรย^{๑๗๖}

จากตัวอย่างที่กล่าวมาในจินตามณี ทำให้สันนิษฐานได้ว่า ภาพยณบับ ๑๖ น่าจะพัฒนาหรือดัดแปลงมาจากคำประพันธ์ประเภทฉันทบางชนิดซึ่งมีอยู่ก่อนแล้ว เช่น ฉันทบทบำนเอรกลอน ๔ ฉันทบทบาราชาพิลาปดำนเอรกลอน ๔ หรือ ฉันทบทบำนาคปริพนธ์ แต่ได้ตัดครุ ลหุ ตามฉันทลักษณ์ของฉันทออก ส่วนชื่อภาพยณบับ ๑๖ นั้น อาจเป็นชื่อที่ได้จากคำประพันธ์ ๑๖ ฉบับโคลงสิ่งฉันทที่ปรากฏในจินตามณี

ฉันทลักษณ์ภาพยณบับ ๑๖

ภาพยณบับ ๑๖ นั้น ในหนึ่งบทจะมี ๓ วรรค วรรคแรก และวรรคที่สาม มี ๖ คำ วรรคที่สองมี ๔ คำ รวมเป็น ๑๖ คำ การรับส่งสัมผัสจะกำหนดให้คำสุดท้ายของวรรคแรก ส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรคที่สอง และ คำสุดท้ายของวรรคที่ สาม จะส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรคที่หนึ่ง และคำสุดท้ายของวรรคที่สอง ในบทถัดไป ดังนี้

ตัวอย่างคำประพันธ์ภาพยณบับ ๑๖ ในวรรณกรรมเรื่องภาพยพระไชยสุริยา

● ขึ้นเกลยกล่าวท้าวไทย

ฟังธรรมน้ำใจ

เลื่อมใสศรัทธากล้าหาญ

● เห็นไทยในชั้นธันดาน

ตัดท่วงบ่วงมาร

สำราญสำเร็จเมตตา

● สององค์ทรงหน่งพัยคณา

จัดจีบกลีบขุมา

รักษาศีลถือฤาษี

● เข้าคำทำกิจพิธี

กองกุนท์อัคคี

เป็นที่บูชาวร^{๑๗๗}

^{๑๗๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๑.

^{๑๗๗} กรมศิลปากร, มุสทบทบรรพกิจ แบบสอนหนังสือไทยของพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร), หน้า ๗๘.

ภาพยณบึง ๑๖ ในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู

ในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู ที่ผู้แต่งไม่ได้ระบุชื่อคำประพันธ์ว่า “ภาพยณบึง” โดยตรง แต่ใช้คำว่า “นาคปริพนธ์” บ้าง “ฉันทบึง” บ้าง โดยผู้แต่งตั้งชื่อคำประพันธ์ชนิดนี้คล้ายกับชื่อคำประพันธ์ที่ใช้ในวรรณคดีเรื่องราชาธิลาปคำฉันท์ คือเรียกชื่อเหมือนกับฉันทบทำนาคปริพนธ์ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น นอกจากจะเรียกชื่อคำประพันธ์เหมือนวรรณคดีเรื่องราชาธิลาปคำฉันท์แล้ว ผู้แต่งยังได้นำชื่อวรรณคดีเรื่องนี้ มาตั้งเป็นชื่อคำประพันธ์ว่า “ราชาธิลาป” อีกด้วย ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้แต่งได้รับอิทธิพลในการแต่งภาพยณบึง มาจากวรรณคดีเรื่องราชาธิลาปคำฉันท์

ตัวอย่าง นาคปริพนธ์ ๑๖ คำเน้นเรื่องทั้งที่เป็นการบรรยายความในตอนที่พระเจ้าอิศปดี ราช กษัตริย์แห่งเมืองราชปัญจา พระองค์เป็นกษัตริย์ที่ทรงมีบุญธิการมาก เมื่อครั้งพระมเหสีของ พระองค์ทรงประสูติพระโอรส คือท้าวชมพูนั้น ก็ได้มีของวิเศษมาสู่พระกุมารด้วยคือ วิษคร จักรแก้ว และฉลองพระบาทแก้ว

คำในวรรณกรรม		คำปัจจุบัน	
● วัชรบุตเนื่อนามฝักฝาย	สัมมุตอทิบาย	● วัชรบุตรเนื่อนามฝักฝาย	สมมตอิธิบาย
ชมพูบดินทะราชา		ชมพูบดินทะราชา	
● มเหราชเจ้าเมื่อมา	จากเต้าดุสสิฎา	● มหาราชเจ้าเมื่อมา	จากเต้าดุสสิดา
สุมาตุโครทอทธา		สุมาตุโกทรท้าว	
● ปราภุญชัยฤกษ์กลาว	เส้าสุวัณยาว	● ปราภุญชัยลั่นกลาว	เส้าสุวรรณยาว
สิบแปดสอกลงนอกในปรา		สิบแปดสอกลงนอกในปรา-	
● สารทสุวัณบุรา	ผุดขึ้นแตชา	● สารทสุวรรณบุรา	ผุดขึ้นแต่สา-
กระระสมุทวงวัน		ครสมุทรวังวัน	
● พันภาคภูมิมันทล	สิงขระอาวัน	● พันภาคภูมิมันทล	สิงขระอาวัน
ค่าไม้ต่งตมสุวัณ		ค่าไม้ต่งตมสุวรรณ	
● เมื่ออันชุมภูคลาครรร	มณีโชติอนันตะ	● เมื่ออันชุมภูคลาครรร	มณีโชติอนันต์
สุวัณษรแก้วจักรา		สุวรรณสรแก้วจักรา	
● ยงอยู่วิบูลย์สิงขรา	เกือกแก้วขันคทา	● ยงอยู่วิบูลย์สิงขรา	เกือกแก้วขรรคทา
ราชป็นจะกุงกุดะพันท		ราชปัญจกุงกุดะพรณ	
● ณรายภรายเณริชเณตฉัณ	จอร์มาพร้อมกัน	● รายภรายเณริชเณตฉัณ	จอร์มาพร้อมกัน
สุขุมภูราชบดีย		สุขุมพาราบดีย	
● เกือกแก้วเขาสอดบาทย	กอรทังษรศรี	● เกือกแก้วเขาสอดบาทย	กทรทังษรศรี
รัตนจักรชัคคังฤธา		รัตนจักรชัคคังฤธา	

๗. วิเชียรดิกลก ๒๕

วิเชียรดิกลกฉันท ๒๕ เป็นคำประพันธ์ที่มีปรากฏในจินตามณี โดยนำอินทรวิเชียรฉันท และวสันตดิกลกฉันทมาประสมกัน โดยบาทแรกใช้บังคับวสันตดิกลก บาทสองใช้บังคับอินทรวิเชียร^{๑๗๘} ในจินตามณีเรียกว่า “วิเชียรดิกลกฉันทกลอน ๖” มีปรากฏในจินตามณีสองแห่งด้วยกัน ดังนี้

แห่งหนึ่งเรียกว่า “วิเชียรดิกลกฉันท กลอน ๖” ดังนี้

● ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ (๕) ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ (๖) ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ (๘) ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ (๗)

● เคยพาดพระหัตถ์เหนือ

อุรราชกัญญา

กอดเกี่ยวคือกาญจนลดา

อันโอบอ้อมทุมามาลย์

● พิศภักตรมณทลศศิ

บริสุทธเปรียบปาน

เปรมร่วมมฤตสุบันดาล

รดีศันเจอดใจ ฯ^{๑๗๙}

และอีกแห่งหนึ่งว่า “๒๕ ชื่อดิกลกวิเชียรฉันทกลอน ๖” ดังนี้

● ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ (๘) ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ (๖) ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ (๕) ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ (๖)

● อรุประทัບอรุณง

ปรัมศศิรว

จุมพิตรมิไร

โอรุคณทะกัลยา

● บริสังคฤติพระอรองค์

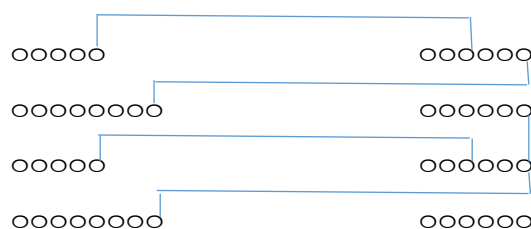
อนุชนินดา

สมสนุกนิเสนหา

รศราเคอมอร ฯ^{๑๘๐}

ฉันทลักษณ์ของวิเชียรดิกลกฉันท

๑ บทมี ๒ บาท บาทละ ๒ วรรค บาทที่ ๑ วรรคแรกมี ๕ คำ วรรคที่ ๒ มี ๖ คำ ตามแบบฉันทลักษณ์ของอินทรวิเชียร บาทที่ ๒ วรรคแรกมี ๘ คำ บาทที่ ๒ มี ๖ คำ ตามฉันทลักษณ์ของวสันตดิกลกฉันท การรับส่งสัมผัส จะส่งสัมผัสจากคำสุดท้ายของวรรคที่ ๒ ไปสัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคที่ ๓ และคำสุดท้ายของวรรคที่ ๔ จะไปสัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคที่ ๒ ในบทต่อไป ดังนี้

^{๑๗๘} ทองแถม นาถจำนง, คำฉันท: วรรณลีลามรดกชาติ, (กรุงเทพฯ : แม่คำผาง, ๒๕๕๙), หน้า ๑๒๕.

^{๑๗๙} กรมศิลปากร, จินตามณี: จินตามณี เล่ม ๑ และ จินตามณีสืบใหญ่ บริบูรณ์, หน้า ๖๑.

^{๑๘๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๑.

วิเชียรติลก ๒๕ ที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู ผู้แต่งไม่ได้เคร่งครัดในฉันทลักษณ์ การรับสัมผัสและจำนวนคำมากนัก จะเห็นได้ว่าคำประพันธ์บางบทมีการสัมผัสเหมือนกับกาพย์ยานี ๑๑ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

คำในวรรณกรรม		คำปัจจุบัน	
● มีพระมเหสี	ในยวรงค์าชนรินทร	● มีพระมเหสี	ในวงศ์ราชชนรินทร
ยี่งนาเทวอำมร	บวอรภักลักษณะมี	ยี่งนางเทวอำมร	บวรพัศตร์ลักษณะมี
● เปนที่ลิเนโท	แหงราโชชัยภักศิริย	● เปนที่ลิเนโท	แห่งราโชชัยพัศตร์ศรี
ดุจจรรพเพ่งบุรณมี	ศีระแรมแจ่มจับจี้	ดุจจันทร์เพ่งบุรณมี	ศรีแรมแจ่มจับใจ
● อุระพระทรวงดวงถันนง	ดั่งกระพุ่มบัวทองใน	● อุระพระทรวงดวงถันนง	ดั่งกระพุ่มบัวทองใน
ว่รภาหุ่ท้าวสมัย	ลไมงวงค์ชัยรา	วรพาหุ่ท้าวละไม	ละม้ายองคชไอยรา
● พระชนนังดงกัษร	บวอรเมทรามา	● พระชนงดงโก่งศร	บวรเมทรามา
พระกัรรณกลีบสุวรรณมาลา	ในยนาเนอมฤคืทอง	พระกัรรณกลีบสุวรรณมาลา	นัยนาเนอมฤคืทอง
● พระโอรุณดงชาฎแถม	แย้มร้อต้อยยอครากปอง	● พระโอรุณดงชาดแถม	แย้มร้อต้อยยอครากปอง
นาสิกดงช่อทอง	จूरัยส้องศีรุมรา	นาสิกดงช่อทอง	จूरัส้องสีรุมรา
● พระส่อล้าค่อสวากุ	ดงเหมราชปัษา	● พระส่อล้าค่อสะอางค์	ดงเหมราชปัษา
อุระรับจับกับนา-	ภิกิภิชเวียนวังษ	อุรารับจับกับนา	ภิกิพิศเวียนวง
● พระขุระดงล้ากล้วย	แร้วยรับกับพระชังข	● พระอุระดงล้ากล้วย	แร้วยรับกับพระชงษ์
วรบาทนิมนนรผัจ	หลังเต้าทองเรืองรองงาม	วรบาทนิมนนวลผจง	หลังเต้าทองเรืองรองงาม

(๗/๓ - ๘/๗)

๘. เยสันตา ๒๑

คำประพันธ์ชนิดนี้ตั้งชื่อตามข้อความขึ้นต้นคาถาตัวอย่างในภาษาบาลีคือ “เยสนตา สนตจิตตา ติสรณสรณา เอตถโลกนตเรวา ฯ” ในจินตามณีเรียกว่า “เยสันตา ๒๑ กลอน ๗ ทำนอง” เป็นคำประพันธ์ที่มีลักษณะ ๑ บท มี ๓ วรรค วรรคละ ๗ คำ ดังตัวอย่างในจินตามณีว่า

๐๐๐๐๐๐๐(๗) ๐๐๐๐๐๐๐(๗) ๐๐๐๐๐๐๐(๗) ๐๐๐๐๐๐๐(๗)

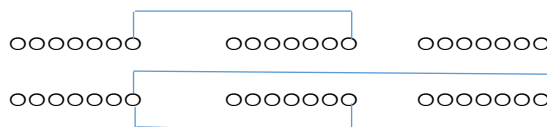
เยสันตา ๒๑ กลอน ๗ ทำนอง ฯ

- ปางนั้นอินทรานูเทวา นิกรอมรมา มาประชุมชุมประชุมใน
- ยังถานาถานูเลศไกร ครั้นแล้วสดับยุบลใน เจตนานิยตยบันดาล ฯ^{๑๘๑}

ฉันทลักษณ์ของเยสันตา ๒๑

^{๑๘๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๑.

เยสันตา ๒๑ กำหนด ๑ บทมี ๓ วรรค วรรคละ ๗ คำ การรับส่งสัมผัสจะส่งสัมผัสจากคำสุดท้ายของวรรคแรก ไปยังคำสุดท้ายของวรรคที่ ๒ และคำสุดท้ายของวรรคที่ ๓ จะส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรคที่ ๑ ในบทถัดไป ดังแผนผังต่อไปนี้

เยสันตาที่พบในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู มีปรากฏใช้อยู่สองที่ด้วยกัน ผู้แตงนำมาใช้แต่งในการบรรยายความทั่วไป ดังตัวอย่างตอนที่ท้าวชมพูให้ศรวิเศษเข้าไปรื้อยกรณพระเจ้าพิมพิสาร เพื่อให้เข้ามาเข้าเฝ้าตนเอง จนพระเจ้าพิมพิสารต้องหนีไปพึ่งบารมีพระพุทธเจ้า

คำในวรรณกรรม	คำปัจจุบัน
● ปางเมื่อขรศรีเขาคันทา ใหม่กับพ้องคภิสารอิชรา แล้วออกจากมหาพิมาร	● ปางเมื่อศรศรีเขาคันทา ไม่พบองค์พิมสารราชา แล้วออกจากมหาพิมาน
● ตามรอยเร่เลื่อยเล็กงฆารณ ปัยสุพระเชตุภัลมะหา วิหารณ ทำอุหงกาลฤธีเร้งเร้ง	● ตามรอยเร่เลื่อยเล็กพังพาน ไปสู่พระเชตุพนมหา วิหาร ทำอุหังการฤทธิเร้งเร้ง
● ชัมชูดุฤฎกเข้มแข็ง ว่าพิมสารหฤจะมาเฝ้าแฝง ภาภาคังครสอยสัพพัรณ	● ชัมชูดุพิลึกเข้มแข็ง ว่าพิมสารหรือจะมาเฝ้าแฝง พาพาลองค์สร้อยสัพพัณ
● บัดนี้พระเจ้าท้าวชมพู ให้เราเที่ยวหาจักร้อยหู ภาเองปัยสุสำนักณีย	● บัดนี้พระเจ้าท้าวชมพู ให้เราเที่ยวหาว่าจักร้อยหู พาเอ็งไปสู่สำนักนี้
● ขรเลื่อยเลื่อยรอบพระครทฤฎี ส้าแดงแผลงฤธี มะหิตินาคี เพื่อจักรจอร์ลีเขาร้อยกรณ	● ศรเลื่อยเลื่อยรอบพระคันธฤฎี ส้าแดงแผลงฤธี มหิตินาคี เพื่อจักรจอร์ลีเขาร้อยกรณ
● ภิมสารทาวสตัปสัพทไวยหวรรณ ภิชทรวงคทาว เอ่องัศจรรย์ ก่อวิรรทบาทมณีย	● พิมสารท้าวสตัปศัพทไวยหวัน พิศทรวงองค์เอือกัสน ก่อวิวันทบาทามณี

(๒๓/๕ - ๒๔/๖)

๙. ชินวร ๑๕

คำประพันธ์ชนิดนี้ดัดแปลงมาจากมालินีฉันท ในหนังสือจินตามณีเรียกว่า “ชินวร ๑๕ กลอน ๔ ทำนองฯ” มีแสดงตัวอย่างไว้สองแห่งด้วยกัน ดังนี้

แห่งแรกแสดงฉันทลักษณ์ของ ชินวรฉันท และมालินีฉันท ดังนี้

● นนมยยุตยัมบาลินีโกคีสีทิ ฯ น น ม ย ฯ ๑๕ ฯ

● ผิแล นคณะสอง มคณะหนึ่ง ยคณะสอง อยู่ดับกันดังนี้ ชื่อชินวรฉันท ชื่อมालินีฉันท
อันว่ายติมีในอักษร ๘,๗

● นิกรวิหคมั่วมน	ร้องจะแจ้วจู้จูงใจ
● นิกรวิหคสบไสมย	ร้องระวังไพรวนัศถาน
● นิกรวิหคขึ้นบาน	ชมพระสมภารเสด็จจร
● นิกรวิหคปรเอียงอร	บินฉอัมพรก็ร่อนเรียง
● นิกรวิหคเมิลเมียง	ศัพท์จำเรียงธราดล ฯ ^{๑๘๒}

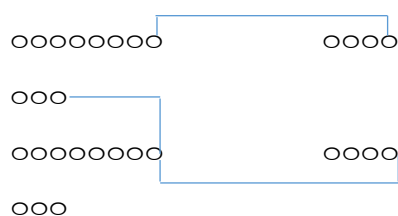
อีกแห่งเรียกว่า “ชินวร ๑๕ กลอน ๔ ทำนุก ฯ ดังนี้

- ชินวรคุณยุต์ตา โสตร์ธิดาอาอิมามา ฯ

๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ (๘)	๐ ๐ ๐ ๐ (๔)	๐ ๐ ๐ (๓)
● นมัสสุบพระศาสดา	เกตพฤษา	ธเสด็จสถิตย์
● พฤกกนิฐพานิช	ยลบำเทองจิตร	จินดา
● มฤธูรศวรหรรษา	ดลศรีทธา	ก็ทูลถวาย (๑๕) ฯ ^{๑๘๓}

ฉันทลักษณ์ของ ชินวร ๑๕

ชินวร ๑๕ กำหนดให้ ๑ บท มี ๓ วรรค วรรคแรก มี ๘ คำ วรรค ๒ มี ๔ คำ และวรรค ๓ มี ๓ คำ การรับส่งสัมผัสจะส่งสัมผัสจากคำสุดท้ายในวรรคแรก ไปยังคำสุดท้ายของวรรคที่ ๒ และคำสุดท้ายของวรรคที่ ๓ จะส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรคที่ ๑ และที่ ๒ ในบทถัดไป ดังนี้

ชินวร ๑๕ ที่ใช้ในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู ผู้แต่งไม่ได้เคร่งครัดในฉันทลักษณ์แต่อย่างใด สังเกตได้ว่ามีการใช้จำนวนคำที่มากกว่าตามที่ฉันทลักษณ์กำหนดไว้ อีกทั้งไม่ได้เคร่งครัดการรับส่งสัมผัสที่ถูกต้องตามฉันทลักษณ์อีกด้วย ปรากฏตามตัวอย่างคำประพันธ์ชินวร ๑๕ ดังนี้

คำในวรรณกรรม	คำปัจจุบัน
● ชมภูอิษระทรงมานะพระทัยเคื่อง	● ชมพูอิษระทรงมานะพระทัยเคื่อง
พระเนตรแดงเรือง ดงแสงฟ้าย	พระเนตรแดงเรือง ดั่งแสงไฟ
● ทรงพระโทโสกล้านนิกน้อย	● ทรงพระโทโสกล้านนิกใน
แต่ก่อนรอดมานี้กะหรัย ไหมเคียยิน	แต่ก่อนรอดมานี้กะไร ไม่เคียยิน

^{๑๘๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๑.

^{๑๘๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๒.

● พุดแผ่ยอวดอ้างมากล่าวคำฉิน		● พุดเคยอวดอ้างมากล่าวคำฉิน	
เร้ากลัวภัยริน	ฤาฉนัย	เรากลัวไพริน	ฤาฉน
● จ้เอาสัตย์มาไห้เร้าฤาฉนัย		● จะเอาสัตย์มาไห้เร้าฤาฉน	
เร้านี้ใหม่ปัย	ตามวาจา	เรานี้ไม่ไป	ตามวาจา
● โกรธเกรียมเหี้ยมพระทัย		● โกรธเกรียมเหี้ยมพระทัย	
ทรงโมหาจับจักรา	ท่รณแกว่ง	ทรงโมหาจับจักรา	ทะรณแกว่ง

(๓๓/๕ - ๓๔/๕)

๑๐. ฉันทบั้ง ๑๘

ฉันทบั้ง มีปรากฏในจินตามณีสองแห่ง แห่งหนึ่งเรียกว่าฉันทบั้งดำเนินกลอน ๔ อีกแห่งเรียกว่า ฉันทบั้งดำเนินกลอน ๕ ดังนี้

ฉันทบั้งดำเนินกลอน ๔

● ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐(๖) ๐ ๐ ๐ ๐(๔) ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐(๘) ฯ ๑๘

● เมื่อนั้นเบื้องบนเขียวขาว หมอกมัวดินดาว

ครวนจรอำชระอ้อมฝน

● ฟ้าพินหลังหล่อโซรชล อับแสงสุริยพล

คะถันคึกกึกเกรอกเวหา ๑๘ ฯ

● ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐(๗) ๐ ๐ ๐ ๐ ๐(๕) ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐(๖) ฯ ๑๘ ทำนุก

● บัดนั้นอินทราธิปไตย ไข่เทพสารถิ

ชื่อมาตลีลิล

● เอารถม้าแมนลงมา ถวายสมเด็จจระชา

อิราชกลางณรงค์

● รถนี้รถอินทรรบรยงก์ ตรัสใช้ตูช้าง

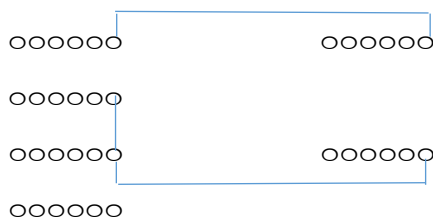
มาถวายสมเด็จจระชา

ฯ ฉันทบั้งดำเนินกลอน ๕ ฯ ๑๘๔

ฉันทลักษณ์ ฉันทบั้ง ๑๘

กุสุมิตลดาเวลลิตาฉันทน์ วางรูปแบบฉันทลักษณ์ภาษาไทย คือ ๑ บทมีสามวรรค วรรคแรกมี ๑๑ คำ วรรคที่ ๒ มี ๔ คำ วรรคที่ ๓ มี ๓ คำ แต่กาพย์ฉันทบั้ง ๑๘ ที่ผู้แต่งนำมาดัดแปลงเป็นกาพย์ ยังคงรูปแบบตามฉันทลักษณ์เดิมของกุสุมิตลดาเวลลิตาฉันทน์ ที่แต่งเป็นภาษาบาลีจากตำราฉันทมาตราพฤธี คือ ๑ บท มีสองบาท แบ่งเป็นสองวรรค วรรคละ ๖ คำ แต่ได้ตัดคำครุ ลหุ ออกไป

การรับส่งสัมผัส จะส่งสัมผัสจากคำสุดท้ายของวรรคที่ ๑ ไปสัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคที่ ๒ และคำสุดท้ายของวรรคที่ ๓ จะไปสัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคที่ ๑ ในบทถัดไป ดังนี้

ฉันทบท ๑๘ ที่พบในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพูมีเพียงสองแห่งเท่านั้น โดยผู้แต่งได้ใช้บรรยายตอนที่พระพุทธเจ้าทรงทราบว่าท้าวชมพูมีอุปนิสัยที่จะบรรลุธรรมได้ จึงโปรดให้ท้าวสักกะไปนำท้าวชมพูมาเพื่อให้เข้าเฝ้าองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้ได้ ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

คำในวรรณกรรม	คำในปัจจุบัน
● ภาระมารชินะสิงห์รู้ ว่าชมพูธิดา	● พระมารชินะสิงห์รู้ ว่าชมพูธิดา
● ส้างกุศลศรีสงขยา จินาสันนัยกำหนด	● สร้างกุศลศรีสงขยา จินาสพในกำหนด
● สัยสาขนาวัตถาคัต ควนโปรดให้พันทุกขา	● ในศาสนาตถาคต ควรโปรดให้พันทุกขา
● แฉงนัยพระทกรมัลแล้วนิกหา ให้มาสู่สำนักนี้	● แฉงในกรมลแล้วนิกหา ให้มาสู่สำนักนี้
.....	
● สัมเด็จพระทัษกะโล บพิตรจิงโมนา	● สมเด็จพระทศพล บพิตรจิงโมนา
● เปนราชทูตจิงไปหา มีนามว่าท้าวชมพู	● เป็นราชทูตจิงไปหา มีนามว่าท้าวชมพู
● ให้เร่งคะมะนามารสู ทรงนามพระธรรมราชา	● ให้เร่งคะนามาสู่ ทรงนามพระธรรมราชา-
● ธีราชจักรพัฏมิตา ณิราชแห่งเราอยู่ยาดงน	● ธีราชเจ้าจักรพรรดิมา ณิราชแห่งเราอยู่ยาดงน

(๒๗/๗ - ๒๘/๔)

๑๑. รัตนมาลาฉันท ๑๑

รัตนมาลาฉันท มีลักษณะคล้ายกันกับกาพย์ยานี ด้วยว่ามี ๑๑ คำเหมือนกันในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพูเรียกว่า รัตนมาลาฉันท ๑๑ ในจินตามณีเรียกว่า ๒๒ รัตนมาลาฉันท ๑๑ พากยคีติกลอน และ มณีรัตนฉันท กลอน ๕ ๑๑ สมเด็จพระสุรางคน ดังนี้

๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐(๕) ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐(๖) ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐(๕) ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐(๖) ฯ

๒๒ รัตนมาลาฉันท

๑๑ พากยคีติ กลอน ๕

● สรวมชีพข้าไหงว	สมเด็จเดชฤาษี
ขุนนี้มันเข้มแข็ง	ลูกรักษ์ราพนาสุร
● ได้ชื่อมหาบาศ	องอาจระงับริปูร
รู้พลมันหนานูน	เปนหัวหน้าทศานล
● เตชะมันแก้วกล้า	ปลอมปล้นฟ้าปราบดินดล
ออกมาหวังผจญ	รณรงคพาธา ฯ ^{๑๘๕}

ฯ ๑๑ ฯ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐(๑๑) ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐(๑๑) ฯ

๒๒ มณีรัตนฉันท กลอน ๕ ฯ

๑๑ สมเด็จสุรางคน	ศุริยฉิบทั้งลงกา
● เสี่ยงคเสียวไ	เสียวพี่น้องแลลูกหลาน
เสียวญาติโยธา	แลอำเภอหังการ
● เพราะเหตุมานะ	ดูท่านถูกก็ฉิบหาย
ใจโลภเผาผลาญ	แลมิฟังคำน้องชาย
● ข้าห้ามข้าเตือนพี่	กล่าวให้ชอบบ่ยอมยิน
นับนิ้วบังคมถวาย	นิราศร้างพระภูมินทร์
ซึ่งเคียดขับข้าหนี	รอยรูกาลใจดล
เจียรจากเจ้าแผ่นดิน	วายวอดทั้งรู้พล
● มาถึงแกฉิบหาย	ประไลยจักรพาลพัง ฯ ๑๑ ฯ ^{๑๘๖}
ยอมญาติกาถ	

ฉันทลักษณ์ของ รัตนมาลาฉันท

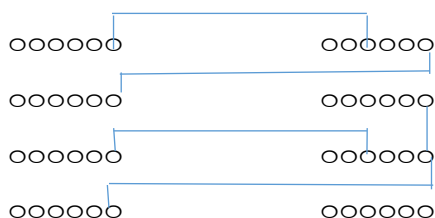
คำประพันธ์ชนิดนี้มีคณะ ๑๑ เช่นเดียวกับกาพย์ยานี ๑๑ แต่ข้อแตกต่างกันที่การสัมผัส กาพย์ยานีมีสัมผัสสลับสอดกันระหว่างวรรคที่ ๑,๒,๓ จึงทำให้มีลีลาที่ไพเราะ และมีช่วงจะหะคล้องจองมากกว่ารัตนมาลาฉันท จึงส่งให้กาพย์ยานีได้รับความนิยมมากกว่า สังเกตได้จากวรรณกรรมเรื่อง ท้าวชมพูซึ่งมีปรากฏเพียงตอนเดียว และมีรูปแบบฉันทลักษณ์เหมือนกาพย์ยานี ๑๑ ในขณะที่กาพย์

^{๑๘๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๐.

^{๑๘๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๐.

ยานี้มีถึง ๘ ตอนด้วยกัน จึงกล่าวได้ว่า ผู้แต่งวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพูได้นำ ๒๒ รัตนมาลาฉันทมาตั้งเป็นชื่อคำประพันธ์ที่เรียกว่า “รัตนมาลาฉันท”

แผนผัง ๒๒ รัตนมาลาฉันท

รัตนมาลาฉันทที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพูมีเพียงตอนเดียว กล่าวถึงตอนที่ท้าวชมพูสำคัญว่าตนเองเป็นผู้ยิ่งใหญ่กว่าราชาทั้งหลาย ดังนี้

คำในวรรณกรรม		คำปัจจุบัน	
● ชุมภูปีภูินาฏ	ชมพูเตราชแลอัยสุรรณ	● ชมพูบดีนาฏ	ชมพูตรราชแลไอศุรย์
สุรางคนางนูน	เกริชพรอมดงดาราการ	สุรางคนางนูน	เพริศพร้อมดงดาราการ
● วัชรณนึ่งสเด็จพระภาส	โดยสิงหาษพระบรัรชอร	● วันหนึ่งเสด็จประพาส	โดยสิงหาสนพระบัญชา
เห่นพระจรัทธแถมอำพร	ราตรียวัชรณเพ่งปริบุรณ	เห่นพระจันทรแถมอำพร	ราตรีวัชรณเพ่งปริบุรณ
● ทรงแพระดำทริธา	จรรพแถมฟ้าแสงจำมรณ	● ทรงพระดำมริยา	จันทรแถมฟ้าแสงจำมรณ
จำมรัชแสงสัมบุรณ	ประพัยพะโยมอาภาสา	จำรัสแสงสมบุรณ	ประไพพะโยมอาภาสา
● ตัวกูคือจรัธอร	ขจอรทั่วเดาโลกา	● ตัวกูคือจันทร	ขจรทั่วดาวโลกา
กรุงชัตติยะทุกธา	ณีนครียงงจักสเมอ	กรุงชัตติยะทุกธา-	นีนครียงงจักสเมอ

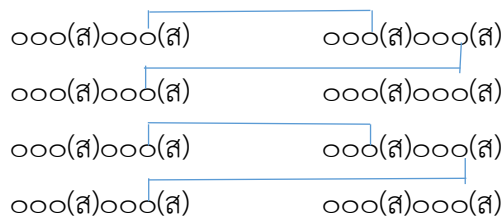
(๘/๓ - ๑๐/๔)

๑๒. โตฎกติลกฉันท ๑๒

โตฎกติลกฉันทที่มีปรากฏในจินตามณีสองแห่ง แห่งแรกเรียกว่า โตฎกฉันท ๑๒ และอีกแห่งเรียกว่า กาพย์มณฑกต้อย่างโตฎก ๑๒ ดังนี้

โตฎกฉันท ๑๒

● ขณราชมิลินท์	วรชัตติยวงษ
อภิสิญจนองค์	ชลอบกุสุมา
● รสคนธวิไล	ยวิเลศปัทมา
ก็ธีเสรีจรมมา	บริเวณคณะสงฆ์
อสโมภควา	คุรุราชมุเล

ภาพย่นมณฑลตัวอย่างโตฏก ๑๒

● กษณนั้นอมเรศ

วเรชธีกคลา

สททเวคณา

แลสุรางคยพาน

● วรองคประไย

จรในคคะนนาน

ธกัโสมนบาล

หญไทยภิรมย์ ๑๘๗

ตามตัวอย่างในจินตามณี จะเห็นได้ว่า โตฏกฉันท เป็นคำประพันธ์ที่มีประกอบด้วย ส คณะ ๓ คณะด้วยกัน มีลักษณะเป็น ลหุสอง ครุหนึ่ง สลับกันไปอย่างนี้ตามลักษณะฉันทลักษณ์ของ โตฏกฉันท ส่วนตัวอย่างที่ ๒ ถึงแม้จะเรียกว่า ภาพย่นมณฑลคติ แต่ก็ยังคงรูปแบบลหุ ครุ และจำนวน คำเช่นเดียวกันกับโตฏกฉันท

คำประพันธ์ที่เรียกว่า “โตฏกตลกฉันท” ที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู ถึงแม้ผู้ แต่งจะใช้เรียกว่าเป็นคำฉันท แต่ก็มียรูปแบบที่ต่างไปจาก “โตฏกฉันท” ทั้งด้านจำนวนคำและครุ ลหุ คือมีการตัดคำครุ และลหุทิ้งไป แต่เพิ่มเสียงสัมผัสเข้ามาแทนตามลักษณะของกาพย์ ฉะนั้น “โตฏก ตลกฉันท” ในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพูก็คือ โตฏกฉันท ในจินตามณีนั่นเอง

โตฏกตลกฉันทที่พบในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพูมีปรากฏเพียงแห่งเดียว กล่าวถึงตอนที่ พระพุทธเจ้าบอกให้ท้าวชมพูแสดงอุทยานภาพออกมา จนท้าวชมพูเกิดทิวมนานะเหาะขึ้นในอากาศ สำแดงฤทธิ์ออกมา ดังนี้

คำในวรรณกรรม		คำในปัจจุบัน	
● มุณีโลกยวรสัยมกุ	สัพพัรยุฤทธิเอกอุตม์	● มุณีโลกยวรสัยมกุ	สัพพัณญฤทธิเอกอุตม์
เห่นชุมภูปฐิราชภิรุท	จึงมีพุทธองค์การย	เห่นชุมภูปฐิราชภิรุท	จึงมีพุทธองค์การ
● ดุรานีรัตโม	ฤทธิยะโลยงหาวหาร	● ดุรานีรัตโม	ฤทธิโยยงหาวหาร
เวทรยาคุณสิงดัยเชียวชาน	จึงบพิทคิดแกชย	เวทรยาคุณสิงดัยเชียวชาน	จึงบพิตรคิดแกช
● ชมภูอิสระ	ธวังมานะมนโนนัย	● ชมภูอิสระ	ทรงมานะมนโน
สอดฉลองบาทแล้วทัย	พระขรรค์ทวังแก้วสักรษ	สอดฉลองบาทแล้วไท้	ทรงพระขรรค์แก้วสะพักร
● เหาะลอยขึ้นยงอากาศ	จอรลีลาชออกบรรณชอร	● เหาะลอยขึ้นยงอากาศ	จอรลีลาชออกบัณช

แกว่งจักรแก้วมณีท่าทอ	ร้อนเลียบแก้แลมุงมา	แกว่งจักรแก้วมณีกระทาธร	ร้อนเลียบแก้แลมุงมา
● สรรพ์พญานิมิตรโดย	กะสินณเตโชปรา-	● สรรพพชรนิมิตรโดย	กะสินณเตโชปรา-
กัญทวัทิมหิมา	กำเก็งขึ้นปะปลาบเปลว	กัญทวัทิมหิมา	กำเก็งขึ้นปะปลาบเปลว
● ชมภูบฏิมลัก	เกลึงกลุ่มธุมมาเป็นเหว	● ชมพูบฏิมลัก	เพลิงกลุ่มธุมมาเป็นเหว
ส่งแสงไหมปะปลาบรวดเร็ว	เปลวไฟรอบบวิเชียรปรา	ส่งแสงไหมปะปลาบรวดเร็ว	เปลวไฟรอบบวิเชียรปรา
● โหมสุททำฤทธิคัง	กลับมางันนิสธนา	● ไม่สู้ทำฤทธิคัง	กลับมางันนิสธนา
มิได้ออกพระโอษฐ์เจรรจา	ภักตราเผียดเหียดหายแรง	มิได้ออกพระโอษฐ์เจรรจา	ภักตราเผียดเหียดหายแรง

(๙๙/๒ – ๑๐๑/๕)

๑๓. โคลงสี่สุภาพ

พจนานุกรมให้ความหมายว่า คำประพันธ์ประเภทหนึ่ง มีจำนวนคำในวรรคสัมผัสและบังคับเอกโทตามตำราฉันทลักษณ์^{๑๘๘}

ความเป็นมาของโคลงสี่สุภาพนั้น สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพฯ ทรงให้ความเห็นว่า จะแต่งกันขึ้นเมื่อครั้งไรนั้นไม่ปรากฏ มีเค้าแต่ว่าโคลงสี่สุภาพนั้นดูเหมือนจะเป็นของไทยข้างฝ่ายเหนือคิดขึ้น^{๑๘๙} ซึ่งความคิดนี้สอดคล้องกับความเห็นของ ธนิต อยู่โพธิ์ที่ว่า ที่ว่าโคลงสี่สุภาพจะเป็นของไทยข้างฝ่ายเหนือคิดขึ้นนั้น ก็ดูน่าจะมีเหตุผลอยู่เพราะยังมีชื่อโคลงต่าง ๆ บางบท ซึ่งปรากฏในจินตามณีของพระโหราธิบดี ซึ่งแสดงให้เห็นว่าน่าจะเป็นที่นิยมกันของชาวไทยในดินแดนข้างเหนือมาก่อน เช่น มีโคลงบางบทบางลักษณะให้ชื่อว่า “โคลงพระยาลิมาลาย โคลงลาว” “ขำนาญเกลากลอน โคลงลาว” “อินทรหลงห้อง โคลงลาว” เหล่านี้เป็นต้น คือมีคำว่า “โคลงลาว” บอกไว้ข้างท้ายทุกชื่อ คงจะเป็นคำบอกว่า แบบโคลงทางฝ่ายเหนือนิยมแต่งกัน ส่วนบางบทที่มีได้บอกว่า “โคลงลาว” วั้นนั้น อาจแสดงว่าเป็นแบบของทางใต้คิดขึ้น^{๑๙๐}

ส่วนประกอบ นิมมานเหมินทร์ได้กล่าวว่า โคลงที่เก่าแก่ที่สุดของเมืองเหนือได้แก่โคลงอุสสภารส แต่งประมาณปี พ.ศ.๑๙๐๐ ส่วนโคลงของอยุธยาเกิดขึ้นในปี พ.ศ.๑๘๙๓ ปรากฏในโคลงมณฑาทิโน้องการแข่งน้ำ ซึ่งเป็นระยะเวลาที่ใกล้เคียงกันมาก และไม่อาจยืนยันแน่นอนได้ว่าโคลงของไทยทางใต้มาจากโคลงเมืองเหนือ^{๑๙๑}

นอกจากนั้น ยังมีคำประพันธ์ของจีนชนิดหนึ่งที่มีวรรคละ ๗ คำ และมีสัมผัสท้ายวรรค ๓ แห่ง บทหนึ่งมี ๔ วรรค ลักษณะนี้คล้ายกับคณะของโคลงไทย แต่เราเขียนแยกเป็นวรรคหน้า ๕ คำ

^{๑๘๘} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพฯ : บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นจำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๒๗๑.

^{๑๘๙} วชิร รมเย็นนันทน์, วรรณการวรรณคดีไทย, หน้า ๗๙.

^{๑๙๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๙.

^{๑๙๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๐.

วรรคหลัง ๒ คำ และสัมผัสนั้นเราก็กำหนดต่าง ๆ กัน อาจเป็นไปได้ว่าโคลงไทยเราได้แบบมาจากจีน (ซึ่งรวมทั้งไทยเหนือด้วย) และความเชื่อที่ว่าคนไทยอพยพมาจากตอนใต้ของจีน ก็น่าจะเป็นต้นเค้าของที่มาของคำประพันธ์ของไทยที่เก่าแก่ที่สุดคือร้อยและโคลงนั่นเอง^{๑๙๒}

คำประพันธ์ประเภทโคลง เป็นร้อยกรองที่มีวิธีเรียบเรียงถ้อยคำเข้าคณะโดยการกำหนดคำเอก คำโท และสัมผัสเป็นสำคัญ^{๑๙๓} ลักษณะที่สำคัญของโคลงสุภาพได้แก่ การใช้คำสุภาพ คือคำที่ไม่มีวรรณยุกต์ เอก โท เว้นแต่คำที่กำหนดไว้ว่าจะต้องมี^{๑๙๔}

โคลงที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพุนั้นจำนวน ๒ บทด้วยกัน บทแรกเป็นโคลงสุภาพมีลักษณะของการซ้ำคำ โดยใช้เครื่องหมาย “๒” วางไว้ข้างหลังคำที่ต้องการซ้ำ เมื่อพิจารณาแล้วโคลงที่ปรากฏบทนี้เป็นลักษณะของโคลงสุภาพแต่ต่างในลักษณะของการเล่นคำ

คำในวรรณกรรม	คำปัจจุบัน
กรั๊ตตัว ๒ สอง ๒ สู้สม	กระชัตรียั๊ตตัวสองสร้อย สู้สม
หลับ ๒ กลับภักตรซั้ม ๒ แก้ว	หลับหลับกลับภักตรซั้ม ชมแก้ว
มุขะ มาต ๒ เสวยพรหม ๒ โลกย	มุขมาตย์มาตเสวยพรหม พรหมโลก
โพน หฤ ๒ มาแผ้ว ๒ ไต่ด้วยฉนัย	โพนหรือหรือมาแผ้ว แผ้วไต่ด้วยฉน

(หน้า ๖๘)

๑๔. โคลงกระทู้

โคลงกระทู้ ซึ่งก็ได้แก่โคลงสุภาพนั่นเอง แต่มีข้อความตั้งเป็นกระทู้ไว้ข้างหน้าของบททั้งสี่ แล้วก็แต่งข้อความต่อไปให้สอดคล้องหรือขยายความของกระทู้ที่ตั้งไว้นั้น^{๑๙๕} ในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพูปราศโคลงกระทู้อยู่ในหน้าสุดท้าย ก่อนที่จะพลิกไปอีกด้านหนึ่งของเล่มหนังสือชุด โดยผู้แต่งตั้งเป็นกระทู้ไว้เพื่อบอกให้ผู้อ่านรู้ว่าเป็นหน้าปลาย และขยายความของบทกระทู้นั้น เพื่อให้ทราบว่าท้าวชมพูได้รอดพ้นจากการไปสู่อบาย แล้วได้บรรลุมรรคผลเพราะพระพุทเจ้าทรงโปรดให้ คำประพันธ์ต่อไปนี้

คำในวรรณกรรม	คำปัจจุบัน
อ๋ อังคทาวชมภู ธิโป	อ่า องค์ท้าวชมพู ธิโป
นีย ฤทุขเพื่อพุดโธ โปรดไห	นี รทุกข์เพื่อพุดโธ โปรดให้
หนา ที่สูณิริโย เปนอา	หน้า ที่สูณิริโย เป็นอา

^{๑๙๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๐.

^{๑๙๓} ประทีป วาทิกทินกร, ร้อยกรอง, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๘), หน้า ๔๙.

^{๑๙๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐.

^{๑๙๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๒.

ปลาย ถึงมัลลิตไธ ส้างไวแต่บัรณ | ปลาย ถึงมรรคผลได้ สร้างไว้แต่บรพ
(หน้า ๖๙/๗๔)

จากการศึกษารูปแบบการใช้คำประพันธ์ในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู สามารถสรุปได้ดังนี้

๑. คำประพันธ์ส่วนใหญ่ ที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพูมีปรากฏอยู่ในหนังสือจินตามณี จึงสันนิษฐานได้ว่าผู้แต่งรับอิทธิพลมาจากหนังสือจินตามณี โดยผู้แต่งได้ดัดแปลงฉันทลักษณ์เพื่อให้เหมาะกับคำประพันธ์ประเภทคำกาพย์

๒. คำประพันธ์ส่วนใหญ่ในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพูไม่เน้นฉันทลักษณ์ตามรูปแบบเดิมของฉันทลักษณ์ในหนังสือจินตามณี ซึ่งสันนิษฐานว่าผู้แต่งคงมุ่งให้เกิดความยืดหยุ่นตามลักษณะของวรรณกรรมที่ใช้เพื่อการสวดอ่านมากกว่า แทนที่จะให้ความสำคัญต่อกฎของฉันทลักษณ์ซึ่งเป็นกฎที่ตายตัว

๓. คำประพันธ์ที่ใช้ส่วนใหญ่เป็น กาพย์ยานี ๑๑ และ กาพย์สุรางคนางค์ ๒๘

๔. มีการนำคำประพันธ์ประเภทฉันทมาใช้ เช่น รัตนกลาฉันท ฉันทดบัง โศภิตฉันท เป็นต้น

๕. มีการนำคำประพันธ์บางชนิดมาปรับเป็นกาพย์ โดยยังคงจำนวนไว้เช่นเดิม แต่ปรับเรื่องคำครุ ลหุ เช่น โศภิตฉันท และฉันทดบัง เป็นต้น

๖. มีการเรียกคำประพันธ์บางชนิดต่างไปจากเดิม เช่น โศภิตฉันท เป็น โศภิตฉันท

๗. มีการนำคำประพันธ์ประเภทกลอนทำนองที่ปรากฏในจินตามณีมาใช้ เช่น เยสันตา ๒๑ (เยสันตา กลอน ๒๑ ทำนอง) คัมภีรา ๑๙ (คัมภีรา กลอน ๕ ทำนอง) ชินวร ๑๕ (ชินวร ๑๕ กลอน ๔ ทำนอง) ซึ่งดัดแปลงมาจากฉันท คงไว้แต่จำนวนคำ สัมผัสและวรรค แต่ไม่เน้นคำครุ ลหุ

๘. มีการเรียกชื่อกาพย์ฉันท ๑๖ ว่า พิลาปราชา และ ราชาพิลาปสังนาง ตามวรรณกรรมเรื่องนิราศสิดา หรือราชาพิลาปคำฉันท ซึ่งเป็นวรรณคดีสมัยอยุธยาปรากฏอยู่ในหนังสือจินตามณี สันนิษฐานได้ว่าผู้แต่งคงได้แรงบันดาลใจมาจากวรรณคดีเรื่องนี้

จากข้อสรุปข้างต้น แสดงให้เห็นว่า ต้นฉบับของวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพูอาจแต่งขึ้นในสมัยใกล้เคียงกับการแต่งราชาพิลาปคำฉันท หรือหนังสือจินตามณี และมีการคัดลอกสืบทอดกันมา เพราะฉะนั้น จึงเป็นไปได้ว่า คำประพันธ์ในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพูที่ใช้ศึกษาวิจัยนี้ เป็นการประยุกต์ของกวีไทยรุ่นก่อนที่นำคำประพันธ์ซึ่งมีอยู่ก่อนแล้วมาปรับหรือดัดแปลงเพื่อให้เหมาะกับยุคสมัยของตน หรืออาจกล่าวได้ว่าคำประพันธ์ในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพูเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองทางด้านวรรณกรรมของกวีไทยในอดีตนั่นเอง

สรุปการใช้คำประพันธ์ในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู ดังนี้

คำประพันธ์	จำนวนบท
ยานี ๑๑	๑๙๗
สุรางคนางค์ ๒๘	๒๐๐

คัมภีร์รา ๑๙	๘๗
ยมังกลิ่ง ๑๔	๕๑
ปฐมมิ่ง ๑๒	๑๖
ฉบับ ๑๖	๑๑๓
วิเชียรดิกล ๒๕	๓๔
เยสันตา ๒๑	๒๘
ชินวร ๑๕	๔๓
ฉันทบั ๑๘	๘๔
รัตนมาลาฉันท ๑๑	๑๗
โศภกดิกลฉันท ๑๒	๑๔
โคลงสี่สุภาพ	๒
กลอน ๘	๓๐
รวมบทประพันธ์ทั้งหมด	๙๑๔

๒.๓.๗ ความแพร่หลายของวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูในภาคใต้

วรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู เป็นวรรณกรรมทางศาสนาที่มีความสำคัญเรื่องหนึ่ง ความแพร่หลายของวรรณกรรมเรื่องนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากการให้สัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งทำให้ทราบว่าความแพร่หลายของวรรณกรรมเรื่องนี้มีอยู่ในระดับหนึ่ง

จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทำให้ทราบว่าวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพูมีอยู่ในวัดเก่าแก่หลายวัดในอำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

วรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู เท่าที่ทราบแบ่งออกเป็น ๓ กลุ่ม กลุ่มแรกคือตัวที่เป็นวรรณกรรมภาษาบาลีเรื่องชมพูบดีสูตร ซึ่งพบในภาคใต้ด้วยเช่นกัน อย่างเช่นที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งพบคัมภีร์ใบลานเรื่องชมพูบดีสูตรที่เป็นตัวบาลีจำนวนหลายผูก ในวัดเก่าแก่ของตัวเมืองไชยา ซึ่งตนเองได้มีโอกาสไปช่วยจัดทำบัญชีคัมภีร์ของวัดในตำบลพุมเรียง คือ วัดสมุหนิมิต วัดโพธาราม วัดเหนือ วัดใหม่พุมเรียง เพราะฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่า วรรณกรรมเรื่อง ท้าวชมพูที่เป็นภาษาบาลีเองก็มีแพร่หลายอยู่แล้วในภาคใต้^{๑๙๖}

จากนี้ แสดงให้เห็นได้ว่าวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูต้นฉบับที่เป็นภาษาบาลีก็ได้มีแพร่หลายอยู่แล้วในเมืองเก่าของจังหวัดสุราษฎร์ธานี อย่างเช่นในอำเภอไชยา นอกจากต้นฉบับที่

^{๑๙๖} สัมภาษณ์ รศ.ดร.ศานติ ภักดีคำ, หัวหน้าสาขาวิชาภาษาเขมร ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๘ มกราคม ๒๕๖๑.

เป็นภาษาบาลีอันเป็นกลุ่มที่หนึ่งแล้ว ยังพบกลุ่มที่สองซึ่งเป็นฉบับที่แปลจากภาษาบาลีมาเป็นสำนวนเทศน์ ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

กลุ่มที่สองคือ ฉบับที่แปลจากภาษาบาลีเป็นสำนวนเทศน์ ซึ่งเป็นฉบับที่แปลมาเป็นภาษาไทยแล้ว หรือเรียกว่าชมพูบดีสูตรเผด็จ ก็คือที่แปลมาเป็นวรรณกรรมร้อยแก้ว และพระภิกษุนิยมนำมาใช้เทศน์ ซึ่งทั้งสองนี้มีความเกี่ยวเนื่องกันคือเป็นตัวคัมภีร์ที่อิงบาลีและที่ใช้ในการเทศน์ซึ่งก็พบในภาคใต้ด้วย และจากสำนวนที่ใช้เทศน์นี้ เมื่อได้รับความนิยมมากขึ้นก็นำไปสู่กลุ่มที่สาม คือตัว วรรณกรรมร้อยกรองเรื่องชมพูบดี เพราะฉะนั้น สำหรับความแพร่หลายของวรรณกรรมเรื่องชมพูบดีในภาคใต้ จึงมองได้เป็นสามกลุ่ม คือ กลุ่มแรกเป็นต้นฉบับที่เป็นภาษาบาลี กลุ่มที่สองเป็นฉบับแปลที่เป็นสำนวนเทศน์ และสำนวนที่สาม ก็คือจากสำนวนเทศน์มาเป็นฉบับวรรณกรรมประเภทร้อยกรองซึ่งเจอหลายสำนวน แต่ไม่แน่ใจว่าสำนวนต่าง ๆ ที่กล่าวนี้จะเหมือนกันหรือไม่ ซึ่งสามารถไปดูได้ที่มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช ซึ่งอาจจะได้ข้อสรุปว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างไร ระหว่างวรรณกรรมที่ผู้วิจัยใช้ศึกษา ถ้าไปเทียบกันแล้ว หากปรากฏว่าเป็นคนละสำนวนก็จะยิ่งดี เพราะจะได้มองเห็นความแตกต่าง และสามารถอธิบายได้เพิ่มเติมในแง่ของการตั้งข้อสังเกตว่าเป็นการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างเนื้อหาของฉบับนี้ กับฉบับที่มีการตีพิมพ์เผยแพร่ไปแล้ว^{๑๙๗}

แต่ผู้ทรงคุณวุฒิบางท่านได้ให้ความเห็นว่า ความแพร่หลายของวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูพนีไม่น่าจะมีแพร่หลายมากนัก อาจเป็นเพราะได้รับความนิยมน้อย ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

เท่าที่พอมีประสบการณ์ ตนเองได้พบต้นฉบับของวรรณกรรมเรื่องนี้เพียงไม่กี่ฉบับที่ คือที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งพบที่อำเภอเกาะสมุย และต้นฉบับที่ว่านี้ก็ขาดหายมีสภาพไม่สมบูรณ์ คาดว่าไม่น่าจะเป็นที่รู้จักแพร่หลายทั่วไป^{๑๙๘} สอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ว่า

เคยได้ยินผู้สูงอายุเล่าให้ฟัง แต่ก็นานมากแล้ว และคิดว่าวรรณกรรมประเภท หนังสือบูดไม่ว่าจะเป็นเรื่องใด ๆ เป็นที่รู้จักกันเฉพาะในหมู่คนผู้สูงวัยอายุ ๗๐ ปีขึ้นไปเท่านั้น และคงเลยมความสนใจของคนในยุคปัจจุบันไปแล้ว ความแพร่หลายของวรรณกรรมเรื่องนี้อาจจะมียุคสมัยหนึ่งเท่านั้น แต่มีใช้อยู่ปัจจุบัน^{๑๙๙}

^{๑๙๗} สัมภาษณ์ รศ.ดร.ศานติ ภักดีคำ, หัวหน้าสาขาวิชาภาษาเขมร ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๘ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๑๙๘} สัมภาษณ์ ศาตราจารย์ชวน เพชรแก้ว, ข้าราชการบำนาญ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๑๙๙} สัมภาษณ์ พระครูจิตรธรรมคุณ (เจน คุณาโกโร), เจ้าอาวาสวัดปรางหมู่ใน ต.ปรางหมู่ อ.เมือง จ.พัทลุง, ๓๐ มกราคม ๒๕๖๑.

ในขณะที่ผู้ทรงคุณวุฒิบางท่านให้แนวคิดที่แตกต่างออกไปว่า หากมองในภาพรวมความแพร่หลายของวรรณกรรมลายลักษณ์ภาคได้มีมากขึ้น สังเกตได้จากการพิมพ์วรรณกรรมลายลักษณ์โบราณโดยสถาบันต่าง ๆ ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

ในภาพรวมของวรรณกรรมลายลักษณ์ภาคได้ว่า ถ้ากล่าวถึงความแพร่หลายของวรรณกรรมลายลักษณ์ภาคได้แล้ว ก็มีความกว้างกว่าเดิมมาก เพราะหลังจากที่วิทยาลัยครุ นครศรีธรรมราช (มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช) ได้พิมพ์เผยแพร่ และสถาบันทักษิณก็ได้พิมพ์เผยแพร่ในเวลาต่อมา นั่นก็ชี้ให้เห็นว่ามีความแพร่หลายออกไปแล้ว เพราะฉะนั้นถ้ามีฉบับใหม่เพิ่มขึ้นมาก็จะยิ่งดีขึ้นอีก เพราะต่อไปข้างหน้าถ้าจะมีผู้ศึกษาในแง่ของการเปรียบเทียบ ก็จะทำให้วรรณกรรมเรื่องนี้มีความแพร่หลายออกไปยิ่งขึ้นอีก^{๒๐๐}

คำให้สัมภาษณ์ข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นว่าความแพร่หลายของวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูนี้มีอยู่ในยุคหนึ่งเท่านั้น ถึงแม้ปัจจุบันความแพร่หลายของวรรณกรรมเรื่องนี้จะลดน้อยลง แต่ก็แสดงให้เห็นว่าในยุคหนึ่ง ผู้คนรู้จักวรรณกรรมเรื่องนี้เป็นอย่างดี ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

ถ้ากล่าวถึงท้าวชมพู คนในรุ่นเก่าอย่างคุณทวดของตนเองเคยสวดให้ฟัง ก็แสดงให้เห็นว่าวรรณกรรมเรื่องนี้ได้เป็นที่แพร่หลายมาก่อนแล้ว ไม่ว่าจะเป็นลีลาของบทร้อยกรอง ซึ่งแต่งเป็นคำกาพย์ประเภทต่าง ๆ ซึ่งมีความงดงาม มีความไพเราะ และยิ่งถ้ามีคนสวดที่มีน้ำเสียงไพเราะด้วยก็จะยิ่งได้รับความนิยมไปด้วย ส่วนนักอ่านที่อ่านเพื่อเนื้อหา หรืออ่านเพื่อความรู้ อ่านเพื่อคติธรรมก็มีอยู่แล้ว ตนเองเชื่อว่าท้าวชมพูมีความแพร่หลายสูง ทั้งนี้เพราะตามศูนย์วัฒนธรรมจะเจอวรรณกรรมเรื่องนี้อยู่บ่อย ไม่ว่าจะเป็นของสถาบันทักษิณ ที่ราชภัฏภูเก็ต (มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต) ที่สุราษฎร์ (มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี) อย่างที่ต้นฉบับที่ผู้วิจัยใช้ศึกษานี้เป็นของฉบับจังหวัดสุราษฎร์ด้วยแล้ว ก็ยิ่งแสดงให้เห็นถึงความแพร่หลาย หรือความนิยมที่มีต่อวรรณกรรมเรื่องนี้อยู่แล้ว ทั้งนี้เพราะแม้ชาวบ้านยังมีวรรณกรรมเรื่องนี้เก็บไว้ที่บ้าน เพราะฉะนั้นวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพูก็ต้องเป็นที่แพร่หลายอย่างแน่นอน และอาจจะเป็นการคัดลอกต่อ ๆ กันมา เพราะในสมัยก่อนไม่มีเครื่องถ่ายเอกสารอย่างเช่นในสมัยนี้ ทั้งนี้ในการคัดกันมานั้นก็ต้องมีการตรวจสอบต้นฉบับกันมาเป็นอย่างดี เราจะได้เห็นว่าที่คัดลอกกันมาอย่างนี้ ผู้คัดลอกจะต้องมีความตั้งใจ มีสมาธิสูงมาก เพราะมีเครื่องหมายฟองมัน มีลวดลายดอกไม้ ซึ่งฉบับนี้เป็นวรรณกรรมประเภทบุตชาว ตัวอักษรยังมีลักษณะคล้ายตัวขอม พ.ศ.ที่เขียนจบตรงกับพ.ศ. ๒๓๕๓ ซึ่งตรงกับรัชกาลที่ ๒ รัตนโกสินทร์ตอนต้น ซึ่งถือว่าเก่ามาก หลังจากอยุธยาไม่นาน ตนจึงเชื่อว่าเรื่องท้าวชมพูคงแพร่หลายมาแล้ว

^{๒๐๐} สัมภาษณ์ ศาสตราจารย์กิตติคุณ เกตุทัต ล้อม เพ็งแก้ว, ข้าราชการบำนาญมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี,

เพราะท้าวชมพู่เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า คือท้าวชมพู่ไปทำแข่งฤทธิ์กับพระพุทธเจ้า และเมื่อพ่ายแพ้ก็ยอมบวชในพระพุทธศาสนา เป็นภิกษุ เป็นพระสาวก ซึ่งก็ถือว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า^{๒๐๑} ซึ่งก็สอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ว่า

เมื่อตอนที่ตนเองยังเป็นเด็ก ๆ ก็เคยได้ยินวรรณกรรมเรื่องนี้อยู่ เพราะว่าในตอนเด็ก ๆ ตนเองเป็นผู้อ่านหนังสือให้คุณยายฟัง และมีโอกาสได้อ่านวรรณกรรมเรื่องนี้ด้วย แต่ในปัจจุบันตนมีความทรงจำเกี่ยวกับวรรณกรรมเรื่องนี้ค่อนข้างเลือนราง แต่ก็กล่าวได้ว่า วรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู่ในสมัยก่อนก็นิยมนำมาอ่านกันดังเช่นกับวรรณกรรมพื้นบ้านเรื่องอื่น ๆ เช่นเรื่องนางสุธนมโนราห์ เป็นต้น ซึ่งเป็นวรรณกรรมประเภทประโลมโลก ซึ่งก็แสดงให้เห็นวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู่ก็ได้รับความนิยมชมชอบในหมู่ประชาชนไม่ต่างจากวรรณกรรมเรื่องอื่น ๆ ในสมัยนั้น^{๒๐๒}

จากการที่ผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่านได้กล่าวมานี้ สรุปได้ว่า วรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู่นี้ได้เคยมีแพร่หลายมาแล้วในสมัยหนึ่ง โดยเฉพาะในจังหวัดสุราษฎร์ธานีซึ่งปรากฏต้นฉบับที่เป็นภาษาบาลีอยู่ด้วย โดยเฉพาะในเมืองเก่าอย่างเมืองไชยา ในจังหวัดอื่น ๆ ก็มีแพร่หลายบ้างเล็กน้อย อีกทั้งวรรณกรรมเรื่องนี้คงไม่แพร่หลายอยู่เฉพาะในหัวเมืองปักษ์ใต้เท่านั้น แต่คงมีแพร่หลายอยู่ทั่วประเทศ และจากความแพร่หลายนี้เอง พระภิกษุจึงนิยมนำวรรณกรรมเรื่องนี้ที่เป็นสำนวนเทศน์มาเทศน์ให้ประชาชนได้ฟัง ดังที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้ประทานพระอธิบายไว้ว่า การเทศน์เรื่องชมพูบดีสูตร จะมีทั้งเทศน์ธรรมาสน์เดียว หรือเทศน์ ๓ ธรรมาสน์แบบปุจฉาวิสัชนา แต่การเทศน์ ๓ ธรรมาสน์จะได้รับความนิยมมากกว่า โดยจะต้องใช้พระสงฆ์ทำหน้าที่เทศน์ถึง ๓ รูปแบบเดียวกับการเทศน์มหาชาติ พระสงฆ์รูปหนึ่งสมมติกันว่าเป็นพระพุทธเจ้าที่ทรงเนรมิตพระวรกายเป็นพระธรรมราชาธิราช รูปหนึ่งเป็นท้าวชมพู่ รูปหนึ่งเป็นพระเจ้าพิมพิสาร เทศน์ได้ถามโต้ตอบกันด้วยเรื่องพระธรรมวินัย เรื่องบาปบุญคุณโทษ^{๒๐๓}

๒.๓.๗.๑ ความนิยมในการนำมาใช้สวดอ่านในชุมชน

การอ่านวรรณกรรมกลอนสวดภาคใต้เรียกว่า “สวดหนังสือ” แหล่งสำคัญของการสวดหนังสือในภาคใต้คือ วัด ในสมัยก่อนชาวใต้นิยมสวดอ่านหนังสือกันในวัดในวัดสำคัญทางศาสนา

^{๒๐๑} สัมภาษณ์ รศ.ดร.สีปวงศ์ ธรรมชาติ, ผู้อำนวยการอาศรมวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช, ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๒๐๒} สัมภาษณ์ พระครูภูววิธาน (กระจำจ ปรีบุญโณ), เจ้าอาวาสวัดบ้านสวน ต.มะกอกเหนือ อ.เมือง จังหวัดพัทลุง, ๓ กุมภาพันธ์, ๒๕๖๑.

^{๒๐๓} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, เรื่องท้าวมหาชมพู ซึ่งถือกันมาแต่โบราณว่าเป็นต้นตำนานพระพุทธรูปทรงเครื่อง, หน้า ๖.

และวันธัมมัสวณะ โดยการสวดจะมีทั้งกลางวันและกลางคืน ในช่วงกลางวันจะมีการสวดก่อนพระจะขึ้นธรรมาสน์แสดงพระธรรมเทศนา ส่วนเวลากลางคืนจะสวดหนังสือหลังจากทำวัตรสวดมนต์เย็นเสร็จแล้ว ทั้งนี้เนื่องจากในสมัยก่อนพุทธศาสนิกชนชาวใต้จะนิยมมานอนค้างคืนในวัด ในวันธัมมัสวณะ หรือในช่วงเช้าพรรษา แล้วจะกลับบ้านในเช้าวันรุ่งขึ้น โดยผู้ที่ทำหน้าที่สวดหนังสือจะเป็นผู้ที่สามารถอ่านหนังสือได้คล่องจะเป็นผู้ชายหรือผู้หญิงก็ได้ เรื่องที่จะนำมาสวดเป็นเรื่องที่มุ่งให้เกิดความเพลิดเพลิน วรรณกรรมเรื่องท้าวชมพูก็เป็นเรื่องหนึ่งที่นิยมนำมาสวดอ่านกัน

๒.๓.๗.๒ การฟื้นฟูประเพณีการสวดด้าน

ประเพณีการสวดด้าน เป็นประเพณีการสวดหนังสือวรรณกรรมร้อยกรองประเภทนิทานที่มีความเก่าแก่ประจำท้องถิ่นจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดความเพลิดเพลิน และให้ความรู้ที่เป็นคติสอนใจ ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

การสวดด้านจะมีเฉพาะในวันธัมมัสวณะ ซึ่งจะมีพุทธศาสนิกชนมาทำบุญฟังธรรม ณ วัดพระมหาธาตุท้าวพรวิหาร ที่ถือกันว่าเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนามาแต่โบราณ โดยการ สวดด้านจะเริ่มก่อนพระสงฆ์ขึ้นธรรมาสน์แสดงธรรมตามระเบียบรอบด้านพระวิหารคดทั้งสี่ด้าน ซึ่งมีพระพุทธรูปประดิษฐานอยู่รอบด้านระเบียงคด พระพุทธรูปเหล่านี้เรียกว่าพระด้าน เมื่อจัดให้มีการสวดหนังสือที่ระเบียงพระด้าน จึงเรียกการสวดหนังสือว่า สวดหนังสือที่พระด้าน แต่ต่อมาคำพูดนี้ก็สั้นลงเหลือเพียงคำว่า สวดด้าน^{๒๐๔} ซึ่งสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ว่า

ย้อนหลังไปก่อนหน้านี้ บริเวณเจดีย์รายรอบ ๆ พระบรมธาตุนคร เป็นสถานที่เรียนหนังสือของพระเณร ก่อนที่จะมีการเรียนบาลีก็จะมีการสวดก่อน ซึ่งเรียกว่าสวดโอ้เอ้วิหารราย และโดยรอบวิหารจะมีที่สำหรับให้พระภิกษุนั่งแสดงธรรม ญาติโยมก็จะนั่งฟังธรรมกัน รายรอบวิหารและก็มีสวดหนังสือกัน นั่นก็คือรูปแบบของการสวดหนังสือในสมัยก่อน^{๒๐๕}

รูปแบบของการสวดด้านนั้นคือการอ่านหนังสืออย่างมีทำนอง ผู้สวดจึงต้องมีความสามารถพิเศษ เช่น มีน้ำเสียงดี และสามารถจดจำหนังสือได้ดี ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

การสวดก็คือการอ่านอย่างมีทำนองนั่นเอง ใช้รูปการสวดอย่างการสวดคาถา หรือสวด พระบาลี โดยใช้ลีลาจังหวะประกอบ เพื่อให้เกิดความน่าสนใจ เย็นใจ มีสมาธิ เพราะฉะนั้นลีลาการสวดจึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา แต่ผู้สวดต้องเป็นคนเก่งด้านการอ่าน ความทรงจำที่ดี ซึ่งบางคนสามารถสวดได้โดยไม่ต้องดูหนังสือก็มี บางคนก็สามารถสวดได้ เป็น

^{๒๐๔} สัมภาษณ์ รศ.ดร.สีปพงศ์ ธรรมชาติ, ผู้อำนวยการอาศรมวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช, ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๒๐๕} สัมภาษณ์ พระครูอรุณสุตาลังการ (ปรีดา ขนติธมโม) ผศ.ดร., ผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช, ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

เล่ม เป็นเรื่องโดยไม่ต้องดูหนังสือการสวดจึงมีส่วนสำคัญมากในการที่จะส่งเสริมพระพุทธศาสนา กล่อมเกลাজิตใจผู้คนให้อ่อนโยน มีความรู้สึกเป็นสุขภายใน ทั้งสุขใจ สุข กาย พอได้ฟังสวดที่ทำให้รู้สึกมีความสุขแล้ว ก็ได้ฟังพระธรรมเทศนา ได้เห็นผ้ากาสา พัสตรก็จะยิ่งมีความสุขมากขึ้น เป็นความงดงาม หรืออาจเรียกได้ว่าเป็นกุสโลบายของบรรพชนที่ได้จัดให้มีสิ่งเหล่านี้ เข้าใจว่าที่วัดพระบรมธาตุไชยาก็น่าจะมีการสวด วัดใหญ่ ๆ ก็น่าจะมีการสวด เช่นที่วัดเขียนบางแก้วจังหวัดพัทลุง ก็น่าจะมีการสวดอยู่เช่นกัน นี่คือเรื่องราวที่ผ่านมาเกี่ยวกับเรื่องการสวดหนังสือภายในวัดหรือที่เรียกว่าการสวดด้าน^{๒๐๖}

สอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ว่า

ประเพณีการสวดหนังสือ ตนเองเคยเจอที่จังหวัดนครศรีธรรมราช บริเวณรอบ ๆ พระวิหาร ซึ่งเรียกว่าพระด้าน ส่วนจังหวัดสุราษฎร์ธานีตนเองไม่ค่อยมั่นใจว่าเคยมีหรือไม่ แต่คิดว่าที่ไชยาก็น่าจะเคยมีประเพณีการสวดหนังสือ^{๒๐๗}

ส่วนเหตุผลที่ต้องมีการสวดหนังสือนั้น ก็คือเพื่อใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ของคนที่มาวัด อีกทั้งคนในสมัยก่อนไม่มีสื่อที่ให้ความบันเทิงอย่างเช่นในปัจจุบัน การสวดหนังสือกันฟัง จึงเป็นการผ่อนคลายไปในตัว ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

การสวดหนังสือคล้าย ๆ กับเป็นการให้ความบันเทิงของชาวบ้าน เพราะคนในสมัยก่อนไม่มีสื่อที่ให้ความบันเทิงอย่างเช่นในปัจจุบันนี้ อย่างดีก็มีหนังตะลุง มโนราห์ เพลงบอก เพราะฉะนั้น การสวดหนังสือ นอกจากจะเพื่อความบันเทิงแล้ว คนเฒ่าคนแก่หลังจากไปวัดในตอนเช้าแล้ว เมื่อพระฉันอาหารเช้าเสร็จแล้ว ก็ยังอยู่ที่วัด ยังมีเวลาว่างในระหว่างเที่ยง ใช้เวลาว่างนั้นสวดหนังสือกันฟัง เมื่อเลยเที่ยงไปแล้ว ก็ยังมีเวลาว่างสำหรับคนที่ยังค้างที่วัดต่อ ก็มีการสวดหนังสืออีก สำหรับคนที่สวดหนังสือนั้นไม่จำเป็นว่าจะต้องอ่านหนังสือออก แต่ใช้ความจำ คือฟัง ๆ จนจำได้ เหตุผลอีกประการหนึ่งที่ต้องมีการสวดหนังสือก็เพราะว่า ในสมัยก่อนนั้นหนังสือที่เขียนขึ้นแต่ละฉบับมีไม่มาก เพราะฉะนั้นวิธีการที่จะให้อ่านต่อ ก็คือการคัดลอกถ้าไม่คัดลอกก็คือสวด พอสวดบ่อยก็จำได้ เวลาจะศึกษาก็นำคนที่สวดได้มาสวดให้ฟัง^{๒๐๘}

^{๒๐๖} สัมภาษณ์ รศ.ดร.สีปงศ์ ธรรมชาติ, ผู้อำนวยการอาศรมวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช, ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๒๐๗} สัมภาษณ์ ศาตราจารย์ชวน เพชรแก้ว, ข้าราชการบำนาญ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๒๐๘} สัมภาษณ์ ศาตราจารย์ชวน เพชรแก้ว, ข้าราชการบำนาญ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าการสวดหนังสือมีความสำคัญในแง่ของการสร้างปฏิสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้คน และเป็นประเพณีอันดีงามที่เคยมีอยู่ การที่จะฟื้นฟูประเพณีการสวดหนังสืออาจเป็นเรื่องยากในสังคมปัจจุบัน ซึ่งผู้คนไม่ค่อยมีเวลาให้กับกิจกรรมที่ต้องใช้เวลานาน ๆ ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

การฟื้นฟูประเพณีการสวดหนังสือน่าจะเป็นไปได้ยากมากในสังคมปัจจุบันเมื่อก่อนนั้นผู้สวดคือชาวบ้านที่ไปวัด แต่ปัจจุบันชาวบ้านไม่ค่อยจะมีเวลาไปวัด อีกทั้งการสวดหนังสือเท่าที่เห็นก็มีคนนิยมกันในยุคหนึ่งเท่านั้น มาช่วงหลังก็ไม่ค่อยได้รับความนิยม ฉะนั้นการจะฟื้นฟูกันขึ้นใหม่จึงเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยาก^{๒๐๙}

คำสัมภาษณ์ดังกล่าวนี้สอดคล้องกับความเห็นที่ว่า

การฟื้นฟูประเพณีการสวดหนังสือภายในวัด เป็นสิ่งที่จำเป็นที่จะต้องมีการฟื้นฟู แต่วิธีการฟื้นฟูขึ้นใหม่ค่อนข้างจะเป็นการยาก เหตุก็เพราะว่าระบบสังคมที่มีความเปลี่ยนไป^{๒๑๐}

ถึงแม้ว่าการฟื้นฟูประเพณีการสวดหนังสือจะเป็นเรื่องยาก แต่หากจะมีการฟื้นฟูประเพณีการสวดหนังสือขึ้นมาใหม่ ต้องทำให้เห็นว่าเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และเป็นเสมือนสินค้าทางวัฒนธรรม ชุมชนจึงมีความสำคัญ ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

การฟื้นฟูต้องเริ่มที่วัดเป็นอันดับแรก คืออาจจะต้องเริ่มในเทศกาลสำคัญ ๆ ในทางศาสนา ซึ่งมีประชาชนรวมกันมาก ๆ และต้องพยายามสร้างกระแสให้เห็นว่า ประเพณีการสวดด้านของภาคใต้เป็นอย่างไร จังหวัดนครศรีธรรมราช ในจังหวัดพัทลุงมีประเพณีอย่างนี้อยู่รูปแบบการสวดอย่างไร ทำนองเป็นอย่างไร มีกีทำนอง ฉะนั้นจึงต้องมีการให้ความรู้ และก็พยายามให้คนในท้องถิ่น หรือหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องมองเห็นว่าสิ่งนี้เป็นอัตลักษณ์ที่สามารถจะนำเสนอให้ปรากฏได้ การที่จะฟื้นฟูวัฒนธรรมที่ดูเหมือนจะขาดช่วงไปจากคนในปัจจุบันแล้วให้กลับฟื้นตัวขึ้นใหม่ ที่สำคัญคือจะต้องพยายามทำให้เห็นว่าเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นความเป็นตัวตน และเป็นของที่ยังขายได้ จะต้องทำให้เป็นเหมือนสินค้าทางวัฒนธรรมขึ้น และเป็นวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ไม่ปรากฏในที่อื่น นี่คือการหนึ่งที่จะฟื้นฟูประเพณีการสวดหนังสือในวัดได้^{๒๑๑}

^{๒๐๙} สัมภาษณ์ ศาตราจารย์ชวน เพชรแก้ว, ข้าราชการบำนาญ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๒๑๐} สัมภาษณ์ รศ.ดร.ศานติ ภักดีคำ, หัวหน้าสาขาวิชาภาษาเขมร ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๘ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๒๑๑} สัมภาษณ์ รศ.ดร.ศานติ ภักดีคำ, หัวหน้าสาขาวิชาภาษาเขมร ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๘ มกราคม ๒๕๖๑.

นอกจากนั้นการอาศัยสื่อสมัยใหม่เป็นเครื่องมือในการเผยแพร่กิจกรรม ก็เป็นวิธีการหนึ่งที่จะทำให้คนในปัจจุบันสามารถเข้าถึงได้ง่าย ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

การเผยแพร่โดยการนำลงสื่อออนไลน์ต่าง ๆ เพื่อแสดงให้เห็นว่าลักษณะทำนองการสวดมีกี่แบบ เพื่อให้คนในปัจจุบันสามารถเข้าถึงได้ เพราะคนในปัจจุบันไม่มีเวลาเหมือนดังเช่นคนในสมัยก่อน แต่บางคนอาจสนใจที่จะศึกษาโดยอาศัยสื่อต่าง ๆ ก็จะช่วยให้อรรถประโยชน์เหล่านี้กลับฟื้นชีวิตขึ้นมาได้ อีกทั้งเมื่อมีเรื่องการสวดหนังสือ มันก็จะย้อนกลับมาถึงการฟื้นฟูตัวคัมภีร์ด้วย เพราะว่าหนังสือเหล่านี้คือเรื่องที่ถูกลืมมาใช้สวดกันนั่นเอง เช่นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช อาจจะเริ่มที่ตำนานพระธาตุ จังหวัดพัทลุงอาจจะเริ่มต้นด้วยตำนานนางเลียดขาว นี่คือวิธีการที่จะฟื้นฟูประเพณีการสวดหนังสือภายในวัดขึ้นมาได้^{๒๑๒}

ในขณะที่ผู้ทรงคุณวุฒิบางท่านได้ให้มุมมองที่น่าสนใจว่า การสวดหนังสือในรูปแบบเดิมอาจไม่น่าสนใจในปัจจุบัน แต่หากนำรูปแบบการสวดมาประยุกต์ให้ทันสมัย มีการประกอบทำนองด้วยเครื่องดนตรี ผู้คนก็อาจสนใจขึ้น ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

การฟื้นฟูที่จะให้ได้ผลที่สุดก็ต้องอาศัยวิธีการของนักร้องลูกทุ่งที่เขาใช้เสียงแหล่ เหมือนอย่างที่ว่า พร ภิรมย์^{๒๑๓} ทำเพลงดาวลูกไก่ เพราะฉะนั้นหากมีนักร้องที่มีชื่อเสียงนำเรื่องนี้ตอนใดตอนหนึ่งไปเรียบเรียงเป็นเนื้อเพลง แล้วใส่ทำนองเข้าไป เพราะตนเองมองว่า แนวคิดในเพลงลูกทุ่งที่เขาใช้บทแหล่ กับบทแหล่ที่พระใช้เทศน์กันอยู่นี้มีความสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก จึงหมายความว่าเทศน์แหล่ กับการร้องเพลงมีความสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก^{๒๑๔}

ส่วนการที่จะนำเนื้อหาตอนใดของวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพุนำมาปรับเป็นเพลงลูกทุ่งนั้น ควรนำคำประพันธ์ประเภทกาพย์มาทำเป็นชื่อเพลง ถึงแม้ว่าจะไม่สามารถฟื้นฟูประเพณีการสวดหนังสือได้ แต่ก็ใช่วิธีการทดแทนการสวดหนังสือได้ ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

เพลงที่จะใช้ควรใช้ชื่อกาพย์ หรือชื่อบทร้อยกรองในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู่ เช่น กลบท นาคปริพนธ์เข้ามาเกี่ยวข้องกับเพลงแหล่อย่างที่กำลังกล่าวแล้ว ตนเข้าใจว่าเวลาที่ถอดความออกมาเป็นระเบียบฉันทลักษณ์ ซึ่งประกอบด้วยคำประพันธ์ประเภทต่าง ๆ มากมาย และมีความสัมพันธ์ประเภทหนึ่งซึ่งตนเองเคยพบคือ นางกราย คือการนำกาพย์สุรางคนางค์ผสมกับกาพย์ฉก เป็นห้าบท เพราะนั่นถ้าจะนำคำประพันธ์เหล่านี้มาตั้งเป็นชื่อเพลงที่สามารถนำมา

^{๒๑๒} สัมภาษณ์ รศ.ดร.ศานติ ภักดีคำ, หัวหน้าสาขาวิชาภาษาเขมร ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๘ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๒๑๓} พร ภิรมย์ อดีตนักร้องเพลงลูกทุ่ง ผู้นำนิทานเรื่องดาวลูกไก่ มาทำเป็นเพลงแหล่จนโด่งดัง.

^{๒๑๔} สัมภาษณ์ ศาสตราจารย์ชานน เกตุทัต ล้อม เพ็งแก้ว, ข้าราชการบำนาญ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, ๒๔ มกราคม ๒๕๖๑.

แหล่ได้ ก็จะช่วยให้คนหันมาสนใจต้นฉบับเดิมขึ้นมาด้วย วิธีการอย่างนี้ตนเองคิดว่า ถึงแม้ว่า จะไม่สามารถฟื้นฟูประเพณีการสวดหนังสือได้ แต่น่าจะเป็นวิธีการที่จะช่วยทดแทนการสวดหนังสือได้^{๒๑๕}

การที่จะฟื้นฟูประเพณีการสวดหนังสือนั้นจะต้องมีกลุ่มเป้าหมายที่ชัดเจน เพราะหากขาดกลุ่มเป้าหมายที่ชัดเจน การฟื้นฟูอาจไม่ประสบผลสำเร็จ ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

จะฟื้นฟูประเพณีการสวดหนังสือขึ้นมาใหม่ก็ได้ แต่ก็ต้องมีกลุ่มเป้าหมายที่ชัดเจน เพราะหากไม่สามารถหากกลุ่มเป้าหมายได้ ก็จะไม่มีความสนใจ อย่างที่ตนเองได้เคยไปร่วมพิธีการสวดพระนิพพานโสธ ที่มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์ วิทยาเขตศรีธรรมราชโคราชจัด ในปีแรกการจัดนั้นแทบจะไม่มีผู้ฟัง ประชาชนที่มาไหว้พระธาตุ เมื่อเห็นพิธีการสวดพระนิพพานโสธก็ไม่ทราบว่าเขาสวดอะไรกัน และไม่ให้ความสนใจ^{๒๑๖}

นอกจากการหากกลุ่มเป้าหมายให้ได้แล้ว การที่จะให้ประชาชนหันมาให้ความสนใจนั้น ต้องอาศัยวิธีการที่เรียกว่ากลุ่มจัดตั้ง ซึ่งกลุ่มจัดตั้งนี้จะเป็นตัวดึงดูดความสนใจของผู้คน ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

ต่อมาเมื่อมีกลุ่มจัดตั้งโดยเป้าหมายอยู่ที่นักเรียนนักศึกษา และอาศัยการนำเสนอข่าวออกสื่อต่าง ๆ จึงทำให้กระแสการสวดพระนิพพานโสธได้รับการตอบรับในวงกว้างขึ้น จนโครงการนี้ถูกจัดขึ้นทุกปี ด้วยเหตุผลว่าได้นำเข้าไปสู่พื้นที่ของสถาบันการศึกษา และเขาก็มีเครือข่าย และสามารถทำให้ติดสือว่ามีการสวดที่เรียกว่าพระนิพพานโสธ เพราะฉะนั้นการจัดกิจกรรมที่ต้องอาศัยความศรัทธาในเรื่องแบบนี้ยังมีความจำเป็น และไม่ใช่ว่าเรื่องพระนิพพานโสธเท่านั้น แม้กระทั่งการสวดพระไตรปิฎกก็มีแนวทางอันเดียวกัน ที่สำคัญก็คือให้มีกลุ่มศรัทธาสักกลุ่มหนึ่งขึ้นมาก่อน^{๒๑๗}

นอกจากจัดให้มีกลุ่มเป้าหมาย และกลุ่มจัดตั้ง หรือกลุ่มผู้ศรัทธาขึ้นมาก่อนแล้ว อีกกลุ่มหนึ่งซึ่งจัดว่าเป็นผู้เกี่ยวข้องโดยตรงกับประเพณีวัฒนธรรม และเป็นผู้มีกำลังที่จะผลักดันให้มีการฟื้นฟูประเพณีการสวดหนังสือได้ก็คือหน่วยงานทางราชการ เพราะกลุ่มนี้จัดได้ว่าเป็นผู้มีหน้าที่โดยตรงอยู่แล้ว ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

^{๒๑๕} สัมภาษณ์ ศาสตราจารย์ชานเกตุทัต ล้อม เพ็งแก้ว, ข้าราชการบำนาญมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, ๒๔ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๒๑๖} สัมภาษณ์ พระครูอรุณสุตาลังการ (ปรีดา ขนติธมโม) ผศ.ดร., ผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช, ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๒๑๗} สัมภาษณ์ พระครูอรุณสุตาลังการ (ปรีดา ขนติธมโม) ผศ.ดร., ผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช, ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

อีกรุ่นหนึ่ง ซึ่งจัดว่ามีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง คือ กลุ่มของสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัด กลุ่มของสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด หรือสมาคมต่าง ๆ จัดให้มีการสวด และก็พยายามหาสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่สวด จัดให้เป็นงานประจำปี ของวัดพระธาตุอาจเป็นช่วงของมาฆบูชา และวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู่มีเหตุการณ์ตอนไหนบ้างที่สอดคล้องกับสถานการณ์ในปัจจุบัน ถ้าเป็นของ จังหวัดสุราษฎร์ ซึ่งมีประเพณีการทอดผ้าป่าในเทศกาลออกพรรษา ก็นำเหตุการณ์ในเรื่องท้าวชมพู่เข้าไปประกอบ เพราะฉะนั้นการจะช่วยฟื้นฟูประเพณีการสวดหนังสือเหมือนอย่างเช่นในก่อน ก็จะต้องอาศัยสถานการณ์ในปัจจุบัน และกลุ่มศรัทธาหรือกลุ่มเป้าหมายที่ชัดเจน^{๒๑๘}

แนวคิดที่ว่าควรจัดกิจกรรมที่สนับสนุนให้มีการสวดหนังสือนี้นับว่าสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า การจะฟื้นฟูประเพณีการสวดหนังสือในรูปแบบเดิมอย่างเช่นในอดีต คงยากที่จะเป็นไปได้ แต่ถ้าจะฟื้นฟูก็ควรปรับรูปแบบให้เหมาะกับยุคสมัย วิธีการที่น่าจะทำได้ไม่ยากคือ การจัดประกวดการอ่านหนังสือเป็นทำนองเสนาะ โดยจัดให้มีการประกวดในทุกรุ่น คือ รุ่นเยาวชน คนหนุ่มสาว และกลุ่มคนผู้สูงอายุ โดยนำบทประพันธ์ในวรรณกรรมเรื่องใดเรื่องหนึ่งมาให้อ่าน ประกวดกัน หรือในปัจจุบันคนใดเราก็ก็นิยมนิยมนำอนค่างคินที่วัดในวันอุโบสถ และก็ใช้เวลาที่ว่างจากการฟังธรรมมาสวดหนังสือ^{๒๑๙}

๒.๔ สรุป

กล่าวโดยสรุปแล้ว การที่จะฟื้นฟูประเพณีการสวดหนังสือ หรือการสวดด้านในทัศนะของผู้ทรงคุณวุฒิบางท่านมีความเห็นว่าเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยากในสังคมปัจจุบัน ทั้งนี้เพราะสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป แต่หากจะฟื้นฟูประเพณีนี้ขึ้นมาใหม่ก็มีใจว่าจะเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ อันการที่จะฟื้นฟูขึ้นใหม่นั้น ต้องทำให้ชุมชนตระหนักว่าสิ่งเหล่านี้เป็นอัตลักษณ์ของชุมชน เป็นวัฒนธรรมที่ยังขายได้อยู่ในปัจจุบัน ที่สำคัญก็คือว่าการฟื้นฟูขึ้นใหม่นั้นต้องทำให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในปัจจุบัน ในรูปแบบที่คนในยุคปัจจุบันสามารถเข้าถึงได้โดยง่าย เช่น ในรูปแบบของเพลงลูกทุ่ง เป็นต้น

^{๒๑๘} สัมภาษณ์ พระครูอรุณสุตาลังการ (ปรีดา ขนติธมโม) ผศ.ดร., ผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช, ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๒๑๙} สัมภาษณ์ พระครูภูวราภรณ์ (กระจำจ ปรีปณโณ), เจ้าอาวาสวัดบ้านสวน ต.มะกอกเหนือ อ.เมือง จังหวัดพัทลุง, ๓ กุมภาพันธ์, ๒๕๖๑.

บทที่ ๓

วิเคราะห์วรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูนุชบัณฑิต

ในการศึกษาบทที่ ๓ นี้ ผู้วิจัยได้แบ่งการศึกษาเป็น ๒ ตอน คือตอนที่ ๑ ว่าด้วยทฤษฎีที่ใช้ในการวิเคราะห์ คือ ทฤษฎีการวิเคราะห์วรรณกรรมซึ่งสรุปจากงานนิพนธ์เรื่อง “วรรณคดีวิจารณ์” ของกุหลาบ มลลิกะมาส และงานนิพนธ์เรื่อง “วิเคราะห์วรรณคดี” บุญเหลือ เทพยสุวรรณ และตอนที่ ๒ ว่าด้วยการวิเคราะห์วรรณกรรม ซึ่งแบ่งเนื้อหาการวิเคราะห์ออกเป็น ๒ ส่วน ประกอบด้วย ๑) การวิเคราะห์วรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูนุชในด้านวรรณศิลป์ และ ๒) การวิเคราะห์เนื้อหา ซึ่งจะได้กล่าวเป็นลำดับไป ดังนี้

๓.๑ เครื่องมือในการวิเคราะห์

๓.๑.๒ ทฤษฎีการวิเคราะห์วรรณกรรม

การนำเรื่องใดเรื่องหนึ่งมาพิจารณาส่วนต่าง ๆ อย่างละเอียดให้เห็นความแตกต่าง ความกลมกลืน ข้อดีข้อเสีย ข้อด้อย ฯลฯ ขอแต่ละส่วนนั้นเรียกว่า การวิเคราะห์ ในการวิเคราะห์ส่วนต่าง ๆ ดังกล่าวนั้น มีหลักกว้าง ๆ เพื่อใช้เป็นแนวทางว่าเรื่องใดบ้างที่เหมาะสมที่หยิบยกมาวิเคราะห์ และจะมีวิธีการวิเคราะห์โดยอาศัยเกณฑ์ใดในการวิเคราะห์ และความหมายของศัพท์ที่ใช้ในการวิเคราะห์จะต้องเป็นที่เข้าใจแจ่มแจ้ง มิฉะนั้นแล้วจะทำให้การวิเคราะห์คลาดเคลื่อนได้ เพราะความเข้าใจความหมายของศัพท์ที่นำมาใช้ไม่ตรงกัน^๑

การวิเคราะห์แยกส่วนต่าง ๆ ของวรรณกรรมเป็นเรื่องละเอียดละไม และจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับการประเมินคุณค่าอยู่เสมอไป จึงเป็นข้อควรระวังถึงสัมพันธภาพระหว่างส่วนเหล่านั้น ไม่ให้เป็นการแยกจากกัน การวิเคราะห์นั้นจะต้องมุ่งอธิบายลักษณะแต่ละส่วนเพื่อให้เกิดความเข้าใจวรรณกรรมที่จะวิจารณ์นั้นทั้งเรื่องให้ชัดเจนนั่นเอง

กล่าวโดยสรุปการวิเคราะห์วรรณกรรม คือการแยกวรรณกรรมที่เป็นรูปสำเร็จอยู่แล้ว ออกเป็นส่วนย่อยต่าง ๆ อย่างมีหลักเกณฑ์ ในการวิเคราะห์ควรคำนึงถึงหัวข้อต่าง ๆ ต่อไปนี้

๑. การแบ่งส่วนย่อยต่าง ๆ ที่มาประกอบกันเข้าเป็นรูปวรรณกรรมฉบับนั้น ๆ เช่น โครงเรื่อง สารัตถะของเรื่อง ตัวละคร บทสนทนา ฉาก กลวิธีและท่วงทำนองการแต่ง เป็นต้น

๒. การอธิบายลักษณะของส่วนย่อยต่าง ๆ ส่วนใดมีความเด่นหรือด้อย ซึ่งจะส่งผลให้วรรณกรรมเรื่องนั้นมีความดีหรือส่วนด้อยเพราะส่วนใด

^๑ กุหลาบ มลลิกะมาส, ศ., วรรณคดีวิจารณ์, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๘), หน้า ๙๗.

๓. พิจารณาให้เห็นจุดประสงค์สำคัญ หลักหรือกลวิธีหรือวิธีการสำคัญที่แตงนำมาใช้

๔. พิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างส่วนต่าง ๆ ในวรรณกรรมเรื่องนั้นเพื่อแสดงให้เห็นถึงความกลมกลืน ความแตกต่าง หรือความขัดแย้งระหว่างส่วนเหล่านั้น

ในการวิเคราะห์ อาจวิเคราะห์เป็นส่วนต่าง ๆ ที่ประกอบเข้ากันเป็นวรรณกรรมเรื่องนั้นได้ดังต่อไปนี้

๑. ประเภทของวรรณกรรมเรื่องนั้น (Genres)
๒. โครงเรื่องและเหตุการณ์ในเรื่อง (Plot and Events)
๓. สารัตถะหรือแก่นของเรื่อง (Theme)
๔. เวลาและสถานที่ (Setting)
๕. ตัวละครในเรื่อง และบทสนทนา (Characters and Dialogues)
๖. กลวิธีหรือเทคนิคในการแต่ง (Techniques)
๗. ท่วงทำนองหรือสไตล์การแต่ง (Style)
๘. ทางเสียงของผู้แต่ง (Tone)
๙. บรรยากาศ (Atmosphere or mood of the work)
๑๐. ปรัชญาและแนวนิยมในการแต่ง (Philosophy)^๒

โครงเรื่อง (Plot)

โครงเรื่องมีลักษณะใกล้เคียงกับเนื้อเรื่อง แต่สั้นและสับเซตกว่าเนื้อเรื่อง โครงเรื่องทำหน้าที่บอกเราว่าตัวละคร คิดอย่างไร พุดอะไร แต่จะไม่บรรยายหรือวิเคราะห์ตัวละครเหล่านั้นเหมือนในเนื้อเรื่อง แม้เหตุการณ์ก็กล่าวถึงเฉพาะเหตุการณ์สำคัญในเนื้อเรื่องเท่านั้น

บุญเหลือ เทพยสุวรรณ ได้กล่าวว่า โครงเรื่องเดียวกัน แต่เหตุการณ์ในเรื่องต่างกันก็มี โดยกล่าวถึงเรื่องรามเกียรติ์ของไทย และของชาติต่าง ๆ ว่ามีโครงเรื่องเดียวกัน แต่เนื้อเรื่องไม่เหมือนกัน ทั้งนี้พออธิบายได้ว่าโครงเรื่องคือปัญหาหรือข้อขัดแย้งนั้นเหมือนกัน เช่น พระราม พระลักษมณ์ นางสีดา ต้องพลัดพรากจากเมืองไปเดินป่าเป็นเวลานานเหมือนกันทุกฉบับ นางสีดาถูกลักพาตัว และพระรามตามไปทำศึกลงกา ได้เปรียบบ้าง เสียเปรียบบ้าง แก้ปัญหากันไปต่าง ๆ เป็นเวลานาน รายละเอียดอันเป็นเรื่องเกี่ยวกับเหตุการณ์และวิธีการเล่าเรื่องนั้นไม่เหมือนกัน แม้ว่าข้อปัญหาหรือโครงเรื่องจะเหมือนกัน เช่นเดียวกันกับเรื่องอิเหนากับดาหลัง โครงเรื่องเดียวกันคืออิเหนามีคู่หมั้นหมายจะแต่งงานกัน แต่อิเหนากลับไปหลงรักนางเมืองอื่น ไม่ยอมแต่งงานกับนางคู่หมั้น เป็นเหตุให้เกิดปัญหา และต่อมาก็มีปัญหาต่าง ๆ ตามมาเป็นอันมาก ปัญหาเหล่านี้เป็นส่วนที่เป็นโครงเรื่อง

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๘.

ส่วนรายละเอียดที่เป็นเหตุการณ์ประกอบนั้นก็เป็นส่วนหนึ่งทำให้มีเนื้อเรื่องสมบูรณ์เป็นเรื่องอิเหนาหรือดาหลัง โครงเรื่องสองเรื่องนี้จึงเหมือนกัน แต่เหตุการณ์ประกอบต่างกัน^๓

การวิเคราะห์โครงเรื่องและเหตุการณ์ในเรื่อง

หน้าที่สำคัญของเรื่องประเภทนิทาน นวนิยาย เรื่องสั้น บทละคร ก็คือการแสดงเนื้อเรื่องหรือการเล่าเรื่อง จุดสำคัญที่สุดของวรรณกรรมประเภทนี้ก็คือการเล่าเรื่องให้น่าสนใจ ให้ผู้ฟังต้องการฟังเรื่องนั้นต่อไปไม่รู้จักสิ้นสุด เรื่องทั้งหลายที่นำมาแต่งหรือเล่าในวรรณกรรมประเภทดังกล่าวแล้วข้างต้น ย่อมกล่าวถึงเรื่องชีวิตเสมอ และเรื่องของชีวิตนั้นย่อมมีคำถามว่า เรื่องนี้เกิดขึ้นแก่ชีวิตของใคร เกิดที่ไหน เมื่อใด อย่างไร เพราะฉะนั้นเรื่องเล่าแต่ละเรื่อง จึงมีบุคคลเสมอ เหตุการณ์และปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดกับบุคคลนั้น ๆ ตามเวลาและสถานที่ประกอบกันอยู่เสมอ

เหตุการณ์ในเรื่อง คือ เรื่องที่บังเกิดแก่ตัวละครในเรื่อง หรือพฤติกรรมของตัวละครเป็นรายละเอียดแต่ละเรื่องไป ในเนื้อเรื่องวรรณกรรมแต่ละเรื่องย่อมมีเหตุการณ์ต่อเนื่องกันหลายเหตุการณ์ เนื้อเรื่องหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ หลายเหตุการณ์ที่ผู้แต่งนำมาแต่งให้เป็นเรื่องราวต่อเนื่องกันตั้งแต่ต้นจนจบอย่างให้รายละเอียดตามที่ผู้แต่งเลือกแล้ว ผู้อ่านได้รู้ว่ามีเหตุการณ์ใดบ้างเกิดขึ้นแก่ตัวละครต่าง ๆ ตัวละครแต่ละตัว มีพฤติกรรมอย่างไรบ้าง เหตุการณ์เกิดขึ้นที่ไหน เมื่อไร ใครพูดอะไรว่าอย่างไร ผู้แต่งเล่าเรื่องอย่างละเอียด มีการบรรยายและพรรณนาความประกอบ ตลอดจนแสดงโดยตรงหรือโดยอ้อมให้ผู้อ่านได้เข้าใจตัวละครและเหตุการณ์อย่างแจ่มแจ้ง ตั้งแต่ต้นจนจบ^๔

ในบางกรณีโครงเรื่องอาจมีแต่เฉพาะเหตุการณ์สำคัญ ๆ ก็ได้ ไม่จำเป็นต้องมีปัญหาหรือข้อขัดแย้งเสมอไป แต่โดยทั่วไปแล้ว โครงเรื่องที่ดีและที่ผู้อ่านนิยมนั้น คือโครงเรื่องที่มีปัญหาหรือความขัดแย้งที่สำคัญเกิดขึ้นแก่ตัวละครเอกของเรื่อง เป็นปัญหาหรือความขัดแย้งที่มีความเข้มข้นรุนแรง มีอิทธิพลที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงหรือมีผลกระทบรุนแรงต่อชีวิตของตัวเอกของเรื่อง

การวิเคราะห์โครงเรื่องอาจทำได้หลายวิธี ที่จะกล่าวต่อไปนี้ เป็นวิธีการวิเคราะห์โครงเรื่องแบบหนึ่ง ดังนี้

๑. การอธิบายสถานการณ์ตอนเปิดเรื่อง (Exposition) ดังตัวอย่างในลิลิตพระลอ
สถานการณ์ในตอนเปิดเรื่อง คือการอธิบายบ้านเมืองและเรื่องเกี่ยวกับพระลอ พระเพื่อน พระแพง ขวาล่าถึงสิริโฉมของพระลอ

๒. ปัญหาเริ่มปรากฏ (Inciting moments) การที่พระเพื่อนพระแพงเริ่มสนใจพระลอ เป็นจุดเริ่มต้นของปัญหาว่าอริราชศัตรูจะรักกันได้หรือไม่

^๓ บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, ศ.,ม.ล., วิเคราะห์วรรณคดี, อ้างใน กุหลาบ มลลิกะมาส, ศ., วรรณคดีวิจารณ์, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๘), หน้า ๑๐๑.

^๔ กุหลาบ มลลิกะมาส, ศ., วรรณคดีวิจารณ์, หน้า ๑๐๐.

๓. การขยายตัวคลี่คลายของปัญหานั้น หรือเรียกอีกอย่างว่า การดำเนินเรื่อง หรือการพัฒนาเรื่อง (Development) ได้แก่ตอนสองนางทำเสน่ห์ให้พระลอหลงใหล และการแก้ไขหลายครั้งจนพระลอต้องออกเดินทางจากบ้านเมืองไปถึงเมืองสรอง จนได้พบกัน เป็นการเพิ่มปัญหาให้เข้มข้นขึ้น

๔. ปัญหาได้รับการแก้ไข และเป็นระยะที่เรื่องเปลี่ยนไปในทางใดทางหนึ่ง (Climax) คือตอนที่เจ้ายากไร้ ให้ทหารล้อมยิงกษัตริย์ทั้ง ๓ และพี่เลี้ยง

๕. การคลี่คลายเข้าสู่จุดจบ ช่วงเวลาของการแก้ปัญหา (Denouement and final suspense) การสิ้นชีวิตของตัวละครสำคัญในเรื่องทั้ง ๗ การทำศพ การทำสุญ

๖. จุดจบของปัญหา (Conclusion) ในเรื่องพระลอ เป็นเรื่องจบด้วยความตายของคู่รักทุกคน แต่ทำให้บุคคลผู้อยู่ข้างหลังนั้น กลับมีมิติต่อกัน ลบล้างความเป็นอริแก่กันในอดีต^๕

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ในการวิเคราะห์โครงเรื่องของวรรณกรรมเรื่องใดก็ตาม โครงเรื่องที่ี้จะต้องมีความสัมพันธ์กับเหตุการณ์ต่าง ๆ ในเรื่องประจวบเหมาะเกี่ยวเนื่องกันไปจากเรื่องเล็กไปสู่เรื่องใหญ่อย่างมีเอกภาพ มีรายละเอียดเท่าที่จำเป็นไม่มากเกินไปจนเนื้อเรื่องแน่น หรือหลวม เหตุการณ์ในเรื่องได้รับการคัดเลือกว่าเหมาะสมกับการดำเนินเรื่อง

โครงเรื่องรอง (Sub plot)

โครงเรื่องอาจมีความซับซ้อนขึ้น โดยมีโครงเรื่องรองซ้อนอยู่ในโครงเรื่องใหญ่ โครงเรื่องรองนี้อาจวิเคราะห์ได้ใกล้เคียงกับโครงเรื่องใหญ่ และมีขึ้นเพื่อแสดงความแตกต่างกับโครงเรื่องใหญ่ หรือเป็นคู่ขนานกันไป หรือเป็นเรื่องที่สนับสนุนโครงเรื่องใหญ่ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น^๖

สิ่งเหนือวิสัยในเรื่อง (Fantasy)

นักเขียนบางท่านเขียนแสดงความสมจริงตามปกติวิสัยของชีวิต แต่บางท่านต้องการแสดงถึงสิ่งที่อาจเป็นจริงในชีวิต ซึ่งเท่ากับขอให้ผู้อ่านเชื่อเกินออกไป เช่น บางครั้งจะเป็นการเกินออกไปในรูปการพยากรณ์โลกในภายหน้า หรือต่างโลก ต่างดาว หรืออาจเป็นการเกี่ยวกับจิตวิญญาณ ลางสังหรณ์ ไสยศาสตร์ แม่มด อุบาทว์ และอำนาจเหนือธรรมชาติต่าง ๆ

เสน่ห์ของเรื่องประเภทเหนือวิสัย อยู่ที่การประสมประสานเรื่องเกินจริงกับความจริงอย่างมีสัดส่วนที่เหมาะสม ถ้ามีมากเกินไปหรือน้อยเกินไปจะเป็นเรื่องเหลือเชื่อ ส่วนที่เป็นเรื่องเหนือวิสัยนั้นจะต้องเป็นสิ่งที่คนทราบกันอยู่แล้ว และมีเค้ามูลอยู่บ้างแล้วในความจริง เช่น เรื่องการเดินทางไปในอวกาศ การกล่าวถึงโลกหรือดาวดวงอื่น ความรู้เรื่องมิติในทางวิทยาศาสตร์หรือเรื่องวิญญาณ เรื่องภูตผีปีศาจ หรือการคืนชีพโดยอาศัยความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ เป็นต้น^๗

^๕ กุหลาบ มลลิกะมาส, ศ., คุณหญิง, *วรรณคดีวิจารณ์*, หน้า ๑๐๓.

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๔.

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๔.

สรุป

การวิเคราะห์วรรณกรรมเรื่องใดก็แล้วแต่ ในส่วนที่เป็นโครงเรื่อง เราจะพบลักษณะต่าง ๆ ต่อไปนี้ปรากฏอยู่ในส่วนนั้น ๆ และอาจนำมาเป็นข้อพิจารณาในการวิเคราะห์ คือ

๑. โครงเรื่องที่ตีโดยทั่วไป จะต้องประกอบด้วยปัญหาข้อขัดแย้ง ซึ่งอาจเป็นด้านพฤติกรรม ด้านสภาพเหตุการณ์ หรือด้านอารมณ์ของตัวละคร ถ้าเรื่องใดเรื่องหนึ่งมีปัญหาหรือข้อขัดแย้ง จะต้องมียุทธศาสตร์หรือข้อคิดที่น่าสนใจเป็นการชดเชย จึงจะนับว่ามีคุณค่า

๒. โครงเรื่องรอง หรือโครงเรื่องย่อย วรรณกรรมเรื่องยาวมักมีโครงเรื่องย่อยเพื่อสนับสนุนให้โครงเรื่องใหญ่เด่นชัด แต่ถ้าวรรณกรรมนั้นเป็นเรื่องขนาดสั้น ก็ไม่มีโครงเรื่องย่อยแทรกซ้อนอยู่

๓. เรื่องเหนือวิสัย เป็นเรื่องเกินจากความเป็นจริงในลักษณะชีวิต อาศัยการจินตนาการสร้างขึ้นจากประสบการณ์ในชีวิตให้นอกเหนือออกไปอีกจากชีวิต

๔. เหตุประจวบ ซึ่งเป็นเรื่องที่สามารถเกิดขึ้นได้ แต่ไม่ใช่เรื่องที่เกิดขึ้นเป็นประจำอยู่ในชีวิตของมนุษย์ทั่วไป

๕. เงื่อนงำ หรือความลึกลับ หรือสิ่งไม่กระจ่างใด ๆ ที่ผู้แต่งสร้างเงื่อนงำขึ้นไว้ให้ผู้อ่านตื่นใจใคร่รู้เรื่องต่อไป^๔

สารัตถะหรือแก่นของเรื่อง

กวีหรือนักเขียนทั่วไปย่อมมีเจตนาารมณ์ หรือความตั้งใจอย่างใดอย่างหนึ่ง (หรือหลายอย่าง) ในเรื่องที่แต่งนั้นเสมอ ที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดคือในวรรณกรรมประเภทคติสอนใจ หรือในประเภทที่เกี่ยวกับลัทธิการเมือง ผู้แต่งมองดูมนุษย์หรือภาวะของโลกด้วยสายตาและความคิดอย่างใดอย่างหนึ่ง และประสงค์จะนำความคิดนั้นออกเสนอสู่ผู้อ่าน

สารัตถะ (Theme) ของวรรณกรรมแต่ละเรื่องก็คือทัศนะที่ผู้แต่งแสดงให้เห็นถึงธรรมชาติของมนุษย์ หรือทัศนะที่ผู้แต่งมองดูความเป็นไปในโลกมนุษย์ แล้วนำมาแสดงให้ประจักษ์แก่ผู้อ่านโดยใช้เนื้อเรื่องในวรรณกรรมเป็นเครื่องมือสื่อสาร สารัตถะเป็นจุดมุ่งหมายอันเป็นแก่นกลางของเรื่องหรือเป็นความคิดสำคัญของเรื่อง นักเขียนที่ดีย่อมแสดงโลกทัศน์ของตนอย่างแจ่มชัด จนผู้อ่านรับทราบได้ว่าอะไรเป็นความคิดสำคัญของวรรณกรรมเรื่องนี้ เช่น ในลิลิตพระลอ ผู้แต่งแสดงความหลงอันจักเกิดขึ้นแก่คนทุกเพศทุกวัย ทุกระดับฐานะ และย่อมนำหายนะอย่างใดอย่างหนึ่งมาสู่ตน และบุคคลแวดล้อมในที่สุด

ในขณะที่เรื่องดำเนินไปนั้น สารัตถะของเรื่องปรากฏขึ้นอย่างสม่ำเสมอเพื่อยืนยันว่า นั่นคือความมุ่งหมายที่ผู้แต่งมีเจตนาจะเปิดเผยถึงธรรมชาติของลักษณะของชีวิตมนุษย์ วรรณกรรมบางเรื่องอาจไม่มีสารัตถะก็ได้ ถ้าผู้แต่งเป็นแต่ประสงค์ให้เป็นเรื่องสนุกสนาน หรือเพื่อให้น่าตื่นเต้นน่า

^๔ กุหลาบ มลลิกะมาส, ศ., คุณหญิง, วรรณคดีวิจารณ์, หน้า ๑๐๖.

สยองขวัญ แต่วรรณกรรมที่มีสารัตถะนั้นจะต้องมีเจตจำนงแน่อนของผู้แต่งเน้นให้เห็นวิถีของโลก และชีวิตของมนุษย์ตามนัยต่าง ๆ ขณะที่เรื่องดำเนินไป ซึ่งเมื่อผู้อ่านได้อ่านจบลงแล้วก็จะบังเกิดความเข้าใจในเชิงสรุปได้ว่า มนุษย์ในโลกนี้เป็นเช่นนั้น เป็นเช่นนี้ ตามธรรมชาติวิสัยของมนุษย์ ดังที่ผู้แต่งได้ชี้ให้เห็น

โดยสรุป การวิเคราะห์สารัตถะของวรรณกรรมคือ ความเป็นลักษณะอันเป็นวิสัยธรรมชาติของธรรมชาติและมนุษย์ที่ผู้แต่งมองเห็น และมุ่งหมายจะแสดงลักษณะนั้นออกมาให้ปรากฏแก่ผู้อ่าน สารัตถะของเรื่องจึงเป็นสาร (Message) ที่ผู้แต่งสื่อมายังผู้อ่าน แสดงให้เข้าใจว่าวิถีทางแห่งโลกเรา หรือมนุษย์เราเป็นเช่นนั้นเอง

ฉากเวลาและสถานที่ (Setting)

เวลาและสถานที่อาจหมายถึงสถานที่แคบเฉพาะห้อง ๆ หนึ่ง หรือกว้างขวางทั้งประเทศ หรือโลกก็ได้ บางเรื่องสถานที่และเวลาอาจจะกลมกลืนสอดคล้องกับเนื้อเรื่องอย่างประสานสนิท

ตัวละครและบทสนทนา (Characters and Dialogues)

ตัวละคร คือ ผู้มีบทบาทในเรื่อง ตัวละครอาจเป็นคนหรือเทียบเท่าคนก็ได้ ในศิลปะการแต่ง ตัวละครใดเรื่องมีความสัมพันธ์กับผู้แต่งอย่างยิ่ง คือผู้แต่งเป็น ผู้สร้าง ตัวละครในเรื่องอย่างแท้จริง โดยเป็นผู้ให้ชื่อ กำหนดรูปร่าง หน้าตา เพศ วัย กำหนดนิสัยใจคอ บุคลิกภาพ กำหนดบทบาท และกำหนดแม้แต่โชคชะตาให้ตัวละครนั้น ๆ จึงเท่ากับผู้แต่งทำให้ตัวละครมีชีวิต มีชีวิตอย่างแท้จริง จนผู้อ่านรักหรือชัง สงสาร เห็นใจ ตัวละครเหล่านั้น

ตัวละครในเรื่องจะต้องเหมือนมนุษย์ (หรือใกล้เคียงที่สุด) แต่จะต้องไม่ใช่มนุษย์จริงคนใดคนหนึ่ง มิฉะนั้นก็จะกลายเป็นบุคคลจริงในจดหมายเหตุ ในชีวประวัติ หรือในประวัติศาสตร์ พงศาวดารไป

บทสนทนา มีวัตถุประสงค์สำคัญในการใช้บทสนทนาในการแต่งคือ

๑. เพื่อช่วยดำเนินเรื่อง แทนการบรรยายของผู้แต่ง
๒. เพื่อช่วยให้รู้จักตัวละครในเรื่อง ทั้งรูปร่างและหน้าตา ตลอดจนนิสัยใจคอ โดยผู้แต่งไม่ต้องชี้แจงใด ๆ
๓. ช่วยให้มิวิธีการไม่ซ้ำซาก คือเปลี่ยนเป็นสนทนาบ้าง เป็นการบรรยายบ้าง
๔. สร้างความสมจริง คำพูดที่สมมติว่าเป็นถ้อยคำจริง ๆ ของตัวละครทำให้รู้สึกใกล้ชิดกับความเป็นจริงมากกว่าคำบรรยายของผู้แต่ง
๕. ทำให้บทประพันธ์ น่าอ่านน่าสนใจ และมีชีวิตชีวาขึ้น โดยเฉพาะบทสนทนาที่คมคาย มีอารมณ์ขัน หรือพูดได้ถูกต้องตามฐานะของตัวละคร และสมกับบทบาทในตอนนั้น ๆ

กลวิธีในการแต่ง

กลวิธีในการแต่งวรรณกรรมเป็นคุณสมบัติสำคัญอย่างยิ่งในการทำให้เรื่องมีคุณค่าในทางวรรณกรรม กลวิธีเป็นความสามารถและเป็นฝีมือของผู้แต่ง

กลวิธีที่ผู้แตงนำมาใช้เท่าที่จะพบได้ในวรรณกรรมทั่วไปมีตัวอย่างดังต่อไปนี้

๑. กลวิธีเกี่ยวกับผู้เล่าเรื่อง

๑.๑ ผู้แตงไม่แสดงว่าตัวละครตัวใดเป็นผู้บรรยายเรื่อง แต่จะบรรยายไปตามเรื่องที่มีตัวละครมีบทบาทต่าง ๆ ทั้งที่เป็นเหตุการณ์และความรู้สึกนึกคิดภายในใจของตัวละครแต่ละตัว ผู้แตงเป็นผู้ล่วงรู้หมดทุกสิ่งทุกอย่างเกี่ยวกับตัวละคร และนำมาบรรยายได้ถ้วนถี่ครบทุกคน วิธีนี้เป็นวิธีที่นักเขียนสมมติตนเองว่าเป็นผู้รู้แจ้งและผู้แตงเป็นผู้เล่าเอง (Omniscient point of view)

๑.๒ ผู้แตงกำหนดให้ตัวละครตัวใดตัวหนึ่งในเรื่องเป็นผู้เล่าเรื่องของตนเอง โดยใช้คำว่า ผม ดิฉัน หนู ข้าพเจ้า ฯลฯ เป็นผู้เล่าเรื่องแสดงถึงเหตุการณ์หรือข้อขัดแย้งใด ๆ ที่เกิดแก่ตนเอง นั่นก็คือ ตัวละครในเรื่องเป็นผู้เล่า (First person point of view)

๑.๓ ผู้แตงกำหนดให้ตัวละครตัวใดตัวหนึ่ง เป็นผู้เล่าเรื่อง (Third person point of view) โดยสมมติว่าตัวละครตัวนั้นได้อยู่ในเหตุการณ์ หรือร่วมรู้ในเรื่องต่าง ๆ เป็นอย่างดี

๑.๔ วรรณกรรมบางเรื่อง ผู้แตงเลือกผู้เล่าเรื่องหลายแบบผสมกัน เช่น นวนิยายเรื่องกามนิธ จะมีผู้เล่าเรื่องหลายคน คือขึ้นต้นด้วยวิธีที่ ๑.๑ แต่บางตอนผู้แตงจะให้ตัวละครตัวใดตัวหนึ่งเล่าเรื่องตนเองเป็นการใช้วิธีที่ ๑.๒ และในตอนจบก็หวนไปใช้วิธีที่ ๑.๑ อีกครั้ง นับว่าผู้แตงได้ใช้กลวิธีในการแตงอย่างเต็มฝีมือหลายแบบ และได้สร้างความหลากหลายให้แก่การดำเนินเรื่อง

๒. กลวิธีเกี่ยวกับการดำเนินเรื่อง (Development) ผู้แตงอาจใช้วิธีการหลายแบบ เช่น

๒.๑ เล่าเรื่องตามลำดับปฏิทินเรื่องเกิดก่อนเล่าก่อน เรื่องเกิดทีหลัง เล่าทีหลังเป็นลำดับกันไป

๒.๒ การเล่าเรื่องย้อนต้น (Flash-back) เรื่องอาจเปิดขึ้นในตอนใดตอนหนึ่งของเรื่องก็ได้ แต่มีวิธีการเล่าย้อนต้น สลับกันไปมากับเรื่องในปัจจุบัน

๒.๓ เล่าเหตุการณ์เกิดต่างสถานที่ สลับกันไปมา

๒.๔ การผูกเรื่องให้น่าสนใจ ด้วยการสร้างความใคร่รู้เรื่องต่อไป

๒.๕ การสร้างความขัดแย้งในการดำเนินเรื่อง

๒.๖ การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโครงเรื่องใหญ่กับโครงเรื่องย่อย และการคัดเลือกเหตุการณ์ประกอบอันเป็นรายละเอียดต่าง ๆ

๒.๗ การสื่อความคิด ตามโลกทัศน์ของผู้เล่าเรื่องอย่างแจ่มแจ้ง เป็นที่เข้าใจของผู้อ่านหรือการมีสาระของเรื่องที่ชัดเจน ให้ผู้อ่านรับทราบข้อคิดตามที่ผู้แตงมีเจตนารมณ์

๒.๘ การคลี่คลายสาระของเรื่องไปตามลำดับขั้นต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพ จนเรื่องจบลงสอดคล้องกับสาระของเรื่องสมเจตนารมณ์ของผู้แตง

๒.๙ การจบอย่างประทับใจ เรื่องที่จบได้อย่างประทับใจคือ เรื่องที่เมื่ออ่านจบสิ้นแล้ว แต่ความคิดของผู้อ่านยังไม่จบ และมักทำหาย หรือเชิญชวนการอภิปรายต่อไปอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องจบลงด้วยความเศร้า หรือจบลงด้วยความสุข หรือไม่ใช่ทั้ง ๒ อย่าง

๓. กลวิธีเกี่ยวกับการสร้างตัวละครในเรื่อง ตัวละครและเนื้อเรื่องเป็นสิ่งที่แยกจากกันไม่ได้ ฉะนั้นการสร้างตัวละครจึงมีความสำคัญเท่ากับการสร้างโครงเรื่อง เพราะโครงเรื่องคือชีวิต ตัวละครคือผู้แสดงบทบาทของชีวิตนั้น โดยทั่วไปแล้วอาจแบ่งผู้แต่งได้เป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ คือ

๓.๑ ประเภทให้ความสำคัญแก่ตัวละคร โดยถือตัวละครเป็นจุดศูนย์กลางของเรื่อง ตัวละครเด่นกว่าโครงเรื่อง เนื้อเรื่องดำเนินไปตามลักษณะนิสัยใจคอของตัวละคร

๓.๒ ประเภทเน้นเนื้อเรื่อง ตัวละครมีบทบาทไปตามเนื้อเรื่อง เนื้อเรื่องเป็นฝ่ายนำ

โดยสรุป กลวิธีการสร้างตัวละครวิธีที่ ๑ ผู้อ่านจะสนใจตัวละครและจะนำเอาลักษณะนิสัย จิตใจ บุคลิกภาพ ฯลฯ มาเป็นเรื่องสนใจ ส่วนวิธีที่ ๒ ผู้อ่านจะสนใจเนื้อเรื่อง ความขัดแย้ง การแก้ปัญหาและนำตื่นเต้นเร้าใจของโครงเรื่อง

ท่วงทำนองหรือสไตล์การแต่ง (Style)

ท่วงทำนองที่แสดงออกเป็นลักษณะเฉพาะของผู้แต่งหรือกวีแต่ละคน ซึ่งปรากฏอยู่ในวรรณกรรมที่แต่ง ถ้าจะนำมาเทียบกับมนุษย์แล้ว เราก็อาจบอกได้ว่า คนบางคนเป็นคนอย่างไร อ่อนหวาน ขี้เล่น เป็นนักเลง หรือหยาบกระด้าง โดยพิจารณาจากถ้อยคำและวิธีที่เขาแสดงให้ปรากฏออกมาทางการกระทำ ท่วงทำนองการแต่งก็อาจกล่าวถึงได้โดยนัยเดียวกัน ว่าผู้แต่งมีท่วงทำนองเป็นแบบเฉพาะตนตามการแสดงออกต่าง ๆ ของผู้แต่ง หรืออาจเทียบได้จากการสังเกตดูเนื้อผ้าแต่ละชิ้นว่าเป็นเนื้อใด เป็นผ้าแพร ผ้าปาน หรือผ้าไหม นักวิจารณ์ก็อาจพิจารณาวรรณกรรมในด้านทำนองของผู้แต่ง แต่ละคนได้จากการสังเกตข้อต่อไปนี้

๑. การสรรใช้คำ (diction หรือ choice of words)

๑.๑ คำที่มีความหมายเหมาะสมกับเนื้อเรื่อง และสถานภาพของบุคคล เช่นคำว่า อาชา อัสตร เหมาะกับเรื่องประเภทนิทาน หรือบทร้อยกรอง คำว่าม้าเหมาะกับการในนวนิยาย แต่ไม่เหมาะจะใช้คำว่า อาชา หรือ อัสตรเว้นแต่ในบทสนทนาทำนองพูดกันเล่น ๆ

๑.๒ การเลือกเสียงของคำ ตลอดจนการเล่นคำ เป็นเรื่องที่นิยมกันมากในการแต่งร้อยกรองของไทยโดยเฉพาะ

๑.๓ คำภาษาถิ่น อาจนำมาใช้ในกรณีที่ต้องการความสมจริง และใกล้ชิดกับสภาพความเป็นจริงตามสถานการณ์ในเรื่องมากขึ้น

๒. ท่วงทำนองเกี่ยวกับโวหาร

เป็นเครื่องบอกท่วงทำนองการแต่งเฉพาะตัวของผู้แต่งได้เป็นอย่างดี ในการแต่งบทร้อยกรองหรือร้อยแก้วที่เป็นแบบพรรณนาความ นักวิจารณ์บางท่านถือว่าว่าร้อยกรองเป็นส่วนใหญ่มีภาพพจน์ (Figure of speech) ในเชิงอุปมาอุปไมยหรือเปรียบเทียบ หรือสัญลักษณ์อยู่ด้วยเสมอ

หางเสียงของผู้แต่ง (Tone)

คำนี้เป็นคำมีความหมายอย่างหลวม ๆ มักเป็นคำไวพจน์กับบรรยากาศ (Atmosphere) หรือพื้นอารมณ์ (Mood) เมื่อใช้คำนี้อย่างกระชับขึ้น ก็จะหมายถึงทัศนคติหรือท่าทีของผู้แต่งที่มีอยู่ต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง และอาจเปรียบได้ว่า มีลักษณะใกล้เคียงกับน้ำเสียงซึ่งอาจเป็นทำนองประชด แสดงอารมณ์ ล้อเลียน เยาะเย้ย จริงจัง เคร่งเครียด อ่อนโยน อ่อนหวาน กราดเกรี้ยวเคียดแค้น ขมขื่น หรือ การกล่าวอย่างมีเจนาอย่างใดอย่างหนึ่งแฝงอยู่

เมื่อผู้แต่งมีพื้นอารมณ์อย่างใด ก็ทำให้บรรยากาศของเรื่องแต่งนั้นเป็นไปตาม เช่น เศร้าหมอง ครื้นเครง เบิกบาน เป็นต้น สร้างความรู้สึกต่าง ๆ ให้แก่ผู้อ่าน หรือทำให้ผู้อ่านทราบทัศนคติหรือท่าทีของผู้แต่งว่ามีอยู่ต่อสิ่งใดได้อย่างไร เหตุนี้ คำหางเสียงนี้จึงใช้แทนคำบรรยากาศและพื้นอารมณ์ได้

หางเสียงของผู้แต่งอาจปรากฏให้ผู้อ่านทราบได้ ด้วยการสังเกตจากวิธีการเขียนดังต่อไปนี้

๑. การเขียนอย่างจิตวิสัย (Subjective) และการเขียนอย่างวัตถุวิสัย (Objective) คือถ้าเขียนอย่างผู้แต่งแสดงความคิดเห็นส่วนตัวประกอบ ก็เป็นแบบจิตวิสัย แต่ถ้าเขียนตามข้อเท็จจริงโดยไม่มีความคิดเห็นส่วนตัวของผู้แต่งปะปน ก็เป็นวัตถุวิสัย

การวิจารณ์เกี่ยวกับแนวเขียนเช่นนี้ ผู้วิจารณ์จะต้องแยกความเห็น และข้อเท็จจริงออกจากกัน ในส่วนความเห็นจะต้องพิจารณาหลายอย่างประกอบกัน เช่น ความเที่ยงธรรม ความรอบรู้ ตลอดจนความถูกต้องของข้อเท็จจริง ซึ่งทำให้ความเห็นนั้นถูกต้องหรือผิดพลาดได้

๒. การเขียนอย่างประชดประชัน หรือล้อเลียนเสียดสี (Irony or Irony of tone) การล้อเลียนเชิงเสียดสีมีหลายชั้น เป็นชั้นรุนแรงอย่างเหยียดหยาม เยาะเย้ย ไปจนกระทั่งเสียดสี ล้อเลียน เช่น บทล้อเลียนนักสังคมสงเคราะห์ที่ต้องการชื่อเสียงมากกว่าการสงเคราะห์ บทล้อเลียนคนที่มองเห็นแต่ความผิดของคนอื่น เป็นต้น

๓. การสร้างบรรยากาศในเรื่องให้กลมกลืนไปกับเนื้อเรื่อง เป็นผลให้ผู้อ่านมีอารมณ์ผันแปรไปตามอย่างเรื่องที่ว่า มีอารมณ์ร่วม (kindred feeling) อาจเป็นด้านความเศร้าหมอง เช่น เรื่องมหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์ชูชก ตอนท่ายกกันชูชกพาสองกุมารออกไปทางประตูป่า ในเวลาสนธยาบรรยากาศเศร้าวังเวงราวกับว่าป่าทั้งปวงจะรับรู้ถึงความทุกข์ของสองกุมารด้วย

ปรัชญาแนวนิยมในการแต่ง

ปรัชญาและแนวนิยมในการแต่ง ต่างมีลักษณะเฉพาะแบบ ซึ่งถ้านักเขียนคนใดนำมาใช้ในบทประพันธ์ของตน ก็จะทำให้วรรณกรรมมีลักษณะเฉพาะแตกต่างออกไปจากปรัชญาและแนวนิยมอื่น ๆ จนอาจจำแนกแยกไปได้ว่า วรรณกรรมเรื่องนี้เขียนในแนวนิยมโรมานติซิสม์ แตกต่างจากเรียลลิสม์ วรรณกรรมบางเรื่องมีปรัชญาชีวิตแนวเอกซิสเทนเซียลลิสม์ ต่างจากพุทธปรัชญา

โดยทั่วไปแล้ว ปรัชญาก็ดี แนวนิยมในการแต่งก็ดี เป็นประโยชน์สำคัญในการศึกษาและวิจารณ์หลายประการ เช่น

๑. ช่วยให้จัดแบ่งประเภทของวรรณกรรมได้อีกแบบหนึ่ง และเมื่อแยกประเภทออกไปแล้วก็จะเห็นลักษณะเฉพาะของวรรณกรรมเรื่องนั้นชัดเจนขึ้น สะดวกต่อการเข้าใจและการวิจารณ์ให้ถูกต้อง

๒. ช่วยให้เห็นความมุ่งหมายและเจตนารมณ์ของผู้แต่งชัดเจนขึ้น เพราะปรัชญาและแนวนิยมนั้น ย่อมบอกถึงความเชื่อมั่นและความคิดของผู้แต่ง

๓. ช่วยให้เห็นความแตกต่าง หรือความซ้ำซากในแนวความคิด แนวนิยมที่ผู้แต่งนำมาใช้ ย่อมเป็นการแสดงถึงความแปลกใหม่ และความสามารถในการ “สื่อสาร” ความคิดทางปรัชญาและแนวนิยมในการแต่งที่ส่งมายังผู้อ่าน

๓.๑.๒ สรุปทฤษฎีการวิเคราะห์วรรณกรรม

เมื่อก้าวโดยสรุปเกี่ยวกับทฤษฎีการวิเคราะห์วรรณกรรมแล้ว จะเห็นได้ว่า การวิเคราะห์วรรณกรรม คือการนำวรรณกรรมเรื่องใดเรื่องหนึ่งมาแยกแยะพิจารณาโดยละเอียดให้เห็นความแตกต่าง ความกลมกลืน หรือข้อดีข้อเสียของวรรณกรรมเรื่องนั้นอย่างมีหลักเกณฑ์ การวิเคราะห์จึงต้องประกอบด้วยส่วนสำคัญ คือ การแบ่งส่วนย่อยต่าง ๆ ที่ประกอบเข้าเป็นรูปวรรณกรรม การอธิบายลักษณะส่วนย่อยนั้น ๆ ว่ามีจุดเด่นจุดด้อยอย่างไร การพิจารณาให้เห็นจุดประสงค์สำคัญของวรรณกรรมเรื่องนั้น และ การพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างส่วนต่างๆ ในวรรณกรรมเรื่องนั้นว่ามีความกลมกลืน หรือขัดแย้งกันอย่างไรบ้าง ดังนั้นการวิเคราะห์จึงเป็นการมุ่งอธิบายลักษณะแต่ละส่วนของวรรณกรรมออกมาให้ชัดเจนนั่นเอง

๓.๒ การวิเคราะห์วรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพุด้านวรรณศิลป์

วรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพุด้านวรรณศิลป์เป็นวรรณกรรมกลอนสวดประเภทสอนคติธรรม เนื่องจากมีเนื้อหาอิงเรื่องราวพุทธประวัติตอนที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ พระเวฬุวันมหาวิหารเมืองราชคฤห์ แคว้นมคธของพระเจ้าพิมพิสาร ถึงแม้ว่าวรรณกรรมเรื่องนี้ไม่ใช่เรื่องจริงซึ่งปรากฏอยู่ในพุทธประวัติ แต่ก็ไม่ใช่เรื่องแปลกแต่อย่างใดที่ผู้แต่งจะใช้ฉากของเรื่องเป็นเมืองราชคฤห์ ซึ่งเสมือนว่าเรื่องนี้เกิดขึ้นในเมืองราชคฤห์ แต่การอ้างถึงสถานที่ ๆ ปรากฏในพุทธประวัติกลับทำให้วรรณกรรมเรื่องนี้เด่นขึ้นในแง่ที่ว่าผู้แต่งมีความรอบรู้เรื่องพุทธประวัติเป็นอย่างดี และสามารถนำมา

สร้างเป็นเรื่องราวเสมือนว่าเป็นเหตุการณ์ในพุทธประวัติจริง แต่เหนืออื่นใดนั่นคือ ผู้แต่งได้นำเสนอหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังได้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาและสามารถนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ โดยผู้แต่งมีวิธีการนำเสนอเรื่องราวด้วยการสร้างตัวละครให้มีอิทธิฤทธิ์อันเป็นเรื่องเหนือวิสัยมนุษย์เพื่อเป็นการเร้าความสนใจชวนให้ติดตาม อีกทั้งเป็นการชี้ให้เห็นถึงอิทธิปาฏิหาริย์ของพระพุทธเจ้าที่สามารถปราบพญศท้าวชมพูลงได้ ทั้งนี้ผู้แต่งได้ใช้ความสามารถทางด้านวรรณศิลป์ซึ่งเป็นศิลปะของการเรียบเรียงถ้อยคำหรือที่เรียกว่าศิลปะในการแต่งหนังสือที่มีสุนทรียภาพ และยังแฝงด้วยสาระทางธรรมะที่สอดแทรกอยู่ทุกตอนได้อย่างประณีต

ในบทนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงการศึกษาวิเคราะห์องค์ประกอบของวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู ซึ่งประกอบด้วยเนื้อหาดังนี้

๑. เนื้อเรื่อง
๒. โครงเรื่อง
๓. แก่นเรื่อง
๔. การดำเนินเรื่อง
๕. ตัวละครที่ปรากฏในเรื่อง
๖. ธรรมเนียมนิยมในการแต่ง
๗. การใช้สำนวนโวหาร
๘. รสวรรณคดี

๓.๒.๑ เนื้อเรื่อง

เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าเสด็จประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวันในเมืองราชคฤห์ แคว้นมคธ ราชกรุงจีน ซึ่งมีพระเจ้าพิมพิสารเป็นกษัตริย์ปกครอง ครั้นนั้นมีกษัตริย์องค์หนึ่งครองราชย์สมบัติอยู่ในเมืองปัญจาพระนามว่าท้าวธิดีธราชน พระองค์มีพระมเหสีนามว่านางนพรัตน์ เมื่อครั้งที่พระโอรสจุติจากสวรรค์ชั้นดุสิตมาเกิดในครรภ์พระมารดา ได้เกิดเสาทองสูง ๑๘ ศอก และชุมทองผุดขึ้นในพระนครด้วยบุญบารมีของพระโอรส เมื่อพระโอรสนี้ประสูติ ได้ปรากฏของวิเศษคู่กาย ๔ อีกอย่าง คือ สุวรรณสร พระขรรค์ จักรแก้ว และฉลองพระบาท (เกือกแก้ว) ครั้นเมื่อพระกุมารเจริญวัยได้ ๑๖ ชันษา พระบิดาและพระมารดาได้สวรรคต พระกุมารจึงได้ครองราชย์ในเมืองปัญจาต่อจากพระบิดา และทรงเป็นกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่มีกษัตริย์น้อยใหญ่ร้อยเอ็ดพระองค์ทั่วทั้งชมพูทวีปเป็นบริวาร ทรงปรากฏพระนามว่าท้าวชมพู ท้าวชมพูมีพระมเหสีนามว่านางพิมพร มีพระโอรสนามว่าสิริศุต

ท้าวชมพูแม้เป็นกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ในชมพูทวีปแต่ก็พยายามที่จะตีเมืองอื่น ๆ เพื่อให้มาสวามิภักดิ์ต่อตน ถ้าหากกษัตริย์เมืองใดขัดขึ้น พระองค์ก็จะใช้สุวรรณสรไปร้อยหูกษัตริย์นั้นมาเป็นบริวารของตน คืนหนึ่งท้าวชมพูมองเห็นดวงจันทร์กระจ่างฟ้า เปล่งแสงงดงามอยู่ท่ามกลางดวงดาว จึงนึกอึกheimเปรียบตัวเองว่าเป็นเหมือนกับดวงจันทร์ที่มีดวงดาวคือเหล่ากษัตริย์ร้อยเอ็ดพระองค์เป็น

บริวาร ครั้งหนึ่งท้าวชมพู่เสด็จพร้อมด้วยเหล่าเสนาเพื่อออกตรวจยังเมืองบริวารต่าง ๆ เมื่อผ่านไปยังเมืองราชคฤห์ของพระเจ้าพิมพิสาร ได้มองเห็นปราสาทอันใหญ่โต งดงามไปด้วยประติปชาลาสว่างไสว ก็ให้รู้สึกโกรธแค้นที่พระเจ้าพิมพิสารไม่ยอมสวามิภักดิ์ต่อพระองค์ จึงสำแดงเดชเหาะขึ้นไปถึบยอดปราสาทปราสาท และใช้พระขรรค์ฟาดฟันยอดปราสาทของพระเจ้าพิมพิสาร จนสร้างความโกลาหลแตกตื่นไปทั่วพระนคร แต่ปราสาทก็มีให้ได้รับความเสียหายแต่อย่างใด เพราะเหล่าเทวดาผู้รักษาปราสาทช่วยกันป้องกันไว้ ยิ่งสร้างความโกรธแค้นแก่ท้าวชมพู่ยิ่งขึ้น เมื่อเห็นว่าทำอะไรไม่ได้ พระองค์ก็เหาะกลับเมืองปัญจา

ฝ่ายพระเจ้าพิมพิสารรีบไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าที่พระวิหารเวฬุวัน เมื่อพระพุทธเจ้าทรงพิจารณาด้วยพระญาณก็ทรงทราบว่าเป็นการกระทำของท้าวชมพู่ผู้ได้สร้างสมบุญบารมีมาแต่อดีตชาติ พร้อมทั้งได้ตรัสเล่าอดีตของท้าวชมพู่ให้พระเจ้าพิมพิสารและเหล่าพระสงฆ์ได้ฟังว่า เมื่อครั้งศาสนาของพระพุทธเจ้าพระนามว่ากัสสป ท้าวชมพูนี้อีกกำเนิดเป็นพ่อค้าผู้มีใจศรัทธาและได้ถวายอาหาร ผ้ากัมพล มีดโกน รองเท้า และเข็มเย็บผ้า รูปเทียนแก่พระกัสสปพุทธเจ้า ด้วยอานิสงส์ที่ได้ถวายทานนั้น พระอินทร์จึงได้โปรดให้วิชฌณกรรมเทพบุตรลงมาเนรมิตปราสาทหลังใหญ่ที่เพียบพร้อมไปด้วยทรัพย์ศฤงคารต่าง ๆ เมื่อพ่อค้านี้เสียชีวิตไปได้ไปเกิดเป็นเทพบุตร ณ สวรรค์ชั้นดุสิต และได้จุติลงมาเกิดเป็นท้าวชมพูกษัตริย์แห่งเมืองปัญจา

ฝ่ายท้าวชมพูเมื่อเหาะกลับถึงเมืองปัญจา ก็ยังไม่หายความโกรธแค้น คิดหาทางแก้แค้นพระเจ้าพิมพิสาร จึงแปลงสุวรรณศรกลายเป็นพยานาคพันเศียรให้ไปรื้อยพระภรรณพระเจ้าพิมพิสาร นำมาหาตนที่เมืองปัญจาให้ได้ เมื่อพยานาคไปถึงเมืองราชคฤห์แต่ไม่พบพระเจ้าพิมพิสารเจ้าเมืองมคธ จึงสำแดงเดชแผดเสียงกึกก้องสร้างความหวาดผวแก่พระมเหสีและเหล่านางสนมใน จึงเหาะไปค้นหาพระเจ้าพิมพิสารที่พระวิหารเวฬุวัน เมื่อเห็นพระเจ้าพิมพิสารกำลังเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าอยู่ก็สำแดงฤทธิ์จะเข้าไปรื้อยภรรณของพระเจ้าพิมพิสาร พระพุทธเจ้าเมื่อทรงเห็นเช่นนั้นก็เนรมิตพุทธจักรเพื่อต่อสู้กับพยานาคพันเศียร พยานาคพันเศียรไม่สามารถต่อสู้กับพุทธจักรได้จึงหนีกลับไปหาท้าวชมพูดังเดิม ท้าวชมพูเมื่อเห็นพยานาคพันเศียรพ่ายแพ้กลับมาก็เดือดดาลยิ่งนัก ทรงให้ฉลองพระบาทแปลงเป็นพยานาคไปเพื่อจะรื้อยภรรณของพระเจ้าพิมพิสารอีก พระพุทธเจ้าก็ทรงเนรมิตพุทธจักรกลายเป็นพญาครุฑไปต่อสู้กับพยานาคของท้าวชมพู พยานาคไม่สามารถต่อสู้กับพญาครุฑได้ก็พ่ายแพ้เซซังกลับมาหาท้าวชมพูอีกเช่นเคย ท้าวชมพูเมื่อเห็นเช่นนั้นก็ยิ่งทวีความโกรธแค้นยิ่งขึ้น จึงสั่งให้อำมาตย์จัดกระบวนทัพเพื่อยกไปตีเมืองราชคฤห์ในทันใด

ฝ่ายพระพุทธเจ้าทรงทราบด้วยพระญาณว่า ท้าวชมพูเป็นผู้มีบุญบารมีเต็มเปี่ยมและสามารถบรรลุธรรมได้ในชาตินี้ ทรงมีพระมหากรุณาจะโปรดท้าวชมพูให้สำเร็จมรรคผล จึงทรงโปรดให้พระอินทร์แปลงกายเป็นมาณพเชิญสารเพื่อให้ท้าวชมพูมาเข้าเฝ้าพระองค์เพื่อจะได้แสดงธรรมโปรดให้ได้บรรลุมรรคผล โดยพระองค์จะแปลงพระวรกายเป็นพระธรรมราชาจักรพรรดิ เมื่อราชทูต

หนุ่มเดินทางไปถึงเมืองปัญจกัทรตรงเข้าไปหาท้าวชมพูในทันที แทนที่จะไปหาอำมาตย์ผู้ใหญ่ก่อน และก็ไม่ได้แสดงความเคารพท้าวชมพูแต่อย่างใด ซึ่งถือว่าผิดธรรมเนียมทูต เป็นเหตุให้ท้าวชมพูโกรธเคืองอยู่ในใจและไม่เชื่อว่าในชมพูทวีปจะมีกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่กว่าตนจึงไม่ยอมไปเข้าเฝ้าพระธรรมราชา จนเกิดการต่อสู้กันขึ้น ราชทูตมาณพน้อยเนรมิตให้บังเกิดไฟลุกไหม้บ้านเมืองของท้าวชมพูจนเกิดความโกลาหลวุ่นวายไปทั้งเมือง จนในที่สุดท้าวชมพูก็ยินยอมไปเข้าเฝ้าพระธรรมราชา ราชทูตก็บันดาลให้ไฟนั้นดับลง เมื่อไฟดับลงท้าวชมพูก็มากลับท้าไม่ยอมไปตามคำสั่งสัญญา ราชทูตมาณพน้อยก็เนรมิตจักรกลายเป็นพญานาคไปลากท้าวชมพูมาไปเข้าเฝ้าพระธรรมราชาธิราช ท้าวชมพูได้รับความเจ็บปวดและความอับอายจึงยอมเดินทางไปเข้าเฝ้าพระธรรมราชาธิราชในเช้าของวันรุ่งขึ้น

เมื่อพระพุทเจ้าทรงทราบเรื่อง ก็ทรงโปรดให้พระอินทร์ พญากาฬนาคราช และเหล่าเทวดานางฟ้า เจ้าป่าเจ้าไพรมาช่วยกันเนรมิตพระวิหารเวฬุวันให้กลายเป็นพระนครที่ยิ่งใหญ่ พร้อมทั้งไปด้วยทิพยสมบัติทั้งปวง มีปราสาทใหญ่รายล้อมด้วยกำแพงประดับประดาไปด้วยรัตนต่าง ๆ มากมายสวยงามตระการตาถึงเจ็ดชั้นด้วยกัน แต่ละชั้นมีเหล่าอัครสาวกซึ่งแปลงกายเป็นเสนาอำมาตย์แวดล้อมด้วยจาดุรงค์เสนามากมาย มีโรงช้าง โรงม้า โรงรถพร้อมสรรพ มีท้าวจตุโลกบาลเป็นนายทหารบาลประจำประตูเมืองทั้งสี่ทิศ พร้อมกันนั้นเหล่าเทพธิดานางฟ้า พญากาฬนาคราช นางวิมาลา นางสุชาดา นางสุนันทา นางสุจิตรา ก็ได้นำเหล่านางฟ้าบริวารแปลงกายเป็นแม่ค้าออกร้านขายของต่าง ๆ อยู่รายรอบพระนคร

ทางด้านท้าวชมพูเมื่อราชทูตกลับไปแล้ว ได้รับสั่งให้ประชุมเสนามาหาอำมาตย์เพื่อขอคำปรึกษา ในที่สุดก็ได้รับคำแนะนำว่าวิธีการที่จะยุติสงครามได้คือเดินทางไปเฝ้าพระธรรมราชาตามคำสั่งสัญญาที่ได้ให้ไว้แก่ทูต ท้าวชมพูจึงได้สั่งจัดเตรียมกระบวนทัพที่จะเดินทางไปยังเมืองของพระธรรมราชาอย่างยิ่งใหญ่เพื่อให้สมกับฐานะกษัตริย์ของตนเอง และคิดว่าหากตนสามารถเอาชนะพระธรรมราชาได้แล้วก็จะไปก็จะต่อสู้กับพระอินทร์และพญากาฬนาคราชเพื่อครอบครองทั้งเมืองสวรรค์และเมืองบาดาลให้เบ็ดเสร็จ ฝ่ายพระพุทเจ้าทรงทราบว่าท้าวชมพูกำลังเดินทางมา จึงรับสั่งให้มาสสามเณรไปย่อนทางเพื่อให้ท้าวชมพูเดินทางมาถึงเมืองของพระองค์ภายในเวลาเที่ยงวัน มาขสามเณรจึงแปลงกายเป็นมาณพหนุ่มไปยืนขวางหน้าช้างที่นั่งของท้าวชมพูพร้อมสั่งให้ท้าวชมพูลงจากช้างให้เดินเท้าเข้าไปเฝ้าพระธรรมราชาธิราช ฝ่ายท้าวชมพูไม่ยอมปฏิบัติตามจึงสั่งให้เสนาจับมาสสามเณร มาขสามเณรจึงแสดงฤทธิ์บันดาลให้เกิดแผ่นดินไหว เกิดลมพายุพัดอย่างรุนแรงจนช้างที่นั่งของท้าวชมพูล้มลง ท้าวชมพูเกิดความเกรงกลัวจึงยอมเดินทางไปพร้อมกับมาสสามเณร

เมื่อท้าวชมพูเดินทางมาถึงเมืองของพระธรรมราชาธิราช ก็ตกตะลึงในความอลังการยิ่งใหญ่ของบ้านเมือง ไม่คิดว่าจะมีเมืองที่ยิ่งใหญ่กว่าเมืองของตนอยู่ ในระหว่างทางที่มาสสามเณรนำท้าวชมพูไปนั้นต้องผ่านกำแพงเมืองทั้งเจ็ดชั้น และได้พบเห็นชาวบ้านชาวเมืองแต่งกายด้วยเครื่องอาภรณ์หลากสี แต่ละคนล้วนแต่สวยงามยิ้มแย้มแจ่มใสต่างเลือกจับจ่ายซื้อสิ่งของต่าง ๆ มากมายมี

ทั้งเนื้อสัตว์ต่าง สุรา ผลไม้หลากชนิดจากป่าหิมพานต์ หมากพลู เครื่องหอมต่าง ๆ เสื้อผ้า และเครื่องประดับหลากชนิด แม้ค้าแต่ละคนก็ล้วนแต่งงดงามเสียยิ่งกว่านางสนมของตนเอง และบรรดาแม่ค้าเหล่านี้ก็พูดจากเยาะเย้ยว่าตนเองเป็นพระยาบ้านนอก สร้างความอับอายแก่ท้าวชมพู่เป็นอย่างมาก เมื่อมาสสามเณรนำท้าวชมพู่เดินผ่านถึงซุ้มประตูกำแพงต่าง ๆ เจอนายทวารเฝ้าประตูท้าวชมพู่ก็เข้าใจผิดคิดว่าเป็นพระธรรมราชาธิราชจึงก้มลงเพื่อจะถวายบังคม จนมาสสามเณรต้องร้องบอกว่านั้นไม่ใช่พระธรรมราชาธิราช เมื่อท้าวชมพู่เดินต่อไปจนถึงท้องพระโรงใหญ่ ซึ่งมีบรรดาเสนาอำมาตย์ผู้ใหญ่มากมายที่รอเข้าเฝ้าพระธรรมราชา เสนาอำมาตย์เหล่านั้นต่างพากันแสดงกิริยาถูกท้าวชมพู่จนทำให้ท้าวชมพู่เกิดความเกรงกลัว แต่ก็ยืนอยู่ในใจว่าถ้าสามารถเอาชนะพระธรรมราชาได้จะครอบครองสมบัติในเมืองทั้งหมด

เมื่อท้าวชมพู่ได้เข้าเฝ้าพระธรรมราชาก็ให้รู้สึกวันเกรงในบุญบารมีของพระธรรมราชาที่ยิ่งใหญ่กว่าตนมากมาย ไม่ว่าท้าวชมพู่จะคิดเรื่องอะไรพระธรรมราชาก็ทรงล่วงรู้ในความคิดนั้นทุกอย่าง จึงทำให้ท้าวชมพู่แสดงฤทธิ์ต่อสู้กัน โดยมีข้อตกลงว่าหากผู้ใดแพ้ผู้หนึ่งจะต้องแสดงความเคารพผู้ทีชนะ ทั้งสองฝ่ายแสดงฤทธิ์ต่อสู้กันเป็นสามารแต่ท้าวชมพู่ก็เป็นฝ่ายพ่ายแพ้ทุกครั้ง แต่ท้าวชมพู่ก็ไม่ยอมทำตามสัญญาที่ได้ตกลงกันไว้ในเบื้องต้นโดยอ้างว่าที่ตนเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ก็เพราะต่อสู้กันในถิ่นของพระธรรมราชา ฉะนั้นผู้เป็นเจ้าของถิ่นจึงได้เปรียบกว่า พระธรรมราชาจึงยกเหตุการณ์เมื่อครั้งที่ท้าวชมพู่พ่ายแพ้แก่ฤทธิ์ของทูตทั้ง ๆ ที่ต่อสู้กันในเมืองปัญจาและตอนที่ต่อสู้กับมาสสามเณรที่ไปรอรับในระหว่างทางก็ยังพ่ายแพ้แก่ฤทธิ์ของสามเณรขึ้นมาทั้งดั่ง แต่ท้าวชมพู่ก็ยังไม่รู้สึกตัวและก็ยังกล่าววาจาท้าทายพระธรรมราชาอีก พระธรรมราชาจึงเข้าเตโชกสิณบันดาลให้เกิดไฟนรกลุกกลามไหม้เข้ามายังปราสาทล้อมท้าวชมพู่พร้อมทั้งบริวารทั้งหมดไว้ จนทั้งหมดรู้สึกหวาดกลัวจึงขอร้องให้ท้าวชมพู่ยอมแพ้ต่อพระธรรมราชา ด้วยความหวาดกลัวท้าวชมพู่จึงคลายความพยศและยอมแพ้ต่อพระธรรมราชาพร้อมทั้งยอมยกบ้านเมืองและเหล่าพระราชาวัยเอ็ดพระองค์แด่พระธรรมราชา

พระพุทธเจ้าทรงทราบว่า ท้าวชมพู่และเหล่ากษัตริย์ทั้งร้อยเอ็ดพระองค์เป็นผู้มีบุญญาธิการได้สร้างสมไว้สามารถที่จะบรรลุมรรคผลได้ จึงบันดาลให้ไฟนรกนั้นหายไป และเนรมิตให้พระนครนั้นกลับกลายเป็นพระวิหารเวฬุวันดุจดเดิม รวมทั้งเนรมิตพระวรกายกลับเป็นพระพุทธเจ้าดังเดิม และเหล่าพระอสีติมหาสาวกก็เนรมิตกาย เสนาอำมาตย์ต่าง ๆ กลายเป็นพระอสีติมหาสาวกดั่งเดิม พระพุทธเจ้าทรงเทศนาสั่งสอนท้าวชมพู่เปรียบทรัพย์สินสมบัติต่าง ๆ ของท้าวชมพู่ว่าเป็นเสมือนบ่วงคอยรัดให้ท้าวชมพู่จมอยู่ในห้วงสังสารวัฏ การละความโกรธ ความโลภและความหลง จะช่วยให้ให้ประสบความสุขที่แท้จริงและจะนำตนให้ข้ามพ้นวัฏสงสารไปได้ เมื่อท้าวชมพู่พร้อมด้วยบริวารได้ฟังพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าแล้วก็บังเกิดความเลื่อมใสและขอบวชอุทิศตนในพระพุทธศาสนา

พระพุทธเจ้าได้เล็งเห็นถึงบุญบารมีที่ท้าวชมพู่ได้สร้างสมมาแต่อดีตชาติ เมื่อครั้งที่ท้าวชมพู่เกิดเป็นชวานายากจน วันหนึ่งขณะที่ชวานานี้กำลังไถนาอยู่ ได้เห็นซากศพลอยน้ำมา ชวานา

นั้นได้ครั้นได้เห็นซากศพนั้นก็ให้บังเกิดความสลดสังเวชใจพิจารณาถึงพระไตรลักษณ์ ด้วยอานิสงสนี้ จึงสั่งให้ท้าวชมพู่ได้บรรลुพระอรหันต์

ต่อจากนั้น พระเถระชมพูจึงได้ส่งสารไปยังพระนางพิมพรผู้มเหสีทราบว่าเป็นนางได้ออกบวชแล้ว พร้อมกันนั้นก็บอกว่าถ้ามีพระราชเมืองใดมาสู่ขอก็อนุญาตให้พระนางเสกสมรสได้ เมื่อนางได้ทราบข่าวก็เศร้าโศกเสียใจเป็นอย่างยิ่ง จึงตัดสินใจให้สรีระบุตรโอรสอยู่ครองเมืองปัญญา ส่วนตนเองจะเดินทางไปหาท้าวชมพู่ หลังจากนั้นจึงให้จัดกระบวนทัพเพื่อเตรียมเดินทาง พระพุทธเจ้าทรงทราบว่านางพิมพรพร้อมด้วยนางสนม จะเดินทางมาหาพระเถระชมพูจึงรับสั่งให้มาหาสามเณรแปลงกายเป็นชายชราไปย่นย่อระยะทางและนำนางพิมพรมาสู่พระเวฬุวัน เมื่อนางพร้อมด้วยบริวารมาถึงก็รีบไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าพร้อมกับทูลถามถึงพระเถระชมพู พระพุทธเจ้าจึงแนะนำให้นางพิมพรไปหาพระเถระชมพูซึ่งขณะนั้นกำลังนั่งเข้าสมาธิอยู่ที่ด้านนอกกุฏิ เมื่อพระเถระชมพูทราบว่านางพิมพรจะมาหา ก็ได้เนรมิตพระภิกษุหนึ่งพันรูปให้มีรูปร่างหน้าตาเหมือนกับตน จนนางพิมพรไม่รู้ว่ารูปไหนเป็นพระเถระชมพู จึงไปหาพระพุทธเจ้าอีกครั้ง พระพุทธเจ้าก็ทรงแนะนำให้ไปเรียกพระเถระชมพู หากรูปไหนขานก่อนรูปนั้นคือพระเถระชมพู นางพิมพรจึงกล่าวกะภิกษุทั้งหลายพันรูปว่าตนเองพร้อมด้วยหญิงบริวารเหล่านี้มาหาพระเถระชมพูด้วยจิตศรัทธาในพระพุทธศาสนาและตั้งใจจะอนุโมทนาบุญกับพระเถระชมพู เมื่อพระเถระชมพูได้ยินเช่นนั้นก็เรียมนางพิมพรพร้อมทั้งบัณฑิตให้พระภิกษุทั้งหลายพันรูปหายไป และแนะนำให้นางพิมพรไปทูลขอการอุปสมบทกะพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าก็แนะนำให้นางพิมพรพร้อมด้วยหญิงบริวารเดินทางไปอุปสมบทที่สำนักของพระนางพิมพาเถรีและพระนางยโสธราเถรี หลังจากนั้นนางพิมพรและหญิงบริวารได้อุปสมบทแล้วก็ได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์เช่นเดียวกันกับพระเถระชมพู^๔

๓.๒.๒ โครงเรื่อง

โครงเรื่องคือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเรื่อง ซึ่งจัดเรียงเรียงไปตามเวลาที่เกิด และเป็นเหตุเป็นผลสอดรับกัน คือเหตุการณ์หนึ่งเป็นเหตุให้อีกเหตุการณ์หนึ่งเกิดตามมา โครงเรื่องในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู่กล่าวถึงปัญหาหรือความขัดแย้งที่เกิดจากเหตุการณ์ต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นเหตุการณ์ที่เกิดจากตัวละครเอกและตัวละครอื่น ๆ โดยผู้แต่งได้เชื่อมโยงเหตุการณ์และพฤติกรรมของตัวละครให้สอดคล้องต่อเนื่องกัน ดังนี้

๑. ผู้เขียนได้เริ่มเรื่องโดยย้อนเหตุการณ์ไปในครั้งพุทธกาล เมื่อพระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ พระเวฬุวันมหาวิหาร ในเมืองราชคฤห์แคว้นมคธซึ่งมีพระเจ้าพิมพิสารเป็นกษัตริย์ปกครอง แต่เป็นที่น่าสนใจว่าแคว้นมคธที่ผู้เขียนเอ่ยถึง ผู้เขียนใช้ชื่อว่า “มคธกรุงจีน” ดังข้อความว่า

● ปางพระสัพพัรุธาญาณ ยงเทียวทมมาร
โปรตบรรณสัตรัมมเย

● ปางพระสัพพัณฺณุตญาณ ยังเทียวทมมาน
โปรตบรรณสัตรัมมเย

^๔ สรุจากเนื้อเรื่องในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู่ฉบับสุราษฎร์ธานีที่ใช้ในการวิจัย

● อาลัยวงแหวนวรรณ
มัทธราชกรูณ

โนยราชมฤเท

● อาลัยยังเวฬุวันเน
มคธราชกรูณ

โนราชคฤเห

(หน้า ๑/๗,๒/๑-๒)

๒. ท้าวชมพูเป็นโอรสของกษัตริย์ในเมืองปัญจา เป็นผู้มีความสามารถมากโดยมีของวิเศษคู่กาย ๔ อย่าง คือสุวรรณศร จักรแก้ว พระขรรค์ และฉลองพระบาท ดังตัวอย่างบท นาคปริพนธ์ ว่า

● เมื่อวันชมภูคลาศรรณ มณีโชติอนันต์
สุวรรณศรแก้วจักรา
● ยงยวัญบุลลิ่งขระา เกือกแก้วขรรคทา
ราชานันจะกุกุตะพันท
● ณรายภรายเณริศเฉิดฉิน จอราพพร้อมกัน
สุชมภูราชปิตย
● เกือกแก้วเขาสดบาที กอทรงขรรคศรี
รัตนจักรขัตคังฤธา
● เกิดปนอติฉิรยา แก้วกคณา
นิกรสามลพลัน

● เมื่อวันชมภูคลาศรรณ มณีโชติอนันต์
สุวรรณศรแก้วจักรา
● ยงยวัญบุลลิ่งขระา เกือกแก้วขรรคทา
ราชานันจะกุกุตะพันท
● ณรายภรายเณริศเฉิดฉิน จอราพพร้อมกัน
สุชมภูราชปิตย
● เกือกแก้วเขาสดบาที กอทรงขรรคศรี
รัตนจักรขัตคังฤธา
● เกิดปนอติฉิรยา แก้วกคณา
นิกรสามลพลัน

(หน้า ๓/๖-๗, ๔/๑-๓)

๓. ท้าวชมพูได้ครองราชสมบัติต่อจากพระบิดา เป็นกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในชมพูทวีป โดยมีกษัตริย์ในร้อยเอ็ดเมืองเป็นบริวาร ดังตัวอย่างบท รัตนมาลาฉันท ว่า

● ปางเมื่อท้าวชมพู ธิราชอยู่จำเริญนาร
พระชันวเสสาร ตรีโสฬสวรรณสย
● จิงอังกะพระปิตุราช พระชันมาดุขังคดีย
สังพระกะเลวเรีย เสรีจสำเมร้งแล้วราชา
● ไคครองปนจารารช เวตรสารทอิธรา
เสวยราชแทนบิดา อิสรภาพเพียงอามร

● ปางเมื่อท้าวชมพู ธิราชอยู่จำเริญนาร
พระชันวเสสาร ตรีโสฬสวรรณสย
● จิงอังกะพระปิตุราช พระชันมาดุขังคดีย
สังพระกะเลวเรีย เสรีจสำเมร้งแล้วราชา
● ไคครองปนจารารช เวตรสารทอิธรา
เสวยราชแทนบิดา อิสรภาพเพียงอามร

(หน้า ๖/๑-๓)

๔. วันหนึ่งท้าวชมพูสำแดงฤทธิ์ถึบยอดปราศรัยปราสาทและใช้พระขรรค์ฟาดฟันยอดปราศรัยปราสาทของพระเจ้าพิมพิสาร ด้วยความโกรธว่าพระเจ้าพิมพิสารไม่ยอมสวามิภักดิ์ต่อตนเอง แต่ปราศรัยปราสาทไม่ได้รับความเสียหายแต่อย่างใด ด้วยผลบุญที่พระเจ้าพิมพิสารเป็นผู้ศรัทธาในพระพุทธศาสนา ดังตัวอย่าง กาพย์สุรางคนางค์ ว่า

● ชุมพุมหาราช พระทัยอุกอาจ ทรงโทโสใน
กรรมลท้าวคราง กว้างเข้าปัย ถีบยอดปรางชัย
ภิมसारราชี
● เจ้ากรุงมคัศ ชุมพุกำหนด ด้วยอิทธิฤทธิ์
จะให้ย่อยยับ ลงกับธรณี โจนถีบหลายที
สะเทือนทงปรา

● ชุมพุมหาราช พระทัยอุกอาจ ทรงโทโสใน
กรรมลท้าวคราง กว้างเข้าไป ถีบยอดปรางชัย
ภิมसारราชี
● เจ้ากรุงมคัศ ชุมพุกำหนด ด้วยอิทธิฤทธิ์
จะให้ย่อยยับ ลงกับธรณี โจนถีบหลายที
สะเทือนทงปรา

(หน้า ๑๑๓/๗, ๑๒/๑-๒)

๕. เหตุการณ์นี้สร้างความหวาดกลัวแก่พระเจ้าพิมพิสาร พระองค์จึงไปเฝ้าพระพุทธเจ้า
ที่พระเวฬุวันเพื่อขอความช่วยเหลือ พระพุทธเจ้าทรงรู้ด้วยพระญาณว่าเป็นการกระทำของท้าวชมพู
ดังตัวอย่างบทประพันธ์ที่ชื่อ พิลาปราชา ว่า

● พระเจ้าภิมสารบตีศอ โดยบาทบัทจอร
เสด็จถึงพระเวฬุวรรณ
● เข้านัยพรเชตุภลัมหารัต นัภระสร้อยสรณ
เพ็ชฌุตันญาณารณ
● ด้วยบินจางค์แล้วพลูสาร ว่าราตรีกาล
คีนนี้เมื่อสองยามปลาย
● กัมนาทหวาดหวัรอรณราย เพียงจกทำมลาย
ปรางมาทเข้าบาทนิทรา
● แทะยับกับเกียงสนทะรา ลางพัยณัยหนา
มีอาจแลจรรูยากเย็น

● พระเจ้าภิมสารบตีศอ โดยบาทบัทจอร
เสด็จถึงพระเวฬุวัน
● เข้าในพระเชตุพลมหันต์ นบพระสร้อยสร-
เพชฌุตันญาณารณ
● ด้วยบินจางค์แล้วพลูสาร ว่าราตรีกาล
คีนนี้เมื่อสองยามปลาย
● กัมนาทหวาดหวัรอรณราย เพียงจกทำมลาย
ปรางมาทเข้าบาทนิทรา
● แทะยับกับเกียงสนทะรา ลางพัยณัยหนา
มีอาจแลจรรูยากเย็น

(หน้า ๑๓/๑-๖)

๖. พระพุทธเจ้าทรงสำแดงอิทธิปาฏิหาริย์ต่อสู้กับท้าวชมพู ในที่สุดท้าวชมพูไม่สามารถ
ต่อสู้กับพระพุทธเจ้าได้จึงได้เหาะกลับไปยังเมืองของตน ดังตัวอย่างบทประพันธ์ที่ชื่อ คัมภีรา ว่า

● พุทธคินิณมิตรจักรแก้ว ด้วยยะสำภิชาญาณเขากะ
สินละสมา- ธิณีณมิตร
● ไหเปนพุทจักรหักโหมทาวด้วยผลารฤติ คว้างปัยโดย
ทาวคิด จิรณตรรณา
● ไหประยุทธิสรศรีชุมภูอรณอุหงกา พุทธจักรทัง
พะพะลา กัตติตาม
● นาศีสินษรทษนาแล้วกัเข้จขาม จักแก้วพระพุทธา
ตาม ตะต้อยดี

● พุทธคินิณมิตรจักรแก้ว ด้วยยอภิสัมภิทาญาณ เข้า
กสินละสมา ธิณีณมิตร
● ให้เป็นพุทจักรหักโหมทาวด้วยผลาณฤทธิ ขว้างไป
โดยทาวคิด จิตรนา
● ให้ประยุทธิสรศรีชุมภูอันอุ้งการ พุทธจักรทัง
พพะลา กัตติตาม
● นาศีสินศรทษนาแล้วกัเข้จขาม จักแก้วพระพุทธา
ตาม ตะต้อยดี

(หน้า ๒๖/๑-๔)

๗. พระพุทธเจ้าทรงเล็งเห็นด้วยพระญาณว่า ท้าวชมพูนี้ได้สร้างสมอบรมบารมีมาแต่อดีตชาติ จึงมีพุทธประสงค์จะโปรดให้ท้าวชมพูบรรลุลุทธิในชาตินี้ ดังบทประพันธ์ที่ชื่อ ฉันทบัณ ว่า

● ภาระมารชินะสิงห์รู้ แจ้งนัยพระสัพพันญ
ว่าชมพูอิริราชา
● สร้างกุศลครบสังขยา ถึงเป็นอะระหันตา
ขิณาสัปนัยกำหนด
● นัยสาขนาวัตฎาคัต จักละเป็นวรชีโนรฐ
ควนโปรดให้พันทุกขา

● พระมารชินะสิงห์รู้ แจ้งในพระสัพพันญ
ว่าชมพูอิริราชา
● สร้างกุศลครบสังขยา ถึงเป็นอรหันตา
ขิณาสพในกำหนด
● ในศาสนาตัตถาคต จักถูเป็นวรชีโนรส
ควรโปรดให้พันทุกขา

(๒๙/๗, ๓๐/๑-๒)

๘. พระพุทธเจ้าโปรดให้พระอินทร์แปลงเป็นราชทูตนำสารไปเชิญท้าวชมพูเพื่อมาเข้าเฝ้าพระธรรมราชา และได้เกิดการต่อสู้กันขึ้น จนในที่สุดท้าวชมพูจึงยินยอมไปเฝ้าพระธรรมราชา ณ เวฬุวัน ดังบทประพันธ์ที่ชื่อ พิลาปราชชา ว่า

● สุขัมปัตติย ว่าข้าราชีย จัปปัยหฤหรัย
ชมพูตอบทูต จักภูตปัยญัย พรงนี้เราจะปัย
ตามสูทูตดา
● จะตักแต่งจัด สัตร์ตณภีรัต สุวรรณวัฏา
ผ้าผอรแภร์ภรรณ เป็นเครื่องบรรณา ถวายแตรราช
ธีราชนายสุ

● สุขัมธิบัติ ว่าข้าราชี จะไปหรือไร
ชมพูตอบทูต จักพูตไปไย พรงนี้เราจะไป
ตามสูทูตดา
● จะตกแต่งจัด สัตตรัตน์ภีรัต สุวรรณัตถา
ผ้าผ่อนแภ้วภรรณ เป็นเครื่องบรรณา ถวายแต่รราช
ธีราชนายสุ

(หน้า ๔๖/๑-๓)

๙. พระพุทธเจ้าทรงเนรมิตพระวรกายเป็นพระธรรมราชาอิราช และทรงเนรมิตให้พระเวฬุวันวิหารเป็นพระนครอันยิ่งใหญ่ พร้อมพร้อมไปด้วยสมบัติทั้งปวง มีเหล่าเทวดา นางฟ้า พญานาค ฯลฯ จำแลงกายเป็นมนุษย์อยู่รายรอบเมือง ดังบทประพันธ์ที่ชื่อ กาพย์ยานี ว่า

● ปางนันทพระสัพพันญ อุดมครูล้าโลกา
เขาสมาทธีวรียา ทำพุทธถุธีณมิตรองค์
● จากเภสัชบัพพะชา แปลงรูปาทร้ององค์
เป็นราชาอิราชทรง อิศระญิงท้าวพรหมมา

● ปางนั้นพระสัพพันญ อุดมครูล้าโลกา
เข้าสมาทธีวรียา ทำพุทธถุธีณมิตรองค์
● จากเภสัชบรรพชา แปลงรูปาทร้ององค์
เป็นราชาอิราชทรง อิศระยั้งท้าวพรหมา

(หน้า ๔๘/๗, ๔๙/๑-๕)

และบทประพันธ์ที่ชื่อ พิลาปสุรางคนางค์ ว่า

● ทำลาหหัชชย กรวดสีลาลาย ภรายแภ้วเรื่องรุ่ง
มีนาเวชน้อย ลอยเลี้ยวตามคั้ง ภิษเลียงสุดมุง
กายมาตามสาย
● นางนาคบริวารณ ซี่ล่องทองธารณ มีกรกำกาย

● ทำลาดหาดทราย กรวดศีลาราย พรายแภ้วเรื่องรุ่ง
มีนาเวชน้อย ลอยเลี้ยวตามคั้ง พิตรเพียงสุดมุง
พายมาตามสาย
● นางนาคบริวาร ซี่ล่องทองธาร มีกรกำกาย

ขึ้นน้ำล่องเขี้ยว เลี้ยวคั้งเรขาย สิ้นคำจำหน่าย
ผลไม้มัดฉา
● สิ้นคำต่าง ๆ มีตามเยี่ยงยา ๆ ขวาม่นุตชา
จิ้นราชขฤเห นาเคจัตมา ใหทุกสุรา
หมูเข้เรขาย
● สุขัมปฏี สรวัดจัตที่ นัยบุรีราย
ไหนางคันธรรพ คันธรรพมีนาย นังตงร่านขาย
มัดฉะม่งชา

ขึ้นน้ำล่องเขี้ยว เลี้ยวคั้งเรขาย สิ้นคำจำหน่าย
ผลไม้มัดฉา
● สิ้นคำต่าง ๆ มีตามเยี่ยงอย่าง อย่างขวามนุชสา
จิ้นราชคฤเห นาเคจัตมา ใหทุกสุรา
หมูเข้เรขาย
● สุขัมบดี สรวัดจัตที่ ในบุรีราย
ไหนางคนธรรพ คนธรรพมีนาย นังตงร่านขาย
มัดฉะม่งสา

(หน้า ๕๒/๔-๗, ๕๓/๑-๓)

๑๐. ท้าวชมพู่ ได้จัดกระบวนทัพอย่างยิ่งใหญ่เพื่อเสด็จไปยังเมืองของพระธรรมราชา
พร้อมด้วยกษัตริย์บริวารร้อยเอ็ดพระองค์ ดังบท กาพย์ยานี ว่า

● เสน่รับสงทาว นอมเสียรเกลาบงคัมลา
มาสงอำมจา ทงศีรหมูแรงแตรวดกล
● ขุนช้างให้จัดช้าง ระวางนัยช้างมั่งคัล
ระวางกลางลวนช้างชั้น รันรุกแรงแทงทะเลาย
● ระวางนอกออกประจัล ถีบฉัดชั้นแรงแทงหยา
ผูกเครื่องประเทืองกาย สายสคันภษัรหันาลอง
● ชนักรทองของหางรับ สุวรรณประดับรัชตง
ขายกร่นักปีกเสียรรงง ภูหุห้อยสร้อยชนักรค่อ
● หมอดีขึ้นนั่งหน้า ความใจกล่ากุ่มกำขอ
ห่มเสื่อเกราะกายย่อ กร่ำเลงค่อคัซซา
● ขุนราชพาหะจัด อัษฏรอรณตัวกล้า
เบ้าอ่านแลพานหนา สายแคบคักขักบงเหียน
● ขารัฎฐิผู้ชียหลง ถือทวนดงการรับเรียน
ยุคชักชนะนเวียน ไพบาตยาทาทวนรำ

● เสน่รับสั่งท้าว นอมเสียรเกล้าบงคัมลา
มาสั่งอำมจา ทังสัหมุ้แรงแตรวดกล
● ขุนช้างให้จัดช้าง ระวางในช้างมั่งคัล
ระหว่งกลางลวนช้างชน รุกรันรณแรงแทงทะเลาย
● ระหว่งนอกออกประจัญ ถีบฉัดชนแรงแทงหยา
ผูกเครื่องประเทืองกาย สายสะคนพัตรัดหน้าหลัง
● ชนักรทองช่องหางรับ สุวรรณประดับรัชตง
ขายกระหนกปรกเสียรรงง ภูหุห้อยสร้อยชนักรค่อ
● หมอดีขึ้นนั่งหน้า ความใจกล่ากุ่มกำขอ
ห่มเสื่อเกราะกายย่อ กร่ำเลงค่อคัซซา
● ขุนราชพาหะจัด อัศตรอันตัวกล้า
เบ้าอ่านแลพานหนา สายแคบคักขักบงเหียน
● สารถิผู้ชียหลัง ถือทวนดั่งการรับเรียน
ยุคชักชนะนเวียน ใหบาทยาทาทวนรำ

(หน้า ๖๕/๖-๗, ๖๖/๑-๖)

๑๑. พระพุทธเจ้าทรงโปรดให้มาฆสามเณรแปลงกายเป็นเป็นชายหนุ่มไปยื่นย่อนทาง
และคอยรับท้าวชมพู่ มาฆสามเณรสั่งให้ท้าวชมพู่เดินเท้าเข้าเมือง แต่ท้าวชมพู่ไม่ยอม และได้เกิดการ
ต่อสู้กันขึ้นแต่ท้าวชมพู่เป็นฝ่ายพ่ายแพ้และยอมเดินทางเข้าเมือง ดังบทประพันธ์ที่ชื่อ นางกรายราบ ว่า

● วรพุทธนาโถ อีราชราโช รุด้วยญาณนัย
วาชมพูมา กลางมรคาลัย รัทยาางกลัย
หักสปีโยชนตรา
● จะชาที่ถึง พุโธกานึง ถึงสามเนรา

● วรพุทธนาโถ อีราชราโช รู้ด้วยญาณใน
ว่าชมพูมา กลางมรคาลัย รัดยายังไกล
หักสปีโยชนตรา
● จะชาที่ถึง พุโธกานึง ถึงสามเนรา

เจ้ามาคมายง	โดยดงพุทปรา	รฟถึงวรรณหา	เจ้ามาคมายง	โดยดงพุทปรา-	รฟถึงวันทา
จักราพุทโร			จักราพุทโร		
● ตรัษว่าดูรา	วรัสสามเนรา	ภลาฤทธิโก	● ตรัษว่าดูรา	วรสามเนรา	พลาฤทธิโก
จ้งเจ้าปัยสุ	ชุมภูราโซ	อรรณคมะโน	จ้งเจ้าปัยสุ	ชมพูราโซ	อันคมโน
มาคำหนักเร้า			มาคำหนักเร้า		
● ย่อยันม้คเค	ให้ถึงนัยเว	พาเซาตงเด้า	● ย่อยันม้คเค	ให้ถึงนัยเว-	ลาเซาตงเด้า
ให้เร้งบหบาท	ด้วยอาตยาเร้า	ครันแล้วจ้งเจ้า	ให้เร้งบหบาท	ด้วยอาชญาเร้า	ครันแล้วจ้งเจ้า
นำมาสู่สำ			นำมาสู่สำ-		
● หนักเร้านี้เล้า	ทันรอนกอรเซา	จ้งเจ้าเร้งนำ	● หนักเร้านี้เล้า	ทันรอนก่อนเซ้า	จ้งเจ้าเร้งนำ
ยงนัยภิมาร	มันเทียรทองล้า	แม่นว่าจะทำ	ยังนัยภิมาร	มณเทียรทองล้า	แม่นว่าจะทำ
ดัยยาทักทาน			โดยยาทักทาน		

(๗๙/๕-๗,๘๐/๑-๔)

๑๒. ท้าวชมพูเดินทางมาถึงเมืองของพระธรรมราชา ก็ตกตะลึงในความยิ่งใหญ่ของบ้านเมือง ในถนนหนทางก็คลาคล่ำไปด้วยผู้คนที่มาจับจ่ายซื้อขายสินค้าต่าง ๆ เหล่าแม่ค้าก็ล้วนแต่งดงามจับใจ ดังบท กาพย์ยานี ว่า

● ชุมภูธิบฏี	จรลีตามทูตา	● ชมพูธิบดี	จรลีตามทูตา
ถึงตี่รังค์งคังคา	วารียเลี้ยวลอบรอบเมือง	ถึงตี่รังค์งคา	วารียเลี้ยวล้อมรอบเมือง
● เมินมุ่นัยนาพิช	รอบขอบชิดอรรบรรณเทือง	● เมินมุ่นัยนาพิช	รอบขอบชิดอันบันเทือง
ชลแน่วแล้วเรือเนื่อง	ขายสินคานา ๆ ภรรณ	ชลแน่วแล้วเรือเนื่อง	ขายสินค่านานาภันท์
● มลักโณวิมาลา	นาศีนากูเจ้ากำหนรร	● มลักโณวิมาลา	นาศีนากูเจ้ากำนัล
ให้จิตคิดปริภุพพรรณ	หวรรณไวยรภาคในมโน	ให้จิตคิดประติพันธ์	หวั่นไวยรภาคในมโน
● คิดนัยพระทัยตรี	นึกว่านางสุนธโร	● คิดนัยพระทัยตรี	นึกว่านางสุนทรโร
ยังยอตนากัลโย	มเหสีราชแห่งเร้า	ยังยอตนากัลโย	มเหสีราชแห่งเร้า

(๘๕/๗,๘๖/๑-๔)

๑๓. ท้าวชมพูแสดงฤทธิ์ต่อสู้กับพระธรรมราชา และเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ถึงสามครั้งด้วยกัน แต่ท้าวชมพูก็ยังกล่าววาจาท้าทายพระธรรมราชา จนในที่สุดพระธรรมราชาก็เข้าเตโชกสนิณณานบันดาลให้เกิดไฟนรกเพื่อทรมานท้าวชมพู และในที่สุดท้าวชมพูพร้อมด้วยบริวารก็ยอมแพ้ต่อพระธรรมราชา ดังบทประพันธ์ที่ชื่อ ฉันทน์บัง ว่า

● ปรัมโลกยนาโถ	ฤทธิหะโลยั้งราชี	● บรมโลกยนาโถ	ฤทธิพทโลยั้งราชี
เขาสมาธิวิชัย	นัยเตโชกะสินณภรรณ	เขาสมาธิพิชัย	นัยเตโชกะสินณพลัน
● เปนเพลิงกำเริบแสง	ทุกแห่งห้องของหนาบรรณ	● เปนเพลิงกำเริบแสง	ทุกแห่งห้องของหนาบรรณ
ชรสีภิมารจรร	รับฤทธิศรทาวชมภู	ชรศรีพิมานจันทร	รับฤทธิศรท้าวชมพู
● แล้วให้เป็นพุทจักร	หักหารับรุกขมขู	● แล้วให้เป็นพุทจักร	หักหาญรับรุกขมขู

ดงกมลมฤตยู	เผ้าชรแก้วธำรงค	ดั่งกมลมฤตยู	เผ้าชรแก้ว ธ ราชัง
● ศรีศรีกล้วยาค	กล้วยาคาญเขาหลวงบงช	● ศรีศรีกล้วยาค	กล้วยาคาญเข้าแล้งบง
กล้วยาคดงจิตรวินญาณยง	กล้วยาคดงจิตรวินญาณยง	กล้วยาคดงจิตรวินญาณยง	กล้วยาคดงจิตรวินญาณยง
ญาณ			

(หน้า ๑๐๑/๒-๖)

๑๔ พระธรรมราชาเนรมิตพระวรกายกลับคืนเป็นพระพุทธรูปเจ้าตามเดิม และเนรมิตให้ทุก
สิ่งทุกอย่างกลับคืนสู่สภาพเดิม ดังบทประพันธ์ที่ชื่อ สว่างคนางค์ราบ ว่า

● กรุงราชธานี	ณิลโลกา	ภักขสัสมรรค	● กรุงราชธานี	ณิลโลกา	ภักขสัสมรรค
ให้บรรดาภักข	เป็นเวฬุอรณ	ปรางแก้วสุวรรณ	ให้บรรดาภักข	เป็นเวฬุอรณ	ปรางแก้วสุวรรณ
เป็นคัมภีร์กุญ			เป็นคัมภีร์กุญ		
● ชินาสโว	อรณเปนราโช	สามลเสนี	● ชินาสโว	อรณเปนราโช	สามลเสนี
กลับเปนสงโค	อระโหตามทือ	สามเนรเสนี	กลับเปนสงโค	อระโหตามทือ	สามเนรเสนี
เปนสามเนรา			เปนสามเนรา		
● เทวาเทวี	ครุฑานาคี	คันทรภูตา	● เทวาเทวี	ครุฑานาคี	คันทรภูตา
มหาญกเข	สัพเพเทวา	นบบาทสาสดา	มหาญกเข	สัพเพเทวา	นบบาทสาสดา
แล้วตางคินสธารณ			แล้วตางคินสธารณ		
● สอนอัคราชา	อิราชมหา	จักรพรรดิบรรดาร	● สอนอัคราชา	อิราชมหา	จักรพรรดิบรรดาร
จึงแปลงรูปง	สุนทรังนัยสธารณ	เปนอัครทังญาณ	จึงแปลงรูปง	สุนทรังนัยสธารณ	เปนอัครทังญาณ
ฉะวีวรปรา			ฉะวีวรปรา		

(๑๑๓/๔-๗,๑๑๔/๑-๒)

๑๕. พระพุทธรูปเจ้าทรงแสดงธรรมโปรดท้าวชมพูและกษัตริย์ทั้งร้อยเอ็ดพระองค์ จนเกิด
ความเลื่อมใสและออกบวชในพระพุทธศาสนา ดังบทประพันธ์ที่ชื่อ ยะมังคลัง ว่า

● ณะราสัโปสธวัตรพุทธรัชตัย	ว่าข้าขอปรพฤธินัย	● ณะราสัโปสธวัตรพุทธรัชตัย	ว่าข้าขอปรพฤธินัย
ตามกิจพุทธโอวาทา		ตามกิจพุทธโอวาทา	
● ขอบวชนัยบวรบาทสาสดา	ตามพุทธโอวาทา	● ขอบวชนัยบวรบาทสาสดา	ตามพุทธโอวาทา
แทบวรพุทธบาท		แทบวรพุทธบาท	
● พระยาสามลเสนนาทวยราชภู	รองขึ้นเพื่อขอโอกาส	● พระยาสามลเสนนาทวยราชภู	รองขึ้นเพื่อขอโอกาส
แกชุมพราชนรินท		แกชุมพราชนรินท	
● จักขอรับพชงด้วยกัณฐกสิน	มหาราชชมพราชน	● จักขอรับพชงด้วยกัณฐกสิน	มหาราชชมพราชน
จึงใหโชนญาตว่าสา-		จึงใหโชนญาตว่าสา-	
● ฤตามมโนปรารณา	ครัยเลายากงขา	● ฤตามมโนปรารณา	ครัยเลายากงขา
จักขอรับพชงาชนัน		จักขอรับพชงาชนัน	

(หน้า ๑๑๔/๖-๗,๑๒๐/๑-๓)

๑๖. พระเถระชมพูได้ส่งสารไปยังพระนางพิมพรหมเหสี เมื่อพระนางทราบข่าวก็เศร้าโศกเสียใจ จึงตัดสินใจมอบราชสมบัติแก่โอรสสิริคุต ส่วนตนเองพร้อมด้วยบริวารเดินทางไปหาพระเถระชมพู ดังบทประพันธ์ที่ชื่อ คัมภีรา ว่า

● ไกลกลางนางย่อพระกอร์ตีย ภาระอังคอรุณภัย-
ลาพลางกัทาง ตรัสจาบรรณ
● แก่พระเยาว์โอรส นักธรรม
แก้วแมอยู่ครองปรณ จาธาณีย
● กับด้วยมัตยา มหาเสนีย
ญาทรงโสเกีย พระสุทรัก
● ตัวแม่นี้จักกลาสิย ปัยสำนัก
บิตุเรศเจ้าจัก เปนฉนวน

● ให้พลางนางย่อพระกอร์ตีย พระองค์อรุณพิ-
ลาพลางกัทาง ตรัสจาบัลย์
● แก่พระเยาว์โอรส นักธรรม
แก้วแมอยู่ครองปญ- จาธานี
● กับด้วยมัตยา มหาเสนี
อย่างทรงโสเกีย พระสุตรัก
● ตัวแม่นี้จักกลาสิย ไปสำนัก
บิตุเรศเจ้าจัก เป็นฉนวน

(หน้า ๑๒๕/๔-๗)

๑๗. พระพุทธเจ้าทรงทราบว่า นางพิมพรจะเดินทางมาหาท้าวชมพู จึงโปรดให้มาขอสามเณรแปลงกายเป็นชายชราไปยื่นย่อนทางและนำนางมายังเวฬุวัน ดังบท กาพย์ยานี ว่า

● ปางเมื่อนาฏมิภมอร สีสาดจรตามักโค
มุณียโลกยนาโถ สัพพรรณญูรูกาล
● จึงเรียกซึ่งเจ้ามาค สามเณรนาคกุมาร
แล้วมีพุทธประญาณ ให้ปโยญมรรคา
● นำนานาฏมิภมอรนั้น ไหมทันเขาเวลา
ยังเขตวัรรณา อาวาสนี้ตามจำหน่ง

● ปางเมื่อนาฏมิภมอร สีสาดจรตามักโค
มุณียโลกยนาโถ สัพพรรณญูรูกาล
● จึงเรียกซึ่งเจ้ามาค สามเณรนาคกุมาร
แล้วมีพุทธประญาณ ให้ปโยญมรรคา
● นำนานาฏมิภมอรนั้น ให้มาทันเขาเวลา
ยังเขตวัรรณา อาวาสนี้ตามจำหน่ง

(หน้า ๑๒๗/๑-๔)

๑๘. เมื่อนางพิมพรมาหา พระเถระชมพูก็ได้เนรมิตภิกษุหนึ่งพันรูปให้มีหน้าตาเหมือนตนเอง นางพิมพรไม่รู้ว่ารูปไหนคือพระเถระชมพู จึงไปกราบทูลถามพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าทรงแนะนำให้ไปร้องเรียก หากรูปไหนขานก่อน รูปนั้นคือพระเถระชมพู ดังบทประพันธ์ที่ชื่อ วิเชียรติลก ว่า

● พระเถรทงพรรษาน ว่าภิมภมอรนารจะมาส
ชวนกรรมมาพรองรองเรียกตุ มาทงงันนี้เพื่อไค
● นางสดับแจ้งพระกรรม สังฆทงพรรณชิงรูญัย
ใหม่รู้ว่าชมพูองค์ไค ร่องไหกลางวิงมาอร
● กราบกลางนำพระเนตรผับ ทับอุระทรวงดวงสมอร
เซ็ดน้ำตาไหวกลางทวงวอน ว่ามหาการุณนิโก
● ชุมภูขานทงพรรณ ส่นันรเวฬุวรรณโน
ขอพระเจ้าผู้ล้าโลกยนาโถ โปรดให้แจ้งนัยชุมภู

● พระเถรทงพรรษาน ว่าภิมภมอรนารจะมาส
ชวนกันมาพร้องร้องเรียกตุ มาทงงันนี้เพื่อไค
● นางสดับแจ้งพระกรรม สังฆทงพรรณชิงรูญัย
ไม่รู้ว่าชมพูองค์ไค ร้องให้พลางวิงมาอร
● กราบพลางนำพระเนตรผับ ทับอุระทรวงดวงสมอร
เซ็ดน้ำตาไหวกลางทวงวอน ว่ามหาการุณนิโก
● ชมพูขานทงพรรณ ส่นันเวฬุวรรณโน
ขอพระเจ้าผู้ล้าโลกยนาโถ โปรดให้แจ้งนัยชุมภู

● พระโคตโมตรัส ว่าสิกขาจ่งฟังดู
ขานกอรน่นนแลท้าวชมพู สวามีซึ่งปัพพา

● พระโคตโมตรัส ว่าสิกขาจ่งฟังดู
ขานกอนั่นนแลท้าวชมพู สวามีซึ่งปัพพา

(หน้า ๑๓๑/๓-๗, ๑๓๒/๑-๒)

๑๔. นางพิมพรและเหล่าบริวารเกิดความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา จึงขอบวชเป็นภิกษุณี พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้บวชในสำนักของภิกษุณี และได้บรรลุนิพพานเป็นพระอรหันต์ในที่สุด ดังบทประพันธ์ที่ชื่อ พิลาล ว่า

● ภิมภอรพรรณา แสนสาวสอาด ครันนพงยุบัล
แล้วกราบอภิวรณ พระเจ้าอรหันต์ นาฏนางพันตน
มาสู่ศาสดา

● ขอรับปัพพะชีย เปนภิกษุณีจย จังทรังเมตตา
ข้าผู้นิยม มโนเจตนา นัยวอโรศาสนา
พุทธานาโ

● พระศรีสุคต รู้วาทกำหนด ด้วยสัพพริโย
มีพุททวาที นารียสุนทโร จังคมะโน
จรเต้าปัยหา

● ภิมพาเทวี อระหันตเถรี ยัสโสธรรา
ขอเอาปัพพชัง นางเป็นอุประฌาย์ บกัลลหัตถยา
ให้ได้มรรคผล

● พิมพรพรรณา แสนสาวสอาด ครันนพงยุบัล
แล้วกราบอภิวรณ พระเจ้าอรหันต์ นาฏนางพันตน
มาสู่ศาสดา

● ขอรับปัพพะชีย เปนภิกษุณีจย จังทรังเมตตา
ข้าผู้นิยม มโนเจตนา นัยวอโรศาสนา
พุทธานาโ

● พระศรีสุคต รู้วาทกำหนด ด้วยสัพพริโย
มีพุททวาที นารียสุนทโร จังคมะโน
จรเต้าปัยหา

● พิมพาเทวี อระหันตเถรี ยัสโสธรรา
ขอเอาปัพพชัง นางเป็นอุประฌาย์ บกัลลหัตถยา
ให้ได้มรรคผล

(หน้า ๑๓๕/๗, ๑๓๖/๑-๖)

๓.๒.๓ แก่นเรื่อง

แก่นเรื่องหรือแนวคิด คือสิ่งที่ผู้เขียนต้องการนำเสนอเป็นความหมายรวมของเรื่องทั้งเรื่อง ดังนั้นแก่นเรื่องจึงเป็นตัวควบคุมองค์ประกอบทุก ๆ ส่วนในเรื่อง ไม่ว่าจะเป็นโครงเรื่อง ตัวละคร ความขัดแย้งในเรื่อง เหตุการณ์ สถานที่ ตลอดจนแนวคิดและรูปแบบการเขียน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์หลักที่ผู้เขียนต้องการ^{๑๐}โดยทั่วไปแล้วแก่นเรื่องหรือแนวคิดมักแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ แก่นเรื่องใหญ่หรือแนวคิดหลัก และแก่นเรื่องย่อยหรือแนวคิดย่อย ^{๑๑}จากการศึกษาแก่นเรื่องของวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูพบว่าประกอบด้วยแก่นเรื่องหลักและแก่นเรื่องรอง ดังนี้

^{๑๐} ยุวพาส์ (ประทีปแสน) ชัยศิลป์พัฒนา, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวรรณคดี, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๑๒.

^{๑๑} วิภา กงกะนันท์, วรรณคดีศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม, (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิชจำกัด, ๒๕๓๓), หน้า ๘๒.

๑. แก่นเรื่องใหญ่

แก่นเรื่องใหญ่ที่ผู้แต่งต้องการนำเสนอคือแนวคิดเรื่อง “ธรรมะย่อมชนะอธรรม” ซึ่งถือเป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เป็นแก่นเรื่องใหญ่ที่ผูกโยงเหตุการณ์ทั้งหมดในเรื่องเอาไว้ โดยผู้แต่งกำหนดให้ท้าวชมพุกษัตริย์เมืองปัญจาซึ่งเป็นตัวละครเอกของเรื่องฝ่ายอธรรมเป็นผู้มีบุญญาธิการ ซึ่งได้สร้างสมมาแต่อดีตชาติ แต่ในชาตินี้กลับมีจิตใจที่ทรนงลุ่มหลงมัวเมาในอำนาจอันเต็มไปด้วย โลภะ โทสะ และโมหะอันเป็นอกุศลมูล นอกจากนั้นผู้แต่งได้กำหนดตัวละครเอกฝ่ายธรรมะคือพระธรรมราชา หรือพระพุทธเจ้ามาเป็นผู้ปราบพยุศรัยของท้าวชมพู ซึ่งเปรียบเสมือนผู้มาหายของที่คว่ำขึ้น ผู้บอกทางแก่คนหลงทาง และส่องแสงสว่างในที่มืด จนในที่สุดท้าวชมพูก็ตกพบกับสัจธรรม และได้บรรลุธรรมในที่สุด

เหตุการณ์ในเรื่องเริ่มจากการที่ท้าวชมพูกไปทำลายปราสาทของพระเจ้าพิมพิสาร กษัตริย์แห่งแคว้นมคธ เพราะโกรธที่พระเจ้าพิมพิสารไม่ยอมสวามิภักดิ์ต่อตนเอง แต่เพราะเหตุที่พระเจ้าพิมพิสารเป็นอุบาสกในพระพุทธศาสนาเป็นผู้มั่นคงในพระรัตนตรัย จึงทำให้ท้าวชมพูไม่สามารถทำลายปราสาทได้ประกอบกับเทวดาผู้รักษาปราสาทคอยปกป้องรักษาไม่ให้ปราสาทได้รับอันตราย พระเจ้าพิมพิสารจึงไปทูลขอความช่วยเหลือจากพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าทรงทราบว่าเป็นการกระทำของท้าวชมพู และทรงทราบอีกว่าท้าวชมพูนี้เป็นผู้ที่เคยได้สร้างสมผลบุญไว้ในอดีตชาติและสามารถบรรลุธรรมในชาตินี้ได้ จึงทรงปรารภว่าที่จะช่วยเหลือให้ท้าวชมพูได้บรรลุผล พระพุทธเจ้าทรงเนรมิตพระเวฬุวันให้กลายเป็นเมืองที่ยิ่งใหญ่ พร้อมกับแปลงพระวรกายเป็นพระธรรมราชาและได้ต่อสู้กันด้วยฤทธิ์ ในที่สุดท้าวชมพูก็ตกพยุศรัยและเกิดความเลื่อมใสศรัทธา จากนั้นจึงทูลขอบรรพชาอุปสมบทสุดท้ายก็ได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ นอกจากผู้แต่งต้องการนำเสนอหลักธรรมเรื่องธรรมะย่อมชนะอธรรมแล้ว ผู้แต่งยังต้องการเน้นให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าทรงมีทั้งพุทธานุภาพ ธรรมานุภาพ และอิทธิทานุภาพ โดยเฉพาะด้านอิทธิทานุภาพ คือ อิทธิปาฏิหาริย์ อาเทศนาปาฏิหาริย์ และอนุสาสนีปาฏิหาริย์ ผู้แต่งได้นำมาใช้ในเหตุการณ์เพื่อเสริมให้เนื้อหาหลักมีความน่าตื่นเต้นและชวนให้ติดตาม

ในที่นี่ ผู้วิจัยจะยกตัวอย่างตอนที่พระพุทธเจ้าทรงเนรมิตพระวรกายเป็นพระธรรมราชา แล้วทรงเข้าสมาธิกลีณฉณนัยแยกแผ่นดินให้ไฟจากนรกลุกกลามขึ้นเผาไหม้ทรมานท้าวชมพูจนยอมพ่ายแพ้ต่อพระองค์ ดังคำประพันธ์ที่ชื่อ สุรางคนางค์ ว่า

● ฌราเสตโธ สุวนาราโซ เลียงถ่อภอพัย
สัพพัตถรรญา ทรงแจ้งจรณนัย สสมาธิแล้วชัย
ด้วยฤทธิกะสิน

● เปนจักรสุริยกาล ผันผัดเผาผลาญ ชรรคทาราชิน
ชรศรีเกือกแก้ว จักรายับสิ้น เขาซึ่งกะสิน
ปฏิวัยบรรดารณ

● นราเสฏโฐ สุวนาราโซ เลียงถ่อภอพัย
สัพพัตถรรญา ทรงแจ้งจรณนัย สสมาธิแล้วไช
ด้วยฤทธิกะสิน

● เปนจักรสุริยกาล ผันผัดเผาผลาญ ชรรคทาราชิน
ชรศรีเกือกแก้ว จักรายับสิ้น เขาซึ่งกะสิน
ปฏิวัยบรรดารณ

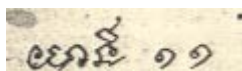
● แดกแยกออกเป็น ช่องต่อหลอดเห็น ปรางรัตนภิ
มารย พัยนัยวิจิย ฌีรียาประหาร ฐุมมากลุ่มสธารณ
ตร่หลักจับทง

● แดกแยกออกเป็น ช่องตลอดเห็น ปรางครัตน์พิมาน
ไพในอวิจิ- นิรียาประหาร ฐุมมากลุ่มสธารณ
ตระหลบจบทั้ง

(หน้า ๑๐๘/๖-๗, ๑๐๙/๑-๓)

เมื่อท้าวชมพุมองเห็นไฟนรกก็เกิดความหวาดกลัวเป็นกำลัง อีกทั้งเหล่าเสนาอำมาตย์
และกษัตริย์ร้อยเอ็ดพระองค์ต่างพากันขอร้องให้ท้าวชมพวยอมสวามิภักดิ์ต่อพระธรรมราชา เพื่อให้ทุก
คนได้ปลอดภัยจากไฟนรก ท้าวชมพวจึงยอมแพ้ โดยยินยอมยกเมืองปัญจาและเมืองบริวารทั้งหมด
ให้แก่พระธรรมราชา พร้อมทั้งทูลขอชีวิตบริวารทั้งหมดของตนเองไว้ ดังคำประพันธ์ที่ชื่อ ฉันทบง
และ กายพยานี้ ว่า

● บัณฑิตใหม่คิดเห็นดู ข้าบาทนียทงหม
จ่ต่ายด้วยโชฎิอีกคินา
● ควนพระอังกัจการะวา นอมเสียรทาววรรทา
ราชาที่ราชณรินท

● ฌรธิปฎิพัง เสนีร้องทูลท้าว
ตักพระทัยตะดินเดา เสราพระภักตรชมลักอังก
● ราชธาธาเจ้า เสนาเฝ้าฝูงอนัง
คลับไครใหม่เหนอังก ทรงพระทุกขกลั้วมรรณา
● เหนพัยณรักร้อน ทาวญ่อกอกรบาบวรรทา
ภลากรองขอโทษา ว่าฌราราเสดโ
● ทาวบรรทาปรสิต ะลาธอิอุตโม
สุณาตุนาโธ เมอรณข้ามมัยการณ
● แทบบาทยุคผลา กราบแบ้นจาปรัฎิการณ
ขอถววยรัตนสิงขารณ ปันจาล่าธาธานี
● เปนทียภานักอาตร แกข้าบาทณรฤบฎิย
จัดรงทรงโยธีย อิกส้วยสัตถัททยา
● เสนาษามลท้าว ร้อยเอ้อจเดาณคฆารา
ขอถววยอังกอิสรา ธิราชเจ้าจอมจัยอารีย
● ตัวข้าบรัมบาท เปนข้านาฎทฎาบาล
ใหม่ทำทูลาจาร มุะชาวาทไผผิตธรรม
● จักเสียรยัยร้าย อุหงกาลภาลโมหรณ
ขอกระทานแตชีวรรณ ทงเสนาษามลันย

● บพิตรไม่คิดเห็นดู ข้าบาทนียทงหม
จะต่ายด้วยโชฎิอีกคินา
● ควพระอังกัจการะวา นอมเสียรท้าววันทา
ราชาธิราชณรินท

ยานี้ ๑๑

● นราธิปติพัง เสนีร้องทูลท้าว
ตักพระทัยตะดินเดา เสราพระภักตรชมลักอังก
● ราชธาธาเจ้า เสนาเฝ้าฝูงอนัง
คลับไครใหม่เหนอังก ทรงพระทุกขกลั้วมรรณา
● เห็นไฟนกร้อน ทาวญ่อกอกรบาบวันทา
พลากร้องขอโทษา ว่านราราเสดโ
● ทาวมณทาปรสิต พลาทอิอุตโม
สุณาตุนาโธ เมื่ออันข้ามมัยการ
● แทบบาทยุคผลา กราบเบญจาประฎิการณ
ขอถววยรัตนสิงขารณ ปัญจาลาธาธานี
● เปนที่พำนกอาตม แกข้าบาทนฤบฎิ
จัดรงค์ทรงโยธีย อิกส้วยสัตถัททยา
● เสนาสามลท้าว ร้อยเอ้อจเดาณคฆาร
ขอถววยอังกอิสรา ธิราชเจ้าจอมจัยอารีย
● ตัวข้าบรัมบาท เปนข้านาฎ ๘ ฎาบาล
ไม่ทำทูลาจาร มุสาทาให้ผิตธรรม
● จักเสียรยัยร้าย อุหงการพาลโมหรณ
ขอประทานแตชีวัน ทั้งเสนาสามลใน

(หน้า ๑๑๐/๗ - ๑๑๒/๑-๖)

๒. แก่นเรื่องย่อ

๒.๑ แนวคิดเรื่อง “บุพเพกตบุญตา” คือการได้สร้างสมบุญไว้ในบุพชาติ ผู้แต่งได้นำแนวคิดนี้มาเสนอว่า บุญกุศลที่ผู้ใดผู้หนึ่งได้ทำไว้ในชาติปางก่อนนั้นย่อมส่งผลให้ผู้นั้นได้รับความสุขความเจริญในชาติปัจจุบัน เป็นการสอนให้พุทธศาสนิกชนหมั่นสร้างคุณความดีในชาติปัจจุบันนี้เพื่อบุญกุศลนั้นจะได้ตอบสนองให้ได้รับความสุขความเจริญในชาติต่อไป ดังเช่นตัวละครเอกของเรื่องคือท้าวชมพู

อานิสงส์แห่งผลบุญที่ท้าวชมพูได้สร้างสมไว้แต่อดีตชาติ ได้ส่งผลให้ท้าวชมพูเกิดเป็นกษัตริย์ในเมืองปัญจา ผู้แต่งใช้วิธีการให้พระพุทธรูปเจ้าทรงเล็งเห็นอดีตชาติของท้าวชมพู และทรงทราบด้วยพระญาณว่าท้าวชมพูจะสำเร็จมรรคผลในชาตินี้ โดยผู้แต่งได้ย้อนไปถึงอดีตชาติคือในยุคมัธยมกับปรัมภมโหิตกาลของพระพุทธรูปเจ้าพระนามว่ากัสสปะ ท้าวชมพูได้เกิดเป็นพ่อค้าผู้มีจิตศรัทธาได้ถวายอาหาร ผ้ากัมพล มัดโกน รองเท้า เข็มเย็บผ้า แก่พระพุทธรูปเจ้าพระนามว่ากัสสปะ ด้วยความดีนั้นท้าวสักกเทวราชจึงโปรดให้วิชณุกรมเทพบุตรมาเนรมิตปราสาทหลังใหญ่ที่พร้อมไปด้วยสมบัติต่าง ๆ แก่พ่อค้าผู้นี้ ครั้นเมื่อเขาตายไปได้ไปเกิดเป็นเทวดาอยู่บนสวรรค์ และต่อมาก็ได้จุติลงมาเกิดเป็นท้าวชมพูกษัตริย์แห่งเมืองปัญจา ในยุคของพระพุทธรูปเจ้าสมณโคดม ดังคำประพันธ์ที่ชื่อ ยะมังคลัง ว่า

● ทาวนินบุพชาติเกิด	นัยกานิดภาณิโซ	● ท้าวนี้บุพชาติเกิด	ในกานิดภาณิโซ
มีผำรัตนกำพะโล	มนนิกหมายใครให้ทาน	มีผำรัตนกำพะโล	มนนิกหมายใครให้ทาน
● ขณะนั้นวรสัมพุทโธ	กัตสัปปัตริสัทธมาร	● ขณะนั้นวรสัมพุทโธ	กัสสัปปัตริสัทธมาร
พระองค์ทรงแล้งยณญาณ	วาทานินนรรจกัลลผล	พระองค์ทรงแล้งยณญาณ	ว่าพานิชนันจักลุลผล
● ครั้นเวลาบินทปาโต	มุณินโทโคจรดล	● ครั้นเวลาบินทปาโต	มุณินโทโคจรดล
โดยนภเวหาหันท	ดลเคหาภาณิขลลรณ	โดยนภเวหาหันท	ด้นเคหาพานิขพลัน
● ภาณินั้นครันยลมลัก	พุทพำนักโดยจิตตรอรณ	● พานิชนั้นครันยลมลัก	พุทพำนักโดยจิตอัน
สัททานิมันพลรณ	แต่งองศาซเครื่องสุพเพียร	ศรัทธานิมนต์พลัน	แต่งองศาซเครื่องสุกเพียร
● กับผำรัตนกำพะโล	ทงมิดโกนเกสาเสียร	● กับผำรัตนกำหลัง	ทังมิดโกนเกสาเสียร
เกือกเข็มอีกหุบเทียร	ด้วยโสมนัสจิตรสัทธา	เกือกเข็มอีกหุบเทียร	ด้วยโสมนัสจิตศรัทธา
● ยักถวายด้วยเคารพ	พุทกัตสัปปัตริสัทธา	● ยกถวายด้วยเคารพ	พุทกัสสัปปัตริสัทธา
จึงตงปะนียทานสัจจา	ความปรารถนาจิตธิสธารณ	จิตตังปณิธานสัจจา	ความปรารถนาจิตธิฐาน
● เดชะข้าได้ถวายทานา	แกศาสดาองค์ทรงญาณ	● เดชะข้าได้ถวายทานา	แกศาสดาองค์ทรงญาณ
แม่นสินชีพชีวาตรมาร	ขอข้าเป็นใหญ่ในชมพู	แม่นสินชีพชีวาตรมาร	ขอข้าเป็นใหญ่ในชมพู
● บัชนันนอำมรองค์ท้าวทรงเดช	ไซเทเวชนาม	● บัดนั้นอำมรองค์ท้าวทรงเดช	ไซเทเวชนามวิษณุ-
วิษณุ- ภัรรณลงมาอุปถัมภ์ชู	ชูปมณเทียรวิเชียรศรี	ภัรรณลงมาอุปถัมภ์ชู	ชูปมณเทียรวิเชียรศรี
● สูงมีปรมารนิงโยชนา	เครื่องอิมโอบุสรพพิมัย	● สูงมีปรมารนิงโยชน	เครื่องอิมโอบุสรพพิมัย
ใหภาณิขอยุขะเสมศรี	ม้วยชีวิดลแดนสวรรค์	ให้พานิขอยู่เกษมศรี	ม้วยชีวิดลแดนสวรรค์

ในอีกอดีตชาติของท้าวชมพูเคยเกิดเป็นชายชาวนายากจน วันหนึ่งขณะที่ชาวนานั้นกำลังไถนาอยู่ริมลำธาร เขาได้เห็นซากศพลอยน้ำมา และได้พิจารณาถึงพระไตรลักษณ์^{๑๒}จนเกิดความสลดสังเวชว่าสักวันหนึ่งตนเองก็ไม่ต่างจากซากศพนั้น ผู้แต่งได้นำหลักธรรมว่าด้วยพระไตรลักษณ์ออกมาแสดงโดยผ่านการพิจารณาซากอสุภะของชายชาวนานั้นจนเขาสามารถปลงธรรมสังเวชได้ และเพราะอานิสงส์ที่ได้พิจารณาพระไตรลักษณ์ในครั้งนั้นส่งผลให้ท้าวชมพูสามารถบรรลุมรรคผลเป็นพระอรหันต์ได้ในชาตินี้ ดังคำประพันธ์ที่ชื่อ คัมภีรา ว่า

● ภาระสร้อยสัพพัญญู	อดตม้นัยซากัลนรรณ	● พระสร้อยสัพพัญญู	อุดมครูในสากลนั้น
แจ่งนัยนีสัยอรร	มีโดยอิท	แจ่งในนีสัยอัน	มีโดยฤทธิ์
● แห่งเสนาชามัล	ท้าวชุมภูราชพิท	● แห่งเสนาสามล	ท้าวชมพูราชบพิตร
สงสมัณธรรมสุดจตฺหริต	มีแยกอร	สร้างสมธรรมสุจริต	มีแต่ก่อน
● นัยขณะอดีตตะชาฎิ	ชุมภูนาฏธิปฏิชร	● ในขณะอดีตชาติ	ชมพูนาถธิปติศร
ทลิตะกะเมือกอร	โนนถัยนา	ทลิตะเมือก่อน	โนนไถนา
● แทบไกลตยงซังลงหลัย	มลักปัยปะกะเลวรา	● แทบไกลตริงซังไหล	มลักไปปะกะเลวราซากผีเน่า
ซากผียเน่าล่อยมา	กลางสายชัน	ล่อยมา	กลางสายชล
● เลงพลาทางคิตความสงเวท	นัยอุระประเทศกัรมัล	● เล็งพลาทางคิตความสังเวช	ในอุระประเทศกรรมล
ว่าอะโหไธตัน	นี่เนาพอง	ว่าอะโหไธตัน	นี่เนาพอง
● ดูโสโกโครกกายนีเนา	เหม็นเขื่อนคาวทัวทงผอง	● ดูโสโกโครกกายนีเนา	เหม็นเขื่อนคาวทัวทังผองไม่
ใหม่ควนที่มุงมอ	พึงเกลียดชง	ควนที่มุงมอ	พึงเกลียดชง
● ด้วยแท็กายเร้านีเนา	แตลวนเปนนัยกองทุกขง	● ด้วยแท็กายเร้านีเนา	แตลวนเปนในกองทุกขง
อนัตตาอะนิตจง	ทัวสงสาร	อนัตตาอนิจจัง	ทัวสงสาร
● ชายนัรอรณณเชื้อเอ้านัย	คุณพระตรัยลักษณะญาณ	● ชายนั้นอันเชื้อเอาใน	คุณพระไตรลักษณ์ญาณ
ณคร่งนี้ละธารณ	สงเวทกาย	ณ คร่งนี้ลุสธาน	สังเวทกาย
● ถือพระตรัยลักษณะ	เพื่อสัท้ามัยจำจัยหมาย	● ถือพระไตรลักษณ์นี้	เพื่อศรัทธามัยจำใจหมาย
ด้วยผลทำไว	แต่หันหลง	ด้วยผลทำไว	แต่หันหลัง
● เทียวญ่อมให้พันสรพทุกข	เสวยสุขโขโอรารง	● เทียวญ่อมให้พันสรพทุกข	เสวยสุขโขโอรารัง
คฤท้าวชุมภูตัง	แล้วแยกอร	คือท้าวชมพูตัง	แล้วแต่ก่อน
● จิงตรัสเรียกเอหิกิกุ	กัรรณลุสะโสไมสร	● จิงเรียกตรัสเอหิกิกุ	ก็บรรลุลุสไมสร
บาตรแลตรัยจิวร	ภูลมาถึง	บาตรแลไตรจิวร	พูนมาถึง
● กัสรวมองค์ชมพูยา	เสนามาตยาแสนนัง	● กัสรวมองค์ชมพูยา	เสนามาตยาแสนหนึ่ง
เครื่องอัฐบริขารึง	กัสำเริง	เครื่องอัฐบริขารึง	ก็สำเริง
● ด้วยเดชพุทธานคุณ	อังกัปรัมภระสัรรพัชญ	● ด้วยเดชพุทธานคุณ	องค์บรมพระสรเพช
เธอกัเปนสงฆ์เดียวเต็จ	ดูอะกระ	เธอกัเป็นสงฆ์เดียวเต็จ	ดูอัคระ
● บอกพระจิตุกัมถาร	กัลสะ-	● บอกพระจิตุกัมมฐาน	กัณสะ

^{๑๒} ดูรายละเอียดใน ส.ข. (ไทย) ๑๗/๘๐/๑๒๘, ส.ข. (ไทย) ๑๗/๔๙/๖๘, ส.ข. (ไทย) ๑๗/๙๐/๑๗๑-๑๗๔.

กิละสะกะ	ละสัมบัฏี	กิละสะวะ	ละสมบัตติ
● ลุแก่พระโสธาสักกิทา	อะนาคาอาระหัต	● ลุแก่พระโสธาสักกิทา	อนาคาอาระหัต
ไดซัมสัมบัฏี	อะระโห	ไดซัมสมบัตติ	อรโห

(หน้า ๑๒๐/๔ - ๑๒๒/๑-๖)

๒.๒ แนวคิดเรื่องการไม่ยึดติดในทรัพย์สินสมบัติ ผู้แต่งได้แสดงให้เห็นว่าทรัพย์สินสมบัติทั้งหลายเป็นสิ่งที่ไม่ควรถือเอาเป็นสาระมากนักเพราะมันอาจปิดบังมิได้เราพบกับความสุขที่แท้จริงคือความสุขทางจิตใจ ในเรื่องนี้ผู้แต่งกำหนดให้พระพุทธเจ้าทรงเปรียบเทียบสมบัติต่าง ๆ ว่าเป็นเสมือนบ่วงผูกมัดผู้คนไว้มิให้ข้ามพ้นจากวัฏสงสารไปได้ ทรงแสดงหลักธรรมเปรียบเทียบดังกล่าวกว่าท้าวชมพูเพื่อให้เห็นหนทางที่จะนำตนข้ามพ้นวัฏสงสาร ดังคำประพันธ์ที่ชื่อ สุรางคนางค์ราบ ว่า

● ดูราราช	จิงตังมณัษ	พังพทุบัรรณทูล	● ดูราราช	จิงตังมณสา	พังพทุบัณชูล
อัยสุริยสัมบัฏี	จักรพรรดิภิรมพุล	เปนแต่เครื่องสุพรรณ	อัยสุริยสมบัติ	จักรพรรดิเพิ่มพูน	เปนแต่เครื่องศุขย์
สารทธานเสียเปล่า			สารทธานเสียเปล่า		
● เหนบเพนบวงมัด	ผูกกรเทารัษ	ค่อไวคองเต้า	● เห็นเป็นบ่วงมัด	ผูกกรเท้ารัด	ค่อไวคองคั่ว
ยาใดประมาณนัก	จักนากายเร้า	จมอยูนัยเดา	อย่าได้ประมาณนัก	จักนากายเรา	จมอยู่ในคั่ว
แหงวัดสังสาร			แห่งวัฏสงสาร		

(หน้า ๑๑๖/๔-๗)

๒.๓ แนวคิดเรื่องการถือการยึดพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง ผู้เขียนกำหนดให้แนวคิดนี้ปรากฏผ่านพระเจ้าพิมพิสารกษัตริย์เมืองราชคฤห์ อันเป็นที่ตั้งของพระเวฬุวันสถานที่ประทับของพระพุทธเจ้า เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นเมื่อท้าวชมพูเถิดยอดปรางค์ปราสาท และใช้พระขรรค์ฟาดฟันยอดปรางค์ปราสาทของพระเจ้าพิมพิสาร เพราะโกรธที่พระเจ้าพิมพิสารไม่ยอมสวามิภักดิ์ต่อตน จนเกิดความวุ่นวายโกลาหลไปทั่วทั้งพระราชมณเฑียร สร้างความแตกตื่นตระหนกตกใจแก่พระเจ้าพิมพิสารและเหล่ามเหสี และบรรดาบริวาร ในเหตุการณ์ที่หวาดกลัวเช่นนี้พระเจ้าพิมพิสารก็ได้โน้มระลึกถึงพระรัตนตรัยเพื่อเป็นเครื่องปกป้องรักษา ดังคำประพันธ์ที่ชื่อ พิลาปราชา ว่า

● พระเจ้าพิมพิสารนรินทร	เจ้าจุกชุกชอร	● พระเจ้าพิมพิสารนรินทร	เจ้าจุกชุกชอน
กลัวยัยนัยรัตติยามกาล		กลัวยัยในรัตติยามกาล	
● ยอดปรางมณัณนิมาลย	ไหวยหวั่นบรรณดาน	● ยอดปรางค์มณัณนิมา	ไหวหวั่นบันดาล
ประเปรียงดงเสียงอสนี		ประเปรียงดงเสียงอสนี	
● ทาวคิดถึงคุณพระศรี	รัตนัตตรัยตรี	● ท้าวคิดถึงคุณพระศรี	รัตนัตไตรตรี
เป็นที่กำนันักโยโลกา		เป็นที่พำนักโยโลกา	
● จมกัณกันกัณพัยยา	สุริยเสียงล่องปรา	● จมกัณกันกัณยยา	สุริยเสียงล่องปรา
ภิกัลบันยอตพรหมภักตร		พิกลบนยอตพรหมภักตร	
● พุทโธเป็นที่กำนั	ช่วยคุมภัก	● พุทโธเป็นที่พำนัก	ช่วยคุมภัก

อรรณรายยาไฉมีมา

๑ ท้าวตงสุจจรีตวาจา ชุมภูท่มหา
อิษะระภาพเมื่อเมียง

อรรณรายอย่าไฉมีมา

๑ ท้าวตงสุจจรีตวาจา ชุมพูท่มหา
อิสรภาพเมื่อเมียง

(หน้า ๑๕/๕ - ๑๖/๑-๒)

๓.๒.๔ การดำเนินเรื่อง

การดำเนินเรื่อง คือการเรียบลำดับเหตุการณ์ในเรื่องว่า ผู้เขียนเริ่มต้นจากส่วนไหนของเรื่อง เป็นการเรียงลำดับความคิดหรือความรู้ที่ผู้เขียนต้องการจะเขียนอะไรก่อนหลัง คือ เริ่มต้นเรื่องที่ไหน ดำเนินต่อไปอย่างไร และจะจบอย่างไร^{๑๓}การดำเนินเป็นองค์ประกอบของโครงเรื่อง ซึ่งสามารถจำแนกออกเป็นได้ ๕ ขั้นตอน คือ

๑. ดำเนินเรื่องแบบการเดินของเข็มนาฬิกาหรือปฏิทิน คือ เริ่มที่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก่อนตามด้วยเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นถัด ๆ กันไปตามลำดับจนจบ

๒. ดำเนินเรื่องแบบย้อนหลัง คือเริ่มเรื่องเมื่อเหตุการณ์ที่สำคัญในเรื่องยุติลงแล้ว

๓. ดำเนินเรื่องด้วยเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในระหว่างตอนต้นและตอนจบของเรื่อง แล้วดำเนินเรื่องต่อไปตามเข็มนาฬิกาจนจบ

๔. ดำเนินเรื่องคล้ายวิธีที่ ๑ และ ๓ แต่เพิ่มเหตุการณ์ที่ยังไม่เกิดแต่จะเกิดแน่ ๆ ในตอนใดตอนหนึ่งของเรื่อง

๕. ดำเนินเรื่องเรียงลำดับเหตุการณ์ในเรื่องโดยกล่าวถึงเหตุการณ์ที่เกิดในสถานที่หนึ่งและสถานที่อื่นสลับกันไป^{๑๔}

จากการศึกษาวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู พบว่าผู้แต่งใช้วิธีการดำเนินเรื่อง ดังนี้

ผู้แต่งใช้วิธีการดำเนินเรื่องด้วยการเล่าเรื่องตามลำดับแบบเข็มนาฬิกาเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งทำให้ผู้อ่านสามารถติดตามเหตุการณ์ในเรื่องได้โดยง่ายไม่สับสน โดยผู้แต่งกำหนดให้ท้าวชมพูตัวละครเอกของเรื่องดำเนินเรื่องไปตั้งแต่เริ่มต้นจนจบเรื่อง โดยตอนเปิดเรื่อง ผู้แต่งได้กล่าวถึงเหตุการณ์ในเรื่องขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ในพระวิหารเวฬุวัน เมืองราชคฤห์ พร้อมด้วยเหล่าพระสาวก โดยมีพระเจ้าพิมพิสารเป็นโยมอุปฐาก จากนั้นจึงได้กล่าวถึงท้าวชมพูว่าเป็นโอรสของกษัตริย์เมืองปัญจา เป็นผู้มียุทธวิทยาการมาเกิด โดยมีของวิเศษคู่กาย ๔ อย่าง คือ สุวรรณศร พระขรรค์ จักรแก้ว และฉลองพระบาท ต่อมาก็ได้ครองราชย์แทนพระบิดา มีพระมเหสีนามว่าพิมพร มีพระโอรสนามว่าสิริคุต ท้าวชมพูเป็นกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่มากโดยมีกษัตริย์ในร้อยเอ็ดพระนครเป็นบริวาร

^{๑๓} วิภา กงกะนันท์, วรรณคดีศึกษาว่าด้วยหลักการอ่าน, ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช ๒๕๕๖, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ สกสค.ลาดพร้าว, ๒๕๕๖), หน้า ๑๔๓.

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๔-๑๔๖.

ต่อจากนั้น ผู้แต่งได้ผูกปมความขัดแย้ง กล่าวคือท้าวชมพูปะทุไปทำลายปราสาทของพระเจ้าพิมพิสารเพราะความโกรธที่พระเจ้าพิมพิสารไม่สวามิภักดิ์ต่อตนเองจนพระเจ้าพิมพิสารต้องไปขอความช่วยเหลือจากพระพุทธเจ้า หลังจากนั้นท้าวชมพูก็ก่ส่งสุวรรณศรและฉลองพระบาทแปลงเป็นพญานาคเพื่อมาจับตัวพระเจ้าพิมพิสารมายังเมืองปัญจา พระพุทธเจ้าจึงทรงเนรมิตพุทธจักรเป็นครุฑเพื่อปราบพญานาคจนพ่ายแพ้กลับไปหาท้าวชมพู จากเหตุการณ์นี้จึงทำให้เกิดจุดหักเหของเรื่องคือพระพุทธเจ้าทรงทราบด้วยพระญาณว่าท้าวชมพูได้เคยสร้างสมกุศลมาแต่อดีตชาติ และได้ย้อนเหตุการณ์ไปในอดีตชาติเมื่อครั้งที่ท้าวชมพูเป็นพ่อค้าผู้มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาและได้ถวายทานแก่พระกัสปพุทธเจ้า บุญกุศลนั้นส่งผลให้พ่อค้าได้เสวยสุขอยู่บนสวรรค์ และต่อมาจึงได้จุติมาเกิดเป็นท้าวชมพู และด้วยบุญกุศลนั้นยังส่งผลให้ท้าวชมพูสามารถบรรลุมรรคผลได้ในชาตินี้ จึงทรงแปลงพระองค์เป็นพระธรรมราชา และสั่งให้พระอินทร์แปลงกายเป็นทูตนำสารไปแจ้งให้ท้าวชมพูเดินทางมาเฝ้าพระธรรมราชา ท้าวชมพูไม่ยอมรับว่าจะมีเกียรติยศที่ยิ่งใหญ่กว่าตนจึงเกิดการต่อสู้กันขึ้นกับทูต ท้าวชมพูเป็นฝ่ายพ่ายแพ้จึงยอมเดินทางไปเฝ้าพระธรรมราชา ขณะเดียวกันพระพุทธเจ้าก็เนรมิตพระเวฬุวันให้กลายเป็นเมืองอันยิ่งใหญ่ และสั่งให้เหล่าเทวดา นางฟ้า พญากาฬนาคราช คนธรรพ์ กินรี เป็นต้น ให้แปลงการเป็นชาวเมือง และเหล่าพระสาวกแปลงกายเป็นเสนาอำมาตย์ เพื่อรอท้าวชมพู ต่อจากนั้นผู้แต่งได้ผูกปมปัญหาขึ้นมาใหม่ โดยให้พระพุทธเจ้าส่งมาฆสามเณรแปลงกายเป็นมาณพเพื่อไปย่นย่อหนทาง เมื่อท้าวชมพูมาถึงก็ได้เกิดการแสดงฤทธิ์ต่อสู้กันอีก ท้าวชมพูเป็นฝ่ายพ่ายแพ้และยอมเดินเท้าเข้าเมือง ระหว่างทางเข้าเมืองนั้นท้าวชมพูรู้สึกอึดจรรยาในความมั่งคั่งของเมือง ผลาหารที่สมบุรณ์ไปทุกอย่างทั้งผู้คนแม้ค้าชาวตลาดก็สวงามเสียยิ่งกว่านางสนมของตน

จากนั้นเรื่องก็ดำเนินไปตามลำดับ จนกระทั่งถึงจุดสุดยอดของเรื่อง เมื่อท้าวชมพูได้เข้าเฝ้าพระธรรมราชา โดยพระธรรมราชาทรงทราบความคิดของท้าวชมพูตลอดที่ต้องการเอาชนะพระองค์ จึงทำให้ท้าวชมพูนึกแปลกใจว่าพระธรรมราชารู้ความคิดของตนได้อย่างไร ต่อจากพระธรรมราชาจึงทำให้ท้าวชมพูแสดงฤทธิ์ต่อสู้กันโดยมีข้อแม้ว่าผู้ใดแพ้ผู้นั้นต้องไหว้ฝ่ายที่ชนะ แต่ปรากฏว่าท้าวชมพูเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ถึงสามครั้ง แต่กลับเสียสัจย์ไม่ยอมไหว้พระธรรมราชาตามข้อตกลง โดยให้เหตุผลว่าเพราะต่อสู้กันในถิ่นของพระธรรมราชาตนจึงเสียเปรียบ หลังจากนั้นพระธรรมราชาจึงแสดงฤทธิ์โดยบันดาลให้เกิดไฟนรกลุกขึ้นมาเผาท้าวชมพูพร้อมด้วยบริวาร สร้างความหวาดกลัวแก่ท้าวชมพูเป็นอย่างมาก เหล่ากษัตริย์บริวารต่างขอร้องให้ท้าวชมพูยอมแพ้ ท้าวชมพูจึงยอมแพ้พระธรรมราชาพร้อมทั้งยกเมืองปัญจาและเหล่ากษัตริย์บริวารให้ พระพุทธเจ้าจึงเนรมิตให้ทุกสิ่งกลับคืนสู่สภาพเดิม ปมขัดแย้งนี้ได้คลายลงเมื่อท้าวชมพูได้ทราบว่าพระธรรมราชาที่แท้คือพระพุทธเจ้า

หลังจากนั้น เรื่องก็ดำเนินมาถึงตอนผ่อนคลายความตึงเครียด คือพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมโปรดท้าวชมพูเป็นเชิงเปรียบเทียบกับทรัพย์สินสมบัติต่าง ๆ ของท้าวชมพูเปรียบเหมือนบ่วงรัดให้จมอยู่ในห้วงวัฏฏสงสาร การละความโลภ ความโกรธ ความหลงจะช่วยให้ข้ามพ้นวัฏฏสงสารได้

ความสัมพันธ์กับผู้แต่งเป็นอย่างยิ่ง เพราะผู้แต่งเป็นผู้กำหนดรูปร่างหน้าตา เพศ วัย กำหนดนิสัยใจคอ บุคลิกภาพ กำหนดบทบาท แม้กระทั่งกำหนดโชคชะตาของตัวละครนั้น ๆ จึงเท่ากับผู้แต่งทำตัวละครให้มีตัวตน มีชีวิต จนผู้อ่านรักหรือชัง สงสารเห็นใจตัวละครเหล่านั้น^{๑๘}

ในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู่ ผู้แต่งกำหนดให้มีตัวละครเอก ๒ ฝ่าย คือ พระพุทธเจ้าเป็นตัวละครเอกฝ่ายธรรมะ พระองค์ทรงเนรมิตพระองค์เป็นพระธรรมราชาเพื่อปราบพญาคูให้ท้าวชมพู่ลดทิฐิมานะ และได้แสดงธรรมโปรดท้าวชมพู่จนสามารถกลับใจได้ และหันมายอมรับนับถือพระพุทธศาสนาและบวชอุทิศตนในพระพุทธศาสนาจนได้บรรลุมรรคผลเป็นพระอรหันต์ในที่สุด และท้าวชมพู่เป็นตัวละครเอกฝ่ายอธรรม เป็นกษัตริย์เมืองปัญจาผู้มีบุญญาธิการมาเกิด แต่ท้าวชมพู่กลับเป็นผู้มีนิสัยละโมภโลภมากเต็มไปด้วยอกศุภมูล แต่เมื่อได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าแล้วก็กลับละความประพฤติที่ไม่ดีเสียได้ นอกจากนั้นยังมีตัวละครประกอบอื่น ๆ เช่น พระอินทร์ ที่เข้ามามีส่วนในการช่วยเหลือตัวละครเอกฝ่ายธรรมะ

ในการวิเคราะห์ตัวละครในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู่ ผู้วิจัยจะได้วิเคราะห์ตัวละครที่ปรากฏเด่น ๆ ที่มีบทบาทต่อการดำเนินเรื่องตั้งแต่ต้นจบจบ ดังนี้

๑. ตัวละครเอก

๑.๑ ท้าวชมพู่

๑.๒ พระพุทธเจ้า (พระธรรมราชา)

๒. ตัวละครรอง

๒.๑ ราชทูต (พระอินทร์)

๒.๒ นางพิมพร

๒.๓ มาฆสามเณร

๒.๔ พระเจ้าพิมพิสาร

ตัวละครเอก

ตัวละครเอกคือตัวละครที่มีบทบาทสำคัญในการดำเนินเรื่องโดยตลอด ตัวละครเอกในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู่ ผู้แต่งจะเน้นบทบาทของตัวละครเอกคือท้าวชมพู่ซึ่งเป็นตัวละครเอกฝ่ายอธรรม และได้กำหนดให้ตัวละครเอกฝ่ายธรรมะคือพระพุทธเจ้าหรือพระธรรมราชาเป็นผู้ปราบท้าวชมพู่ให้หายพยศและกลายเป็นคนดีในตอนจบของเรื่อง

๑. ท้าวชมพู่

ท้าวชมพู่เป็นเป็นตัวละครเอกที่มีความสำคัญมากที่สุด กล่าวคือท้าวชมพู่เป็นกษัตริย์ครองเมืองปัญจา พระองค์เป็นกษัตริย์ที่มีบุญญาธิการมากมายอันเนื่องมาจากการที่พระองค์ได้สร้างสมกุศลมาแต่อดีตชาติ จนทำให้พระองค์คิดว่าตนเองเป็นกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในชมพูทวีป จนกระทั่ง

^{๑๘} กุหลาบ มัลลิกะมาส, ศ., วรรณคดีวิจารณ์, หน้า ๑๑๒.

ได้พบเห็นกรุงราชคฤห์เมืองของพระเจ้าพิมพิสารซึ่งเป็นเมืองที่กว้างขวางใหญ่โตก็บังเกิดความโกรธที่พระเจ้าพิมพิสารไม่ยอมสวามิภักดิ์ต่อตนเอง จึงได้ส่งอาวุธพิเศษของตนไปเพื่อจับตัวพระเจ้าพิมพิสารมาสวามิภักดิ์ที่เมืองปฏิจา จนเป็นเหตุให้พระเจ้าพิมพิสารต้องไปขอความช่วยเหลือจากพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าจึงเนรมิตพระองค์เป็นพระธรรมราชามาปราบท้าวชมพูจนหายพิษและหันมาเลื่อมใสในพระรัตนตรัยและบวชอุทิศตนในพระพุทธศาสนาจนได้บรรลุมรรคผลในที่สุด ท้าวชมพูเป็นผู้แสดงบทบาทไปจนจบเรื่อง โดยในตอนแรกแสดงเป็นตัวละครฝ่ายธรรม และเปลี่ยนเป็นตัวละครฝ่ายธรรมะหลังจากได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า

๑.๑ สถานะ

ผู้แต่งกำหนดให้ท้าวชมพูเป็นตัวละครฝ่ายธรรม เมื่ออายุได้ ๑๖ ปี ก็ได้ครองสมบัติในเมืองปฏิจาต่อจากพระบิดา

๑.๒ รูปลักษณ์

รูปลักษณ์ของท้าวชมพูในวรรณกรรมเรื่องนี้ ผู้แต่งไม่ได้บรรยายรูปลักษณ์ไว้อย่างเด่นชัดนัก เป็นแต่กล่าวว่า เป็นผู้มียูปลักษณ์สง่างามมีบุญญาธิการ จึงทำให้ได้ชื่อว่าท้าวชมพู ดังคำประพันธ์ที่ชื่อ นาคปริพนธ์ ว่า

● ปางนั้นพระบิดราโช	ทงพระมาตุโร	● ปางนั้นพระบิดราโช	ทั้งพระมาตุโร
พรำพรองสน้องมฤตธูถา		พรำพรองสน้องมฤตธูถา	
● วาบุตรสุธมืหิมมา	มัทธิสักกา	● วาบุตรสุธมืหิมมา	มัทธิสักกา-
ณภาพปราบภพธาตริย		ณภาพปราบภพธาตริย	
● วิเสโสสุนทรลักษมี	ถวายนามธิบฏีย	● วิเสโสสุนทรลักษมี	ถวายนามธิบตี
ชมภูราชณฤบาล		ชมภูราชณฤบาล	

(หน้า ๔/๔-๖)

๑.๓ คุณลักษณะ

๑.๓.๑ มีบุญญาธิการ

ท้าวชมพูมีคุณลักษณะที่เด่น คือ มีบุญญาธิการมากซึ่งคุณลักษณะนี้เป็นเพราะได้สร้างสมบุญไว้ในอดีตชาติคือได้เคยถวายทานประกอบด้วยผ้ากำพล มีดโกน รองเท้า เข็มและรูปเทียนแก่พระพุทธเจ้าพระนามกัสปะ เมื่อตายไปได้ไปเกิดในสวรรค์และจุติมาเกิดเป็นท้าวชมพู ดังคำประพันธ์ที่ชื่อ ยะมังคลัง ว่า

● ทาวนินุพชาติเกิด	นัยกำเนิดภาณิโช	● ทาวนินุพชาติเกิด	ในกำเนิดภาณิโช
มีผารัตนกำพะโล	มโนนิกหมายใครให้ทาน	มีผารัตนกำพะโล	มโนนิกหมายใครให้ทาน
● ขณะนั้นวรสำพุทโ	กัธสัปปโตรัษัทรมาร	● ขณะนั้นวรสัมพุทโ	กัธสัปปโตรัษัทรมาร
พระองค์ทรงแล้งยณญาณ	วาพานิชนรรจักลุผล	พระองค์ทรงแล้งยณญาณ	วาพานิชนั่นจักลุลผล
● ครั้นเวลาบินทปาโต	มุนินโทโคจรดล	● ครั้นเวลาบินทปาโต	มุนินโทโคจรดล

โดยนัภาพาเวหาหัน	ดัลเคหาภาณิขภลรรณ	โดยนภาพาเวหาหัน	ตันเคหาภาณิขพลัน
● ภาณิชนันครันยลมลลั ก	พุทพำนักโดยจิตรอรณ	● พานิชนันครันยลมลลั ก	พุทพำนักโดยจิตอัน
สัททานิมันพลรรณ	แต่งองคาสเครื่องสุพเพียร	ศรัทธาณิมันดัลลัน	แต่งองคาสเครื่องสุพเพียร
● กับผำรตณกำพะลง	ทงมิดโกนเกสาเสียร	● กับผำรตกำปลัง	ทังมิดโกนเกสาเสียร
เกือกเข้มอิกทุบเพียร	ด้วยโสมนัษจิตรสัททา	เกือกเข้มอิกทุบเพียร	ด้วยโสมนัษจิตศรัทธา
● ยักถวายด้วยเคารัพย	พุทกัตสักรำพุทธา	● ยกถวายด้วยเคารพ	พุททกัตสักรำพุทธา
จิงตงปะเนียรทานสัจจา	ความปรำภวนำจิตรทิสถารณ	จิตตังปะณิธานสัจจา	ความปรำภวนำจิตธิษฐาน
● เดอะเข้าได้ถวายทานา	แกสาคดางทังญารณ	● เดอะเข้าได้ถวายทาน	แกสาคดางทังญารณ
แม่นสันชีพชีวาตรมาร	ขอข้าเป็นหญัณนัยชุมภู	แม่นสันชีพชีวาตรมาน	ขอข้าเป็นหญัณในชุมพู
● บัชนันนอำมารอังกทาวทังเศ	ไซเทเวชนาม	● บัดนั้นอำมรงค์ท้าวทรวงเศ	ไซเทเวชนามวิญญู-
วิญญู- กัรรณลงมำอุปถำชู	ชุมมณเพียรวิเชียรศรี	กัรรณลงมำอุปถัมภ์ชู-	ชุมมณเพียรวิเชียรศรี
● สูงมีปรมารนิงโยชนา	เครื่องอิมโองุสรัพพิพมีย	● สูงมีประมำณหนึ่งโยชน	เครื่องอิมโองุสรัพพิพมีย
ใหภำณิขอยุชะเสมศรี	ม้วยชีวิตลแดนสวรคย	ให้พำณิขอยู่เกษมศรี	ม้วยชีวิตลแดนสวรค
● ครองนีทวำมำอุบถิ	เปนกัรสัตรฤธิ์แซงชรณ	● ครั่งนี้ทวำมำอุบถิ	เป็นกษัตริย์ฤทธิ์แซงชัน
ปรำบจับภักภักภุมมรณ	ด้วยผลลอรณได้ถวายทาน	ปรำบจับภักภักภุมัน	ด้วยผลอันได้ถวายทาน

(หน้า ๑๘/๔-๗, ๑๙/๑-๔)

ขณะที่ท้าวชมพูปฏิสนธิอยู่ในครรภ์ของพระมารดานั้น ก็บังเกิดเสาทองสูง ๑๘ ศอก ตลอดทั้งชุมทองที่ผุดขึ้นในเมือง เหนือแผ่นดิน บนต้นไม้ และในน้ำ ครั้นเมื่อประสูติออกมา ก็มีของวิเศษมาจากภูเขาวินูลย์สิงขราเป็นของคู่กายอีก ๔ ประการ คือ สุวรรณสร จักร พระขรรค์ และฉลองพระบาท ดังคำประพันธ์ที่ชื่อ นาคปริพนธ์ ว่า

● วรบุตเนื่อนามฝักฝาย	สัมมุตอทิบาย	● มหาราชาเจ้าเมื่อมา	จากด้าวดุสิตา
ชุมภูบดินทะราชา		สู่มาตุโภทรท้าว	
● มเหราชเจ้าเมื่อมา	จากเดาศุขสิญา	● ปรากฏยศลือลั่นกล่าว	เสาสุวรรณยาว
สู่มาตุโครทอทาว		สืบแปดศอกงอกในปรา-	
● ปรากฏยศฤถลั่นกล่าว	เส้าสุวัณยาว	● สาทสุวรรณยุรา	ผุดขึ้นแต่สา-
สืบแปดศอกงอกในปรา-		ครสมุทรวังวน	
● สาทสุวัณบุรา	ผุดขึ้นแต่ซา	● พื้นภาคภูมิมนทล	สิงขราอารญ
กระระสะมุทวงวน		ค่าไม้ตั้งตมสุวรรณ	
● พื้นภาคภูมิมนทล	สิงขรารารัน	● เมื่อวันชมพุคลาครรภ	มณีโชติอนันต์
ค่าไม้ตมตมสุวรรณ		สุวรรณสรแก้วจักรา	
● เมื่อวันชมพุคลาครรภ	มณีโชฏิอะนันตะ	● ยังอยู่วิบูลย์สิงขรา	เกือกแก้วขรรคทา
สุวรรณสรแก้วจักรา		ราชปัญจกุกุชพร	
● ยงอยู่วิบูลสิงขรา	เกือกแก้วขันคทา	● ฌรายพรายเพริศเฉิดฉิน	จรมำพร้อมกัน
ราชำปนจะกุกุชปะพันท		สู่ชมพุราชบดี	

- ฌร่ายกรายเกริชเฉิดฉัตรณ จอรวมพรอมกัน
สุชุมภูราชปิตัย
- เกือกแก้วเขาสอดบาทย กอทรงขรศรี
รัตนจักรชกคังฤธา

- เกือกแก้วเขาสอดบาทย กรทรงขรศรี
รัตนจักรชกคังฤธา

(หน้า ๓/๓-๗, ๔/๑-๒)

๑.๓.๒ สามารถบรรลุผลเป็นพระอรหันต์

ในอดีตชาติ ท้าวชมพูเคยเกิดเป็นชวานายากจน ขณะที่กำลังไถนาอยู่ริมลำธารนั้นก็ได้เห็นซากศพลอยน้ำมา จึงได้ยึดพระไตรลักษณ์พิจารณาซากศพนั้นสามารถลงธรรมสังเวชได้ ด้วยอานิสงส์ที่ได้พิจารณาพระไตรลักษณ์นั้น ในชาตินี้ท้าวชมพูจึงสามารถบรรลุผลเป็นพระอรหันต์ได้ ดังคำประพันธ์ที่ชื่อ คัมภีรา ว่า

- นัยขณะอดีตชาติ ชุมภูนาถิบัติศร
ทลิตะกะเมื่อกอกร โนนถัยนา
- แทบไกลตึงงซังลงหลัย มลักปัยปะกะเลวรา
ซากผิยเน่าลอยมา กลางสายชัน
- เลงพลางทางคิดความสงเวท นัยอุระประเทศกร่มล
ว่าอะโหไธตัน นีเนาพอง
- ดูโสโครกกายนีเนา เหม้นเขื่อนควาทัวหงผอง
ใหม่ควนที่มุงมอ พึงเกลียดชง
- ด้วยแทกกายเร้านีเอน แดลวนเปนนัยกองทุกขง
อะนัตตาอะนิจจัง ทัวสงสาร
- ขายนัรอรธณเชื้อเอ้านัย คุณพระตรัยลักษณญาณ
ณครังงนีละการณ สงเวทกาย
- ถือพระตรัยลักษณีย เพื่อสัท้ามัยจำจัยหมาย
ด้วยผลทำไว แดหันหลง
- เทียวอุ้มให้พันสัพทุกข เสวยสุโขโอรารง
ค่าทาวชุมภูตั้ง แล้วยแตกอ

- ในขณะอดีตชาติ ชุมภูนาถิบัติศร
ทลิตะเมื่อก่อน โนนไถนา
- แทบใกล้ตึงงซังลงหลัยไปปะกะเลวรา ซากผิเน่า
ลอยมา กลางสายชล
- เล็งพลางทางคิดความสังเวช ในอุระประเทศกรรมล
ว่าอะโหไธตัน นีเนาพอง
- ดูโสโครกกายนีเนา เหม้นเขื่อนควาทัวทั้งผองไม่
ควนที่มุงมอ พึงเกลียดชง
- ด้วยแทกกายเร้านีเอน แดลวนเป็นในกองทุกขง
อนัตตาอนิจจัง ทัวสงสาร
- ขายนันอันเชื้อเอาใน คุณพระไตรลักษณญาณ
ณ ครังนี้ลุสฐาน สังเวทกาย
- ถือพระไตรลักษณนี้ เพื่อศรัทธามัยจำใจหมาย
ด้วยผลทำไว แดหันหลง
- เทียวอุ้มให้พันสัพทุกข เสวยสุโขโอรารัง
คือท้าวชมพูตั้ง แล้วยแต่ก่อน

(หน้า ๑๒๐/๖-๗, ๑๒๑/๑-๗)

นอกจากอานิสงส์จะส่งให้ท้าวชมพูได้เป็นพระอรหันต์แล้ว ก็ยังส่งผลให้ท้าวชมพูเป็นพระอรหันต์ที่มีฤทธิ์ ดังปรากฏตอนที่พระนางพิมพรเดินทางมาเฝ้ายังพระเวฬุวันวิหาร ท้าวชมพูได้แสดงฤทธิ์โดยบันดาลให้มีภิกษุจำนวนหนึ่งพันรูปซึ่งมีหน้าตาเหมือนกับตน จนพระนางพิมพรไม่สามารถรู้ได้ว่ารูปไหนคือท้าวชมพู ดังคำประพันธ์ที่ชื่อ วิเชียรติลก ว่า

- มหาเถรชุมภู เฮอร์ด้วยอะภินญา
จึงณฤมิตฤทธิชีนาสวา เหมือนนรกายใดถึงพรรณ

- มหาเถรชมพู เฮอร์ด้วยอภินญา
จึงณฤมิตฤทธิชีนาสวา เหมือนนรกายใดถึงพัน

● พระองค์ทรงสืลา	ภาษาพัตรสเหมือนกรรม	● พระองค์ทรงสืลา	ภาษาพัตรสเหมือนกัน
นั่งสมาธิพร้อมอยู่ทรงพรณ	เพื่อสำแดงให้ญาณปรา	นั่งสมาธิพร้อมอยู่ทั้งพัน	เพื่อสำแดงให้ญาณปรา-
● กฎแกกิมภอรบาท	กับด้วยนาฏทรงพรณมา	● กฎแกกิมพรบาท	กับด้วยนาฏทั้งพันมา
ภิชองค์ทรงทอดนัยนา	แลฯพิษุสเหมือนกรรม	พิศองค์ทรงทอดนัยนา	แล ๆ พิศ ๆ เสมือนกัน
● ไหมรู้จักสวามี	อรณารียกกลับพรณ	● ไม่รู้จักสวามี	อรณารียกกลับผัน
มาทูลพระทษภักถกรรม	ชุมภูเถรสหัสชา	มาทูลพระทศพลลัน	ชุมภูเถรสหัสสา

(หน้า ๑๓๐/๑-๕)

๑.๓.๓ มีความสามารถและมีอิทธิฤทธิ์

คุณลักษณะนี้ เป็นผลมาจากการที่ท้าวชมพูเป็นผู้มีบุญญาธิการที่เกิดมาพร้อมกับของวิเศษคู่กาย จึงทำให้มีฤทธิ์เหนือมนุษย์ทั่วไป ท้าวชมพูสามารถแปลงสุวรรณศรได้ตั้งแต่ทรงพระเยาว์ และสามารถแปลงไปได้หลายโยชน์ทั้งบนบก ท้องฟ้า บาดาล ป่าหิมพานต์ ดังคำประพันธ์ที่ชื่อ นาคปริพนธ์ ว่า

● ญณเบนธราปันทาน	ปีนังแปลงผลาน	● นฤเบนธราปันทาน	ปีนังแปลงผลาญ
ชรแก้วปัยไคโยชนา		ชรแก้วปัยไคโยชนา	
● เมื่อมาจำเริญชันษา	แปลงชรพะลา	● เมื่อมาจำเริญชันษา	แปลงศรพลา
สองโยชนมล้างไพริย		สองโยชนมล้างไพรี	
● เมื่อมีพระชนม์สามสี่	ห้าหกเจดปี	● เมื่อมีพระชนม์สามสี่	ห้าหกเจดปี
แปลงชรชีรสัตโยชนผลาร		แปลงศรชีรสัตโยชนผลาญ	
● แปลงไปนัยเดาศัคนาน	เปนอัชธาราน	● แปลงไปนัยเดาศัคนาน	เปนอัชธาราน
พญ์อับแสงสุรยจันทร		พญ์อับแสงสุรยจันทร	
● พโยมปะนึ่งไฟประลัยกัลป์	พนมพนาสัรร	● พโยมปะนึ่งไฟประลัยกัลป์	พนมพนาสัณห์
อันลมนเพียงจักขุดทรา		อลมนเพียงจักขุดทรา	
● แปลงไปนัยเดาเหฎา	พวกพุชคินธา	● แปลงไปนัยเดาเหฎา	พวกพุชคินธา
พินาฏมิอาจันทรัง		พินาฏมิอาจจะทรง	
● ส่ายส่ายพิภพภูซังม	หมื่นแสนแปลนอังค	● ส่ายส่ายพิภพภูซังค	หมื่นแสนแปลนองค์
เพียงปลงภักปับาตารณ		เพียงปลงพิภพบาดาล	
● แปลงไปนัยสาครเรชชันทาน	หายแห่งบันดาน	● แปลงไปนัยสาครเรชชันธาร	หายแห่งบันดาล
เปนอะสุนีวิชลดาศดิน		เปนอะสุนีวิชลดาศดิน	
● แปลงไปนัยหิมการถานถิน	พฤกษพริยสิขริน	● แปลงไปนัยหิมพานต์ฐานถิน	พฤกษไพริสิกขริน
ยับม้วยด้วยฤทธิสรแปลง		ยับม้วยด้วยฤทธิสรแปลง	
● ฤทธิเกียรตนาถล้ำแขง	จักแก้วชันคแปลง	● ฤทธิเกียรตนาถล้ำแข็ง	จักรแก้วขรรค์แปลง
มีหิทธิฤทธิแรงผลาน		มหิทธิฤทธิแรงผลาญ	

(หน้า ๔/๖-๗, ๕/๑-๖)

๑.๓.๔ สามารถเนรมิตของวิเศษให้กลายเป็นพญานาค

ท้าวชมพูสามารถแปลงอาวุธให้กลายเป็นพญานาค ดังปรากฏตอนที่ท้าวชมพูแปลงศรให้กลายเป็นพญานาคเพื่อให้ไปร้อยพระกรรณพระเจ้าพิมพิสารแล้วนำมายังเมืองปัญจา ดังบท กาพย์ยานี ว่า

● บัชนีเร้าจักใช้	ขรศรให้เปนปล้ม	● บัดนี้เร้าจักใช้	ศรศรให้เป็นปล้ม
ร้อยกรรณมาจักซึม	ดูหน้าหน้าอ้าวตองค	ร้อยกรรณมาจักซึม	ดูหน้าหน้าอ้าวตองค
.....			
● บายเสียรเวียนทักษิณาวัด	มุงเมินลัดเวหาจร	● บายเสียรเวียนทักษิณาวัด	มุงเมินลัดเวหาจร
ปัยสุพระณคร	มคัทรราชฤเห	ปัยสุพระณคร	มคธราชฤเห
● สักสัพพ์สำแดงว่า	อยู่หน้ยหนาไหมทษเน	● สักสัพพ์สำแดงว่า	อยู่ไหนหนาไมทศเน
ภิมสารราชฤเห	เห่นชาวเร้าจกร้อยกรรณ	ภิมสารราชฤเห	เห่นชาวเร้าจกร้อยกรรณ

(หน้า ๒๓/๑-๕)

เมื่อสุวรรณศรที่ท้าวชมพูแปลงไปเป็นพญานาคต่อสู้พ่ายแพ้ต่อพุทธจักร ท้าวชมพูก็เนรมิตฉลองพระบาททั้งคู่ให้กลายเป็นพญานาคสองตัวเพื่อไปจับตัวพระเจ้าพิมพิสารอีก ดังคำประพันธ์ที่ชื่อ สุรางคนางค์ราบ ว่า

● ชมภูปฏิ เหนษรมณี หนีแหลงท้าวเข้า	● ชมพูดี เห็นศรมณี หนีแหลงท้าวเข้า
โกธราฟ้าย คิดกระทัยเข้า จิงทวจับเอา	โกธราฟ้าย คิดพระทัยเข้า จิงทวจับเอา
ฉลองบาทมณี	ฉลองบาทมณี
● ทงคูนนมา สงโดยวจา ว่าข้าจิงดี	● ทังคูนนมา สักโดยวจา ว่าข้าจิงดี
พระญามคท กรบถแล้วหนีย ไหมมาชูลี	พระยามคท กระบถแล้วหนีย ไมมาชูลี
รับนำสัจา	รับนำสัจา
● สงแล้ววรนาฏ โยนฉลองพระบาท ขึ้นอากาศ	● สักแล้ววรนาฏ โยนฉลองพระบาท ขึ้นอากาศ
เปนนาคาพรรณ ดันดันดันมา ยงเวฬุวรรณ	เป็นนาคาผัน ดันดันดันมา ยงเวฬุวันนา
ภันภิชเปนพาย	พันพิชเป็นไฟ
● จะเขาเกี่ยวพรรณ รวบริบร้อยกรรณ พรรชังจุบัย	● จะเข้าเกี่ยวพัน รวบริดร้อยกรรณ พันชงคังไป
ภิมสารราชชีย หนีมาอยู่ญัย คร้าเอาตัวไป	ภิมสารราชชีย หนีมาอยู่ญัย คร้าเอาตัวไป
ตามมีอังการย	ตามมีโองการ

(หน้า ๒๖/๖-๗, ๒๗/๑-๔)

๑.๓.๕ สามารถเหาะเหินเดินอากาศได้

ท้าวชมพูมีความสามารถในการเหาะเหินได้ ดังปรากฏตอนที่ท้าวชมพูเหาะไปตรวจดูเมืองบริวารต่าง ๆ ของตน ดังคำประพันธ์ที่ชื่อ รัตนมาลาฉันท ว่า

● วกลางสอดฉลองพระบาท ภาดษรแลงขัดชันคทา	● ว่ากลางสอดฉลองพระบาท พาดศรแลงขัดชรรธา
จักแก้วเพ็ชวุธืออา แล้วท่านทาวเธอ	จักรแก้วเพชวุธืออา แล้วท่านท้าวเธอเหาะเหิน

เหาะเหิน		● ไปโดยบุรพทิศา	พระนัยนาตรัษเมิงเมิน
● ไปโดยบุรพทิศา	ภระนัยนาตรัษเมิงเมิน	เวียนมาทักษิณาเนิน	สู่อุตรังณทิส
เวียนมาทักษิณาเนิน	สู่อุตรังณทิส		

(หน้า ๑๐/๔-๖)

ตอนที่กลับเมืองปัญจา ท้าวชมพูกี้ได้เหาะผ่านไปและเห็นปราสาทอันใหญ่โตของพระเจ้าพิมพิสารก็ให้นึกแค้นเคืองที่พระเจ้าพิมพิสารไม่ยอมสวามิภักดิ์ต่อตน ดังคำประพันธ์ที่ชื่อ รัตนมาลาฉันทน์ ว่า

● ท้าวทอดพระเนตรยล	ปรางค์ปราสาทอันมหิมา	● ท้าวทอดพระเนตรยล	ปรางค์ปราสาทอันมหิมา
โคมเทียรประทีปชวาลา	ก่ตามตั้งไว้เป็นแถว	โคมเทียรประทีปชวาลา	ก่ตามตั้งไว้เป็นแถว
● ดูสว่างกระจ่างแจ้ง	ทั้งที่อาสน์นิवासแว	● ดูสว่างกระจ่างแจ้ง	ทั้งที่อาสน์นิवासแว
จับรับกับสีร์แก้ว	วิเชียรปลีกกลีกลแสง	จับรับกับสีร์แก้ว	วิเชียรปลีกกลีกลแสง
● เมืองกว้างขวางหลบลนัย	ตริกนิกในยกัร้มลแคลง	● เมืองกว้างขวางหลบลนัย	ตริกนิกในยกัร้มลแคลง
ทาวนียังมีแจ่ง	ในสำนักรัณนัครา	ทาวนียังมีแจ่ง	ในสำนักรัณนัครา
● เหาะดังถึงปรางมาตร	มียะหนนาฏผู้สวา	● เหาะดังถึงปรางมาตร	มียะหนนาฏผู้สวา
หามิโยมบูชา	คาเคื่องแคนอุระไทย	หามิโยมบูชา	คาเคื่องแคนอุระไทย

(หน้า ๑๑/๓-๖)

๒. พระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้า หรือพระธรรมราชา ตัวละครเอกฝ่ายธรรมมีความสำคัญในการดำเนินเรื่องตั้งแต่ต้นจนจบ พระพุทธเจ้าเริ่มมีบทบาทตอนที่เข้ามาช่วยเหลือพระเจ้าพิมพิสารจากการถูกรุกรานโดยท้าวชมพู และต่อจากนั้นก็มามีบทบาทให้ต้องเกี่ยวข้องกับท้าวชมพูด้วยการต่อสู้กันด้วยอิทธิปาฏิหาริย์ และอีกด้านหนึ่งคือพระพุทธเจ้าทรงทราบด้วยพระญาณว่าท้าวชมพูนี้ออกษัตริย์ผู้มีบุญญาธิการมาเกิด และสามารถที่จะบรรลุธรรมได้ในชาตินี้ จึงมีความเมตตาที่จะโปรดท้าวชมพูให้บรรลุธรรม จึงทรงเนรมิตพระองค์เป็นพระธรรมราชาเพื่อปราบพยศท้าวชมพู ในที่สุดท้าวชมพูก็ตกมาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาและทูลขอบรรพชาและได้บรรลุมรรคผลในที่สุด

ตัวละครนี้สามารถจำแนกได้เป็น ๒ บทบาท คือ บทบาทในฐานะพระพุทธเจ้า และ บทบาทในฐานะพระธรรมราชา

๒.๑ พระพุทธเจ้า

๒.๑.๑ สถานะ

ผู้แต่งกำหนดให้มีตัวละครดำรงสถานะเป็นพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องนี้ก็คือพระพุทธเจ้าพระสมณโคดม ซึ่งขณะนั้นพระองค์ประทับอยู่ ณ พระเวฬุวันวิหาร เมืองราชคฤห์

๒.๑.๒ รูปลักษณ์

พระพุทธรูปเจ้าทรงเป็นตัวละครที่ถึงพร้อมด้วยมหาบุริสลักษณะ คือลักษณะของพระมหาบุรุษ ๓๒ ประการ และพระอสีตยานุพยุขะ ลักษณะปลีกย่อยอีก ๘๐ ประการของมหาบุรุษ และทรงมีพระฉัพพังรังสีเปล่งออกมาจากพระวรกาย ผู้แต่งได้บรรยายถึงรูปลักษณ์ของพระพุทธรูปเจ้าว่าถึงพร้อมด้วยลักษณะเหล่านี้ ดังคำประพันธ์ชื่อ สุรางคนางค์ราบ ว่า

● ฦสีทระง เหนือรัตนบัรลงค ธรรมภาคยาลา	● นิสีทัง เหนือรัตนบัลลังก์ ธรรมภาคยาลา
ทังพระรัชมี ด้วยฉนิทา พระเกตุมาลา	ทังพระรัชมี ด้วยฉนิทา พระเกตุมาลา
เลิขรงศรีย	ลำเลิศรังสี
● ธิรงพระมหา บุรุษลักษณา ภารณัธรรณมี	● ทังพระมหา บุรุษลักษณา พรรณอันมี
ยั้งลำพรหมา อำมรรราชัย มัทยัตตชฎี	ยั้งลำพรหมา อัมมรรราชัย มัทยัตตชฎี-
ภาพตงเมตตา	ภาพตังเมตตา

(หน้า ๑๑๔/๒-๖)

๒.๑.๓ คุณลักษณะ

คุณลักษณะด้านปาฏิหาริย์^{๑๙} วิธีการหนึ่งที่ทำให้วรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูนีความสนุกสนานน่าตื่นตาคือเรื่องของอิทธิปาฏิหาริย์ ผู้แต่งได้กำหนดคุณลักษณะให้พระพุทธรูปเจ้าแสดงปาฏิหาริย์ครบทั้ง ๓ ประการ อิทธิปาฏิหาริย์ อาเทศนาปาฏิหาริย์ และอนุสาสนีปาฏิหาริย์ เพื่อเป็นการทรมานท้าวชมพู ดังนี้

อิทธิปาฏิหาริย์

อิทธิปาฏิหาริย์หมายถึง สิ่งน่าอัศจรรย์ เรื่องที่น่าอัศจรรย์ หรือการกระทำที่ให้เกิดผลเป็นที่น่าอัศจรรย์ ในวรรณกรรมนี้พระพุทธรูปเจ้าทรงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์เพื่อทรมานท้าวชมพูให้คลายทิฐิมานะ โดยพระองค์ทรงแปลงพระวรกายเป็นพระธรรมราชา ดังบท กาพย์ยานี ว่า

● ปางนันทพระสัพพัญญู	อุดมครุฑโลกา	● ปางนันทพระสัพพัญญู	อุดมครุฑโลกา
เขาสมาทธีวิริยา	ทำพุทธถีนีถุมิตรอังค	เขาสมาทธีวิริยา ^{๒๐}	ทำพุทธถีนีถุมิตรอังค
● จากเภสัชพะชา	แปลงรูปาทรร้ององค์	● จากเภสัชบรรพชา	แปลงรูปาทรร้ององค์ ^{๒๑}
เป็นราชาธิราชทรง	อิชระญิงทาวพรหมมา	เป็นราชาธิราชทรง	อิชระญิงทาวพรหมมา

(หน้า ๕๗/๗, ๕๘/๑-๒)

^{๑๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมฉบับประมวลศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑/๒, (กรุงเทพฯ : เอส.อาร์.พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๒๓๖.

^{๒๐} สมาทธีวิริยา หมายถึง สมาธิอันหนักหน่วง

^{๒๑} ทรร้ององค์ หมายถึง องค์อาจ, ถือตัว

นอกจากพระองค์จะเนรมิตพระวรกายเป็นพระธรรมราชาแล้ว ยังทรงเนรมิตพระวิหาร
เวฬุวันให้กลายเป็นเมืองของพระธรรมราชาที่ประดับประดาไปด้วยเพชรนิลจินดา ดังคำประพันธ์ที่ชื่อ
ยังมั่งคั่ง ว่า

● สรรพพืชพันธุ์ทิพย์	ตรัสพจน์ให้ประภูณารณ	● สรรพเพชรตพโล	ตรัสพจน์ให้ประภูณารณ
พระเจ้าเขากะสินชาน	พุทธอธิณมิตรภรรณ	พระเจ้าเขากะสินชาน	พุทธอธิณมิตรภรรณ
● เขตภูเขเวฬุนาสา	เป็นปราสาทปรางสุวรรณ	● เขตภูเขเวฬุนาสา	เป็นปราสาทปรางสุวรรณ
สหัสยอดชักรากแก้วเพชรภรรณ	แก้วเจ็ดประการณ	สหัสยอด ^{๒๒} ชันกาทแก้วเพชรภรรณ	แก้วเจ็ดประการณ

(หน้า ๔๙/๖-๗, ๕๐/๑)

ในตอนที่พระพุทธเจ้าทรงให้ความช่วยเหลือพระเจ้าพิมพิสารจากสุวรรณศรที่ท้าวชมพูส่งมาร้อย
กรรม พระองค์ก็ได้เนรมิตพุทธจักรไปต่อสู้กับสุวรรณศรที่แปลงเป็นพญานาค ดังคำประพันธ์ที่ชื่อ คัมภีรา ว่า

● พระสากยสิงโห ^{๒๓} ฟงวัจนท้าวพิมสาร	● พระสากยสิงโห ^{๒๓} ฟงวัจนท้าวพิมสาร
พุทธรับปฏิญาณ	พุทธรับปฏิญาณ
● พุทธนิมิตรจักรแก้วด้วยอะสังฆาญาณ	● พุทธนิมิตรจักรแก้วด้วยอะสังฆาญาณ ^{๒๔}
เขากะสินละสมา-	เขากะสินละสมา
อินนิมิตร	อินนิมิตร
● ให้เป็นพุทธจักรหักโหมท้าวด้วยผลารุติ	● ให้เป็นพุทธจักรหักโหมท้าวด้วยผลารุติ
ความป่วยโดยท้าวคิด	ความป่วยโดยท้าวคิด
จิรณตรณา	จิรณตรณา
● ให้ประยุทธิ์ศรีชมภูอรณอุทงกา	● ให้ประยุทธิ์ศรีชมภูอันอุทงกา
พุทธจักรทรงพะหลา	พุทธจักรทรงพะหลา ^{๒๖}
ก่ติดตาม	ก่ติดตาม
● นาคีสินศรทศนา ^{๒๗} แล้วก็เข็ดขาม	● นาคีสินศรทศนา ^{๒๗} แล้วก็เข็ดขาม
จักรแก้วพระพุทธานาม	จักรแก้วพระพุทธานาม
ต้อยดี	ต้อยดี
● หนีมาสู่สำนักท้าวชมพูราชราชี	● หนีมาสู่สำนักท้าวชมพูราชราชี
เข้าสู่แหลมมณี	เข้าสู่แหลมมณี
ก่สยบ	ก่สยบ

(หน้า ๒๖/๑-๕)

ทรงเนรมิตพุทธจักรให้กลายเป็นพญาครุฑไปต่อสู้กับฉลองพระบาทของท้าวชมพูที่แปลง
เป็นพญานาค ๒ ตัว ซึ่งปรากฏว่าของวิเศษของท้าวชมพูประสบความพ่ายแพ้ไปทั้งสิ้น ดังคำประพันธ์
ที่ชื่อ สุรางคนางค์ราบ ว่า

^{๒๒} สหัสยอด หมายถึง หนึ่งพันยอด

^{๒๓} สากยสิงโห หมายถึง พระพุทธเจ้า

^{๒๔} อะสังฆาญาณ หมายถึง อสังฆาญาณ

^{๒๕} จิตรนา หมายถึง คิด

^{๒๖} พหลา หมายถึง กำลัง

^{๒๗} ทศนา หมายถึง มองดู

- พุทธาทังจักร เปนวิรุฬปักข์ ครุฑทฐธิกรัย
บินเข้าจับนาค สำรากชิงชัย นาคีหนีบัย
เกือกแก้วแก่กาย
- เขาฉาบฉวยจิก เอาไวไลยิก กอรกำรำถวาย
ตระหลบเวหา ดงฟ้าฟาดสาย เกือกแก้วแก่กาย
พุทธุติติดตาม
- มณีหลอบบาท สองตัวกลัวชะยาช แก่กายนัย
สนาม กลับวัยปัยหา ราชาทรงนาม ชวนตัวกลัวคร้าม
อยู่ใต้บาทา

- พุทธาทังจักร เป็นวิรุฬปักข์^{๒๘} ครุฑทฐธิกร^{๒๙}
บินเข้าจับนาค สำราก^{๓๐}ชิงชัย นาคีหนีไป
เกือกแก้วแพ้วาย
- เขาฉาบฉวยจิก เอาไวไลยิก^{๓๑} กรกำรำถวาย
ตระหลบเวหา ดั่งฟ้าฟาดสาย เกือกแก้วแพ้วาย
พุทธุติติดตาม
- มณีหลอบบาท สองตัวกลัวชยาด แพ้วายในสนาม
กลับไ้ไปหา ราชาทรงนาม ช้อนตัวกลัวคร้าม
อยู่ใต้บาทา

(หน้า ๒๘/๑-๔)

อาเทศนาปาฏิหาริย์

อาเทศนาปาฏิหาริย์คือความสามารถในการทลายใจ หรือสามารถล่วงรู้ถึง
ความคิดของผู้อื่นได้ คุณลักษณะพิเศษนี้ของพระพุทธเจ้าปรากฏในตอนที่ยทงทราบวาระจิตของท้าว
ชมพู่ว่าจะประสงค์จะมาต่อสู้เพื่อครอบครองเมืองของพระองค์ ดังคำประพันธ์ที่ชื่อ ฉันทนบั้ง ว่า

- สัพพัตรณัฐรฐันนิยัม จิงวาบรัม
บพิททาวชมพู
- วารจิตรท่านคิดว่าตุ แถฤธิอัชสู
จเอ้าภักพันิหฤา

- สัพพัณณัฐรฐันนิยัม จิงว่าบรม
บพิตรท้าวชมพู่
- วารจิตรท่านคิดว่าตุ แพ้ฤทธิอดสู
จะเอาพิภพนี้หรือ

(๙๖/๒-๓)

เมื่อท้าวชมพู่ได้ทราบดังนั้นก็สงสัยว่าพระธรรมราชาเลี้ยงภูตผีไว้ใช้ และพระพุทธเจ้าก็
ทรงทราบความคิดนี้เช่นกัน ตลอดจนถึงทรงทราบในความคิดของท้าวชมพู่ว่า หากท้าวชมพู่รบชนะ
พระองค์แล้ว จะขึ้นไปสู้รบกับพระอาทิตย์ พระจันทร์ พระอินทร์ ตลอดจนถึงเมืองบาดาล เพื่อ
ครอบครองทั้งบาดาล แผ่นดิน และแผ่นฟ้า ดังคำประพันธ์ที่ชื่อ ฉันทนบั้ง ว่า

- ชัมภูบฏักิดฉงน นิกนัยกร่มล
เพื่อดัยยรู้เลศผ่า
- ชรอยธีราชราชา เลียงภูตมามา
กุมารกรายไชน่นัย

- ชมพูบดีคิดฉงน นิกในกรมล
เพื่อไ้ไ้รู้เลศผ่า^{๓๒}
- ชะรอยธีราชราชา เลียงภูติมายา
กุมารพรายไ้ไ้ไ้

^{๒๘} วิรุฬปักข์ หมายถึง ท้าววิรุฬปักข์เทวดาประจำทิศตะวันตก ท้าววิรุฬปักข์ในที่นี้หมายถึงพญาครุฑ

^{๒๙} ไกร หมายถึง เก่งกล้า

^{๓๐} สำราก หมายถึง ชู, ค้ำราม

^{๓๑} ยิก หมายถึง ไ้ติดตามไป

^{๓๒} เลศผ่า หมายถึง เล่ห์กล

● พุทธัษฏ^{๓๓}ตรัสรู้วาระนี้ จิตรท้าวคิดฝ้าย
จึงมีพุทธภาทิมา
● ว่าเขี้ยวชุมหม่มหา ท่านมีจิตรนา
ว่าฉรรณด้อยแลเร้ารวารณ-
● รจิตรบพิตรทริกาล ว่าเร้าคัปปารณ
กุมารผิภูชนิยม
● เมื่อแรกท่านคิดเป็นปล้ม แต่ยุดนิคม
เดิมเมื่อจักเต้าจรมมา
● โดยนัยวารจิตรเจตนา เร้าแก้อับปรา-
ชัยแล้วจรับสุริยจักรณ
● แล้วรับฉกามาสุวรรณ ขึ้นไปยังจักรณ
อำมรดาวดิงศิรย
● แล้วจรับเมืองกาลนาคีย จักกัปปิตย
เอ้าอะสุระภิกษุสุรา
● กรัสนัทรนัยชุมภูที่ปา นี้อยู่กับฝ่า
พระหัตถ์ของท่านจึงท่ญา

● พุทธัส^{๓๓}ตรัสรู้วาระใน จิตรท้าวคิดไฟ
จึงมีพุทธภาทิมา
● ว่าเขี้ยวชุมหม่มหา ท่านมีจิตรนา
ว่าฉนใดแลเร้ารวาร
● จิตรบพิตรทริกาล ว่าเร้าคัปปารณ
กุมารผิภูชนิยม
● เมื่อแรกท่านคิดเป็นปล้ม แต่อยู่นิคม
เดิมเมื่อจักเต้าจรมมา
● โดยนัยวารจิตรเจตนา เร้าแก้อับปรา-
ชัยแล้วจรับสุริยจักรณ
● แล้วรับฉกามาสุวรรณ ขึ้นไปยังจักรณ
อำมรดาวดิงศิ
● แล้วจะมารบเมืองกาฬนาคีย จะยกไปตี
เอ้าอะสุระภิกษุสุรา^{๓๔}
● กระษัตริย์ในชุมภูที่ปา นี้อยู่กับฝ่า-
พระหัตถ์ของท่านจึงจริงหรือ

(หน้า ๙๖/๑-๗)

อนุสาสนีปาฏิหาริย์

อนุสาสนีปาฏิหาริย์หมายถึง คำสอนที่เป็นจริง สอนให้เห็นเป็นจริงนำไปปฏิบัติได้^{๓๕} หลังจากที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ปาฏิหาริย์ ๒ ข้อ ข้างต้นเพื่อปราบพญศท้าวชมพู หรือกล่าวได้ว่าพระพุทธเจ้าทรงใช้ปาฏิหาริย์ ๒ ข้อข้างต้นเพื่อเอาชนะท้าวชมพู แต่ทรงใช้อนุสาสนีปาฏิหาริย์ก็เพื่อให้ท้าวชมพูเอาชนะตนเอง โดยพระองค์ใช้วิธีสอนเรื่องการไม่ยึดติดอยู่ในสมบัติ จนท้าวชมพูคล้อยตาม และเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาและขอบวชในที่สุด ดังคำประพันธ์ที่ชื่อสุรางคนางค์ร่าย ว่า

● ดูราราช จังตังมณัษา ฟังพุทธบารณทูล
อัยสุริยสัมบัติ จักรพัตรเกษมทูล เปนแต่เครื่องสุรณ
สารทธานเสียเปล่า
● เหนบเปนบวงมัต ผูกกรเทารัษ ค่อไวดงเด้า

● ดูราราช จังตังมนสา ฟังพุทธบารณ^{๓๖}
อัยสุริยสัมบัติ จักรพรรดิเพิ่มพูน เปนแต่เครื่องสุ
สารทธาน^{๓๗}เสียเปล่า
● เห็นเป็นบวงมัต ผูกกรเท้ารัต ค่อไวดังด้าว

^{๓๓} พุทธัส หมายถึง พระพุทธเจ้า

^{๓๔} พิภพสุรา หมายถึง ภพของอสุร

^{๓๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมฉบับประมวลศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๙๕.

^{๓๖} บัณฑูร หมายถึง คำสั่ง

^{๓๗} สารธาน หมายถึง สารธารณ์ เป็นของสาธารณะ

ยาใดประมาณนัก จักนำกายเร้า จมอยุ่ในเตา
แห่งวิตรัสสาร

● เกรี้ยวเพื่อความรัก ราชายัชสัถ์ เมียมิงสิงฆารณ
ใหม่รูปอบผิต ยงคับกิจการ อังอาทหัทธการ
เอ้าตามน้ำจัย

● ธิบราทบาทา อ่นาปราชาราชกร บ่านน้อยเรื่องญัย
เอ้าแต่โทโส โลโหมโนนัย ครันณสินชีฟัย
แต่มีโอเปล้าด้าย

● ลูกเมียขางหลง เกิดวิวาทง ชิงพรัยอ้อบอาย
ฟองรองเรียกหา ทำฎีกาถวาย ม่รฎักตาถวาย
บิดามารดา

● นิบายววยขัน ลินอักกุศล ยาพิงเจตรณา
นีแลจิงเร้า ๆ ใหม่ปราฎหนา ละราชโกคา
ออกมานิกขัม

อย่าได้ประมาณนัก จักนำกายเรา จมอยู่ในเตา
แห่งวิภูฏัสสาร

● เพราะเพื่อความรัก ราชายศศักดิ์ เมียมิงสิงคาร
ไม่รู้ชอบผิต บังคับกิจการ องอาจหักหาญ
เอาตามน้ำใจ

● ธิบราทบาทาอาณาประชาราชกรบ้านน้อยเมืองใหญ่
เอ้าแต่โทโส โลโหมโนนัย ครันสินชีฟไป
แต่มีโอเปล้าตาย

● ลูกเมียข้างหลัง เกิดวิวาทง ชิงพรัยอ้อบอาย
ฟองร้องเรียกหา ทำฎีกาถวาย มรดกตายาย
บิดามารดา

● นิบายววยขนม ลินอักกุศล^{๓๘} อย่าพิงเจตรณา^{๓๙}
นีแลจิงเรา เราไม่ปรารถนา ละราชโกคา
ออกมานิกขัม^{๔๐}

(หน้า ๑๑๖/๔-๗ - ๑๑๘/๑)

๒.๑.๔ อุปนิสัย

ด้านอุปนิสัยของพระพุทธเจ้า ผู้แต่งกำหนดให้พระพุทธเจ้าทรงมีพระมหา
กรุณาธิคุณต่อสัตว์โลก ดังเช่นทรงมีพระกรุณาต่อพระเจ้าพิมพิสาร ต่อท้าวชมพูและเหล่าบริวาร
ตลอดจนต่อนางพิมพรมเหสีของท้าวชมพูและหญิงบริวาร ดังคำประพันธ์ที่ชื่อ ยะมังคลัง ว่า

● จังบรมบพิทยาไตร้อน พระทัยขอนแก่นโสภสหลัก
กิจน่นควรวรตตฤคต จักร้างบับอะริยะภาล

● ซึ่งอรณจักมาทำข้มขู ท้าวชมพูให้เสียฤทธิเสื่อมสาร
เว้นไว้แล้วแต่อังคต่นนยาญารณ จักทรมารใดใหม่จุ
ลาจล

● เพื่อทาวน่นจักจะไกลถึง ซึ่งพระบัทโหมกะทาง
พระอรหันต ตฤคตนี้จักนำไผไผล ด้วยธั
รมทัษภัลตรัษเทษนา

● จงบรมบพิตรอย่าไตร้อน พระช้อนแสนโคกสลด
กิจน่นควรวรตตฤคต จักร้างบับ^{๔๑}ดับริยพาล

● ซึ่งอันจักมาทำข้มขู ท้าวชมพูให้เสียฤทธิเสื่อมสาร
เว้นไว้แล้วแต่องค์ตัญญาญาณ^{๔๒} จักทรมานได้ให้มิจุลาจล

● เพื่อทาวน่นจักไกลถึง ซึ่งพระบัทโหมกะทางพระอร
หันต^{๔๓} ตตฤคตนี้จะนำให้ได้ผล ด้วยธรรมทศพล
ตรัสเทศนา

^{๓๘} อักกุศล หมายถึง อุกุศล

^{๓๙} เจตรณา หมายถึง เจตนา

^{๔๐} นิกขัมม์ หมายถึง เนกขัมม์ การออกบวช

^{๔๑} ร้างบับ หมายถึง ระงับ

^{๔๒} ตัญญาญาณ หมายถึง สัพพัญญุตัญญาญาณ

^{๔๓} พระอรหันต หมายถึง พระอรหันต์

(หน้า ๒๐/๗, ๒๑/๑-๓)

นอกจากพระพุทธเจ้าทรงมีพระกรุณาต่อมนุษย์แล้ว พระองค์ยังมีพระมหากรุณาต่อเหล่าเทวดาอีกด้วย ดังปรากฏจากพุทธกิจที่ทรงบำเพ็ญในแต่ละวัน ในวรรณกรรมเรื่องนี้ ผู้เขียนได้กล่าวถึงพุทธกิจที่ทรงแสดงธรรมต่อเทวดา ดังคำประพันธ์ที่ชื่อ พิลาปราชา ว่า

● รัตติกาวรรณรัตน์ฎา	ตรัสพระธรรมเทศนา	● รัตติกาวนนั้นตถา ^{๔๔}	ตรัสธรรมเทศนา
โปรดเทวท้าวทอง		โปรดเทวท้าวทอง	
● ครุฑาอะสุราเนืองนอง	อำมรแมนผ่อง	● ครุฑาอะสุราเนืองนอง	อำมร ^{๔๕} แมนผ่อง
มาสดับรับธรรมา		มาสดับรับธรรมา	
● ปวงสังฆอาริยะสาวกา	สดับพุทธกัฎฐา	● ปวงสังฆอาริยะสาวกา	สดับพุทธกัฎฐา ^{๔๖}
เสร็จแล้วแล้วคล้าเจียรจร		เสร็จแล้วแล้วคล้าเจียรจร	

(หน้า ๑๖/๖-๗, ๑๗/๑)

๒.๒ พระธรรมราชา

๒.๒.๑ สถานะ

ผู้แต่งกำหนดสถานะของพระธรรมราชา หรือพระองค์เดิมคือพระพุทธเจ้า เป็นกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ สถานะของพระองค์เป็นพระเจ้าจักรพรรดิพระนามว่าพระธรรมราชา ครองเมืองที่เกิดจากการเนรมิตพระวิหารเวฬุวัน

๒.๒.๒ รูปลักษณะ

พระธรรมราชาทรงมีรูปลักษณะทั่วไปแบบพระพุทธเจ้า แต่นอกจากนั้นยังทรงมีเครื่องเบญจกุธภัณฑ์อันเป็นเครื่องหมายแสดงความเป็นพระมหาจักรพรรดิผู้ยิ่งใหญ่ ดังปรากฏตอนที่พระพุทธเจ้าทรงเนรมิตพระองค์เป็นพระธรรมราชา ดังตัวอย่างบท กาพย์ยานี ว่า

● ปางนันทพระสัพพัญญู	อุตัมครุลาโลกา	● ปางนันทพระสัพพัญญู	อุตัมครุลาโลกา
เขาสมาทธีวิริยา	ทำพุทธอธินีมิตตองค	เขาสมาทธีวิริยา ^{๔๗}	ทำพุทธอธินีมิตตองค
● จากเภสัชบรรพชา	แปลงรูปาทรงอิงองค์	● จากเภสัชบรรพชา	แปลงรูปาทรงอิงองค์ ^{๔๘}
เป็นราชาธิราชทรง	อิสระญิงท้าวพรหมมา	เป็นราชาธิราชทรง	อิสระญิงท้าวพรหมมา
● ทวติงมหาบุรุษลักษณมี	อสีตินุเพียระชนะ	● ทวติงมหาบุรุษลักษณมี ^{๔๙}	อสีตินุเพียระชนะ ^{๕๐}

^{๔๔} ตถา หมายถึง พระตถาคต

^{๔๕} อัมมร หมายถึง เทวดา

^{๔๖} พุทธกัฎฐา หมายถึง พุทธเถา

^{๔๗} สมาสทธีวิริยา หมายถึง สมาสอันหนักหน่วง

^{๔๘} ทรงอิงองค์ หมายถึง อิงอาศัย, ถือตัว

^{๔๙} ทวติงมหาบุรุษลักษณ หมายถึง พระมหาบุรุษลักษณะสามสิบสองประการ

^{๕๐} สิตินุเพียระชนะ กร่อนเสียงมาจากคำว่า อสีตินุเพียระชนะ หมายถึง พระอนุเพียระชนะแปดสิบประการ

พระเกตาลา	เปนมะหามงคฤกรัย	พระเกตุมาลา	เป็นมามงคฤกรไกร
● อุเบกขาวรรูปรัถ	เปนปะสาทณะนัย	● อุเบกขาวรรูปรัถ	เป็นปสาทณะ ^{๕๑} ใน
บินจะกุงกุงพรณสัย	บุรุษเล็กรักราย	ปัญจกุงกุงกัณท์ ^{๕๒} ใส่	บุรุษเล็กราย

(หน้า ๕๗/๗, ๕๘/๑-๓)

๒.๒.๓ คุณลักษณะ

สามารถเข้าเตโชกสินณณได้ พระธรรมราชาสามารถเข้าเตโชกสินณณบันดาลให้เกิดไฟไหม้และได้เนรมิตไฟให้กลายเป็นจักรต่อสู้กับศรของท้าวชมพู ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ ปถมัง ว่า

● บรมโลกยนาโถ	ฤทธิหะโลยั้งราชัย	● บรมโลกยนาโถ	ฤทธิพหโล ^{๕๓} ยั้งราชัย ^{๕๔}
เขาสมาธิถีย	นัยเตโชกะสินณภลรรณ	เข้าสมาธิพิธิ	ในเตโชกะสินณพลัน
● เปนเล็งกำมั่งแสง	ทุกแห่งห้องของหน้าบรรณ	● เปนเพลิงกำมั่ง ^{๕๕} แสง	ทุกแห่งห้องของหน้าบรรณ
ชรสสิมารจรร	รับฤทธิศรท้าวชมพู	ชรศรีพิมานจันทร์	รับฤทธิศรท้าวชมพู
● แล้วให้เป็นพุทธจักร	หักหารับรุกขัมชู	● แล้วให้เป็นพุทธจักร	หักหารับรุกขัมชู
ดงกาลมฤตยู	เผ้าชรแก้วธราชงค	ดงกาฬมฤตยู	เผ้าชรแก้ว ธ ราชัง

(หน้า ๑๐๒/๒-๕)

สามารถเข้าปฐวิกสินณณได้ ในตอนที่ท้าวชมพูกล่าววาทจาตุหมันพระธรรมราชา นอกจากพระองค์จะเข้าเตโชกสินณณบันดาลไฟแล้ว ยังทรงเข้าปฐวิกสินณณ แล้วบันดาลให้แผ่นดินแยกเกิดไฟนรกลุกกลามขึ้นมาเผาไหม้ท้าวชมพูพร้อมด้วยบริวาร ดังคำประพันธ์ที่ชื่อ สรุจกนาค ว่า

สัพพัตถรรญา	ทรงภิจรณนัย	สมาธิแล้วไซ	สัพพัตถรรญา	ทรงพิจารณาใน	สมาธิแล้วไซ
ด้วยฤทธิกะสิน			ด้วยฤทธิกะสิน		
● เปนจักรสุริยการณ	ผัรรณผัรรณ	ขรรคธาราซิน	● เปนจักรสุริยการณ	ผัรรณผัรรณ	ขรรคธาราซิน
ชรศรียกอกแก้ว	จักรายบัสัน	เข้าซึ่งกะสิน	ชรศรียกอกแก้ว	จักรายบัสัน	เข้าซึ่งกะสิน
ปฐวิบรรดารณ			ปฐวิบรรดารณ		
● แตกแยกออกเป็น	ช่องตลอดเห็น	ปรางรัตนพิมาน	● แตกแยกออกเป็น	ช่องตลอดเห็น	ปรางรัตนพิมาน
มารย	พยานวิจิ	นิรยาประหาร	มารย	พยานวิจิ	นิรยาประหาร
ตู่หลักจับทง			ตู่หลักจับทง		

(หน้า ๑๐๘/๖-๗, ๑๐๙/๑-๔)

^{๕๑} ปสาทณะ หมายถึง เครื่องประดับ

^{๕๒} ปัญจกุงกุงกัณท์ หมายถึง เบญจกุงกุงกัณท์

^{๕๓} พหโล หมายถึง มีกำลังมาก

^{๕๔} ราชัย หมายถึง พระราชา

^{๕๕} กำมั่ง (เถกิง,ดำเถกิง) หมายถึง ขึ้น

๒.๒.๔ อุปนิสัย

พระธรรมราชาทรงมีอุปนิสัยที่น่าเคารพนับถือเป็นอย่างยิ่งที่ปรากฏในวรรณกรรม คือ ทรงกอปรด้วยเมตตาธรรม พระธรรมราชาทรงมีเมตตาธรรมต่อท้าวชมพู ดังปรากฏตอนที่ท้าวชมพูไม่รักษาคำพูดตามที่ตกลงกันได้ อีกทั้งยังกล่าวหาจากุหมื่นพระองค์อีกด้วย พระองค์จึงทรงชี้ให้เห็นโทษของการไม่รักษาคำพูดว่าจะตกนรกเป็นเปรตมีปากเน่าเหม็น ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ สุรางคนางค์ ว่า

● ราชง ๆ กะหรัย ไหมเอือนส์เทือนจ้ย เจ็รจาวาขาน
แก๊ภายเร้าหลาย แล้วใหม่ณะมัชการ ว่าลวนชวนการ
ภาโลเจ็รรจจา

● เปนคำกาลไพร เห็นทีมิไซ ภัษกันระหะรา
เปนมันทลิโท วัจนเนกา ประดุจดงทา
รักออนสอนจั้น

● มุสาสัพโโล อักคิยณิริโย จักใหม่โอเช้น
ตายตักณักรักขง จีรงนารเปน เปรตปากเน่าเหม้น
เชือนควาเขลา

● ราชงข้างกระไรไม่เอือน^{๕๖} สะเทือนใจ เจรจาวาขาน
แพ้ยายเราหลาย แล้วใหม่มัชการ ว่าลวน^{๕๗}ชวนพาล
พาโลเจรจา

● เป็นคำพาลไพร เห็นทีมิไซ พงษ์พันธ์มหา
เป็นมันทลิโท^{๕๘} วัจนเนกา ประดุจดงทา-
รักออนสอนเจน^{๕๙}

● มุสาสัพโโล^{๖๐} อักคิณิริโย จักใหม่โอษฐ์เชิญ ตาย
ตกนรกขัง จีรงนานเป็น เปรตปากเน่าเหม้น เชือน
๖๑ควาเขพา^{๖๒}

(หน้า ๑๐๗/๑-๖)

ไม่ทรงใช้อำนาจข่มเหงผู้อื่น พระธรรมราชาเป็นกษัตริย์ที่ไม่ใช้อำนาจข่มเหงผู้อื่น ดังปรากฏตอนที่พระองค์ทรงกล่าวกับท้าวชมพูว่า คิดสิ่งใดก็ให้ออกมาโดยจะไม่บังคับข่มขู่อย่างที่ว่าชมพูปฏิบัติต่อกษัตริย์ร้อยเอ็ดพระองค์ ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ ฉันทลบบัง ว่า

● จังเร้งกลาวพจนาปัย ไหมขึ้นพระทัย
เอ้าราชานภาพข่มขู่

● ดงนึ่งท่านทำแกราชู ไซสร้อยหู
ข่มขึ้นเข้าชินอาตรมา

● จงเร้งกล่าวพจนาไป ไหมขึ้นพระทัย
เอ้าราชานภาพข่มขู่

● ครั้งหนึ่งท่านทำแกราชู^{๖๓} ไซสร้อยหู
ข่มขึ้นเข้าชินอาตรมา

(หน้า ๙๘/๔-๖)

^{๕๖} เอือน หมายถึง สะอิดสะเอียน^{๕๗} ลวน หมายถึง หมายถึง ตีรวน^{๕๘} มันทลิโท หมายถึง ชนชั้นต่ำ^{๕๙} สอนเจน ภาษาภาคใต้ หมายถึง เพ็งผีกหัด^{๖๐} สัพโโล หมายถึง เหลวไหล^{๖๑} เชือน หมายถึง ขม^{๖๒} เขพา หมายถึง น้ำลาย^{๖๓} ราชู หมายถึง พระราชา

โดยสรุปแล้วผู้แต่งได้กำหนดตัวละครเอกทั้งสองฝ่ายได้แสดงบทบาทไปตามลักษณะนิสัยของตน โดยเฉพาะท้าวชมพู่ซึ่งเป็นกษัตริย์ที่ทรงยิ่งใหญ่ของตน ประกอบกับการที่ตนเองมีของวิเศษคู่กายและสามารถปราบกษัตริย์จำนวนถึงร้อยเอ็ดพระองค์ในอำนาจของตนได้ จนคิดว่าในชมพูทวีปนี้ไม่มีกษัตริย์องค์ใดจะยิ่งใหญ่กว่าตนแล้ว จนกระทั่งได้พบพระพุทธเจ้าหรือในอีกบทบาทหนึ่งคือพระธรรมราชา ท้าวชมพู่จึงได้ตระหนักว่ากษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ที่แท้จริงนั้นคือพระธรรมราชา ผู้แต่งได้แสดงให้เห็นว่าเมื่อท้าวชมพู่เป็นผู้กระหายในอำนาจความเป็นใหญ่ สิ่งเดียวที่จะมาสะกดกั้นความกระหายและความมัวเมาในอำนาจของท้าวชมพู่ นั่นคือ ต้องมีกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่กว่าท้าวชมพู่ในทุก ๆ ด้าน เปรียบเสมือนการบ่งหนามด้วยหนาม ในตอนนี้จะเห็นได้ว่าผู้แต่งได้กำหนดให้มีพระพุทธเจ้าหรือพระธรรมราชารับหน้าที่ในการปราบพยศของท้าวชมพู่ ท้าวชมพู่แม้จะมีของวิเศษคู่กายถึง ๕ อย่าง แต่ก็ไม่สามารถต่อสู้อิทธิปาฏิหาริย์ของพระพุทธเจ้าหรือพระธรรมราชาได้ จนต้องยอมพ่ายแพ้ต่อพระพุทธเจ้าโดยดุษฎี ผู้แต่งแสดงให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าแม้ทรงใช้อิทธิปาฏิหาริย์ในการปราบท้าวชมพู่จนหายพยศ แต่ในที่สุดแล้วปาฏิหาริย์ที่ทรงประสงค์จริง ๆ คืออนุสาสนีปาฏิหาริย์ต่างหาก จะเห็นได้ว่าเพราะด้วยอำนาจอนุสาสนีปาฏิหาริย์ท้าวชมพู่จึงสามารถทำลายทิฐิมานะลงได้ และหันมายอมรับนับถือพระพุทธศาสนาจนกระทั่งออกบวชและได้บรรลุนิพพานในที่สุด จากตอนนี้ผู้แต่งแสดงให้เห็นว่าผู้ที่มีความเหนือผู้อื่นหาใช่ผู้ยิ่งใหญ่ที่แท้จริงไม่ แต่ผู้ยิ่งใหญ่เหนืออำนาจของกิเลส และสามารถทำลายกิเลสได้ต่างหากคือผู้ยิ่งใหญ่ที่แท้จริง

ตัวละครรอง

ตัวละครรองคือ ตัวละครที่มีบทบาทเป็นตัวประกอบของการดำเนินเรื่อง หรือช่วยเสริมเนื้อเรื่องและตัวละครเอกให้เด่นชัดขึ้น^{๖๔} โดยอาจเป็นผู้มีความขัดแย้งกับตัวละครเอกโดยตรงเพื่อให้เกิดจุดหักเหและเรื่องสามารถดำเนินต่อไปได้ หรือเป็นผู้สร้างเหตุการณ์เพื่อสนับสนุนตัวละครเอกให้เด่นชัดขึ้น ในที่นี้ผู้วิจัยจะได้นำวิเคราะห์ตัวละครรองที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องนี้จำนวน ๔ ตัว ดังนี้

๑. ราชทูต

พระอินทร์หรือท้าวสักกะเทวราช ในเรื่องนี้พระอินทร์เป็นตัวละครฝ่ายธรรมะ และเป็นผู้คอยให้ความช่วยเหลือพระพุทธเจ้า และพระธรรมราชา จึงเป็นตัวละครที่คอยสนับสนุนพระพุทธเจ้า และพระธรรมราชาให้ได้ประกอบหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์ บทบาทของพระอินทร์ในเรื่องนี้ คือได้รับคำสั่งจากพระพุทธเจ้าให้เป็นผู้นำสารไปเชิญท้าวชมพู่มาเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ซึ่งแปลงพระองค์เป็นธรรมราชา พระอินทร์ได้แปลงเป็นราชทูตนำสารไปเชิญท้าวชมพู่และได้เกิดการต่อสู้กันขึ้น แต่ท้าวชมพู่เป็นฝ่ายพ่ายแพ้จึงยอมเดินทางไปเฝ้าพระธรรมราชา

^{๖๔} ชวน เพชรแก้ว, การศึกษาวรรณคดีไทย, หน้า ๑๑๗.

๑.๑ สถานะ

สถานะที่แท้จริงของราชทูตคือพระอินทร์ ผู้แต่งกำหนดให้พระอินทร์ (ท้าวสักกะ) ได้รับบัญชาจากพระพุทธเจ้าให้แปลงกายเป็นราชทูตเพื่อนำสารไปเชิญท้าวชมพูมาเข้าเฝ้าพระองค์ยังพระวิหารเวฬุวัน

๑.๒ รูปลักษณะ

ผู้แต่งได้กำหนดให้ราชทูตมีรูปร่างที่สง่างาม ดังปรากฏในตอนที่ราชทูตนำสารไปเชิญท้าวชมพู ณ เมืองปัญจา เมื่อท้าวชมพูได้เห็นราชทูตก็นึกในใจว่าราชทูตผู้นี้มีความสง่างามเช่นกับพระอินทร์ และสง่างามยิ่งกว่าตนเองอีกด้วย ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ ยานีธฤตานี (กาพย์ยานี) ว่า

● ชุมภูพิศดูลักษณะ	มาณโวธีสารศรี	● ชมพูพิศดูลักษณะ	มาณโวธีสารศรี
สัมบูรณ์เพิ่มพูนมี	เปรียบบุรุษลักษณะ	สมบูรณ์เพิ่มพูนมี	เปรียบบุรุษลักษณะ
● มีปิลันทะณักรับ	สัพสัมบูรณ์พรรณกายา	● มีปิลันท ^{๖๕} ครบ	สัพสมบูรณ์พันกายา
मुखลงดงอำมะรา	เมฆลงดงอังอินท	मुखลง ^{๖๖} ดงอัมรา	เมฆลง ^{๖๗} ดงองค์อินท
● รัชนงมรรชะโร	โอฬาลีษเฉียฉายฉินฉ	● รัชนง ^{๖๘} มัญชโร ^{๖๙}	โอฬา ^{๗๐} เลิศเฉียฉายฉิน
ภูษิตภิกขิณฉิน	ยิ่งกว่าเราเป็นราโช	ภูษิต ^{๗๑} พิพิธภินท์ ^{๗๒}	ยิ่งกว่าเราเป็นราโช

(หน้า ๓๑/๕-๗)

๑.๓ คุณพิเศษ

๑.๓.๑ มีฤทธิ์

ผู้แต่งกำหนดให้ราชทูตเป็นผู้มีฤทธิ์ และสามารถบันดาลฤทธิ์ต่อสู้กับท้าวชมพูได้อย่างเข้มแข็ง ตอนนี้นำปรากฏเมื่อตอนที่ท้าวชมพูขว้างจักรไปสังหารราชทูต เพราะความโกรธที่ราชทูตไม่แสดงความเคารพต่อตน ราชทูตจึงเนรมิตไฟแผดเผาจักรจนแหลกเป็นจุณ เมื่อพ่ายแพ้ท้าวชมพูจึงแปลงสุวรรณศรมาต่อสู้อีก จักรแก้วของราชทูตก็แผดเผาสุวรรณศรจนพ่ายแพ้ไปอีก ดังคำประพันธ์ที่ชื่อ ชินวร ว่า

● อินทรีนิมิตรจักรสงฆหาร	ทิงเปนพัยการ	● อัมรินทร์นิรมิตวรจักรสังฆาร	ทิงเป็นไพกาฬ
ใหม่ตามแผ้ว		ใหม่ตามแผ้ว	

^{๖๕} ปิลันทน์ หมายถึง เครื่องประดับ

^{๖๖} मुखลง หมายถึง หน้า

^{๖๗} เมฆลง หมายถึง เครื่องประดับ ในที่นี้หมายถึงสร้อยสังวาลย์

^{๖๘} รัชนง หมายถึง ส่องแสงประกาย

^{๖๙} มัญชโร หมายถึง เครื่องประดับ

^{๗๐} โอฬา หมายถึง ยิ่งใหญ่

^{๗๑} ภูษิต หมายถึง เครื่องทรง

^{๗๒} พิพิธภินท์ หมายถึง หลายชนิดแตกต่างกัน

● จักแก้วท้าวชุมภูภักดิ์หน้าเท้า จิงจรมาชุกเข้า นัยสภารณ ● ราโชแผลงศรแก้วเพื่อสังหารณ เอ้าองค์แห่งมค ภรรร ผู้ทูตา ● จักรอินทรีนิมิตทำฤทธา เปนเพลิงแรงแสงกลา เขาเผาผลารณ ● ตีต้อยย้อยยับเป็นอัลมารณ เสี่ยงลั่นสเทือนทาน ทงเวียงวัง	● จักรแก้วท้าวชุมภูภักดิ์หน้าเท้า จิงจรมาชุกเขา ในสถาน ● ราโชแผลงศรแก้วเพื่อสังหาร เอ้าองค์แห่งมคพาล ^{๗๓} ผู้ทูตา ● จักรอินทรีนิมิตทำฤทธา เปนเพลิงแรงแสงกล้า เข้าเผาผลาญ ● ตีต้อยย้อยยับเป็นอลมาน เสี่ยงลั่นสะเทือนทาน ทั้งเวียงวัง

(หน้า ๓๖/๓-๗)

นอกจากนั้นตอนที่ท้าวชุมพลวงให้ราชทูตดับไฟ โดยบอกว่าจะยินยอมเดินทางไปเฝ้าพระ
ธรรมราชา แต่เมื่อราชทูตดับไฟแล้วท้าวชุมพลกลับบิดพลิ้วไม่ทำตามสัญญา ราชทูตจึงเนรมิตจักรเพชร
กลายเป็นพญานาคเจ็ดเศียรเข้ารัดท้าวชุมพลเพื่อนำไปเฝ้าพระธรรมราชา ในที่สุดท้าวชุมพลก็ยอม
เดินทางไปเฝ้าพระธรรมราชาตามคำของราชทูต ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ พิลาปราบ ว่า

● สุณาสักโก ฟงณิรุตโท ทำทวยวาจา จิงควัจักพัชฌู ตรัยเตร็จเวหา กลับเป็นนาคา เจ็ดเศียรสุนทรวง ● เลื่อยเลี้ยวเข้ามา มุ่งบังตรงหน้า ราชาทันนง แลเห็นนาคิน ท้าวจินตนาหวง ทรวงพระชัก คกง ระวงวรกาย ● คิดจักภีฆาช นาคาองอาท นำพระทัยหมาย จัพรรณบรรณร้อน ตัษทอนเรียบราย คิดปองจ้องร้าย ด้วยฤทธิเรืองแรง ● นาคาอำมร เลื่อยเลี้ยวเกี่ยวขอร ตามฤทธิคำแหง วางเข้ามาตรึง รัดพระขังคแซง เล็กก่งกาน แสงเสียรแลบชีวหา	● สุณา^{๗๔}สักโก ฟังนิรุทโธ^{๗๕} ทำทวยวาจา จิงขว้างจักเพชร ไตรเตร็ด^{๗๖}เวหา กลับเป็นนาคา เจ็ดเศียรสุนทรวง ● เลื่อยเลี้ยวเข้ามา มุ่งบังตรงหน้า ราชาทันนง แลเห็นนาคิน ท้าวจินตนาหวง ทรวงพระชักคัง วะวังวรกาย ● คิดจักภีฆาต นาคาองอาท นำพระทัยหมาย จะพันบันรอน ตัดทอนเรียบกาย คิดปองจ้องร้าย ด้วยฤทธิเรืองแรง ● นาคาอำมร เลื่อยเลี้ยวเกี่ยวขอร ตามฤทธิคำแหง วางเข้ามาตรึง รัดพระขังคแซง เล็กก่งกาน แสงเสียรแลบชีวหา

(หน้า ๔๒/๗, ๔๓/๑-๗)

^{๗๓} มคพาล หมายถึง มัชฌิม^{๗๔} สุณา หมายถึง ฟัง^{๗๕} นิรุทโธ หมายถึง ผู้มีความผิดในที่นี้หมายถึง ท้าวชุมพล^{๗๖} หมายถึง สว่าวไสว

๑.๓.๒ เป็นราชทูตของกษัตริย์จากเมืองที่ยิ่งใหญ่

ตอนที่ราชทูตเดินทางไปถึงเมืองปัญจา แต่ไม่ยอมแสดงความเคารพต่อท้าวชมพูและยังได้กล่าววาจาเชิงท้าทายท้าวชมพู ส่งผลให้ท้าวชมพูบังเกิดความโกรธเป็นอย่างมากเพราะคิดว่าราชทูตนี้มาจากเมืองราชคฤห์ของพระเจ้าพิมพิสารที่ตนเคยบุกไปทำลายมาแล้ว ราชทูตก็บอกว่าเมืองราชคฤห์นั้นยังเป็นเมืองบริวารของพระธรรมราชากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ของตน และครั้งนี้ตนก็เดินทางมาเพื่อเชิญให้ท้าวชมพูไปเข้าเฝ้าพระธรรมราชาเพื่อจะได้ถวายเมืองแก่พระองค์ ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ ยานีธฤตานี (กาพย์ยานี) ว่า

● ชมภูครันสดับ	คำพูดทักว่าไหมขาม	● ชมภูครันสดับ	คำพูดทักว่าไม่ขาม
รันทรมาคูกคาม	เร้านี้เหลือเกือบเหตุร้าย	รันทรมาคูกคาม	เร้านี้เหลือเพื่อเหตุใด
● มานพเป็นทูตา	แห่งราชานรณฤณัย	● มานพเป็นทูตา	แห่งราชานันถาโฉน
ซึ่งเร้าถึปรางชัย	นัยราตรีนัยหฤมา	ซึ่งเร้าถึปรางชัย	ในราตรีนี้หรือมา
● อามราท้าวว่าไซ	นรรณกรทวาทิมสารรา	● อามราท้าวว่าไซ	นันกรทวาทิมสารรา
นัยราชฆฤชมะหา	เปนเมืองออกชอกประจรรท	ในราชคฤห์ขมหา	เป็นเมืองออกชอกประจันต์
● ไมไชบรมราชา	อิราชเจ้าผู้ทรงธรรม	● ไมไชบรมราชา-	อิราชเจ้าผู้ทรงธรรม
เปนเมืองข้าขอบขัรรณ-	ทเสมอจะว่าญัย	เป็นเมืองข้าขอบขัณ-	ทเสมอจะว่าโย
● บัดนี้พระปิ่นผ่าน	มืองการเออตรัสไตร	● บัดนี้พระปิ่นผ่าน	มืองการเออตรัสไตร
หาท่นเร่งเข้าปัย	ถวายบุรีเมืองปรณจา	หาท่นเร่งเข้าไป	ถวายบุรีเมืองปัญจา
● ถือเออน้ำพิพัฒน์	ถวายสัจต่อพระบาท	● ถือเออน้ำพิพัฒน์	ถวายสัจต่อพระบาท
แล้วให้เธอนี้หน้า	ชมภูที่ป่าเธอคั่นเมือง	แล้วให้เธอนี้หน้า	ชมภูที่ป่าเธอคั่นเมือง

(หน้า ๓๔/๕-๗, ๓๕/๑-๔)

๑.๔ อุปนิสย

๑.๔.๑ ความองอาจกล้าหาญ

ผู้แต่งได้กำหนดให้ราชทูตเป็นผู้มีอุปนิสัยองอาจกล้าหาญ ทั้งนี้เพราะผู้ที่รับหน้าที่ไปเจรจากับท้าวชมพูกษัตริย์เมืองปัญจาผู้ที่ถือตัวว่าตนเองเป็นกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ และโดยเฉพาะในการเจรจาเพื่อให้ท้าวชมพูเดินทางไปเข้าเฝ้าพระธรรมราชาเพื่อแสดงการสวามิภักดิ์ด้วยแล้ว ยิ่งต้องมีอุปนิสัยข้อนี้เป็นพิเศษ ดังนั้นความกล้าหาญที่ว่านี้จึงปรากฏตอนที่ราชทูตเจรจาโต้ตอบกับท้าวชมพูเรื่องธรรมเนียมปฏิบัติเกี่ยวกับการทูต ดังคำประพันธ์ที่ว่า

● มัคะวารขานตอบก่อ	แย้มยิ้มร่อต่อวังจั่น	● มัฆวานขานตอบพอ	แย้มยิ้มร่อต่อวังจั่น
รัญญาจมาพง	สโลกเร้าสำแดงตาม	รัญญาจมาพง	สโลกเร้าสำแดงตาม
● ทำนุกทำเนียมทูต	จกลอชพูนัยสนนาม	● ทำนุกทำเนียมทูต	จะพลอยพูดในสนาม
ถาดียประพฤธิตาม	ถ้าแมนร้ายหายส่มกัน	ถาดียประพฤธิตาม	ถ้าแมนร้ายหายส่ม ^{๗๗๗} กัน

^{๗๗๗} สมา หมายถึง ขอโทษ หรือขอขมา

● ควรแลกบงคัม จิงให้ทูตบงคัมกรรม
ใหม่ควนอะภีวรรณ ยาถึงไหวให้เสียมือ
● ท่านสีชาวประจรรณ ท่ประเทศยงงหอรห์ฤ
เร้านี้คันผู้ถือ ภาระอ้งการผารธร์ณี
● ใหม่ควนจ่เรียงหนา นังเงรจจาให้เสียศรีย
เสียยัยเสียศักฎีย เปนข้าเฝ้าทาวทรงนาม

● ควรแลกจะบังคม จิงให้ทูตบังคมคัล
ไม่ควรรอภีวันท์ อย่าฟังไหวให้เสียมือ

● ท่านสีชาวประจัน- ตประเทศ^{๗๘}ยังหอนหรือ^{๗๙}
เร้านี้คันผู้ถือ พระองการผ่านธร์ณี
● ไม่ควรจจะเรียงหนา นังเงรจจาให้เสียศรี
เสียยศเสียศักดี เปนข้าเฝ้าท้าวทรงนาม

(หน้า ๓๔/๑-๕)

๑.๔.๒ ไม่เคารพผู้ไร้คุณธรรม

ราชทูตไม่เคารพผู้ไม่รักษาสัจจะ เมื่อท้าวชมพูน้องให้ราชทูตดับไฟโดย
รับปากว่าจะยินยอมไปเข้าเฝ้าพระธรรมราชา แต่เมื่อราชทูตดับไฟแล้วท้าวชมพุกลับไม่รักษาสัจจะคือ
ไม่ยอมเดินทางไปเข้าเฝ้าพระธรรมราชา เพราะเหตุนี้ราชทูตจึงต่อว่าท้าวชมพู่ว่าเป็นคนไม่รักษาสัจจะ
คนเช่นนี้ไม่ควรเคารพ ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ พิลาปราบ ว่า

● สุขัมปัญินท จิงว่าณรินทร ทานนี้ณนัย
เปนคันภาลา ท่านท่าท่าหฤหัย สัตยาหาใหม่
ครัยนัवादัย
● มาท่าทายอัย ลวงให้ดับไฟ ลูกกลาธณีย
ว่าเม้ราชา เณกาธลาคดีย พระญายาณีย
เราใหม่วรรณทา

● สุขัมบดินทร์ จิงว่าณรินทร ท่านนี้เณ
เป็นคนพาลา ท่านท่าหรือไร สัตยาหาไม่
ใครนัवादัย
● มาท่าทายไย ลวงให้ดับไฟ ลูกกลาธณีย
ว่าเหม^{๘๐}ราชา เณกาธลาคดี พระยาอย่างนี้
เราไม่วันทา

(หน้า ๔๑/๗, ๔๒/๑-๓)

๒. นางพิมพร

นางพิมพรมีบทบาทเป็นตัวละครฝ่ายธรรมะ นางเป็นมเหสีของท้าวชมพู่ที่มีความงดงาม
นางพิมพรมีความรักและความห่วงใยต่อสามี เมื่อทราบว่าท้าวชมพู่จะเดินทางไปยังเมืองของพระ
ธรรมราชานางก็บอกให้ท้าวชมพู่ใคร่ครวญให้รอบคอบ นางพิมพรเป็นหญิงที่มีความซื่อสัตย์ต่อสามี
เป็นอย่างยิ่ง ถึงแม้จะไม่เข้าลักษณะที่ว่ายอมตายก่อนสามีก็ตาม แต่นางก็เป็นแบบอย่างของผู้หญิงที่มี
สัจจะต่อความรักทั้งทางกาย วาจาและใจ อันเป็นแบบอย่างที่ผู้ชายคิดว่าหาได้ยากในหญิงทั่วไป และ
นางก็ได้พิสูจน์ให้เห็นความมั่นคงในความรักของนาง คือไม่ยอมที่จะมีสามีใหม่ แม้ท้าวชมพู่จะ
อนุญาตแล้วก็ตาม ในตอนสุดท้ายเมื่อนางทราบว่าท้าวชมพู่อุปสมบทเป็นภิกษุแล้ว นางก็รีบเดินทาง
มายังพระเวฬุวันในทันที และได้ขออุปสมบทด้วย

^{๗๘} ประจันตประเทศ หมายถึง ชาวบ้านนอก

^{๗๙} ยังหอนหรือ ภาษาภาคใต้หมายถึง ยังเคยปฏิบัติหรือ

^{๘๐} เหม หมายถึง คำอุทานที่เปล่งออกมาด้วยความโกรธ

๒.๑ สถานะ

ผู้แต่งกำหนดให้นางพิมพรเป็นมเหสีเอกของท้าวชมพูษัตรีย์เมืองปัญจา นางดำรงตำแหน่งมเหสีเอกในบรรดานางสนมจำนวนสี่พันนางของท้าวชมพู

๒.๒ รูปลักษณ์

นางพิมพรเป็นหญิงที่มีความงามเป็นอย่างยิ่ง ผู้แต่งได้บรรยายความงามของนางด้วยการเปรียบเทียบกับวัยะต่าง ๆ ในร่างกายกับสิ่งต่าง ๆ คือวงหน้างามเหมือนพระจันทร์เต็มดวง ถันกลมกลิ้งเหมือนดอกบัว แขนเรียวงามเหมือนวงช้าง คิ้วโก่งเหมือนคันศร ใบหูงามเหมือนกลีบดอกไม้ ดวงตาดำลึกเหมือนตากวาง ปากแดงเรื่อเหมือนแต้มด้วยชาด เกลาอี้มก็ให้น่ารณูจวนใจ จมูกองงามเหมือนข้อทอง ไผ่ผด้าเป็นเงาเหมือนสีปีกแมลงภู่ ลำคองามระหงเหมือนลำคอพญาหงส์ หน้าอกงามรับกับจมูกที่โด่งราวกับเนรมิต ช่วงขากลมกลิ้งเหมือนลำกล้วย รับกับแข้งที่เรียวงาม ผ่าเท่านั้นมวลงอนงามเหมือนหลังเต่าทอง นิ้วก็เรียวงามเหมือนเทียนขี้้นเป็นต้น ถึงแม้ความงามเหล่านี้จะเป็นความงามในอุดมคติและเป็นแบบฉบับแห่งความงามของนางในวรรณคดีโดยทั่วไป แต่ผู้แต่งก็แสดงให้เห็นว่า ไม่ว่าสมัยใดก็แล้วแต่ ความงามของสตรีย่อมเป็นสิ่งสูงส่งเสมอ นางพิมพรก็มีความงามดังที่กล่าวมานี้ ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ วิเชียรดิกล ว่า

● มีพระมเหสี	ในยว้งศราชนรินทร	● มีพระมเหสี	ในวงศราชนรินทร
ยิ่งนางเทวอัมมร	บวรภักลักษณะมี	ยิ่งนางเทวอัมมร	บวรพัคตรลักษณะมี
● เป็นที่สีเนโท	แห่งราโชชัยภักศรีย	● เป็นที่สีเนโท	แห่งราโชชัยพัคตรศรีย
ดุจจรรพเพ่งบุรณมี	ศรีอะแรมแจ่มจับจัย	ดุจจันทรเพ่งบุรณมี	ศรีแอร่มแจ่มจับใจ
● อูระพระทรวงดวงถรรณนง	ดงกระพุ่มบัวทองไน	● อูระพระถันนง ^{๘๑}	ดงกระพุ่มบัวทองใน
วรภาพหุ่ท้วยลุ่มย์	ลีเมววงค์ข้อยรา	วรพาหุ ^{๘๒} หุ่ท้วย ^{๘๓} ละไม	ละม้ายวงคช ^{๘๔} ไอยรา
● พระชนงัดงกัษร	บวรเมทรามา	● พระชนง ^{๘๕} ดั่งโก่งศร	บวรเมทรามา
พระกรรกลีบสุวรรณมาลา	ไยนาเนือมฤคิทอง	พระกรรณ ^{๘๖} กลีบสุวรรณมาลา	นัยนา ^{๘๗} เนือมฤคิทอง
● พระโอฏดงชาภูแถม	แย้มร่อต้อยอกครากปอง	● พระโอษฐ์ดั่งชาดแต้ม	แย้มร่อต้อยอกครากปอง
นาสิกดงข้อทอง	จूरยสองศรีภูมรา		

^{๘๑} ถันนง หมายถึง เต้านม

^{๘๒} วรพาหุ หมายถึง แขนอันประเสริฐ

^{๘๓} หุ่ท้วย หมายถึง สวยงาม

^{๘๔} องคคช หมายถึง งวงช้าง

^{๘๕} ชนง หมายถึง คิ้ว

^{๘๖} กรรณ หมายถึง หู

^{๘๗} นัยนา หมายถึง ตา

● พระส่อลำคอสวาฏี	ดงเหมราชปั๊กษา	นาสิก ^{๘๘} ดังข้อทอง	จุไร ^{๘๙} ส่องสีภูมรา ^{๙๐}
อุระรับจับกับนา	ภักัภีเวียนวังษ	● พระศอลำคอสะอากค์	ดงเหมราช ^{๙๑} ปั๊กษา
● พระขุระดงล่ำกล้วย	แรร้วยรับกับพระซังฆ	อุระรับจับกับหน้า	พิพิพิศเวียนวง
วอราบทนิมนรผ่งจ้ง	หลังเต้าทองเรื่องรองงาม	● พระอรุ ^{๙๒} ดงล่ำกล้วย	แรร้วยรับกับพระซังฆ
● วอรัชนักขา	ดงมุกฎาหารแกลสมกลาม	วอราบทนิมนรผ่งจ้ง	หลังเต้าทองเรื่องรองงาม
นิวเนื้อพระหัทธเรื่องราม	ดงเทียนฝัรซัรช่อกลัม	● วรทศนักขา	ดงมุกดาหารแพลมพลาม ^{๙๓}
● พรงนามภิมภอรเลิษ	ภริงเภาธาเภาริษสะส้วยสัสม	นิวเนื้อพระหัทธเรื่องราม	ดงเทียนคว้นขันช่อกลัม
เปนใหญ่ในยปวงสนัม	ซัมซันหมื่นสิรพัรณาง	● พรงนามพิมพรเลิศ	พรงเพราเพริศสะสวยสม
		เปนใหญ่ในยปวงสนม	ซมซันหมื่นสิรพัณาง

(หน้า ๗/๔-๗, ๘/๑-๕)

๒.๓ คุณลักษณะ

มีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา

นางพิมพรเมื่อทราบข่าวว่าท้าวชมพู่และเหล่าบริวารอุปสมบทในสำนักของพระพุทธเจ้าแล้ว นางก็ตัดสินใจให้สิริคุตโอรสครองเมืองปัญจา ส่วนตนพร้อมด้วยหญิงบริวารเดินทางมายังเมืองราชคฤห์เพื่อไปพบพระเถระชมพู่และบอกความประสงค์ที่เดินทางมาหา พระเถระชมพู่จึงแนะนำให้นางไปทูลบอกแก่พระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ก็โปรดให้นางและหญิงบริวารไปอุปสมบทที่สำนักของโยโสธราภิกษุณี ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ พิลाप ว่า

● พระศรีสุคัต	รู้วาทกำหนด	ด้วยสัพพัญญ
มีพุทธวาทิ	นารีสุนทโร	จกมนโน ^{๙๔}
จอรเต้าปัยหา		
● ภิมพาเทวี	อรหันตเถรี	ยโสธธารา
ขอเอ้าบัพพชัง	นางเป็นอุประฌาย์ ^{๙๕}	บักกลับหัทยา
ไหใดมคัณ		
	ให้ได้มรรคผล	

(หน้า ๑๓๖/๓-๕)

^{๘๘} นาสิก หมายถึง จมูก

^{๘๙} จุไร หมายถึง ไธผม

^{๙๐} ภูมรา หมายถึง แมลงภู

^{๙๑} เหมราช หมายถึง พระยาหงส์

^{๙๒} อรุ หมายถึง ขา

^{๙๓} หมายถึง ส่งแสงประกายวิบวาว

^{๙๔} คมนโน หมายถึง ไป

^{๙๕} อุประฌาย์ หมายถึง อุปัชฌาย์ ในที่นี้หมายถึงพระอุปัชฌาย์(ปวัตตินี) ฝ่ายภิกษุณี

๒.๔ อุปนิสัย

มีความซื่อสัตย์และความจงรักภักดีต่อสวามี

เมื่อนางพิมพรทราบข่าวว่าท้าวชมพูปสมบทในสำนักของพระพุทธเจ้าแล้วและขอให้นางอยู่ครองเมืองปัญจาทต่อไป หากมีกษัตริย์จากเมืองใดพึงพอใจจะนำตัวนางไปอยู่ด้วยก็ขอให้นางตัดสินใจเอง แต่นางก็พิสูจน์ให้เห็นว่านางนั้นมีความมั่นคงต่อความรักที่มีให้ท้าวชมพูนาคไหน ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ คัมภีรา ว่า

● โออาแมนว่าถึงกูอยู่	ร้ายรวมคู่ใดเจ็บอาย	● โอ้อาแมนว่าถึงกูอยู่ไว้	รวมคู่ได้เจ็บกาย
แมนเสียชีพวาย	ดีกว่าเปน	แมนเสียชีพวาย	ดีกว่าเป็น
● มิให้เทวามานุษเณ	ควนห่ฤาแลมาเป็น	● มิให้เขาว่ามานุษย์เห็น	ควรหรือแลมาเป็น
เขล้าลาลาดงนีย	คู้อัศจรรย์	เขลาลาดดั่งนี้	คู่อัจฉริยะ
● กุณิจักอยู่ปัยญ์นัยปรณ	จาลราชขวงเขตขรรณ	● กุณิจักอยู่ไปเียในปัญ-	จาลราชข่วงเขตชั้นท์
ราชาดัยรู้	จักดูแคลน	ราชาไครู้	จักดูแคลน
● ค่ฤาตงผลไมแลสวนแดน	ใหม่มีผู้ดัยห้ามแหน	● คื่อดังผลไมแลสวนแดน	ไม่มีผู้ใดห้ามแหน
หวงแล้วฤากัน	ภัยอรรณราย	หวงแล้วหรือพัน	อรรณราย ^{๙๖}
● ฤาหนึ่งนาคิภษมลาย	เขี้ยวแก้วหลุยหลุดหาย	● ฤาหนึ่งนาคิภษมลาย	เขี้ยวแก้วหลุยหลุดหาย
เปนอัปราคย	มากเหลือแสน	เป็นอัปประกาศ ^{๙๗}	มากเหลือแสน
● ผิกุจกตามปัยสุทถึงแดน	ต้ายปัยสุเมืองแมน	● ผิกุจกตามไปสุทถึงแดน	ต้ายไปสุเมืองแมน
เกราะเพื่อความแคน	ของอาตรมมา	เพราะเพื่อความแคน	ของอาตรมมา
● มิปัยคัชชวยสองมา	รวมรักกรัวิสเนหา	● มิไปคัชชวยสองมา	ร่วมรักรสเนหา
ไทเปนอัปประกาศ	นัยนารีย	ให้เป็นอัปประกาศ	ในนารี

(หน้า ๑๒๔/๓-๗, ๑๒๕/๑-๔)

๓. มาฆสามเณร

มาฆสามเณร เป็นตัวละครฝ่ายธรรมะอีกตัวหนึ่งซึ่งเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า มาฆสามเณรเป็นผู้มีฤทธิ์เก่งกล้าเช่นเดียวกัน ผู้แต่งกำหนดให้มาฆสามเณรรับหน้าที่แปลงตนเป็นราชทูตไปเฝ้าพระยวงแล้วนำท้าวชมพู่ซึ่งกำลังเดินทางมายังเมืองเนรมิตของพระธรรมราชา และในครั้งที่พระนางพิมพรและเหล่านางสนมเดินทางมายังเฝ้าท้าวชมพู่ที่วิหารเวฬุวัน มาฆสามเณรก็รับหน้าที่เป็นผู้ไปเฝ้าหนทางและนำนางมายังพระวิหารเวฬุวันเช่นเดียวกัน

รูปลักษณะ

ในวรรณกรรมเรื่องนี้ ผู้แต่งไม่ได้บรรยายรูปลักษณะของมาฆสามเณรไว้แต่อย่างใด เพียงแต่กล่าวว่าสามเณรเป็นผู้มีฤทธิ์เท่านั้น

^{๙๖} อรรณราย หมายถึง อันตราย

^{๙๗} อัปประกาศ หมายถึง เป็นอัปมงคล

คุณลักษณะ

ด้านคุณลักษณะนั้น ผู้แต่งได้กำหนดให้มาฆสามเณรเป็นผู้มีฤทธิ์โดยสามารถแปลงกายได้ เหตุการณ์นี้ปรากฏเมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้ามีโปรดให้มาฆสามเณรแปลงกายเป็นมาณพไปคอยรับทำวชมพู่ในระหว่างทาง ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ นางกรายราบ ว่า

● สามเณรสดับ กุมเกลากราบรับ วรพุทธอภัยการย	● สามเณรสดับ กุมเกล้ากราบรับ วรพุทธโองการ
จึงเขากะลีน ปะถัมย่ชารณ แปลงเกทแปรปราน	จึงเขากะลีน ปฐมณาน แปลงเพศแปรราณ
กลับเปนทูตดา	กลับเป็นทูตดา

(หน้า ๘๐/๔-๕)

และตอนที่พระพุทธเจ้าโปรดให้มาฆสามเณรแปลงกายเป็นชายชราไปคอยรับนางพิมพรพร้อมด้วยหญิงบริวารในระหว่างทาง ดังตัวอย่าง กาพย์ยานี ที่ว่า

● เจ้ามาคสามเณรฟง พุทธาตรัสแจ้งแปลงองค์	● เจ้ามาคสามเณรฟง พุทธาตรัสแจ้งแปลงองค์
เปนบุรุษหนึ่งทรง ชรากายบ้ายเบี่ยงมา	เป็นบุรุษหนึ่งทรง ชรากายบ้ายเบี่ยงมา

(หน้า ๑๒๗/๕)

มีความสามารถในการย่นย่อระยะทางได้

นอกจากมีความสามารถในการแปลงกายได้แล้ว ผู้แต่งยังได้กำหนดให้มาฆสามเณรมีความสามารถในการย่นย่อระยะทางได้ เหตุการณ์นี้ปรากฏเมื่อครั้งที่มาฆสามเณรรับบัญชาจากพระพุทธเจ้าให้ไปย่นย่อระยะทางเพื่อให้ทำวชมพู่เดินทางมายังพระเวฬุวันได้เร็วขึ้น ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ นางกรายราบว่า

● ตรัสว่าดูรา วรสามเณรา ภาลาฤทธิโก	● ตรัสว่าดูรา วรสามเณรา พลาฤทธิโก
จึ่งเจ้าไปสู ชุมภูราโซ อรรณคมะโน	จึ่งเจ้าไปสู ชุมพราโซ อันคมโน ^{๙๘}
มาคำหนักเร้า	มาสำหนักเรา
● ย่อยันม็กเค ให้ถึงนัยเว พาเขาตงเด้า	● ย่อยันม็กเค ให้ถึงในเว- ลาเข้าตงด้าว
ให้เร่งบบาท ด้วยอาตยาเร้า ครั้นแล้วจึ่งเจ้า	ให้เร่งบบาท ด้วยอาชญาเรา ครั้นแล้วจึ่งเจ้า
นำมาสู่สำ	นำมาสู่สำ-
● หนักเร้านี้เล่า ท้นรอนกอรเขา จึ่งเจ้าเร่งนำ	● หนักเร้านี้เล่า ท้นร้อนก่อนเข้า จึ่งเจ้าเร่งนำ
ยงนัยภิมาร ม่นเทียรทองล้ำ แม้นว่าจะทำ	ยังในพิมาน มณเทียรทองล้ำ แม้นว่าจะทำ
ดยยาทักทาน	ไดอย่าทักทาน

(หน้า ๗๙/๕-๖, ๘๐/๑-๔)

^{๙๘} คมโน หมายถึง เดินทาง

มีพละกำลังมหาศาล

มาฆสามเณรเป็นผู้ที่พละกำลังมหาศาล คุณสมบัติข้อนี้ปรากฏเมื่อตอนที่ ท้าวชมพูได้พบกับสามเณรในระหว่างทางก็ได้เกิดการต่อสู้กันขึ้นเพราะท้าวชมพูไม่ยอมลงจากหลังช้างแล้วเดินทางไปเข้าเฝ้าพระธรรมราชา มาฆสามเณรได้แสดงฤทธิ์ด้วยการผลักช้างพระที่นั่งของท้าวชมพูชนเซไปจนท้าวชมพูพลัดตกจากหลังช้าง ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ นางกรายราบ ว่า

● พระสามเนนรา	ดูรูปุดจา	ห้วยหนาอัชสู	● พระสามเนนรา	ว่าดูรูปุดจา	ห้วยนำอดสู
ว่ากลางง้างงา	คัซาราชู	กรกำหมรรณอยู่	ว่าพลางง้างงา	คซาราชู	กรกำมันอยู่
ยักงาคะแวง			ยักงาคะแวง ^{๙๙}		
● ชุมภูตักคัซ	เสียฤทธิฤทัย	อรรทาคำแห่ง	● ชุมภูตักคช	เสียฤทธิฤทัย ^{๑๐๐}	อันทาคำแห่ง
ว่ามานัพพา	ท่านมาสำแดง	ซึ่งมีค่าแห่ง	ว่ามานัพพา	ท่านมาสำแดง	ซึ่งมรรคาแห่ง
ที่เร้าจักปัย			ที่เราจักไป		

(หน้า ๘๔/๗, ๘๕/๑-๒)

อุปนิสัย

มีวาจาอาจหาญ มาฆสามเณรเป็นผู้มีวาจาอาจหาญไม่เกรงกลัวใคร การใช้คำพูดแบบนี้ปรากฏเมื่อตอนที่ ท้าวชมพูได้พบสามเณรในระหว่างทาง มาฆสามเณรสั่งให้ท้าวชมพูลงจากหลังช้างแล้วเดินทางไปเข้าเฝ้าพระธรรมราชา ซึ่งสร้างความไม่พอใจแก่ท้าวชมพูเป็นอย่างมาก เพราะจู่ ๆ ใครก็ไม่รู้มาออกคำสั่งเอากับตน ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ นางกรายราบ ว่า

● ยืนตรงหน้าช้าง	ประหนึ่งจะงา	เอางาคชกรัย	● ยืนตรงหน้าช้าง	ประหนึ่งจะงา	เอางาคชกร
มิได้เข้ชาม	คร้ามเดชกลัวครัย	กลัวภักจะปัย	มิได้เข้ชาม	คร้ามเดชกลัวใคร	กลัวพจนะไป
ว่าเหว้ยพระยา			ว่าเหว้ยพระยา		
.....					
● จังลั้งแต่สาร	ทำอุหังการ	กันรรณฤควน	● จะลงแต่สาร	ทำอุหังการ ^{๑๐๑}	กระนั้นหรือควร
จังเร่งบัทบาท	ลีลาชตามกระบวณ	เภาเขาจวน	จังเร่งบัทบาท	ลีลาชตามกระบวณ	เพลาเข้าจวน
เฝ้าแล้วเร่งปัย			เฝ้าแล้วเร่งไป		

(หน้า ๘๐/๗, ๘๑/๑-๓)

ต่อจากนั้น มาฆสามเณรยังกล่าววาจาเชิงดูหมิ่นท้าวชมพูอีกว่าเป็นแค่พระยาบ้านนอกไม่รู้จักธรรมเนียมในการเข้าเฝ้าพระกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ โดยกล่าวว่าท้าวชมพูนั้นเปรียบเสมือนมฤคิจะไปยังสำนักของพญาราชสีห์ก็ต้องรู้จักเสียมเสียมตน ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ นางกรายราบ ว่า

^{๙๙} คะแวง หมายถึง เหยียง

^{๑๐๐} ฤทัย หมายถึง เกียรติยศ

^{๑๐๑} อุหังการ หมายถึง อหังการ

● เจ้าสามเณรา ยิ้มแยมกระแอมข้า ทานว่าหนาสวน พระญาบ่านอก ยอกเหล่นขฤควน ไหมรุกระบวน จักรภักฎามา ● ทำเนียบผู้น้อย ราชาดำต้อย ดงนี้มีฤกคา จ๋ปัยสุสำ- นักศีรหะรา จำทำคาระวา สะเจียมเจียมกาย ● ทานสร้อยเร่งล้ง จากคะเซนทรวง บังพระภักตรบาย ตามเร้านี้ผู้ จักนำพระญานาย เขาปัยกราบถวาย บงคัมจักรา	● เจ้าสามเณรา ยิ้มแยมกระแอมข้า ทานรำน้าสวน พระยาบ้านนอก หยอกเหล่นหรือควร ไม่รู้กระบวน จักรพรรดิฎามา ● ทำเนียบผู้น้อย ราชาดำต้อย ดั่งหนึ่งมฤคา^{๑๐๒} จะไปสู่สำ- นักศีรหา^{๑๐๓} จำทำคารวา เสเจียมเจียมกาย ● ทานไชรเร่งลง จากคะเซนทรวง บังพระภักตรบาย ตามเร้านี้ผู้ จักนำพระญานาย เข้าไปกราบถวาย บังคมจักรา

(หน้า ๘๔/๑-๕)

จากการกระทำดังกล่าวข้างต้นของมาฆสามเณร จะเห็นได้ว่าไม่ต่างจากการกระทำของ
ราชทูต ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่าเป็นวิธีการสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเพื่อให้ท้าวชมพูตระหนักรู้ว่าตนเองมิใช่ผู้
ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในชมพูทวีปและเพื่อค่อย ๆ ลดทิฐิมานะของท้าวชมพูลง อีกอย่างหนึ่งเป็นการสอนให้
ท้าวชมพูได้ตระหนักด้วยว่าอย่าได้ดูถูกใครว่าเป็นคนต่ำต้อยกว่าตนไปทั้งหมด

๔. พระเจ้าพิมพิสาร

พระเจ้าพิมพิสารเป็นตัวละครฝ่ายธรรมะ ผู้แต่งได้นำพระเจ้าพิมพิสารซึ่งเป็นบุคคลที่
ปรากฏอยู่จริงในพุทธประวัติมาเป็นตัวละคร เพื่อแสดงให้เห็นว่าเหตุการณ์ทั้งหมดนี้เกิดขึ้นในสมัยที่
พระพุทธเจ้าประทับอยู่ในวิหารเวฬุวันเมืองราชคฤห์ของพระเจ้าพิมพิสาร พระเจ้าพิมพิสารมีบทบาท
ปรากฏในตอนต้นของวรรณกรรม คือเป็นกษัตริย์ผู้มีความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา พระองค์
เป็นโยมอุปฐากของพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ทั้งหมด บ้านเมืองของพระองค์มีแต่ความสงบสุข
จนกระทั่งวันหนึ่ง ท้าวชมพูเหาะผ่านเมืองราชคฤห์ได้เห็นปราสาทของพระเจ้าพิมพิสารที่ใหญ่โต
สวยงามตระการตา ก็บังเกิดความโกรธแค้นเพราะพระเจ้าพิมพิสารไม่ยอมแสดงความสวามิภักดิ์ต่อ
ตนเอง จึงเหาะไปถิยยอดปราสาทพร้อมทั้งใช้พระขรรค์ฟาดฟัน จนพระเจ้าพิมพิสารต้องไปขอ
ความช่วยเหลือจากพระพุทธเจ้า

รูปลักษณะ

ในวรรณกรรมเรื่องนี้ผู้แต่งมิได้บรรยายรูปลักษณะของพระเจ้าพิมพิสารไว้แต่อย่างใด
เป็นแต่กล่าวว่า พระเจ้าพิมพิสารเป็นกษัตริย์ครองเมืองราชคฤห์แคว้นมคธราชกรุงจัน และเป็น
อุปาสกผู้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา

^{๑๐๒} มฤคา หมายถึง กวาง

^{๑๐๓} ศีรหา หมายถึง ราชสีห์

คุณลักษณะ

พระเจ้าพิมพิสารเป็นอุบาสกผู้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาถือเป็นกษัตริย์ผู้มีความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา พระองค์เป็นโยมอุปัฏฐากของพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ทั้งหมดและด้วยผลบุญที่พระองค์ทรงอุปัฏฐากพระพุทธเจ้านั้น บ้านเมืองของพระองค์จึงมีแต่ความสงบสุข ดังตัวอย่างคำประพันธ์ว่า

● ภิมสารพระบาทนรินท	ท้าวทรงบินจะสิน	● พิมสารพระบาทนรินท	ท้าวทรงปัญญาสิน ^{๑๐๔}
สงวอรธำจำหน่ง		สังวรธรรมจำหน่ง ^{๑๐๕}	
● เปนโยมอุปะถากพุทพังศ	กับอารียสังฆ	● เปนโยมอุปัฏฐากพุทองค์	กับอารียสงฆ์
ชีนาสปะเจ้าใจอารีย		ชีนาสปะเจ้าใจอารีย	
● ถวายบินที่บาต่นท่า	อยู่วัฒนนาน	● ถวายบินที่บาตร ^{๑๐๖} นทาน	อยู่วัฒนา ^{๑๐๗} นาน
ไนยราชขฤหะพีรมยา		ไนยราชฤทธิ์พิรมยา	

(หน้า ๒/๒-๕)

เป็นผู้มีพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง

พระเจ้าพิมพิสารเป็นผู้มีพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งอยู่เสมอ จะเห็นได้ว่าเมื่อครั้งที่ท้าวชมพูบุกไปทำลายยอดปรางค์ปราสาทนั้น สร้างความตระหนกตกใจแก่พระเจ้าพิมพิสารและสร้างความโกลาหลไปทั่วเมือง พระองค์จึงระลึกถึงคุณพระรัตนตรัยเพื่อเป็นที่พึ่งปกป้องภัย ดังคำประพันธ์ที่ว่า

● ทาวคิดถึงคุณพระศรี	รัตนตรัยตรีย	● ท้าวคิดถึงคุณพระศรี	รัตนตรัยไตรตรีย
เปนที่ภักนัยโลกา		เป็นที่พำนักในโลกา	
● จมกัณกันภัยญา	สุริยเสียงล่องปรา	● จมกัณกันภัยญา	สุริยเสียงล่องปรา
ภิกัลบันยอดพรหมภักตร		พิกลบนยอดพรหมภักตร	
● พุทโธเป็นที่พำนัก	ช่วยคุ้มภัก	● พุทโธเป็นที่พำนัก	ช่วยคุ้มพิทักษ์
อรรณรายาไคมีมา		อรรณราย ^{๑๐๘} อย่าไคมีมา	

(หน้า ๑๕/๗)

เมื่อเหตุการณ์ค่อยสงบลงแล้ว พระเจ้าพิมพิสารจึงรีบไปเฝ้าพระพุทธเจ้าในทันที ด้วยความรีบร้อน พระองค์ลืมแม้กระทั่งสวมฉลองพระบาท และเสด็จไปแต่โดยพระองค์ไม่มีผู้ติดตาม ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ พิลาปราชา ว่า

^{๑๐๔} ปัญจสิน หมายถึง เบญจศีล

^{๑๐๕} จำหน่ง หมายถึง จำนง

^{๑๐๖} บินทบาตร หมายถึง บินทบาตร

^{๑๐๗} วัฒนา หมายถึง วัฒนา

^{๑๐๘} อรรณราย หมายถึง อันตรราย

● สบเสียงสรณบรรเทียง ยงงไหมหยาเคื่อง บรรทมไทรพนัยนา	● สบเสียงสรณบ้นเทื่อง ^{๑๐๙} ยังไม่หยาเคื่อง บรรทมไม่พรับ ^{๑๑๐} นัยนา
● ทาวตริกนิกนัยพัยญา ฤตะตะลิตา สดุงประมาหิฤทัย	● ท้าวตริกนิกนัยยา ^{๑๑๑} ฤตะตะลิตา ^{๑๑๒} สดุงประมาหฤทัย
● เสรีจจากพระม้นธีราลัย บายภักตร์บัดปัย สำหนักนัพระมูณี	● เสรีจจากพระมณทิวาลัย บายภักตร์ตระบัดไป สำหนักนัพระมูณี
● เกือกทองฉลองบาทบัทศีร์ สัมเด็จพระนฤปฎี ลิมโกละไวไหมทรง	● เกือกทองฉลองพระบาทศรี สมเด็จพระนฤปดี ลิมโกละไวไหมทรง
● เสด็จเอกาแต่กระอังค อัครเสสนันมวังษ ผู้ดัยมิไคไพบรา	● เสด็จเอกาแต่พระองค์ อัครเสสนมวงศ์ ผู้ไคมิไคไพบรา

(หน้า ๑๖/๒-๕)

จากคุณลักษณะของพระเจ้าพิมพิสารดังกล่าวแล้วจะเห็นได้ว่าพระองค์ดำรงพระองค์เป็นอุบาสกในพระพุทธศาสนา ถึงแม้ว่าพระเจ้าพิมพิสารในวรรณกรรมเรื่องนี้จะได้เป็นพระอริยบุคคลชั้นโสดาบันดังเช่นพระเจ้าพิมพิสารครั้งพุทธกาลในพุทธประวัติ แต่ผู้แต่งก็แสดงให้เห็นว่าพระองค์เป็นผู้มีความมั่นคงในพระรัตนตรัย จะเห็นได้ว่าเมื่อเกิดเหตุการณ์คับขันขึ้น พระองค์ก็ระลึกถึงคุณพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งทางใจ ซึ่งก็แตกต่างจากพุทธศาสนิกชนในปัจจุบันนี้ที่ระลึกถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งเมื่อประสบความทุกข์ร้อนใจ

๓.๒.๖ ธรรมเนียมนิยมในการแต่ง

ธรรมเนียมนิยมในการแต่งหมายถึงลักษณะแบบแผนที่ผู้แต่งยึดถือเป็นหลักในการประพันธ์ ซึ่งโดยมากจะยึดตามแนวทวิโบราณ ดังนั้นจึงพบว่าวรรณกรรมประเภทร้อยกรองจะมีแบบแผนคล้าย ๆ กัน ธรรมเนียมนิยมในการแต่งวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู่ มีดังนี้

๑. การเปิดเรื่อง การเปิดเรื่องในวรรณกรรมภาคใต้ส่วนใหญ่จะยึดตามแบบแผนของวรรณกรรม คือเริ่มด้วยบทประณามพจน์ หรือบทไหว้ครู ถือว่าเป็นเอกลักษณ์ของวรรณคดีไทย เป็นสิ่งที่วินิยมเพื่อความเป็นสิริมงคล ป้องกันอันตราย ขจัดอุปสรรค และเป็นการแสดงความกตัญญู จึงเป็นธรรมเนียมนิยมในการแต่งวรรณกรรม

^{๑๐๙} บ้นเทื่อง หมายถึง บ้นเท็ง

^{๑๑๐} พรับ หมายถึง พับ,หรือหลับ

^{๑๑๑} ภัยยา หมายถึง ภัย

^{๑๑๒} ฤตะตะลิตา หมายถึง อันน่ากลัว

ในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูเริ่มต้นด้วยบทไหว้ครู เพื่อเป็นแสดงความเคารพต่อพระรัตนตรัย ครูอาจารย์และผู้มีพระคุณ ทั้งยังเป็นการแสดงให้เห็นว่าผู้แต่งเป็นผู้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ นาคปริพนธ์ ว่า

● ขอนบ ^{๑๓๓} วรบาหมุนินโท ษากัยะสิงโท คุโณนีเลิศในปาง	● ขอนบ ^{๑๓๓} วรบาหมุนินโท ^{๑๓๔} ษากัยสิงโท คุโณนีเลิศในปาง ^{๑๓๕}
● นพพระประเจกกะพุททาง อุบถินัยกลาง ตรัสญ้อคำภิเร	● นบพระปัจเจกพุททาง อุบัติในกลาง ตรัสญอธรรม ^{๑๓๖} คัมภีเร
● นพพระสุดตัตถะวินัยเย บะระมัญเเต ปิฏักกุฎฐะสุขุมมามล	● นบพระสุดตันตวินเย ปรมัตถเต ^{๑๓๗} ปิฏักถล ^{๑๓๘} สุขุมมามล ^{๑๓๙}
● นพพระอารียะสงฆาจารย์ ขอดตงกรรมลมลาย ต่อคุณพระรัตนตัตถียัง	● นบพระอารียสังฆาจารย์ ขอดตงกรรมลมลาย ต่อคุณพระรัตนตัตถียัง ^{๑๔๐}
● ชิทธีระโลกยะนาถง อุปะชาจารย์ง ครูสรประสิทธิวิชา	● สิทธิระโลกยะนาถง อุปัชฌายาจารย์ง ครูสอนประสิทธิวิชา
● ผูกพันกลอนฉัตรทศกัณฐา แก้อรรถวิสัย สยามภาคย์แกผู้เล่าเรียน	● ผูกพันกลอนฉัตรทศกัณฐา แก้อรรถวิสัย สยามภาคย์แกผู้เล่าเรียน
● ตงเปนมุตโตครูเกียรติ แกผู้อ่านเขียน ผูกพันฉัตรทศกัณฐา	● ตั้งเปนมุตโต ^{๑๔๑} ครูเกียรติ แกผู้อ่านเขียน ผูกพันฉัตรทศกัณฐา

(หน้า ๑/๑-๖)

๒. การบรรยายหรือการพรรณนาความเข้าแบบ

ในการดำเนินเรื่องในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู ผู้แต่งใช้การบรรยายหรือพรรณนาเข้าแบบเหมือนวรรณกรรมทั่วไป การบรรยายหรือพรรณนาเข้าแบบนี้จะมุ่งความไพเราะของถ้อยคำมากกว่าที่จะมุ่งความสมจริง และนิยมการพรรณนาที่ยิ่งใหญ่เกินความเป็นจริง ส่วนใหญ่จะพบในบทชมธรรมชาติ บทชมบ้านเมือง บทชมโฉมตัวละคร บทคร่ำครวญ เป็นต้น

^{๑๓๓} นบ หมายถึง ไหว้

^{๑๓๔} มุนินโท หมายถึง พระมุนี ในที่นี้หมายถึงพระพุทธเจ้า

^{๑๓๕} ปาง หมายถึง ยุค

^{๑๓๖} ญอธรรม หมายถึง ธรรมที่ควรรู้

^{๑๓๗} ปรมัตถเต หมายถึง มีเนื้อความลึกซึ้ง ในที่นี้หมายถึงพระอภิธรรมปิฎก

^{๑๓๘} ปิฏักถล หมายถึง พระไตรปิฎก

^{๑๓๙} สุขุมมามล หมายถึง ละเลียดอ่อน

^{๑๔๐} รัตนตัตถียัง หมายถึง พระรัตนตรัย

^{๑๔๑} มุตโต หมายถึง พัน ไม่อยู่ในตำรา

บทชมโฉมตัวละคร

ผู้แต่งได้กล่าวชมความงามของนางพิมพรเหลือของท้าวชมพู โดยบรรยายความงดงามของนางโดยเปรียบเทียบอวัยวะแต่ละส่วนกับสิ่งต่าง ๆ อย่างละเอียด คือวงหน้างามเหมือนพระจันทร์เต็มดวง ถันกลมกลิ้งเหมือนดอกบัว แขนเรียวงามเหมือนงวงช้าง คิ้วโค้งเหมือนคันศร ใบหูงามเหมือนกลีบดอกไม้ ดวงตาดำลึกเหมือนตากวาง ปากแดงเรื่อเหมือนแต้มด้วยชาดเวลายิ้มก็ให้น่ารัญจวนใจ จมูกองงามเหมือนช่อทอง ไรผมดำเป็นเงาเหมือนสีปีกแมลงภู่ ลำคองามระหงเหมือนลำคอปญาหงส์ หน้าอกงามรับกับจมูกที่โด่งราวกับเนรมิต ช่วงขากลมกลิ้งเหมือนลำกล้วย รับกับแข้งที่เรียวงาม ฝ่าเท้านี้มนวลและองงามเหมือนหลังเต่าทอง นิ้วก็เรียวงามเหมือนเทียนขี้้น แสดงให้เห็นว่านางพิมพรเป็นสตรีที่มีความงดงามเป็นอย่างยิ่ง

บทลงสรและบทแต่งตัว

บทลงสรและบทแต่งตัวในวรรณกรรมเรื่องนี้ ปรากฏในตอนที่ทำวชมพูเตรียมตัวเดินทางไปเข้าเฝ้าพระธรรมราชา โดยผู้แต่งได้กล่าวบทลงสรไว้แต่เพียงเล็กน้อย กล่าวคือ เมื่อท้าวชมพูสรน้ำแล้วก็ลูบไล้ด้วยเครื่องหอม สวมเสื้อผ้าอาภรณ์ที่มีลวดลายงดงามซึ่งก็คือเครื่องทรงของกษัตริย์ ผู้แต่งบรรยายลักษณะของการแต่งกายเริ่มต้นด้วย การสวมกางเกงสนับเพลาเชิงปลายงอน สวมโจงกระเบนพับสนับเพลา คาดเอวด้วยผ้ารัดนกำพล สวมฉลองพระบาทที่ทำด้วยผ้าตาดทอง ประดับด้วยชายไสว ชายแครง สุวรรณกัญจน์ถอบ สวมเครื่องประดับอันได้แก่ทับทรวง สายสะอั้ง กำไลข้อพระกร กำไลข้อพระบาท เข็มขัด แหวน มงกุฎ ดังตัวอย่าง ภาพยยานี ว่า

● น้ำอับตรหลับฟุ้ง	เจือจรงรัชกลินมาลีย	● น้ำอับตระหลบฟุ้ง	เจือจรงรสถกลินมาลีย
ทรวงสุคันทะรงศีร์	อำพัรรมิเสนเจือจรง	ทรวงสุคนธรังสี	อำพันพิมเสนเจือจรง
● เนื้อไม้แก่นกฤษณา	กรัภักษกลินเฟื่องฟุ้ง	● เนื้อไม้แก่นกฤษณา	กระลำพักกลินเฟื่องฟุ้ง
ทรวงสนับเกล้าเนาวนัยดุจ	เชิงงอนสับัดร์ตชูซังค	ทรวงสนับเพลา ^{๑๒๒} เนาวิโนดุง ^{๑๒๓}	เชิงงอนสะบัดร์ตชูซัง
● ข้อซิดติดแมลาย	ร่ายการเกี้ยวเครือหังษ		
เพ็ชฌูแสงแกล่งประดับลั้ง	สังแสงๆเรื่องรีย	● ข้อซิดติดแม่ลาย ^{๑๒๔}	ระชายก้านเกี้ยวเครือหงส์
● ธรังษาทักกลับกลีบ	ประจังจิบเนื้อเนาวนัย	เพชรแสงแกล่งประดับลง	สังแสงรุ่ง ๆ เรื่องไร
แมลายชายเชิงภัย	จิตส้องศีร์แสงสุวรรณ	● ทรังษาทักกลับกลีบ	ประจังจิบเนื้อเนาวิโน
● ข้อห้อยตรวยสะบัด	นกกलयกัถภลิวค่อพรรณ	แมลายชายเชิงไฟ-	จิตรส้องศีร์แสงสุวรรณ
คาบการเกี้ยวเครือวรรณ	พรรณดอกนัยบัยแกออร	● ข้อห้อยตรวยสะบัด	นกกलयกัถพลีวค่อผัน
● กำภลพัทรดทองแล้ง	ครุยครายแสงจับทิมณกอร	คาบก้านเกี้ยวเครือวัลย์	พรรณดอกในใบแก่ออน
เมื่อชัยรวีวอร	นัยระแวกกลีบเมคา	● กำพลพัสร์รดทองแท่ง	ครุยครายแสงจับทินกร

^{๑๒๒} สนับเพลา หมายถึง กางเกงขั้นในชายาว

^{๑๒๓} ดุง หมายถึง ดุง คือยื่นออกมา

^{๑๒๔} แม่ลาย หมายถึง ลวดลาย

● ฉลองพระอังคหังประภาส ดาษทองรัตตษระลา
สงเวียนรัชหัญสุวรรณา ทาบกาบเก็ญเพ็ญจะระหนัย

● สุวรรณกันสวรบวรต ครุยเคร้งปัดสัต์ห้วย
ตามประดับทับทรวงนัย สร้อยส้องกริงกรายรัช

● ฉลัฏฉลุ่กันดัณขัด เหราภักัษคาบสัต์
แกมเก็ญกัณครุฑอัฐ กัษนาคินบินเวโ

● หังทองตันพระกอร วอราหะสะสัโก
มุขะลงสุนธะโร เมฆะลงมันชะเร

● รัชนงสายสอึง ทำมรั้งยั้งคานัคะเร
สุวรรณปิเล่ มาลัย์ร้อยห้อยพระกรรม

● พระมหาบุญกัณแก็ญ เพ็ญลูกแดงแสงสับสัร
เพ็ญจะระหนัยนัพสุวรรณ ยอดพระเจ้าที่ทาวหัง

เมื่อไขว่รีวร ในระแวกกลีบเมฆา

● ฉลองพระองค์ทรงประภาส ดาดทอง^{๑๒๕}รัตนมาลา
สังเวียนรดหัตถ์สุวรรณา ทาบกาบเก็ญเพชรจระไน

● สุวรรณกันสอวบวรต ครุย^{๑๒๖}เคร้ง^{๑๒๗}สะบัดไหว
ตาบ^{๑๒๘}ประดับทับทรวงนัย สร้อยสอึงพริ้งพรายรัช

● ฉลัฏฉลุ่กันดัณขัด เหรา^{๑๒๙}พด^{๑๓๐}กัศคาบสัต์
แกมเก็ญกัณครุฑอัฐ^{๑๓๑} กัศนาคินบินเวโ

● ทรงทองตันพระกร วรพาหะ^{๑๓๒}สะสัโก
มุขลั้ง^{๑๓๓}สุนทโร เมฆลั้ง^{๑๓๔}มันชะเร^{๑๓๕}

● รัชนั้^{๑๓๖}สายสอึง^{๑๓๗}ธัมรงค์ยั้งคานัคะเร
สุวรรณปิเล มาลัย์ร้อยห้อยพระกรรม

● พระมหาบุญกัณแก็ญ เพ็ญลูกแดงแสงสับสัร^{๑๓๘}
เพชรจระไน^{๑๓๙}เนื่อนพสุวรรณ ยอดพระเจ้า^{๑๔๐}ที่
เจ้าทรง

(หน้า ๖๘/๓-๗ - ๗๐/๑-๕)

บทพรรณนาครำครวญ

^{๑๒๕} ดาดทอง หมายถึง ผ้าดาดทอง

^{๑๒๖} ครุย หมายถึง ชายครุย

^{๑๒๗} เคร้ง หมายถึง ชายแครง

^{๑๒๘} ดาด หมายถึง ผ้าดาด

^{๑๒๙} เหรา หมายถึง สัตว์ในจินตนาการตัวยาวกว่างู มีหัวอย่างนาคร มีขาอย่างมังกร

^{๑๓๐} พด หมายถึง ขด

^{๑๓๑} แกมเก็ญกัณครุฑอัฐ หมายถึงมีลวดลายครุฑขนาด

^{๑๓๒} วรพาหะ หมายถึง แขนอันประเสริฐ

^{๑๓๓} มุขลั้ง หมายถึง หน้า

^{๑๓๔} เมฆลั้ง หมายถึง เมฆลา เครื่องประดับเอว หรือเข็มขัด

^{๑๓๕} มันชะเร หมายถึง เครื่องประดับเท้า กำไลเท้า

^{๑๓๖} รัชนั้ หมายถึง มีแสงเป็นประกาย

^{๑๓๗} สายสอึง หมายถึง สร้อย

^{๑๓๘} สบสัร หมายถึง สร้าง

^{๑๓๙} จระไน หมายถึง เจียรนัย

^{๑๔๐} ยอดพระเจ้า หมายถึง ยอดมงกุฎ

บทพรรณนาความคร่ำครวญในวรรณกรรมเรื่องนี้ มีปรากฏอยู่ตอนเดียว คือในตอนที่นางพิมพรทราบว่าท้าวชมพู่สวามียอมสวามีภักดีต่อพระธรรมราชา และอุทิศตนออกบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาอีกทั้งยังอนุญาตให้นางปกครองเมืองปัญจาต่อไป พร้อมกันนั้นก็บอกว่าหากมีพระราชาเมืองใดพึงใจจะอภิเษกสมรสด้วยก็ให้แล้วแต่ความสมัครใจของนาง นางเศร้าโศกเสียใจเป็นอันมากและคิดว่าหากเป็นนางกษัตริย์แต่ไร้คู่ครองก็ย่อมเป็นที่ดูหมิ่นของกษัตริย์เมืองอื่น และถ้าจะมีคู่ใหม่ก็สู้ยอมตายเสียดีกว่า นางยังเปรียบอีกว่าผู้หญิงที่ไร้สามีอยู่ด้วย ก็เหมือนผลไม้ที่ไร้เจ้าของ เหมือนงูที่ไร้เขี้ยวมีหรือจะพันอันตรายไปได้ ดังนั้น นางจึงขอไม่มีคู่ครองใหม่ให้ใครดูถูกเด็ดขาด ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ คัมภีรา ว่า

● โออาแมนว่าถึงกูอยู่	ร้ายรวมคู่ใดเจ็บอาย	● โอ้อาแมนว่าถึงกูอยู่ไว้	ร่วมคู่ได้เจ็บกาย
แมนเสียชีพวาย	ดีกว่าเปน	แมนเสียชีพวาย	ดีกว่าเป็น
● มิให้เทวามานุษเณ	ควนห่ฤาแลมาเป็น	● มิให้เทวามานุษย์เห็น	ควรหรือแลมาเป็น
เขลาลาสดงนีย	คู้อัจฉรรย	เขลาลาสดงนีย	คู่อัจฉรรย
● กูนี้จักอยู่ปัยญ์นัยปรณ	จาลราชขวงเขตขรณ	● กูนี้จักอยู่ไปเญในปัญ-	จาลราชขวงเขตขณท์
ราชาดัยรู้	จักดูแคลน	ราชาไรรู้	จักดูแคลน
● ค่ฤาตงผลไมแลสวนแดน	ใหม่มีผู้ดัยห้ามแหน	● ค่อดังผลไมแลสวนแดน	ไม่มีผู้ใดห้ามแหน
หวงแล้วฤากัน	ภัยอรรณราย	หวงแล้วหรือพัน	อรรณราย ^{๑๔๑}
● ฤาหนึ่งนาคิพิษมลาย	เขี้ยวแก้วหลุยหลุดหาย	● ฤาหนึ่งนาคิพิษมลาย	เขี้ยวแก้วลุ่มหลุดหาย
เปนอัประภาค	มากเหลือแสน	เป็นอัประภาค ^{๑๔๒}	มากเหลือแสน
● ผิกูจักตามไปสุตถึงแดน	ต้ายปัยสุเมืองแมน	● ผิกูจักตามไปสุตถึงแดน	ตายไปสุเมืองแมน
เภาระเพื่อความแคน	ของอาตรมา	เพราะเพื่อความแคน	ของอาตรมา
● มีปัยคับชูชายสองมา	รวมรักริสเนหา	● มีไปคบชู้ชายสองมา	รวมรักรสนเหา
ไทเปนอัประภาค	นัยนารีย	ให้เป็นอัประภาค	ในนาริ

(หน้า ๑๒๓/๓-๗ - ๑๒๕/๑-๓)

๓. การปิดเรื่อง

คือการกล่าวเหตุการณ์ในตอนจบของเรื่อง ซึ่งส่วนใหญ่มักจะจบลงด้วยความสุขของตัวละคร การปิดเรื่องของวรรณกรรมภาคใต้ส่วนใหญ่มักจบลงด้วยการออกตัวของผู้แต่ง เช่น ถ้าแต่งไม่ถูกต้องหรือผิดพลาดประการใดก็ขอให้ท่านผู้เป็นปราชญ์ช่วยชี้แนะเป็นต้น อันเป็นการแสดงถึงการถ่อมตนของผู้แต่ง นอกจากนั้นก็บอกวัน เดือนปีที่เขียนจบ การปิดเรื่องในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู่ จบลงด้วยการบอกที่มาของเรื่อง บอกวันเดือนปี ที่เขียนจบ และชื่อของผู้เขียน ดังนี้

^{๑๔๑} อรรณราย หมายถึง อันตราย

^{๑๔๒} อัประภาค หมายถึง เป็นอัปมงคล

๑. ปิดเรื่องด้วยการกล่าวว่า ท้าวชมพู พระนางพิมพร และนางสนมได้บวชในพระพุทธศาสนาและได้บรรลุลหกรรมด้วยกันทั้งสิ้น จึงเป็นการจบเรื่องลงในลักษณะที่ตัวละครทุกตัวได้รับความสุข ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ พิลाप ว่า

● ชมพูราชา ภิมภอรักลา ชามัลลหัมมัย
บุญช่วยอุปะถัมภ์ ละจามภิขหัมมัย เมื่อกระษากัย
มูณิทัรรมาล

● ชมพูราชา พิมพรักลยา สามลสนมใน
บุญช่วยอุปถัมภ์ ลุธรรมภิสมัย^{๑๔๓} เมื่อพระสากัย-
มูณิทัรรมาล^{๑๔๔}

(หน้า ๑๓๗/๖-๗)

นอกจากนั้นผู้แต่งยังบอกที่มาของวรรณกรรมเรื่องนี้อีกว่า ชมพูนิบาตนี้ มีที่มาจากการที่พระมหากัสสปเถระปรารภให้มีการสังคายนาครั้งที่ ๑ โดยมีพระอานนท์เป็นผู้วิสันาฝ่ายพระสูตร ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ พิลाप ว่า

● ชมพูนิบาต เมื่อชินโนนาถ สรรเพชญญาณ
พระเถรกัสสป สงโคณาจารย์ อะระหังรตังการ
สงคายะนาย
● ไกลราชคฤเห นาเนนัปปเต ตริยภูตโดยหมาย
อานันทะเถรัง วิสัชชนังฝ่าย สุตตันตบรยาย
ยักเปณกำภี

● ชมพูนิบาต^{๑๔๕} เมื่อชินโนนาถ สรรเพชญญาณ^{๑๔๖}
พระเถรกัสสป^{๑๔๗} สังโฆณาจารย์^{๑๔๘} อรหัตตังการ
สังคายนา
● ไกลราชคฤเห นา^{๑๔๙}เนนัปปเต^{๑๕๐} ตริยภู^{๑๕๑}
โดยหมาย อานันทเถร^{๑๕๒} วิสัชชน^{๑๕๓}ฝ่าย
สุตตัน^{๑๕๔}บรยาย ยกเป็นคัมภีร์

(หน้า ๑๓๗/๖-๗, ๑๓๘/๑)

อนึ่ง มีข้อสังเกตว่า ในตอนที่กล่าวปิดเรื่องนี้ ผู้แต่งได้กล่าวย้อนหลังไปในเหตุการณ์ครั้งการทำสังคายนาครั้งที่หนึ่ง ซึ่งมีพระมหากัสสปเถระเป็นประธานว่า “ชมพูนิบาต เมื่อชินโนนาถ สรร

^{๑๔๓} ลุธรรมภิสมัย หมายถึง การได้บรรลุลหกรรม

^{๑๔๔} ทัรรมาล หมายถึง ทัรรมาล ในที่นี้หมายถึงทำให้หมดพยศ

^{๑๔๕} ชมพูนิบาต หมายถึง ชมพูนิบาต

^{๑๔๖} นฤพาน หมายถึง นิพพาน

^{๑๔๗} กัสสป หมายถึง พระมหากัสสปเถระ

^{๑๔๘} สังโฆณาจารย์ หมายถึง เป็นคณาจารย์แห่งสงฆ์

^{๑๔๙} นา หมายถึง หน้า

^{๑๕๐} ปัพพะเต หมายถึง ที่ภูเขา

^{๑๕๑} ตริยภู หมายถึง มียอดสามยอด

^{๑๕๒} อานันทเถร หมายถึง พระอานนท์เถระ

^{๑๕๓} วิสัชชน หมายถึง วิสัชชา คือการชี้แจง,ตอบ

^{๑๕๔} สุตตัน หมายถึง พระสุตตันปิฎก

เพชรนฤพาน พระเณรกัสสป สังฆนาจารย์ อรหัตตังการ สังคายนา” ถึงแม้การอ้างเหตุการณ์เมื่อครั้งสังคายนารั้งที่หนึ่ง และกล่าวว่า “ชมพูนิบาต” นี้ พระอานนท์ซึ่งเป็นผู้ “วิสัยชนังฝ่ายสุดต้นบรรยาย ยกเป็นคัมภีร์” จะมีใช้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในการสังคายนารั้งที่หนึ่ง แต่การกล่าวถึงเหตุการณ์และบุคคลในประวัติศาสตร์แล้วนำมาโยงใยกับชมพูนิบาตเสมือนเป็นการสร้างความสมจริงให้แก่ชมพูนิบาต ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว ชมพูนิบาต หรือชมพูปติสูตร หาได้มีปรากฏในนิบาต หรือในพระสูตรใด ๆ ไม่ แต่การกล่าวว่า “ชมพูนิบาต เมื่อชินนาถ สรรพเพชรนฤพาน พระเณรกัสสป สังฆนาจารย์ อรหัตตังการ สังคายนา” ก็หาได้ทำให้วรรณกรรมเรื่องนี้ด้อยคุณค่าลงไปแต่อย่างใด ตรงกันข้ามวรรณกรรมเรื่องนี้ยังคงคุณค่าในด้านเนื้อหาทุกด้าน เช่น ด้านวรรณกรรม และด้านธรรมะ เป็นต้น อีกทั้งยังเป็นเครื่องแสดงให้เห็นถึงความแตกฉานของผู้แต่งที่สามารถเชื่อมโยงบุคคลและเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ผสมผสานเข้ากับจินตนาการได้อย่างสมจริง

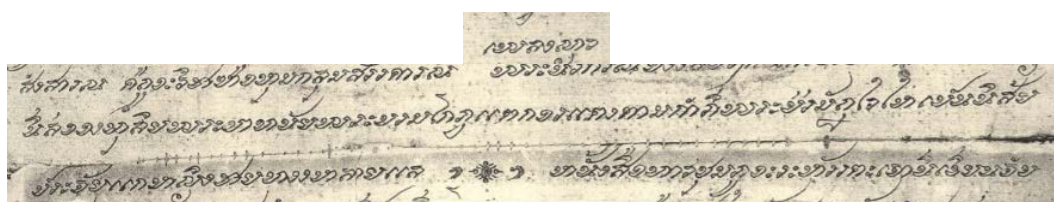
และผู้แต่งยังกล่าวให้รู้อีกว่า ตนเองได้นำชมพูนิบาตจากวารบาลี คือฉบับเดิมที่เป็นภาษาบาลีแล้วนำมาแต่งเป็นบทร้อยกรอง ในแบบสยามพาทิ คือในรูปของภาษาไทย ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ พิบาป ว่า

● ขาผู้สัททา ญ่ยกออกมา แต่วารบาฬีย
ผูกเป็นฉัรทภาค สยามพาทีย สุขุมกำภีย
จับนิฎฐัง

● ขาผู้ศรัทธา ยอยออกมา แต่วารบาลี^{๑๕๕}
ผูกเป็นฉัณฑภาคย์^{๑๕๖} สยามพาทิ สุขุม^{๑๕๗} ภัมภีร์
จับนิฎฐัง^{๑๕๘}

(๑๓๔/๓-๔)

นอกจากการกล่าวย้อนหลังไปว่า ชมพูนิบาตนี้มีสืบเนื่องมาแต่ครั้งการทำสังคายนารั้งที่หนึ่งแล้ว ดังปรากฏข้อความในหน้าที่ ๑๔๕ ว่า

ซึ่งถอดความได้ว่า “เพลงยาวนี้ ละออธฤติพระบาทในพระบรมโกศ แต่ก่อนแต่งตามคัมภีร์ปรมัตถ์ ไว้ให้เป็นนิสยประจักษ์ แก่หญิงชายทั้งหลายแล” มีข้อพึงสังเกตก็คือว่า ในตอนที่กล่าวถึงที่มาของวรรณกรรมเรื่องนี้ ซึ่งผู้แต่งใช้คำว่า “ชมพูนิบาต” แต่ในข้อความตอนนี้ ผู้แต่งใช้คำว่า “เพลงยาว” ซึ่งผู้วิจัยมองว่า การที่ผู้แต่งใช้คำว่า “ชมพูนิบาต” นี้ อาจหมายถึงว่าผู้แต่งกำลังหมายถึง “ชมพู

^{๑๕๕} วารบาลี หมายถึง จากต้นฉบับที่เป็นภาษาบาลี

^{๑๕๖} ฉัณฑภาคย์ หมายถึง ส่วนของคำฉันท

^{๑๕๗} สุขุม หมายถึง ลึกซึ้ง

^{๑๕๘} นิฎฐัง หมายถึง จบแล้ว

นิบาต” ที่เป็นฉบับดั้งเดิมซึ่งแต่งเป็นภาษาบาลี จึงใช้คำว่าชมพุนิบาต แต่ครั้งเมื่อ “ยอยกออกมาแต่วารบาลี ผูกเป็นฉันทภาคย์ สยามพาทิ” ซึ่งมีความหมายเมื่อผู้แต่งอาอาศัยต้นฉบับที่เป็นภาษาบาลีมาแต่งเป็นฉันทภาคย์ในรูปของภาษาไทย จึงใช้คำว่า “เพลงยาว” แทนคำว่า “ชมพุนิบาต”

อนึ่ง มีข้อที่น่าสังเกตอีกคือข้อความว่า “เพลงยาวนี้ ละอองธุลีพระบาทในพระบรมโกศ แต่ก่อนแต่งตามคัมภีร์ปรมัตถ์ ไว้ให้เป็นนิสัยประจักษ์ แก่หญิงชายทั้งหลายแล” จากข้อความนี้ทำให้ทราบได้ชัดเจนว่า วรรณกรรมเรื่องท้าวชมพุนี้มีแพร่หลายมาแล้วตั้งสมัยอยุธยาตอนปลาย คือในสมัยของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ แต่ข้อที่เป็นจุดน่าสนใจก็คือข้อความว่า “เพลงยาวนี้ ละอองธุลีพระบาทในพระบรมโกศ แต่ก่อนแต่งตามคัมภีร์ปรมัตถ์”

คำว่า “คัมภีร์ปรมัตถ์” ชวนให้ตีความว่าหมายถึง ปรมัตถธรรม ซึ่งก็คือคัมภีร์พระอภิธรรมนั่นเอง แต่จากการศึกษาเนื้อหาทั้งหมดของวรรณกรรมเรื่องนี้ ไม่ปรากฏเนื้อหาตอนใดที่กล่าวถึงพระอภิธรรมเลย ดังนั้นคำว่า “คัมภีร์ปรมัตถ์” ที่ผู้แต่งกล่าวถึงนี้ ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า จะเป็นคัมภีร์ใดไปไม่ได้นอกจาก “พระปรมัตถธรรมคำกาพย์” ซึ่งเป็นวรรณกรรมที่แพร่หลายในภาคใต้เช่นเดียวกัน ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า “พระปรมัตถธรรมคำกาพย์” น่าจะเป็นวรรณกรรมที่มีมาแล้วตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลายเช่นเดียวกัน และคงมีอิทธิพลต่อการแต่งวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพุนี้ด้วย

ข้อความอีกตอนหนึ่ง เป็นข้อความที่ผู้แต่งระบุวันเดือนปีที่เขียนจบว่า

ถอดความได้ว่า “หนังสือท้าวชมพูรหัตตเจ้านี้ เขียนจบ...” ข้อความตอนนี้ผู้แต่งใช้คำว่า “หนังสือ” แทนที่จะเป็น “ชมพุนิบาต” หรือ “เพลงยาว” ดังนั้น จากการบอกที่มาของเรื่องทำให้ทราบว่า ผู้แต่งใช้คำเรียกวรรณกรรมเรื่องนี้สามอย่างด้วยกัน คือ นิบาต เพลงยาว และ หนังสือ

๒. การแสดงเจตนารมณ์ของผู้แต่ง การแสดงเจตนารมณ์ของผู้แต่งนับเป็นธรรมเนียมในการแต่งวรรณกรรม ที่ผู้แต่งมักถ่อมตัวว่าแต่งได้ยังไม่ดีเพราะมีปัญญาน้อยจึงขอให้ผู้รู้ช่วยชี้แนะ ในวรรณกรรมเรื่องนี้ ผู้แต่งออกตัวว่าหากมีข้อผิดพลาดประการใดก็ขอให้นักปราชญ์ช่วยเสริมเติมแต่ง และผู้แต่งยังได้แสดงเจตนารมณ์หรือตั้งความปรารถนาว่าด้วยอานิสสงค์การแต่งหนังสือนี้ขอให้ได้รับความสุขความเจริญมีประการต่าง ๆ สุดท้ายก็ขอให้ได้บรรลुพระนิพพาน ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ พิลาล ว่า

● แม้นวาเพียรผิด สตินะนิท อักขระเลฆง | ● แม้นว่าเพียรผิด สติล ๑๕๙ ธนิต ๑๖๐ อักขระเลฆง ๑๖๑

๑๕๙ สติล หมายถึง เบา เรียกพยัญชนะที่ออกเสียงเบา

๑๖๐ ธนิต หมายถึง หนัก เรียกพยัญชนะที่ออกเสียงหนัก

๑๖๑ อักขระเลฆง หมายถึง การเขียนตัวอักษร

โวหารบาทบาท ประมาทพลาดพลั้ง ปรากฏผู้รู้ฟัง
ที่ตกเพิ่มส้าย

-
- ขอมมีปัญโญ ยิ่งกว่าอะระโห แก้อรรถปัญเห
เทวามานุษย์ ครุฑนาคยักเข พ้นจากนิริเย
ปิดจตุรา-
 - บายทงศิริปรการ ฌรักเปรตเดียรรณ อสุรกาย
มายา เกิดตายได้เช้ญ เป็นทุดจหริตมา ทุกชาฎกลาง
คลา ขอข้าอย่ามี
 - จัยอะกุสะลา ทิฐิฉัรธา ใบบากายี
ขอมมีจัยขัณ รุธรรมพระศรี สุตคตพาที
แปดหมื่นศรียพัร
 - จำจิตรยาคลา ทุกสิ่งสิปปา นาๆ นัยธรรม
พระสุตรพระวินัย ปรมัตถ์อรรถอรร คำกลัษณ์ธรรม
ทุกภรรณสัษสมัย
 - ยามียผู้เสมอ เทาเทียมใดเหนือ ทัวโลกานัย
ขอข้าอิสรรัช คุจพุทธรัชชัย ภาระธรรมอรรภัย
เร้าะเร้าะมนาปา
 - นิงข้ายาเหน สรรพทุกภัยเป็น นัตถิทุกขนา
โง่งนตุนเต้า เหล้ารายมิจฉา ผู้เฒ่าพฤธา
ขอข้ากับเหน
 - สัจงทงนีย โรคาอย่ามี แกข้าผู้เป็น
อรรเทียงอรรแท้ นรรแลขอเหน สัจจำคำเป็น
ธรรมสากะฉา
 - เดชะข้าใด บำรุงผดุงไว้ ใหตองบรรรนา

โวหารบาทบาท ประมาทพลาดพลั้ง ปรากฏผู้รู้ฟัง^{๑๖๒}
ที่ตกเต็มใส่

-
- ขอมมีปัญโญ ยิ่งกว่าอรโห แก้อรรถปัญเห^{๑๖๓}
เทวามานุษย์ ครุฑนาคยักเข พ้นจากนิริเย
ปิดจตุรา-
 - บายทงศิริปรการ นรกเปรตเดียรรณ อสุรกาย
มายา เกิดตายได้เช้ญ เป็นทุดจหริตมา ทุกชาติ
คลาตคลา ขอข้าอย่ามี
 - ใจอักษุสลา^{๑๖๔} ทิฐิ^{๑๖๕}ฉันทา^{๑๖๖} ใบบากายี
ขอมมีจัยขัณ รุธรรมพระศรี สุตคตพาที
แปดหมื่นสี่พัน
 - จำจิตรยาคลา ทุกสิ่งสิปปา^{๑๖๗} นานาในธรรม
พระสุตรพระวินัย ปรมัตถ์^{๑๖๘}อรรถอัน คัมภี
ญะธรรม^{๑๖๙} ทุกภรรณสบสมัย
 - ออย่ามีผู้เสมอ เทาเทียมได้เหนือ ทัวโลกาใน
ขอข้าอิสรรัช^{๑๗๐} คุจพุทธรัชสไตร พระธรรมอันไพ-
เราะเพราะมนาปา^{๑๗๑}
 - นิงข้าอย่าเหน สรรพทุกภัยเป็น นัตถิทุกขนา
โง่งนตุนเต้า เหล้ารายมิจฉา ผู้เฒ่าพฤธา
ขอข้าพบเหน
 - สัจจทั้งนี้ โรคาอย่ามี แกข้าผู้เป็น
อันเทียงอันแท้ นันแลขอเหน สัจจำคำเป็น
ธรรมสาักฉา

^{๑๖๒} รู้ฟัง ภาษาภาคใต้ หมายถึง เข้าใจ,รู้เรื่อง

^{๑๖๓} ปัญเห หมายถึง ปัญหา

^{๑๖๔} อักษุสลา หมายถึง อกุศล

^{๑๖๕} ทิฐิ หมายถึง มิจฉาทิฐิ

^{๑๖๖} ฉันทา หมายถึง ความลำเอียงเพราะรัก

^{๑๖๗} สิปปา หมายถึง ศิลปะ

^{๑๖๘} ปรมัตถ์ หมายถึง คัมภีร์ปรมัตถ์ อันได้แก่พระอภิธรรม

^{๑๖๙} ญะธรรม หมายถึง ธรรมอันบุคคลพึงรู้

^{๑๗๐} อิสรรัช หมายถึง อิสระ

^{๑๗๑} มนาปา หมายถึง นำพอใจ

กลอนขัดพืดเพียร เขียนไว้ให้ปรา กัญตบพรองหา
กาบกลอนผอนสั้ย

● ให้สั้มไหควน ไหญุกักร่วน กลอนนอกกลอนนัย
ตามเอกโทตรี ยานีฉบงชัย โตตักฎีหลักสั้ย
ไว้ให้ปัดฉา

● การก่อดอปปัย ตราบพระเมตตรัย ศรีอารีมา
โปรดเร้าผู้สัตร จตุปาริสา ละแล้วทุกขา
เขานิพาน

● ถาบาร์มีออร ขอทรมณัณวอร ไตเปนอะระโ
จไคโดยเสด็จ สรรเพชญพุทโธ ลัทธินิพาน
สุโขพันภัย จับเรื้องราวท้าวชมพูแล

● เดชะข้าได้ บำรุง^{๑๗๒}ผดุงไว้ ให้ต้องบรรณา
กลอนขัดพืดเพียร เขียนไว้ให้ปรา- กัญตบพรองหา
กาพย์กลอนผอนสั้ย

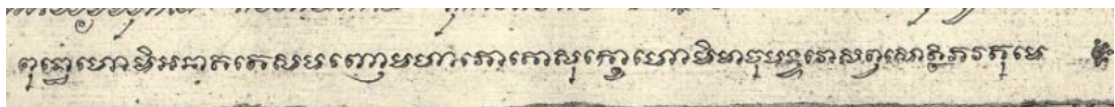
● ให้สมให้ควร ให้ถูกกระบวน กลอนนอกกลอนใน
ตามเอกโทตรี ยานีฉบงชัย โตฏกติกสั้ย
ไว้ให้ปัดฉา^{๑๗๓}

● การก่อดอปปัย ตราบพระเมตไตร^{๑๗๔} ศรีอารีมา
โปรดเร้าผู้สัตร จตุปาริสา^{๑๗๕} ลู^{๑๗๖}แล้วทุกขา
เขานิพาน^{๑๗๗}

● ถาบาร์มีออร ขอทนมุนีวร ได้เป็นอรโ
จะได้โดยเสด็จ สรรเพชญพุทโธ ลัทธิ^{๑๗๘}นิพาน
สุโขพันภัย จบเรื้องราวท้าวชมพูแล

(หน้า ๑๓๘/๓-๗, - ๑๔๐/๑-๖)

นอกจากนั้นผู้เขียนยังตั้งมโนปณิธานเพื่อขอเป็นพระพุทเจ้าในอนาคตอีกด้วย กับทั้งขอให้
มีปัญหา มีโศกมากมีความสุขปราศจากอุปัทวันตราย ดังข้อความว่า

ถอดความได้ว่า “พุทโธ โหมิ อนาคต สบปญญ มหาโภโค สุขโข โหมิ มา ทุพททโว สพุพ
โสติถิ ภาตุ เม ฯ” (๑๔๐/๗)

๓. การบอกวันเดือนปี ที่เขียนจบ วรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูนี้ผู้เขียนระบุว่า
เขียนจบในวันอาทิตย์ เดือน ๗ พระพุทธศักราชล่วงแล้วสองพันสามร้อยห้าสิบสามปี ดังข้อความว่า
หนังสือท้าวชมพูอะระหังรัตนเจานิเขียนจบณวันอาทิตย์
เดือนแจ้งขึ้น... พระพุทธศักราชสองพันสามร้อยห้า
สิบสามปียัง ขาด...มีชื่อพระมหาสิริมนีสะพรหม...
พระสาขหน้าเปน...

หนังสือท้าวชมพูรัตนเจานิ เขียนจบ วันอาทิตย์ เดือน
เจ็ด ขึ้น...(ขาด) พระพุทธศักราชล่วงแล้ว สองพันสาม
ร้อย ห้าสิบสามปียัง...(ขาด) มีชื่อว่าพระสิริมนีสพรหม
...(ขาด)พระศาสนาเป็น...(ขาด)

^{๑๗๒} บำรุง หมายถึง บำรุง

^{๑๗๓} ปัดฉา หมายถึง ภายหลัง

^{๑๗๔} เมตไตร หมายถึง พระศรีอาริยมตไตร พระนามของพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่ง ซึ่งจะมาเสด็จ
อุบัติในภาคหน้า หลังจากสิ้นพระศาสนาของพระโคตมพุทธเจ้าแล้ว

^{๑๗๕} จตุปาริสา หมายถึง บริษัทสี่ (ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา)

^{๑๗๖} ลู หมายถึง บรรลุ

^{๑๗๗} นิพาน หมายถึง พระนิพพาน

^{๑๗๘} ลัทธิ หมายถึง ได้

๔. การระบุชื่อของผู้แต่ง

ถึงแม้ว่าวรรณกรรมภาคใต้โดยทั่วไปมักจะไม่วรรณกรรมที่ระบุชื่อผู้แต่ง ทั้งนี้เพราะกวีถ่อมตน ไม่ต้องการเปิดเผยตนเอง มุ่งแต่สร้างวรรณกรรมเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา หรือสร้างหนังสือถวายวัด หวังได้อานิสงส์จากการทำบุญเป็นสำคัญ ไม่ต้องการชื่อเสียงแต่อย่างใด ผู้แต่งวรรณกรรมส่วนใหญ่เป็นสามัญชนและพระภิกษุ และอาจนิยมแต่ง คัดลอก หรือจัดสร้างหนังสือโดยคณะบุคคล จึงไม่นิยมระบุชื่อผู้แต่งเป็นการเฉพาะก็อาจเป็นไปได้^{๑๗๙} การไม่ระบุชื่อผู้แต่งนี้ผู้วิจัยจึงมองว่าเป็นจุดด้อยอย่างหนึ่งของวรรณกรรมภาคใต้ แต่ในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องทำวชมพู่ที่ใช้ในการศึกษานี้ ไม่เป็นเช่นดังกล่าว คือปรากฏชื่อบุคคลอยู่ในตอนท้ายว่า “มีชื่อพระมหาสิริมะนิสะพรหม....” ซึ่งชื่อที่ปรากฏว่า “พระมหาสิริมะนิสะพรหม” ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าคือผู้แต่งวรรณกรรมเรื่องนี้และเป็นพระภิกษุ เพราะฉะนั้นจึงไม่น่าแปลกใจเลยที่ผู้แต่งมีความรู้ในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี ในการวิวินิจฉัยเกี่ยวกับชื่อของผู้แต่งวรรณกรรมเรื่องนี้ ผู้วิจัยได้กล่าวไว้แล้วในบทที่ ๒

เป็นที่น่าเสียดายว่าวันเดือนปีที่เขียนฉบับนี้ขาดรายละเอียดไปบ้าง ทั้งนี้เพราะในหน้าสุดท้ายของวรรณกรรมมีรอยขาดอันเนื่องมาจากการแกะเอาภาพจากปกด้านนอก จึงส่งผลให้ข้อความในหน้าสุดท้ายซึ่งรวมถึงชื่อของผู้แต่งที่อยู่ในปกด้านในพลอยขาดหายไปด้วย แต่ก็ทราบได้ว่าเขียนจบในวันอาทิตย์ เดือน ๗ พ.ศ. ๒๓๕๓ และผู้แต่งคือ พระมหาสิริมะนิสะพรหม

โดยสรุปแล้ว ธรรมเนียมนิยมในการแต่งในวรรณกรรมเรื่องทำวชมพู่ก็ไม่ต่างจากรูปแบบการแต่งวรรณกรรมอื่น ๆ ในภาคใต้ ผู้แต่งยังคงยึดแบบตามแนวกวีโบราณ คือเริ่มต้นด้วยการเปิดเรื่องหรือประณามพจน์หรือบทไหว้ครู การบรรยายหรือพรรณนาความเข้าแบบโดยมุ่งความไพเราะของถ้อยคำมากกว่าความสมจริง และการปิดเรื่องคือการบอกความเป็นมาเป็นไปของเรื่อง การระบุชื่อผู้เขียน ตลอดจนถึงการระบุวันเดือนปีที่เขียนจบ โดยเฉพาะวรรณกรรมเรื่องนี้มีการระบุชื่อผู้เขียนไว้ในตอนท้ายด้วย ซึ่งต่างจากวรรณกรรมภาคใต้โดยทั่วไปที่ไม่นิยมระบุชื่อผู้เขียน

๓.๒.๗ การใช้สำนวนโวหาร

การใช้สำนวนโวหารคือ การใช้ถ้อยคำอย่างมีชั้นเชิง ให้ได้เนื้อความใจความที่ดี ความหมายแจ่มแจ้งชัดเจนตรงตามที่ต้องการถ่ายทอด^{๑๘๐} การใช้โวหารเป็นศิลปะอย่างหนึ่งใน

^{๑๗๙} ฉันทิส ทองช่วย,ดร., ภาษาและวัฒนธรรมภาคใต้, หน้า ๒๖๕.

^{๑๘๐} อรจิรา อัจฉริยะบุญกุล, อรจิราวิชาการ ศิลปะการอ่านวิจารณ์วรรณกรรม, ในการวิเคราะห์ศิลปะการใช้ภาษาในนวนิยายเรื่อง “ช่างสำราญ”, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (พิษณุโลก : มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๖๐), หน้า ๑๒๖.

การ เป็นวิธีการใช้คำพูดเพื่อสื่อให้ผู้อ่านเข้าใจความหมายในลักษณะที่หนักหรือเบาหรือตามเจตนาของผู้พูดหรือผู้เขียน โวหารเป็นภาษาที่ก่อให้เกิดมโนทัศน์ที่ชัดเจนกว่าการใช้คำพูดหรือภาษาธรรมดา ทั้งนี้เพราะโวหารส่วนใหญ่มักใช้เปรียบเทียบกับสิ่งที่เป็นนามธรรมกับสิ่งที่เป็นรูปธรรม

ในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู่ ปรากฏการใช้สำนวนโวหารที่ไพเราะกระฉ่างชัด ทำให้เกิดมโนภาพถ่ายทอดความรู้สึกจากผู้แต่งไปสู่ผู้อ่านได้อย่างชัดเจน ซึ่งสามารถจำแนกสำนวนโวหารที่ปรากฏได้คือ บรรยายโวหาร พรรณนาโวหาร เทศนาโวหาร และโวหารภาพจน์

๑. บรรยายโวหาร คือกระบวนการความที่ใช้เล่าเรื่อง บรรยายเหตุการณ์ต่าง ๆ อย่างละเอียดถี่ถ้วนตรงตามความเป็นจริง^{๑๘๑} เป็นการกล่าวถึงเหตุการณ์ที่ต่อเนื่องกันและตรงไปตรงมา เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจเนื้อหา สารอย่างแจ่มแจ้งชัดเจน ในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู่ผู้แต่งใช้สำนวนแบบบรรยายโวหารโดยกล่าวถึงชื่อ สถานที่ และเหตุการณ์ต่าง ๆ ดังปรากฏในตอนต้นเรื่องที่เกิดเหตุการณ์และเรื่องราวต่าง ๆ ดังตัวอย่างคำประพันธ์ว่า

● ปางพระสัพพัรุธดาญาณ	ยงเกียรติวรมาร	● ปางพระสัพพัณฺณุตญาณ	ยังเกียรติวรมาน
โปรดบรรณสัตว์รมย์		โปรดบรรณสัตว์รมย์ ^{๑๘๒}	
● อาสยวงเวฬุวรรณ	โนยราชฆฤเห	● อาศัยยังเวฬุวันเน ^{๑๘๓}	ในราชคฤเห
มคัษราชกรุงจีน		มคธราชกรุงจีน	
● ภิมสารพระบาทนรินท	ท้าวทรงบินจะสิน	● ภิมสารพระบาทนรินท	ท้าวทรงปัญจสิน ^{๑๘๔}
สงวอรรธจำหนิง		สังวรธรรมจำหนิง ^{๑๘๕}	
● เปนโยมอุปะถากพุทพังศ	กับอารียสังฆ	● เปนโยมอุปะถากพุทธองค์	กับอารียสงฆ์
ชีนาสปะเจ้าใจอารีย		ชีนาสปะเจ้าใจอารีย	

(หน้า ๒/-๔)

ในตอนนี้จะเห็นได้ว่า ผู้แต่งได้บรรยายเริ่มตั้งแต่เมื่อพระพุทเจ้าทรงบำเพ็ญพุทธกิจโปรดสัตว์ประทับอยู่ในวิหารเวฬุวันเมืองราชคฤห์ โดยมีพระเจ้าพิมพิสารเป็นโยมอุปัฏฐากพระพุทธองค์พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์

๒. พรรณนาโวหาร คือกระบวนการหรือชั้นเชิงในทำนองรำพึงรำพัน อาจเป็นการรำพึงรำพันถึงอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดของตนหรือของผู้อื่น^{๑๘๖} การเขียนพรรณนาโวหารจึงยาวกว่าการ

^{๑๘๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๖.

^{๑๘๒} รมย์ หมายถึง น่ารื่นรมย์ใจ

^{๑๘๓} เวฬุวันเน หมายถึง พระวิหารเวฬุวัน

^{๑๘๔} ปัญจสิน หมายถึง เบญจศีล

^{๑๘๕} จำหนิง หมายถึง จำนง

^{๑๘๖} อรรถวิธาน อรรถวิธาน, อรรถวิธานวิชาการ ศิลปะการอ่านวิจารณ์วรรณกรรม, หน้า ๑๒๗.

บรรยายโวหาร เพราะต้องการพรรณนาโวหารต้องมุ่งให้เกิดภาพและอารมณ์ ดังนั้น จึงมักใช้การเล่นคำ เล่นเสียง ใช้ภาพพจน์ แม้เนื้อความจะน้อยแต่ก็เต็มไปด้วยสำนวนโวหารที่ไพเราะ ในวรรณกรรมเรื่องนี้ผู้เขียนใช้วิธีพรรณนาโวหารหลายตอน เช่น ใช้ในการพรรณนาการสู้รบกันของของตัวละคร ความงามของสตรี ความวิจิตรโอฬารของปราสาทของพระธรรมราชา การจัดกระบวนทัพของท้าวชมพู ดังตัวอย่าง ภาพยยานี ว่า

● ขุนช้างให้จัดช้าง	ระวางน้อยช้างมงคล	● ขุนช้างให้จัดช้าง	ระวางในช้างมงคล
ระวางกลางลวนช้างชั้น	รินรุกแรงแทงทะลาย	ระวางกลางลวนช้างชั้น	รุกรันรันทะทะลาย
● ระวางนอกออกประจักษ์	ถิษฉัตรชั้นแทงฉิหาย	● ระวางนอกออกประจักษ์	ถิษฉัตร ^{๑๘๗} ชั้นแทงฉิหาย
ผูกเครื่องประเทืองกาย	สายสั่นกัษรัชนาหลง	ผูกเครื่องประเทืองกาย	สายสะคน ^{๑๘๘} พัตรัดหน้าหลัง
● ชั้นก่ทองของหางรับ	สุพรรณประดับรัชตง	● ชั้นก ^{๑๘๙} ทองของหาง ^{๑๙๐} รับ	สุพรรณประดับรัชตง
ชายกร่อนหักปีกเสียวรง	ภูห้อยสร้อยชั้นก่คอ	ชาย ^{๑๙๑} กระหนก ^{๑๙๒} ปรกเศียรรังภูห้อยสร้อยชั้นก่คอ	
● หมอดีขึ้นนั่งหน้า	ความใหญ่กลากุมกำขอ	● หมอดีขึ้นนั่งหน้า	ความใหญ่กลากุมกำขอ
ห่มเสื้อเกราะกายย่อ	กำราเมลงค่อคัซซา	ห่มเสื้อเกราะกายย่อ	กำราเมลงค่อคัซซา
● ขุนราชาพาหะจัด	อัษฎรอรณตัวกล้า	● ขุนราชาพาหะจัด	อัษฎรอรณตัวกล้า
เบ้าอ่านแลพานหนา	สายแคบคักชักบังเหียน	เบ้าอ่านแลพานหนา	สายแคบ ^{๑๙๓} คักชัก
● ข้าราชการผู้ชยหลง	ถือทวนดงการับเรียน	บังเหียน	
ยุตชักชนะนเวียน	โอบายดงท่าทวนรำ	● สารถิษผู้หลัง	ถือทวนดงการับเรียน
● ขุนรัษฎรผู้	ผูกพาชัยขาวแดงดำ	ยุตชักชนะนเวียน	โอบายดงท่าทวนรำ
กุมว้างแลงก่า ๆ	ขับหมัดรุกรังศรี	● ขุนรณสารถิ	ผูกพาชัยขาวแดงดำ
● ภัลบัวจัดตัวกล้า	มีวิชาอาคมดี	คุมว้างแลงก่า	กำขับหมัดรุกรังศรี
ลองหลัดคำมุขมี	ตีภัลได้ไล่ติดตาม	● พลบจัดตัวกล้า	มีวิชาอาคมดี
● สาลเวกเอกอุตม	ช้างที่นั่งบรรณเทืองงาม	ลองหลัดคำมุขมี	ตีพลได้ไล่ติดตาม
ผูกเครื่องมณีอะราม	แกลมกลามทั่วทั้งตัวสารณ	● สาลเวก ^{๑๙๔} เอกอุตม ^{๑๙๕}	ช้างที่นั่งบรรณเทืองงาม
● สิ้นทอของหางสัป	สัตภริตณแก้วประภา		

^{๑๘๗} ฉัตร ภาษาใต้ หมายถึง เตะ

^{๑๘๘} สายระคน หมายถึง สายรัดประคน คือสายเชือกที่ใช้ผูกของเครื่องบนหลังช้าง

^{๑๘๙} ชั้นก หมายถึง เติดยไม้สอดเหน็บเกลียวเชือกที่ผูกคอช้างเพื่อให้คนขี่ใช้นิ้วเท้าคืบไว้

^{๑๙๐} ของหาง หรือของหาง หมายถึงชอกโคนหาง เครื่องคล้องชอกโคนหางช้างสำหรับร้อยเชือกยึดโยง

สัปคัหรืออาน

^{๑๙๑} ขาย หมายถึง ตาข่าย

^{๑๙๒} กระหนก หมายถึง ลวดลายกระหนก

^{๑๙๓} สายแคบ หมายถึง สายบังเหียน

^{๑๙๔} สารเวก หมายถึง ชี้อช้าง

^{๑๙๕} เอกอุตม หมายถึง ดีที่สุด

สุวรรณรอยมุกดาหาร ปกตระกร่องรับเสียร
 ● กำลัยสัรตทระตะ ภันสุวรรณกุดันเนียน
 เพชฌ์แนมแกมวีเชียร ภูห้อยร้อยชายกรอง
 ● ขายแก้วการจ่มกร่นัก ปักหลังสารภาษาทอง
 เบ้าตั้งที่นังรอง ค่อตะหลั้มยั้ง
 ● ศีรเทาทรงกรองเชิง ยักย่างเียงดงกรางกริ่ง
 ปัมมรณร้นรายิจ วางวิ้งคึกสะอีกแหง
 ● ซื่อออกจากโรงแทน ร่องแหรมแปรนทำคำแหง
 สายเสยเล้งสุ่มแหง เจ้าเงงาบ้านน้ำมรรณ
 ● ซีมาประทับเกย เจ้ยเหนลายชวกายสวรค
 โกงหางครางน้ำมรรณ งวงจวงจับระวีวร

ผูกเครื่องณือร่าม แพลมพลาม^{๑๙๖}ทั่วทั้งตัวสาร
 ● สกลทอ้งช่องทางสะบัด สัตตภริตน์^{๑๙๗}แก้วประพาฬ
 สุวรรณร้อยมุกดาหาร ปกตะพองรองรับเสียร
 ● กำไมล^{๑๙๘}ใส่รัดทันตะ^{๑๙๙}พื้นสุวรรณกุดัน^{๒๐๐}เนียน
 เพชรแนมแกมวีเชียร ภูห้อยร้อยชายกรอง
 ● ขายแก้วกาญจนะกระหนก ปักหลังสารภาษาทอง
 เบ้าตั้งที่นังรอง ค่อตะไหล่ละไมจริง
 ● สีเทาทรงกรองเชิง^{๒๐๑} ยักย่างเียงดงกร่างกริ่ง
 ปมมัน^{๒๐๒}ร้นรายิจจริง วางวิ้งคึกสะอีก^{๒๐๓}แหง
 ● ซื่อออกจากโรงแทน ร่องแวนแปรนคำแหง
 สายเสยเล้ง^{๒๐๔}สุ่มแหง เจ้าเงงาบ้านน้ำมัน
 ● ซีมาประทับเกย เจ้ยเหนลายชวกายสวรค
 โกงหางครางน้ำมัน งวงจวงจับระวีวร^{๒๐๕}

(หน้า ๖๕/๗,- ๖๘/๑-๓)

๓. เทศนาโวหาร หมายถึงโวหารที่มีจุดหมายมุ่งแสดงความแจ่มแจ้งเพื่อให้ผู้อ่านคล้อยตาม หรือเพื่อชักจูงให้ผู้อ่านคล้อยตามความความคิดเห็นของผู้แต่ง เทศนาโวหารจึงต้องมีกลวิธีในการชักจูงใจประกอบด้วย ในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู่ผู้แต่งใช้วิธีเทศนาโวหารในตอนที่พระพุทธรเจ้าทรงแสดงธรรมโปรดท้าวชมพู่และกษัตริย์ร้อยเอ็ดพระองค์เพื่อโน้มน้าวจิตใจของท้าวชมพู่ให้ตัดขาดจากมิจฉาทิฐิและเบื่อหน่ายในสมบัติ เพื่อน้อมตนเข้าสู่พระนิพพาน ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ สุรางคนางค์ราบ ว่า

● มิดฉาทิฐิ ถาผู้ดัยตระ มิมนโนนำ
 ครันตายปัยสุ โลกัรรตจอรล่ำ ทันทุกไขกำ
 ซึ่งใดทำมา

● มิจฉาทิฐิ ถ่าผู้ใดตริ มิมนโนนำ
 ครันตายไปสู่ โลกุตจรล่ำ ทนทุกขี้ใช้กรรม
 ซึ่งได้ทำมา

^{๑๙๖} แพลมพลาม หมายถึง มีประกายวิบวาว

^{๑๙๗} สัตตภริตน์ หมายถึง แก้วเจ็ดประการ

^{๑๙๘} กำไมล หมายถึง กำไล

^{๑๙๙} ทันตะ หมายถึง งา

^{๒๐๐} กุดัน หมายถึง ทองแกมแก้ว

^{๒๐๑} กรองเชิง หมายถึง กำไลสรรวมเท้า

^{๒๐๒} ปมมัน หมายถึง ปมน้ำมันช้าง

^{๒๐๓} สะอีก หมายถึง โถมเข้าใส่

^{๒๐๔} สายเล้ง หมายถึง สายไปมา

^{๒๐๕} ระวีวร หมายถึง พระอาทิตย์

● นี่แลบพิท ผู้มีความคิด เช่าวปรรญา
หนีหนายสมบัติ ตัดราคโมหา มาบัพพะชา
เพื่อรักนี้ฤาภาณ

● โหมรู้เกิดตาย เป็นที่มุ่งหมาย ผู้สร้างโพธิญาณ
พระอารียะ เจ้าสงฆ์สังฆาจารย์ ขามวัตรสังสาร
เพื่อกลัวณีนโย

● นี่แลบพิตร ผู้มีความคิด เชาวปรรญา
หนีหนายสมบัติ ตัดราคโมหา มาบัพพะชา
เพื่อรักนี้ฤาภาณ

● ไม่รู้เกิดตาย เป็นที่มุ่งหมาย ผู้สร้างโพธิญาณ
พระอารียะ เจ้าสงฆ์สังฆาจารย์ ขามวัตรสังสาร
เพื่อกลัวณีนโย

(หน้า ๑๑๗/๖-๗, ๑๑๘/๑-๓)

๔. โวหารภาพพจน์ โวหารภาพพจน์หมายถึง การใช้ภาษาโดยการพลิกแพลงให้แปลกออกไปจากภาษาตามตัวอักษรที่ทำให้ผู้อ่านเกิดภาพในใจ เกิดความประทับใจ เกิดความรู้สึกสะเทือนใจ เป็นการเปรียบเทียบให้เห็นภาพอย่างชัดเจน ลักษณะของโวหารภาพพจน์ได้แก่ อุปมา อุปลักษณ์ อติพจน์ และบุคลาธิษฐาน

๔.๑ การใช้อุปมา คือการใช้ภาพพจน์เปรียบเทียบความเหมือนของสองสิ่ง โดยมีตัวเชื่อมโยงด้วยคำว่า อุปมา เหมือน ดัง เช่น เฉาก ปาน ราว ประหนึ่งว่า เพียง เป็นต้น การเปรียบเทียบเช่นนี้จะมีข้อความสองส่วน ส่วนหนึ่งมีอยู่แล้วเรียกว่าอุปไมย อีกส่วนหนึ่งยกขึ้นมาเปรียบเทียบเรียกว่าอุปมา ตัวอย่างการใช้อุปมาในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู คือการเปรียบเทียบความงามของสตรี ปรากฏในตอนที่มีผู้แต่งกล่าวถึงความงามของนางพิมพรโดยเปรียบเทียบอวัยวะแต่ละส่วน เช่น ปากงามเหมือนชาดแต้ม จมูกงอนเหมือนจอกทอง ไผ่ผมเช้นกับสีปีกแมลงภู่ ลำคอระหงเหมือนลำคอพญาหงส์ เล็บงามดุจแก้วมุกดา นิ้วงามดุจเทียนข้วน เป็นต้น ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ วิเชียรดิกล ว่า

● พระโอฏดงชาฎดแตม แยมร่อต้อยยอกครากปอง
นาสิกดงช่อทอง จุริยสองศิริภูมรา
● พระส่อลำคอสวาฏี ดงเหมราชปึกษา
อุระรับจับกับนา ภิภักษเวียนวังษ
● พระขุระดงล่ำกล้วย แร้วยรับกับพระซังฆ
วอราบทินมรผ้งัง หลังเต้าทองเรืองรองงาม

● พระโอษฐ์ดงชาดแตม แยมร่อต้อยยอกครากปอง^{๒๐๖}
นาสิกดงช่อทอง จุไร^{๒๐๗}สองสิภูมรา^{๒๐๘}
● พระคอลำคอสะอากค์ ดงเหมราช^{๒๐๙}ปึกษา
อุระรับจับกับหน้า พิพิพิศเวียนง
● พระอุรุดงล่ำกล้วย แร้วยรับกับพระซังฆ
วอราบทินมรผ้งัง หลังเต้าทองเรืองรองงาม

(หน้า ๘/๑-๔)

๔.๒ การใช้อุปลักษณ์ คือการใช้ภาพพจน์เปรียบสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่ง โดยมีคำเชื่อมว่า เป็น หรือ เท่า นำหน้า ตัวอย่างการใช้ภาพพจน์แบบอุปลักษณ์ที่ปรากฏในวรรณกรรมลาย

^{๒๐๖} ยอกครากปอง หมายถึง ขวนให้หลงไหล

^{๒๐๗} จุไร หมายถึง ไผ่ผม

^{๒๐๘} ภูมรา หมายถึง แมลงภู่

^{๒๐๙} เหมราช หมายถึง พระยาหงส์

ลักษณะเรื่องท้าวชมพู คือการเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างบุคคล ระหว่างพระธรรมราชากับท้าวชมพู ผู้แต่งได้กล่าวเปรียบเทียบความแตกต่างโดยนำสิ่งที่เหมือนกันแต่มีคุณลักษณะที่ต่างกัน เพื่อให้เห็นความแตกต่างของตัวละครทั้งสอง เช่น เปรียบเทียบว่าท้าวชมพูเป็นแค่น้ำในรอยเท้าโค ท้าวชมพูเป็นแค่ม้าซาเป หรือจะมาแข่งกับพระยาอัครราช ในขณะที่พระธรรมราชาเป็นถึงน้ำในมหาสมุทร ท้าวชมพูเป็นแค่งูสายพาน ในขณะที่พระธรรมราชาเป็นถึงพญาภูซังค์ ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ ฉันทบึง ว่า

● จัวยุ้ยฝ้ายสูงศักดิ์ ฤๅเปรียบด้วยชาคะเร	ชลรอยกระบือ ^{๒๑๐}
● ค่ภูม้าเสียเช่นซาเณ สู้อัศวราชชัยยรรณ	ฤๅจะเปรียบด้วยสาคร
● นิงท้าวคองูสายพาน ภรรษิตกับฤทธิภูซังค์	● คือม้าเสียเช่นซาเณ ^{๒๑๑} สู้อัศวราชชัยชาญ
	● นิงท้าวคองูสายพาน ^{๒๑๓} พันชิตกับฤทธิภูซังค์

(หน้า ๙๖/๓-๕)

๔.๓ การใช้อุปมา คือการกล่าวเกินจริง เป็นการใช้อำพุดเปรียบเทียบในลักษณะที่กล่าวเกินจริง เพื่อเน้นความรู้สึกให้เด่นชัด โวหารภาพพจน์แบบอุปมาทำให้เนื้อเรื่องมีความน่าสนใจ ตื่นเต้น ในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูปรากฏการใช้โวหารแบบภาพพจน์มากมาย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นตอนที่กล่าววิพากษ์วิจารณ์ความยิ่งใหญ่ของตัวละคร เช่น ตอนที่ท้าวชมพูคลานเข้ามาเพื่อจะหยิบสร้อยที่พระธรรมราชาเอนมิต แต่พยายามจนเหี่ยวโทรมกายก็ยกไม่ขึ้น จนท้าวชมพูลงว่าสร้อยเท่านี้ ไฉนจึงหนักยิ่งกว่ายกภูเขาสิเนรุ ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ โตตกตลกฉันท ว่า

● จิงกลานเข้ามาเพื่อจะยก เพื่อสงสารพิภพครีเมกร ● ยกคร่าจนเสโทหลย ดงยักพระเมรุราชา	● จิงกลานเข้ามาเพื่อจะยก เพื่อจะสงสารพิภพครีเมกร ● ยกคร่าจนเสโท ^{๒๑๕} ไหล ดงยักพระเมรุราชา ^{๒๑๖}

^{๒๑๐} ชลรอยกระบือ หมายถึง น้ำในรอยกระบือ

^{๒๑๑} ซาเณ หมายถึง ซาเป

^{๒๑๒} เช ภาษาภาคใต้ หมายถึง ชี

^{๒๑๓} งูสายพาน หมายถึง งูชนิดหนึ่ง ตัวเล็ก ไม่มีพิษ

^{๒๑๔} ตรัน ภาษาภาคใต้ หมายถึง ยัน

^{๒๑๕} เสโท หมายถึง เหี่ยว

^{๒๑๖} เมรุราชา หมายถึง ภูเขาพระสุเมรุ

(หน้า ๑๐๕/๒-๕)

๔.๔ บุคลาธิษฐาน คือโวหารที่มีวิธีการใช้ภาษาในลักษณะที่ทำให้ดูเหมือนว่าสรรพสิ่งที่มีใช้มนุษย์ให้เป็นมนุษย์ โดยสรรพสิ่งเหล่านั้นแสดงกิริยาอาการตลอดจนพฤติกรรมต่าง ๆ ได้เช่นเดียวกันกับมนุษย์^{๒๑๗} ในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู่ ผู้แต่งใช้โวหารภาพพจน์แบบบุคลาธิษฐานในตอนที่กำลังถึงการต่อสู้กันด้วยฤทธิ์ คือทำให้อาวุธทั้งสองฝ่ายมีกิริยาประหนึ่งว่ามีชีวิตเพื่อเร้าความรู้สึกของผู้อ่านให้รู้สึกสนุกสนานตื่นเต้น ยกตัวอย่างเช่น ตอนที่ท้าวชมพู่แผลงสุวรรณศรกลายเป็นพญานาคให้ไปร่ายกรรมพระเจ้าพิมพิสารที่เมืองราชคฤห์ พญานาคได้แสดงอาการชูค้ำรามและพูดได้เช่นมนุษย์ ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ เยสันตา ว่า

● ปางเมื่อศรีเชาขึ้นหา ไหมกับอังกิมสารอิชรา แล้วออกจากมหาพิมาร	● ปางเมื่อศรีเชาขึ้นหา ไม่พบองค์พิมสารราชา แล้วออกจากมหาพิมาน
● ตามรอยเร่เลื่อยเล็กงมการณ ปัยสุพระเชตุมะหาวิ หารณ ทำอุทกหิงกาลฤธีเร้งเร้ง	● ตามรอยเร่เลื่อยเล็กฟงพาน ไปสู่พระเชตุพนมหา วิหาร ทำอุทกหิงกาลฤธีเร้งเร้ง
● ช่มชู่ดูฤกช่มแซง ว่าภิมสารหุจะมาเฝ้าแฝง ภาภาลองค์สร้อยสัพพัณณ	● ช่มชู่ดูพิลึกช่มแซง ว่าภิมสารหรือจะมาเฝ้าแฝง พารณ ^{๒๑๘} องค์สร้อยสัพพัณณ
● บัดนี้พระเจ้าท้าวชมพู่ ให้เร้าเที่ยวหาว่าจักร้อยหุ ภาเองปัยสุสำนักณีย	● บัดนี้พระเจ้าชมพู่ ให้เร้าเที่ยวหาว่าจักร้อยหุ พาเอง ^{๒๑๙} ไปสู่สำนักนี้
● ชรเลื่อยเลื่อยรอบพระครุฑฤฎี สำแดงแผลงฤธีมะ หิตินาคี๋ย เพื่อจักรจรรลีเขาร้อยกรรม	● ชรเลื่อยเลื่อยรอบพระคันธฤฎี สำแดงแผลงฤทธิ มหิตินาคี๋ย เพื่อจักรจรรลีเขาร้อยกรรม

(หน้า ๒๔/๕-๗, ๒๕/๑-๓)

๔.๕ สัททพจน์ หมายถึงการใช้ภาพพจน์เลียนเสียงธรรมชาติ เช่นเสียงดนตรี เสียงสัตว์ เสียงฝนตกฟ้าร้อง เป็นต้น การใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติจะทำให้เสียงไพเราะเกิดจินตภาพชัดเจน ในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู่ มีการใช้ภาพพจน์เลียนเสียงธรรมชาติ เช่นในตอนที่กำลังท้าวชมพู่เหาะไปทำลายยอดปราสาทปราสาทของพระเจ้าพิมพิสารจนทำให้เกิดความโกลาหล อีกทั้งก็ครึกโครมไปทั่ว ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ สุธางคนางค์ ว่า

● ชุมทุมหาราช พระหทัยอุกอาจ ทรงโทะโสนัย กุ่มมัลทาวคราง กว้างเข้าปัย ถีบยอดปรางชัย ภิมสารราชี๋ย	● ชุมทุมหาราช พระหทัยอุกอาจ ทรงโทะโสนัย กระมลท้าวคราง กว้างเข้าปัย ถีบยอดปรางชัย ภิมสารราชี๋ย
● เจ้ากรุงมคัฏ ชุมภูก่าหนัจ ด้วยอิทธิฤธี	● เจ้ากรุงมคธ ชุมภูก่าหนัด ด้วยอิทธิฤทธิ

^{๒๑๗} อรจิรา อัจฉริยไพบูลย์, อรจิราวิชาการ ศิลปะการอ่านวิจารณ์วรรณกรรม, หน้า ๑๒๙.

^{๒๑๘} การ หมายถึง การระ

^{๒๑๙} เอง หมายถึง เอง

จะให้อยยับ ลังกับธรรณิ โจนถึบหลายทีย
 สะเทือนทงปรา
 ● รัทึงทงเวียง สุนีฟาดเสียง ประเปรียงแสนธา
 สาวศรีส่นหมขลุ ล้มละกทงปรา ภิมสารราชา
 ดินประทมทัย
 ● ทาวทรวงพระขันค ค่อยขึ้นญืนญรรณ ถาม
 วาอะหรัย
 ไหมมีครัยทูล เคามูลสิงดัย อัลวัลกัรรณปัย
 นัยวงทงเวียง
 ● ไหมเหมมิดแลบ ทองฟ้าปลาบแปลบ ไดยินแต่เสียง
 ผึงผึงโผงผาง เปร่งปร้างปรังเปรียง รัทึงอิงเสียง
 นัยเวียงทงวงง

จะให้อยยับ ลงกับธรรณิ โจน^{๒๒๐}ถึบหลายทีย
 สะเทือนทงปรา^{๒๒๑}
 ● ระทึง^{๒๒๒}ทงเวียง สุนีฟาดเสียง ประเปรียงแสนธา
 สาวศรีสนมขลุ ล้มลุกทงปรา พิมสารราชา
 ดินประทม^{๒๒๓}ทัย
 ● ท้าวทรวงพระขรรค์ ค่อยขึ้นยิ่นยัน ถามว่าอะไร
 ไม่มีใครทูล เค้ามูลสิงใด อลวนกันไป
 ในวังทงเวียง
 ● ไม่เห็นมิดแลบ ท้องฟ้าปลาบแปลบ ไดยินแต่เสียง
 ผึงผึงโผงผาง เปร่งปร้างปรังเปรียง ระทึงอิงเสียง
 ในเวียงทงวัง

(หน้า ๑๑/๖-๗, - ๑๓/๑-๓)

โดยสรุปแล้ว การใช้สำนวนโวหารในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู่ ผู้แต่งใช้โวหาร
 ๔ ประเภทคือ บรรยายโวหาร พรรณาโวหาร เทศนาโวหาร และ โวหารภาพพจน์ โดยผู้เขียน
 นำมาใช้เพื่อให้เรื่องมีความเข้มข้นขึ้น ทำให้ผู้อ่านเกิดความนึกคิด จินตนาการในขณะที่อ่านและ
 สามารถมองเห็นภาพ เกิดความรู้สึกละม่อมละม่อมคล้อยตามผู้แต่ง นับว่าเป็นการแสดงความสามารถ
 ในเชิงวรรณกรรมอย่างหนึ่งของผู้แต่ง

๓.๒.๘ รสวรรณคดี

เมื่อนำคำว่าสมาธิกับวรรณคดี ย่อมหมายถึงความรู้สึกชอบใจหรือพอใจในความงามหรือ
 สุนทรียภาพในงานเขียนซึ่งประกอบด้วยคุณลักษณะสำคัญ ๒ ประการ คือ คุณลักษณะทางด้านเสียง
 และคุณลักษณะทางด้านความหมาย ซึ่งเมื่อพิจารณาให้ลึกลงไปอีก จะเห็นได้ว่าคุณลักษณะทั้ง ๒
 ประการดังกล่าว เกิดขึ้นเพราะการนำคำหลาย ๆ คำ มาเรียงต่อกันเข้าเป็นข้อความ ดังนั้น รส
 วรรณคดีจึงอยู่ที่ความงามของคำซึ่งมีทั้งเสียงและความหมาย^{๒๒๔} ด้วยเหตุนี้ วรรณคดีเรื่องใดจะมีรสดี
 หรือไม่นั้นย่อมขึ้นอยู่กับภาษาที่แสดงออกเป็นสำคัญ เพราะภาษาเป็นตัวบอกรสวรรณคดี^{๒๒๕}

รสวรรณคดีตามคัมภีร์สุโขทัยและการ และอสังการศาสตร์แบ่งออกเป็น ๙ รส ดังนี้

^{๒๒๐} โจน หมายถึง กระโจนเข้าไป

^{๒๒๑} ปรา หมายถึง ปราสาท

^{๒๒๒} ระทึง หมายถึง วุ่นวาย

^{๒๒๓} ประทม หมายถึง บรรทม

^{๒๒๔} ชลธิรา กลัดอยู่ และคณะ, การใช้ภาษา, อ่างใน ขวน เพชรแก้ว, การศึกษาวรรณคดีไทย, หน้า ๘๕.

^{๒๒๕} ประสิทธิ์ ภาพยกลอน, ภาษาทวิ, อ่างใน ขวน เพชรแก้ว, การศึกษาวรรณคดีไทย, หน้า ๘๕.

๑. สิงคารรส รสคือความซาบซึ้งในความรัก สิงคารรสนี้ยังแบ่งออกเป็น ๓ ประการ คือ
 - ๑.๑ อโยคะ ความรักของผู้ที่อยู่ร่วมกัน
 - ๑.๒ วิปโยคะ ความรักของผู้ที่ต้องแยกจากกัน
 - ๑.๓ สัมโมคะ ความรักของผู้ที่ได้แสดงความรักต่อกันด้วยอำนาจราคะ
 ๒. หัสสรส รสคือความขบขัน เป็นรสที่เกิดจากความขบขันอันทำให้จิตใจร่าเริง
 ๓. กรุณารส รสคือความโศกเศร้า กรุณารสเป็นรสที่ทำให้ผู้อ่านรู้สึกหดหู่ใจ เกิดความสงสาร เป็นทุกข์
 ๔. รุทธรส รสคือความโกรธ รุทธรสจะก่อให้เกิดความแค้นแก่ผู้อ่าน เป็นรสที่ตรงกันข้ามกับรสรัก และรสแค้นมักเกิดภายหลังความสงสาร
 ๕. วีรรส รสคือความกล้าหาญ วีรรสจำแนกออกเป็น ๓ ประการ คือ
 - ๕.๑ ฌณวีร ได้แก่ กล้าในการรบ
 - ๕.๒ ทานวีระ ได้แก่ กล้าในการให้
 - ๕.๓ ทยาวีระ ได้แก่ กล้าในการช่วยเหลือ
 ๖. ฌยานกรส รสคือความกลัว เป็นรสที่เกิดจากการรับรู้ความน่ากลัว
 ๗. วิภังกรรส รสที่ก่อให้เกิดความเกลียด ความน่าขยะแขยง เป็นรสที่เกิดจากการรับรู้ความน่าเบื่อหน่าย วิภังกรรสเกิดจากเหตุ ๒ ประการ
 - ๗.๑ วัตถุที่เปื้อนด้วยเลือดและหนอง
 - ๗.๒ ของเน่าเหม็นหรือสิ่งที่มีกลิ่นเหม็นต่าง ๆ
 - ๗.๓ สิ่งที่เคยชอบใจเพราะมีสีสันสวยงาม ภายหลังปราศจากความสวยงาม
 ๘. อัปภูตรส รสคือความแปลกประหลาด มหัศจรรย์ใจ เป็นรสที่เกิดการรับรู้ความน่าพิศวง เกิดจากเหตุ ๒ ประการ คือ
 - ๘.๑ ความอัศจรรย์ใจที่เกิดจากสิ่งที่เป็นทิพย์หรืออภินิหาร
 - ๘.๒ ความอัศจรรย์ใจที่เกิดจากสิ่งที่น่ารื่นรมย์ใจ
 ๙. สันตรส รสคือความสงบ เป็นรสที่เกิดจากการได้รับรู้ความสงบ เป็นความรู้สึกสงบซึ่งเป็นความสุขและเป็นประโยชน์แก่สัตว์ทั้งปวง
- ในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพูปรากฏสรวรรณคดีที่ผู้แต่งนำมาใช้เพื่อให้เกิดสุนทริยภาพอารมณ์ ๘ รส ด้วย กัน คือ วีรรส อัปภูตรส รุทธรส กรุณารส ฌยานกรส วิภังกรรส หัสสรส และสันตรส ดังนี้
๑. วีรรส วีรรส คือรสที่เกิดจากความกล้าหาญ ซึ่งแสดงออกให้เห็นความมุ่งมั่น ความพยายามที่จะทำการสิ่งใดให้สำเร็จ หรืออาจหมายถึงความกล้าหาญในการรบก็ได้ ผู้แต่งใช้วีรสนี้ในการแสดงการต่อสู้กันระหว่างฝ่ายธรรม และฝ่ายธรรมะซึ่งส่วนมากจะเป็นการต่อสู้กันระหว่างท้าว

ชมพู กับพระธรรมราชา ท้าวชมพูกับราชทูต หรือท้าวชมพูกับมาฆสามเณร ทำให้ผู้อ่านเห็นได้ ผู้แต่งให้แสดงให้เห็นว่า ฝ่ายธรรมแม้จะมีความกล้าหาญในการบอกร้อยใดแต่ก็ต้องพ่ายแพ้แก่ความกล้าหาญฝ่ายธรรมเสมอ วีรสถ์ที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องนี้จึงเป็นการบอกให้ผู้อ่านรับรู้ถึงความยิ่งใหญ่ของอำนาจฝ่ายธรรม ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ คัมภีรา ว่า

● สงงแลวร่นาถ โยนฉลองพระบาท ขึ้นอากาศา เปนนาคาผ้น ดันดันดันมา ยงงเวฬุวรรณ กันพิษเปนไฟ	● ส้งแลวร่นาถ โยนฉลองพระบาท ขึ้นอากาศา เป็นนาคาผ้น ดันดันดันมา ยังเวฬุวันนา พันพิษเป็นไฟ
● จะเขาเกี่ยวพรรณ รวรับร่อยกรณ พรรชังจูงบัย ภิมสารณราชัย หนีมาอยู่ญัย คร่ำเอาตัวบัย ตามมี้องการย	● จะเข้าเกี่ยวพัน รวบริดรอยกรณ พันชงค้งไป พิมสารราชัย หนีมาอยู่ไย คร่ำเอาตัวไป ตามมี้องการ
● กลาวคำส่ำหับ วามาจ้งบับ เอ้าทาวภิมสาร หนาหัวตัวตัย หนีมาคิดอ่าน พังโพธิญาณ นัยเวฬุวรรณ	● กลาวคำส่ำหับ ว่าจะมารับ เอาท้าวพิมสาร นำหัว ^{๒๒๖} ตัวดี หนีมาคิดอ่าน พังโพธิญาณ ในเวฬุวัน
● พระสัพพัรยุ อังคบริมครุ คุณโนมัหรรต เหนนาคาบาท ณ์ร่นาถแขงชรณ เขามากระษัรณ ภิมสารตักจัย	● พระสัพพัญญ องค์บรมครุ คุณอมหันต์ เห็นนาคาบาส ^{๒๒๗} นรนาถแข็งขัน เข้ามากระษัณ พิมสารตักใจ
● พุทธาทังจักร เปนวีรุฬบัย ครุฑทฐทธีกรัย บินเข้าจับนาค ส่ำรากชิงชัย นาคัยหนีบัย เกือกแก้วแก่กาย	● พุทธาทังจักร เป็นวีรุฬปักข์ ครุฑทฐทธีกร บินเข้าจับนาค ส่ำรากชิงชัย นาคหนีไป เกือกแก้วแพพ่าย
● เขาฉาบฉวยจิก เอ้าไวไลยิก กอรกำรำถวย ตระหลบเวหา ดงฟ้าพาดสาย เกือกแก้วแก่กาย พุทธฐิติตตาม	● เข้าฉาบฉวยจิก เอ้าไวไลยิก ^{๒๒๘} กรกำรำถวย ตระหลบเวหา ดั่งฟ้าพาดสาย เกือกแก้วแพพ่าย พุทธฐิติตตาม

(หน้า ๒๗/๒-๗, ๒๘/๑-๓)

๒. อพภูตรส รสแห่งความอัศจรรย์ใจ เป็นรสที่เกิดจากการรับรู้ความน่าพิศวงใจ ตื่นเต้น เพราะได้เห็นสิ่งที่ไม่เคยประสบ อพภูตรสที่ปรากฏในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูส่วนมากผู้แต่งใช้ในการแสดงความน่าพิศวงของบุญบารมีและเดชานุภาพของพระพุทธเจ้าเพื่อให้อ่านเกิดความอัศจรรย์ใจในคุณสมบัติพิเศษนี้ เช่นในตอนที่พระพุทธเจ้าเนรมิตพระวรกายเป็นพระธรรมราชา กษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ ผู้แต่งได้แสดงรูปลักษณะของพระธรรมราชาว่าถึงพร้อมด้วยมหาปฐิสลักษณ์และ

^{๒๒๖} นำหัว หมายถึง นำหัวเราะ

^{๒๒๗} นาคาบาส หมายถึง บ่วงพญานาค

^{๒๒๘} ยิก หมายถึง ไล้ติดตามไป

ทรงเครื่องทรงอย่างพระเจ้าจักรพรรดิ เป็นการสร้างศรัทธาให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกในความมหัศจรรย์ในบุญบารมีของพระพุทธเจ้า ดังตัวอย่าง ภาพยานี้ ว่า

● ปางนันทพระสัพพัญญู	อุดมครุลาโลกา	● ปางนันทพระสัพพัญญู	อุดมครุลาโลกา
เขาสมาทธีวรียา	ทำพุทธธีนิมิตตรองค	เขาสมาทธีวรียา ^{๒๒๙}	ทำพุทธธีนิมิตตรองค
● จากเภศบรรพชา	แปลงรูปาทธีรื่องค	● จากเภศบรรพชา	แปลงรูปาทธีรื่องค
เป็นราชาธีราชทรง	อิษระณิงทาวพรัหมมา	เป็นราชาธีราชทรง	อิษระยั้งท้าวพรัหมมา
● ทวดิงมหาบุรุษลักมี	อะสีตนิญเียรชนะนา	● ทวดิงมหาบุรุษลักมี ^{๒๓๐}	อะสีตนิญเียรชนะนา ^{๒๓๑}
ภระเกตุมาลา	เป็นมะหามงคฤกฏกรัย	พระเกตุมาลา	เป็นมะหามงคฤกฏกรัย
● อุเบกขารัประดับ	เป็นปะสาทณะนัย	● อุเบกขารัประดับ	เป็นปะสาทณะ ^{๒๓๒} ใน
บินจะกุงกัฏฐรรณสัย	บุรุษเล็กรักราย	ปัญจกุงกัฏฐรรณ ^{๒๓๓} ใส่	บุรุษเล็กรักราย

(หน้า ๕๗/๗, ๕๘/๑-๔)

๓. รุทธรส รสแห่งความโกรธเคือง ใช้ในการบรรยายหรือพรรณนาที่ทำให้ผู้อ่านเข้าใจฉุนเฉียว ชัดเคืองใจหรือโกรธแค้นการกระทำที่รุนแรงของตัวละคร และหากตัวละครที่มีความโกรธเป็นจ้าวเรือนก็มักแสดงความรุนแรงด้วย รุทธรสที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องนี้เกิดขึ้นแก่ตัวละครเอกฝ่ายธรรมคือท้าวชมพูเท่านั้น ซึ่งผู้แต่งต้องการสื่อให้ผู้อ่านทราบถึงจิตนิสัยของท้าวชมพูว่าเป็นคนประเภทโทสจริตขาดความอดทน ดังเช่นตอนที่ท้าวชมพูแสดงความโกรธต่อพระเจ้าพิมพิสารที่ไม่ยอมสวามิภักดิ์ต่อตนเอง และยังบุกไปทำลายยอดปราสาทปราสาทของพระเจ้าพิมพิสาร ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ สุรางคนางค์ ว่า

● ชุมภูมหาราช	พระทัยอุกอาจ	ทรงโทโสไน	● ชุมภูมหาราช	พระทัยอุกอาจ	ทรงโทโสไน
กรัมลท้าวคราง	กว้างเข้าปัย	ถึบยอดปราสาทชัย	กรัมลท้าวคราง	กว้างเข้าปัย	ถึบยอดปราสาทชัย
ภิมสารราชี			ภิมสารราชี		
● เจ้ากรุงมคธ	ชมพูกำหนด	ด้วยอิทธิฤทธิ	● เจ้ากรุงมคธ	ชมพูกำหนด	ด้วยอิทธิฤทธิ
จะให้อยยับ	ลึงกับธรรณ	โจนถึบหลายทีย	จะให้อยยับ	ลึงกับธรรณ	โจน ^{๒๓๔} ถึบหลายทีย
สเทือนทงปรา			สเทือนทงปรา ^{๒๓๕}		

(หน้า ๑๑/๖-๗, ๑๒/๑-๒)

^{๒๒๙} สมาทธีวรียา หมายถึง สมาธิอันหนักหน่วง

^{๒๓๐} ทวดิงมหาบุรุษลักมี หมายถึง พระมหาบุรุษลักษณะสามสิบสองประการ

^{๒๓๑} สีสตินุเพียรชนะนา กร่อนเสียงมาจากคำว่า อีสตินุเพียรชนะ หมายถึง พระอนุเพียรชนะแปดสิบประการ

^{๒๓๒} ปสาทณะ หมายถึง เครื่องประดับ

^{๒๓๓} ปัญจกุงกัฏฐรรณ หมายถึง เบญจกุงกัฏฐรรณ

^{๒๓๔} โจน หมายถึง กระโจนเข้าใส่

^{๒๓๕} ปรา หมายถึง ปราสาท

๔. สันตรส รสแห่งความสงบ หรือรสที่ทำให้เกิดความสงบ สันตรสเป็นรสที่สุดในบรรดา รสวรรณคดี สันตรสในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู่ สันตรสปรากฏในตอนที่เกิดความสงบสุข ในตอนท้ายของเรื่อง ดังตอนที่ท้าวชมพู่ และเหล่ากษัตริย์ผู้เป็นบริวาร ได้สดับพระธรรมเทศนาของ พระพุทธเจ้าจนคลายพยศได้ และได้เห็นสัจธรรมคือกฎไตรลักษณ์ และสามารถละโลภะ โทสะ โมหะ ลงได้ จนกระทั่งออกบวชและได้บรรลุธรรมในที่สุด ตลอดจนถึงการได้บรรลุธรรมของพระนางพิมพร และหญิงบริวาร ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ ยะมังคลัง ว่า

● เดชะพระบารมีเฝ้าสางไฉไลแสนกลับ จิงจิตคิด ปลั่งซึ่งปรร ญาลงเห็นนัยพระตรัยลักษ	● เดชะพระบารมี ^{๒๓๖} เฝ้าสร้างไว้ได้แสนกลับ จิงจิต คิดปลั่งซึ่งปรร- ญาลงเห็นในพระไตรลักษณ์
● ย่อกรปรนัยจับบาททวารจักร จังมาเป็นที่พำนัก แกข้านี้ผู้เจรนา	● ย่อกรประณตบาททวารจักร จังมาเป็นที่พำนัก แกข้าผู้นี้เจตนา
● เหนื่อยหน่ายหมายมุ่ง ขามจากวัดสังสารา ดงมโนมนัสนี้ข้าจำหนั	● เหนื่อยหน่ายหมายมุ่งข้ามจากวัดสังสารา พ้นจาก ภัยในนรียา ดงมโนมนัสข้าจำหนั
● ภาระศรัทษากะมุณีพุทพังษ สดับวจณอันองค์ การณแกท้าวชมพู่	● พระศรีสากยมุณีพุทพังษ สดับวจณะเอน้อง- การแกท้าวชมพู่
● ว่าบพิตรอิสระล้ำยิ่งราชู จใครประพฤธอยู่ ตามเร้าเหล่าหงษ์กันภัย	● ว่าบพิตรอิสระล้ำยิ่งราชู จใครประพฤธอยู่ ตามเราหรือหงษ์กันภัย
● ณะราสัปโสดับวรพุทธตรัยตรัย ว่าข้าขอปรพฤธินัย ตามกิจพุทธโอวาทา	● นราสโสดับวรพุทธตรัยตรัย ว่าข้าขอประพฤติใน ตามกิจพุทธโอวาทา
● ขอบวदनัยบวรบาทสาสดา ตามพุทธโอวาทา แทบวรพุทธบาท	● ขอบวชในบวรบาทสาสดา ตามพุทธโอวาทา ตามบวรพุทธบาท
● พระญาณมัลลเสนาทวยราชูร ร้องขึ้นเพื่อขอโอกาส แกชุมภูราชณรินท	● พระยาสามลเสนาทวยราชูรร้องขึ้นเพื่อขอโอกาส แกชุมพูราชณรินท
● จักขอบำพชังด้วยกัณฐิหงสิน มหาราชชุมภูราชิน จึงให้อนุญาตว่าสา-	● จักขอบำพชังด้วยกัณฐิหงสิน มหาราชชุมพูราชิน จึงให้อนุญาตว่าสา-
● ฤตามมโนปราภานา ครัยเลายากงขา จักขอรับบำพชารณ	● ฤตามมโนปรารณนา ใครเล่าอย่ากังขา จักขอรับบำพชารณ

(หน้า ๑๑๙/๒-๗, ๑๒๐/๑-๓)

๕. ภายนอกส รสแห่งความหวาดกลัว เป็นรสที่เกิดจากการรับรู้ความน่าหวาดกลัว ความ น่าสยดสยอง ภายนอกสในวรรณกรรมเรื่องนี้ปรากฏในตอนทีท้าวชมพู่ส่งสุวรรณศรไปรื้อयरณพระเจ้าพิม พิศาร ณ เมืองราชคฤห์จนสร้างความหวาดกลัวแก่พระเจ้าพิมพิสาร ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ เยสันตา ว่า

● ตามรอยเร่เลื่อยเล็กงการณ ปัยสุพระเชตุมะหาวิ หารณ ทำอุทกหิงกาลฤธีเร้งเร้ง	● ตามรอยเร่เลื่อยเล็กพังพาน ไปสู่พระเชตุพนมหา วิหาร ทำอุทกหิงกาลฤธีเร้งเร้ง

- ชัมขุตุฤฎักเข้มแข็ง ว่าภิมสารหฤจะมาเฝ้าแฝง
ภากาอังกสร้อยสัพพัญญ
- บัดนี้พระเจ้าทาวชุมภู ให้เร้าเที่ยวหาว่าจักร้อยห
ภาเองปัยสูสำนักณีย
- ขรเลื้อยเลี้ยวรอบพระครทฤฎีย สำแดงแผลงฤธิมะ
หิตธิณาคี เพื่จักจอร์ลีเข้าร้อยกรรม
- ภิมสารทาวสตัปสัพพัญญ ภิขหวังอังกทาว
เอ่อกัศจรรย์ ก่อภีวรรทบาทุมณีย
- ตักกระทัยกลัวยัถฐิษธีร์ ไหวยหวรรณดัจจรรท
มีย อะสุรินทราชาหุพาล
- นึ่งคฤดงวานาคากลัฏการร เมื่อพระญาครุฑยื้อ
ทยารณ ดุจทาวภิมสารราชาโร

- ชัมขุตุพิลึกเข้มแข็ง ว่าภิมสารหรือจะมาเฝ้าแฝง
พาการ^{๒๓๗}องค์สร้อยสัพพัญญ
- บัดนี้พระเจ้าชมพู ให้เร้าเที่ยวหาว่าจักร้อยห
พาเอง^{๒๓๘}ไปสู่สำนักนี้
- ขรเลื้อยเลี้ยวรอบพระคันธฤฎีย สำแดงแผลงฤทธิ
มหิตธิณาคี เพื่จักจอร์ลีเข้าร้อยกรรม
- ภิมสารทาวสตัปสัพพัญญ ภิขหวังอังกทาว
เอ่อกัศจรรย์ ก่อภีวรรทบาทุมณีย
- ตักกระทัยกลัวยัถฐิษธีร์ ไหวยหวรรณดัจจรรท
มีย อะสุรินทราชาหุพาล
- นึ่งคฤดงวานาคากลัฏการร เมื่อพระญาครุฑยื้อ
ทยารณ ดุจทาวภิมสารราชาโร

(หน้า ๒๔/๖-๗, ๒๕/๑-๖)

๖. กรุณารส รสแห่งความสงสารที่เกิดจากการรับรู้ความเศร้าโศกเสียใจเพราะต้องพลัด
พรากจากสิ่งอันเป็นที่รัก ดังเช่นที่ปรากฏในตอนนี้นางพิมพรมีความเศร้าโศกเพราะต้องพลัดพรากจาก
ท้าวชมพผู้สวามีซึ่งได้อุปสมบทที่วิหารเวฬุวัน นางจึงตัดสินใจมอบเมืองปัญจาให้สิริคุตรครอบครอง
พร้อมกันนั้นนางพร้อมด้วยบริวารพากันเดินทางมาเฝ้าพระเถระชมพู ณ เวฬุวัน แต่เมื่อนางมาถึงแล้ว
พระเถระชมพูได้เนรมิตภิกษุจำนวนหนึ่งพันองค์ให้เหมือนตนเอง จนนางไม่สามารถแยกแยะได้ว่ารูป
ใดคือพระเถระชมพู จนนางร้องไห้เสียใจและกลับมาขอความช่วยเหลือจากพระพุทธเจ้า สภาพของ
นางในขณะนั้นชวนให้น่าสงสารเป็นอย่างยิ่ง ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ วิเชียรดิกล ว่า

- นางสตับแจ้งพระกรรม สัมทงพรณชิงรุญัย
โหมรู้ว่าชมภูองค์ดี รองโหลกลางวิงมาอร
- กราบกลางนำพระเนตรผับ ทับอุระทรวงดวงสมร
เข็ดน้ำตาไหวกลางทางวอน ว่ามหาการุณโก
- ชุมภูขานทงพรณ ส่นัรรเวฬุวรรณโน
ขอพระเจ้าผู้ล้าโลกยนาโถ โปรดให้แก่นัยชุมภู
- พระโคตะโมตรัส ว่าสีกาจ้งฟงดู

- นางสตับแจ้งพระกรรม สัมทังพันชิงรุ^{๒๓๙}ไย
ไม่รู้ว่าชมพูก็คือใด ร้องไห้กลางวิงมาอร
- กราบกลางนำพระเนตรผับ^{๒๔๐}ทับอุระทรวงดวงสมร
เข็ดน้ำตาไหว้กลางทางวอน ว่ามหาการุณโก^{๒๔๑}
- ชมพูขานทั้งพัน ส่นนเวฬุวันโน^{๒๔๒}
ขอพระเจ้าผู้ล้าโลกยนาโถ โปรดให้แก่นัยชุมพู

^{๒๓๗} การ หมายถึง การะ

^{๒๓๘} เอง หมายถึง เอง

^{๒๓๙} ชิงรุ หมายถึง รุทัน

^{๒๔๐} ผับ หมายถึง หยด

^{๒๔๑} มหาการุณโก หมายถึง ผู้ทรงพระกรุณายิ่งใหญ่ ในที่นี้หมายถึง พระพุทธเจ้า

^{๒๔๒} เวฬุวันโน หมายถึง เวฬุวัน

ขานกอร์น่นแลท้าวชุมภู สวามีซึ่งพพา	● พระโคตโมตรัส	ว่าสิกาจงฟังดู
● ภิมภอรครันฟง เนตรเคลาคลงทงนัยนา	ขานกอร์น่นแลท้าวชุมพู	สวามีซึ่งบัพพา
ชวนกัรรมาแล้วให้สรรรญา ฟงไหวยใครขานกอร	● พิมพรครันนอร์ครันฟง	เนตรเคลาลังทังนัยนา
	ชวนกันมาแล้วให้สรรรญา	ฟงไหวใครขานกอร

(หน้า ๑๓๑/๑-๗, ๑๓๒/๑-๓)

๗. วิภังขร รสแห่งความน่าเบื่อหน่าย ขยะแขยง เพราะได้รับรู้สิ่งอันไม่พึงประสงค์ นำรังเกียจชวนให้สลดสังเวชใจ ในวรรณกรรมเรื่องนี้ ปรากฏวิภังขรในตอนทีพระพุทเจ้าตรัสเล่าถึงอดีตชาติของท้าวชุมพูเมื่อครั้งที่เกิดเป็นชายเข็ญใจ ได้เห็นชาคศพเน่าลอยมาตามน้ำ และได้เกิดความสลดสังเวชใจ ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ คัมภีรา ว่า

● นัยขณะอดีตชาติ	ชุมภูนาถิธิปฐิ	● ในขณะอดีตชาติ	ชุมภูนาถิธิปฐิ
ทลิตะกะเมือกอร	โนนถัยนา	ทลิตะ ^{๒๔๓} เมือก่อน	โนนถัยนา
● แทบเกล็ดยงซังลงหลัย	มลักปัยปะกะเลวรา	● แทบเกล็ดยงซังลงหลัย	มลักไปปะกะเลวรา
ชาคฝืนเน่าลอยมา	กลางสายชัน	ชาคฝืนเน่าลอยมา	กลางสายชัน
● เลงพลางทางคิตความสงเวท	นัยอุระประเทศกรมัล	● เลงพลางทางคิตความสังเวช	ในอุระประเทศกรมัล
ว่าอะโหไธตัน	นีเนาพอง	ว่าอะโหไธตัน	นีเนาพอง
● ดูโสโกโครกกายนีเนา	เหม็นเขื่อนคาวทัวทงผอง	● ดูโสโกโครก ^{๒๔๔} กายนีเนา	เหม็นเขื่อนคาวทัวทง
ไหมควมทิมุมอง	ฟิงเกลียดขง	ผองไม่ควมทิมุมอง	ฟิงเกลียดขง
● ด้วยแทกกายเรานี้เห็น	แต่ลวนเปนนัยกองทุกขง	● ด้วยแทกกายเรานี้เห็น	แต่ลวนเปนนัยกองทุกขง
อนันตาอะนิตจง	ทัวสงสาร	อนันตาอนิจจัง	ทัวสงสาร

(หน้า ๑๒๐/๖-๗, ๑๒๑/๑-๓)

๘. หัสสร รสแห่งความตลกขบขัน สนุกสนาน รสนี้ปรากฏในตอนทีท้าวชุมพูเดินทางเข้าไปในเมืองเนรมิตของพระธรรมราชา ผู้แต่งพรรณนาให้เห็นอาการตกตะลึงในความวิจิตรตระการตาของพื้นที่ประดับด้วยมณีต่าง ๆ ส่องแสงเป็นประกายลวงตา จนท้าวชุมพูต้องแสดงความเป็นออกมา ประกอบกับตนเองถูกเหล่าแม่ค้าพูดจาเยาะเย้ยว่าเป็นแค่พระยาบ้านนอกเพราะแสดงกิริยาไม่สมทีเป็นกษัตริย์ ดังตัวอย่าง กาพย์ยานี ว่า

● ชุมภูอัชสูจัย	ค้อยตัยเตตามัคคา	● ชุมพูตสุใจ	ค้อยไต่เต้าตามมรรคา
เขานัยทวารา	กำแกงแก้ววิเชียรศรีย	เข้าในทวารา	กำแกงแก้ววิเชียรศรีย
● มีกัณธรีณิดล	อำกลแก้วปลีกโสภีย	● มีกัณธรีณิดล	อำพนแก้วปลีกโสภีย
โอภาสประกายศรีย	ดงสินธุชโลมา	โอภาสประกายศรีย	ดงสินธุ ^{๒๔๕} ชะโลมา

^{๒๔๓} ทลิตะ หมายถึง ชัดสน^{๒๔๔} โสโกโครก หมายถึง โสโครก สกปรก^{๒๔๕} สินธุ หมายถึง สายน้ำ

● ทาวนีกว่าอุทก	ตกพระทัยกลัวภูษา	● ท้าวเน็กว่าอุทก	ตกพระทัยกลัวภูษา
จักชุมด้วยอุทกา	ท้าวลอกขึ้นทันพระชังค	จักชุมด้วยอุทกา	ท้าวลอกขึ้นทันพระชงฆ์
● จัวย่างมียางดี	แลล้งนี้ฤกสุทธีชังค	● จะย่างมียางดี	แลล้งนี้ฤกสุทธีชังฆ์
ชักผ้าภูษาทรง	โจ่งจงหมงร้งรงกาย	ชักผ้าภูษาทรง	โจ่ง ^{๒๔๖} จ้งหม้ง ^{๒๔๗} ร้งรงกาย
● นางสุชานาฏ	ชาวตร่หลาตรองนวย	● นางสุชานาฏ	ชาวตระหลาด ^{๒๔๘} ร้งรงนวย
วาชัยพระญานาย	ชาวบ้านนอกลอกขึ้นญัย	วาชัย ^{๒๔๙} พระยานาย	ชาวบ้านนอกลอก ^{๒๕๐} ขึ้นโย

(หน้า ๙๑/๕-๗, ๙๒/๑-๖)

โดยสรุปแล้ว รสวรรณคดีที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพุนั้นจำนวน ๘ รสด้วยกัน รสที่ไม่ปรากฏคือสังการรส ทั้งนี้เพราะวรรณกรรมเรื่องนี้ไม่มีเนื้อเรื่องอันเกี่ยวด้วยความรักในแบบหนุ่มสาว ถึงแม้จะปรากฏเรื่องราวอันเกี่ยวกับความรักระหว่างนางพิมพร และท้าวชมพู่ แต่ก็มีใช้ความรักในแบบหนุ่มสาว เป็นที่น่าสังเกตว่า วรรณกรรมเรื่องนี้ปรากฏความกล้าหาญที่เกิดจากการต่อสู้กันด้วยอิทธิฤทธิ์ระหว่างตัวละครฝ่ายธรรมะ และฝ่ายอธรรมเป็นส่วนมาก เพราะฉะนั้นรสที่ปรากฏเด่นที่สุดคือวีรรส ส่วนรสที่รองลงมาก็คือพญตรส ทั้งนี้เพราะผู้แต่งประสงค์ให้ผู้อ่านได้เห็นความยิ่งใหญ่แห่งพุทธานุภาพเพื่อให้เกิดความอัศจรรย์ในพุทธคุณอันเป็นการกล่อมเกลาคิดใจผู้อ่านให้เกิดศรัทธาในเบื้องต้น นอกจากนั้นผู้แต่งยังใช้รสอื่น ๆ ลดหลั่นกันไปตามลำดับคือ รุทธรส กรุณารส ภูยานกรส วิภัจจรส และสันตรส

๓.๓ สรุป

เมื่อก้าวโดยสรุปแล้วการวิเคราะห์วรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู่ในด้านวรรณศิลป์ สามารถสรุปเป็นประเด็นได้ดังนี้

๑. เนื้อเรื่อง เป็นเรื่องที่กล่าวถึงพุทธประวัติตอนที่พระพุทธเจ้าทรงเนรมิตพระองค์เป็นพระธรรมราชาเพื่ออหังการของท้าวชมพูกษัตริย์แห่งเมืองปัญจา

๒. โครงเรื่อง เป็นการกล่าวถึงความขัดแย้งระหว่างตัวละครเอกฝ่ายธรรมะ คือท้าวชมพูกษัตริย์แห่งเมืองปัญจากับตัวละครเอกฝ่ายอธรรมะ คือพระพุทธเจ้าหรือพระธรรมราชา ตลอดจนความขัดแย้งกับตัวละครอื่น ๆ โดยผู้แต่งได้แสดงให้เห็นถึงความเชื่อมต่อระหว่างพฤติกรรมของตัวละครแต่ละตัวอย่างชัดเจน

^{๒๔๖} โจ่ง หมายถึง ถกขึ้น ร้งขึ้น

^{๒๔๗} จ้งหม้ง หมายถึง ประหม่า

^{๒๔๘} ตระหลาด หมายถึง ตลาด

^{๒๔๙} ชัย หมายถึง เอ้ย

^{๒๕๐} ลอก หมายถึง ถลก

๓. แก่นเรื่อง แก่นเรื่องในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูปแบ่งออกเป็น ๒ ตอน คือ แก่นเรื่องหลักคือการเสนอแนวคิด “ธรรมะย่อมชนะอธรรม” และแก่นเรื่องรอง คือ การแสดง อานิสงส์ผลบุญที่ได้สร้างสมไว้แต่อดีตชาติ โดยผู้แต่งได้นำเสนอแนวคิดว่า บุญกุศลที่ผู้ใดผู้หนึ่งได้ กระทำไว้ในอดีตชาติ บุญกุศลนั้นจะตามสนองให้ผู้นั้นได้รับความสุขในชาติปัจจุบัน ดังเช่นกรณีของ ท้าวชมพูปตัวละครเอกฝ่ายอธรรมในเรื่องนี้

๔. การดำเนินเรื่อง การดำเนินเรื่องในวรรณกรรมเรื่องนี้ เป็นการดำเนินเรื่องไปตามลำดับเหตุการณ์ มีการเล่าเรื่องแทรกเหตุการณ์ย้อนอดีตบ้างเพื่ออธิบายให้เห็นถึงผลที่เกิดในปัจจุบัน ในการดำเนินเรื่องนั้นผู้แต่งใช้วิธีการนำอิทธิปาฏิหาริย์เข้ามาเป็นองค์ประกอบด้วย เพื่อให้เนื้อเรื่องมีความสนุกสนานตื่นเต้นน่าติดตาม

๕. ตัวละครที่ปรากฏในวรรณกรรม ในวรรณกรรมเรื่องนี้สามารถแบ่งตัวละครออกเป็น ๒ ฝ่าย คือตัวละครเอกฝ่ายอธรรมได้แก่ท้าวชมพูป และตัวละครเอกฝ่ายธรรม ได้แก่พระพุทธเจ้าหรือพระธรรมราชา พระเจ้าพิมพิสาร ราชทูต มาฆสามเณร นางพิมพร

๖. สถานะและบทบาทของตัวละคร ในวรรณกรรมเรื่องนี้ ผู้แต่งได้กำหนดสถานะและบทบาทของตัวละครไว้อย่างเหมาะสม เช่น ท้าวชมพูปตัวละครเอกฝ่ายอธรรม ถึงแม้จะมีสถานะเป็น กษัตริย์ซึ่งควรจะมียศในฐานะพระธรรมราชาแต่กลับใช้สถานะของตนแสวงหาอำนาจ แต่ในที่สุดแล้วผู้แต่งก็แสดงให้เห็นว่าสถานะและบทบาทที่แท้จริงของท้าวชมพูปนั้นคืออะไร

๗. ธรรมเนียมนิยมในการแต่ง ผู้แต่งเริ่มด้วยการเปิดเรื่อง คือกล่าวบทประณามพจน์เพื่อเป็นการแสดงความเคารพต่อพระรัตนตรัย การแสดงความกตัญญูต่อครูบาอาจารย์ นอกจากนั้นยังมีการพรรณนาแบบเข้าแบบ คือมีการชมโฉมตัวละคร การพรรณนาบทคร่ำครวญ เป็นต้น และจบลงด้วยการปิดเรื่อง คือการบอกให้รู้ว่าวรรณกรรมเรื่องนี้จบลงอย่างไร และผู้แต่งมีความวัตถุประสงค์อย่างไร

๘. การใช้สำนวนโวหาร ในวรรณกรรมเรื่องนี้ผู้แต่งได้ใช้สำนวนโวหารในการแต่งดังนี้ คือ บรรยายโวหาร พรรณาโวหาร เทศนาโวหาร และโวหารภาพพจน์

๙. รสวรรณคดี รสวรรณคดีที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพูปมีจำนวน ๘ รสด้วยกัน รสที่ไม่ปรากฏคือสังการรส ทั้งนี้เพราะวรรณกรรมเรื่องนี้ไม่มีเนื้อเรื่องอันเกี่ยวด้วยความรักในแบบหนุ่มสาว รสที่ปรากฏเด่นที่สุดคือวีรรส ส่วนรสที่รองลงมาคือพญูตรส รุทธรส กรุณารส ภยานกรส วิภังชรส และสันตรส ตามลำดับ

บทที่ ๔

วิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูนุบ ภาคใต้

การศึกษาวรรณกรรมไม่ว่าจะเป็นวรรณกรรมประเภทใดก็แล้วแต่ประโยชน์เบื้องต้นที่ได้รับคือ ความสนุกสนานเพลิดเพลิน มองในแง่นี้วรรณกรรมจึงทำหน้าที่ในการประโลมโลก แต่หากมองให้ลึกไปกว่านั้น วรรณกรรมยังทำหน้าที่ในการจรรโลงใจอีกด้วย ถึงแม้ว่าวรรณกรรมเรื่องนี้จะไม่ทำหน้าที่ในการเทศนาสั่งสอนธรรมะโดยตรง แต่ผู้อ่านหรือผู้ฟังสามารถซึมซับหลักธรรมต่าง ๆ โดยผ่านการแสดงออกของตัวละครแต่ละตัว วิธีการนี้นับเป็นกุศโลบายของผู้แต่งวรรณกรรม ที่ให้ตัวละครในเนื้อเรื่องเป็นผู้เดินเรื่องถ่ายทอดธรรมะ โดยเฉพาะวรรณกรรมทางศาสนาที่ผู้แต่งได้สร้างสรรค์ขึ้น ย่อมสอดแทรกหลักธรรมคำสั่งสอนเอาไว้อย่างมากมาย วรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูนุบเช่นเดียวกัน นอกจากจะให้ความเพลิดเพลินสนุกสนานแก่ผู้อ่านและผู้ฟังแล้ว ผู้แต่งยังสอดแทรกหลักธรรมอันเป็นแนวทางการปฏิบัติไปในตัวด้วย

๔.๑ วิเคราะห์หลักธรรมที่สัมพันธ์กับวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูนุ

ในบทที่ ๔ นี้ ผู้วิจัยได้แบ่งเนื้อหาการศึกษาออกเป็น ๒ ตอน คือ ตอนที่ ๑) ว่าด้วยวิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูนุ อนึ่ง ในการวิเคราะห์หลักธรรมนี้มิได้เป็นการอธิบายธรรมะโดยตรง แต่เป็นการวิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏโดยผ่านพฤติกรรมของตัวละคร และตอนที่ ๒) ว่าด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาของวรรณกรรมที่ใช้ศึกษา ซึ่งจะได้กล่าวไปตามลำดับดังต่อไปนี้

๔.๑.๑ หลักธรรมเกี่ยวกับอกุศลมูล

ในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูนุ ผู้แต่งได้กำหนดบทบาทให้ตัวละครเอกคือท้าวชมพูนุเป็นตัวแทนฝ่ายอธรรม และอธรรมนั้นคืออกุศลมูล ในบทที่ผ่านมาจะเห็นได้ว่าเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่นำความเดือดร้อนนานาประการมาแก่ท้าวชมพูนุเป็นผลอันเนื่องมาจากกิเลส ๓ กองนี้ มองในแง่นี้ จึงกล่าวได้ว่า ท้าวชมพูนุได้หวนเม리트พันธ์คืออกุศลมูลลงในการกระทำของตน และเม리트พันธ์ได้เจริญเติบโตมาในรูปของความเดือดร้อนที่ท้าวชมพูนุได้รับ อกุศลมูลทั้ง ๓ ประการนี้ได้ปรากฏในจิตใจของท้าวชมพูนุ ดังจะได้กล่าวเป็นลำดับไป

๔.๑.๑.๑ โลภะ ความโลภ หรือความอยากได้

ท้าวชมพูผู้มีจิตโลกคิดครอบครองเมืองเนรมิตของพระธรรมราชา และหากสามารถต่อสู้อาชนะพระธรรมราชาได้ก็จะยกทัพไปสู้รบกับพระอาทิตย์ พระอินทร์ และพญานาคเพื่อจะได้ครอบครองทั้งสามโลก คือ โลกมนุษย์ โลกสวรรค์ และโลกบาดาล ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ นางกรายราบว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม			ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน		
● ชมพุมหาราช	ท้าวทรงคชอาตร	ทามกลางณิกอร์	● ชมพุมหาราช	ท้าวทรงคชอาสน์	ทามกลางนิกร
จตุรงค์แห่เสด็จ	ร่อยเอ็จพระณคร	มีพระทัยนอร์	จตุรงค์แห่เสด็จ	ร่อยเอ็ดพระนคร	มีพระทัยนอน
นาฏคิตจิตรนา			นาถคิตจิตรนา		
● ผิแลว่ากู	ยักภัลปัยสุ	ต่อด้วยราชา	● ผิแลว่ากู	ยกพลไปสู้	ต่อด้วยราชา
มีชัยนัยสหนาม	ธามกระเดชา	ธูระปัดมา	มีชัยในสนาม	ทามพระเดชา	ธูระปัดมา
ทงชมพูทีเป			ทั้งชมพูทีเป ^๑		
● เปนราชเสขโร	รัสสิโร	เลิศล้ำราเช	● เปนราชเสขโร ^๒	รัสสิโร ^๓	เลิศล้ำราเช ^๔
จะปัยรบรุก	สุริยะนรเท	ภิกรรณตะเร	จะไปรบรุก	สุริยะนรเท	ภิกันตะเร ^๕
ยงขรรณยามา			ยังขัณยามา ^๖		
● ไต่แล้วจรัฟ	ชิงเอ้าภักพ	แห่งทาวม้ควา	● ไต่แล้วจะรบ	ชิงเอาพิภพ	แห่งทาวม้ควา
อลังปัยรับ	พิภพนาคา	ทาวพัยจิตตรา	จะลงไปรบ	พิภพนาคา	ท้าวไพจิตรรา-
สุนไหแก่ภาย			สุรย์ ^๗ ให้แพพ่าย		

จากคำประพันธ์นี้แสดงให้เห็นความโลภของท้าวชมพูที่เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ

(หน้า ๗๘/๓-๗, - ๗๙/๑)*

จากคำประพันธ์ดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ลักษณะความโลภที่เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ของท้าวชมพู ถึงแม้จะเป็นเพียงแค่ความคิด แต่ความคิดนั้นก็ถูกชักนำด้วยความโลภอยู่นั่นเอง เพราะฉะนั้นท้าวชมพูจึงหมายความว่าตนเองคือกษัตริย์ผู้ที่ประเสริฐที่สุดในชมพูทวีป “เป็นราชเสขโร รัสสิโร เลิศล้ำราเช จะไปรบรุก สุริยะนรเท ภิกันตะเร” แต่ความหมายของคำว่าประเสริฐนั้นก็คือตนเองต้อง

^๑ ชมพูทีเป หมายถึง ชมพูทวีป

^๒ เสขโร หมายถึง ประเสริฐ

^๓ รัสสิโร หมายถึง มีรัศมี

^๔ ราเช หมายถึง พระราชา

^๕ ภิกันตะเร หมายถึง อันตลิกเข หมายถึง กลางหา

* หมายถึง หน้า ๗๘ บรรทัดที่ ๓ ถึง ๗ ของวรรณกรรมที่ใช้ศึกษา

^๖ ยามา หมายถึง สวรรค์ชั้น ๓ มีสุยามเทพบุตรเป็นผู้ปกครอง

^๗ ไพจิตรสุรย์ หมายถึง ถึงท้าวไพจิตรจอมอสูร

ครอบครองชมพูทวีปแต่เพียงผู้เดียว สิ่งที่จะเป็นเครื่องพิสูจน์ว่าตนเองคือกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ในชมพูทวีป คือจะต้องเอาชนะกษัตริย์อื่น ๆ ให้ได้เสียก่อน

ดังจะเห็นได้วก่อนหน้านี้ ท้าวชมพูมีกษัตริย์ร้อยเอ็ดพระองค์ในร้อยเอ็ดหัวเมืองเป็นบริวาร การที่มีกษัตริย์มากมายเป็นบริวารอย่างนี้ ย่อมส่งผลให้ท้าวชมพูยังมีความหยิ่งผยองในตัวเองมากขึ้น แต่ยังมีกษัตริย์อีกผู้หนึ่งที่ท้าวชมพูยังไม่ได้นำมาเป็นบริวารของตนนั่นคือพระธรรมราชา ฉะนั้นท้าวชมพูจึงวางแผนอยู่ในใจว่า ถ้าหากตนสามารถเอาชนะพระธรรมราชาได้แล้ว จะยกกองทัพไปรบกับพระอาทิตย์ไล่ไปจนถึงสวรรค์ชั้นยามา ภพของพระอินทร์ เมืองบาดาลของพญานาค ทำนอง “ได้แล้วจะรบ ชิงเอาพิภพ แห่งท้าวหมัว จะลงไปรบ พิภพนาคา ท้าวไพจิตร-สุรย์ ให้แพ้พ่าย” สรุปแล้วท้าวชมพูวางแผนจะยึดครองโลกทั้งสามไว้แต่เพียงผู้เดียว

จากข้อที่กล่าวมา หากจะวิเคราะห์ว่า เพราะเหตุใดความโลภของท้าวชมพูจึงเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ทั้ง ๆ ที่เมื่อก่อนแล้วท้าวชมพูเป็นกษัตริย์ผู้หนึ่งเพียบพร้อมไปด้วยสรรพสิ่งจนล้นเหลือ ในแง่นี้ผู้วิจัยมองว่า สิ่งหนึ่งที่เป็นฐานสำคัญที่เป็นเหตุสนับสนุนท้าวชมพูเพิ่มปริมาณความโลภขึ้นเรื่อย ๆ สิ่งนั้นคืออำนาจนั่นเอง การเป็นกษัตริย์ที่มั่งมีด้วยอำนาจเป็นกลไกสำคัญในการหนุนส่งให้ท้าวชมพูก้าวขึ้นสู่การเป็นกษัตริย์สูงสุดในบรรดากษัตริย์ร้อยเอ็ดพระองค์ในร้อยเอ็ดพระนคร ในแง่นี้จึงกล่าวได้ว่า ใครยึดกุมอำนาจสูงสุด ผู้นั้นก็จะเป็นผู้ยึดกุมชะตากรรมของคนทั่วไป ดังเช่นที่กษัตริย์ทั้งร้อยเอ็ดพระองค์ยอมตนเป็นเมืองบริวารของท้าวชมพู แต่กระนั้นก็ตาม อำนาจของท้าวชมพูเป็นสิ่งสัมพัทธ์ กล่าวคือ อำนาจไม่ใช่เป้าหมายในตัวของมันเอง หากแต่อำนาจนั้นมีไว้ในฐานะเป็นเครื่องมือ นำไปสู่สิ่งอื่นที่ถ้าไม่ดีกว่า ก็เลวกว่า ถ้าไม่สูงขึ้นก็ต่ำลง ถ้าไม่เป็นมหาราชก็อาจเป็นทรราช ดังนั้นการมีอำนาจจึงมิใช่เป้าหมายที่แท้จริงของท้าวชมพู แต่เป้าหมายที่แท้จริงของท้าวชมพูก็คือการได้เป็นกษัตริย์เพียงหนึ่งเดียวในชมพูทวีป เท่านั้นยังไม่พอท้าวชมพูยังคิดที่จะครอบครองโลกสวรรค์และโลกบาดาลอีกด้วยดังปรากฏในคำประพันธ์ข้างต้น แต่ท้าวชมพูก็ได้ตระหนักถึงผลเสียของอำนาจแต่กลับมองว่าอำนาจคือแก้วสารพัดนึกที่จะบันดาลอะไรก็ได้ สุดท้ายแล้วท้าวชมพูก็ได้ตระหนักถึงผลร้ายของความโลภที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของอำนาจซึ่งนำความเดือดร้อนมาสู่ตนในที่สุด

อำนาจที่สัมพันธ์กับความโลภ

หากจะย้อนไปดูชีวิตในช่วงวัยเยาว์ของท้าวชมพูจะเห็นได้ว่า เป็นชีวิตที่เพียบพร้อมไปด้วยสิ่งที่เอื้อต่ออำนาจทั้งสิ้นและสิ่งเหล่านี้ก็เป็นแรงเสริมให้เกิดความโลภในอนาคต ดังเช่นในวันที่ท้าวชมพูประสูติก็มีของวิเศษถึง ๔ ประการด้วยกันจรมาสู่กาย คือ เกือกแก้ว พระจันทร์ ศรีวิเศษ และจักรแก้ว ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ นาคปริพนธ์ ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม

ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน

● เมื่อวันชมพุกลาครรภ มณีโชฎิจะนันทะ
สุวรรณสรแก้วจักรา
● ยงยวี่บูลลิ่งชะรา เกือกแก้วขันคทา
ราชาป็นจะกงกตะพันท
● ณรายภรายเริศเฉิดฉั่น จอรวมาพรอมกัน
สู่ชมพุราชบดีย
● เกือกแก้วเข้าสอดบาที กอทรงษรศรี
รัตนจักรขัดคังฤธา

● เมื่อวันชมพุกลาครรภ^๘ มณีโชติอนันต์
สุวรรณสรแก้วจักรา
● ยงยวี่บูลลิ่งชะรา เกือกแก้วขรรคทา
ราชปัญจกุงุทพร^๙
● ณรายพรายเพริศเฉิดฉั่น จอรวมาพรอมกัน
สู่ชมพุราชบดีย
● เกือกแก้วเข้าสอดบาที กรทรงษรศรี
รัตนจักรขัดคัง^{๑๐}ฤธา

จากคำประพันธ์นี้แสดงให้เห็นว่าท้าวชมพูมีของวิเศษติดตัวมาตั้งแต่เกิด และของวิเศษเหล่านี้ก็เป็นฐานแห่งอำนาจ ซึ่งเอื้อต่อการให้เกิดความโลภของท้าวชมพู

(หน้า ๓/๖-๗, ๔/๑-๒)

จะเห็นได้ว่าในวันที่ท้าวชมพูประสูติ ของวิเศษ คือ เกือกแก้วก็สอดบาที มือข้างหนึ่งจับศร อีกข้างหนึ่งถือจักรแก้ว “เกือกแก้วขรรคทา ราชปัญจกุงุทพร ● ณรายพรายเพริศเฉิดฉั่น จอรวมาพรอมกัน สู่ชมพุราชบดีย ● เกือกแก้วเข้าสอดบาที กรทรงษรศรี รัตนจักรขัดคังฤธา” ถึงแม้ผู้แต่งจะพยายามอธิบายว่าสิ่งเหล่านี้บังเกิดมาด้วยบุญกุศลที่ท้าวชมพูได้สั่งสมไว้แต่อดีตชาติ แต่ท้าวชมพูซึ่งอยู่ในวัยกุมารก็มิได้มีปัญญาพอที่จะพิจารณาว่าสิ่งเหล่านี้บังเกิดด้วยบุญกุศลสนองให้ ควรที่จะต่อยอดไปในทางที่ดี แต่กลับมองว่าสิ่งเหล่านี้คือสิ่งที่จะเสริมบารมีให้แก่ตน อีกทั้งมารดาบิดา พุฒาอำมาตย์ รวมทั้งข้าราชการกลับมองเห็นเป็นเหตุน่าอัศจรรย์ และมองว่าโอรสของตน เจ้านายของตน คือผู้มีความสามารถที่จะปราบโลกได้ทั้ง ๓ โลก จึงพร้อมกันขนานนามให้โอรสว่า “ชมพู” ซึ่งมีความหมายเป็นนัยว่าผู้ยิ่งใหญ่ในชมพูทวีปนั่นเอง ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ นาคปริพนธ์ ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม
● ปางนัพระบิดุราโช ทงพระมาตุโร
พรำพร้องสน้องมฤตฤกธา
● วาบุตรสุทธิมิหิมมา มหิทธิศักกา
นภาพปราบภพธาตริ
● วิเสโสสุนทรลักษมี ถวายนามธิปฏี
ชมพูราชชนกบาล

ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน
● ปางนัพระบิดุราโช ทั้งพระมาตุโร
พรำพร้องสน้องมฤตฤกธา^{๑๑}
● วาบุตรสุทธิฤทธิมิหิมมา มหิทธิศักดา-
นภาพปราบภพธาตริ
● วิเสโสสุนทรลักษณมี ถวายนามธิปดี
ชมพูราชชนกบาล

^๘ หมายถึง คลอด

^๙ ปัญจกุงุทพร หมายถึง เบญจราชกัญภัณฑ์

^{๑๐} ขัดคัง หมายถึง พระขรรค์

^{๑๑} มฤตฤกธา หมายถึง คำพูดที่ไพเราะ

จากคำประพันธ์นี้แสดงให้เห็นว่าได้รับการขนานนามว่าชมพูซึ่งแสดงว่าเป็นผู้ยิ่งใหญ่ในชมพูทวีป และเป็นแรงเสริมให้ท้าวชมพูคิดครอบครองโลกทั้ง ๓

(หน้า ๔/๔-๖)

จากคำประพันธ์ข้างต้นจะเห็นว่าชีวิตตั้งแต่เริ่มแรกของท้าวชมพูก็เริ่มส่องประกายแห่งอำนาจแล้วคือมีทั้งฤทธาานุภาพสามารถปราบได้ทั้งสามภพดังที่ปรากฏว่า “มทิตธิคักดา-นุภาพปราบภพธาศรี” ครั้นเมื่อเจริญชันษาขึ้นเรื่อย ๆ อำนาจนั้นก็เริ่มเด่นชัดขึ้น ดังเช่น เมื่อชันษาได้ ๑ ปี ก็สามารถที่จะแผลงศรไปได้ไกลถึง ๑ โยชน์ เมื่อชันษาได้ ๒ ปี ก็แผลงศรไปได้ถึง ๒ โยชน์ และสามารถทำลายข้าศึกได้ ตลอดจนถึงสามารถแผลงศรไปยังผืนป่าหิมพาน ท้องฟ้า มหาสมุทรและเมืองบาดาลของพญานาค ท้าวชมพูแผลงศรไปในสถานที่ใด สถานที่นั้นก็ถึงแก่ความพินาศย่อยยับไปทั้งสิ้น การแผลงศรไปยังสถานที่ต่าง ๆ ของท้าวชมพูนี้ ผู้วิจัยมองว่าเป็นการแสดงอำนาจของท้าวชมพูนั่นเอง ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ นาคปริพนธ์ ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม		ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน	
● ณฤเบนธราปิ่นท่าน	ปีนึ่งแผลงผลาน	● ณฤเบนธราปิ่นท่าน	ปีนึ่งแผลงผลาญ
ชรแก้วปัยไคโยชนา		ชรแก้วปัยไคโยชนา	
● เมื่อมาจำเริญชันษา	แผลงชรพะลา	● เมื่อมาจำเริญ ^{๑๒} ชันษา	แผลงศรพลา
สองโยชนมกลางไพรี		สองโยชนม์ล่าง ^{๑๓} ไพรี	
● เมื่อมีพระชนม์สามสี่	ห่าทักเจจปี	● เมื่อมีพระชนม์สามสี่	ห่าทักเจจปี
แผลงชรชีรสัตตะโยชนผลาร		แผลงศรศิลป์สัตตโยชนผลาญ	
● แผลงไปนัยदैคคณาน	เปนอัษุธาราน	● แผลงไปในदैวคคณาน ^{๑๔}	เป็นอัศสุธา ^{๑๕} ราน
พญ์อับแสงสุรยจันทร		พญ์อับแสงสุรยจันทร	
● พโยมปะนึ่งไฟประลัยกัลป์	พนัมนพนาสัรร	● พโยมปะนึ่งไฟประลัยกัลป์	พนมพนาสัณห์
อันลมนเพียงจักชุตตรา		อลมน ^{๑๖} เพียงจักชุตตรา	
● แผลงไปนัยเดาเหฐา	พวกพุกคินธา	● แผลงไปในदैวเหฐา	พวกภุช ^{๑๗} คนธา
พินาภูมิอ่าจันทรง		พินาศมิอ่าจะทรง	
● ส่แยงสยบพิภพชงค์	หมื่นแสนแปลนอังค	● แสยงสยบพิภพชงค์	หมื่นแสนแปลนองค์
เพียงปลงภักย์บาธารณ			

^{๑๒} จำเริญ หมายถึง จำเริญ

^{๑๓} มล่าง หมายถึง ทำลาย

^{๑๔} คคณาน หมายถึง ท้องฟ้า

^{๑๕} อัศสุธา หมายถึง สายน้ำ

^{๑๖} อลมน หมายถึง วุ่นวาย

^{๑๗} ภุช หมายถึง นาค

(หน้า ๖/๒-๔)

ถึงแม้ผู้แต่งจะไม่ได้บอกว่าวิธีการที่ท้าวชมพูใช้เพื่อล่าเมืองขึ้นคือการกรีธาทัพไปตีเอาเมืองโดยตรง ซึ่งอาจเป็นการสิ้นเปลืองกำลังทัพ แต่ที่ดังที่กล่าวแล้วว่า ความโลภของท้าวชมพูมีพื้นฐานอยู่ที่อำนาจของอาวุธวิเศษ ดังนั้นเมื่อทราบว่กษัตริย์ในเมืองใดยังไม่สวามิภักดิ์ต่อตนเอง ก็ให้ศรีวิเศษไปร่ายกรรมกษัตริย์นั้นนำมายังเมืองของตน ดังที่ท้าวชมพูกล่าวไว้ว่า “...เราเสด็จจรผายผัน ไปสู่ราชธานี ●เมืองใดใครแข็งกล้า ชัดอาญาไม่ภักดี จักใช้ศรีศรี ไปร่ายกรรมราชามา” ฉะนั้นในแง่ที่ผู้วิจัยมองว่าอำนาจและความโลภต่างก็เป็นปัจจัยเกี่ยวพันกันและกัน กล่าวคืออำนาจเป็นฐานของความโลภ และความโลภก็อาจเป็นบาปฐานของการแสวงหาอำนาจ

มองในอีกมุมหนึ่ง ความโลภของท้าวชมพูที่แสดงออกด้วยการล่าเมืองขึ้น ผลที่ได้คือกษัตริย์น้อยใหญ่ยอมตนสวามิภักดิ์ แต่การยอมตนสวามิภักดีนั้นหาใช่ด้วยความจงรักภักดีอย่างแท้จริงไม่ แต่เป็นเพราะกลัวในพระเดชของท้าวชมพูต่างหาก ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ รัตนมาลาฉันทน์ ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม		ถอดคำเป็นภาษาในปัจจุบัน	
บรมราชราเช	ทุกกรัสดรณัษการ	บรมราชราเช	ทุกกระษัตริย์นัษการ
● ทุบแก้วประทีปทอง	ดอกไม้ของรัชหอมหวาน	● ทุบแก้วประทีปทอง	ดอกไม้ของรสหอมหวาน
นอมเกล้าทูลบัทมาล	กลัวพระเดชธิเบดจอร์	นอมเกล้าทูลบัทมาลย์	กลัวพระเดชธิเบศร์จอร์

คำประพันธ์นี้แสดงให้เห็นว่า การยอมตนสวามิภักดีต่อท้าวชมพูของกษัตริย์ต่าง ๆ เป็นเพราะความกลัวต่างหากหาใช่เพราะความจงรักภักดีที่แท้จริงไม่

(หน้า ๑๐/๗, ๑๑/๑)

ในแง่ที่ผู้วิจัยมองว่า ท้าวชมพูได้ตอบสนองความโลภของตนคือสามารถบังคับให้กษัตริย์ใหญ่่น้อยมาสวามิภักดีตนเองได้ก็จริง แต่ถึงกระนั้นความสวามิภักดีนั้นก็เป็นความสวามิภักดีแบบจอมปลอม ถึงแม้ผู้แต่งจะไม่ได้บอกว่าหลังจากที่ท้าวชมพูสิ้นอำนาจแล้ว กษัตริย์เหล่านั้นจะแยกตัวออกมาเมืองอิสระตามเดิม เพราะในที่สุดแล้วกษัตริย์เหล่านั้นก็ออกบวชพร้อมกับท้าวชมพู แต่นั่นเป็นเพราะกษัตริย์เหล่านั้นได้เจอพระพุทธเจ้าในตอนท้ายต่างหากจึงได้รับแสงสว่างในที่สุด แต่ถ้ามองในแง่ของความเป็นจริงแล้ว หากท้าวชมพูหมดอำนาจลงและไม่มีโอกาสได้พบพระพุทธเจ้า มีหรือกษัตริย์เหล่านั้นจะยอมตนสวามิภักดีอยู่ได้ ในแง่นี้ก็เป็นเครื่องพิสูจน์สัจธรรมว่าไม่มีใครอยากอยู่ภายใต้อำนาจของใครไปนาน ๆ

ความโลภของท้าวชมพูมาถึงขีดสุดซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นจุดพลิกผันในชีวิตของท้าวชมพูเลยทีเดียว กล่าวคือครั้งหนึ่งเมื่อท้าวชมพูเหาะผ่านบ้านเมืองต่าง ๆ และผ่านมายังเมืองราชคฤห์ของพระเจ้าพิมพิสารมองเห็นปราสาทราชวังงดงามรุ่งเรืองไปด้วยรัตนะต่าง ๆ แต่ไม่เห็นพระเจ้าพิมพิสารออกมาสวามิภักดิ์ ก็ให้บันดาลโทสะบุกเข้าทำลายปราสาทราชวังเป็นที่โกลาหลไปทั่ว แต่ก็ไม่สามารถทำอันตรายใด ๆ ได้ จนพระเจ้าพิมพิสารต้องไปขอความช่วยเหลือจากพระพุทธเจ้า ซึ่งประทับอยู่ ณ

พระเวฬุวันวิหาร เมื่อความทราบถึงพระพุทธเจ้า ก็ทรงทราบว่าท้าวชมพูนี้เมื่อครั้งอดีตชาติได้เคยบำเพ็ญบุญไว้ และสามารถจะบรรลุมรรคผลในชาตินี้ได้ จึงทรงมีพระมหากรุณาที่จะโปรดให้ท้าวชมพูนั้นได้บรรลุมรรคผล ต่อจากนั้นพระพุทธเจ้าก็เนรมิตพระองค์เป็นพระธรรมราชา และทรงเนรมิตพระเวฬุวันให้เป็นเมืองเนรมิตที่งดงามรุ่งเรืองไปด้วยเพชรนิลจินดา และทรงมีพระบัญชาให้เหล่าเทวดาในสวรรค์ชั้นต่าง ๆ นาคในเมืองบาดาล คนธรรพ์ ตลอดจนกนิราภินรี เป็นต้น เนรมิตตนเป็นชาวเมืองประกอบอาชีพต่าง ๆ ต่อจากนั้นจึงทรงมีพระบัญชาให้พระอินทร์แปลงตนเป็นราชทูตนำราชสารไปเชิญท้าวชมพูมายังเมืองเนรมิต และได้เกิดการต่อสู้กันขึ้นระหว่างท้าวชมพูกับราชทูต แต่ท้าวชมพูเป็นฝ่ายพ่ายแพ้จึงต้องยินยอมเดินทางมายังเมืองเนรมิต ในระหว่างเดินทางมายังเมืองเนรมิตก็ได้เจอกับมาฆสามเณรซึ่งพระพุทธเจ้าสั่งให้มาย่นย่อหนทางและได้เกิดการต่อสู้กันอีก ท้าวชมพูก็เป็นฝ่ายพ่ายแพ้และยอมลงจากหลังช้างเดินเท้าเข้าเมืองเนรมิต ครั้นถึงเมืองเนรมิตแล้วท้าวชมพูก็รู้สึกอัศจรรย์ในความใหญ่โตมหิหารของเมืองเนรมิต กำแพงเมืองทั้งเจ็ดชั้นก็ล้วนแต่ทำด้วยเพชรนิลจินดาทั้งสิ้นมองไปทางไหนก็เห็นแต่ผู้คนคึกคัก ครั้นได้เข้าเฝ้าพระธรรมราชาแล้วท้าวชมพูก็คิดวางแผนอยู่ในใจว่าหากรบเอาชนะพระธรรมราชาได้ ก็จะยกทัพไปสู้รบกับพระอาทิตย์ พระอินทร์ และพญานาคเพื่อจะได้ครอบครองทั้งสามโลก คือ โลกมนุษย์ โลกสวรรค์ และโลกบาดาล ดังคำประพันธ์ที่กล่าวแล้วข้างต้นนั้น

จากพื้นฐานเดิมที่มีกองทัพใหญ่โต และมีเมืองบริวารถึงร้อยเอ็ดเมือง ผนวกกับที่มีอาวุธวิเศษคู่กาย ท้าวชมพูจึงมีความมั่นใจว่าสามารถเอาชนะพระธรรมราชาได้อย่างแน่นอนและเมืองเนรมิตก็จะต้องตกอยู่ในเงื้อมมือของตน แต่ในความเป็นจริงหากได้เป็นเช่นนั้นไม่ เพราะพระธรรมราชาทรงใช้วิธีหนามยอกเอาหนามบ่ง คือเมื่อท้าวชมพูแสดงฤทธิ์เพื่อต่อสู้ พระองค์ก็ทรงแสดงฤทธิ์ที่เหนือกว่าท้าวชมพู จนท้าวชมพูตกเป็นฝ่ายปราชัยไปในที่สุด เมื่อตกเป็นฝ่ายพ่ายแพ้จึงต้องยอมยกเมืองปัญจาและกษัตริย์ร้อยเอ็ดพระองค์ถวายแก่พระธรรมราชา และจากความพ่ายแพ้ตัวเอง จึงนำความอับอายมาแก่ท้าวชมพูอย่างที่ไม่คาดคิดว่าจะเกิดขึ้น และจากความพ่ายแพ้ตัวเองจึงนำไปสู่การหมดพยศลดทอนแห่งการของท้าวชมพู และจากความพ่ายแพ้ตัวเอง จึงนำไปสู่จุดพลิกผันในชีวิตของท้าวชมพู กล่าวคือเมื่อพระองค์ทราบว่าพระธรรมราชาที่แท้จริงคือใคร

ถึงแม้ว่า ท้าวชมพูจะไม่ได้สนองตอบต่อความโลภของตน คือไม่สามารถยึดครองเมืองเนรมิตได้ และไม่สามารถยึดครองโลกสวรรค์ ตลอดจนถึงเมืองบาดาลได้ก็ตาม แต่ก็แสดงให้เห็นว่าที่ผ่านมานั้นความโลภของท้าวชมพูได้เพิ่มปริมาณขึ้นเรื่อย ๆ นับแต่ยึดครองเมืองร้อยเอ็ดเอาไว้ได้จะยึดครองเมืองราชคฤห์ของพระเจ้าพิมพิสาร ตลอดจนวางแผนจะยึดครองเมืองเนรมิตของพระธรรมราชา รวมความแล้วจะยึดครองให้ได้ทั้งสามโลก จึงกล่าวได้ว่า ความโลภเป็นปากที่ไม่รู้จักพอ มันพร้อมที่จะกลืนกินทุกสิ่งทุกอย่างรวมทั้งตัวมันเอง หากมนุษย์ไม่รู้จักเท่าทันธรรมชาติของความโลภชีวิตทั้งชีวิตจะถูกความโลภหลอกให้วิ่งแสวงหาลาภยศ ทรัพย์ อำนาจ เกียรติยศมาป้อนอย่างไม่รู้จักจบสิ้น แล้วชีวิตจะเหลือเพียงด้านเดียว คือการวิ่งตามความอยากเท่านั้น

อนึ่ง ในการวิเคราะห์ความโลภซึ่งผ่านทางพฤติกรรมของท้าวชมพุนั้น ผู้วิจัยได้แยกออกเป็น ๒ ประเด็น

ประเด็นที่หนึ่ง มองในแง่ของการเป็นพระราชา แน่แน่นอนว่า หน้าที่อย่างหนึ่งของพระราชาคือการล่าเมืองขึ้น และการล่าเมืองขึ้นก็เป็นการแสดงให้เห็นถึงอำนาจของพระราชา และเครื่องมือที่แสดงให้เห็นถึงพระราชอำนาจ นอกจากสิ่งที่เรียกว่าบุญบารมีแล้ว สิ่งที่สำคัญก็คือกำลังอาวุธ และกำลังทหาร อย่างที่ท้าวชมพุทรงมีพร้อมทุกประการ คือบุญบารมี กำลังอาวุธ และกำลังทหาร การล่าอาณานิคมถึงแม้จะเป็นการสร้างความสะดวกให้แก่ผู้ปกครองเมืองอื่น ๆ แต่ผู้วิจัยก็มองว่าการกระทำอย่างนี้นับเป็นหน้าที่อย่างหนึ่งของกษัตริย์ในอดีต เพราะหากท้าวชมพูไม่กระทำอย่างนี้ พระองค์ก็อาจถูกกษัตริย์เมืองอื่น ที่มีพลกำลังมากกว่าแย่ง และพระองค์ก็อาจถูกชาวเมืองของพระองค์ดูถูกว่าเป็นกษัตริย์ที่อ่อนแอที่ไม่สามารถปกป้องบ้านเมืองเอาไว้ได้

ประเด็นที่สอง มองในแง่ของการแสดงออกถึงความโลภโดยตรง ประเด็นนี้ ผู้วิจัยมองว่า ความโลภ ไม่ว่าจะแสดงออกในรูปแบบใด จะโดยผู้ใดก็แล้ว เป็นเรื่องที่น่าตำหนิทั้งนั้น และยังหากผู้หนึ่งเป็นผู้เพียบพร้อมไปด้วยอำนาจ ทั้งอำนาจทางอาวุธ หรืออำนาจทางทหาร ก็ยิ่งเพิ่มโอกาสหรือช่องทางให้ผู้หนึ่งแสวงหาผลประโยชน์ได้มากยิ่งขึ้น เพราะเมื่อความโลภเกิดขึ้นแก่ผู้ใดแล้ว ความถูกต้อง ขอบธรรมก็เป็นอันหายไปจากผู้นั้น เพราะฉะนั้นบทบาทของท้าวชมพูที่สื่อให้เห็นถึงความโลภของพระองค์ ผู้วิจัยมองว่าก็ไม่พ้นการถูกติเตียนไปได้ เพราะเป็นพฤติกรรมที่ไม่รู้จักพอ แต่หากมองในแง่ที่ว่ากระทำอย่างนี้ เป็นหน้าที่ของผู้ผู้นำ โดยตัดประเด็นเรื่องความโลภออกไป ท้าวชมพูก็ไม่ควรถูกประณามว่าเป็นผู้ชั่วร้าย

ถึงแม้ว่าตัวความโลภจะไม่ได้สร้างความเสียหายร้ายแรงแก่ท้าวชมพู อย่างดีก็แค่เพียงก่อให้เกิดความอับยศ หรือถูกตำหนิตีเตียน แต่ก็สร้างความเดือดร้อนแก่ผู้อื่นอย่างมากมา ฉะนั้น ในแง่นี้จึงกล่าวได้ว่าความโลภเป็นตัวขัดขวางต่อความถูกต้องดีงามทั้งหลาย สอดรับกับพระพุทธพจน์ที่ว่า โลภะ ธมมานํ ปริปนโถ^{๒๒} ความโลภเป็นอันตรายต่อธรรมทั้งหลาย บรรดาสิ่งที่ไม่ดี (อกุศล) ทั้งปวง ล้วนมาจากรากเหง้า (มูล) ๓ ประการ คือ โลภะ โทสะ และ โมหะ ดังที่ปรากฏในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก อังคุตรนิกาย ทิกนิบาตว่า

ภิกษุทั้งหลาย อกุศลมูล (รากเหง้าของอกุศล) มี ๓ ประการ คือ

๑. อกุศลมูล คือ โลภะ (ความอยากได้)

๒. อกุศลมูล คือ โทสะ (ความคิดประทุษร้าย)

๓. อกุศลมูล คือ โมหะ (ความหลง)^{๒๓}

^{๒๒} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๗๖/๘๓. และดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๓๔/๑๖๗.

^{๒๓} อง.ตัก. (ไทย) ๒๐/๗๐/๒๗๕., ๑๑๒/๓๕๓-๓๕๔.

ดังนั้น ในนิทานสูตร พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงการให้ผลของความโลภไว้ดังนี้ กรรมที่ถูกโลภะครอบงำ เกิดจากโลภะ มีโลภะเป็นแดนเกิด ย่อมให้ผลในอัตภาพที่เขาเกิด บุคคลต้องเสวยผล

กรรมนั้นในขั้นที่กรรมนั้นให้ผลในปัจจุบัน ในลำดับที่เกิด หรือ ในระยะต่อไป^{๒๔}

๔.๑.๑.๒ โทสะ คือ ความโกรธ หรือจิตคิดประทุษร้าย หรือจิตอาฆาตพยาบาท

โทสะหรือความโกรธแค้นของท้าวชมพูที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องนี้ มีสาเหตุมาจากความโลภและความหลง จึงทำให้คิดประทุษร้ายผู้อื่น ดังปรากฏในตอนที่ท้าวชมพูเหาะผ่านเมืองราชคฤห์ของพระเจ้าพิมพิสารซึ่งเป็นเมืองที่ใหญ่โตสวยงาม ก็เกิดความโกรธแค้นและคิดพยาบาทพระเจ้าพิมพิสาร ด้วยเหตุผลเพียงว่าเพราะพระเจ้าพิมพิสารไม่ยอมสวามิภักดิ์ ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อรัตนมาลาฉันทว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม	ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน
● ท้าวทอดพระเนตรณัฐล ปรางฆปราสาทอรณมहिมา โคมเทียรประทีปชะวาลา ก่ตามตังใจเปนแฉ้ว	● ท้าวทอดพระเนตรณัฐล ปรางค์ปราสาทอันมहिมา โคมเทียนประทีปชะวาลา ^{๒๕} ก็ตามตังใจเป็นแฉ้ว
● ดูสว่างกระจ่างแจ้ง ทั้งที่อาชนวาวแว้ว จับรับกับสีร์แก้ว วิเชียรปลีกภักฤกแสง	● ดูสว่างกระจ่างแจ้ง ทั้งที่อาสน์นิवासแว้ว จับรับกับสีร์แก้ว วิเชียรผลึกพิลึกแสง
● เมืองกว้างข้างหลับนัย ตริกนิกไนยกัร้มลเคลง ทาวนียังมิแจ้ง ไนยสำนึกนัคนัครา	● เมืองกว้างข้างหลักไฉน ตริกนิกไนกัระมลเคลง ทาวนียังมิแจ้ง ไนสำนึกนัคนัครา
● เหาะดังถึงปรางมาตร มียเหนนาณผู้สวา หามิญเฒ่าไมบูชา คาเคื่องแคนอุระไทย	● เหาะดังถึงปรางค์มาศ มิเห็นนาณผู้สวา- มิโยเฒ่าไมบูชา คาเคื่องแคนอุระไท้

คำประพันธ์นี้แสดงให้เห็นว่า ท้าวชมพูเป็นผู้มักตกอยู่ในอำนาจของโทสะได้โดยง่าย ซึ่งเพียงแค่เห็นบ้านเมืองของผู้อื่นสวยงามก็ไม่สามารถระงับความโกรธไว้ได้

(๑๑/๔-๖)

จะเห็นได้ว่าแค่เพียงเหาะผ่านเมืองราชคฤห์ของพระเจ้าพิมพิสาร แต่ไม่เห็นพระเจ้าพิมพิสารออกมาแสดงความสวามิภักดิ์ ท้าวชมพูก็ให้เกิด “คาแค้นเคื่องอุระไท้” ถึงแม้จะพิเคราะห์ดูเหตุผลก็ไม่มีเหตุผลใดสมควรที่จะเป็นเหตุให้ท้าวชมพูบันดาลโทสะ ในประเด็นนี้นอกจากมองในแง่ที่ว่าท้าวชมพูเคยชินกับความรู้สึกที่ตัวเองคือกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ในชมพูทวีป ประกอบกับเคยได้รับแต่การแสดงความอ่อนน้อมจากกษัตริย์น้อยใหญ่จนส่งผลให้เกิดความหลงระเห็จในอำนาจ ฉะนั้นจึงไม่แปลกเลยที่เมื่อเหาะผ่านเมืองราชคฤห์ แต่กลับไม่เห็นพระเจ้าพิมพิสารออกมาแสดงความอ่อนน้อมจึงเป็นเหตุให้พระองค์ “คาเคื่องแคนอุระไท้”

^{๒๔} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๓๔/๑๘๖-๑๘๗.

^{๒๕} ชะวาลา หมายถึง เครื่องตามไฟแบบแววน

ต่อจากนั้นท้าวชมพู จึงแสดงความโกรธให้ปรากฏโดยการเหาะเข้าไปถีบทำลายยอด
ปราสาทปราสาทของพระเจ้าพิมพิสารจนสร้างความโกลาหลไปทั่ว ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ
สุรางคนางค์ ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม

- ชุมภูมหาราช พระทัยอุกอาจ ทรงโทโสใน
กรัมลท้าวคราว กว้างเข้าปัย ถีบยอดปราสาทชัย
ภิมसारราช
- เจ้ากรุงมคธ ชุมภูกำหนด ด้วยอิทธิฤทธิ์
จะให้อยยับ ลงกับธรณี โจนถีบหลายทีย
สเทือนทงปรา
- ระทั่งเวียง สุณีฟาดเสียง ประเปรียงแสนธา
สาวศรีสนมขลุกล้มละกทงปรา ภิมसारราชา
ตีนประทมทัย

ถอดคำเป็นภาษาในปัจจุบัน

- ชมพุมหาราช พระทัยอุกอาจ ทรงโทโสใน
กระมลท้าวคราว กว้างเข้าไป ถีบยอดปราสาทชัย
ภิมसारราช
- เจ้ากรุงมคธ ชมพูกำหนด ด้วยอิทธิฤทธิ์
จะให้อยยับ ลงกับธรณี โจน^{๒๖}ถีบหลายที
สะเทือนทั้งปรา^{๒๗}
- ระทั่ง^{๒๘}เวียง สุณี^{๒๙}ฟาดเสียง ประเปรี้ยงแสนธา
สาวศรีสนมขลุกล้มลุกทั้งปรา ภิมसारราชา
ตีนประทม^{๓๐}ทัย

คำประพันธ์นี้แสดงให้เห็นว่า ผลที่เกิดจากการบันดาลโทษได้สร้างความเดือดร้อนแก่ผู้อื่นไปทั่ว

(๑๑/๗,- ๑๒/๑-๓)

แต่เมื่อไม่สามารถทำลายปราสาทของพระเจ้าพิมพิสารได้ ก็เหมือนยิ่งเพิ่มปริมาณ
โทษให้มากขึ้น ซึ่งปริมาณความโกรธของท้าวชมพูในตอนนี ผู้แต่งอุปมาดั่งว่าสายฟ้าฟาด และดั่งฟ้า
ไฟกาฟ้อนแสดงถึงความโกรธที่ขึ้นถึงขีดสุดและพร้อมที่จะแผดเผาทำลายทุกสิ่งทีขวางหน้า ดัง
ตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ รัตนมาลาฉันท ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม

- ชุมภูณรนาถ ถีบยอดปราสาท วุ่นวายหลายทีย
มิได้หกลั้ม ยิ่งหมรรคังดี โกรทงจะสุณี
ฟัยฟ้ามาเผา
- ประเตประต้อย ยกพระซังหมล้อย แขนเขาด้วยเข้า
มิได้หวัยหาษ กำขนาดท้วยเท้า โกรทเกรียมเหียม

ถอดคำเป็นภาษาในปัจจุบัน

- ชมพุนรนาถ ถีบยอดปราสาท วุ่นวายหลายที
มิได้หกลั้ม ยิ่งมันคงดี โกรธดังสุณี
ไฟฟ้ามาเผา
- ประเตประต้อย ยกพระซังพลอย แขน^{๓๑}เขาด้วย
เข้า มิได้ไหวหวาด กัมนาท^{๓๒}ท้วยท้าว โกรธเกรียม

^{๒๖} โจน หมายถึง กระโจนเข้าไป

^{๒๗} ปรา หมายถึง ปราสาท

^{๒๘} ระทั่ง หมายถึง วุ่นวาย

^{๒๙} สุณี หมายถึง อสุณี สายฟ้า

^{๓๐} ประทม หมายถึง บรรทม

^{๓๑} แขน หมายถึง งัดด้วยเข้า

^{๓๒} กัมนาท หมายถึง ห้วนไหว

เขี้ยว ครีอฟ้าฟ้ายการ

เหี้ยมเข้า ครีอ^{๓๓}ฟ้าไฟกาฬ

คำประพันธ์นี้ ผู้แต่งเปรียบเทียบโทษของท้าวชมพูที่มีความรุนแรงประหนึ่งฟ้าไฟกาฬ

(๑๓/๖-๗, ๑๔/๑-๒)

หาใช่เฉพาะท้าวชมพูเท่านั้นไม่ ที่แสดงความโกรธออกมา แม้กระทั่งเทวดาผู้สถิตอยู่ ณ ยอดพินาศของพระเจ้าพิมพิสาร เมื่อทราบว่าท้าวชมพูจะมาประทุษร้ายยอดพินาศอันถือว่าอยู่ใน อารักขาของตนเอง ถึงแม้ว่ายอดพินาศจะไม่ได้รับความเสียหายก็ตาม แต่เมื่อมีผู้บุกรุกเข้ามาทำลาย มองในแง่นี้ก็มิใช่เหตุผลสมควรที่แม้เทวดาก็ควรจะบังเกิดความโกรธขึ้นมาเช่นเดียวกัน ดังตัวอย่างคำ ประพันธ์ที่ชื่อ ปละมัง ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม

- วรเทวอรรณขัตติย สิ่งสู้อยู่ยอดพินารณ
- พระเจากรงพิมพิสาร ก่दानจิตนนั้นโกรธา
- เม้มหาราชท้าวชมพู ดูรู้ทำอุกหงกา
- ถึบยอดปราศสุวรรณา แขนขอนซึ่งตรึงอิงค
- บรรดาประการแก้วแก้ว เพ็ชะโลหะทานทรง
- รับฤทธิคิดจำหน่ง ปีทาบาทไหนนิยัม
- พระชั้นคนราชิน ใหญ่บินสินทงคัม
- เทพเจ้าหากนิยัม ยอดประการเพ็ชะโลหะ

ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน

- วรเทวานสถิต สิ่งสู้อยู่ยอดพินาศ
- พระเจ้ากรุงพิมพิสาร ก่ดาลจิตนั้นโกรธา
- เม้มหาราชท้าวชมพู ดูรู้ทำอุกหักการ
- ถึบยอดปราศสุวรรณา แขนขอนซึ่งตรึงอิงค
- บันดาลประการแก้วแก้ว^{๓๔} เพชญ^{๓๕}โลหะระทานทรง
- รับฤทธิคิดจำหน่ง^{๓๖} ปีทาบาทไหนนิยัม
- พระขรรค์ราชิน ใหญ่บินสินทงคัม
- เทพเจ้าหากนิยัม ยอดประการเพชญโลหะ

คำประพันธ์นี้ท้าวชมพูเองก็ได้รับความเดือดร้อนเพราะการกระทำของตนเอง

(หน้า ๑๔/๒-๖)

จากคำประพันธ์ข้างต้นจะเห็นได้ว่า เทวดาเมื่อเกิดความโกรธขึ้นมาก็มีสภาพทางจิต ไม่ต่างจากท้าวชมพูคือความปราศจากสติ ความปราศจากสติของท้าวชมพูแสดงให้เห็นปรากฏโดยการบุก ไปทำลายยอดปราศสุวรรณาของพระเจ้าพิมพิสาร ส่วนความปราศจากสติของเทวดาแสดงออกโดย การกล่าวพรูสวาทต่อท้าวชมพูและบันดาลฤทธิ์แก้วแก้วเพชญไปทำลายพระบาทของท้าวชมพูรวมทั้ง ทำลายพระขรรค์ของท้าวชมพูจนบู้บินสินทงคัม ดังจะเห็นว่า “...● วรเทวานสถิต สิ่งสู้อยู่ยอดพินาศ พระเจ้ากรุงพิมพิสาร ก่ดาลจิตนั้นโกรธา ● เม้มหาราชท้าวชมพู ดูรู้ทำอุกหักการ ถึบยอดปราศสุวรรณา แขนขอนซึ่งตรึงอิงค” ฉะนั้น ในแง่นี้จึงกล่าวได้ว่าใครก็แล้วแต่ไม่ว่าผู้นั้นจะเป็นมนุษย์หรือเทวดา ถ้า

^{๓๓} ครีอ หมายถึง คือ^{๓๔} ดูรู้ หมายถึง ดูรู้^{๓๕} แก้ว หมายถึง แก้วประดับ^{๓๖} เพชญ หมายถึง เพชร^{๓๗} จำหน่ง หมายถึง จำหน่ง

ปล่อยให้โทสะเข้ามาครอบงำจิตใจแล้วย่อมหลีกเลี่ยงไม่พ้นความรุนแรงอย่างใดอย่างหนึ่งที่จะเกิดตามมา

ท้าวชมพูเมื่อได้รับการกระทำตอบโต้จากเทวดาก็ยิ่งเหมือนสาดน้ำมันเข้าใส่กองไฟ
ก็ยิ่งบันดาลให้โทสะนั้นไหม้กระหน่ำยิ่งขึ้น ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ ปละมัง ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม	ถอดคำเป็นภาษาในปัจจุบัน
● ชุมภูทาวเร้วกริวโกรธา โดชโดนโลดถึบยอดปรา เทวนัรบรรณดานแพะโลหา แทงเกือกแก้วถึงบาทนัย	● ชมพูท้าวเร้งกริวโกรธา โดชโดนโลดถึบยอดปรา- เทวนันบันดาลเพญโลหา แทงเกือกแก้วถึงบาทน
● โลหิตทาวกัซซซาบ ไหเจ็บชำระกำจัย โทโสไหบงเกิดนัย ยิ่งภิโรธเร้งโกรธา	● โลหิตทาวกัซซซาบ ให้เจ็บชำระกำใจ โทโสให้บังเกิดใน ยิ่งพิโรธเร้งโกรธา
● ป่วยเทาที่จะทานทรง เอ้าพระซังฆพัทไซขวา โลหะแพะเง้ายอดปรา บาทพระซังฆประชวนจัย	● ป่วยเท้าที่จะทานทรง เอาพระซังฆพัทซ้ายขวา โลหะเพญเก้ายอดปรา บาทพระซังฆประชวนใจ
● ภาระโลหิตดักยัยญ้อย เออญ้อยน่อยพระกระมลนัย ปรางมากทไทมหวาดไหวย หักเหียนล้งเทาผังคลัย	● พระโลหิตตกหยดย้อย เออญ้อยน่อยพระกระมลใน ปรางค้มาศกัไม่หวาดไหว หักเหียนลงเทาผลงคลี
● เออคิดเคื่องแคนแสนสาหัส เร้งระทัษพระทัยศรีย กลับหลงยงบุรีย ปรรจาราชนคอร	● เออคิดเคื่องแคนแสนสาหัส เร้งระทดพระทัยศรี กลับหลังยังบุรี ปัญจาราชนคร

คำประพันธ์นี้ แสดงให้เห็นว่าท้าวชมพูเมื่อได้รับความเจ็บปวด ปริมาณโทสะก็ยิ่งเพิ่มมากขึ้น แต่เมื่อทำอะไรไม่ได้ก็ล่าถอยกลับเมืองของตน

(หน้า ๑๔/๖-๗, - ๑๕/๑-๔)

จากคำประพันธ์ข้างต้น จะเห็นได้ว่าท้าวชมพูหลังจากที่โดนเทวดาโต้ตอบจนพระ
ขรรค์หักบู้บิ่นสิ้นทั้งคม ก็ยิ่งกลับโถมกำลังโดดโดนโลดถึบยอดปราสาท ฉากนี้จึงเป็นการต่อสู้กัน
ระหว่างมนุษย์กับเทวดา ซึ่งต่างฝ่ายต่างก็มีเชื้อปะทุคือความโกรธอยู่ในใจ แต่ผู้ที่เป็นฝ่ายเพลี่ยงพล้ำ
คือท้าวชมพู เมื่อยิ่งเพลี่ยงพล้ำก็ยิ่งขาดสติ “โลหิตทาวกัซซซาบ ให้เจ็บชำระกำใจ โทโสให้บังเกิดใน
ยิ่งพิโรธเร้งโกรธา” เพราะฉะนั้น กำลังที่โหมลงไปก็ยิ่งไร้ประโยชน์ เพราะในที่สุดแล้ว เทวดาก็บันดาล
ให้เพญโลหะแทงทะลุฉลองพระบาทแก้วเข้าไปถึงพระบาท จนพระโลหิตโตรมพระบาท เมื่อคิดว่าไม่
สามารถจะต่อสู้เทวดาได้แล้ว ท้าวชมพูจึงกลับไปยังปัญจาราชนครพร้อมด้วยพกเอาความคิดเคื่อง
แคนแสนสาหัสกลับไปด้วย “เออคิดเคื่องแคนแสนสาหัส เร้งระทดพระทัยศรี กลับหลังยังบุรี ปัญจ
าราชนคร”

ท้าวชมพูครั้งนั้นกลับไปยังพระนครปัญจา พระองค์ก็ได้ประทับอยู่เป็นสุขแต่อย่างใด
ตรงกันข้ามในพระทัยกลับคุกรุ่นไปด้วยความโกรธ มองในแง่นี้ท้าวชมพูจึงได้รับความทุกข์ ๒ ประการ
คือ ความทุกข์ใจซึ่งเกิดแต่ถูกไฟโทสะเผาผลาญ และความทุกข์กายซึ่งเกิดจากการถูกอาวุธของเทวดา
แน่นอนว่าบาดแผลทางกายยังมีวันรักษาให้หายได้ แต่สภาพความเร้าร้อนของจิตใจซึ่งถูกไฟโทสะเผา
เผาไม่มีวันสงบเย็นลงได้ตราบดีที่ท้าวชมพูยังไม่สามารถปฏิบัติการเอาคืนให้สาสม ซึ่งก็น่าสนนิษฐาน

ได้ว่าในพระทัยของพระองค์ครุ่นคิดแต่วิธีที่จะหาทางเอาชนะพระเจ้าพิมพิสารให้ได้ เพราะฉะนั้นเมื่อเสด็จออกท้องพระโรงแต่ในเวลาเช้าพระองค์ก็ทรงพระแสงก๊วตแวกไปทั่วไป ซึ่งก็สร้างความตระหนกตกใจแก่เหล่าอำมาตย์ผู้เข้าเฝ้า ดังตัวอย่าง กาพย์ยานี ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม	ถอดคำเป็นภาษาในปัจจุบัน
● ปางเมื่อท้าวชมภู บัญชีราชทรงโกรธา แต่ปัจจุสมัยเวลา เสด็จออกท้องพระโรงครณ	● ปางเมื่อท้าวชมพู บัญชีราชทรงโกรธา แต่ปัจจุสมัยเวลา เสด็จออกท้องพระโรงคัล
● ทรงพระแสงธรรมากราย ฉายพระเนตรดูเมืองมร รณ สีแดงแสงกรายภรรณ ประกายพริกดาหารา	● ทรงพระแสงธรรมากราย ฉายพระเนตรดูเมืองมร รณ สีแดงแสงพรายพรรณ ประกายพริกดาหารา ^{๓๘}
● ในท่ามกลางอำมาตย์ ราชณีกุลเสวกา ใหม่ตรัสโดยพจนา ประภาสถ้อยแจ้งกิจนัย	● ในท่ามกลางอำมาตย์ ราชณีกุลเสวกา ใหม่ตรัสโดยพจนา ประภาสถ้อยแจ้งกิจใน
● คำรามคำแห่งใหม่ รุติร้ายผิตสิงคัย อำมาตย์ผู้ฉลาดนัย พระทัยท้าวทูลถาม	● คำรามคำแห่งใหม่ รุติร้ายผิตสิงคัย อำมาตย์ผู้ฉลาดใน พระทัยท้าวทูลถาม
● วาขอบรมบาท วรรณานผู้ทรงนาม จิงตรัสพจนะตาม ขอบผิตให้รู้แห่งพัย	● วาขอบรมบาท วรรณานผู้ทรงนาม จิงตรัสพจนะตาม ขอบผิตให้รู้แห่งภัย
● แก่ข้าผู้อำมาตย์ ราชเสวกากันคัย ลวงพระราชาอาตยานัย แห่งปิ่นเกล้าณรเบณทรา	● แก่ข้าผู้อำมาตย์ ราชเสวกาคันคัย ลวงพระราชาอาญาใน แห่งปิ่นเกล้าณฤเบณทรา
● ณราชิปปุ้ย ฟงเสนีทูลปุดฉา จิงท้าวกล่าวพจนา ว่าเฝ้าข้าอำมาตย์เหัย	● ณราชิปปิตี ฟังเสนีทูลปุดฉา จิงท้าวกล่าวพจนา ว่าเฝ้าข้า ^{๓๙} อำมาตย์เหัย
● เราใหม่โกรธาผู้ หมูเขาเฝ้าอรณคณคัย ขางหนางนัยเวัย จลวงเขามานินทา	● เราใหม่โกรธผู้ หมูเข้าเฝ้าอันคณคัย ข้างหน้าข้างในเหวย จะลวงเขามานินทา

คำประพันธ์นี้ แสดงให้เห็นว่าเพลิงโทสะนั้นยังคุกรุ่นอยู่ในใจของท้าวชมพุลตลอดเวลา จนสร้างความหวาดกลัวแก่เหล่าเสนาอำมาตย์

(หน้า ๒๑/๔-๗, - ๒๒/๑-๔)

ในที่สุดท้าวชมพูก็ก่แสดงให้เห็นว่า ในพระทัยของพระองค์มีแต่ความพยายามเอาชนะเจ้าพิมพิสาร และหาทางที่จะแก้แค้นอยู่ตลอดเวลา มองในแง่นี้จะเห็นได้ว่าท้าวชมพูจึงเป็นตัวแทนของฝ่ายธรรมอย่างชัดเจน เพราะหากมองถึงหลักธรรมสำหรับนักปกครองไม่ว่าจะเป็นหลักพรหมวิหารธรรม หรือหลักทศพิธราชธรรม ในฐานะกษัตริย์เมืองปัญจา หรือในฐานะกษัตริย์ผู้มีกษัตริย์ร้อยเอ็ดเมืองเป็นบริวาร หรือในฐานะกษัตริย์ผู้เป็นใหญ่ในชมพูทวีป ท้าวชมพูจึงเป็นผู้ล้มเหลวในหลักธรรมเหล่านี้โดยสิ้นเชิง

^{๓๘} ดาหารา หมายถึง ดาวประกายพุกษ

^{๓๙} เฝ้าข้า หมายถึง ขี่ข้า

ดังนั้น หลังจากพ่ายแพ้มาอย่างหมดรูปในการรบครั้งแรก พระองค์ก็หาวิธีเอาชนะด้วยการใช้อาวุธวิเศษคู่กายคือ สุวรรณศรแปลงเป็นพยานาคพันเศียรให้ไปร่ายพระกรรมพระเจ้าพิมพิสารนำมาเข้าเฝ้าตนที่เมืองปัญจา ดังตัวอย่าง กาพย์ยานี ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม	ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน
● บัชนีเร้าจักใช้ ขรศรีให้เปนปล้ม	● บัดนี้เร้าจักใช้ ศรศรีให้เป็นปลุม
ร่อยกรรมมาจักชม ดุนำหนาอ้าวดองค	ร่อยกรรมมาจักชม ดุน้ำหนาอ้าวดองค
● ตรัสกลางเออทรงสินท พระทัยจินตนาปลัง	● ตรัสกลางเออทรงสัญญา พระทัยจินตนาปลง
วางไปเปนภูซังฆ พรรณเสียรเล็กฟงพานบัย	วางไปเป็นภูซังค พันเศียรเล็กฟงพาน ^{๔๐} ไป
● ยงนัตถ์ลอกากษ ทำสิงหะนาฏพันพิษพิย	● ยิงนกลดอากาศ ทำสิงหนาทพันพิษไฟ
สำแดงอาณภาพัย ไหวหวรรณรองกองอำภร	สำแดงอาณภาพัย ไหวหวันร้องกองอำพร
● บายเสียรเวียนทักษิณาวัต มุงเมินลัดเวหาจร	● บ่ายเสียรเวียนทักษิณาวัตร มุงเมินลัดเวหาจร
บัยสุพระณคร มัคัทรราชมฤเห	ไปสู่พระนคร มคธราชคฤเห
● สั้งสัพพ์สำแดงวา อยู่หนัยหนาไหมทักเน	● สั้งศัพพ์สำแดงว่า อยู่ไหนหนาไม่ทักเน ^{๔๑}
ภิมสารราชมฤเห เหนชาวเร้าจักรร่อยกรรม	พิมสารราชคฤเห เห็นชาวเร้าจักรร่อยกรรม ^{๔๒}
● ปัยถวายแก่เจ้าเร้า ชุมภูราชมหันต	● ไปถวายแก่เจ้าเรา ชมพูราชมหันต
ว่ากลางวางเขาบรรณ ขอรคันควาหาจับปราง	ว่างพลางวางเข้าบัน- ขรคันควาหาจับปรางค

คำประพันธ์นี้ แสดงให้เห็นว่าเพราะความโกรธระอุอยู่ในใจ ท้าวชมพูจึงหาวิธีการใช้ศรวิเศษแปลงเป็นพยานาคเพื่อไปจับตัวพระเจ้าพิมพิสารมาได้

(หน้า ๒๒-๗,-๒๓/๑-๕)

จากที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นได้ว่า เพราะท้าวชมพูทรงตกอยู่ในอำนาจของโทสะ จึงทำให้ตนเองต้องประสบความเดือดร้อน ตั้งตั้งแต่เหาะผ่านเมืองราชคฤห์ของพระเจ้าพิมพิสารแล้วเกิดบันดาลโทสะ เพียงเพราะว่าไม่เห็นพระเจ้าพิมพิสารออกมาแสดงความสวามิภักดิ์ ดังเช่นกษัตริย์เมืองอื่น ๆ จึงมองได้ว่าเพราะท้าวชมพูเคยชินอยู่กับการได้รับมอบน้อมและยอมตนเป็นเมืองบริวารจากกษัตริย์เมืองอื่น ๆ จนท้าวชมพูคิดว่าตนเองคือกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ในชมพูทวีป และความรู้สึกที่ว่านี้เสมือนเป็นปัจจัยเร้าให้ท้าวชมพูต้องคิดว่า ไม่ว่าตนเองจะเดินทางผ่านไปยังเมืองใดก็แล้วแต่ กษัตริย์เมืองนั้นจะต้องออกมาแสดงความสวามิภักดิ์ต่อตนเองและต้องยอมตนเป็นเมืองบริวารโดยไม่มีข้อแม้ใด ๆ ฉะนั้นเมื่อพระเจ้าพิมพิสารไม่ออกมาแสดงความสวามิภักดิ์ แค่นี้ก็มีเหตุผลสมควรแล้วท้าวชมพูจะแสดงความโกรธออกมา และผลจากความโกรธนั้น ผู้ได้รับความเดือดร้อนคือท้าวชมพู เพราะพ่าย

^{๔๐} เลิกฟงพาน หมายถึง แผ่ฟงพาน

^{๔๑} ทักเน หมายถึง เห็น

^{๔๒} ร่อยกรรม หมายถึง ร้อยहु

แพ้วต่อเทวดาผู้รักษาปราสาท หากมองในแง่นี้ก็เห็นได้ว่า ไม่ว่าในที่ไหน ๆ หรือในสถานการณ์ไหน ๆ อธรรม(ท้าวชมพู) ก็ต้องพ่ายแพ้ต่ออำนาจของธรรม(พระเจ้าพิมพิสาร) อยู่เสมอ

และเพราะผลของโทษนี้จึงขยายผลออกไปใหญ่โต กล่าวคือหลังจากที่ท้าวชมพูพ่ายแพ้กลับไปแล้ว แต่พระองค์ก็ได้ยุติลงเพียงแค่นั้น กลับทรงจัดเตรียมกำลังพลเพื่อจะยกไปตีเมืองราชคฤห์เอาไว้ในอำนาจให้ได้ ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ คัมภีรา ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม

- คิดแล้วจึงตรัส สงสเสนาจัด โยทียศิรหุม
คัชเชนกรณณัษ รัฏฐัตพิยรู พัลบัฏีหมวดหุม
ท่หารทาวณรงค์
- กรุงกัรัศตรเมืองออก แต่งตราหอบอก หมายไวให้คง
ตรวจตรากรณณัษ แล้วกลับทูลทรง แก่เราโดยจง
รู้แล้วยักไป
- เสนารับสั่ง นอมสิโรตม้ง คัมพณบ้นัย
พระบาทปิ่นมรร แล้วคลานมาวัย จัดสกลพลกรัย
ตามนัยบรรณชา
- จักรียฝ่ายเหนือ ปักไต้ไชเรือ ไวกัโภษา
หัวเมืองไกล ๆ ใหลมูมาตยา ท่หารชายขวา
ไวกะลาโหมเจ้าหุม

ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน

- คิดแล้วจึงตรัส สั่งเสนาจัด โยธียศิรหุม
คชเชนทร์กันถัด รัฏฐัตไพรู^{๔๓} พลบถ^{๔๔}หมวดหุม
ทหารท้าวณรงค์
- กรุงกระษัตริย์เมืองออก แต่งตรา^{๔๕}มาบอก หมายไว้
ให้คง ตรวจตรากันสัฬ แล้วกลับทูลทรง แก่เราโดยจง
รู้แล้วยักไป
- เสนารับสั่ง นอมสิโรตม้ง คัมพณบใน
พระบาทปิ่นผ่าน แล้วคลานมาไว จัดสกลพลไกร
ตามในบัญชา
- จักรี^{๔๖}ฝ่ายเหนือ ปักขีไต้ไชเรือ ไวกัโภษา^{๔๗}
หัวเมืองไกล ๆ ใหลมูมาตยา^{๔๘} ทหารชายขวา ให้
กะลาโหมเจ้าหุม

คำประพันธ์นี้ แสดงให้เห็นการจัดเตรียมกระบวนทัพซึ่งเป็นผลที่สืบเนื่องมาจากความโกรธ

(หน้า ๒๙/๑-๔)

และเนื่องจากว่าเมืองราชคฤห์เป็นสถานที่ประทับอยู่ของพระพุทธเจ้า ฉะนั้นพระพุทธเจ้าเมื่อทรงทราบด้วยพระสัพพัญญุตญาณว่า ท้าวชมพูคือบุคคลที่ได้ “สร้างกุศลครบสังขยาถึงเป็นอรหันตา ชีนาสภในกำหนด” จึงทรงพระกรุณาที่จะโปรดให้ท้าวชมพูได้บรรลุลุธรรม ต่อจากนั้นจึงทรงโปรดให้เทวมัชฌามาเข้าเฝ้าพร้อมทั้งทรงมีพระบัญชาว่า ให้เทวมัชฌาแปลงองค์เป็นราชทูต เชิญสารไปยังเมืองปัญจาเพื่อนำท้าวชมพูมาเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ซึ่งจะทรงเนรมิตพระวรกายเป็นพระธรรมราชา ราชทูตแปลงเมื่อเดินทางไปถึงเมืองปัญจาก็มุ่งตรงไปหาท้าวชมพูในที่และมิได้แสดงความ

^{๔๓} ไพรู หมายถึง งาม รุ่งเรือง

^{๔๔} พลบถ หมายถึง พลเดินเท้า

^{๔๕} แต่งตรา หมายถึง หนังสือ

^{๔๖} จักรี หมายถึง สมุหนายก

^{๔๗} โภษา หมายถึง เสนาบดีฝ่ายคลัง

^{๔๘} มาตยา หมายถึง อำมาตย์

เคารพแต่อย่างใด ต่อจากนั้นจึงเป็นการวิวาทะกันในเรื่องธรรมเนียมปฏิบัติของทูต ระหว่างท้าวชมพูกับราชทูตแปลง ท้าวชมพูเมื่อทราบว่ราชทูตมาจากเมืองใดก็กล่าวว่จากพระทกระเทียบว่เมืองราชคฤห์ก็คือเมืองที่ตนเองบุกไปถึบยอดปรางค์ปราสาทมานั่นเอง ซึ่งการกล่าวอย่างนี้ก็เพื่อให้ราชทูตเกิดโทสะนั่นเอง ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ ยานีธฤตานี (กาพย์ยานี) ว่

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม		ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน	
● ชมพูครั้นสดับ	คำทูตท้บว่ไหมขาม	● ชมพูครั้นสดับ	คำทูตท้บว่ไมขาม
ร้รรณรูกมาคุดคาม	เร้านียเหลือเกือเหตุดัย	ร้รรณรูกมาคุดคาม	เร้านียเหลือเพื่อเหตุใด
● มานพเปนทูตา	แห่งราชานรรณถนัย	● มานพเปนทูตา	แห่งราชานั้ณถาเณ
ซึ่งเร้าถึบปรางชัย	นัยราตริยนียห้ถามา	ซึ่งเร้าถึบปรางชัย	ในราตรินี้หรือมา

คำประพันธ์นี้ แสดงให้เห็นการกล่าวเยาะเย้ยราชทูตของท้าวชมพู

(หน้า ๓๔/๕-๗)

ราชทูตเมื่อได้ฟังคำที่ท้าวชมพูกล่าวอย่างนั้น ก็มิแสดงความโกรธออกมาแต่อย่างใด แต่กลับตอบโต้กลับว่เมืองราชคฤห์ยังเป็นแค่เมืองเล็ก ๆ เป็นแค่ “เมืองออกชอกประจันต์” ของพระธรรมราชา ซึ่งเสมือนเป็นการบอกว่ท้าวชมพูว่มีความสามารถเพียงแค่สร้างความวุ่นวายให้แก่เมืองเล็ก ๆ เท่านั้น พร้อมกันนั้นก็บอกว่ ตนเองเป็นราชทูตของพระธรรมราชา และบัดนี้ตนเองก็นำสารมาเพื่อให้ท้าวชมพูไปเข้าเฝ้าพระธรรมราชาและถวายเป็นเมืองบริวารของพระธรรมราชา ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ ยานีธฤตานี (กาพย์ยานี) ว่

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม		ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน	
● อัมราท้าวว่ไซ	นรรณกรุงท้าวภิมสารรา	● อัมราท้าวว่ไซ	นั้ณกรุงท้าวภิมสารรา
นัยราชช่ลู่ขมะหา	เปนเมืองออกชอกประจรรท	ในราชคฤห์ขมะหา	เป็นเมืองออกชอกประจันต์
● ไมไซบรมราชา	อิราชเจ้าผู้ทรงธรรม	● ไมไซบรมราชา-	อิราชเจ้าผู้ทรงธรรม
เปนเมืองข้าขอบขัรรณ-	ท้เสมอจะว่าญัย	เป็นเมืองข้าขอบขัณ-	ท้เสมอจะว่าโย
● บัดนียกระป็นผารณ	มืองการเอ่อตรัษตรัย	● บัดนี้พระป็นผ่าน	มืองการเอ่อตรัสไตร
หาท่านเร้งเขาปัย	ถวายนูริยเมืองปรณจา	หาท่านเร้งเข้าไป	ถวายนูริเมืองปัญจา
● ถือเอ้าน้ำพิพัง	ถวายสัจต่อพระบาท	● ถือเอ้าน้ำพิพณ	ถวายสัจต่อพระบาท
แล้วใหเอนินฉ้า	ชมพูทีปาเธอคินเมือง	แล้วใหเอนินหนา	ชมพูทีปาเธอคินเมือง

คำประพันธ์นี้แสดงให้เห็นว่ ราชทูตกล่าวเยาะเย้ยท้าวชมพูว่เมืองที่ท้าวชมพูกบุกไปทำลายเป็นแค่เมืองเล็ก ๆ พร้อมทั้งบอกว่ให้ท้าวชมพูไปสวามิภักดิ์ต่อพระราชาของตน ซึ่งเสมือนเป็นการปลุกโทสะของท้าวชมพูขึ้นมาอีก

(หน้า ๓๕/๑-๔)

จากคำประพันธ์ข้างต้นจะเห็นได้ว่ ท้าวชมพูซึ่งในตอนแรกใช้คำพูดในเชิงเยาะเย้ยราชทูตหวังจะให้ได้อายว่ ราชทูตนั้นมาจากเมืองราชคฤห์ซึ่งตนเคยบุกไปถึบยอดปรางค์ปราสาท

มาแล้ว แต่การณหาได้เป็นดังที่คิดไม่ เพราะราชทูตกลับย้อนว่าตนนั้นมาจากเมืองของพระธรรมราชา เมืองราชคฤห์นั้นเป็นแค่เมืองบริวารของพระธรรมราชา และบัดนี้พระธรรมราชาที่ “เมืองการเหตรัส ไตร หาท่านเร่งเข้าไป ถวายบุรีเมืองปัญจา ถือน้ำพิพัฒน์ ถวายสัตย์ต่อพระบาท” ตอนนี้หากมองในแง่ของการใช้โวหาร ก็เห็นว่าในที่สุดท้าวชมพูก็ตกเป็นฝ่ายเพลี่ยงพล้ำอีกเช่นเคย คำพูดเช่นนี้เสมือนไปสะกิดเชื้อโทสะของท้าวชมพูให้ปะทุขึ้นอีก เพราะคำพูดที่ว่า ให้ท้าวชมพูไปถวายเมืองปัญจาแก่พระธรรมราชา เท่านั้นยังไม่พอ ยังจะต้องถือน้ำพิพัฒน์สัตยาเพื่อแสดงความจงรักภักดีอีกด้วย แถมราชทูตยังใช้คำพูดเช่นนี้ในบ้านเมืองของตน ต่อหน้าตน และในท่ามกลางเหล่าเสนาอำมาตย์ซึ่งเสมือนไม่วัเกียรติกันโดยตรง ฉะนั้นโทสะของท้าวชมพูจึงได้ระอุขึ้นอีกครั้ง ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ ชินวร ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม	ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน
● ชุมภูอิสระ ทรงมานะพระทัยเคือง พระเนตรแดงเรือง ดังแสงไฟ	● ชมพูผู้อิสระ ทรงมานะพระทัยเคือง พระเนตรแดงเรือง ดังแสงไฟ
● ทรงพระโทโสกล้ำมานึกน้อย แตกอรอดมานียกะหรัย ใหม่เค้ยอิน	● ทรงพระโทโสกล้ำมานึกใน แต่ก่อนรอดมานี้กระไร ^{๔๙} ไม่เค้ยอิน
● ทูตเขี้ยวอดอ้างมากล่าวคำฉิน เร้ากลัวภัยริน ถาฉนัย	● ทูตเคี้ยวอดอ้างมากล่าวคำฉิน เรากลัวไพริน ^{๕๐} ถาฉน
● จ้เอาสัตธานามาให้เร้าถาฉนัย เร้านัยใหม่ปัย ตามวาจา	● จะเอาสัตยา ^{๕๑} มาให้เราถาไย เรานี้ไม่ไป ตามวาจา
● โกรธเกรียมเหี้ยมพระทัย ทรงโมหาจับจักรา ทุรนแกวง	● โกรธเกรียมเหี้ยมพระทัย ^{๕๒} ทรงโมหาจับจักรา ธ รุน ^{๕๓} แกวง
● จะมล้างทูตอันทำคำแหง ทิงด้วยฤทธิพะลาแรง เอ้าอังกอินท	● จะมล้าง ^{๕๔} ทูตอันมาทำคำแหง ทิงด้วยฤทธิพลาแรง เออองคอินทร์

คำประพันธ์นี้ แสดงให้เห็นว่า เมื่อท้าวชมพูถูกกล่าวเยาะเย้ยเช่นนั้น ก็บังเกิดโทสะ และใช้ จักราวุธเพื่อหมายปลิดชีพราชทูต

(หน้า ๓๕/๕-๗, - ๓๖/๑-๒)

^{๔๙} กระไร หมายถึง กระไร

^{๕๐} ไพริน หมายถึง ไพร่ ข้าศึก

^{๕๑} สัตยา หมายถึง คำให้สัตย์

^{๕๒} พระทัย หมายถึง พระหทัย

^{๕๓} รุน หมายถึง ดัน

^{๕๔} มล้าง หมายถึง ทำลาย

ในที่สุดเมื่อลู่อำนางแก้วโทะสแล้ว ท้าวชมพุทงใช้วิธีการที่พระองค์ทรงถนัด คือ “ทรงโมหาจับจักรา ๘ รุนแกว่ง ๑ จะมล้างทุตอันมาทำคำแหง ทั้งด้วยฤทธิพลาแรง เอาองค์อินทร์” การใช้กำลังอาวุธเข้าจัดการราชทูต แต่ไม่ว่าจะใช้อาวุธใด ๆ ก็โดนตอบโต้จากราชทูตจนต้องตกเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ในที่สุด และจำยอมต้องเดินทางไปเข้าเฝ้าพระธรรมราชาในที่สุด

พระพุทเจ้า หรือพระธรรมราชา เมื่อทรงทราบว่าท้าวชมพยอมเดินทางมาเฝ้าพระองค์ จึงทรงมีพระบัญชาให้มาฆสามเณรแปลงเป็นมาณพเพื่อไปยื่นระยะทางให้ท้าวชมพุดำเนินทางได้เร็วขึ้น มาฆสามเณรเมื่อเจอท้าวชมพุในระหว่างทางก็ได้ไปยื่นขวางหน้าข้างทรงของท้าวชมพุโดยไม่ได้เกรงกลัวใด ๆ พร้อมทั้งกล่าวบังคับให้ท้าวชมพุดึงจากหลังช้างแล้วเดินเท้าเข้าไปยังเมืองเนรมิตของพระธรรมราชา ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ นางกรายราบ ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม	ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน
● ยืนตรึงหน้าช้าง ประหนึ่งจะงา เอื้องคำขกรัย มิได้เข้ชาม คร้ามเดชกลัวครัย กลาวภักจะบัย ว่าเหวยพระยา	● ยืนตรึงหน้าช้าง ประหนึ่งจะงา เอาจาคชไกร มิได้เข้ชาม คร้ามเดชกลัวใคร กล่าพจนะไป ว่าเหวยพระยา
● ท้าวห้วงมาสู่ บงคัมปรัมภู จักรภักวิราชา ธีราชมหัต วรรณธรรังกะพะลา ทำฤทธิอิศา ดงนียหนาสวน	● ท้าวทรงมาสู่ บังคมบรมครู จักรพรรดิราช ธีราชมหัต อันทรงพหลา ^{๕๕} ทำฤทธิอิศา ดั่งนี้หน้าสรวล
● จังล้งแตสาร ทำอุหังการ ก่นรรณฤควน จ้งเร่งบทบาท ลีลาชตามกระบวน เกลาเขาจวน เฝ้าแล้วเร่งบัย	● จงลงแตสาร ทำอุหังการ ^{๕๖} กระนั้นหรือควร จ้งเร่งบทบาท ลีลาศตามกระบวน เพลาเข้าจวน เฝ้าแล้วเร่งไป

คำประพันธ์นี้แสดงให้เห็นว่ามาฆสามเณรออกคำสั่งให้ท้าวชมพุดึงจากหลังช้าง

(หน้า ๘๑/๓-๔)

แน่นอนว่า การกระทำอย่างออกอาจของมาฆสามเณรสร้างความไม่พอใจแก่ท้าวชมพุอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ถึงแม้ว่ามาฆสามเณรจะได้รับคำสั่งมาจากพระธรรมราชาเพื่อให้มาย่นย่อหนทางแก่ท้าวชมพุกก็ตาม แต่ถ้ามองในอีกแง่หนึ่งก็ไม่มีเหตุผลอันใดที่มาฆสามเณรจะยื่นขวางหน้าข้างทรง แล้วออกคำสั่งให้ลงจากหลังช้างแล้วเดินเท้าเข้าไป เพราะฉะนั้นความไม่พอใจของท้าวชมพุจึงแสดงออกมา ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ นางกรายราบ ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม	ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน
● ทรงพระโกรธา มีพระชงคา แก้วราชเสนี	● ทรงพระโกรธา มีพระชงคา ^{๕๗} แก้วราชเสนี

^{๕๕} พหลา หมายถึง มีกำลัง

^{๕๖} อุหังการ หมายถึง อุหังการ

^{๕๗} พระชงคา หมายถึง พระราชโองการ

ทหารหัวหน้า ว่ามาเร็วสี่ ด้วยเขามาเนีย
เร่งจับเอาตัว
● โยธนาเสด็จ เร่วิงทรายเตร็จ โจมต๊ะเอาหัว
เสียใบให้ล้ม ทำคมใหม่กลัว รุมจับเอาตัว
มาลงโทษภรรณ

ทหารหัวหน้า ว่ามาเร็วสี่^{๕๘} ใครเข้ามานี้
เร่งจับเอาตัว
● โยธนาเสด็จ เร่วิงทรายเตร็จ^{๕๙} โจมต๊ะเอาหัว
เสียใบให้ล้ม ทำคม^{๖๐}ไม่กลัว รุมจับเอาตัว
มาลงโทษพลัน

คำประพันธ์นี้ แสดงให้เห็นว่า ท้าวชมพูได้สั่งให้ทหารจับตัวมาฆสามเณรแล้วตัดหัวเสียใบ
ประจาน เพราะความโกรธที่ฆาตกรรมสามเณรออกคำสั่งให้ลงจากหลังช้าง

(หน้า ๘๑/๖-๗, - ๘๒/๑)

จากคำประพันธ์ดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่า ท้าวชมพูเมื่อทรงลู่อ่านจกแก่โทะสะ สิ่ง
พระองค์จะต้องกระทำต่อจากนั้น คือการใช้กำลัง จะเห็นได้ว่าพระองค์ออกคำสั่งให้ทหารจับ
ตัวมาฆสามเณรแล้ว “ตัดเอาหัว เสียใบให้สาสม” แต่มาฆสามเณรคือผู้สำเร็จอิทธิปาฏิหาริย์ ฉะนั้น
จึงสามารถเอาชนะกำลังพลของท้าวชมพูได้โดยไม่ยากนัก ข้ายังกล่าวเชิงสั่งสอนท้าวชมพูอีกในทำนอง
ว่า “ทำเนียมผู้น้อย ราชาดำด้อย ดั่งหนึ่งมฤคา จะไปสู่สำ- นักสิทธิ์า จำทำคารวา เสี่ยงยมเจียมกาย”
มิใช่ยกกระบวนทัพไปอีกทีก็ครึกโครมอย่างนี้ ซึ่งท้าวชมพูก็ได้กล่าวตอบว่า “มานบนอบ อย่าได้เจรจา
อดสูดูเบา แก่เราราชา ประหนึ่งดั่งข้า เอามาชมชู้” แต่ก็ยังไม่ยอมลงจากหลังช้างจนในที่สุดมาฆ
สามเณรจึงต้อง “ว่าพลางจ้วงงา คชราชา กรกามันอยู่ ยกงาคะแวง” เมื่อมาฆสามเณรจับงาช้างทรง
ของท้าวชมพูแล้ววัดขึ้น ท้าวชมพูจึงพลัดตกจากหลังช้าง เป็นที่น่าอัปยศแก่เสนา และในที่สุดจึง
จำต้องเดินเท้าไปเข้าเฝ้าพระธรรมราชา ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ นางกรวยราบ ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม

● ชุมภูตักคช เสียฤทธิฤทัย อรรทาคำแห่ง
ว่ามานพพา ท่านมาสำแดง ซึ่งมีค่าแห่ง
ที่เราจักปัย

● ไหสังภาคพัน สุธาเป็นคลื่น สูงต่ำน้อยใหญ่
สูงงณเวิษ ธิเบทเนาวดัย ตามกรมสนมน้อย
มีราโขงการ

ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน

● ชุมพูตกคช เสียฤทธิฤทัย^{๖๑} อันทำคำแห่ง
ว่ามานพพา ท่านมาสำแดง ซึ่งมีราคาแห่ง
ที่เราจักไป

● ให้สังภาคพัน สุธาเป็นคลื่น สูงต่ำน้อยใหญ่
สูงงณเวิศ ธิเบศวร์เนาว์ใด ตามกรมสนมใน
มีราโขงการ

คำประพันธ์นี้ แสดงให้เห็นว่าท้าวชมพูตกจากหลังช้าง และยอมเดินเท้าเข้าไปเฝ้าพระธรรมราชา

(หน้า ๘๕/๑-๔)

^{๕๘} เร่วสี่ หมายถึง เร่วสี่

^{๕๙} ทรายเตร็จ หมายถึง เป็นกระจัดกระจาย

^{๖๐} ทำคม หมายถึงไม่เกรงกลัว

^{๖๑} ฤทัย หมายถึง เกียรติยศ

และแล้วในที่สุด มาฆสามเณรก็ยื่นย่อหนทางนำท้าวชมพุดินเท้าเข้าเมืองเนรมิตโดยสวัสดิภาพ ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ นางกรายราบ ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม	ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน
● สามเนนทูตา ไตพงณเระ ธิโปบรรณหาร พระสามเนรเจ้า เขาพระกะสินชารณ ตั้งอะภินญารณ ร้างบธร์ณีย	● สามเนรทูตา ได้พงนรา- ธิโปบรรณหาร พระสามเนรเจ้า เข้าพระกะสินฉาน ตั้งภิญญารณ ร้างบ ๒๒ธณีย
● แล้วย่นมคคา ถึงฉะทัชชา โยชนาโดยมีย โทชมภูถึง กรุงแก้วก่เสมศิริ แต่พระสุริย ตั้งยุคัณทา	● แล้วย่นมรรคา ถึงฉทศสา ๒๓ โยชนาโดยมี ให้ชมพู่ถึง กรุงแก้วเกษมศรี แต่พระสุริย์ ตั้งยุคลทา ๒๔

(หน้า ๘๕/๔-๖)

เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว อุกุศลมูลของท้าวชมพู่ที่แสดงออกในรูปของโทสะ จะเห็นได้ว่าเบื้องหลังของโทสะที่แสดงออกมาในรูปต่าง ๆ ของท้าวชมพู่ มีกิเลสตัวสำคัญคอยหนุนอยู่เบื้องหลัง นั่นคือ มานะ นั่นเอง มานะคือความถือตัวถือตน หรือความรู้สึกว่าตัวเด่นกว่าเขา ตัวด้อยกว่าคนอื่น หรือกระทั่งว่าความรู้สึกว่าตนเองเสมอกับคนอื่น เมื่อถูกรบกวนเข้าก็บังเกิดความไม่พอใจ เมื่อความไม่พอใจเกิดขึ้น โทสะก็เกิดตามมา เมื่อเกิดโทสะตามมา หากระงับมันไว้ไม่ได้ โทสะนั้นก็จะแสดงออกในรูปของพฤติกรรมรุนแรงอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น การทะเลาะวิวาท ทำร้ายกัน หรือแม้กระทั่งว่าการล้างผลาญชีวิตกัน อันเป็นเหตุนำความเดือดร้อนมาสู่ตนเอง เป็นต้น ดังเช่น ท้าวชมพู่ผู้เต็มไปด้วยโทสะจริต ท้าวชมพู่ผู้ซึ่งถือตัวว่าตนเองคือกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ที่สุดในชมพูทวีป ท้าวชมพู่ถูกมานะนี้คอยกระตุ้นจนเกิดเป็นพฤติกรรมเคยชินคือการขาดความยั้งคิด หรือขาดสติ จะเห็นได้ว่าสิ่งเล็กน้อยก็เป็นเหตุให้ท้าวชมพู่เกิดโทสะได้อย่างง่ายดาย ดังเช่นที่เหาะผ่านปราสาทราชวังของพระเจ้าพิมพิสารแล้วไม่เห็นพระเจ้าพิมพิสารออกมาสวามิภักดิ์ พระองค์ก็บันดาลโทสะถึงต้องแผลงฤทธิ์กระโดดถีบยอดปราศปปราสาท ถึงแม้ว่าการบันดาลโทสะในแต่ละครั้งจะไม่ได้ทำให้ผู้ใดถึงแก่ชีวิต แต่ผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนเสียเองคือท้าวชมพู่ ในแง่นี้ก็เหมือนเครื่องบ่งชี้ได้ว่าผลของโทสะมีแต่จะทำตนให้เดือดร้อนฝ่ายเดียว เพราะฉะนั้นสิ่งที่จะเป็นห้ามล้อมิให้บุคคลลุอำนาจแก่โทสะคือสตินั่นเอง

ฉะนั้น โทสะ ความโกรธจึงจัดเป็นอกุศลมูล เป็นอารมณ์หรือความรู้สึกอันเกิดจากความชุ่นเคือง หรือขัดข้องใจ ในเมื่อสิ่งอันไม่น่าปรารถนามากระทบ ซึ่งเป็นความรู้สึกที่คุกรุ่นอยู่ภายใน แล้วปรากฏออกมาในรูปของการถกเถียงด่าทอ หรือแม้จนกระทั่งการทำร้ายกัน ความโกรธเกิดขึ้นเมื่อใด ย่อมร้อนใจเมื่อนั้น ความโกรธนี้ไม่ว่าจะมีมากหรือน้อย ในพระพุทธศาสนาถือว่าเป็น

^{๒๒} ร้างบ หมายถึง ระเบียบ

^{๒๓} ฉทศสา หมายถึง หกสิบ (โยชน์)

^{๒๔} ยุคลทา หมายถึง ยุคันธร ภูเขาสูงหนึ่งในหมู่ภูเขาสัตบริภณห์

อกุศลมูล คือเป็นรากเหง้าของความชั่วทั้งปวง สำหรับปุถุชนจึงควรมีสติเพื่อมิให้ลุอำนาจแก่ความโกรธ ซึ่งจะเป็นเหตุแผดเผาตนเองก่อน และประทุษร้ายผู้อื่นในภายหลัง

จากพฤติกรรมด้านโทสะของท้าวชมพูนี้ จึงจัดว่าเป็นมลทินภายใน เป็นศัตรูภายใน ดังมีข้อความปรากฏในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิเทศว่าด้วยธรรมที่เป็นมลทิน คือโทสะ เป็นมลทินภายใน เป็นอมิตรภายใน เป็นศัตรูภายใน เป็นเพชฌฆาตภายใน โทสะก่อให้เกิดสิ่งไม่เป็นประโยชน์ โทสะทำให้จิตใจกำเริบ โทสะเป็นภัยที่เกิดภายใน คนส่วนมากไม่รู้จักรักภัยนั้น คนโกรธไม่รู้จักรักผล คนโกรธไม่รู้จักรักเหตุ ผู้ที่ถูกความโกรธครอบงำย่อมเป็นผู้มีติดบอด^{๖๕} โทสะเมื่อเกิดขึ้นภายในจิตของบุรุษย่อมเกิดขึ้นเพื่อความเป็นประโยชน์ เพื่อความทุกข์ เพื่อความไม่ผาสุก^{๖๖}

นอกจากนั้นโทษของโทสะ ย่อมส่งผลให้บุคคลกระทำอนันตริยกรรมก็ได้ ดังปรากฏข้อความในพระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต โภจนสูตรว่า

ความโกรธก่อความเสียหาย ความโกรธทำให้จิตใจกำเริบ บุคคลผู้มักโกรธย่อมไม่รู้ภัยที่เกิดภายใน ผู้โกรธย่อมไม่รู้อรหัต ผู้โกรธย่อมไม่เห็นธรรม ความโกรธครอบงำนรกในกาลใด ความมีตัณหาในกาลนั้น ผู้โกรธย่อมก่อกรรมที่ทำได้ยากเหมือนทำได้ง่าย ภายหลังเมื่อหายโกรธแล้ว เขาย่อมเดือดร้อนเหมือนถูกไฟไหม้ ฯลฯ ผู้โกรธ ฆ่าบิดาก็ได้ ฆ่ามารดา也得 ฆ่าพราหมณ์ก็ได้ ฆ่าปุถุชนก็ได้ ลูกที่มารดาเลี้ยงไว้จนได้ลืมหูลืมตาองโลกนี้ เป็นผู้มีกิเลสหนา โกรธขึ้นมา ย่อมฆ่ามารดาผู้ให้ชีวิตนั้น สัตว์เหล่านั้นมีตนเป็นเครื่องเปรียบเทียบ เพราะตนเป็นที่รักอย่างยิ่ง ผู้โกรธหมกมุ่นในรูปต่าง ๆ ย่อมฆ่าตนเองเพราะเหตุต่าง ๆ คือ ฆ่าตนด้วยดาบ บ้าง กินยาพิษบ้าง ใช้เชือกผูกคอตายบ้าง กระโดดลงในชอกเขาตายบ้าง คนเหล่านั้นเมื่อทำกรรม อันมีแต่ความเสื่อมและทำลายตน ก็ไม่รู้สึกรู้สีก ความเสื่อมเกิดจากความโกรธ ตามที่กล่าวมา ความโกรธนี้ เป็นบ่วงแห่งมัจจุ มีถ้าเป็นที่อยู่อาศัย โดยรูปของความโกรธ ฟังตัดความโกรธนั้นด้วยทมะ ความขมใจ คือ ปัญญา^{๖๗}

จะเห็นได้ว่าโทสะหรือความโกรธที่กล่าวมานี้จัดเป็นอกุศลมูลอย่างหนึ่ง เพราะเป็นเหตุให้เกิดความไม่ดีต่าง ๆ มากมาย อีกทั้งผู้ถูกโทสะครอบงำย่อมไม่มีเหตุผล ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่า โทสะย่อมมีพื้นฐานอยู่บนโมหะอีกด้วย ในขณะที่โกรธบุคคลจึงมักทำอะไรก็ได้โดยไร้สติ เช่น ฆ่าบิดามารดา也得 หรือแม้กระทั่งฆ่าตนเองก็ได้ เป็นต้น ในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิเทศ ท่านแสดงเหตุเกิดของความโกรธไว้ ๑๐ ประการ ดังนี้

๑. เพราะสำคัญว่า ผู้นี้ได้ทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่เรา
๒. เพราะสำคัญว่า ผู้นี้กำลังทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่เรา

^{๖๕} ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๕๖/๔๓๕.

^{๖๖} ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๕๖/๔๓๕.

^{๖๗} อง.สตตก. (ไทย) ๒๓/๖๔/๑๒๙.

๓. เพราะสำคัญว่า ผู้นี้ทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่เรา
 ๔. เพราะสำคัญว่า ผู้นี้ได้ทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่คนผู้ที่เป็นที่รักที่ชอบใจของเรา
 ๕. เพราะสำคัญว่า ผู้นี้กำลังทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่คนผู้ที่เป็นที่รักที่ชอบใจของเรา
 ๖. เพราะสำคัญว่า ผู้นี้จักทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่คนผู้เป็นที่รักที่ชอบใจของเรา
 ๗. เพราะสำคัญว่า ผู้นี้ทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่คนผู้ที่ไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบใจของเรา
 ๘. เพราะสำคัญว่า ผู้นี้กำลังทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่คนผู้ที่ไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบใจของเรา
 ๙. เพราะสำคัญว่า ผู้นี้จักทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่คนผู้ที่ไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบใจของเรา
 ๑๐. ความโกรธ เกิดขึ้นในฐานะอันไม่สมควร^{๖๘}
- และท่านได้แสดงระดับต่าง ๆ ของความโกรธไว้อีก ดังนี้

พึงทราบความโกรธมาก ความโกรธน้อย บางครั้งความโกรธเพียงทำให้ใจขุ่นมัว ไม่ถึงกับทำให้หน้าเจ้าหน้าอกรักก็มี บางครั้งความโกรธเพียงทำให้หน้าเจ้าหน้าอกรัก แต่ไม่ถึงกับทำให้ หักคางสั้นก็มี บางครั้งความโกรธเพียงทำให้คางสั้น แต่ยังไม่ถึงกับพูดคำหยาบก็มี บางครั้งความโกรธเพียงทำให้พูดคำหยาบ แต่ยังไม่ถึงกับตาขวางมองทิศมองทางก็มี บางครั้งความโกรธเพียงทำให้ตาขวางมองทิศมองทาง แต่ยังไม่ถึงคว้ามักคว้ามัดก็มี บางครั้งความโกรธเพียงทำให้คว้ามักคว้ามัด แต่ยังไม่ถึงกับเงือดเงื่อไม้และมัดก็มี บางครั้งความโกรธเพียงแค่ทำให้เงือดเงื่อไม้และมัด แต่ยังไม่ถึงลงมือฟาดฟันก็มี บางครั้งความโกรธเพียงแค่ฟาดฟัน แต่ยังไม่ถึงกับทำให้เกิดบาดแผลก็มี บางครั้งความโกรธเพียงทำให้เกิดบาดแผล แต่ยังไม่ถึงกับทำให้กระดูกหักก็มี บางครั้งความโกรธเพียงแค่ทำให้กระดูกหัก แต่ยังไม่ถึงกับทำให้อวัยวะขาดหลุดไปก็มี บางครั้งความโกรธเพียงแต่ทำให้อวัยวะขาดหลุดไป แต่ยังไม่ถึงกับทำให้เสียชีวิตก็มี บางครั้งความโกรธเพียงแต่ทำผู้อื่นให้เสียชีวิต แต่ยังไม่ถึงกับทำให้ดำรงอยู่เพื่อฆ่าตนเองก็มี เมื่อใด ความโกรธทำให้ฆ่าผู้อื่นแล้วฆ่าตนเองเสียด้วย เมื่อนั้น ความโกรธเป็นไปรุนแรงมาก ถึงความเป็นสิ่งร้ายแรงอย่างยิ่ง ความโกรธนั้นผู้ใดละได้แล้ว ตัดขาดได้แล้ว ทำให้สงบได้แล้ว ระวังได้แล้ว ทำให้เกิดขึ้นไม่ได้อีกเผาด้วยไฟคือญาณแล้ว ผู้นั้นตรัสเรียกว่าผู้ไม่โกรธ บุคคลชื่อว่าผู้ไม่โกรธ เพราะละความโกรธได้แล้ว บุคคลชื่อว่าผู้ไม่โกรธ เพราะกำหนดรู้วัตถุแห่งความโกรธได้แล้ว บุคคลชื่อว่าผู้ไม่โกรธ เพราะตัดเหตุแห่งความโกรธได้แล้ว รวมความว่าผู้ไม่โกรธ^{๖๙}

นอกจากนั้น ในนิทานสูตร พระพุทธเจ้าทรงแสดงการให้ผลของอกุศลมูลข้อโทสะไว้ ดังนี้ กรรมที่ถูกโทสะครอบงำ เกิดจากโทสะ มีโทสะเป็นแดนเกิด ย่อมให้ผลในอัตภาพที่เขาเกิด บุคคลต้องเสวยผลกรรมนั้นในขันธที่กรรมนั้นให้ผลในปัจจุบัน ในลำดับที่เกิด หรือในระยะต่อไป^{๗๐}

^{๖๘} ขุ.ม.หา. (ไทย) ๒๙/๘๕/๒๕๒-๒๕๓., อัง.นวก. (ไทย) ๒๓/๒๙/๔๙๑.

^{๖๙} ขุ.ม.หา. (ไทย) ๒๙/๘๕/๒๕๓.

^{๗๐} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๓๔/๑๘๖-๑๘๗.

๔.๑.๑.๓ โมหะ คือ ความลุ่มหลง หรือจิตที่คิดลุ่มหลง

โมหะ หมายถึงสภาพจิตที่หลงไปจากเหตุผลตามความเป็นจริง เพราะอำนาจแห่งอวิชชาที่ห่อหุ้มอยู่ในสันดาน จึงส่งผลให้บุคคลและสัตว์ทั้งหลายหลงมัวเมา ในสิ่งไม่เป็นสาระว่าเป็นสาระ แต่สิ่งที่เป็นสาระกลับมองว่าไม่มีสาระ จึงทำให้เกิดมีสภาพมึนตึนในจิตใจตราบเท่าที่ที่ยังทำลายอวิชชาไม่ได้ ความลุ่มหลงของท้าวชมพูที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องนี้ แบ่งออกได้ดังนี้

๑ ความหลงในอำนาจ กล่าวคือ ท้าวชมพูมีจิตใจลุ่มหลงว่าตนเองเป็นกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในชมพูทวีป เพราะตนเองเป็นผู้มีบุญญาธิการ อีกทั้งยังมีกษัตริย์ถึงร้อยเอ็ดนครเป็นบริวาร และเพราะความหลงนี้เป็นเหตุให้เหตุการณ์ต่าง ๆ เกิดตามมามากมาย ความลุ่มหลงในอำนาจของท้าวชมพูปรากฏในตอนที่ท้าวชมพูนั่งดูดวงจันทร์บนท้องฟ้า และให้นึกเปรียบเทียบตนเองเป็นดวงจันทร์ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดหมู่ดวงดาว และไม่มีกษัตริย์เมืองใดจะยิ่งใหญ่กว่าตน ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ รัตนมาลาฉันทน์ ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม	ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน
● วรรณิงส์เต็จประภาส โดยสิงหาษพระบรณชอร เห่นพระจรรทแจ่มอำพอร ราตรียัวรรณเพ่งปริบรุร	● วันหนึ่งเสด็จประพาส โดยสิงหาสน์พระบัญชา เห็นพระจันทร์แจ่มอำพร ราตรีวันเพ็ญ ^{๗๑} บริบูรณ์
● ทรงแรงดำมริวา จรรทแจ่มฟ้าแสงจามรุณ จามรัชแสงสัมบุรณ ประพัยพระโยมอาภาษา	● ทรงพระดำริว่า ^{๗๒} จันทร์แจ่มฟ้าแสงจามรุณ ^{๗๓} จามรัชแสงสมบุรณ์ ประไพโฉมอาภาสา
● ตัวกูคือจรรธอร ช่จอรทั่วเดาโลกา กรุงชัตติยะทุกธา ฉินนี้ครียงจักส์เม่อ	● ตัวกูคือจันทร์ ชจรทั่วดาวโลกา กรุงชัตติยะทุกธา- ฉินนี้ใครยังจักเสมอ

คำประพันธ์นี้ แสดงให้เห็นว่า ท้าวชมพูหลงคิดว่าตนเองคือผู้ยิ่งใหญ่ที่สุดในบรรดากษัตริย์ทั้งหลาย เหมือนดวงจันทร์ที่ยิ่งใหญ่ในบรรดาดวงดาว

(หน้า ๙/๔-๗)

อนึ่ง อำนาจของท้าวชมพูเริ่มปรากฏชัดเมื่อพระองค์ได้ขึ้นครองราชย์แทนพระบิดา ซึ่งปรากฏว่าพระองค์เป็นกษัตริย์ผู้มีอำนาจมาก อีกทั้งกษัตริย์ใหญ่น้อยต่างก็พากัน “ยกนัคราสโมสรว” สิ่งเหล่านี้จึงเป็นที่มาของความรู้สึกที่ว่า พระองค์เป็นกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ รัตนมาลาฉันทน์ ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม	ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน
● ไตรครองป็นจาราช เวตรสารทอิชรา เสวยราชแทนบิดา อิษรภาพเพียงอำมร	● ได้ครองปัญจาราช เวสน์สาธ ^{๗๔} อิสรา

^{๗๑} เพ็ญ หมายถึง วันเพ็ญ

^{๗๒} ดำมริ หมายถึง ดำริ

^{๗๓} จามรุณ หมายถึง งดงาม

^{๗๔} เวสน์สารท หมายถึง ที่อยู่

● กรุงไกรโยใหญ่น้อยมา	ยักนัคราสโมสร	เสวยราชแทนบิดา	อิสราภาพเพียงอัมมร ^{๗๕}
ทุกเดาทวยอ่อกอร	ถวยสุวรรณรัตน์บรรณา	● กรุงไกรใหญ่น้อยมา	ยักนัคราสโมสร
● ไหมมีกรุงโดยสู้	ท้าวชุมภูกลั้วเดชา	ทุกค้ำท้าวอกร	ถวยสุวรรณรัตน์บรรณา
ถานามขามฤธา	ไหมขามาจดจาดร่อ	● ไม่มีกรุงใดสู้	ท้าวชมพุกลั้วเดชา
		ถานามขามฤธา	ไม่สามารถจะอาจรอ

(หน้า ๖/๒-๓)

ความที่ท้าวชมพู่เป็นผู้ลุ่มหลงในอำนาจ และใช้อำนาจไปในทางเพื่อเสริมความยิ่งใหญ่ให้แก่ตนเองนี้ ก็เป็นเครื่องรับรองพระพุทธรพจน์ที่ว่า “อำนาจเป็นใหญ่ในโลก”^{๗๖} ดังปรากฏในพระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค อีสรสสูตร เทวดาตั้งประเด็นคำถาม ถ้ามพระพุทธรเจ้าว่าอะไรเป็นใหญ่ในโลก ซึ่งพระพุทธรเจ้าตรัสเฉลยว่า อำนาจเป็นใหญ่ในโลก

เพราะท้าวชมพู่เป็นผู้มีอำนาจมากอย่างนี้ กษัตริย์เมืองใด ๆ ต่างกลัวเดชา อีกทั้งท้าวชมพู่ยังมีกองทัพที่ทรงกำลัง เพราะฉะนั้นเมื่อพระองค์ปรารถนาสิ่งใด สิ่งนั้นก็ดังประสงค์ สิ่งเหล่านี้คือสิ่งที่หนุนให้พระองค์มีอำนาจมากยิ่งขึ้น เมื่อมีอำนาจล้นฟ้า อำนาจนั้นก็ยิ่งทำให้ท้าวชมพู่ลุ่มหลงมากยิ่งขึ้น ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ รัตนมาลาฉันท์ ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม		ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน	
● ชุมภูปติราช	ท้าวอังอาทฤธิมหัย	● ชมพูปติราช	ท้าวองอาจฤทธิมไทย
ดุจองค์แห่งท้าวพัย-	จิตราสุรณรับเมืองแมน	ดุจองค์แห่งท้าวไพ-	จิตราสุร ^{๗๗} รับเมืองแมน
● ทรั้งฤทธิพะลา	ปลอมปล้นฟ้าปราบดินแดน	● ทรงฤทธิพลา	ปลอมปล้นฟ้าปราบดินแดน
จักรรงค์เหลือแสน-	ญากอกรกล้าณรงค์แรง	จักรรงค์เหลือแสน-	ยากกรกล้าณรงค์แรง
● จันึกสิงดัยโต	ดั่งมนัสมโนแห่ง	● จะนิกสิงดัยโต	ดั่งมนัสมโนแห่ง
ทำฤทธิอดสำแดง	อังคอาตจิงยิ่งกรัษร	ทำฤทธิอิทธิสำแดง	องอาจจริงยิ่งไกรสร

คำประพันธ์นี้ แสดงให้เห็นว่า ความลุ่มหลงในอำนาจของท้าวชมพู่ ถึงขนาดคิดจะยกทัพไปปราบฟ้าและดิน

(หน้า ๗/๑-๓)

ความมัวเมาในอำนาจยังปรากฏชัดเจนโดยท้าวชมพู่คิดว่าตนเองคือกษัตริย์ผู้ทรงอำนาจ จึงใช้อำนาจในการข่มขู่ผู้อื่น ดังปรากฏในตอนที่ท้าวชมพู่เหาะไปตรวจเมืองบริวารของตน และได้กล่าวกะเสนาอำมาตย์ว่า หากเมืองใดไม่ยอมแสดงความสวามิภักดิ์ก็จะใช้ให้สุวรรณศรไปร่อยறுจับตัวกษัตริย์นั้นมา ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ รัตนมาลาฉันท์ ว่า

^{๗๕} อัมมร หมายถึง ผู้ไม่ตาย ในที่นี้ได้แก่เทวดา

^{๗๖} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๗๗/๘๓.

^{๗๗} ไพจิตราสุร หมายถึง ท้าวไพจิตรจอมอสูร

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม		ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน	
● ชุมภูบดีราช	พงอำมาตยทาวจาบรรณ	● ชุมพูบดีราช	ฟังอำมาตย์ท้าวจาบัลย์
เราเสด็จจรผายผัรรณ	ไปยสุธาธาณีย	เราเสด็จจรผายผัรรณ	ไปสุธาธาณีย
● เมืองดัยครัยแขงกล้า	ขัดอาดยาไหมภักฎี	● เมืองใดใครแข็งกล้า	ขัดอาญาไม่ภักดี
จักไซให้หริศรีย	ไปร่อยกัรรราชามา	จักไซให้หริศรีย	ไปร่อยกัรรราชามา

คำประพันธ์นี้ แสดงให้เห็นว่ากษัตริย์เมืองใดขัดขึ้นไม่สวามิภักดิ์ ท้าวชุมพูก็จะใช้ศรวิเศษไปร่อยหน้ามา อันเป็นการแสดงออกถึงอำนาจของตน

(หน้า ๑๐/๒-๔)

ความหลงในอำนาจของท้าวชุมพูยังปรากฏอีกในตอนที่ท้าวชุมพูเหาะผ่านเมืองราชคฤห์ของพระเจ้าพิมพิสาร มองเห็นปราสาทราชวังของพระเจ้าพิมพิสารงดงามไปด้วยรัตนะต่าง ๆ แต่เมื่อ “เหาะถึงถึงปรางค์มาศ มิเห็นนาถผู้สวา-มิโยไม่บุชา คาเคื่องแคนอุระไท้” ท้าวชุมพูก็ให้บังเกิดความโกรธแค้น ความโกรธแค้นนี้เมื่อว่ากันแล้วก็สมควรจะเกิดขึ้น เพราะมิใช่หน้าที่ ที่พระเจ้าพิมพิสารจะต้องออกมาแสดงความสวามิภักดิ์ต่อใคร ๆ แม้กระทั่งต่อท้าวชุมพูเอง หรือแม้กษัตริย์เมืองใด ๆ ก็ไม่มีเหตุอันควรที่จะต้องแสดงความสวามิภักดิ์ต่อท้าวชุมพูนอกเสียจากว่าท้าวชุมพูไปใช้อำนาจข่มเหงบังคับ เพราะฉะนั้นความโกรธแค้นที่เกิดขึ้นนี้เพราะมีโมหะคือความลุ่มหลงในอำนาจเป็นฐานนั่นเอง ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ รัตนมาลาฉันท ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม		ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน	
● ทาวทอดพระเนตรณัฐล	ปรางฆปราสาทอรณณหีมา	● ท้าวทอดพระเนตรณัฐล	ปรางค์ปราสาทอันมหีมา
โคมเทียรประทีปชวาลา	ก่ตามตั้งไวเปนแถว	โคมเทียนประทีปชวาลา ^{๗๘}	ก็ตามตั้งไว้เป็นแถว
● ดุสว่างกระจ่างแจ้ง	ทั้งที่อาชนวาวแว้ว	● ดุสว่างกระจ่างแจ้ง	ทั้งที่อาสน์นิवासแว้ว
จับรับกับสิริแก้ว	วิเชียรปลีกภักฤกแสง	จับรับกับสิริแก้ว	วิเชียรปลีกพิลึกแสง
● เมืองกว้างขวางหลัณนัย	ตริกนิกไนยกัรมัลแคลง	● เมืองกว้างขวางหลับไณ	ตริกนิกไนยกัรมลแคลง
ทาวนียังมีแจง	ไนยสำนึกนินครา	ทาวนียังมีแจง	ไนสำนึกนินครา
● เหาะถึงถึงปรางมาศ	มียเหนนาถผู้สวา-	● เหาะถึงถึงปรางค์มาศ	มิเห็นนาถผู้สวา-
หมีญ์ไม่บุชา	คาเคื่องแคนอุระไทย	หมีโยไม่บุชา	คาเคื่องแคนอุระไท้

(หน้า ๑๑/๒-๖)

๒. ความหลงในขัตติยมานะ และเกียรติยศของตนเอง ท้าวชุมพูเป็นกษัตริย์ที่หลงในเกียรติยศของตนเอง จะเห็นได้ว่า “พระองค์ทรงพระจิตรนา ควรเสด็จโดยอากาศา ตำพระเดชฤทธาไปแต่องค์ ● พระเกียรติยศหรือคง ไม่ประเสริฐแลแก่ขัตติวงศ์ อันอิสราภาพในโกคา” อีกทั้งความ

^{๗๘} ชะวาลา หมายถึง เครื่องตามไฟแบบแขวน

ถือตัวว่าตนเองคือกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่แห่งชมพูทวีป เมื่อจำเป็นต้องเดินทางไปเข้าเฝ้าพระธรรมราชา ก็คิดว่าหากไปเพียงลำพังก็จะไม่สมเกียรติของตนเอง จึงได้สั่งได้อำมาตย์จัดเตรียมกระบวนทัพอย่างยิ่งใหญ่ซึ่งประกอบด้วยเสนาสีหมีนแห่น้าหลัง เพื่อให้สมเกียรติ ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ ชินวร ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม	ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน
● พระองค์ทรงพระจิตรณา ครันเสด็จโดยอาภาษา	● พระองค์ทรงพระจิตรณา ครวเสด็จโดยอาภาสา
● ตาพระเดชฤทัยแต่องค์	● ตาพระเดชฤทัยไปแต่องค์
● ภาระเกียรติยศห่าดั่ง ไหมประเสริฐแลแก้ขัดติวงค์	● พระเกียรติยศหรือคง ไม่ประเสริฐแลแก้ขัดติวงค์
● อรรอิษระภาพนัยโมคา	● อันอิสรภาพในโมคา
● คิดแล้วท้าวตรัสแก่สุรเสหนา ตรวดจตุรงค์โยธา	● คิดแล้วท้าวตรัสแก่สุรเสหนา^{๗๙} ตรวดจตุรงค์โยธา
● ภาวกท่วยหารกล้านรงค์แรง	● พวกท่วยหาญกล้านรงค์แรง
● ขางดงกรณฤธิ์คำแหง ม้ามิงวิงรพทัพบาแซง	● ข้างดั่ง^{๘๐}กัณฤทธิกาแหง ม้ามิงวิงรบพบท้าวแซง
● ราษฎร์เร่รุกรานรีบรับ	● ราษฎร์เร่รุกรานรีบรับ
● ภัลป์ภูษิตาเขาประสับ หมูอะรินราชภูตร่หลัก	● พลบถ^{๘๑}จัดเท่าเข้าประสับ หมู่อรินณราชภูตร่ระ
● หนีภายแกลฤธิ์พะลง	● หลบ หนีพ่ายแพ้ฤทธิพะลง
● เสหนาสีหมีนแห่น้าหลัง ชายชวากกล้านรงค์ฤธิ์	● เสหนาสีหมีนแห่น้าหลัง ชายชวากกล้านรงค์ฤทธิ
● หวง อาจสงหารราชพัยรีย	● หวัง อาจสังหารราชไพร

คำประพันธ์นี้ แสดงให้เห็นความหลงในชัตติยมานะของตน

(หน้า ๖๒/๑-๕)

นอกจากนั้น ความหลงในชัตติยมานะของท้าวชมพูยังปรากฏอีกในตอน เมื่อพระนางพิมพรมเหสีทราบท้าวชมพูจะยกทัพ จึงรีบไปเข้าเฝ้าพร้อมทั้งกล่าวคัดค้านว่าท้าวชมพูไม่ควรเร่งด่วนยกทัพไปเฉพาะแต่เมืองปัญจา แต่ควรรอให้กษัตริย์ทั้งร้อยเอ็ดเมืองซึ่งเป็นเมืองบริวารมาพร้อมกันแล้วค่อยยกทัพไป พร้อมทั้งยังยกเหตุผลประกอบอีกว่า “*มักเร็วได้ยากเพราะด่วน ช้า ๆ จึงควร คิดการณ์รงค์จึงดี*” ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ ราชานิลาปลั่งนาง ว่า

คำในวรรณกรรม	คำในปัจจุบัน
● ภาระเอ๋ยไหมควรมาเคื่อง ค่อยจ้ชอยู่เมือง	● พระเอ๋ยไม่ควรมาเคื่อง ค่อยงคอยู่เมือง
● แต่งกายให้หลายราตรี	● แต่งกายให้หลายราตรี
● เมืองรงทงเอกโทตรี	● เมืองรังทั้งเอกโทตรี
● ข้าซรรทบุรีย	● ข้าซันทบุรี
● จะใดเขามาภรรอมกรณ	● จะได้เข้ามาพร้อมกัน
● ยกใจจตุรงค์แขงชรณ	● ต่อด้วยภัยยรรณ

^{๗๙} สุรเสหนา หมายถึง เสนาคนกล้า

^{๘๐} ข้างดั่ง หมายถึง ข้างที่อยู่ในทัพหน้าของกระบวนทัพ

^{๘๑} พลบถ หมายถึง พลเดินเท้า

ณรินทึงชิงชัย		● ยกโยจัดตุงค์แข็งขัน	ต่อด้วยภยันต์ ^{๘๒}
● ครึ่งนัยกระเสด็จไป	แต่กับภัลนัย	นรินทึงชิงชัย	
ปรณจาลราษฏาควน		● ครึ่งนี้พระเสด็จไป	แต่กับพลใน
● มักเร็วไดยากเภาะควน	ข้า ๒ จึงควน	ปัญจาลราษฏาควน	
คิตการณรังคจิงตีย		● มักเร็วไดยากเพราะควน	ข้า ๆ จึงควร
		คิตการณรงค์จิงดี	

คำประพันธ์นี้ แสดงให้เห็นว่าพระนางพิมพรได้ทักท้วงมิให้ท้าวชมพู่ทำอะไรด้วยความวู่วาม
(หน้า ๖๔/๒-๕)

จากบทประพันธ์ข้างต้นจะเห็นได้ว่า พระนางพิมพรพยายามเตือนสติท้าวชมพู่ว่าไม่ควรลุอำนาจแกโทสะ ให้อยู่เมืองไม่ควรจะรีบร้อนยกทัพออกไป เพราะหากท้าวชมพู่ค่อยดอยู่เมืองตามคำแนะนำของพระนางพิมพร แล้วค่อยคิดไตร่ตรองใคร่ครวญด้วยสติ พระองค์อาจจะมีวิธีการที่แยบยลมากกว่านี้ แต่ท้าวชมพู่ผู้ถือชัฏติยามานะว่าตนเองคือกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ในชมพูทวีป จึงไม่ให้ความสำคัญต่อเสียงของสตรี ฉะนั้นพระองค์จึงตอบพระนางพิมพรไปว่าถ้าหากมันไม่ไปตามที่รับปากไว้ ทูตนั้นก็จักกลับมาทำให้ตนเองได้รับความอับอายอีก พร้อมให้เหตุผลอีกว่า “ผิคนักหักหาญกับนาย แม้นชีพฉิบหาย จะให้ไพร่ยำจำใจ” ซึ่งก็หมายความว่า แม้จะรบกับนายจนตัวตาย ก็ยังมีเกียรติกว่าจะให้ไพร่มาอย่าอี อีกทั้งพระธรรมราชาถึงแม้จะมีรีพลมากมายปานจะดวงสมุทรแต่ก็คงไม่เกินความสามารถของศรวิเศษ จักร เกือกแก้ว ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ ราชานิลาปลั่งนาง ว่า

คำในวรรณกรรม		คำในปัจจุบัน	
● แก้วภวานีถึงฟง	นุชนังจิงยัง	● แก้วพื่อนี้ถึงฟง	นุชนัง ^{๘๓} จิงยัง
ดูอาณภาพทูตา		ดูอาณภาพทูตดา	
● โหมบัยจักเตาตามมา	ท่าเร้าโดยซา-	● ไม่ไปจักเต้าตามมา	ท่าเราโดยสา-
หัชให้เรียนนียไดอาย		หัสให้เรียนนี้ไดอาย	
● ผิคนักหักหาญกับนาย	แมนชีพฉิบหาย	● ผิคนักหักหาญกับนาย ^{๘๔}	แมนชีพฉิบหาย
จะให้ไพร่ยำจำใจ		จะให้ไพร่ยำ ^{๘๕} จำใจ	
● รียภัลตวงสมุทรตราตรัย	จะสาที่ยนัย	● รีพลตวงสมุทร ^{๘๖} ตราตรัย ^{๘๗}	จะสา ^{๘๘} ที่ไหน
แกษรศรชันคจักกรา			

^{๘๒} หมายถึง ภยันตราย

^{๘๓} นุชนัง หมายถึง นุชอนงค์ นางอันเป็นที่รัก

^{๘๔} นาย ในความหมายภาคใต้ หมายถึง ผู้มีอำนาจเหนือกว่า

^{๘๕} ยำ หมายถึง ย่ำยี

^{๘๖} ตวงสมุทร หมายถึง มีมากมายขนาดตวงมหาสมุทร

^{๘๗} ตราตรัย หมายถึง ตรวจนับได้

^{๘๘} สา ภาษาใต้ หมายถึง รู้สึก

● เกือกแก้วมณีฤทธา ไหมใดเจตนา
แกกลักรัจจุรงค์

แก่ศรศรจักรา
● เกือกแก้วมณีฤทธา ไม่ได้เจตนา
แก่พลไพร่จตุรงค์

คำประพันธ์นี้แสดงให้เห็นว่า ท้าวชมพู่เชื่อมั่นว่าอาวุธวิเศษของตนสามารถเอาชนะรีพล
จำนวนมากมากของพระธรรมราชาได้ อันแสดงถึงการหลงในอำนาจนั่นเอง

(หน้า ๖๕/๑-๕)

เมื่อท้าวชมพู่แสดงฤทธิ์พ่ายแพ้ต่อพระธรรมราชา พระยาชมพู่ไม่ยอมไหว้พระธรรม
ราชาตามที่ได้ตกลงกันไว้ จึงได้มีการกล่าววาจาโต้ตอบกัน ซึ่งแม้ว่าท้าวชมพู่จะเป็นผู้ผิดคำพูดแต่ด้วย
ความหลงคิดว่าตนเองคือผู้ยิ่งใหญ่และจะไม่ยอมแสดงความเคารพผู้ใดโดยเด็ดขาด จึงได้กล่าววาจา
ท้าทายพระธรรมราชาว่า ตนจะขอยอมตายดีกว่าจะยกมือไหว้พระธรรมราชา โดยเปรียบเทียบว่า
ตนเองนั้นเหมือนจามรีที่แม้จะตายก็ไม่ยอมให้ให้เส้นขนหล่นแม้เพียงเส้นเดียว “ดังจามจรีป่า ยัง
สงวนยศลา สุ่มรณาสัน มิให้เส้นขน หล่นขาดสักอัน เรารอภิวาหนั้น อย่าพึงสงสัย” ซึ่งแสดงให้เห็นว่า
ท้าวชมพู่เป็นผู้ลุ่มหลงในชัตติยมานะอย่างที่สุด ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ สุรางคนางค์ ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม

● ทำมาชาฎิกรัษัทร ถึงมาตว่าภริษ แต่เดียวเอกา
สุเสียชีวาด ของอาตรมานา บังการระวา
เคารพไหว้ครัน
● ดังจามจรีป่า ยงสงวนยศลา สุ่มรณาสรรณ
มิให้เส้นขน หล่นขาดสักอรรณ เรารอภิวาหนน
อย่าพึงสงสัย

ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน

● ธรรมชาติกระษัตริย์ ถึงมาตว่าพลัด แต่เดียวเอกา
สุเสียชีวาทม์ ของอาตมาหนา บังการระวา
เคารพไหว้ครัน
● ดังจามจรีป่า ยังสงวนยศลา สุ่มรณาสัน
มิให้เส้นขน หล่นขาดสักอัน เรารอภิวาหนั้น
อย่าพึงสงสัย

คำประพันธ์นี้ แสดงให้เห็นความหลงในชัตติยมานะของตน

(หน้า ๑๐๘/๓-๖)

๓. มีความลุ่มหลงในกามคุณ ท้าวชมพู่มีความลุ่มหลงในความงามของสตรี ดัง
ปรากฏในตอนที่ท้าวชมพู่เดินทางเข้าไปในเมืองของพระธรรมราชา และได้เห็นเหล่านางฟ้าชาวสวรรค์
ที่แปลงกายมาเป็นแม่ค้าชาวตลาด ไม่ว่าจะเป็นนางวิมาลา นางคนธรรพ์ นางไม้ และนางสุนันทา ล้วน
แต่มีความงามทั้งสิ้น จนท้าวชมพู่เกิดความหลงใหลในความงามของสตรีเหล่านั้น ยังคิดว่าอีกว่าแม่ค้า
เหล่านั้นยิ่งกว่าพระนางพิมพรหมเหสีของตนเสียอีก ดังจะเห็นได้ว่า

เมื่อเจอนางวิมาลา ท้าวชมพู่ก็ “ให้จิตคิดประดิพันธ์ หวันไหวราคมโนน” ดัง
ตัวอย่าง ภาพยยานี ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม

ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน

● มลักโณมวิมาลา	นาศินาฏเจ้ากำหนัร	● มลัก ^{๘๙} โณมวิมาลา	นาศินาฏเจ้ากำนัล
ให้จิตคิดปฏิพรรณ	หรรณไหวยราคในมโน	ให้จิตคิดประติพันธ์	หวั่นไหวราค ^{๙๐} ในมโน
● คิดนัยพระทัยตรี	นึกว่านางสุนธโร	● คิดในพระทัยตริก	นึกว่านางสุนทโร
ยังยอดนาฏกัลป์โย	มเหสีราชแห่งเรา	ยังยอดนางกัลลโย	มเหสีราชแห่งเรา

(หน้า ๘๖/๒-๔)

เมื่อเจอนางคนธรรพ์ซึ่งงามชนิด “*เฉิดโฉมประโลมราคา*” ท้าวชมพูก็นึก
“*พระทัย ๕ คิดคำนึงงาม*” ดังตัวอย่าง ภาพยานี้ ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม		ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน	
● ยัลรูปของนางคันธรร	คันท์ภ้อรรขายมัตถะมงงษา	● ยัลรูปนางคนธรรพ์	คนธรรพ์อันขายมัจฉะมังสา
เฉิดโฉมประโลมราคา	ภระทัยทิดคำนึงงาม	เฉิดโฉมประโลมราคา	พระทัย ๕ คิดคำนึงงาม

คำประพันธ์นี้ แสดงให้การหลงในกามคุณของท้าวชมพู

(หน้า ๘๖/๕-๖)

เมื่อเจอนางไพรเจ้าป่ากำลังขายผลไม้อยู่ ท้าวชมพูก็นึก “*ตริกในพระทัยหน่วง ในกา
เมแสนหึง*” ดังตัวอย่าง ภาพยานี้ ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม		ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน	
● เหนนางพริยเจ้าปา	ขายผลล่าช่อชุกพวง	● เห็นนางไพรเจ้าป่า	ขายผลล่าช่อชุก ^{๙๑} พวง
ตริกนัยพระทัยหน่วง	นัยกามะสนั่นหึง	ตริกในพระทัยหน่วง	ในกามะสนั่นหึง

คำประพันธ์นี้ แสดงให้การหลงในกามคุณของท้าวชมพู

(หน้า ๘๗/๒-๓)

เมื่อเห็นนางสุนันทา และเหล่านางสาวสวรรค์ ท้าวชมพูก็นึก “*มีจิตคิดประติพันธ์ ศรี
เสาวภาคย์ยั่วราคา*” และยังคงนึกอีกว่า “*เจ้านี้กระไรหนอ ลออย่างยิ่งพิมพรอา*” ซึ่งหมายความว่าหญิงนี้
ช่างงามกว่ามเหสีของตนเสียอีก ดังตัวอย่าง ภาพยานี้ ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม		ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน	
● เหนนางสุนันทา	กับกัลยาแสนสาวสวรรค์	● เห็นนางสุนันทา	กับกัลยาแสนสาวสวรรค์
มีจิตคิดปฏิพรรณ	ศีรเสาวภาคย์ยั่วราคา	มีจิตคิดประติพันธ์	สิ้นเสาวภาคย์ ^{๙๒} ยั่วราคา
● เจานี้กะไทรหน่อ	ลออย่างยิ่งกิมพรอา	● เจานี้กระไรหนอ	ลออย่างยิ่งกิมพรอา
เอกอัครองค์ฉายา	นางนัยหามองค์แห่งเรา		

^{๘๙} มลัก หมายถึง มอง^{๙๐} ราค หมายถึง ราคะ^{๙๑} ชุก หมายถึง ดอก^{๙๒} เสาวภาคย์ หมายถึง ความงดงาม

เอกอัครราชทูตฯ นางในห้ามองค์แห่งเรา

คำประพันธ์นี้ แสดงให้การหลงในกามคุณของท้าวชมพู

(หน้า ๘๗/๖-๗)

เมื่อเจอนางนาคีกำลังตักน้ำอยู่ ท้าวชมพูก็ “ยลรูปเบญจกามกวน นวลละเหพาเพราพริ้มตา” ดังตัวอย่าง ภาพยานี้ ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม

- เหนื่อนาคีตัก ชลเชียนักเป็นหลายเหล่า
- เนิตโถมตามกามเกล้า เส้าภาคภิชพิงสงวน
- มาใช้เป็นทาสีรย ตักวารีนิฤาควน
- ยลรูปเบ้นจะกามกวน นวลละเหพาเพราพริมตา

ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน

- เห็นนางนาคีตัก ชลเชียนักเป็นสายเหล่า
- เนิตโถมตามกามเกล้า^{๙๓} เส้าภาคภิชพิศ^{๙๔}พิงสงวน
- มาใช้เป็นทาสี ตักวารีนี้หรือควร
- ยลรูปเบญจกามกวน นวลละเหพา^{๙๕}เพราพริ้มตา

คำประพันธ์นี้ แสดงให้การหลงในกามคุณของท้าวชมพู

(๘๘/๑-๒)

จากบทประพันธ์ที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นปริมาณความหลงในกามคุณของท้าวชมพู โดยเฉพาะความงามด้านรูป ซึ่งหายุดีอยู่กับความงามของหญิงคนใดคนหนึ่งไม่ เมื่อเจอหญิงงามผู้ใดก็มักมีจิตใจวามหลงไหลไปกับความงามของหญิงผู้นั้น แม้กระทั่งเจอนางนาคแปลงซึ่งกำลังตักน้ำอยู่ท้าวชมพูก็มีวาทะ “ยลรูปเบญจกามกวน นวลละเหพาเพราพริ้มตา” จริงอยู่ แม้บุรุษปุณฺณชนผู้ได้ประสบพบเจอหญิงงามไม่ว่าจะอยู่ในสถานที่ใด หรืออยู่ในอิริยาบถใดก็มักปล่อยใจให้หลงไปกับความงามของหญิงนั้น แม้จะดูว่าเป็นเรื่องธรรมดาที่บุรุษจะหลงไหลในความงามของสตรี แต่สำหรับท้าวชมพูซึ่งทรง “มีพระมเหสีโสมฉิน นามเยาว์ยุพิน นพรัตน์สวัสดิ์วิมล” อยู่แล้ว และทรงครอบครองนางสนมมากมาย อย่างชนิด “ชมชื่นมีนสัพพันนาง” อยู่ในวัง ดูจะไม่ใช่ว่าเรื่องธรรมดา เพราะฉะนั้นจากบทประพันธ์ดังกล่าว นอกจากผู้แต่งจะแสดงให้เห็นความหลงในกามคุณแล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงความไม่รู้จักพอในกามคุณของท้าวชมพูอีกด้วย

อนึ่ง อาการที่หญิงเหล่านี้มีความงามชนิด “ให้จิตคิดประติพจน์ หวันไหวราคมโนใน” และ “เณตโถมประโลมราคา” ส่งผลให้ท้าวชมพูหลงไหลไปกับความงามของหญิงเหล่านั้น ในปฐมพันธุสูตร และทุติยพันธุสูตร พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย อัฐกนิบาต พระพุทธเจ้าก็ได้ตรัสว่า สตรีสามารถผูกใจของบุรุษไว้ด้วยอาการ ๘ อย่าง ดังนี้

๑. สตรียอมผูกบุรุษไว้ด้วยรูป

๒. สตรียอมผูกบุรุษไว้ด้วยรอยยิ้ม

^{๙๓} กามเกล้า หมายถึง ถูกกามผูกพัน^{๙๔} พิศ หมายถึง ดู^{๙๕} นวลละเห หมายถึง นวลละหง จดตาม

๓. สตรียอมผูกบวชไว้ด้วยวาจา
๔. สตรียอมผูกบวชไว้ด้วยมารยาท
๕. สตรียอมผูกบวชไว้ด้วยดอกไม้หรือผลไม้ที่หักมาจากป่า
๖. สตรียอมผูกบวชไว้ด้วยกลืน
๗. สตรียอมผูกบวชไว้ด้วยรส
๘. สตรียอมผูกบวชไว้ด้วยผัสสะ^{๙๖}

ในขณะเดียวกัน

๑. บวชยอมผูกสตรีไว้ด้วยรูป
๒. บวชยอมผูกสตรีไว้ด้วยรอยยิ้ม
๓. บวชยอมผูกสตรีไว้ด้วยวาจา
๔. บวชยอมผูกสตรีไว้ด้วยมารยาท
๕. บวชยอมผูกสตรีไว้ด้วยดอกไม้หรือผลไม้ที่หักมาจากป่า
๖. บวชยอมผูกสตรีไว้ด้วยกลืน
๗. บวชยอมผูกสตรีไว้ด้วยรส
๘. บวชยอมผูกสตรีไว้ด้วยผัสสะ^{๙๗}

๔. ความไร้สัจจะ ท้าวชมพูเป็นผู้ที่ไม่รักษาสัจจะ อุปนิสัยข้อนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากการที่ท้าวชมพูเป็นผู้ลุ่มหลงในชตติยมานะและเกียรติยศของตนเอง โดยคิดว่าตนเองคือกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ที่สุด ดังปรากฏในตอนพระราชทูตแสดงฤทธิ์จุดไฟเผาเมืองปัญจา เพราะท้าวชมพูไม่ยอมเดินทางไปเข้าเฝ้าพระธรรมราชา จนท้าวชมพูเกิดความหวาดกลัวจึงขอร้องให้ราชทูตดับไฟพร้อมทั้งรับปากว่าจะยอมเดินทางไปเข้าเฝ้าพระธรรมราชา แต่ครั้งราชทูตดับไฟแล้ว ท้าวชมพูกลับปิดพลับไม่ยอมทำตามที่ได้ตกลงกันไว้ ดังนี้

ราชทูตรับปากว่าจะดับไฟ ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ พิลาปราบ ว่า

● ถ้าท่านจักบัย บันดาที่อพย เราไหมเสียหนอ	● ถ้าท่านจักไป บรรดาทอไฟ เราไหมเสียหนอ
ข้าเองจักไซ ให้ใดหลายต่อ ถ้าไหมอยู่ต่อ	ข้าเองจักไซ ให้ได้หลายต่อ ถ้าไม่ย่อท้อ
เกลิงรีบนิบหาย	เพลิงรีบนิบหาย
.....	
● สุขัมปฏี ฟังคำราชี โหมมีสตรยา	● สุขัมบดี ฟังคำราชี ไม่มีสตรยา
จึงย้อนผอนให้ โหมขึ้นวาจา มีเทวะบันชา	จึงย้อนผอนให้ ไม่ขึ้นวาจา มีเทวะบัญชา
ดับไฟนัยกาล	ดับไฟในกาฬ

(หน้า ๔๐/๖-๗, ๔๑/๒-๓)

^{๙๖} อง.อฎฐก. (ไทย) ๒๓/๑๗/๒๔๔.

^{๙๗} อง.อฎฐก. (ไทย) ๒๓/๑๘/๒๔๕., และดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน อง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๑/๑-๒.

ท้าวชมพู่ไม่รับปากตามที่ตกลงกันได้ไว้ ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ พิลาปราบ ว่า

● ราชาสต์พ คีนวจากลับ ปรงอบรายมาย
ว่าเปนทูตดา จักมากวนกาย ช่มเห้งชเน้งราย
เร้านี้ใหม่ปัย

● ราชาสต์บ คีนวจากลับ ประกอบรายมาย^{๙๘}
วาเป็นทูตดา จักมากวนกาย ช่มเห้งชะเน้งราย^{๙๙}
เรานี้ไม่ไป

(หน้า ๔๑/๖-๗)

ถูกราชทูตกล่าวหาว่าเป็นคนไร้สัจจะ เป็นคนฉลาดแกมโกง และว่า เป็นคน
หลอกลวงดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ พิลาปราบ ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม

● สุขัมปฏินท จิงว่าณรินทร ทานนินนัย
เปนคั่นภาลา ทานท่าท่หญ่หัย สัตรยาหาใหม่
ครัยนับวาดีย
● มาทำทายอัย ลวงให้ดับไฟ ลูกกลามธานี
ว่าเม้ราชา เณกาฉลาดดีย พระญายางนัย
เราใหม่วรรณทา

● อัมรินทว่า ชุมภูราชา นีสำนวนขรรณ
ปัดพอปดลวง ทวงทียครับครัน จิตเณกรณ
ปัยหญ่ใหม่ปัย

ถอดคำเป็นภาษาในปัจจุบัน

● สุขัมบดินทร์ จิงว่าณรินทร์ ทานนินเณ
เป็นคนพาลา ทานท่าหรือไร สัตยาหาไม่
ใครนับว่าดี

● มาทำทายไย ลวงให้ดับไฟ ลูกกลามธานี
ว่าเหม^{๑๐๐}ราชา เณกาฉลาดดี พระยาอย่างนี้
เราไม่วันทา

● อัมรินทว่า ชุมพูราชา นีสำนวน^{๑๐๑}ขัน
ปดล่อปดลวง ทวงที่ครับครัน จะได้เห็นกัน
ไปหรือไม่ไป

คำประพันธ์เหล่านี้แสดงให้เห็นว่า ท้าวชมพู่เป็นคนไร้สัจจะ เป็นคนหลอกลวง ซึ่งเป็นผล
มาจากการที่ท้าวชมพู่หลงในอำนาจว่าตนคือผู้ยิ่งใหญ่ จึงไม่ยอมไหว้ราชทูตตามที่ตกลงกันได้ไว้

(หน้า ๔๒/๑-๓, ๔-๕)

ความไร้สัจจะของท้าวชมพู่ยังปรากฏอีก ในตอนที่เข้าเฝ้าพระธรรมราชา และได้
แสดงฤทธิ์ต่อสู้กัน แต่ท้าวชมพู่เป็นฝ่ายพ่ายแพ้ ท้าวชมพู่กล่าวว่าที่ตนแพ้เพราะรบกันในที่ของพระ
ธรรมราชา พระธรรมราชาจึงกล่าวว่า ในครั้งที่ท้าวชมพู่แพ้แก่ราชทูตเหตุใดท้าวชมพู่จึงเป็นฝ่ายพ่าย
แพ้ ทั้งที่รบกันในเมืองของท้าวชมพู่ ต่อจากนั้นพระธรรมราชาจึงทำว่าท้าวชมพู่มีฤทธิ์อย่างใดก็ได้ให้
แสดงออกมาสู้กัน โดยตกลงกันว่า “ท่านทำวิฤทธิประหาร โดยนุประการ สิ่งใดตามเจตนา เมื่อท่าน
แพ้ฤทธิพลา ท่านจงวันทา เราตามคำมั่นขันซี” ซึ่งท้าวชมพู่ก็รับปากเป็นมั่นเหมาะว่า “เป็นใดมี ถ้า

^{๙๘} รามาย หมายถึง พุฒไม่ยอมจบสิ้น

^{๙๙} ชะเน้งราย หมายถึง ช่มเห้งชะเน้งราย รังแก เบียดเบียน

^{๑๐๐} เหม หมายถึง คำอุทานที่เปล่งออกมาด้วยความโกรธ

^{๑๐๑} สำนวน หมายถึง สำนวน

แพ้แล้วจักวันทา” เมื่อทั้งสองฝ่ายแสดงฤทธิ์ต่อสู้กันถึง ๓ ครั้ง ปรากฏว่าท้าวชมพูเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ทุกครั้ง แต่แทนที่จะทำตามข้อตกลงที่ให้กันไว้ ท้าวชมพูกลับผิดสัจจะคือไม่ยอมไหว้พระธรรมราชา ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ เยสันตา ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม	ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน
● ชมภูมิมิจิตรธรรมา จิงกลาวว่าดูหาราชา ภูมิมิจิตยที่นัยสนาม	● ชมพูมิติมิจิตรนา จิงกล่าวว่าดูหาราชา ภูมิตี ^{๑๐๒} มิจิตยที่นสนาม
● เหตุว่าท่านเน้านัยคาม เขตณิเร้าแซ่ขาม คุณฤธินามจิงเสียมสุน	● เหตุว่าท่านเนาในคาม เขตนี้เร้าแซ่ขาม คุณฤทธินามจิงเสียมสุน
● ถ้ายูปรจรรจาฯเพิ่มพูล ท่านจากณิเวศนักรกุล กัจสุนสวัชยัยยง	● ถ้ายูปรจรรจาฯเพิ่มพูน ท่านจากนิเวศนักรกุล กัจจะสุนสวัชยัยยัง ^{๑๐๓}
● แม้นเร้าอุยูนัยอัยสุริยโกคง ท่านกัจแพฤทธิพะลง แกเร้าณิมงดงเหนมา	● แม้นเราอยู่ในอัยสุริยโกคง ท่านกัจแพฤทธิพะลง แกเร้านิมงดงเห็นมา

คำประพันธ์นี้ แสดงให้เห็นว่าแม้ท้าวชมพูจะเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ (ซึ่งต้องยอมไหว้พระธรรมราชา) แต่ก็อ้างว่าเพราะรบกันนอกถิ่นตนจึงเป็นฝ่ายพ่ายแพ้

(หน้า ๑๐๖/๑-๔)

เมื่อท้าวชมพูแสดงอาการของบุรุษผู้ขี้แพ้วจนตีเช่นนั้น พระธรรมราชาจึงตรัสว่าบุคคลผู้มักกล่าวคำเท็จเช่นนี้ตายไปจะต้องตกนรก และต้องถูกไฟนรกไหม้โอษฐ์กลายเป็นเปรตปากเน่าเหม็น ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ สุธางคางค์ ว่า

● มุสาสัพโณ อักคิณิริโย จักไหมโอเช้น ตายตักณักรักขง จีรงนารเปน เปรตปากเน่าเหม้น เชือนควาเซลา	● มุสาสัพโณ อักคิณิริโย จักไหมโอษฐ์เชื้อน ตายตก นรกขัง จีรงนารเปน เปรตปากเน่าเหม้น เชือนควา เขฬา ^{๑๐๔}

(หน้า ๑๐๗/๖-๗)

แต่ท้าวชมพูผู้ “ยังไม่สดับรู้ ด้วยโทษคุณา กุศลอักกุศล” อีกทั้งในใจก็ยัง “มีดมนมนัสสา” ถูกโมหะครอบงำ มิใยที่พระธรรมราชาจะกล่าวเตือนให้เห็นโทษในนรก กลับกล้าย้อนพระธรรมราชาว่าไฟนรกที่ไหนดจะมาเผาเผาโอษฐ์ตนเอง ถ้ามีก็ให้ไฟนั้นเร่งมาเผาเถิด ถ้าไม่มีก็แสดงว่าพระธรรมราชานั้นแหละเป็นผู้กล่าวคำเท็จ ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ สุธางคางค์ ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม	ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน
● ดุราชาทาว ธิยราชท่านเจ้า ว่าณิริยงพย	● ดุราชาท้าว ธิราชท่านเจ้า ว่าณิริยงภัย

^{๑๐๒} ภูมิตี หมายถึง พระราชา ในที่นี้หมายถึงพระธรรมราชา

^{๑๐๓} ชัยยัง หมายถึง ชัยชนะ

^{๑๐๔} เขฬา หมายถึง น้ำลาย

ซึ่งจักมาเฝ้า เร้านี้ยงสังสัย จมาเป็นเปลวไฟ
 เฝ้าโอษฐ์แห่งเรา
 ● เร่งมาเฝ้าไหม อักคิหามีได้ มุษาเสียเปล่า
 ภาเร้าสับปลับ พัยกลับไหมเอ้า พัยณรักไหมเฝ้า
 ทานทาวมุษา

ซึ่งจักมากเฝ้า เร้านี้ยงสังสัย จะมาเป็นเปลวไฟ
 เฝ้าโอษฐ์แห่งเรา
 ● เร่งมาเฝ้าไหม อักคิหามีได้ มุษาเสียเปล่า
 ถ้าเร้าสับปลับ^{๑๐๕} ไฟกลับไหมเอ้า ไฟนรกไหมเฝ้า
 ทานทาวมุษา

คำประพันธ์นี้แสดงให้เห็นว่า แม้พระธรรมราชาจะแสดงว่าไฟนรกจะเผาเฝ้าโอษฐ์ของผู้กล่าวมุสา แต่ท้าวชมพูก็กกลับย้อนว่าพระธรรมราชาต่างหากคือผู้กล่าวเท็จ

(หน้า ๑๐๘/๑-๓)

โดยสรุปแล้ว ประเด็นเกี่ยวกับโมหะ หรือความหลงนั้น หมายถึงความรู้ความคิดที่ไม่ถูกต้องตามความเป็นจริง ความหลงนี้ เห็นจะพอเปรียบเทียบกับยาดำ คือมีแทรกอยู่ในกิเลสทุกกอง ทุกประเภท ทั้งหยาบสุดจนถึงละเอียดสุด พุดให้ถูกก็คือความหลง หรือคือโมหะเป็นเหตุให้เกิดกิเลสทั้งปวง เป็นพื้นฐานของกิเลสทั้งปวง จะเห็นได้ว่าโมหะ หรือตัวความหลงของท้าวชมพู่ ไม่ว่าจะเป็นความหลงในอำนาจ ความมัวเมาในชตติยมานะ ความมัวเมาในกามคุณ หรือแม้กระทั่งการไม่รักษาสัจจะ ซึ่งรวมถึงโลภะและโทสะ ล้วนแต่มีพื้นฐานมาจากโมหะทั้งสิ้น

จากพฤติกรรมด้านโมหะของท้าวชมพู่จึงจัดได้ว่าเป็นมลทินภายใน ดังปรากฏพระพุทธรพจน์ใน พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิเทศว่า โมหะเป็นมลทินภายใน ก่อให้เกิดสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ โมหะทำให้จิตกำเริบ โมหะเป็นภัยที่เกิดภายใน คนส่วนมากไม่รู้จักภัยนั้น คนหลงไม่รู้จักภัยนั้น คนหลงไม่รู้จักผล คนหลงไม่รู้จักเหตุ ความหลงครอบงำจนเมื่อใด ความมีตบอดย่อมมีเมื่อนั้น^{๑๐๖}

และที่ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาตว่า

โมหะเป็นอกุศลมูล ซึ่งเป็นรากเหง้าของอกุศลทั้งปวง โมหะจัดเป็นอกุศลมูล คือกรรมที่บุคคลผู้มีโมหะทำทางกาย วาจา และใจ แม้กรรมของบุคคลผู้มีโมหะ ถูกโมหะครอบงำ มีจิตถูกโมหะกลุ้มรุมก่อทุกข์ให้เกิดแก่ผู้อื่นด้วยเรื่องที่ไม่เป็นจริง ด้วยการเบียดเบียน จองจำ ให้เสียทรัพย์สิน ตีเตียนหรือขบไล่ โดยอวดอ้างว่า เรามีกำลัง ทรงพลัง ก็ มีโมหะเป็นเหตุ มีโมหะเป็นแดนเกิด มีโมหะเป็นปัจจัย บาปกรรมที่เกิดเพราะโมหะ ครอบงำ ผู้มีจิตถูกบาปอกุศลที่เกิดเพราะโมหะกลุ้มรุม ย่อมอยู่เป็นทุกข์ ลำบาก คับแค้น เดือดร้อนในปัจจุบัน หลังจากตายไปมีทุกคติเป็นที่หวัง^{๑๐๗}

^{๑๐๕} สับปลับ หมายถึง กลับกลอกเชื่อถือไม่ได้

^{๑๐๖} ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๕๖/๔๓๕.

^{๑๐๗} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๗๐/๒๗๕.

ดังนั้น ในนิทานสูตร พระพุทธเจ้าทรงแสดงการให้ผลของอกุศลมูลไว้ดังนี้ กรรมที่ถูกโมหะครอบงำ เกิดจากโมหะ มีโมหะเป็นแดนเกิด ย่อมให้ผลในอภัพภาพที่เขาเกิด บุคคลต้องเสวยผลกรรมนั้นในชั้นที่กรรมนั้นให้ผลในปัจจุบัน ในลำดับที่เกิด หรือ ในระยะต่อไป^{๑๐๘}

จะเห็นได้ว่า จากพระพุทธพจน์ดังกล่าวข้างต้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงกรรมหรือการกระทำของบุคคลที่มีที่พื้นฐานมาจากความโลภ ความโกรธและความหลงว่าการกระทำนั้นจะต้องให้ผลในระยะใดระยะหนึ่งอย่างแน่นอน โดยทรงเปรียบเทียบกับเมล็ดพันธ์ที่สมบูรณ์ซึ่งได้ถูกหว่านลงในแผ่นดินที่เหมาะสม ในฤดูกาลที่เหมาะสม เมล็ดพันธ์นั้นจะต้องแตกหน่อเจริญเติบโตไปตามลำดับ

สรุปอกุศลมูล ๓ ประการ

อกุศลมูลทั้งหมดที่กล่าวมานี้ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ตามลักษณะที่ปรากฏผ่านทางพฤติกรรมต่าง ๆ ของท้าวชมพู ในตอนท้ายนี้จึงขอสรุปอกุศลมูลตามที่ปรากฏในพระสูตรต้นตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต อกุศลมูลสูตร ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสได้ถึงอกุศลมูล ไว้ ๓ ประการ ดังนี้ คือ อกุศลมูลคือโลภะ อกุศลมูลคือโทสะ อกุศลมูลคือ โมหะ^{๑๐๙} และได้ทรงอธิบายแต่ละข้อดังนี้

โลภะจัดเป็นอกุศลมูล กรรมที่บุคคลกระทำทางกาย วาจา และใจ จัดเป็นอกุศลกรรม แม้กรรมของบุคคลผู้มี โลภะ ถูกโลภะครอบงำ มีจิตถูกโลภะกลุ้มรุม ก่อทุกข์ให้เกิดขึ้นแก่ผู้อื่นด้วยเรื่อง ที่ไม่เป็นจริง ด้วยการเบียดเบียน จองจำ ให้เสียทรัพย์ ตีเตียน หรือขบไล่ โดยอวดอ้างว่า “เรามีกำลัง เรามีพลัง” ก็จัดเป็นอกุศลกรรม บาปอกุศลกรรมจำนวนมากเหล่านี้ที่เกิดจากโลภะ มีโลภะเป็นเหตุ มีโลภะเป็นแดนเกิด มีโลภะเป็นปัจจัย ย่อมเกิดมีแก่บุคคลผู้มีโลภะด้วยประการอย่างนี้

โทสะจัดเป็นอกุศลมูล กรรมที่บุคคลกระทำทางกาย วาจา และใจ จัดเป็นอกุศลกรรม แม้กรรมของบุคคลผู้มี โทสะ ถูกโทสะครอบงำ มีจิตถูกโทสะกลุ้มรุม ก่อทุกข์ให้เกิดขึ้นแก่ผู้อื่นด้วยเรื่อง ที่ไม่เป็นจริง ด้วยการเบียดเบียน จองจำ ให้เสียทรัพย์ ตีเตียน หรือขบไล่ โดยอวดอ้างว่า “เรามีกำลัง เรามีพลัง” ก็จัดเป็นอกุศลกรรม บาปอกุศลกรรมจำนวนมากเหล่านี้ที่เกิดจากโทสะ มี โทสะเป็นเหตุ มีโทสะเป็นแดนเกิด มีโทสะเป็นปัจจัย ย่อมเกิดมีแก่บุคคลผู้มีโทสะด้วยประการอย่างนี้

โมหะจัดเป็นอกุศลมูล กรรมที่บุคคลกระทำทางกาย วาจา และใจ จัดเป็นอกุศลกรรม แม้กรรมของบุคคลผู้มี โมหะ ถูกโมหะครอบงำ มีจิตถูกโมหะกลุ้มรุม ก่อทุกข์ให้เกิดขึ้นแก่ผู้อื่นด้วยเรื่องที่ไม่เป็นจริง ด้วยการเบียดเบียน จองจำ ให้เสียทรัพย์ ตีเตียน หรือขบไล่ โดยอวดอ้างว่า “เรามีกำลัง เรามีพลัง” ก็จัดเป็นอกุศลกรรม บาปอกุศลกรรมจำนวนมากเหล่านี้ที่เกิดจาก

^{๑๐๘} อจ.ติก. (ไทย) ๒๐/๓๔/๑๘๖-๑๘๗.

^{๑๐๙} อจ.ติก. (ไทย) ๒๐/๗๐/๒๗๕.

โมหะ มีโมหะเป็นเหตุ มีโมหะเป็นแดนเกิด มีโมหะเป็นปัจจัย ย่อมเกิดมีแก่บุคคลผู้มีโมหะด้วยประการอย่างนี้^{๑๑๐}

คนเขลาจึงทำกรรมที่เกิดเพราะโลภะ โทสะ และโมหะ กรรมที่คนเขลาทำแล้วนั้นจะมากหรือน้อยก็ตาม ย่อมให้ผลในอัตภาพนี้แล สิ่งอื่น(ที่จะรองรับผลของกรรมนั้น)ไม่มี เพราะเหตุ นั้น ภิกษุ (บุคคล) ผู้รู้โลภะ โทสะ และโมหะ (จึงไม่ทำ) กรรมที่เกิด เพราะเมื่อทำวิชาให้เกิดขึ้น ย่อมละทุกคติทั้งปวงได้^{๑๑๑}

๔.๑.๒ หลักธรรมอันเกี่ยวกับไตรลักษณ์

การพิจารณาสภาวธรรมที่ปรากฏตามความเป็นจริงด้วยความเข้าใจโดยไม่ใช้ความรู้สึกเข้าไปปรุงแต่ง เรียกว่าญาณุตตรธรรม หมายถึงการมองเห็นตามความเป็นจริง ซึ่งเป็นกฎตามธรรมชาติจนได้ข้อสรุปซึ่งเรียกว่า “ไตรลักษณ์” หรือสามัญลักษณะ คือลักษณะที่ทั่วไป ๓ ประการ คือ ๑) ความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ และความมิใช่ตัวตน กล่าวคือ สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง เรียกตามคำบาลีว่า อนิจจัง แต่ในคำไทยนิยมใช้คำว่า อนิจจัง หมายถึงลักษณะที่แสดงถึงความไม่เที่ยงของสังขารทั้งหลาย เรียกเป็นคำศัพท์ว่าอนิจจตา หมายถึงลักษณะที่แสดงถึงความไม่เที่ยง เรียกเป็นศัพท์ว่า อนิจจลักษณะ หมายถึงลักษณะที่ไม่เที่ยงของสังขารทั้งหลาย ๒) ความเป็นทุกข์ ในคำไทยส่วนมากใช้คำว่า ทุกข์ หมายถึงเป็นทุกข์ ทนอยู่ในสภาพเดิมได้ไม่นาน เพราะมีสภาพแห่งความบีบคั้น หรือขัดแย้งกัน ภาวะที่เป็นทุกข์เรียกในภาษาบาลีว่า ทุกขตา หมายถึงลักษณะที่แสดงถึงความเป็นทุกข์ของสังขารทั้งหลาย ๓) ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา ภาวะที่เป็นอนัตตานี้ เรียกเป็นศัพท์บาลีว่า อนัตตา หมายถึงลักษณะที่แสดงถึงความเป็นสภาพที่หาตัวตนมิได้ของธรรมทั้งปวง หรือเรียกว่า อนัตตลักษณะ^{๑๑๒}

ในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู่ แนวคิดเรื่องไตรลักษณ์มิได้ปรากฏโดยตรง กล่าวคือผู้แต่งมิได้กล่าวอธิบายไตรลักษณ์ในแต่ละข้อว่าหมายถึงอะไร เป็นแต่กล่าวโดยรวมเท่านั้น แต่ก็จับใจความได้ว่าผู้แต่งกำลังกล่าวถึงแนวคิดเรื่องไตรลักษณ์

แนวคิดเรื่องไตรลักษณ์ปรากฏในตอนและผู้แต่งกล่าวถึงอดีตชาติของท้าวชมพู่ กล่าวคือเมื่อพระพุทธเจ้าทรงระลึกถึงอดีตชาติของท้าวชมพู่ ทรงทราบว่าท้าวชมพู่เคยเกิดเป็นชายเชลยใจ วันหนึ่งขณะกำลังไถนาอยู่ริมลำธาร ได้มีซากศพลอยน้ำมา เมื่อชายเชลยใจนั้นได้พิจารณาซากศพนั้น ใจก็น้อมไปในพระไตรลักษณ์ว่า ต่อไปร่างกายของตนก็ไม่ว่าต่างจากซากศพนั้น ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ คัมภีรา ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม	ถอดคำเป็นภาษาในปัจจุบัน
● นัยขณะอดีตชาติ ชุมภูนาธิปัตติราช	● ในขณะอดีตชาติ ชมพูนารถิบดีศรี

^{๑๑๐} อจ.ตท. (ไทย) ๒๐/๗๐/๒๗๕.

^{๑๑๑} อจ.ตท. (ไทย) ๒๐/๓๔/๑๘๘.

^{๑๑๒} การพิจารณาไตรลักษณ์นี้ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน อจ.สตตท. (ไทย) ๒๓/๕๕-๖๒๒/๑๘๕-๑๘๘.

ทลิตะกะเมื่อกร	โนนถัยนา	ทลิตะ ^{๑๑๓} เมื่อก่อน	โนนถไนา
● แทบไกลตียงซัลงหัลย	มลักปัยปะกะเลวรา	● แทบไกลตริง ^{๑๑๔} ซล้ง ^{๑๑๕} ไหล	มลักไปปะกะเลวรา ^{๑๑๖}
ซากผียเน่าลอยมา	กลางสายชัน	ซากผิเน่าลอยมา	กลางสายชล
● เลงพลาทางคิตความสงเวท	นัยอุระประเทศกร่มัล	● เล็งพลาทางคิตความสังเวช	ในอุระประเทศกระมล
ว่าอะโหโอดัน	นีเนาพอง	ว่าอะโหโอดัน	นีเนาพอง
● ดูโสโครกกายนีเนา	เหม็นเขื่อนคาวทัวทงผอง	● ดูโสโครก ^{๑๑๗} กายนีเนา	เหม็นเขื่อนคาวทัวทงผอง
ไหมควนที่มุงมอ	ฟิงเกลียดซง	ไม่ควนที่มุงมอ	ฟิงเกลียดซง
● ด้วยแทกกายเร้านี้เหน	แตลวนเปนนัยกองทุกซง	● ด้วยแทกกายเร้านี้เห็น	แตลวนเป็นในกองทุกซง
อะนิตาอะนิตจง	ทัวสงสาร	^{๑๑๘} อนัตตา ^{๑๑๙} อนิจจัง ^{๑๒๐}	ทัวสงสาร

คำประพันธ์นี้ แสดงให้เห็นอดีตชาติของท้าวชมพูที่ได้เกิดปัญญาในไตรลักษณ์เพราะได้พิจารณาจากศพ

(หน้า ๑๒๐/๖-๗, - ๑๒๑/๑-๔)

จากคำประพันธ์ดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่า ถึงแม้ผู้แต่งจะไม่ได้อธิบายโดยชัดเจนว่าไตรลักษณ์แต่ละข้อหมายถึงอะไร แต่ผู้อ่านก็สามารถเข้าใจได้ว่าหมายถึงอะไร เพราะเมื่อชายผู้ชาญใจพบเห็นซากศพลอยเน่ามาก็ “เล็งพลาทางคิตความสังเวช ในอุระประเทศกระมล ว่าอะโหโอดัน นีเนาพอง” ความสลดสังเวชใจที่เกิดขึ้นก็เพราะได้พิจารณาว่า ร่างกายนี้เป็นของโสโครก เน่าเหม็น ไม่ควรที่จะมุงมอ คือไม่ควรที่จะลุ่มหลงอยู่ แต่เป็นสิ่งฟิงเกลียดซง เมื่อเกิดความสลดสังเวชใจแล้ว ชายผู้ชาญใจนั้นก็เห็นว่าร่างกายของตนเองนั้นก็แท้เป็นที่รวมอยู่ของพระไตรลักษณ์ ฉะนั้นการพิจารณาไตรลักษณ์ในที่นี้ก็เพื่อให้เกิดความสลดสังเวชกายนั้นเอง

นอกจากนั้น ผู้แต่งยังได้กล่าวแนวคิดเรื่องไตรลักษณ์ไว้ในตอนอื่นอีก คือในตอนที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนว่าไม่ควรยึดติดอยู่ในสมบัติ เพราะสมบัติทั้งหมดแม้กระทั่งสมบัติของพระเจ้าจักรพรรดิล้วนแต่เป็นของว่างเปล่าและเป็นของสาธารณะ “ดูราราช จงตั้งมนสา ฟิงพุทธบัณฑูร โยยสุริสมบัติ จักรพรรดิเพิ่มพูน เป็นแต่เครื่องศุรย์ สารธานเสียเปล่า” คืออาจจะเปลี่ยนมือผู้ครอบครองเมื่อไรก็ได้ อีกทั้งผู้ที่ลุ่มหลงในสมบัติเหล่านั้น ก็เสมือนมีบ่วงมาผูกมัดร่างกายเอาไว้ให้จมลงใน

^{๑๑๓} ทลิตะ หมายถึง ชัดสน

^{๑๑๔} ตริง หมายถึง ผึ่ง

^{๑๑๕} ซล้ง หมายถึง น้ำ

^{๑๑๖} กเลวรา หมายถึง ซากศพ

^{๑๑๗} โสโครก หมายถึง โสโครก สกปรก

^{๑๑๘} ทุกซง หมายถึง เป็นทุกข์

^{๑๑๙} อนัตตา หมายถึง มิใช่ตัวตน

^{๑๒๐} อนิจจัง หมายถึง ไม่เที่ยง

วิญญูสงสาร การที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนเช่นนี้ก็เพื่อให้ท้าวชมพูได้มองเห็นความไร้สาระของสมบัติเหล่านั้นซึ่งตกอยู่ในกฎของพระไตรลักษณ์เช่นเดียวกัน ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ สุรางคนางค์ราบ ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม	ถอดคำเป็นภาษาในปัจจุบัน
● ดูราราช จังตมณัษา พงพุทบรรณทูล อัยสุริย์สมบัติ จักรพัตรเกษมพูล เปนแต่เครื่องสุพรรณ สารทานเสียเปล่า ● เหนบเปนบวงมัต ผูกกรเทารัษ ค่อไวดงเด้า ยาใดประมาณัก จักนำกายเร้า จมอยุ่ในเดา แห่งวัดสังสาร	● ดูราราช จังตมณสา พงพุทบัณชुर^{๑๒๑} อัยสุริสมบัติ จักรพรรดิเพิ่มพูน เปนแต่เครื่องศุริย สารธาน^{๑๒๒}เสียเปล่า ● เห็นเป็นบวงมัต ผูกกรเท้ารัด คอไวดังด้าว อย่าได้ประมาณัก จักนำกายเรา จมอยู่ในด้าว แห่งวิญญูสงสาร

พระพุทธเจ้าทรงแสดงว่าทรัพย์สินสมบัติทั้งปวงเปรียบเสมือนบ่วงผูกมัดให้จมอยู่ในวิญญูสงสาร ควรที่จักไม่ประมาท

(หน้า ๑๑๖/๔-๗)

พระพุทธเจ้ายังตรัสสอนท้าวชมพูอีกว่า ผู้ที่มีความมัวเมาในยศถาบรรดาศักดิ์ เมียตลอดจนทรัพย์สินสมบัติต่าง ๆ เพราะจิตใจเต็มไปด้วยโลภะและโทสะ ในขณะที่มีชีวิตอยู่ก็ใช้อำนาจเบียดเบียนผู้คนในบ้านเมืองน้อยใหญ่ให้ได้รับความเดือดร้อน แต่ครั้นตายไปก็ไปแต่มือเปล่าตายในตอนนั้นก็เปรียบเสมือนการสอนท้าวชมพูโดยตรง เพราะก่อนหน้านี้ท้าวชมพูก็ผู้หนึ่งที่มัวเมาในอำนาจ ยศศักดิ์ และตกอยู่ในอำนาจของโลภะและโทสะ หากท้าวชมพูไม่ได้เข้าใจในกฎพระไตรลักษณ์ พระองค์ก็ไม่ต่างจากคนผู้ประมาทอื่น ๆ ที่ “*ครั้นสิ้นชีพไป แต่มือเปล่าตาย*” ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ สุรางคนางค์ราบ ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม	ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน
● เกราะเพื่อความรัก ราชายัชลัก เมียมิงสิงฆารณ ใหม่รูชอบผิด ยงคับกิจการ อังอาทักหาร เอ้าตามน้ำจ้ย ● ภิบาทบาทา อ่นาปรุขาราชภูร บ่านน้อยเมืองญัย เอ้าแต่โทโส โลโหมโนนัย ครันณสินชีฟัย แต่มือเปล่าด้าย	● เพราะเพื่อความรัก ราชายศศักดิ์ เมียมิงสิงคาร ไม่รู้ชอบผิด บังคับกิจการ องอาจหักหาญ เอาตามน้ำใจ ● ภิบาทบาทาอาณาประชาราษฎร์บ้านน้อยเมืองใหญ่ เอาแต่โทโส โลโหมโนนใน ครันสิ้นชีพไป แต่มือเปล่าตาย

คำประพันธ์นี้ แสดงให้เห็นว่า คนที่ถูกโลภะ โทสะครอบงำมัวแต่แย่งชิงสมบัติของผู้อื่น ครั้นตายไป ก็ไปแต่มือเปล่า ๆ

(หน้า ๑๑๗/๑-๓)

^{๑๒๑} บัณชुर หมายถึง คำสั่ง

^{๑๒๒} สารธาน หมายถึง สาธารณ ไร้ค่า,ต่ำ,เป็นของทั่วไป

และว่า เมื่อผู้นั้นตายไปแล้วลูกเมียที่อยู่ข้างหลังก็เกิดการทะเลาะวิวาทกันเป็นที่น่าอัปยศถึงขนาดฟ้องร้องกันเพราะสมบัติเป็นเหตุ “ลูกเมียข้างหลัง เกิดวิวาททั้ง ชิงทรัพย์อัปอาย ฟ้องร้องเรียกหา ทำฎีกาถวาย มรดกตายาย บิดามารดา” เป็นการบอกให้รู้ว่าสมบัตินั้น เราจะได้ชมเชยมันก็แต่ชั่วเวลาที่ยังมีชีวิตอยู่เท่านั้น แต่ครั้นตายไปสมบัตินั้นก็เปลี่ยนมือผู้ครอบครอง อีกทั้งครั้นตายไปแล้วอย่าได้คิดว่าจะหมดสิ้นอกุศล และทรงยกตัวอย่างพระองค์เองว่าได้ทรงพิจารณาเห็นความไร้สาระอย่างนี้ จึงตัดสินใจออกบวช ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ สุรางคนางค์ราบ ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม

- ลูกเมียข้างหลัง เกิดวิวาททั้ง ชิงทรัพย์อัปอาย
ฟ้องร้องเรียกหา ทำฎีกาถวาย มรฎักตายาย
บิดามารดา
- ฌิบายวายชนม์ สิ้นอักกุศล ยาพิงเจตธนา
นีแลจิงเร้า ๆ ไหมปรากุหนา ละราชโกคา
ออกมานิกขัม

ถอดคำเป็นภาษาในปัจจุบัน

- ลูกเมียข้างหลัง เกิดวิวาททั้ง ชิงทรัพย์อัปอาย
ฟ้องร้องเรียกหา ทำฎีกาถวาย มรดกตายาย
บิดามารดา
- ฌิบายวายชนม์ สิ้นอักกุศล^{๑๒๓} ยาพิงเจตธนา^{๑๒๔}
นีแลจิงเร้า เราไม่ปรารถนา ละราชโกคา
ออกมานิกขัม^{๑๒๕}

ทรงแสดงว่า คนผู้นั้นครั้นตายไป ลูกเมียที่อยู่ข้างหลังฟ้องร้องแย่งชิงสมบัติกันวุ่นวาย ดูเป็นเรื่องน่าเบื่อหน่าย

(หน้า ๑๑๗/๓-๖)

และในที่สุดพระองค์ก็สรุปว่า บุคคลควรพิจารณาด้วยปัญญาถึงความไร้แก่นสารของสมบัติต่าง ๆ แล้วตัดราคะและโมหะเพื่อบรรพชาบำเพ็ญเพียรเพื่อนำพาตนข้ามวัฏฏสงสาร ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ สุรางคนางค์ราบ ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม

- นีแลบพิท ผู้มีความคิด เข้าวปรรญา
หนีหนายสัมบัฏี ตัดราคโมหา มาบัพพา
เพื่อรักนัฎาพารณ
- ไหมรุเกิดต่าย เปนที่มุงหมาย ผู้สาธโกทธีญาณ
ภระอารียเจ้า สังฆสงคาจารีย ขามวัตสังสาร
เพือกลัณวีริโย

ถอดคำเป็นภาษาในปัจจุบัน

- นีแลบพิตร ผู้มีความคิด เข้าวปรรญา
หนีหนายสมบัติ ตัดราคโมหา มาบัพพา
เพื่อรักนัฎาพาน
- ไม่รู้เกิดต่าย เป็นที่มุงหมาย ผู้สร้างโพธิญาณ
พระอารียเจ้า สังฆสังฆาจารย์ ข้ามวัฏฏสงสาร
เพือกลัณวีรโย

(หน้า ๑๑๘/๑-๓)

^{๑๒๓} อักกุศล หมายถึง อกุศล

^{๑๒๔} เจตธนา หมายถึง คิด

^{๑๒๕} นิกขัมม์ หมายถึง เนกขัมม์ การออกบวช

เมื่อท้าวชมพูได้ฟังพระดำรัสของพระพุทธเจ้า ซึ่งแสดงว่าพระองค์ยังทรงพระราชสมบัติอันยิ่งใหญ่ออกบรรพชา ส่วนสมบัติของตนนี้จะมีไปเพื่อสิ่งใด จึงนึกเปรียบเทียบไปว่าสมบัติทั้งปวงนี้ก็ไม่ต่างจากกอสวะที่ลอยวนเวียนอยู่ในน้ำ “คือสวะปะชล วนเวียนอยู่ใน สงสารนี้คือสมุทัย ใครหลงไหลจะเวียนวัน” ใครหลงอยู่ในสมบัติก็เหมือนหลงอยู่ในวิฏฐสงสาร แต่ด้วยบุญบารมีที่ท้าวชมพูได้สร้างไว้ถึงแสนกัลป์จึงได้เกิดปัญญาเห็นพระไตรลักษณ์ ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ ยะมังคลัง ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม	ถอดคำเป็นภาษาในปัจจุบัน
● มรรณทาพิชิตชมพูฟงวัจโน บรมพุทธรนาโ สำแดงแก้วมิตอรณ	● มัณทาพิชิตชมพูฟงวัจโน บรมพุทธรนาโ สำแดงแก้วมิตติ ^{๑๒๖} อัน
● มีพระจิตตานัยมหายัสวรรณ ราชามิทรณ มิโฬากัรว่าเร้า	● มีพระจิตราในมไทยสวรรค ราชามิหันต์ มิโฬาร์กว่าเรา
● ยงองค์ใหม่เจตนาครห์หาว่าสุนเปลา สัมบัฏฐี ของเร้า เพื่อประโยชน์ด้วยสิ่งดัย	● ยังองค์ใหม่เจตนาครหาว่าสุญเปลา สมบัฏฐีของเรา เพื่อประโยชน์ด้วยสิ่งใด
● คฤสวะปะชลันเรียรอยุนัย สังสารณีกฤสมุทัย ครัยหลังหลยจเวียรวรรณ	● คือสวะปะชล ^{๑๒๗} วนเวียนอยู่ใน สงสารนี้คือสมุทัย ใครหลงไหลจะเวียนวัน ^{๑๒๘}
● เดชะพระบารมีเอื้อสงไวใดแสนกัลป์ จิงจิตรคิตปลัง ชิงปร- ญาลังเหนนัยพระตรัยลักษ	● เดชะพระบารมี ^{๑๒๙} เธอสร้างไว้ได้แสนกัลป์ จิงจิตรคิต ปลงซึ่งปัญ- ญาลงเห็นในพระไตรลักษณ์

คำประพันธ์นี้ แสดงให้เห็นท้าวชมพูมองเห็นความไร้สาระของสมบัติและมีพระทัยโน้มไปในพระไตรลักษณ์

(หน้า ๑๑๘/๔-๗,- ๑๑๙/๑-๒)

จากคำประพันธ์ดังกล่าวจะเห็นได้ว่า นอกจากแนวคิดเรื่องไตรลักษณ์แล้ว ผู้แต่งได้สอดแทรกแนวคิดเรื่องวิฏฐสงสาร หรือแนวคิดเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดเข้ามาด้วย แต่แนวคิดเรื่องวิฏฐสงสารในที่นี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานคือ บุคคลใดผู้ขาดสติปัญญาในการพิจารณาไตรลักษณ์ บุคคลผู้นั้นก็ยังไม่พ้นจากความประมาทและยังหลงมัวเมาอยู่ในสมบัติพัสถานต่าง ๆ และความหลงมัวเมานั้นจะนำพาให้ผู้นั้นหลงเวียนว่ายอยู่ในวิฏฐสงสาร แต่หากมีปัญญาในการพิจารณาพระไตรลักษณ์แล้วก็จะสามารถตัดความมัวเมาในสมบัติต่าง ๆ ได้ในที่สุด ดังนั้น ถึงแม้ผู้แต่งจะสอดแทรกแนวความคิดเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดเข้ามาด้วย แต่แนวความคิดนั้นก็มิพื้นฐานมาจากไตรลักษณ์นั่นเอง

^{๑๒๖} วิมุตติ หมายถึง พระนิพพาน

^{๑๒๗} สวะปะชล หมายถึง สวะที่ลอยอยู่ในน้ำ

^{๑๒๘} เวียนวัน หมายถึง เวียนวน แต่เพื่อให้รับสัมผัสกับคำว่า กัลป์ และ ปัญ จึงเปลี่ยนรูป วัน

^{๑๒๙} บรมมี หมายถึง บารมี

เพราะฉะนั้นผู้แต่งจึงกล่าวสรุปไว้ในตอนท้ายว่า “*เดชะพระบรมมี เธอสร้างไว้ได้แสนกลบ่ จึงจิตรคิด
ปลงซึ่งปัญ-ญาลงเห็นในพระไตรลักษณ์*”

เมื่อท้าวชมพูได้ฟังคำสอนจากพระพุทธเจ้าแล้วส่งกระแสจิตไปตามพระธรรมเทศนา
พิจารณาเห็นความเป็นจริงในพระไตรลักษณ์ ก็บังเกิดความเบื่อหน่ายในสมบัติ ลาภยศ ทั้งหลาย จึง
ตัดสินใจขอบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา เมื่อบวชแล้วก็บรรลุนิพพานเป็นพระอรหันต์ ดัง
ตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ คัมภีรา ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม		ถอดคำเป็นภาษาในปัจจุบัน	
● ด้วยเดชพุทธาคุณ	อังก์บรมพระสรรรพชฌ	● ด้วยเดชพุทธาคุณ	องค์บรมพระสรรรพชร
เธอก่เปนสงฆ์เดียวเดັด	คูอะคระ	เธอก่เป็นสงฆ์เดียวเดັด	คูอัคระ ^{๑๓๐}
● บอกพระจตุกัมถาร	กัลสะ-	● บอกพระจตุกัมมฐาน	กัณสะ
กิเลศสะกะ	ละสัมบฏีย	กิเลศสะกะ	ละสมบัตติ
● ละแกพระโสตาสัทธิกาคา	อะนาคาอาระหัต	● ลู ^{๑๓๑} แก่พระโสตาสัทธิกาคา ^{๑๓๒}	อนาคาอารหัต ^{๑๓๓}
ไดชมสัมบฏี	อะระโห	ได้ชมสมบัตติ	อรโห

(หน้า ๑๒๒/๓-๕)

กล่าวโดยสรุป แนวคิดเรื่องไตรลักษณ์ที่ปรากฏในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู
ปรากฏชัดเจนในตอนที่พระพุทธเจ้ากล่าวถึงอดีตชาติของท้าวชมพูเมื่อครั้งที่เกิดเป็นชายเชื้อใจ ไถนา
อยู่ริมลำธารและได้เจอซากศพลอยน้ำมา และได้พิจารณาจนเกิดปัญญาเห็นแจ้งในพระไตรลักษณ์
นอกจากนั้นก็เป็นกรกล่าวถึงการสอนให้พิจารณาว่าทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้ล้วนไม่เที่ยงแท้ หาแก่น
สารที่แท้จริงไม่ได้ และเสื่อมสลายไปตามกาลเวลา เพราะฉะนั้นการเห็นแจ้งในพระไตรลักษณ์ย่อมทำ
ให้เกิดความเบื่อหน่ายในสิ่งทั้งปวง และเป็นเหตุให้ถอยถอนความมัวเมาในสมบัติทั้งปวงเสียได้ เมื่อถอยถอน
ความมัวเมาหรือโหมะได้ แล้วย่อมเป็นเหตุให้ข้ามพ้นวิญญูสงสารพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดไปได้ในที่สุด

๔.๑.๓ หลักโลกุตรธรรม

โลกุตรธรรม คือ สัจธรรมที่อยู่เหนือโลก หรือสัจธรรมที่พ้นวิสัยของชาวโลกซึ่งตรงกัน
ข้ามกับโลกียธรรมที่ยังเกี่ยวข้องอยู่กับชาวโลก ฉะนั้น โลกุตรธรรมจึงหมายถึงภาวะที่หลุดพ้นจากวิสัยของ

^{๑๓๐} อัคระ หมายถึง เลิศ ประเสริฐ

^{๑๓๑} ลู หมายถึง บรรลุ

^{๑๓๒} โสตาสัทธิกาคา หมายถึง พระโสดาบัน พระสกิทาคามี พระอนาคามี

^{๑๓๓} อนาคาอารหัต หมายถึง พระอนาคามี พระอรหันต์

ชาวโลก ไม่เกี่ยวข้องกับกาม ตัณหา มานะ ทิฐิ และอวิชชาอีกต่อไป^{๑๓๔} โลกุตระธรรมประกอบด้วย มรรค ผล และนิพพาน ดังนี้

๔.๑.๓.๑ มรรค ได้แก่ทางเข้าถึงความเป็นพระอริยบุคคล หรือญาณที่ทำให้ตัดสังโยชน์^{๑๓๕} ได้อย่างเด็ดขาด มรรคมี ๔ ข้อ ดังนี้

๔.๑.๓.๑.๑ โสดาปัตติมรรค มรรคอันให้ถึงกระแสที่นำไปสู่พระนิพพาน, มรรคอันให้ถึงความเป็นพระโสดาบัน เป็นเหตุให้ละสังโยชน์ได้ ๓ คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส

๔.๑.๓.๑.๒ สกทาคามิมรรค มรรคอันให้ถึงความเป็นพระสกทาคามี^{๑๓๖} ซึ่ง เป็นเหตุให้ละสังโยชน์ ๓ ข้อเบื้องต้น กับทำราคะ โทสะ และโมหะ ให้เบาบางลง

๔.๑.๓.๑.๓ อนาคามิมรรค มรรคอันให้ถึงความเป็นพระอนาคามี เป็นเหตุให้ละสังโยชน์เบื้องต้นได้ทั้ง ๕ ข้อ

๔.๑.๓.๑.๔ อรหัตตมรรค มรรคอันให้ถึงความเป็นพระอรหันต์ เป็นเหตุให้ละสังโยชน์ได้ทั้งหมด^{๑๓๗}

๔.๑.๓.๒ ผล คือ สิ่งที่เกิดสืบเนื่องมาจากการละกิเลสได้ด้วยมรรค หรือธรรมารมณ อันพระอริยสงฆ์พึงเสวย ที่เป็นผลเกิดเองในเมื่อกิเลสหมดสิ้นไปด้วยอำนาจมรรคนั้น ๆ ผลมี ๔ คือ

๔.๑.๓.๒.๑ โสดาปัตติผล ได้แก่ผลแห่งการเข้าถึงกระแสที่นำไปสู่พระนิพพาน ผลอันพระโสดาบันพึงเสวย

๔.๑.๓.๒.๒ สกทาคามีผล ผลอันพระสกทาคามีพึงเสวย

๔.๑.๓.๒.๓ อนาคามีผล ผลอันพระอนาคามีพึงเสวย

๔.๑.๓.๒.๔ อรหัตตผล ผลอันพระอรหันต์พึงเสวย^{๑๓๘}

ในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู่ ผู้แต่งได้กล่าวเหตุการณ์ในตอนที่ท้าวชมพู่ได้เข้าเฝ้าพระธรรมราชา หรือพระพุทธเจ้า หลังจากท้าวชมพู่ได้ฟังพระธรรมเทศนาจากพระพุทธเจ้าแล้ว ก็เกิดความเบื่อหน่ายในราชสมบัติ จึงได้ทูลขอการบรรพชาจากพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้า

^{๑๓๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๓๐, มูลนิธิธรรมทานกุศลจิต พิมพ์แจกเป็นธรรมทาน, (กรุงเทพฯ : ผลิตัมม์ ในเครือ บริษัท สำนักพิมพ์เพ็ทแอนด์โฮม จำกัด, ๒๕๕๘), หน้า ๒๒๘.

^{๑๓๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๕/๓๐๒., ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๘๐,๑๘๑/๑๐๖,๑๐๗,๓๑๑/๒๐๓,๔๖๑-๔๖๐/๒๘๐,๕๘๗-๕๙๖/๓๕๕,๖๔๑-๖๕๐/๓๕๘,๖๙๕-๗๐๔/๓๖๗,๗๔๙-๗๕๘/๓๗๒,๘๐๓-๘๑๒/๓๗๕,๘๘๙-๘๙๘/๔๒๗,๙๖๗-๙๗๖/๔๕๑.

^{๑๓๖} อ.จ.นวก. (ไทย) ๒๓/๑๒/๔๕๗.

^{๑๓๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, หน้า ๒๒๘-๑๒๙.

^{๑๓๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๓/๓๔๑., อ.จ.นวก. (ไทย) ๒๓/๙-๑๐/๔๔๘-๔๕๐.

ประธานการอุปสมบทให้ด้วยวิธีเอหิภิกขุ หลังจากอุปสมบทแล้ว ได้บำเพ็ญเพียรจนได้เข้าถึงความเป็นพระอริยบุคคลไปตามลำดับ จนได้เป็นพระอรหันต์ในที่สุด ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ คัมภีรา ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม	ถอดคำเป็นภาษาในปัจจุบัน
● จิงตรัสเรียกเอหิภิกขุ กัรรณละสโมสร	● จิงเรียกตรัสเอหิภิกขุ ^{๑๓๙} ก็บรรลุลุสโมสร
บาตรแลตรัยจีวร ภูตมาถึง	บาตรแลไตรจีวร พุนมาถึง
● กัสรวมองค์ชมพูยา เสนนามาตยาแสนหนึ่ง	● กัสรวมองค์ชมพูยา เสนนามาตยาแสนหนึ่ง
เครื่องอัฐบริขานถึง กัสำเรรช	เครื่องอัฐบริขาร ^{๑๔๐} พืง ก็สำเรร็จ ^{๑๔๑}
● ด้วยเดชพุทธานุคุณ อังคปรัมภาระสัรรพัชญ	● ด้วยเดชพุทธานุคุณ องค์บรมพระสรสรเพชร
เอือกเปนสังฆเดียวเด็จ ดูอะคระ	เธอก็เปนสังฆเดียวเด็จ ดูอัคระ ^{๑๔๒}
● บอกพระจตุกัณณการ กัลสะ-	● บอกพระจตุกัณณฐาน กันสะ
กัเลชสะกะ ละสัมบัฎฐิ	กัเลสสวะ ละสมบัตติ
● ละแกพระโสตาสักกัทาคา ณะนาคาอาระหัต	● ลู ^{๑๔๓} แกพระโสตาสักกัทาคา ^{๑๔๔} ณะนาคาอรหัต ^{๑๔๕}
โคซัสมัสมัฏฐิ อะระโห	ได้ชมสมบัตติ อร์โห

คำประพันธ์นี้ แสดงให้เห็นว่า ท้าวชมพูครั้นอุปสมบทแล้วก็ได้บำเพ็ญเพียรได้บรรลุความเป็นพระอริยบุคคลไปตามลำดับ

(หน้า ๑๒๒/๑-๔)

นอกจากนั้นแล้ว ในตอนท้ายผู้แต่งยังกล่าวถึงเหตุการณ์ตอนที่พระนางพิมพรทราบข่าวว่าท้าวชมพูได้อุปสมบทแล้ว จึงพร้อมด้วยหญิงบริวาร เดินทางไปหาท้าวชมพู ณ พระวิหารเวฬุวัน เมืองราชคฤห์ เมื่อได้พบท้าวชมพูซึ่งถือเพศเป็นบรรพชิตแล้ว ก็มีความเลื่อมใสใคร่จะขอบวชบ้าง ท้าวชมพูจึงแนะนำให้ไปขอคำแนะนำจากพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุณีนามว่าโยธราให้การบรรพชาอุปสมบทแก่นางพร้อมด้วยหญิงบริวาร หลังจากบวชแล้ว นางพระนางพิมพรพร้อมทั้งหญิงบริวารก็ได้สำเร็จมรรคผลเช่นเดียวกัน “*พิมพกรัลยา สามลสนมใน บัญช่วยอุปัถัมภ์ ลุธรรมภิสมัย เมื่อพระสากัย- มุณิทรรมาน*” ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ พิลाप ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม	ถอดคำเป็นภาษาในปัจจุบัน
● ยัชโสธรา จิงไหอะระหา นางภิกษุณี	● ยสโสธรา จิงไหธรา นางภิกษุณี

^{๑๓๙} เอหิภิกขุ หมายถึง การบรรพชาที่พระพุทธเจ้าทรงประทานพระคำรัสว่า จงเป็นภิกษุมาเถิด

^{๑๔๐} อัฐบริขาร หมายถึง บริขาร ๘ ประการ ได้แก่ สบง จีวร สังฆาฏิ บาตร มิตถัน เข็ม ประคตเอา และ ที่กรองน้ำ

^{๑๔๑} สำเรร็จ หมายถึง สำเร็จ

^{๑๔๒} อัคระ หมายถึง เลิศ ประเสริฐ

^{๑๔๓} ลู หมายถึง บรรลุ

^{๑๔๔} โสตาสักกัทาคา หมายถึง พระโสดาบัน พระสกิทาคามี พระอนาคามี

^{๑๔๕} ณะนาคาอรหัต หมายถึง พระอนาคามี พระอรหันต์

โกนเกษมภิกษุ ภริยารารณมีย บวชนาเป็นชี
ด้วยพระจตุกัมม^{๑๔๖}

● บอกพระกัมมฐาน ภิกษุภริยาร ชลชากำหนด
ตั้งจิตพิสมัย นานัยชาณธรรม มีชากำหนด
ละตามนัส

● ขมพูราชา ภิกษุภริยาร ชลชากำหนด
บุนช่วยอุปถัมภ์ ละจามภิกษุภริยาร เมื่อพระสากัย-
มุนีธรรมาน

โกนเกษมภิกษุ ภริยารอันมี บวชนาเป็นชี
ด้วยพระจตุกัมม^{๑๔๖}อัน

● บอกพระกัมมฐาน ภิกษุภริยาร ชลชากำหนด
ตั้งจิตพิสมัย นานัยชาณธรรม มีชากำหนด-
ละตามนัส

● ขมพูราชา ภิกษุภริยาร สามลสนมใน
บุนช่วยอุปถัมภ์ ละจามภิกษุภริยาร^{๑๔๗} เมื่อพระสากัย-
มุนีธรรมาน

คำประพันธ์นี้แสดงให้เห็นว่าภิกษุณีชื่อยโสธรา เป็นปวัตตินีของพระนางพิมพร ครั้นบวช
แล้วนางก็ปฏิบัติกัมมฐานและได้บรรลุลุธรรมเช่นเดียวกัน

(หน้า ๑๓๗/๒-๖)

จากบทประพันธ์ข้างต้นจะเห็นได้ว่าถึงแม้ผู้แต่งจะไม่ได้กล่าวรายละเอียดในการ
บรรลุลุธรรมของท้าวขมพู นางพิมพรตลอดจนถึงบุคคลอื่น ๆ ไว้ชัดเจนนัก แต่สิ่งหนึ่งที่ขาดไม่ได้
หลังจากบวชแล้วคือการปฏิบัติกัมมฐาน จะเห็นได้ว่าในขณะที่ท้าวขมพูบวช พระพุทธองค์ก็ทรง
“บอกพระจตุกัมมฐาน กันสะกิเลสละ” และในขณะที่พระนางพิมพรบวช ภิกษุณีชื่อยโสธราผู้เป็นปวัต-
ตินี (อุปัชฌาย์) ก็ “บอกพระกัมมฐาน ภิกษุภริยาร ชลชากำหนด ตั้งจิตพิสมัย นานัยชาณธรรม มีชากำ-
หนด- ละตามนัส” ฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่าการปฏิบัติพระกัมมฐาน (สมณะและวิปัสสนา) เป็นพื้นฐานใน
การบรรลุลุธรรมของท้าวขมพูและพระนางพิมพรและบุคคลอื่น ๆ เพราะในที่สุดแล้วทั้ง “ขมพูราชา
ภิกษุภริยาร สามลสนมใน บุนช่วยอุปถัมภ์ ละจามภิกษุภริยาร เมื่อพระสากัย- มุนีธรรมาน” อนึ่ง เป็นที่
น่าสังเกตว่าท้าวขมพูได้อุปสมบทแล้วได้บรรลุลุพระอรหันต์เพราะบุญเก่าที่เคยได้พิจารณาไตรลักษณ์ใน
อดีตชาติอดทนส่งเสริม แต่การบรรลุลุธรรมของพระนางพิมพรผู้แต่งมิได้กล่าวว่าเป็นเพราะการพิจารณา
ไตรลักษณ์ เป็นแต่กล่าวว่า เพราะบุญในอดีตชาติช่วยอดทน เพียงแต่กล่าวว่า “บุญช่วยอุปถัมภ์”

เพื่อให้ผู้ปฏิบัติธรรมในปัจจุบันคิดว่า การได้บรรลุลุธรรม หรือการได้บรรลุความเป็น
พระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนาเป็นเพราะบุญเก่าที่เคยได้สั่งสมตามมาอดทน ส่วนผู้ที่มิได้บรรลุ
ธรรมแสดงว่าเพราะมิได้ทำบุญไว้ในอดีตชาติ โดยลืมนึกไปว่าเหตุในอดีตชาตินั้นเป็นเพียงส่วนหนึ่ง
เท่านั้น แต่การปฏิบัติในปัจจุบันต่างหากที่สำคัญกว่า เพราะหากมัวรอให้บุญเก่าตามสนองเพียงอย่าง
เดียวโดยขาดการปฏิบัติที่ถูกต้องในปัจจุบันการบรรลุลุธรรมก็ไม่มีทางเป็นไปได้ ดังกรณีของท้าวขมพูซึ่ง

^{๑๔๖} จตุกัมม หมายถึง กรรม ๔ ประการ คือการบวชด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจาในฝ่ายภิกษุณี

^{๑๔๗} ละจามภิกษุภริยาร หมายถึง การได้บรรลุลุธรรม

อาศัยบุญเก่าเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น แต่การปฏิบัติในปัจจุบันนั้นสำคัญกว่า จะเห็นได้ว่าท้าวชมพูและพระนางพิมพรครั้งนี้ได้อุปสมบทแล้ว ก็พากเพียรพยายามปฏิบัติพระกัมมัฏฐานจนได้บรรลุธรรมในที่สุด

๔.๑.๓.๓ นิพพาน นิพพานเป็นเป็นหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา นิพพานเป็นสภาวะที่ดับกองทุกข์และกิเลสได้โดยสิ้นเชิง สามารถทำลายอวิชชา ตัณหา อุปาทานอย่างหมดสิ้น นิพพานจึงเป็นความว่างจากกิเลสอันเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ เป็นสภาพที่ว่างจากอัตตา และสิ่งที่มีเนื่องด้วยอัตตา นิพพานมี ๒ ประเภท ดังนี้

๔.๑.๓.๓.๑ สอุปาทิเสสนิพพาน คือ ภาวะนิพพานของผู้ที่ยังต้องเกี่ยวข้องกับอยู่กับเบญจขันธ์ ได้แก่ภาวะนิพพานของพระอรหันต์ หรือในอีกความหมายคือ นิพพานในท่ามกลางการรับรู้ทางประสาททั้ง ๕ ซึ่งยังต้องเกี่ยวข้องกับขันธ์ ๕ การเกี่ยวข้องทางโลกคือ การดำเนินชีวิตตามปกติของพระอรหันต์ซึ่งปลอดโปร่งเป็นอิสระไม่ถูกราคะ โทสะ โมหะปรุงแต่ง ทำให้พระอรหันต์ผู้ยังมีอินทรีย์สำหรับรับรู้อารมณ์ต่าง ๆ ด้วยใจที่เป็นอิสระไม่เป็นบวกหรือเป็นลบ ภาวะที่กล่าวมานี้จึงจัดเป็นนิพพานอย่างหนึ่ง ดังพุทธพจน์ที่ว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ สอุปาทิเสสนิพพานธาตุเป็นไฉน ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นพระอรหันต์ชีณาสพ อยู่จบพรหมจรรย์ ทำกิจที่สำเร็จแล้ว ปลงภาระลงได้แล้ว มีประโยชน์ของตนอันบรรลุแล้ว มีสังโยชนในภพนี้สิ้นแล้ว หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ ภิกษุนั้นย่อมเสวยอารมณ์ทั้งที่พึงพอใจและไม่พึงพอใจ ยังเสวยอารมณ์อยู่ เพราะความที่อินทรีย์ ๕ เหล่าใดเป็นธรรมชาติไม่บอบสลายอินทรีย์ ๕ ของเขายังตั้งอยู่นั้นเทียว ^{๑๔๘}

๔.๑.๓.๓.๒ อนุปาทิเสสนิพพาน ได้แก่ภาวะของนิพพานที่ไม่มีอุปาทิเหลือหรือนิพพานที่ไม่เกี่ยวข้องกับขันธ์ ๕ ได้แก่ นิพพานของพระอรหันต์ในเวลาที่พักจากการเสวยอารมณ์ด้วยอินทรีย์ทั้ง ๕ หรือนิพพานของพระอรหันต์ที่นอกเหนือจากเกี่ยวข้องด้วยขันธ์ ๕ ในกระบวนการรับรู้เสวยอารมณ์ พูดอีกอย่างว่า ภาวะนิพพานเองล้วน ๆ แท้ ๆ ซึ่งประจักษ์แก่พระอรหันต์ในเมื่อประสบการณ์ในกระบวนการรับรู้ทางประสาททั้ง ๕ เหล่านั้น นิพพานประเภทนี้เป็นด้านที่เพ่งถึงภาวะของนิพพานเองแท้ ๆ ที่ประจักษ์แก่พระอรหันต์พ้นจากกระบวนการรับรู้อารมณ์ภายนอก นอกเหนือจากการดำเนินชีวิตตามปกติ เป็นเรื่องของผู้ประสบและประจักษ์เองจะรู้เองและเข้าใจเอง ดังพุทธพจน์ว่า

ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นพระอรหันต์ชีณาสพ อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระได้แล้ว บรรลุประโยชน์ตนโดยลำดับ สิ้นภวสังโยชนแล้ว หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ ภิกษุทั้งหลาย เวทนาทั้งปวงในอภัพพินันนแลของภิกษุนั้น อันตัณหาเป็น

^{๑๔๘} ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๔๔/๓๔๔.

ต้นให้ผลิตเพลินไม่ได้อีกต่อไป จักรงจับดับสนิท ภิกษุทั้งหลาย สภาวะดังกล่าวนี้ เราเรียกว่า อนุปาติเสสนิพพานธาตุ^{๑๔๙}

ดังนั้น นิพพานจึงมีอย่างเดียว แต่แบ่งออกเป็น ๒ ด้าน คือ ด้านของการสิ้นกิเลส ซึ่งมีผลต่อการติดต่อเกี่ยวเนื่องกับโลกภายนอกหรือต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน อีกด้านหนึ่ง คือ นิพพานในแง่ที่เป็นภาวะที่อยู่นอกเหนือจากประสบการณ์ที่เนื่องด้วยขันธ ๕ หรือนิพพานในความหมายที่พระอรหันต์มีนิพพานเป็นอารมณ์นั่นเอง

ในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู ผู้แต่งได้กล่าวถึงนิพพานไว้สั้น ๆ ในตอนที่ ท้าวชมพูและบริวารหลังจากบวชแล้วได้บรรลุมรรคผลนิพพาน ซึ่งนิพพานที่กล่าวถึงนี้คือสอุปาสีสนิพพาน คือ ดับกิเลสได้อย่างสิ้นเชิงและยังดำรงชีวิตอยู่ในขณะนั้น ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ ยะมังคลัง ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม

- เพื่อทาวน่นจักจะไกลถึง ซึ่งพระบัทโหมกษะทางพระอรหันต์ ตฎาคันนี้จักนำให้ไผ่ผล ด้วยธรรมทัษภัลตรัษเทษนา

ถอดคำเป็นภาษาในปัจจุบัน

- เพื่อทาวน่นจักไกลถึง ซึ่งพระบัทโหมกษะทางพระอรหันต์^{๑๕๐} ตฎาคันนี้จะนำให้ไผ่ผล ด้วยธรรมทัษภัลตรัษเทษนา

(หน้า ๒๑/๒-๓)

จากการที่ผู้แต่งได้กล่าวถึงนิพพานถึงแม้จะไม่มีรายละเอียดมาก แต่ก็เป็นที่เข้าใจได้ว่าผู้แต่งมุ่งประเด็นไปที่ตัวละครได้ทำลายมลทินคือกิเลสได้โดยสิ้นเชิง และการได้บรรลุมรรคผลของตัวละครมากกว่า ส่วนนิพพานนั้นซึ่งเป็นหนึ่งในโลกุตรธรรมทั้ง ๓ ก็คือการที่ตัวละครได้ดำรงชีวิตอยู่ในท่ามกลางอารมณ์ต่าง ๆ โดยปราศจากความรู้สึกที่เป็นบวหรือเป็นลบต่ออารมณ์เหล่านั้น ฉะนั้นนิพพานที่ผู้แต่งกล่าวถึงก็คือสอุปาสีสนิพพานนั่นเอง

อนึ่ง นอกจากผู้แต่งได้กล่าวถึงนิพพานที่เกี่ยวกับตัวละครแล้ว ยังได้กล่าวถึงนิพพานที่เกี่ยวกับผู้แต่งโดยตรงอีกด้วย กล่าวคือ ในตอนท้ายที่ผู้แต่งกล่าวถึงการตั้งความปรารถนาของตนเองว่า ในอนาคตเมื่อพระศรีอารียเมตไตรลงมาตรัสรู้โปรดบริษัททั้ง ๔ ก็ขอให้ตนเองได้ “ลูแล้วทุกขา เข้านิพาโน และ หากว่ายังมีบารมีอ่อน ก็ขอให้ได้ทันพระพุทเจ้าได้ตรัสรู้ธรรมเป็นพระอรหันต์เพื่อ จะได้โดยเสด็จ สรรเพชพุทโธ ลัพภติ นิพาโน สุโขพันภัย” ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ พิลाप ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม

- การก่อต๋อปปย ทรายภระเมตตรัย ศรีอารียมาโปรดเร้าผู้สัตร จัตบุริสา ลูแล้วทุกขาเขานิพาโน
- ถาบารมีออรร ขอทรรมุณีออรร ไดเปนอะระโห

ถอดคำเป็นภาษาในปัจจุบัน

- การก่อต๋อปปย ทรายพระเมตไตร ศรีอารียมาโปรดเร้าผู้สัตร จตุปาริสา ลูแล้วทุกขาเขานิพาโน
- ถาบารมีอ่อน ขอทันมุณีวรร ได้เป็นอรโห

^{๑๔๙} พุ.อิตติ. (ไทย) ๒๕/๔๔/๓๔๓.

^{๑๕๐} พระอรหันต์ หมายถึง พระอรหันต์ แต่เปลี่ยนรูป เป็นหนต์ เพื่อให้ส่งสัมผัสไปยัง ผล และ พล ในวรรคถัดไป

จัดโดยเสด็จ สรรพคุณพุทธโธ ลัทธินิภาโน
สุโขทัย

จะได้โดยเสด็จ สรรพคุณพุทธโธ ลัทธิ^{๑๕๑}นิภาโน
สุโขทัย

คำประพันธ์นี้แสดงให้เห็นความปรารถนาของผู้แต่งว่าด้วยอานิสงส์การแต่งวรรณกรรม
เรื่องนี้ ขอให้ตนได้บรรลุพระนิพพานในศาสนาของพระพุทธเจ้าพระองค์ต่อไป

(หน้า ๑๔๐/๕-๖)

นอกจากแนวคิดเรื่องพระนิพพานยังปรากฏในเนื้อหาของวรรณกรรมแล้ว ใน
ตอนท้ายของวรรณกรรมเรื่องนี้ผู้แต่งยังได้แสดงแนวคิดอันเกี่ยวกับพระนิพพาน ซึ่งแนวคิดนี้เป็นเรื่อง
ที่สืบเนื่องจากเนื้อหาในวรรณกรรม จึงเสมือนเป็นการย้ำเตือนสติแก่ผู้อ่านในตอนท้ายว่า “อย่าหลง
รักเวียนอยู่ในสงสาร จงตัดลัดดิ่งถึงพระนิภาพาน พ้นทางกันดารสุดสิ้นไป” ไม่ควรที่จะหลงไหลอยู่
ในวิญญูสงสาร แต่จงตัดวิญญูสงสารเหล่านั้นเพื่อเป็นทางลัดไปสู่พระนิพพาน ดังนั้น บุคคลจึงไม่ควร
ยินดียิ่งอยู่ในภพไตร อีกทั้งรูปกลิ่นเสียงรสและสัมผัสใช้สิ่งที่เป็นสวัสด์ในสงสาร แต่มันเป็นวิชาที่
ห่อหุ้มสันดานเอาไว้ ผู้ที่ถูกวิชาห่อหุ้มเอาไว้จึงยังอยู่ห่างไกลจากพระนิพพาน ดังคำประพันธ์ที่ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม

● ยาลหลังรักเวียนอยู่นัยสังสาร จังตัดลัดดิ่งถึงพระนิภา
การณ ภัณฑกันดารสุดสิ้นไป อนันโทสรพัสตรนัย
โลกีย ● มักถือวิจิจกฉาอันสังสัย ยายินดียที่จ้อยนัยภ
ตรัย จทองเที่ยวเลี้ยวไวไปขานาน อันกลิ่นเสียงรสรำ
ผัส ใหมเหนเปนสวัสด์นัยสังสาร ● คฤอาอะวิชาห่อหุ้ม
กลุม์สันดาน พระนิภาการณยังลัษณักนัย

ถอดคำเป็นภาษาในปัจจุบัน

● อย่าหลงรักเวียนอยู่ในสงสาร จังตัดลัดดิ่งถึงพระนิภา
พาน พ้นทางกันดารสุดสิ้นไป อันโทสรพัสตรนัย
โลกีย ● มักถึงวิจิจกฉาอันสังสัย อย่ายินดีจะอยู่ในภ
ไตร จะทองเที่ยวเลี้ยวไวไปขานาน อันกลิ่นเสียงรสร
สัมผัส ไม่เห็นเป็นสวัสด์ในสงสาร ● คือวิชาห่อหุ้ม
กลุม์สันดาน พระนิพพานยังลัษณักนัย ฯ

คำประพันธ์นี้ กล่าวถึงการปลดปล่อยตนออกจากเครื่องร้อยรัดทั้งปวงกล่าวคือการบรรลุนิพพาน

(หน้า ๑๔๕/๔-๗)

จากคำประพันธ์ข้างต้นนี้ ผู้แต่งได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับพระนิพพานว่าผู้ที่เข้าถึงได้
นั้นจำเป็นต้องสลัดตนให้พ้นจากรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส โดยความหมายแล้วก็คือการทำตนมิให้ยึด
ติดอยู่ในขันธ ๕ นั้นเอง ตลอดจนจนถึงการทำตนให้หลุดพ้นจากอวิชชา การไม่ยินดีในภพไตร เพราะหาก
บุคคลยังทำตนให้หมกมุ่นอยู่ในสิ่งดังกล่าวนี้ พระนิพพานก็ยังเป็นเรื่องไกลกลับเกินไปสำหรับผู้นั้น พระ
นิพพานที่ผู้แต่งกล่าวถึงนี้ เสมือนผู้แต่งได้บอกเป้าหมายสูงสุดแก่ผู้อ่านว่าที่ท้ายที่สุดแล้วทุกคนก็ควร
ไปสู่เป้าหมายสูงสุดของชีวิตอย่างเช่นท้าวชมพู ถึงแม้ผู้อ่านจะไม่ได้ระบุให้ละเอียดออกไปถึงประเภท
ของนิพพาน ตลอดจนถึงสถานะของนิพพานแต่ละประเภทว่าเป็นเช่นไร แต่ผู้วิจัยมองว่า ไม่ใช่หน้าที่
ของผู้แต่งวรรณกรรมเรื่องนี้ที่จะต้องมาอธิบาย เพราะการที่ใครจะได้บรรลุพระนิพพานนั้น สถานะ
ของพระนิพพานย่อมแจ่มชัดเฉพาะบุคคลผู้นั้นอยู่แล้ว

^{๑๕๑} ลัทธิ หมายถึง ได้

๔.๑.๔ สรุปการวิเคราะห์หลักธรรม

เมื่อก้าวโดยสรุปแล้ว หลักธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูซึ่งปรากฏโดยผ่านทางตัวละครเอกของเรื่อง คือ หลักธรรมเกี่ยวกับอกุศลมูล โดยผู้แต่งได้บรรยายโดยผ่านทางพฤติกรรมการแสดงออกในเรื่องของความโลภ ความโกรธ และความหลงของท้าวชมพูซึ่งเป็นผู้มากไปด้วยความโลภ ความโกรธและความหลง ถึงแม้ว่าวรรณกรรมเรื่องนี้จะไม่ได้อธิบายโดยตรงว่า โลภะ โทสะ และโมหะมีลักษณะเป็นอย่างไร แต่จากการที่ผู้อ่านได้อ่านวรรณกรรมเรื่องนี้จบลงแล้วก็สามารถเข้าใจได้ว่าลักษณะของโลภะ โทสะ โมหะเป็นอย่างไร เมื่อเกิดขึ้นแล้วไม่ว่าจะแก่ใครก็ตามแล้วแต่และจะส่งผลเสียอย่างไร ทั้งนี้เพราะผู้แต่งวรรณกรรมเรื่องนี้ได้นำธรรมะทั้ง ๓ ประการนี้ ออกแสดงโดยผ่านทางพฤติกรรมของท้าวชมพู ฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่าการนำธรรมะออกแสดงโดยสะท้อนผ่านทางพฤติกรรมของตัวละครในวรรณกรรมจึงเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างหนึ่งในการถ่ายทอดธรรมะ อีกประการหนึ่ง วรรณกรรมเรื่องนี้นอกจากจะทำหน้าที่ในการประโลมโลก คือให้ความบันเทิงใจแก่ผู้อ่านแล้ว ที่สำคัญยังทำหน้าที่ในการถ่ายทอดธรรมะสู่ผู้อ่านอันเป็นการประโลมใจอีกด้วย

อนึ่ง จากพฤติกรรมของท้าวชมพูในเบื้องต้นซึ่งมากไปด้วย ความโลภ ความโกรธและความหลงนั้น ผู้แต่งยังสื่อให้เห็นว่าพฤติกรรมของคนนั้นสามารถเปลี่ยนแปลงได้ ซึ่งจะเห็นได้ว่า ในที่สุดแล้วท้าวชมพูก็สามารถทำลายอกุศลมูลทั้ง ๓ นี้ลงได้อย่างสิ้นเชิง ซึ่งการทำลายอกุศลมูลลงได้นี้ยังสอดคล้องกับกฎของพระไตรลักษณ์ว่า พฤติกรรมของคนนั้นไม่ว่าจะเป็นพฤติกรรมด้านความโลภ ความโกรธหรือความหลงนั้นสามารถเปลี่ยนแปลงได้ หากได้พบกับกัลยาณมิตร ดังเช่นที่ท้าวชมพูสามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนได้

นอกจากนั้นหลักธรรมอันเกี่ยวกับไตรลักษณ์ถือว่าเป็นหลักธรรมในระดับสูงที่เน้นเฉพาะผู้ที่มีกิเลสเบาบาง เมื่อได้รับฟังแล้วก็สามารถเข้าใจในกฎอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เกิดความเบื่อหน่ายในสังสารวัฏฏ์ น้อมใจไปสู่การปฏิบัติเพื่อการขัดเกลากิเลสซึ่งเป็นเหตุให้พ้นทุกข์ได้ตลอดกาล เรียกว่าเข้าถึงพระนิพพาน ดังเช่นที่พระพุทธเจ้าทรงชมทักขิมานะของท้าวชมพูให้ลดน้อยลง แล้วชี้แนวทางปฏิบัติให้พ้นทุกข์ จนท้าวชมพูได้บรรลุนิพพานในที่สุด

๔.๒ การวิเคราะห์เนื้อหาวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู

ในการวิเคราะห์เนื้อหาวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งเนื้อหาการวิเคราะห์ในประเด็นต่อไปนี้ คือ เนื้อหาด้านความเชื่อตามคติพระพุทธศาสนา ความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ ค่านิยม พิธีกรรม และสภาพสังคม ซึ่งจะได้อธิบายเป็นลำดับดังต่อไปนี้

๔.๒.๑ ความเชื่อตามคติพระพุทธศาสนา

ความเชื่อตามคติพระพุทธศาสนา ความเชื่อตามคติพระพุทธศาสนาเป็นความเชื่อที่เกิดจากความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาซึ่งปรากฏในวิถีชีวิตของคนไทยโดยทั่วไปอย่างแยกกันไม่ออก ฉะนั้น กวีจึงมักสอดแทรกคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาในวรรณกรรมเพื่อให้ผู้อ่านได้เรียนรู้

โดยผ่านทางเนื้อหาของวรรณกรรมหรือผ่านทางบทบาทของตัวละคร ในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่อง ท้าวชมพู่จึงปรากฏคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ซึ่งสามารถจำแนกได้ดังนี้

๑. ความเชื่อเรื่องนรก-สวรรค์

ชาวไทยภาคใต้มีความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ตามคำสอนที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาต่าง ๆ โดยเชื่อว่านรกเป็นสถานที่ลงโทษผู้ที่กระทำความชั่วต่าง ๆ ส่วนสวรรค์เป็นสถานที่เสวยสุขของผู้ที่กระทำความดี โดยความเชื่อเหล่านี้ได้รับอิทธิพลมาจากพระไตรปิฎกและจากวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่นไตรภูมิพระร่วง เป็นต้น วรรณกรรมเหล่านี้ได้กล่าวถึงเรื่องนรกและสวรรค์อันเป็นสถานที่อยู่ของสัตว์ทั้งหลายหลังจากที่ตายไปแล้ว โดยแสดงให้เห็นว่านรกเป็นสถานที่ทรมานสัตว์ที่ทำความชั่ว สวรรค์เป็นสถานที่สุขสบายของสัตว์ที่กระทำความดี

นรก

ในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู่ ปรากฏคติความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องนรกจำนวนสองที่ด้วยกัน ตอนแรกปรากฏในตอนที่ท้าวชมพู่ทํารับกับพระธรรมราชาโดยมีข้อตกลงว่าไฉ่แพ้นั้นจะให้ฝ่ายที่ชนะ ซึ่งปรากฏว่าท้าวชมพู่เป็นฝ่ายแพ้แต่ก็กลับคำพูดไม่ยอมให้พระธรรมราชา จนพระธรรมราชากล่าวตอบโต้ท้าวชมพู่ว่าคนที่ไม่รักษาสัจจะตายไปจะเกิดเป็นเปรตปากเน่า และต้องโดนไฟนรกเผาไหม้ปาก แต่ผู้แต่งก็ไม่ได้ระบุชัดเจนว่าเป็นนรกขุมใด ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ สุธางคนางค์ ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม

● มุสาสัพโโล อักคิณิริโย จักโหมโอเข้น
ตายตักณรักขง จีรงนารเปน เปรตปากเนาเหม้น
เชื่อนควาเขลา

ถอดคำเป็นภาษาในปัจจุบัน

● มุสาสัพโโล^{๑๕๒} อักคิณิริโย จักโหมโอเข้น
ตายตักนรกข้ง จีรงนารเปน เปรตปากเนาเหม้น
เชื่อน^{๑๕๓}ควาเขพา^{๑๕๔}

คำประพันธ์นี้ แสดงให้เห็นถึงคติความเชื่อเกี่ยวกับนรก

(หน้า ๑๐๗/๔-๕)

นอกจากนั้น แนวความเชื่อเรื่องนรกรยังปรากฏในตอนที่พระธรรมราชาเข้ามานสนาธิแล้วบันดาลให้แผ่นดินแยกออกเป็นช่องให้บังเกิดไฟในอเวจีนรกลุกกลามขึ้นมาเผาไหม้ท้าวชมพู่พร้อมกับบริวาร เพื่อให้ท้าวชมพู่ได้เห็นความน่ากลัวของไฟนรกและเพื่อให้เห็นว่าผลของการกระทำความชั่วนั้นเป็นอย่างไร จนในที่สุดท้าวชมพู่จึงยอมแพ้ต่อพระธรรมราชา ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ สุธางคนางค์ ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม

● ณราเสดโโล สุวนาราช เลียงถ่อพอย
สัพพัญัตถญา ทรงจิรงนารนัย สมาธิแล้วชัย

ถอดคำเป็นภาษาในปัจจุบัน

● นราเสฏโฐ สุวนาราช เลียงถ่อพอกัย
สัพพัญญัตถญา ทรงพิจารณาใน สมาธิแล้วไช

^{๑๕๒} สัพโโล หมายถึง เหลวไหล

^{๑๕๓} เชื่อน หมายถึง ขม

^{๑๕๔} เขพา หมายถึง น้ำลาย

ด้วยฤทธิกะสิน

● เปนจักรสุริยการณ ผัรรณผัฒผลารณ ชัรรคธาราจีน
ชรรศรียเกือกแก้ว จักรายับสิ้น เขาซึ่งกะสิน

ปฏวียบัตการณ

● แตกแยกออกเปน ช่องต่หลอดเหน ปรางรัตนภิมารย
พัยนัยวิชัย ฌริยาประหาร ฐุมมากลุมสการณ
ตร่หลับจับทง

ด้วยฤทธิกะสิน

● เปนจักรสุริยการณ ผัฒผัฒผลารณ ชรรคธาราจีน
ชรรศรียเกือกแก้ว จักรายับสิ้น เข้าซึ่งกะสิน

ปฐวียันดาล

● แตกแยกออกเป็น ช่องตลอดเห็น ปรางค์รัตนพิมาน
ไพในอวิจิ- นิริยา^{๑๕๕}ประหาร ฐุมมากลุมสการณ
ตระหลบจบทั้ง

คำประพันธ์นี้ แสดงให้เห็นถึงคติความเชื่อเกี่ยวกับนรกว่าเป็นสถานที่ที่ทรมานผู้กระทำความชั่ว

(หน้า ๑๐๘/๖-๗, ๑๐๙/๑-๔)

โดยสรุปแล้ว การกล่าวถึงความเชื่อเรื่องนรกในวรรณกรรมเรื่องนี้ แสดงให้เห็นถึงระบบความเชื่อว่านรกนั้นเป็นสถานที่ปราศจากความสุขใด ๆ เพราะเป็นสถานที่มิไว้สำหรับลงโทษผู้กระทำความชั่วต่าง ๆ และระบบความเชื่อที่ว่าย่อมมีผลให้ผู้คนได้เกิดความเกรงกลัวต่อการกระทำความชั่ว เพราะกลัวว่าจะได้รับการลงโทษในนรก ฉะนั้นระบบความเชื่อทำนองนี้แม้จะไม่สามารถพิสูจน์ได้ด้วยสายตา แต่ก็เป็นการป้องปรามผู้คนมิให้กระทำความชั่ว อันส่งผลให้สังคมเกิดความสงบสุขไปในตัว

สวรรค์

สวรรค์หรือสถานที่อันเต็มไปด้วยความสุขอันเป็นทิพย์สมบัติ ไม่มีสิ่งใดในโลกมนุษย์จะมีเหมือน ในพระไตรปิฎกไม่ได้ระบุสถานที่ตั้งของสวรรค์ไว้ชัดเจน แต่ในคัมภีร์ยุคหลังซึ่งได้รับอิทธิพลจากคัมภีร์ในศาสนาพราหมณ์กล่าวว่าสวรรค์ตั้งอยู่เหนือเขาพระสุเมรุ อายุของสวรรค์มีแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับการกระทำของผู้ที่จะไปบังเกิด สวรรค์มีอยู่ ๖ ชั้น เรียกสวรรค์ทั้ง ๖ ชั้นว่า จกามาพจรสวรรค์ ได้แก่

๑. ชั้นจาตุมหาราช เป็นสวรรค์ชั้นแรกของเหล่าเทวดา สวรรค์ชั้นนี้มีผู้ปกครองเป็นใหญ่จำนวน ๔ ท่าน จึงเรียกว่าจาตุมหาราชิกา คือท้าวธตรฐ ปกครองด้านทิศตะวันออกมีคณธรรพ์เป็นบริวาร ท้าววิรุฬหก ปกครองทิศใต้มีกุมภภนต์เป็นบริวาร ท้าววิรูปักษ์ ปกครองทิศตะวันตก มีนาคเป็นบริวาร และท้าวเวสวัณ ปกครองทิศเหนือ มียักษ์เป็นบริวาร

๒. ชั้นดาวดึงส์ เป็นที่อยู่ของเทวดาเหล่าจกามาพจร ชั้นดาวดึงส์มีท้าวสักกะเป็นผู้ปกครอง เมื่อนับรวมกับเทพบริวารอีก ๓๒ องค์ จึงได้ชื่อว่าดาวดึงส์ ท้าวสักกะมีปชาบดีจำนวน ๔ นาง คือสุธรรมา นางสุนันทา นางสุจิตตา และนางสุชาดา

๓. ชั้นยามา สวรรค์ชั้นนี้เป็นที่สถิตของเทพมหัคคีนามว่า สุยามเทวาธิราช ทรงเป็นผู้ปกครอง สวรรค์ชั้นนี้จึงมีนามว่า ยามาเทวภูมิ

^{๑๕๕} นิริยา หมายถึง นรก

๔. ชั้นดุสิต สวรรค์ชั้นนี้เป็นแดนสุขาวิ มีเทพเจ้าผู้ทรงมหาดิฉันนามว่าสันดุสิตเทวา
ธิดาเป็นผู้ปกครอง สวรรค์ชั้นนี้จึงมีนามว่า ดุสิตาเทวภูมิ

๕. ชั้นนิมมานรดี สวรรค์ชั้นนี้เป็นที่อยู่ของเทวดาเหล่ากามาวจร มีเทพผู้ปกครองคือท้าว
สุนิมิตเทพบุตร

๖. ชั้นปรนิมมิตวสวัตดี สวรรค์ชั้นนี้เป็นแดนสุขาวิ เป็นสวรรค์ชั้นสูงสุดฝ่ายกามาวจร มี
เทพผู้ปกครองนามว่าปรนิมมิตวสวัตดี สวรรค์ชั้นนี้เป็นที่อยู่ของเหล่าเทพยดาและเทพยดาจำพวกมาร

ความเชื่อเรื่องสวรรค์ที่ปรากฏในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู ผู้แต่งได้กล่าวว่า
สวรรค์เป็นที่อยู่ของเหล่าเทวดา และผู้ที่ได้กระทำความดีเอาไว้ผู้นั้นเมื่อตายไปก็จะได้ไปเกิดในสวรรค์
ด้วยเช่นกัน สวรรค์ที่ผู้แต่งได้กล่าวไว้ที่ปรากฏชัดคือสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ที่พระอินทร์เป็นผู้ปกครองอยู่
ดังปรากฏในตอนที่พระพุทธเจ้าทรงระลึกถึงพระอินทร์ให้มาช่วยเนรมิตพระเวฬุวันให้เป็นบ้านเมือง
ของพระธรรมราชา ดังตัวอย่าง กาพย์ยานี ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม	ถอดคำเป็นภาษาในปัจจุบัน
● ครันแจ้งประพฤธิเหตุ วรเดชนระสิงโ คิดถึงสุวรรณเสรัจโถ จิงสหันยัตริยตริงชา	● ครั่งแจ้งประพฤติเหตุ วรเดชนรสิงโ คิดถึงสุวรรณเสฏโฐ จิงสหันยน ^{๑๕๖} ไตรตริงสา ^{๑๕๗}

คำประพันธ์นี้ แสดงให้เห็นถึงคติความเชื่อเกี่ยวกับสวรรค์

(หน้า ๔๗/๕-๖)

นอกจากผู้แต่งจะกล่าวถึงสวรรค์ชั้นดาวดึงส์อันเป็นที่อยู่ของพระอินทร์แล้ว ยังกล่าวถึง
สวรรค์ชั้นอื่น ๆ แต่ไม่ได้ระบุชื่อเพียงแต่กล่าวรวมๆ ว่า “ฉกามาพจรสวรรค์” ทั้งนี้เพื่อแสดงให้เห็นว่า
การเนรมิตพระเวฬุวันให้กลายเป็นเมืองของพระธรรมราชานั้นมิใช่เป็นหน้าที่ของพระอินทร์เท่านั้น
แต่เป็นงานที่เหล่าเทพในสวรรค์ชั้นอื่น ๆ จะต้องช่วยกัน อีกอย่างหนึ่งผู้แต่งต้องการให้อ่านเห็นถึง
ความยิ่งใหญ่แห่งอาณาเขตของพระพุทธเจ้าที่เมื่อจะประสงค์จะกระทำการใด ๆ ย่อมเป็นกิจที่เทวดาใน
สวรรค์ทั้ง ๖ ชั้น จะอยู่นิ่งเฉยมิได้ ดังตัวอย่าง กาพย์ยานี ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม	ถอดคำเป็นภาษาในปัจจุบัน
● เทโวแลเทวี ยคนาศิยอัชทิสชา คันทัพณภูตา กิณโรราชะกนิริย	● เทโวและเทวี ยักษณาธิอัฐฐทิสชา คนธรรณภูตา กิณโรราชกนิรี
● ฉกามาพจรสวรรค์ เทวะพริยวรรณบรภัตศีร อากาศแลธรรณีย ดังคาส่มุทจรมา	● ฉกามาพจรสวรรค์ เทวะไพรวลย์บรรพตศีร อากาศแลธรรณี คงคาสุมุทจรมา

คำประพันธ์นี้ แสดงให้เห็นถึงคติความเชื่อเกี่ยวกับสวรรค์ชั้นกามาวจร

^{๑๕๖} สหันยน หมายถึง ผู้มีนัยตาพันดวง ได้แก่พระอินทร์

^{๑๕๗} ไตรตริงสา หมายถึง สวรรค์ชั้นดาวดึงส์

(หน้า ๔๗/๖-๗, ๔๘/๑)

นอกจากผู้แต่งจะกล่าวถึงสวรรค์ชั้นดาวดึงส์แล้ว ยังกล่าวถึงสวรรค์ชั้นดุสิตอันเป็นสถานที่
ทำวรมหาสมาธิอยู่ก่อนที่จะจุติลงมาเกิดในโลกมนุษย์ ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ นาคปริพนธ์ ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม	ถอดคำเป็นภาษาในปัจจุบัน
● วรบุตเนื่อนามฝึกฝาย สัมมตอที่บาย	● วรบุตรเนื่อนามฝึกฝาย สมมตอธิบาย
ชุมภูบดินทะราชา	ชุมพูบดินทราชา
● มหาราชาเจ้าเมื่อมา จากเดาศุสสิญา	● มหาราชาเจ้าเมื่อมา จากดาวดุสิตา ^{๑๕๘}
สูมาตุโครทอราทา	สูมาตุโกทร ^{๑๕๙} ท้าว

คำประพันธ์นี้ แสดงให้เห็นถึงคติความเชื่อเกี่ยวกับสวรรค์ชั้นดุสิต

(หน้า ๓/๓-๔)

ส่วนสาเหตุที่ส่งผลให้ท้าวชมพูได้ไปเกิด ณ สวรรค์ชั้นดุสิตนั้น ผู้แต่งได้กล่าวย้อนไปถึง
บุพกรรมของท้าวชมพูซึ่งได้เคยอธิษฐานว่า “*เดชะข้าได้ถวายทาน แก่ศาสดาองค์ทรงญาณ แม้น
สิ้นชีพชีวาตรมาน ขอข้าเป็นใหญ่ในชมพู*” เมื่อครั้งที่ท้าวชมพูเกิดเป็นพ่อค้าและได้ถวายทานแด่
พระกัสปสัมมาสัมพุทธเจ้า ด้วยอานิสงส์ผลบุญที่ได้ถวายทานนั้นส่งผลให้เมื่อเขาตายไปจึงได้ไปเกิดใน
สวรรค์ชั้นดุสิต ซึ่งสอดคล้องกับที่ผู้แต่งได้กล่าวว่า ก่อนที่ท้าวชมพูจะมาเกิดเป็นมนุษย์นั้นได้เกิดเป็น
เทวดาอยู่ในสวรรค์ชั้นดุสิต ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ ยะมังคลัง ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม	ถอดคำเป็นภาษาในปัจจุบัน
● เดชะข้าได้ถวายทานา แกศาสดาองค์ทรงญาณ	● เดชะข้าได้ถวายทาน แก่ศาสดาองค์ทรงญาณ
แม้นสิ้นชีพชีวาตรมาน ขอข้าเป็นใหญ่ในชมพู	แม้นสิ้นชีพชีวาตรมาน ขอข้าเป็นใหญ่ในชมพู
● บัชนันนอำมรองค์ท้าวทรงเดช ไซเทเวชนามวิษณุ- กรรมลงมาอุปถัมภ์ชู ชุบมณเทียรวิเชียรศรี	● บัดนั้นอำมรองค์ท้าวทรงเดช ไซเทเวชนามวิษณุ- กรรมลงมาอุปถัมภ์ชู- ชุบมณเทียรวิเชียรศรี
● สูงมีประมารนิงโยชนา เครื่องอิมโกฎสรพพิพม์	● สูงมีประมาณหนึ่งโยชน เครื่องอิมโกฎสรพพิพม์
ไพพานิชอยู่เยเสมศรี ม้วยชีวิตลแดนสวรรค์	ไพพาณิชอยู่เกษมศรี ม้วยชีวิตลแดนสวรรค์

คำประพันธ์นี้ แสดงให้เห็นถึงคติความเชื่อเกี่ยวกับคติความเชื่อว่าผู้กระทำความดีจะได้ไป
เกิดในสวรรค์

(หน้า ๑๙/๓-๖)

^{๑๕๘} ดุสิตา หมายถึง ภพดุสิต

^{๑๕๙} โภทร หมายถึง ครรภ์

จากการที่กล่าวถึงเรื่องสวรรค์นี้ ย่อมสะท้อนให้เห็นระบบความเชื่อที่ว่าสวรรค์เป็นที่สถิตอยู่ของบุคคลที่ได้กระทำความดีไว้ และครั้งผู้นั้นจุติจากสวรรค์ลงมาเกิดเป็นมนุษย์ ผลบุญนั้นก็จะได้ตอบสนองให้ได้เกิดมาเป็นผู้มีบุญญาธิการ

กล่าวโดยสรุปแล้ว ความเชื่อในเรื่องนรกสวรรค์จึงเป็นระบบความเชื่อที่สืบเนื่องมาจากการสั่งสอนให้คนทำความดีละเว้นความชั่ว ระบบความเชื่อแบบนี้จึงมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมหลักจริยธรรมซึ่งจะทำให้สังคมมีความสงบสุข แต่หากผู้คนขาดความเชื่อในเรื่องนรกสวรรค์แล้วก็จะขาดความเกรงกลัวในเรื่องบาป และไม่เชื่อในเรื่องบุญซึ่งเป็นเหตุให้คนทำความผิดมากขึ้นทั้งไม่ขวนขวายในการทำคุณงามความดีเพราะไม่เชื่อว่าจะถูกลงโทษในนรกและได้เสวยสุขในสวรรค์ เมื่อเป็นเช่นก็จะเกิดการเอาเปรียบกันมากขึ้น ข่มเหงกันมากขึ้น ทำให้สังคมวุ่นวายหาความสงบสุขไม่ได้

๒. ความเชื่อในเรื่องบุญ

บุญคือเครื่องชำระจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์ จัดเป็นกรรมดีฝ่ายกุศล ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนทั้งแก่ตนและผู้อื่น ส่งผลให้บุคคลนั้นมีความสุขสมบูรณ์ทั้งกายและใจ การหมั่นบำเพ็ญบุญจึงเป็นการลดละเลิกความโลภ ความเห็นแก่ตัว หรือความยึดติดความลุ่มหลงในวัตถุสิ่งของอันเป็นสาเหตุอย่างหนึ่งของความทุกข์ให้หมดไปจากจิตใจ ผู้ที่ได้บำเพ็ญบุญมาอย่างดีแล้วจะส่งผลให้มีความสุขตลอดจนถึงให้ได้บรรลุพระนิพพานอันเป็นจุดหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา

วิธีการบำเพ็ญบุญในพระพุทธศาสนามีมากมาย ขึ้นอยู่กับว่าผู้นั้นจะมีวัตถุประสงค์ในการบำเพ็ญอย่างไร แต่เมื่อว่าโดยย่อแล้ว วิธีการบำเพ็ญบุญในพระพุทธศาสนามี ๓ ประการเท่านั้น คือ

๑. ทานมัย บุญที่สำเร็จด้วยการให้ทาน
๒. สีลมัย บุญที่สำเร็จด้วยการรักษาศีล
๓. ภาวนามัย บุญที่สำเร็จด้วยการเจริญภาวนา

ดังนั้น การบำเพ็ญบุญจึงถือว่าเป็นกรรมดี (กุศลกรรม) โดยการปฏิบัติตนทางกาย วาจา ใจที่ดี บุญก็ย่อมส่งผลให้ผู้บำเพ็ญได้รับความสุข ดังนั้น ลักษณะของบุญจึงมีความสำคัญต่อการปฏิบัติตนเพื่อให้ได้รับความสุข ซึ่งหมายความว่าลักษณะของบุญเป็นเรื่องของนามธรรมที่จะส่งผลให้จิตใจมีความสุขเป็นผลตอบแทน ดังพระพุทธพจน์ว่า

ภิกษุทั้งหลาย พวกท่านอย่ากลัวบุญเลย คำว่าบุญนี้ เป็นชื่อของความสุข^{๑๖๐}
บุคคลควรทำบุญที่นำความสุขมาให้^{๑๖๑} หากบุคคลทำบุญ ก็ควรทำบุญนั้นบ่อย ๆ ควรทำความ

^{๑๖๐} อัง.สตุตถก. (ไทย) ๒๓/๖๒/๑๒๐., ชุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๒๒/๓๖๖.

^{๑๖๑} อัง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๕๒/๒๑๔.

พอใจในบุญนั้น เพราะการสั่งสมบุญนำความสุขมาให้^{๑๖๒} ผู้หวังประโยชน์สุขควรฝึกฝนบำเพ็ญบุญนี้เท่านั้น ที่ให้ผลเลิศติดต่อกันไป มีสุขเป็นกำไร^{๑๖๓}

ในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู่ ได้สะท้อนให้เห็นถึงระบบความเชื่อในเรื่องบุญ โดยเฉพาะบุญที่ได้กระทำไว้ในอดีตชาติที่เรียกว่าปุพเพกตบุญตา คือความเป็นผู้ได้บำเพ็ญบุญไว้ในปางก่อน โดยผู้แต่งกล่าวถึงอดีตชาติ ๒ ชาติของท้าวชมพู่ที่ได้ประกอบบุญในส่วนของท่านมัย และบุญนั้นส่งผลมายังชาติปัจจุบันที่เกิดเป็นท้าวชมพู่ กล่าวคือในยุครัตนโกสินทร์กับปฐมโพธิกาลสมัยพระพุทธเจ้าพระนามว่ากัสสปะ ท้าวชมพู่ได้เกิดเป็นพ่อค้าผู้มีจิตศรัทธาได้ถวายทาน คือ อาหาร ผ้า กำพล มีดโกน รองเท้าเข็มเย็บผ้า และรูปเทียนแก่พระกัสสปพุทธเจ้า และด้วยอานิสงส์ผลบุญนั้น พ่อค้าท่านจึงได้มาเกิดเป็นท้าวชมพู่กษัตริย์แห่งเมืองปัญจาผู้มีบุญญาธิการพร้อมด้วยของวิเศษคู่กายในยุคของพระพุทธเจ้าสมณโคตม ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ ยะมังคลัง ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม	ถอดคำเป็นภาษาในปัจจุบัน
● ทาวนับุพชาติเกิด นัยกำเนิดภานิโซ	● ท้าวนี้บุพชาติเกิด ในกำเนิดพานิโซ ^{๑๖๔}
มีฝารัตนกำพะโล มโนนิกหมายใครให้ท่าน	มีฝารัตนกำพะโล มโนนิกหมายใครให้ท่าน
● ขณะนั้นวรสำพุโท กัดสับโปตรัสัทรมาร	● ขณะนั้นวรสัมพุทโธ กัดสับโปตรัสัทรมาร
พระองค์ทรงแล้งยืนญารณ วาพานิชนัรรจักจุลผล	พระองค์ทรงสร้างยศญาน ว่าพานิชนันจักจุลผล
● ครั้นเวลาบินทปาโต มุนินโทโคจรดล	● ครั้นเวลาบินทปาโต มุนินโทโคจรดล
โดยนภเวหาหน ดลเคหาภานิชกสรณ	โดยนภเวหาหน ดันเคหาพานิขพลัน
● ภานิชนันครันยลมลล็ก พุทพ้านักโดยจิตรอรณ	● พานิชนันครันยลมลล็ก ^{๑๖๕} พุทพ้านักโดยจิตอัน
สัททานิมันพลรณ แต่งองศาซเครื่องสุภเพียร	ศรัทธานิมนต์พลัน แต่งองศา ^{๑๖๖} เครื่องสุภเพียร ^{๑๖๗}
● กับฝารัตนกำพะลง ทงมีดโกนเกศาเสียร	● กับฝารัตนกำพลัง ^{๑๖๘} ทั้งมีดโกนเกศาเสียร
เกือกเข็มอีกทูปเทียน ด้วยโสมนัษจิตรสัทธา	เกือกเข็มอีกรูปเทียน ด้วยโสมนัสจิตศรัทธา
● ยกถวายด้วยเคารัพย พุทกัตลักสำพุธา	● ยกถวายด้วยเคารพ พุทกัตลักสัมพุธา
จึงตงปะนียทานสัจจา ความปราฏนาจิตรทิสถารณ	จิตตั้งปณิธานสัจจา ความปรารถนาจิตธิฐาน
● เดชะข้าได้ถวายทานา แกศาสดาองค์ทรงญารณ	● เดชะข้าได้ถวายทาน แก่ศาสดาองค์ทรงญาน
แม่นสินชีพิชิวาตรมาร ขอข้าเป็นหญัณัยชุมภู	แม่นสินชีพิชิวาตรมาน ขอข้าเป็นใหญ่ในชมพู
● บัชนันนอามอรอังกทาวทรงเดช ไซเทเวชนามวิษณุ-	● บัดนั้นอามรงค์ท้าวทรงเดช ไซเทเวชนามวิษณุ-

^{๑๖๒} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๑๘/๖๘.

^{๑๖๓} พุ.อิตติ. (ไทย) ๒๕/๖๐/๔๑๕.

^{๑๖๔} พานิโซ หมายถึง พ่อค้า

^{๑๖๕} ยลมลล็ก หมายถึง ได้พบเห็น

^{๑๖๖} อังคาส หมายถึง จัดถวาย

^{๑๖๗} สุภเพียรหมายถึง สุปะ พยัญชนะ แ罡และกับ

^{๑๖๘} รัดกำพลัง หมายถึง ผ้ากัมพลแดง

กรรมลงมากุโณชิต ชุมมณเทียรวิเชียรศรี

- สุนทรียะธรรมนึ่งโยชนา เครื่องอิมโณสุรพิพิมัย
- โกลาณชอยุชชะเสมศรี ม้วยชีวีดัดแดนสวรรค์
- ครองนิทมาอุปัฏฐา เพนกรัสน์ธฤธี่แขงพรรณ
- ปราบจับภักภพมรรณ ด้วยผลอรรถนใดถวยทาน
- จำเภาะวรพทุโธ กุสโลสุทกัระเสมสาร
- เพนประจัญญัยสรณคารร ครือท้าวณันนมารำทำ

กรรมลงมากุโณชิต ชุมมณเทียรวิเชียรศรี

- สุนทรียะธรรมนึ่งโยชนา เครื่องอิมโณสุรพิพิมัย
- โกลาณชอยุชชะเสมศรี ม้วยชีวีดัดแดนสวรรค์
- ครองนิทมาอุปัฏฐา เพนกรัสน์ธฤธี่แขงพรรณ
- ปราบจับภักภพมรรณ^{๑๖๙} ด้วยผลอรรถนใดถวยทาน
- จำเภาะวรพทุโธ กุสโล^{๑๗๐}สุทกัระเสมสาร
- เพนประจัญญัย^{๑๗๑}ในสันดาน คือท้าวณันนมารำทำ^{๑๗๒}

คำประพันธ์นี้ แสดงให้เห็นถึงคติความเชื่อเกี่ยวกับบุพเพกตบุญญา

(หน้า ๑๘/๔-๗, - ๒๐/๑)

ในอีกอดีตชาติหนึ่งที่ท้าวชมพูได้บำเพ็ญบุญในส่วนของภาวานามัย กล่าวคือเมื่อครั้งเกิดเป็นชายชวานายากจน วันหนึ่งขณะที่กำลังเฝ้าอยู่ริมลำธารก็ “มลักไปปะกเลวรา ชากผีเนาลอยมา กลางสายชล ● เล็งพลางทางคิดความสังเวช ในอุระประเทศกระมล ว่าอะโหไธตัน นี่เนาพอง” ได้เห็นชากผีเนาลอยน้ำมา ชวานานันได้พิจารณาชากผีนั่นก็ได้เห็นพระไตรลักษณ์ว่าร่างกายของตนไม่ต่างจากชากผีนั่น เกิดความสลดสังเวชในกายและสามารถสามารถปลงธรรมสังเวชได้ ด้วยอาณิสสที่ชายชวานานันได้พิจารณามรณานุสติจึงส่งผลให้ในชาติปัจจุบันนี้ ท้าวชมพูสามารถบรรลุ มรรคผลเป็นพระอรหันต์ได้ ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ คัมภีรา ว่า

คำในวรรณกรรม

- นัยขณะอดีตชาติ ชุมภูนาภูธิปฐิสร
- ทลิตกะเมื่อก่อร โนนถัยนา
- แทบไกล่ตรึงซังงหลัย มลักปัยปะกเลวรา
- ชากผีเนาลอยมา กลางสายชล
- เลงพลางทางคิดความสังเวช นัยอุระประเทศกัระมล
- ว่าอะโหไธตัน นี่เนาพอง
- ดูโสภโครกายนีเนา เหม้นเชื่อนควาทัวทงผอง
- ใหม่ควนที่มุงมอ ฟิงเกลียดชง
- ด้วยแทกัยเร้านีเนา แตลวนเพนนัยกองทุกชง

คำในปัจจุบัน

- ในขณะอดีตชาติ ชุมพูนาลธิปฐิสร
- ทลิตกะ^{๑๗๓}เมื่อก่อน โนนไถนา
- แทบไกล่ตรึงซังงไหล มลักไปปะกเลวรา^{๑๗๔}
- ชากผีเนาลอยมา กลางสายชล
- เล็งพลางทางคิดความสังเวช ในอุระประเทศกระมล
- ว่าอะโหไธตัน นี่เนาพอง
- ดูโสภโครกายนีเนา เหม้นเชื่อนควาทัวทังผองไม่
- ควนที่มุงมอ ฟิงเกลียดชง

^{๑๖๙} ภูมัน หมายถึง แผ่นดิน

^{๑๗๐} กุสโล หมายถึง กุศล

^{๑๗๑} ประจัญ หมายถึง ปัจจย

^{๑๗๒} รำทำ หมายถึง มากระทำ

^{๑๗๓} ทลิตกะ หมายถึง ชัดสน

^{๑๗๔} กเลวรา หมายถึง ชากผ

อนัตตาอะนิจจัง	ทิวสงสาร	● ด้วยแทกกายาเรานี้เห็น	แต่ล้วนเป็นในกองทุกข์
.....		อนัตตานิจจัง	ทิวสงสาร
.....			
● ด้วยเดชพทุพธาคุณ	อังกบรัมภระสัรรพ์ชฌ	● ด้วยเดชพทุพธาคุณ	องค์บรมพระสรพร
เอือกเปนสังขเดียวเต็จ	คูอะคระ	เธอก็เปนสังขเดียวเต็จ	คูอัคระ ^{๑๗๕}
● บอกพระจตุกัมถาร	กัลสะ-	● บอกพระจตุกัมมฐาน	กันสะ
กิละสะกะ	ละสัมปัฏย	กิละสะวะ	ละสมบัตติ
● ละแภพระโสตาสัทธิกาตา	อะนาคาอาระหัต	● ละ ^{๑๗๖} แภพระโสตาสัทธิกาตา ^{๑๗๗}	อะนาคาอาระหัต ^{๑๗๘}
โตขัมสัมปัฏย	อะระโห	ได้ขัมสมบัตติ	อรโห

คำประพันธ์นี้ แสดงให้เห็นถึงคติความเชื่อเกี่ยวกับบุพเพกตบุญญา

(หน้า ๑๒๐/๖-๗, - ๑๒๒/๖)

เมื่อก้าวโดยสรุปแล้วการกล่าวถึงความเชื่อในเรื่องบุญในวรรณกรรมเรื่องนี้ แสดงให้เห็นว่าบุญที่ผู้ใดกระทำไว้ไม่ว่าจะมากหรือน้อยก็ตาม บุญนั้นก็จะคอยตามสนองให้ผู้นั้นได้รับแต่สิ่งที่ดีเสมอ ไม่ว่าผู้นั้นจะไปเกิดในที่ใดก็แล้วแต่ อย่างเช่นชายเข็ญใจที่เพียงแคได้เห็นซากศพลอยน้ำมาแล้วเกิดความสลดสังเวช ได้พิจารณาไตรลักษณ์ ผลบุญนี้ก็ส่งผลให้ชายเข็ญใจซึ่งก็คือท้าวชมพู่ในชาติต่อมา ได้บรรลุมรรคผล ความเชื่อแบบนี้จึงเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นถึงระบบความเชื่อแบบบุพเพกตบุญญานั่นเอง

๔. ความเชื่อเรื่องพระพุทธเจ้าในอดีตกาล

ในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู่ปรากฏความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าในอดีต คือ พระกัสสปพุทธเจ้า ความเชื่อนี้ปรากฏในตอนที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสเล่าถึงประวัติของท้าวชมพู่แก่พระเจ้าพิมพิสาร เมื่อครั้งที่ท้าวชมพู่ขึ้นเกิดเป็นพ่อค้าในยุคของพระพุทธเจ้าพระนามว่ากัสสป ในครั้งนั้น พระกัสสปพุทธเจ้าทรงทราบด้วยพระญาณว่าพ่อค้านั้นมีอุปนิสัยที่จะบรรลุธรรมได้ ครั้นทรงทราบอย่างนั้นแล้ว จึงทรงมีพระมหารัณมาที่จะโปรดพ่อค้านั้น ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ ยะมังคลัง ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม	ถอดคำเป็นภาษาในปัจจุบัน
● ขณะนั้นวรสำพุโท	● ขณะนั้นวรสัมพุทโธ
กัตสัปปัตริษัทธิมาร	กัตสัปปัตริษัทธิมาน
พระอังกัทธิงแล้งยณญาณ	พระองค์ทางเล้งยณญาณ
วาพานิชนัรรจักจุผล	วาพานิชนันจักจุผล
● ครั้นเวลาบินทปาโต	● ครั้นเวลาบินทิปาโต
มุณินโทโคจรดัล	มุณินโทโคจรดล
โดยนภภาเวหาหั้น	โดยนภเวหาหน
ดัลเคหาพานิชนลรรณ	ดัลเคหาพานิชนลัน

^{๑๗๕} อัคระ หมายถึง เลิศ ประเสริฐ

^{๑๗๖} ลู หมายถึง บรรลุ

^{๑๗๗} โสตาสัทธิกาตา หมายถึง พระโสดาบัน พระสัทธาคามิ พระอนาคามี

^{๑๗๘} อนาคาอรหัต หมายถึง พระอนาคามี พระอรหันต์

คำประพันธ์นี้ แสดงให้เห็นถึงคติความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธรูปเจ้าในอดีต

(หน้า ๑๘/๕-๗)

๔.๒.๒ ความเชื่อเรื่องสิ่งเหนือธรรมชาติ

ความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ ความเชื่อเป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นแก่มนุษย์ การดำรงชีวิตของผู้คนในยุคสมัยโบราณที่ความเจริญทางด้านวิชาการยังมีน้อย เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติบางเช่น แผ่นดินไหว ฝนตก หรือฟ้าร้อง เป็นต้น มนุษย์จึงเชื่อว่าสิ่งนั้นเกิดจากการบันดาลให้เป็นไปของสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติเช่น เทวดา หรือภูตผีปีศาจ เป็นต้น จึงได้เกิดการบูชาบวงสรวงเพื่อให้สิ่งเหนือธรรมชาติเหล่านั้นเกิดความพอใจและบันดาลให้เกิดความสุขแก่ตนเอง

ชาวไทยภาคใต้มีความเชื่อเรื่องเหนือธรรมชาติ ได้แก่ ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ วิทยญาณ ภูตผีปีศาจ สิ่งเร้นลับทั้งหลายและคติทางศาสนา ที่อยู่เหนือการพิสูจน์ เป็นต้น ความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมและวิถีชีวิตของคนเป็นอย่างมาก บางเรื่องก็ให้คุณค่าเป็นอเนก เช่น เรื่องของจิต วิทยญาณ ภูพชาติ และเรื่องของการกรรม เป็นเครื่องหล่อหลอมจิตใจมนุษย์ให้ประพฤติในทางที่ชอบ^{๑๗๙}

ในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูปราภความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติเช่นเดียวกันที่พบบ่อยคือความเชื่อเกี่ยวกับเทวดา ซึ่งนับว่าเป็นเรื่องปกติที่วรรณกรรมไทยจะปรากฏมีเทพเจ้าหรือเทวดาอยู่แทบทุกเรื่อง ทั้งในส่วนของบทไหว้ครู หรือประณามพจน์ที่ผู้แต่งต้องแสดงความเคารพต่อเทวดาหรือสิ่งศักดิ์เพื่อความเป็นสิริมงคลให้ตนสามารถประพันธ์ได้สำเร็จ อีกทั้งในส่วนเนื้อเรื่องก็มักจะมีเทวดาเข้ามาเกี่ยวข้องกับด้วยเสมอ โดยจะมีบทบาทในการให้การช่วยเหลือตัวละครฝ่ายธรรมะให้รอดพ้นจากทุกข์ความเดือดร้อน วรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู่ได้สะท้อนให้เห็นความเชื่อเรื่องเทวดาที่มากอยให้ความช่วยเหลือตัวละครฝ่ายธรรมะดังนี้

๑. พระอินทร์ หรือท้าวสักกะเป็นเทพผู้เป็นใหญ่ปกครองสวรรค์ชั้นจาตุมหาราช และชั้นดาวดึงส์ โดยสวรรค์ชั้นดาวดึงส์นั้นพระองค์ได้มอบหมายให้ท้าวผาหาราชทั้ง ๔ เป็นผู้คอยดูแล พระอินทร์มีฐานะเป็นเทพผู้คอยอภิบาลศาสนาและช่วยเหลือคนให้กระทำความดี อีกทั้งยังดำรงพระองค์ในฐานะเทพผู้เป็นอุปฐากของพระพุทธรูปเจ้าอีกด้วย นามของพระอินทร์มีชื่อเรียกหลายชื่อ เช่น ท้าวโกสีย์ ท้าวเทวราช ท้าวผกษา ท้าวสุขัมบดี เป็นต้น ตามคติความเชื่อในทางพระพุทธศาสนานั้นพระอินทร์จะต้องเป็นผู้สั่งสมบุญบาปมีเป็นอย่างมากและเป็นพุทธมามกะ ดังนั้น พระอินทร์จึงมักปรากฏในวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาในฐานะผู้คอยให้ความช่วยเหลือตัวละครฝ่ายธรรมะให้ประกอบความดีได้สำเร็จ ดังเช่นบทบาทของพระอินทร์ในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู่ซึ่งคอยให้ความ

^{๑๗๙} สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, โลกทัศน์ชาวไทยภาคใต้, (สงขลา : สถาบันทักษิณศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒสงขลา, ๒๕๒๑), หน้า๑๐๙.

ช่วยเหลือพระพุทธเจ้าโดยได้รับพระบัญชาให้แปลงกายเป็นราชทูตนำสารไปเชิญท้าวชมพูมายังเมือง
ของพระธรรมราชา โดยผู้แต่งได้ใช้ชื่อที่หมายถึงพระอินทร์คือ มฆา สุขัมบดี อัมร อัมรินทร์ และ
อินทร์ ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ ฉันทันท์ บัง ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม	ถอดคำเป็นภาษาในปัจจุบัน
● แฉ่งนัยพระกรัมลแล้วนีกหา ถึงเทวมัควา ให้มาสู่สำนักนัย	● แฉ่งในกระมลแล้วนีกหา ถึงเทวมัฆา ^{๑๘๐} ให้มาสู่สำนักนี้
● ปางนัรทาวสุขัมบดี กู้แฉ่งนัยวีถี ซึ่งสัพพัญญูตรีกนีกหา	● ปางนั้นท้าวสุขัมบดี ^{๑๘๑} กู้แฉ่งในวิถี ซึ่งสัพพัญญู ^{๑๘๒} ตรีกนีกหา
● อัมรจิงจอรจากฟากฟ้า สูยงเวฬุวรรณา พระอารามหาวิยหาร	● อัมร ^{๑๘๓} จิงจอรจากฟากฟ้า สูยงเวฬุนา พระอารามมหาวิหาร
● อินทเจ้าเขาทรงบัทมาล บรมโลกาจารย์ สินวารเคารพิสัลโธ	● อินทเจ้าเข้าทรงบัทมาลย์ บรมโลกาจารย์ สินวารเคารพิสัลโธ ^{๑๘๔}
● สัมเด็จพระทัษกะโล ตรัสแก่อัมรินโท บพิทจิงโมทนา	● สมเด็จพระทศพล ตรัสแก่อัมรินโท บพิตรจิงโมทนา
● เปนราชทูตจิงปัยหา กรัศัตรเจ้ากรุงปรัรจา มีนนามว่าท้าวชมพู	● เป็นราชทูตจิงไปหา กระษัตริย์กรุงปัญจา มีนามว่าท้าวชมพู
● ให้เร่งคะมนามสู่ ยงพระโลกยวิธู ทรงนามพระธรรมราชา	● ให้เร่งคะมนามาสู่ ยังพระโลกยวิทู ทรงนามพระธรรมราชา-
● อียราชจักรพัฏฐิมหา เสวยราชนัยกรุงธา ณิราชแห่งเร้าอยู่ยาดง	● อีราชเจ้าจักรพรรดิมหา เสวยราชในกรุงธา- ณิราชแห่งเร้าอยู่ยาดง
● อัมรินอินทรเจ้าพิยัคณ แฉ่งนัยกรัมล มารแล้วกัณนิมิตกาย	● อัมรินทร์อินทร์ท่านเจ้าไพชน ^{๑๘๕} แฉ่งในกระมล- มานแล้วกัณนิมิตกาย

คำประพันธ์นี้ แสดงให้เห็นถึงคติความเชื่อเกี่ยวกับพระอินทร์

(หน้า ๓๐/๒-๗,- ๓๑/๑-๒)

^{๑๘๐} มฆา หมายถึง พระอินทร์

^{๑๘๑} สุขัมบดี หมายถึง หมายถึงพระอินทร์ สามีนางนาคสุชาดา

^{๑๘๒} สัพพัญญู หมายถึง พระพุทธเจ้า

^{๑๘๓} อัมร หมายถึง เทวดา ในที่นี้หมายถึงพระอินทร์

^{๑๘๔} ศัลโธ หมายถึง ทรงไว้ซึ่งศีล

^{๑๘๕} ไพชน หมายถึง วิมานของพระอินทร์

๒. ท้าวจตุโลกบาล หรือเทวดาในชั้นจาตุมหาราชิก แปลว่าแดนแห่ง ๔ มหาราช สวรรค์ชั้นนี้ตั้งอยู่เหนือยอดเขาขัณธร์ อันเป็นเทือกเขาแรกในเทือกเขาทั้ง ๗ ที่ล้อมรอบภูเขาศรีสุเมรุ^{๑๘๖} ซึ่งนับเป็นสวรรค์ชั้นแรกของเหล่าเทวดาทั้งหลาย เทวดาผู้เป็นใหญ่ในการปกครองสวรรค์ชั้นนี้มีจำนวน ๔ คน เรียกว่าจาตุมหาราชิกา หรือเรียกว่าท้าวจตุโลกบาล แต่ละคนล้วนมีบริวารในปกครองแตกต่างกันไปในทิศทั้ง ๔ คือ

๒.๑ ท้าวอตรฐ ปกครองดูแลโลกทางด้านทิศตะวันออก สถิตอยู่บนภูเขาศักดิ์ด้านทิศตะวันออกภูเขาสีเนรุ มีพวกคนธรรพ์เป็นบริวาร

๒.๒ ท้าววิรูปักษ์ ปกครองดูแลโลกทางด้านทิศใต้ สถิตอยู่บนภูเขาศักดิ์ด้านทิศใต้ภูเขาสีเนรุ มีพวกกุมภภัณฑ์เป็นบริวาร

๒.๓ ท้าววิรูปักษ์ ปกครองดูแลโลกทางด้านทิศตะวันตก สถิตอยู่บนภูเขาศักดิ์ด้านทิศตะวันตกภูเขาสีเนรุ มีพวกนาคเป็นบริวาร

๒.๔ ท้าวกุเวร ปกครองดูแลโลกทางด้านทิศเหนือ สถิตอยู่บนภูเขาศักดิ์ด้านทิศเหนือภูเขาสีเนรุ มีพวกยักษ์เป็นบริวาร^{๑๘๗}

ในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพูนี้ ปรากฏบทบาทของท้าวจตุโลกบาลในตอนที่ได้รับบัญชาจากพระพุทธเจ้าให้แปลงกายมาเป็นคนเฝ้าประตูเมืองนเรศวรของพระธรรมราชา ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ พิลาสุรางคนางค์ ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม	ถอดคำเป็นภาษาในปัจจุบัน
● ยงท้าวโลกบาล ให้เป็นนายทวาร ภัทรรักษา ทุกเนาประตู แต่หมุ่เทวา จตุโลกบาลา ทำฤทธิทุกประตู	● ยังท้าวโลกบาล ให้เป็นนายทวาร พิทักษ์รักษา ทุกเนาประตู แต่หมุ่เทวา จตุโลกบาลา ทำฤทธิทุกประตู
● ล่ขาล่พรหม จ่เบิกปิดนันทน์ ให้เป็นหวดหมุ่ ภัทรรักษา แต่นายประตู ตัวนายอรรธอยู่ ให้รู้รจนากาย	● ละข้างละพัน จะเบิกปิดนันทน์ ให้เป็นหวดหมุ่ พิทักษ์รักษา แต่นายประตู ตัวนายอันอยู่ ให้รู้รจนากาย

คำประพันธ์นี้ แสดงให้เห็นถึงคติความเชื่อเกี่ยวกับท้าวจตุโลกบาล

(หน้า ๕๖/๗, ๕๗/๑-๒)

นอกจากนั้นยังปรากฏเหล่าเทวดาในสวรรค์ทั้ง ๖ ชั้น รวมทั้งเทวดาผู้สถิตอยู่ในป่า ภูเขา อากาศ พื้นดิน แม่น้ำ และในมหาสมุทรซึ่งต่างก็พากันมาประชุมกันเพื่อนมัสการพระเวฬุวันวิหารให้กลายเป็นเมืองนเรศวรของพระธรรมราชา พร้อมทั้งแปลงกายเป็นบริวารของพระธรรมราชาเพื่อให้ท้าว

^{๑๘๖} เสฐียรโกเศศ, *เรื่องเมืองสวรรค์*, พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ พันเอก พระนรินทร์สงคราม (เจริญ จำรูญฤทธิ์) ณ ฌาปนสถานกองทัพบก วัดโสมนัสวิหาร, (กรุงเทพฯ : รุ่งเรืองธรรม, ๒๔๙๙), หน้า ๑.

^{๑๘๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒.

ชมพูเกิดความเกรงกลัวในบุญบาปมีของพระธรรมราชาที่ปกครองบ้านเมืองอันใหญ่โตห้อมล้อมไปด้วยเหล่าบริวารมากมาย ดังตัวอย่าง กาพย์ยานี ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม		ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน	
● ฉะกาพจรสวรรค์	เทวะพริยวรรณปรรภตศีร	● ฉกามาพจรสวรรค์	เทวะไพรวลย์บรรพตศีร
อากาศแลธร์ณีย	ดิงคาส่มุทจรมา	อากาศแลธร์ณีย	คงคาสมุทรจมา
● ทงกาลนาคอง	ฤทธิพลงสุนธรา	● ทังกาพนาคัง ^{๑๘๘}	ฤทธิพลังสุนทรา
เทวีเทโวมา	ประนอมพรมประชุมกรณ	เทวีเทโวมา	ประน้อมพรมประชุมกัน

คำประพันธ์นี้ แสดงให้เห็นถึงคติความเชื่อเกี่ยวกับเทวดาในสวรรค์ชั้นต่าง ๆ

(หน้า ๔๗/๗, ๔๘/๑-๒)

๓. สัตว์ป่าหิมพานต์ สัตว์ป่าหิมพานต์เป็นสัตว์ที่อาศัยอยู่ในป่าหิมพานต์ ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นแดนที่อยู่อันห่างไกล เป็นที่อยู่ของผู้วิเศษเหนือมนุษย์ธรรมดาและสรรพสัตว์ที่มีรูปร่างแปลกประหลาดอีกด้วย ความเชื่อเรื่องสัตว์หิมพานต์ได้รับการถ่ายทอดมาจากชาดก โดยเฉพาะในบทเทศน์มหาชาติ ซึ่งพุทธศาสนิกชนได้นิยมฟังและมักมีเรื่องราวเกี่ยวกับสัตว์ในป่าหิมพานต์ประกอบอยู่ด้วยเสมอ

ความเชื่อเกี่ยวกับสัตว์ป่าหิมพานต์ปรากฏในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู โดยผู้แต่งได้กล่าวถึงในตอนที่พระพุทธเจ้าทรงเนรมิตพระเวฬุวันวิหารให้กลายเป็นเมืองของพระธรรมราชา แล้วมีพระบัญชาให้เทวดาและบรรดาสัตว์ป่าหิมพานต์ต่าง ๆ มาเนรมิตตนเป็นชาวเมืองและเป็นสัตว์ประเภทต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ในเมืองเนรมิตนี้ เพื่อแสดงให้เห็นถึงความมั่งคั่งอุดมสมบูรณ์ของบ้านเมืองที่เต็มไปด้วยสัตว์หายากต่าง ๆ ดังนี้

๓.๑ พญานาค พญานาคที่ผู้แต่งกล่าวถึงในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพูนี้คือพญากาพนาคราช ซึ่งตามพุทธประวัติกล่าวว่า เป็นพญานาคที่อยู่ใต้วังวนแห่งแม่น้ำเนรัญชราเป็นผู้คอยพิทักษ์ ถาดทองคำที่พระโพธิสัตว์เสวยข้าวมธุปายาสแล้วทรงลอยในลำน้ำเพื่อเสี่ยงทายว่าจะได้บรรลุพระสัพพัญญุตญาณหรือไม่ เมื่อพญากาพนาคราชเห็นถาดทองคำก็ทราบได้ว่ามีพระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นในโลกอีกพระองค์หนึ่งแล้ว ก็มีความปีติปลาบปลื้มแล้วก็กลับไปและจะตื่นขึ้นอีกจนกว่าจะมีพระพุทธเจ้าพระองค์ใหม่ลอยถาดทองคำอีกเท่านั้น^{๑๘๙}

ในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู พญากาพนาคราชได้ให้นางวิมาลาผู้เป็นมเหสี พร้อมด้วยเหล่านางนาคบริวารเนรมิตตนเป็นชาวเมืองของพระธรรมราชา และเนรมิตทำน้ำให้รายรอบเมืองพร้อมทั้งให้มีการค้าขายสินค้าต่าง ๆ ทางเรือ ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ พิลาปสุรางคนางค์ ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม		ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน	
● ท่าลาหะหัชชย	กรวดสีลาลาย	● ท่าลาดหาดทราย	กรวดศิลาราย
	ภรายแก้วเรืองรุ่ง		พรายแก้วเรืองรุ่ง

^{๑๘๘} กาพนาคัง หมายถึง พระยาพนาคราช

^{๑๘๙} ศักดิ์ศรี แย้มนิตดา, พญานาค, สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคกลาง เล่มที่ ๗, ๒๕๕๒, หน้า ๓๐๐๕ - ๓๐๐๖.

มีนาเวชน้อย ล่อยเลี้ยวตามคั่ง ภิษเียงสุดมุง
กายมาตามสาย

● นางนาคบริวารณ ชีล่องทองธารณ มีกอร์กำกาย
ขึ้นน้ำล่องเขียว เลี้ยวคั่งเรขาย สิ้นคำจำหน่าย
ผลไม้มัดฉา

มีนาเวช^{๑๙๐}น้อย ล่อยเลี้ยวตามคั่ง พิตรเพียงสุดมุง
พายมาตามสาย

● นางนาคบริวาร ชีล่องทองธารณ มีกรกำพาย
ขึ้นน้ำล่องเขียว เลี้ยวคั่งเรขาย สิ้นคำจำหน่าย
ผลไม้มัจฉา^{๑๙๑}

คำประพันธ์นี้ แสดงให้เห็นถึงคติความเชื่อเกี่ยวกับพยานาค

(หน้า ๕๒/๓-๗)

๓.๒ คนธรรพ์ คนธรรพ์เป็นมนุษย์กึ่งเทวดาศัยอยู่ในสวรรค์ชั้นจาตุมมหาราชิกา เป็นบริวารของท้าวอตรฐผู้รักษาโลกทางทิศตะวันออก คนธรรพ์เป็นผู้มีเชี่ยวชาญในการขับร้อง ประโคมดนตรีเป็นพิเศษ คนธรรพ์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกคือ ปัญจสิขรเทพบุตรได้เคยเข้าเฝ้า พระพุทธเจ้า ณ อินทสาละคูหาและเคยติดพันถวายพระพุทธเจ้าอีกด้วย

ในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู ผู้แต่งได้กล่าวถึงปัญจสิขรและเหล่าคนธรรพ์ ในตอนที่ เนรมิตเมืองของพระธรรมราชา ปัญจสิขรได้เนรมิตตนเป็นนักติดพันและได้ติดพันให้เหล่ากนิรีได้เต้น ระบำอยู่ตามถนนหนทางในเมืองเนรมิต ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ พิลาปสุรางคนางค์ ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม

● ปรรจะสิงขระา ถือเอ้าภินภา ดุริยดนตรีย
มาตงบรรคัม บรมราชีย กิณรากินรีย
มาจับขัรบ่า

ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน

● ปัญจสิงขรา^{๑๙๒} ถือเอาพินพา ดุริยะดนตรี
มาตังบังคม บรมราชาี กิณรากินรี
มาจับขัระบ่า

คำประพันธ์นี้ แสดงให้เห็นถึงคติความเชื่อเกี่ยวกับคนธรรพ์

(๕๕/๔-๕)

๓.๓ กิณรา กิณรี เป็นมนุษย์จำพวกหนึ่ง มี ๒ ชนิด คือชนิดหนึ่งเป็นประเภทครึ่ง คนครึ่งนก โดยมีท่อนบนเป็นคนท่อนล่างเป็นนก อีกชนิดหนึ่งรูปร่างเป็นคน แต่เมื่อจะไปยังที่ต่าง ๆ ก็ ไล่ปีกไล่หางบินไป อาศัยอยู่ริมเขาไกรลาส

กิณรากิณรีปรากฏในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูตอนที่พระพุทธเจ้าเนรมิตพระ เวฬุวันวิหารเป็นเมืองของพระธรรมราชา เหล่ากิณรากิณรีได้มาจับคู่เต้นรำอยู่ตามถนนหนทางที่ท้าว ชมพูเดินผ่านเพื่อมาเข้าเฝ้าพระธรรมราชา ดังตัวอย่าง กาพย์ยานี ว่า

^{๑๙๐} นาเวช หมายถึง เรือ

^{๑๙๑} มัจฉา หมายถึง ปลา

^{๑๙๒} ปัญจสิงขรา หมายถึง เหล่าคนธรรพ์ที่เกล้าผม ๕เกล้าบนศรีษะ

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม		ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน	
● เหนนางกนิรรำ	จับรำกำรำมเยอ	● เห็นนางกนิรรำ	จับระบำภิรมย์เยอ ^{๑๙๓}
ว่าเสียงนือะหรัยเหนือ	ยั้งคันตริยซ้อแห่งเร้า	ว่าเสียงนือะไรหนอ	ยั้งคนตริยซ้อแห่งเรา
● เหนโฉมกนิรนาง	ทรวงปีกหางเกริชกรายเกร้า	● เห็นโฉมกนิรนาง	ทรวงปีกหางเพริศพรายเพรา
ธรงน้อยระทวยเท้า	รำพอรเหล่นเปนขวัรรตา	ทรวงนวยระทวยเท้า	รำพ้อนเล่นเป็นขวัญตา

คำประพันธ์นี้ แสดงให้เห็นถึงคติความเชื่อเกี่ยวกับกนิรากินรี

(หน้า ๘๙/๗-๙๐/๑-๒)

๓.๔ พญาครุฑ ตามคติไทยโบราณเชื่อว่าครุฑเป็นพญาแห่งนกทั้งหลาย และเป็นพาหนะของพระนารายณ์ ปกติจะอาศัยอยู่ในวิมานฉิมพลีเชิงเขาพระสุเมรุ มีรูปเป็นครึ่งคนครึ่งนก ได้รับพรวิเศษให้เป็นอมตะ และไม่มีอาวุธใดจะทำลายได้แม้กระทั่งสายฟ้าของพระอินทร์ก็ได้แต่เพียงทำให้ขนร่วงลงมาเพียงเส้นเดียวเท่านั้น เหตุนี้ครุฑจึงได้นามอีกอย่างหนึ่งว่า “สุบรรณ” แปลว่าขนวิเศษ

พญาครุฑที่ปรากฏในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู่ ปรากฏในในตอนที่เกิดการต่อสู้กันระหว่างท้าวชมพู่ กับพระพุทเจ้า โดยพระพุทเจ้าทรงเนรมิตจักรให้กลายเป็นพญาครุฑไปต่อสู้กับฉลองพระบาทที่แปลงเป็นพญานาคของท้าวชมพู่ พญาครุฑสามารถเอาชนะพญานาคแปลงของท้าวชมพู่ได้ ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ สุรางคนางค์ราบ ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม			ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน		
● พุทธาทังจักร	เปนวิรุฬปัก	ครุฑทฐธิกรัย	● พุทธาทังจักร	เป็นวิรุฬปักข์ ^{๑๙๔}	ครุฑทฐธิกร ^{๑๙๕}
บินเข้าจับนาค	สำรากชิงชัย	นาคียหนีบัย	บินเข้าจับนาค	สำรากชิงชัย	นาคีหนีไป
เกือกแก้วแก่ภาย			เกือกแก้วแพ่พ่าย		
● เขาฉาบฉวยจิก	เอาไวไลยิก	กอร์กำรำถวย	● เข้าฉาบฉวยจิก	เอาไวไลยิก ^{๑๙๖}	กอร์กำรำถวย
ตระหลบเวหา	ดงฟ้าฟาดสาย	เกือกแก้วแก่ภาย	ตระหลบเวหา	ดงฟ้าฟาดสาย	เกือกแก้วแพ่พ่าย
พุทฤดีติดตาม			พุทฤทธิติดตาม		

คำประพันธ์นี้ แสดงให้เห็นถึงคติความเชื่อเกี่ยวกับพญาครุฑ

(หน้า ๒๗/๗, ๒๘/๑-๓)

๓.๕ นกการเวก หรือนกกรวิก เป็นนกที่มีเสียงไพเราะถึงขนาดที่ทำให้สัตว์ทั้งหลายเมื่อได้ยินถึงกับหยุดซังก เป็นนกที่บินสูงเหนือเมฆและมีลมเป็นอาหาร นกการเวกมีหัวและเท้าเหมือน

^{๑๙๓} ภิรมย์เยอ หมายถึง นารีนเรใจ

^{๑๙๔} วิรุฬปักข์ หมายถึง ท้าววิรุฬปักข์เทวดาประจำทิศตะวันตก ท้าววิรุฬปักข์ในที่นี้หมายถึงพญาครุฑ

^{๑๙๕} ไกร หมายถึง เก่งกล้า

^{๑๙๖} ยิก หมายถึง ไล่ติดตามไป

ครุฑ มีปีกอยู่บริเวณตะโพกทั้งสองข้าง มีขนหางคล้ายใบมะขามและยาวอย่างขนนกยูง โดยเชื่อกันว่า น่าจะเป็นนกประเภทเดียวกันกับนกอายุักษ์^{๑๙๗}

นกกการเวกที่ปรากฏในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู่ ได้ส่งเสียงขับขานอย่างไพเราะในระหว่างทางที่ท้าวชมพู่เดินผ่านในเมืองเนรมิตของพระธรรมราชา ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ พิลิปสุรางคนางค์ ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม	ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน
● ยงฝูงกรัเวก เสียงรอนวิเวก นัยเมคาชารณ ชวนหมู่ปักษา บินมาสู่สถารณ ร้องส้องเสียงชารณ บรรเลงเฌลงสวรค	● ยังฝูงการเวก เสียงร้องวิเวก ในเมฆาชาน ชวนหมู่ปักษา บินมาสู่สถาน ร้องซ้องเสียงสาน บรรเลงเพลงสวรค์

คำประพันธ์นี้ แสดงให้เห็นถึงคติความเชื่อเกี่ยวกับนกกการเวก

(หน้า ๕๕/๗, ๕๖/๑)

๓.๕ ข้างเอราวัน ข้างฉัททันต์ ข้างกุมภ ข้างเอราวันเป็นข้างทรงของพระอินทร์ ข้างเอราวันเป็นข้างพิเศษคือสามารถเนรมิตเคียวได้ถึง ๓๓ เคียว มีงา ๒๓๑ งา แต่ละงามีสระ ๑๖๑๗ สระ มีกอบัว ๑๑,๓๑๙ กอ มีดอกบัว ๗๙,๒๓๓ ดอก มีกลีบบัว ๕๕๔,๖๓๑ กลีบ มีนางฟ้า ๓,๘๘๒,๔๑๗ ตน มีนางระบำ ๒๗,๑๗๖,๙๑๙ คน^{๑๙๘}

ข้างฉัททันต์เป็นข้างในตระกูลพรหมพงศ์ (ข้างที่พระพรหมทรงสร้างเป็นวรรณะพรหมณ์ เรียกว่า พรหมพงศ์) อาศัยอยู่ใกล้ ๆ สระฉัททันต์ หนึ่งในสระทั้ง ๗ ในป่าหิมพานต์ มีสีกายขาวสะอาดบริสุทธิ์ มีปากและเท้าสีแดง ข้างฉัททันต์นี้มีขนาดร่างกายสูง ๘๘ ศอก ยาว ๑๒๐ ศอก วงขาวดั่งเช่นแกนกล้วย ขาเป็นสีทองยาว ๓๐ ศอก^{๑๙๙}

ข้างกระมุท เป็นหนึ่งในข้างประจำทิศทั้งแปดที่คอยดูแลเขาพระสุเมรุ เป็นข้างประจำทิศหรีด มีสีกายขาวเช่นดอกกระมุท ข้างประจำทิศทั้งแปดนี้ มีต้นกำเนิดมาจากข้างเอกทันต์ ในเรื่องนารายณ์ยี่สิบปางกล่าวไว้ว่า ข้างเอกทันต์เป็นข้างที่พระนารายณ์ประทานให้เป็นพาหนะทรงของพระอินทร์ ต่อมาข้างเอกทันต์ได้หนีลงมายังโลกมนุษย์และรบกวนมนุษย์ได้รับความเดือดร้อน พระนารายณ์จึงสาปให้ข้างเอกทันต์กลายเป็นข้างประจำทิศทั้งแปด^{๒๐๐}

ในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู่ ผู้แต่งได้กล่าวถึงข้างทั้งสามนี้ว่าเป็นข้างที่อยู่ในโรงช้างของพระธรรมราชา ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ พิลิปสุรางคนางค์ ว่า

^{๑๙๗} ส.พลายน้อย, สัตว์ในหิมพานต์, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ : พิมพ์คำ, ๒๕๕๒), หน้า ๑๐๐.

^{๑๙๘} ประจักษ์ ประภาพิตยากร, โลกของภาษาและวรรณคดี, (กรุงเทพฯ : เทพนimit, ๒๕๒๒), หน้า ๖.

^{๑๙๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒.

^{๒๐๐} กรมศิลปากร, คัมภีร์นารายณ์ ๒๐ ปาง, (กรุงเทพฯ : พระรามศรีเอช, ๒๕๕๘), หน้า ๗๘-๘๗.

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม

● ฉัตถ์รกระกุล เสวตรสัมบุรณ แปรหมื่นศรีพรรณ
เอราวัณ บุนท์ถักอรรณ โกมุทรสรรก
ชรณเมกตุโม

ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน

● ฉัตถ์รกระกุล^{๒๐๑} เสวตรสมบุรณ^{๒๐๒} แปรหมื่นศรี
พัน
เอราวรรณ^{๒๐๓} บุนท์ถัก^{๒๐๔}อัน โกมุทร^{๒๐๕}สรรรค์
ชั้นเมกตุโม^{๒๐๖}

คำประพันธ์นี้ แสดงให้เห็นถึงคติความเชื่อเกี่ยวกับช้างฉัททันต์, ช้างเอราวัณ, ช้างโกมุต
(หน้า ๕๔/๖-๗)

นอกจากจะปรากฏช้างในตระกูลทั้ง ๓ นี้แล้ว ในวรรณกรรมเรื่องนี้ยังปรากฏช้างอื่น ๆ ที่ทรง
กำลังอีก ดังนี้ ช้างบุณฑริก ช้างรามโวนะ ช้างสปีติกะ ช้างสุปิงคะ ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ พิลาล
สุรางคนางค์ ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม

● บุนทะรึกกา รามะโวนา สะปิติโก
สุปิงคะลา อัญระทิสโส มะหัพพะโล
เขามาโรงราย

ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน

● บุนทะรึกา^{๒๐๗} รามะโวนา^{๒๐๘} สปีติโก^{๒๐๙}
สุปิงคะลา อัญฐรทิสโส มหัพพะโล
เข้ามาโรงราย

คำประพันธ์นี้ แสดงให้เห็นถึงคติความเชื่อเกี่ยวกับช้างตระกูลต่าง ๆ เช่น ช้างบุณฑริก
ช้างสุปิงคะลา ช้างสปีติกะ เป็นต้น

(หน้า ๕๕/๑)

๓.๖ ม้าพลาก หรือม้าพลาก เป็นม้าชั้นดี มีตำนานกล่าวว่า พระพายเทพบุตรได้
บันดาลให้เกิดม้าทั้ง ๔ คือ พลาก อาชาไนย สินธพมโนมัย และอัศตร ในคัมภีร์นารายณ์ ๒๐ ปาง
กล่าวว่า ม้าพลพลากคือม้าที่มาสจรด้วยนางลาและคลอดลูกออกมาเป็นม้าอัศตร^{๒๑๐}ม้าพลาก

^{๒๐๑} ฉัตถ์รกระกุล หมายถึง ตระกูลช้างฉัททันต์

^{๒๐๒} เสวตรสมบุรณ หมายถึง มีสีขาวล้วน

^{๒๐๓} เอราวรรณ หมายถึง ช้างเอราวัณซึ่งเป็นพาหนะทรงของพระอินทร์

^{๒๐๔} บุนท์ถัก หมายถึง ช้างตระกูลหนึ่ง

^{๒๐๕} โกมุต หมายถึง ช้างตระกูลหนึ่ง

^{๒๐๖} เมกตุโม เอกอุตโม หมายถึง ชั้นดีเลิศ

^{๒๐๗} บุนทะรึกา หมายถึง ช้างตระกูลหนึ่ง

^{๒๐๘} ระมาโวนา หมายถึง ช้างตระกูลหนึ่ง

^{๒๐๙} สปีติโก หมายถึง ช้างตระกูลหนึ่ง

^{๒๑๐} กรมศิลปากร, คัมภีร์นารายณ์ ๒๐ ปาง, หน้า ๙๑.

เป็นม้าที่ประเสริฐที่สุดในบรรดาตระกูลม้าทั้งหลาย มีขนงามเด่นดังเช่นสีของเมฆหมอก กีบเท้าและหน้าผากแดงเช่นน้ำครั่ง สามารถเหาะได้^{๒๑๑}

ในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูผู้แต่งได้กล่าวถึงม้าลาหก ในตอนที่พระพุทธเจ้าเนรมิตพระเวฬุวันให้เป็นเมืองของพระธรรมราชา โดยเนรมิตให้มีม้าลาหกถึงหนึ่งหมื่นแปดพันตัว ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ พิลิปสุรางคนางค์ ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม	ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน
● ยงเงลาละลาหก ถวนแปดหมื่นดก หักพัรโดยหมาย มาสู่ยงโรง ภีธเณิตนาย เครื่องประดับสับก กาย เภริศพรายรจนา	● ยังเหล่าพลาหก ^{๒๑๒} ถ้วนแปดหมื่นดก หักพันโดย หมาย มาสู่ยงโรง ภีธเณิตนาย เครื่องประดับสั บกกาย เภริศพรายรจนา

คำประพันธ์นี้ แสดงให้เห็นถึงคติความเชื่อเกี่ยวกับม้าลาหก

(หน้า ๕๕/๒-๓)

๔.๒.๓ ค่านิยม

ค่านิยมเป็นความรู้สึกยกย่องหรือชื่นชมของมนุษย์ต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งและมักแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมให้สังเกตได้^{๒๑๓} ค่านิยมจึงเป็นสิ่งที่พอใจของบุคคลหรือสิ่งที่บุคคลเห็นว่ามีคุณค่า แล้วยอมรับไว้เป็นความเชื่อหรือความรู้สึคนึกคิดของตนเอง ค่านิยมจะคงอยู่ในตัวของบุคคลในรูปของความเชื่อตลอดไปจนกว่าจะพบค่านิยมใหม่ซึ่งตนพอใจว่าก็จะยอมรับไว้ เมื่อบุคคลประสบกับการเลือกหรือเผชิญกับเหตุการณ์ที่จะต้องตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็จะนำค่านิยมมาเป็นเครื่องประกอบการตัดสินใจเสมอไป ค่านิยมจึงเป็นเสมือนฐานแห่งการประพฤติปฏิบัติของบุคคลโดยตรง

ค่านิยมที่ปรากฏในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู

๑. ค่านิยมเรื่องผู้น้อยต้องเคารพผู้ใหญ่

สังคมไทยเป็นสังคมที่ให้ความสำคัญต่อการแสดงความเคารพ โดยเฉพาะการที่ผู้น้อยต้องแสดงความเคารพต่อผู้ใหญ่ซึ่งหมายถึงผู้ที่มีอายุมากกว่า ผู้ที่มีหน้าที่การงานใหญ่กว่า หรือผู้ที่มียศศักดิ์มากกว่า การละเลยไม่แสดงความเคารพต่อผู้ใหญ่จึงนับเป็นการเสียมารยาท หรือผู้นั้นอาจถูกตำหนิได้ว่าเป็นผู้ไร้การศึกษา

ในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู ผู้แต่งได้แสดงให้เห็นถึงค่านิยมในเรื่องนี้ ในตอนที่พระอินทร์ได้รับบัญชาจากพระพุทธเจ้าให้แปลงกายเป็นทูตนำสารไปทูลท้าวชมพูเพื่อให้มาเฝ้า

^{๒๑๑} เสฐียรโกเศศ, เล่าเรื่องในไตรภูมิ, แจกในงานพระราชเพลิงศพพระนางาพิพิธภางี (ตรา ขุนนาค) ณ ฌาปนสถานวัดโสมนัสวิหาร, (พระนคร : รุ่งเรืองธรรม, ๒๔๙๗), หน้า ๑๒๘.

^{๒๑๒} พลาหค หมายถึง ม้าทรงของพระวรุณ

^{๒๑๓} สืบพงศ์ ธรรมชาติ, “วิเคราะห์วัฒนธรรมจากวรรณกรรมภาคใต้ประเภทชาดก”, รายงานการวิจัย, (สงขลา : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ภาคใต้, ๒๕๓๔), หน้า ๖๑.

พระธรรมราชา แต่ทว่าเมื่อเดินทางไปถึงแล้วก็ไม่ได้แสดงความเคารพต่อท้าวชมพู่แต่อย่างใด ซึ่งสร้างความขัดเคืองแก่ท้าวชมพู่เป็นอันมาก ท้าวชมพู่ซึ่งถือตัวว่าเป็นกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่จึงได้กล่าวตำหนิราชทูต ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ ยานีธฤตานี (กาพย์ยานี) ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม	ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน
● ร่นนโณวัจจโนวารณ คำบุรานทานสอนสง	● ร่นนโณวัจจโนวาร คำบุรานทานสอนสั่ง
ลักษณะทูตถือขารง มาถึงกรุงพิงปัยหา	ลักษณะทูตถือสารัง มาถึงกรุงพิงไปหา
● เสหนาผุเปนหญ่ ให้นำไปแจ้งกิตยา	● เสหนา ^{๒๑๔} ผู้เป็นใหญ่ ให้นำไปแจ้งกิตยา ^{๒๑๕}
เพื่อให้การะวา แกกรุงกระษัตริย์จัย	เพื่อให้การะวา แกกรุงกระษัตริย์ปัจจัย
● ค่อยรับพระอังการณ อะภิมารแล้วทูลท้ย	● ค่อยรับพระองการ ^{๒๑๖} อภิวารแล้วทูลท้ย
นอมศรีโรตรนัย เคารพให้เปนสัสมควน	น้อมศรีโรตรม ^{๒๑๗} ใน เคารพให้เป็นสมควร
● ฦกหรัยมาเย็นตือ พงพอยชื้อตงสำหวนร	● นีกระไรมาเย็นตือ ^{๒๑๘} พงพอยชื้อ ^{๒๑๙} ตั้งสำหวนร ^{๒๒๐}
ดงนึเหนมิกวน จเปนทูตมาสื่อเมือง	ดงนึเห็นมิกวน จะเป็นทูตมาสื่อเมือง

คำประพันธ์นี้ แสดงให้เห็นถึงค่านิยมเรื่องผู้น้อยเคารพผู้ใหญ่

(หน้า ๓๓/๑-๕)

นอกจากนั้นท้าวชมพู่เองก็ไม่ได้แสดงความเคารพต่อพระธรรมราชาเมื่อครั้งที่ไปเฝ้าพระธรรมราชาที่เมืองเนรมิต ทั้งนี้เพราะท้าวชมพู่คิดว่าตนเองคือกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในชมพูทวีป ฉะนั้นจึงป่วยการที่ตนเองจะต้องแสดงความเคารพต่อผู้อื่น แต่อย่างไรก็แล้วแต่ ผู้แต่งก็แสดงให้เห็นว่าผู้น้อยต้องแสดงความเคารพต่อผู้ใหญ่ จึงกำหนดให้พระธรรมราชาต้องปราบพยศท้าวชมพู่ด้วยการแสดงฤทธิ์ต่อสู้กัน โดยมีข้อตกลงว่าผู้ใดแพ้ ผู้นั้นต้องไหว้ฝ่ายที่ชนะ ซึ่งหมายถึงว่าผู้ชนะคือผู้ที่ยิ่งใหญ่กว่าและมีอำนาจเหนือกว่า ผู้แพ้จึงต้องกราบไหว้ ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ ฉันทับัง ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม	ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน
● มรรธากิสิตราเช จิงตอบวัจน	● มรรธากิสิตราเช จิงตอบวัจน
ว่าถ้านราสับโพ	ว่าถ้านราสโก
● ทำฤทธิมหิธิโก เรื่องฤทธิกะโล	● ทำฤทธิมหิธิโก เรื่องฤทธิพล
มีชัยแก่เร้านัยสน้าม	มีชัยแก่เราในสนาม

^{๒๑๔} เสหนา หมายถึง เสนา

^{๒๑๕} กิตยา หมายถึง กิจ

^{๒๑๖} องการ หมายถึง โองการ

^{๒๑๗} ศรีโรตรม หมายถึง อวัยวะสูงสุดคือศีรษะ

^{๒๑๘} ยืนตือ หมายถึง ยืนถือ

^{๒๑๙} พงพอยชื้อ หมายถึง อาการที่ท้องยื่นออกมา

^{๒๒๐} ตั้งสำหวน หมายถึง เล่นสำนวน

● เร้านือะกิวาทโดยตาม	แกะขณะกลับความ	● เร้านือะกิวาทโดยตาม	แพ้นะกลความ
ทำเนียมมะนรรณบรรณต่อ		ทำเนียมพะนันขันต่อ	
● ชุมภูสัดัพสารใหม่ท้อ	คิดหวงตงต่อ	● ชมพูสัดัพสารไม่ท้อ	คิดหวังตังต่อ
อิธิฤทัยอาตรมา		วิธีฤทัยอาตรมา	
● จิงหาพระเจาราช	ครั้นแล้วจะพา	● จริงหรือพระเจ้าราช	ครั้นแล้วจะพา-
โลเร้าเ้าภวกรุกราน		โล ^{๒๑} เร้าเ้าภวกรุกราน	
● สัตจงตงท้าวว่าขน	จิงไห่ปรัฎิยารณ	● สัจจตงท้าวว่าขน	จิงไห่ประฏิญาณ
แล้วเร้าจ้แผลงฤธา		แล้วเร้าจ้แผลงฤธา	
● สัมเด็จพระธรรมาชา	พุทริบวาษา-	● สมเด็จพระธรรมาชา	พุทริบว่าสา-
ธูแล้วก็ให้สัจปรัฎิยารณ		ธูแล้วก็ให้สัจประฏิญาณ	
● เมื่อท่านแพฤทธิกะลา	ท่านจิงวันทา	● ท่านทำวิธีฤทธิประหาร	โดยนุประการ
เร้าตามคำหมัรรชรรชีย		สิ่งใดตามเจตนา	
● เจ้ากรุงปรณจาพาทีย	ว่าเปนดัยมีย	● เมื่อท่านแพฤทธิกะลา	ท่านจิงวันทา
ถาแกลแล้วจักวัรรทา		เร้าตามคำมันขันซี ^{๒๒}	
		● เจ้ากรุงปัญจาพาที	ว่าเป็นใดมี
		ถาแพแล้วจักวันทา	

คำประพันธ์นี้ แสดงให้เห็นถึงค่านิยมเรื่องผู้น้อยเคารพผู้ใหญ่

(๑๐๐/๕,-๑๐๑/๑-๕)

๒. ค่านิยมเกี่ยวกับความงามของสตรี

กล่าวได้ว่าความงามเป็นด้านแรกที่จะสร้างความรู้สึกประทับใจให้แก่ผู้พบเห็น ความงามของสตรีที่ปรากฏในวรรณกรรมไทยส่วนใหญ่ ผู้แต่งจะบรรยายลักษณะของความงามเพื่อให้เกิดความสมจริงอันเป็นการแสดงให้เห็นถึงค่านิยมในเรื่องของความงาม ในความนิยมเรื่องความงามนี้ยังปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาดังเช่นพระนางผุสดีได้ทูลขอพร ๑๐ ประการ จากท้าวสกกเทวราชก่อนที่จะมาจุติเป็นมนุษย์ คือ ๑) ขอให้ได้ประทับอยู่ในปราสาทของพระเจ้าสิริราช ๒) ขอให้ดวงตาทั้งสองมีสีดำดุจตาของลูกเนื้อทราย ๓) ขอให้มီးคิ้วสีเขียวดุจสร้อยคอนกยูง ๔) ขอให้มีนามว่าผุสดี ๕) ขอให้มียะโอรสที่ทรงพระเกียรติยิ่งกว่ากษัตริย์ทั้งหลาย ๖) ขออย่าให้มีครรภ์นูนปรากฏดังเช่นสตรีทั่วไป ๗) ขออย่าให้มีพระถันทั้งคู่ดำในเวลาทรงพระครรภ์และเมื่อประสูติแล้วขออย่าให้หย่อนยาน ๘) ขอให้เส้นพระเกศาดำเป็นมันดุจสีปีกแมลงค่อมทอง และ ๑๐) ขอให้มียะฉวีวรรณละเอียดดุจทองคำธรรมชาติ^{๒๒๓}

^{๒๒๑} พาโล หมายถึง อันธพาล

^{๒๒๒} ขันซี ภาษาใต้ หมายถึง ข้อสัญญา

^{๒๒๓} ขุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๑๖๕๕-๑๖๖๔/๔๔๗-๔๔๘.

จากพรทั้ง ๑๐ ประการ จะเห็นได้ว่า ข้อ ๒, ๓, ๖, ๗, และ ๘ เกี่ยวด้วยเรื่องของความงาม นอกจากนั้น นางวิสาขาซึ่งได้ชื่อว่าเป็นหญิงงามอย่างยากที่จะหาหญิงใดเทียบเท่า ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเรียกความงามอย่างนางวิสาขาว่าความงามแบบ “เบญจกัลยาณี” คือ ๑) งดงาม ได้แก่ผมที่มีลักษณะเหมือนกำแพนหางนกยูง เมื่อปล่อยให้สยายลงแล้วปลายผมจะงอนม้วนกลับขึ้นมาทรงตัวอยู่อย่างนั้น ๒) เนืองงาม ได้มีริมฝีปากที่แดงระเรื่อเหมือนกับผลตำลึงสุก ๓) กระดูงาม ได้แก่มีฟันที่ขาวเรียบสนิทไม่ห่างกัน และสวยเหมือนเพชรที่เจียรไนแล้ว ๔) ผิวงาม ได้แก่หากเป็นผิวของหญิงคำก็จะดำสนิทเหมือนสีดอกบัวขาบ และไม่หยาบไม่มีจุดต่างดำ หากเป็นคนผิวขาว ก็ขาวเหมือนดอกกัณณิการ ๕) วัยสวย ได้แก่หญิงแม่ที่คลอดลูกแล้วตั้ง ๑๐๐ ครั้ง ก็เหมือนหญิงสาวที่คลอดเพียงครั้งเดียว^{๒๒๔}

ในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู ผู้แต่งได้กล่าวถึงลักษณะความงามของนางพิมพร มเหสีของท้าวชมพูโดยเปรียบเทียบกับอวัยวะส่วนต่าง ๆ ของร่างกายกับความงามของธรรมชาติต่าง ๆ อย่างละเอียด ซึ่งการกล่าวถึงความงามในลักษณะเช่นนี้แสดงให้เห็นว่านางพิมพรมีความงามอย่างยากที่จะหาหญิงใดเทียบเท่า และหญิงที่มีความงามเช่นนี้ก็เหมาะสมที่จะเป็นคู่ครองของผู้มีบุญธิการอย่างเช่นท้าวชมพูเท่านั้น ความงามของนางพิมพรสามารถสรุปได้ดังนี้

๑. ใบหน้างามดุจจันทร์เพ็ญ
๒. ถิ่นงามดุจดอกบัวตูม
๓. แขนเรียวยาวดุจวงไอยรา
๔. คีวงามดุจคันศร
๕. ใบหูงามดุจกลีบดอกไม้ม
๖. ดวงตางามดุจตามฤค
๗. โอษฐ์แดงงามดั่งชาดแต้ม
๘. จมูกงามดั่งข้อทอง
๙. ไผ่ผมงามดุจสีปีกแมลงภู่
๑๐. ลำคองามระหงส์ดุจพญาหงส์ทอง
๑๑. หน้าอกงามรับกับสะตือที่เวียนเป็นวง
๑๒. ขาที่กลมกลิ้งดุจล่ำกลัวยรับกับแข้งที่เรียวยาว
๑๓. เท้านิรมยสัมผัสและนูนดุจหลังเต่า
๑๔. เล็บทั้งสิบงามแวววาวดุจแก้วมุกดาหาร
๑๕. นิ้วเรียวยาวดุจเทียนข้วนที่กลมกลิ้ง

^{๒๒๔} ธ.อ. (ไทย) ๓/๔๕/-๔๖.

๓. ค่านิยมเรื่องความความซื่อสัตย์ต่อสามีของสตรี

สังคมไทยให้คุณค่ากับความบริสุทธิ์ของผู้หญิงซึ่งจะต้องรักษาไว้จนกว่าจะถึงเวลาแต่งงาน แม้แต่งงานไปแล้วก็ต้องรักเดียวใจเดียวและซื่อสัตย์ต่อสามีเท่านั้น สังคมจึงจะให้การยอมรับว่าเป็นหญิงที่ดี มีคุณค่า ฉะนั้นโดยทั่วไปแล้วสตรีจึงมีสถานภาพเป็นรองในสังคมที่มีผู้ชายเป็นใหญ่ ถึงแม้ว่าสังคมไทยสมัยใหม่ได้มีการยกระดับให้สตรีเพศมีความเท่าเทียมกับบุรุษเพศในหลาย ๆ ด้าน แต่ค่านิยมในเรื่องเพศและพฤติกรรมทางเพศในสังคมไทยที่ยังมีวัฒนธรรมทางเพศ ที่เพศหญิงและเพศชายยังมีความไม่เท่าเทียมกันก็ยังคงอยู่

ดังนั้น กรอบแห่งค่านิยมของสังคมดังกล่าวนี้ จึงเป็นเสมือนกรอบป้องกัน ความเสื่อมเสียเกียรติ หรือ การถูกติฉินนินทาและถูกยกนำมาถ่ายทอดให้สตรีได้ตระหนักถึงการปฏิบัติตนในสตรีผู้เป็นภรรยา สตรีจึงมีความรู้สึกเสียเกียรติอย่างยิ่งเมื่อถูกฝ่ายชายทอดทิ้งหลังจากแต่งงานแล้ว หรือการตกเป็นหม้ายด้วยสาเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง สตรีจึงยึดมั่นรักษาทบตามกรอบค่านิยมของสังคมเพื่อให้รู้สึกว่าตนเองได้รับการยอมรับจากคนในสังคมและเพราะเกรงการนินทาว่าร้ายที่จะทำให้เสื่อมเสียเกียรติ

ในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู่ ผู้แต่งได้กล่าวถึงการที่สตรีจะต้องมีความซื่อสัตย์ภักดีต่อสามีของตน อันแสดงถึงค่านิยมของสังคมในสมัยนั้น ดังปรากฏในตอนที่น่างพิมพรทราบว่าท้าวชมพู่ได้พ่ายแพ้ต่อพระธรรมราชาและได้ออกบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา อีกทั้งยังขอร้องให้นางอยู่ครองเมืองปัญญาต่อไป แม้ว่ามิถุนันเมืองใด ๆ พอใจที่รับนางไปอภิเษกด้วย ก็แล้วแต่นางจะสมัครใจ ชำนาญให้นางเสียใจเป็นอย่างมากและไม่ยอมทำตามคำอนุญาตของท้าวชมพู่ โดยนางกล่าวว่า การอยู่ตัวคนเดียวโดยไร้สามีสู้ยอมตายเสียดีกว่า และการมีสามีสองคนย่อมเป็นที่อับอายของสตรี และไม่พ้นเป็นที่ครหาของคนทั่วไปได้ ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ คัมภีรา ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม		ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน	
● เลงลักษณะนัยอักษรสาร	วารรม่หิทธิบาล	● เล็งลักษณะในอักษรสาร	ว่าวรมหิทธิบาล
บัพขานิกขัมแล้ว	ยาฉนัย	บัพพัชขานิกขัม	แล้วอย่าโฉน
● วร่นังจ้งอยู่เปนหญ้ย	ครองภักพพระสุริยอัย	● วรณรงค์จ้งอยู่เป็นใหญ่	ครองพิภพพระสุริโย
รรณจาลราช	น่นนภิรมย์	ปัญญาลราช	นั้นภิรมย์
● แม้นมีราชย์ดัดดัด	จมาสูสองเสบสัสม	● แม้นมีราชย์ใดอุดม	จะมาสู่สร้องเสพสม
ก่ตามแต่มโน	อันนุชปอง	ก็ตามแต่มโน	อันนุช ^{๒๒๕} ปอง
.....			
● โออาแม้นวาถึงกูอยู่	ร้ายรวมคู่ใดเจ้าบอ	● โอ้อาแม้นว่าถึงกูอยู่	ไว้รวมคู่ได้เจ้าบอ
แม้นเสียชีพว	ดิกว่าเปน	แม้นเสียชีพว	ดิกว่าเปน ^{๒๒๖}

^{๒๒๕} นุช หมายถึง หญิงอันเป็นที่รัก

^{๒๒๖} เปน หมายถึง ยังเป็นอยู่, ยังมีชีวิตอยู่

● มิให้เทวามานุษยเห็น	ควรรหรือแลมาเป็น	● มิให้เทวามานุษย์เห็น	ควรรหรือแลมาเป็น
เขลาขลาดดงนี้	ดูอัศจรรย์	เขลาขลาดดงนี้	ดูอัศจรรย์
● กุณิจักอยู่ปัยญ์นัยปรณ	จาลราชขวงเขตขรรณ	● กุณิจักอยู่ไปเียในปัยญ-	จาลราชขวงเขตขัณฑ์
ราชาไดยรู้	จักดูแคลน	ราชาไดยรู้	จักดูแคลน
● คฤาตงผลไม้แลสวนแดน	ใหม่มีผู้ดัยห้ามแหน	● คื่อดังผลไม้แลสวนแดน	ไม่มีผู้ใดห้ามแหน
หวงแล้วฤากัน	ภัยอรรณราย	หวงแล้วหรือพัน	อรรณราย ^{๒๒๗}
● ฤาหนึ่งนาคิภขมลาย	เขี้ยวแก้วหลุยหลุดหาย	● ฤาหนึ่งนาคิภขมลาย	เขี้ยวแก้วลุ่มหลุดหาย
เปนอัประภาค	มากเหลือแสน	เปนอัประภาค ^{๒๒๘}	มากเหลือแสน
● ผิกจักตามปัยสุทถึงแดน	ต้ายปัยสูเมืองแมน	● ผิกจักตามไปสุทถึงแดน	ตายไปสู่เมืองแมน
เกร้ายเพื่อความแคน	ของอาตรมา	เพราะเพื่อความแคน	ของอาตรมา
● มิปัยคับชูขายสองมา	รวมรักริฏิสเนหา	● มิไปคบบชูขายสองมา	ร่วมรักรสเนหา
ไทเปนอัประภาค	นัยนารีย	ให้เป็นอัประภาค	ในนารีย

คำประพันธ์นี้ แสดงให้เห็นถึงค่านิยมว่าภรรยาต้องซื่อสัตย์ต่อสามี

(หน้า ๑๒๓/๑-๗, - ๑๒๕/๑-๔)

๔. ค่านิยมในเรื่องเกียรติและศักดิ์ศรี

เกียรติและศักดิ์ศรีถึงแม้จะมีใช้จะมีสาระสำคัญนักในการเป็นอยู่ของมนุษย์ในสังคม แต่มนุษย์ก็ให้คุณค่ากับสิ่งสองประการนี้ เพราะเกียรติหมายถึงชื่อเสียง การได้รับการยกย่องนับถือ ความมีหน้าตาในสังคม เมื่อมีเกียรติมนุษย์ก็รู้สึกในความเป็นศักดิ์ศรีของตน ศักดิ์ศรีจึงเป็นความรู้สึกภายใน เพราะฉะนั้นเกียรติและศักดิ์ศรีจึงมีความสำคัญต่อมนุษย์ ดังคำกล่าวที่ว่า “เสียสสินสงวนศักดิ์ไว้ วงศ์หงส์” เพราะฉะนั้นมนุษย์จึงรู้สึกรับไม่ได้เมื่อถูกลบหลู่เกียรติและทำให้เสียรู้สึกเสียศักดิ์ศรีเข้า ทำนองว่า “ฆ่าได้หยามไม่ได้”

ในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูปราภคณค่านิยมในเรื่องเกียรติและศักดิ์ศรี ในตอนที่ท้าวชมพุดูเดินทางมาเฝ้าพระธรรมราชายังเมืองเนรมิตและได้เกิดการต่อสู้กันขึ้นโดยท้าวชมพูปเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ทุกครั้ง แต่แทนที่จะยอมรับความพ่ายแพ้ ท้าวชมพูกลับพูดบายเบี่ยงไปว่าที่ตนแพ้ เพราะรบกันในที่ของพระธรรมราชา ผู้เป็นเจ้าของถิ่นย่อมได้เปรียบเป็นธรรมดา เพื่อให้โอกาสแก่ท้าวชมพู ในการรบกันในครั้งสุดท้ายทั้งคู่ตกลงกันว่าผู้ใดพ่ายแพ้ผู้นั้นจะต้องไหว้ฝ่ายที่ชนะ ผลปรากฏว่าท้าวชมพูเป็นผู้พ่ายแพ้อีกเช่นเคย แต่ท้าวชมพูกลับไม่ยอมไหว้พระธรรมราชา โดยยกเกียรติและศักดิ์ศรีของตนในฐานะกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ขึ้นมาอ้างว่า ธรรมชาติของกษัตริย์ถึงแม้จะตกอยู่ในท่ามกลาง

^{๒๒๗} อรรณราย หมายถึง อันตราย

^{๒๒๘} อัประภาค หมายถึง เป็นอัปมงคล

ข้าศึกแต่เพียงลำพัง สู้ยอมตายเสียดีกว่าจะยอมยกมือไหว้ผู้อื่น ดังเช่นจามรีปายอมเสียชีวิตแต่ไม่ยอมให้เส้นขนแม้เพียงเส้นเดียวหลุดร่วงจากกาย ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ สุรางคนางค์ ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม	ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน
● ธรรมชาติกระษัตริย์ ถึงมาดว่าพลัด แต่เดียวเอกา สู้เสียชีวาตม์ ของอาตมาหนา บ่พึงคารว เคารพไหว้ครั้น	● ธรรมชาติกระษัตริย์ ถึงมาดว่าพลัด แต่เดียวเอกา สู้เสียชีวาตม์ ของอาตมาหนา บ่พึงคารว เคารพไหว้ครั้น
● ดังจามจุรีป่า ยังสงวนยศลา สุ่มรณาสัน มิให้เส้นขน หล่นขาดสักอัน เราอภิวาหนั้น อย่าพึงสงสัย	● ดังจามจุรีป่า ยังสงวนยศลา สุ่มรณาสัน มิให้เส้นขน หล่นขาดสักอัน เราอภิวาหนั้น อย่าพึงสงสัย

คำประพันธ์นี้แสดงให้เห็นถึงความเย่อหยิ่งในศักดิ์ศรีของท้าวชมพู

(หน้า ๑๐๘/๓-๖)

๕. ค่านิยมในการใช้เครื่องหอม

ในสังคมไทยโบราณ การใช้เครื่องหอมได้สอดแทรกอยู่ในประเพณีต่าง ๆ ควบคู่ไปกับการดำเนินชีวิต การนิยมใช้เครื่องหอมแบบไทยมีมาแต่สมัยสุโขทัย และต่อเนื่องมาจนสมัยอยุธยาตอนปลาย ในสมัยรัตนโกสินทร์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงโปรดปรานการใช้น้ำอบน้ำปรุงเป็นอย่างมาก ดังที่สุนทรภู่ได้กล่าวถึงพระองค์ไว้ในนิราศภูเขาทองว่า

เคยหมอบใกล้ได้กลิ่นสุคนธ์ตลบ ละอองอบรสรื่นชื่นนาสา
สิ้นแผ่นดินสิ้นรสสุคนธรา วนาสนาก็สิ้นเหมือนกลิ่นสุคนธ์^{๒๒๙}

เหล่านี้แสดงให้เห็นถึงค่านิยมในการใช้เครื่องหอมที่เริ่มในราชสำนักแล้วแพร่กระจายออกสู่สามัญชน เครื่องหอมของไทยมีหลายประเภท เช่น น้ำอบไทย น้ำปรุง แป้งกระฉะจะจันทน์ เป็นต้น ประเภทดอกไม้ เช่น ดอกมะลิ ดอกพิกุล ดอกบุนนาค กระดังงา เป็นต้น

ในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู ผู้แต่งได้กล่าวถึงการใช้เครื่องหอมในตอนที่ท้าวชมพูเตรียมตัวเพื่อจะเดินทางไปเฝ้าพระธรรมราชา คือท้าวชมพูได้ใช้เครื่องหอมซึ่งผสมด้วยดอกไม้ อำพัน พิมเสน กฤษณา และกระลำพัก ดังตัวอย่าง กาพย์ยานี ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม	ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน
● คร่นนชัยศีระวิธาช ฌร่นาฏณรินทร ชุมภูทรอิสร สำอองคสังวารีย์	● ครั้นไชศรีวิธาตุ ^{๒๓๐} นรนาถรินทร ชมพูทรอิสร สำอองคสังวารีย์
● น้ำอับตร่หลับฟุ้ง เจือจรงรัชกลินมาลี ทรวงสุคันทะรงศรี อำพัรรมิเสนเจือจรง	● น้ำอบตระหลบฟุ้ง เจือจรงรสกลินมาลี

^{๒๒๙} สุนทรภู่, นิราศภูเขาทอง ฉบับไทย - อังกฤษ, แปลโดยเสวนีย์ นิวาตะบุตร, (กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์, ๒๕๕๙), หน้า ๒๔.

^{๒๓๐} รวิชาติ หมายถึง ดวงอาทิตย์

● เนื้อไม้แก่นกฤษณา	กรักรักกลินเพื่องฟุ้ง	ทรงสุคนธรังสี	อำพันพิมเสนเจือจรัส
ทรงสนับเกล้าเน้าวนัยดุจ	เชิงงอนสัปดาห์ตรุษชุงค	● เนื้อไม้แก่นกฤษณา	กระลำพักกลิ่นเพื่องฟุ้ง
		ทรงสนับเพลานาวินดุจ	เชิงงอนสะบัดตรุษชุงค

คำประพันธ์นี้ แสดงให้เห็นถึงค่านิยมในการใช้เครื่องหอม

(หน้า ๖๘/๓-๕)

นอกจากนั้นค่านิยมในการใช้เครื่องหอมยังปรากฏอีกในตอนที่ทำวชมพุดินทางเข้าเมืองเพื่อเฝ้าพระธรรมราชา ในระหว่างทางที่เดินผ่านก็เจอนางสุธรรมาที่แปลงกายเป็นแม่ค้าขายเครื่องหอมและได้ร้องเชิญให้ทำวชมพุดูและซื้อหาเครื่องหอมเพื่อลูบไล้กายให้หายเหม็นสาบจากการเดินทางเสียก่อน แล้วจึงค่อยไปเข้าเฝ้าพระธรรมราชา ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการใช้เครื่องหอมเป็นที่นิยมของผู้คนในสมัยนั้นและสามารถหาซื้อได้ไม่ยาก ดังตัวอย่าง กาพย์ยานี ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม		ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน	
● นัยพรรณกำแกงทอง	กิ่นกวตรองแก้วมุกดา	● ในชั้นกำแกงทอง	พั้นกวตรองแก้วมุกดา
วรสุดทรรมา	รองเรียกท้าวโหเสสังฆ	วรสุธรรมา	ร้องเรียกท้าวโหเสสังฆ
● ทรงรัชสุคนธา	วิลิมนาทิพทาวทรง	● ทรงรสสุคนธา	วิลิมนาทิพย์ท้าวทรง
ให้หายเหม็นสาบองค์	ทรงปัยเฝ้าณรเบนทรา	ให้หายเหม็นสาบองค์	ทรงไปเฝ้าณรเบนทรา

คำประพันธ์นี้ แสดงให้เห็นถึงค่านิยมในการใช้เครื่องหอม

(หน้า ๘๘/๗, ๘๘/๑-๒)

๖. ค่านิยมในการกินหมาก

ในวรรณคดีไทยสมัยรัตนโกสินทร์แทบทุกเรื่องกล่าวถึงการกินหมากอยู่เสมอ การกินหมากจึงเป็นที่นิยมของชาวไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นมาโดยตลอด และในสมัยรัชกาลที่ ๕ เกิดความนิยมเคี้ยวหมากกันอย่างมากในหมู่ชนชั้นสูง และในสมัยนี้ภาชนะเครื่องใช้ในการกินหมากได้กลายมาเป็นเครื่องยศของผู้หญิงโดยตรง ทำให้มีความนิยมประกวดประชันความมีหน้าตักันที่ภาชนะเครื่องใช้ในการกินหมาก^{๒๓๑}

ความนิยมในการกินหมากที่สืบเนื่องกันมาโดยตลอดนั้น ได้หยุดชะงักลงในสมัยรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม ซึ่งมีนโยบายปฏิวัติวัฒนธรรมเพื่อให้ประเทศไทยเป็นอารยะประเทศ เป็นที่ยอมรับของชาวโลก โดยเฉพาะชาติตะวันตก และการกินหมากไม่ต้องด้วยรัฐนิยมซึ่งมองว่าการกินหมากเป็นประเพณีที่เสื่อมเกียรติอย่างร้ายแรงของประเทศ รัฐจึงสั่งให้ประชาชนเลิกกินหมากจาก “คำแนะนำของสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ เรื่องโทษของการกินหมาก” เมื่อ ๑ ก.พ. ๒๔๘๖ โดยกรม

^{๒๓๑} พยุง วงศ์น้อย, “การศึกษาวัฒนธรรมประเพณีการกินหมากในสังคมไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีเครื่องใช้ในการกินหมาก”, *ปริญาศิลปศาสตร์บัณฑิต (โบราณคดี)*, (คณะโบราณคดี: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๙), หน้า ๒๒-๒๓.

โฆษณาการ ประมวลวัฒนธรรมแห่งชาติกล่าวว่า คนกินหมากเป็นคนป่าเถื่อน ดูเหมือนกินสัตว์สด ๆ ตืดเลือดแดงที่ปาก ในการกินหมากผู้กินต้องเคี้ยวเอื้องเหมือนควายอยู่เสมอ ทำให้ปากเหม็น ฟันเขยิบ เสียวเปียบ หน้ากร้านแก่เกินอายุ เป็นโรครำมะนาด ปลายประสาทลั่นชา เป็นโรคเบื่ออาหาร เป็นโรคท้องร่วง อาจเป็นมะเร็งได้ง่าย ธาตุไฟหย่อน และให้สถานที่ต่าง ๆ ของบ้านเมืองขาดความสวยงาม เพราะนักหมากชอบบ้วนเลอะเทอะ^{๒๓๒}

ความเสื่อมเสียดังกล่าวนี้ ทำให้รัฐบาลเห็นเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเด็ดขาดกับคนกินหมาก ซึ่งเป็นผู้ไม่รู้วัฒนธรรม กระทั่งมหาดไทย จึงออกคำสั่งห้ามประชาชนที่กินหมากเข้าไปติดต่อกับสถานที่ราชการทั่วไป และกระทรวงยังมีหนังสือด่วนมากถึงคณะกรรมการจังหวัดทุกจังหวัดให้กวาดขันเรื่องคนกินหมาก ห้ามขายหมากพลูในตลาด ห้ามปลูกต้นพลูและทำสวนพลู ตลอดจนให้ตัดต้นพลูทิ้งให้หมดสิ้น ป้องกันไม่ให้คนไทยต้องตกเป็นทาสของหมากพลูอีกต่อไป

ถึงแม้ว่าต่อมาภายหลังรัฐบาลจอมพล ป.อนุญาโตให้คนกินหมากได้เหมือนเดิม แต่คนกินหมากก็ลดน้อยลงเพราะส่วนหนึ่งได้เลิกกิน ประกอบกับวัฒนธรรมตะวันตกที่เข้ามามีอิทธิพลต่อคนคนบางกลุ่มในสังคม จึงไม่นิยมเคี้ยวหมากพลูอย่างแต่ก่อน ในปัจจุบันผู้ที่ยังนิยมกินหมากพลุนั้น ส่วนมากจะเป็นผู้สูงอายุหรืออยู่ในวัยกลางคนเท่านั้น

ในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู ผู้แต่งได้กล่าวถึงความนิยมในการกินหมากว่าเป็นเครื่องสำหรับต้อนรับแขก ดังปรากฏในตอนที่ท้าวชมพูเดินทางมายังเมืองเนรมิตเพื่อเข้าเฝ้าพระธรรมราชา ในระหว่างทางได้ผ่านร้านของนางสุนันทาและนางได้ออกปากเชิญให้ท้าวชมพูแวะกินหมากก่อนให้หายเปรี้ยวปากแล้วค่อยเดินทางต่อ ดังตัวอย่าง กาพย์ยานี ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม		ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน	
● นางสุนันทามลัก	ลักษณแห่งชมพูมา	● นางสุนันทามลัก ^{๒๓๓}	ลักษณะแห่งชมพูมา
จึงกล่าววาตุรา ๆ	ชาเจ้าเมืองปัตจรท	จึงกล่าวว่าตุรา	ราชาเจ้าเมืองปัจจันต
● เชินมาเสวยภูลหมาก	หายสั้มปากแล้วจึงพรรณ	● เชิญมาเสวยพลูหมาก	หายสั้มปาก ^{๒๓๔} แล้วจึงผัน
หมากฟาดพลูแดงภรณ์	จิบมวนไวให้ทาวส่วย	หมากฟาดพลูแดงพัน	จิบมวนไวให้ทาวส่วย

คำประพันธ์นี้ แสดงให้เห็นถึงค่านิยมในการกินหมากของคนไทย

(หน้า ๘๘/๒-๔)

๔.๒.๔ สภาพสังคม

วรรณกรรมเป็นงานของมนุษย์ ดังนั้น จึงเป็นที่เก็บรวบรวมความคิด ความเป็นอยู่ และลักษณะสภาพต่าง ของมนุษย์ที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมไว้ด้วยกัน วรรณกรรมจึงกลายเป็นสิ่งที่

^{๒๓๒} เรื่องและหน้าเดียวกัน.

^{๒๓๓} มลัก หมายถึง มองดู

^{๒๓๔} สั้มปาก หมายถึง เปรี้ยวปาก

สามารถสะท้อนสภาพสังคมได้ สังคมของผู้เขียนวรรณกรรมมีธรรมชาติเป็นอย่างไร วรรณกรรมก็สะท้อนธรรมชาติเช่นนั้น สังคมเปลี่ยนแปลงและวิวัฒนาการไปไปตามเหตุการณ์อย่างไร วรรณกรรมก็กล่าวถึงเหตุการณ์อย่างนั้น

ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับสังคมจึงไม่เคยแยกจากกัน เพราะว่าผู้เขียนวรรณกรรมเป็นคนหนึ่งในสังคมนั้น ๆ เพราะฉะนั้นคนหนึ่งในสังคมก็ย่อมจะเอาสิ่งที่เป็นอยู่ในสังคม ขณะนั้นสะท้อนออกมาในวรรณกรรม วรรณกรรมจึงเป็นภาพสะท้อนสังคมทั้งในด้านรูปธรรมและนามธรรม ด้านรูปธรรมหมายถึงเหตุการณ์ทั่วไปที่เกิดขึ้นในสังคม ด้านนามธรรมหมายถึงค่านิยมในชีวิตจิตใจของคนในสังคม ตลอดจนความรู้สึกนึกคิดของผู้เขียน

สภาพสังคมที่ปรากฏในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู่เป็นสังคมแบบสมมติของชนชั้นปกครอง เพราะสภาพสังคมส่วนใหญ่กล่าวถึงเมืองของตัวละครหลักสองตัวคือ ท้าวชมพู่กษัตริย์เมืองปัญจา และพระธรรมราชาษัตริย์แห่งเมืองเนรมิต แต่ในขณะเดียวกันก็สะท้อนสภาพสังคมของภาคใต้ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นด้วย ดังนั้นสภาพสังคมในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู่จึงปรากฏดังนี้

สภาพสังคมด้านการปกครอง

เนื่องจากวรรณกรรมเรื่องนี้แต่งขึ้นในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น ดังนั้น การปกครองบ้านเมืองจึงเป็นภาพสะท้อนระบบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราช ซึ่งภาคใต้ของประเทศไทยถูกผนวกเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรไทยตามระบบรัฐบรรณาการ จึงต้องตกเป็นเมืองบริวารของสุโขทัย อโยธยา และรัตนโกสินทร์ตามลำดับ โดยดินแดนภาคใต้มีฐานะเป็นเมืองบริวารใน ๒ รูปแบบ คือ เมืองพระยามหานครหรือหัวเมืองชั้นนอก และเมืองประเทศราช

วรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู่ได้สะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบการปกครองหัวเมืองทางภาคใต้ โดยแบ่งเป็น ๒ รูปแบบ คือ การปกครองแบบส่วนกลางและการปกครองภูมิภาค

๑. การปกครองแบบส่วนกลาง

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น การปกครองส่วนกลางมีศูนย์กลางการบริหารที่ราชธานี มีข้าราชการที่มีตำแหน่งสำคัญ ๓ คน คือ อัครมหาเสนาบดีฝ่ายมหาดไทย อัครมหาเสนาบดีกลาโหม และพระคลัง เสนาบดีทุกฝ่ายมีอำนาจในเขตแดนหรือหัวเมืองของตน สมุหนายกมีอำนาจหน้าที่ดูแลหัวเมืองฝ่ายเหนือ สมุหพระกลาโหมมีอำนาจดูแลหัวเมืองฝ่ายใต้ และพระคลังดูแลหัวเมืองชายทะเล^{๒๓๕} เสนาบดีแต่ละคนยังมีศาลสถิตยุติธรรมรับฟังฎีกาจากศาลของเจ้าหัวเมืองในท้องที่ของตน นอกจากนี้ เสนาบดีแต่ละคนยังทำหน้าที่เก็บภาษีซึ่งหัวเมืองต่าง ๆ จะต้องส่งไปยังส่วนกลางอีกด้วย ฉะนั้น อัครมหาเสนาบดีทั้งสองและพระคลัง ทำหน้าที่เป็นทั้งผู้ปกครองในส่วนภูมิภาค และเป็นทั้ง

^{๒๓๕} อคิน รพีพัฒน์, ม.ร.ว., สังคมไทย ในสมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ. ๒๓๒๕ - ๒๔๑๖, แปลโดย ม.ร.ว. ประกายทอง สิริสุข และ พรรณี ฉัตรพลรักษ์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๗), หน้า ๙๖.

เสนาบดีฝ่ายตุลาการ เป็นทั้งผู้บัญชาการกองทัพ และเป็นทั้งพระคลังในเขตปกครองและราษฎร ภายใต้ปกครองของตน^{๒๓๖}

การปกครองส่วนกลางส่วนกลางฝ่ายพลเรือนมีเสนาบดี ๔ ฝ่ายเป็นผู้ควบคุมดูแลการบริหารราชการแผ่นดินตามพระบรมราชโองการ เรียกว่า จตุสมตมภ์ มีดังนี้

๑.๑ นครบาล (กรมเวียง) รับผิดชอบการปกครองส่วนท้องถิ่น รักษาความสงบสุขของราษฎร ปราบปรามโจรผู้ร้ายและลงโทษผู้กระทำผิด

๑.๒ ธรรมมาธิกรณ์ (กรมวัง) เป็นฝ่ายราชสำนักช่วยแบ่งเบาภาระของพระมหากษัตริย์ในหน้าที่ตุลาการ รวมทั้งการพิจารณาพิพากษาคดี

๑.๓ โกษาธิบดี (กรมคลัง) ดูแลผลประโยชน์ของแผ่นดินที่ได้จากส่วยอากรต่าง ๆ การใช้จ่ายพระราชทรัพย์ จำสำเภาลงไปค้าขายยังต่างประเทศ ทำสัญญาการค้าและติดต่อทางการทูตกับต่างประเทศ

๑.๔ เกษตราธิการ (กรมนา) รับผิดชอบเกี่ยวกับการเกษตร และรักษาเสบียงสำหรับใช้ในยามสงคราม

รูปแบบการปกครองเหล่านี้ ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพูในตอนที่พระพุทธรเจ้าทรงเนรมิตพระองค์เป็นพระธรรมราชา ตลอดจนเหล่าพระสาวกก็เนรมิตกายเป็นอำมาตย์ราชเสนา โดยพระมหาโมคคัลลานะเป็นพระธรรมเสนาบาล (เทียบตำแหน่งนครบาล) ดูแลความสงบสุขของบ้านเมือง, พระอานนทเถระเป็นอันธบริบาล ดูแลพระราชทรัพย์ของพระธรรมราชา (เทียบเท่ากรมคลัง) พระอนรุทธเถระดูแลเรื่องพระคลัง มีพระอุบาลีเป็นเสนาบดีกรมคลัง พระมหากัจจายนเถระ เป็นฝ่ายตุลาการ สังกัดกรมวัง ดังตัวอย่าง ภาพยยานี้ ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม		ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน	
● โมคพาชาวโก	ฤๅษีหะโลกะยะฤๅถารณ	● โมคลาชาวโก	ฤๅษีพิพ ^{๒๓๗} โลกะยะฤๅถารณ ^{๒๓๘}
พระธรรมเสนาบาล	บำรุงราชการนัย	พระธรรมเสนาบาล	บำรุงราชการใน
● ภาระชิณาสปะโว	ชินโนตรัสัพพะณชัย	● พระชิณาสปะโว ^{๒๓๙}	ชินโนตรัสัพพะณชัย
เปนอัครมหาเสนาผู้ใหญ	ประหมันเฝ้าธรเบนธรา	เปนอัครมหาเสนาผู้ใหญ	ประหมันเฝ้าธรเบนธรา
● ภาระอาริยะเจ้านันน	เปนอำมาตราชเสนา	● ภาระอาริยะเจ้านัน	เปนอำมาตย์ราชเสนา
นั่งเฝ้าองค์อิสร	แปดหมื่นศรีพันตรารับพระราชโองการ	นั่งเฝ้าองค์อิสร	แปดหมื่นศรีพันตรารับพระราชโองการ
● วรเถระพระอานันท	ไหเปนทันธบริบาล	● วรเถระพระอานันท	ไหเปนทันธบริบาล ^{๒๔๐}

^{๒๓๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๗.

^{๒๓๗} ฤๅษีพิพ หมายถึง มีฤๅษีมาก

^{๒๓๘} ฤๅถารณ หมายถึง ลือไปทั่ว

^{๒๓๙} ชิณาสปะโว หมายถึง พระชิณาสพ

^{๒๔๐} อันธบริบาล หมายถึง ผู้ดูแลทรัพย์

รักษาสรรพสงคราม	โศกสัมปฏิจักรกษัตรา	รักษาทรัพย์สงคราม	โศกทรัพย์จักรพรรดิตรา
● อุนรุทพุทวิสัย	เปนคลองงน้อยท่า	● อุนรุทพุทวิสัย	เป็นคลังในราชมหา
อุบาทว์รเถรา	เปนพระญาติลงราชการ	อุบาทว์รเถรา	เป็นพระญาติลงราชการ
● กระจกเงาแรง	บงคับกิจนงน้อยชา	● พระกัจจายเถร ^{๒๔๑}	บงคับกิจนงในศาล
ลูกขุนกับปัยการ	หมุกราหมภักดีจำหนง	ลูกขุนกับปัยการ	หมุพราหมณ์พฤติจำหนง

คำประพันธ์นี้ แสดงให้เห็นการจัดการปกครองในตำแหน่งต่าง ๆ ในสมัยนั้น

(หน้า ๕๘/๖-๗, ๕๙/๑-๖)

๒. การปกครองส่วนภูมิภาค

การปกครองส่วนภูมิภาคเป็นการปกครองหัวเมืองต่าง ๆ ซึ่งอยู่นอกเขตราชธานี ทั้งหมดขึ้นอยู่กับอัครมหาเสนาบดี หัวเมืองแบ่งออกเป็นสองชั้นใหญ่ ๆ ได้แก่ หัวเมืองชั้นในและหัวเมืองชั้นนอก นอกเหนือจากการแบ่งเช่นนี้แล้ว หัวเมืองต่าง ๆ ยังแบ่งออกเป็น ๔ ชั้นตามความสำคัญทางยุทธศาสตร์และราษฎรด้วย หัวเมืองชั้นในเป็นหน่วยปกครองที่อยู่ไม่ไกลเมืองหลวง ให้เป็นหัวเมืองจัตวา ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ของหัวเมืองเหล่านี้ ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าเมืองหรือผู้รั้ง หัวเมืองชั้นนอกจัดแบ่งเป็น ๒ หน่วยได้แก่ หัวเมืองใหญ่ หัวเมืองชั้นรองและหัวเมืองชายแดน หัวเมืองใหญ่ประกอบด้วยหัวเมืองที่อยู่ห่างไกล แบ่งออกเป็น หัวเมือง เอก โท ตรี หัวเมืองเหล่านี้อยู่ใต้ปกครองของเมืองหลวง และต้องรายงานมายังอัครมหาเสนาบดีมหาดไทยหรืออัครมหาเสนาบดีกลาโหม หรือเสนาคลัง^{๒๔๒}

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น หัวเมืองภาคใต้ขึ้นตรงต่ออัครมหาเสนาบดีกลาโหม มีการให้จัดเป็นหัวเมืองชั้นนอก หรือเมืองพระยามหานคร คือเมืองนครศรีธรรมราชเป็นเมืองหัวเมืองชั้นนอก ที่มีความสำคัญของภาคใต้ มีหน้าที่ดูแลควบคุมหัวเมืองประเทศราชมาลายูประกอบด้วยปัตตานี ไทรบุรี กลันตัน ตรังกานุ และเป็นผู้รักษาอาณาเขตทางใต้ด้วย ส่วนหัวเมืองชั้นโทได้แก่ เมืองพัทลุง เมืองสงขลา หัวเมืองชั้นตรี ได้แก่เมืองไชยา เมืองถลาง^{๒๔๓}

การปกครองส่วนภูมิภาคที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องนี้ ผู้แต่งกล่าวถึงตอนที่นางพิมพรขอร้องให้ท้าวชมพูประสวามีชะลอการยกทัพไปเมืองของพระธรรมราชา โดยให้เหตุผลว่าท้าวชมพูปควรเดินทัพไปพร้อมกันกับเมืองบริวารต่าง ๆ ที่จะยกทัพมาช่วย ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อราชาพิลาปสังนาง ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม	ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน
● ภิมภอรชูลีที่บา- ทาพุลภักษา	● พิมพรชูลีที่บา- ทาพุลภักดา

^{๒๔๑} กัจจายเถร หมายถึง พระกัจจายนเถระ

^{๒๔๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๐.

^{๒๔๓} สนั่น เมืองวงษ์, ประวัติศาสตร์ธนบุรี-รัตนโกสินทร์ตอนต้น, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : สยาม, ๒๕๑๘), หน้า ๑๘๕.

สวามีธีราชจอมเมือง		สวามีธีราชจอมเมือง	
● ภาระเอ้ยไหมครมาเคื่อง	ค้อยังข่อยเมือง	● พระเอ้ยไหมครมาเคื่อง	ค้อยังดอยเมือง
แต่งกายให้หลายราตรี		แต่งกายให้หลายราตรี	
● เมืองรงทงเอกโทตรี	ข้าซรรทบุรีย	● เมืองรังทั้งเอกโทตรี	ข้าซันท์บุรี
จะใดเขามากรอมกรรม		จะได้เข้ามาพร้อมกัน	
● ยกโยจัดตั้งคแขงขรรณ	ต่อด้วยภัยยรรณ	● ยกโยจัดตั้งคแขงขั่น	ต่อด้วยภัยยันต์ ^{๒๔๔}
ณรินทยังชิงชัย		นรินทรียังชิงชัย	

คำประพันธ์นี้ แสดงให้เห็นถึงการจัดการปกครองในส่วนภูมิภาค

(หน้า ๖๔/๑-๔)

๓. การปกครองแบบหัวเมืองประเทศราช

หัวเมืองประเทศราช เป็นเมืองที่อยู่ห่างไกลจากราชธานี อยู่นอกพระราชอาณาเขต มีการปกครองที่เป็นอิสระเป็นของตนเอง เมืองเหล่านี้มีรูปแบบการปกครองตามวัฒนธรรมเดิมของตน เจ้าผู้ปกครองมีสิทธิ์ขาดในการปกครองดินแดนของตน หัวเมืองประเทศราชที่สำคัญของไทย เช่น เชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน น่าน แพร่ มลายู ลาวและกัมพูชา

รูปแบบการปกครองหัวเมืองประเทศราช ปรากฏในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู ในตอนที่ราชทูตกล่าวกับท้าวชมพูว่า เมืองราชคฤห์ของพระเจ้าพิมพิสารก็ยังเป็นเมืองประเทศราชของพระธรรมราชา ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ ยานีธฤตานี (กาพย์ยานี) ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม		ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน	
● อามรท้าวว่าไซ	นรณกรฐท้าวภิมิสรรธา	● อัมรท้าวว่าไซ	นั่นกรฐท้าวภิมิสรรธา
นัยราชขฤขมะหา	เปนเมืองออกชอกประจรรท	ในราชคฤห์ขมะหา	เป็นเมืองออกชอกประจันต์
● ไม่ใช่บรมราชา	ธีราชเจ้าผู้ทรงธรรม	● ไม่ใช่บรมราชา-	ธีราชเจ้าผู้ทรงธรรม
เปนเมืองข้าขอบขัรรณ-	ท่เสมจะว่าญ้ย	เป็นเมืองข้าขอบขัณ-	ท่เสมจะมาใหญ่

คำประพันธ์นี้ แสดงให้เห็นถึงการปกครองแบบหัวเมืองประเทศราช

(หน้า ๓๕/๒)

การปกครองแบบหัวเมืองประเทศราช ถึงแม้จะมีรูปแบบการปกครองอิสระเป็นของตนเอง แต่ก็ต้องแสดงตนว่ายอมอ่อนน้อมหรือยอมเป็นเมืองประเทศราช โดยการส่งเครื่องราชบรรณาการมาถวายตามกำหนด ทั้งนี้เพื่อเป็นการแสดงความจงรักภักดี ต้องส่งส่วยและเมื่อเกิดศึกสงครามก็ส่งกำลังและเสบียงอาหารมาช่วยราชธานี

^{๒๔๔} หมายถึง ภัยอันตราย

ในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู่ ผู้แต่งได้กล่าวถึงธรรมเนียมการส่งเครื่องราชบรรณาการ ว่า กษัตริย์ร้อยเอ็ดพระองค์ในร้อยเอ็ดพระนครซึ่งยอมตนเป็นเมืองบริวารของท้าวชมพู่ ต้องส่งดอกไม้เงินดอกไม้ทองมาถวาย เพื่อแสดงความจงรักภักดีต่อท้าวชมพู่ ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ รัตนมาลาฉันทน์ ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม	ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน
● กรุงไกรใหญ่น้อยมา ยักนัคราสโมสร ทุกเดาทวายอกร ถวายสุวรรณรัตน์บรรณา	● กรุงไกรใหญ่น้อยมา ยักนัคราสโมสร ทุกตัวทวายอกร ถวายสุวรรณรัตน์บรรณา

คำประพันธ์นี้ แสดงให้เห็นถึงธรรมเนียมนิยมว่าเมืองประเทศราชต้องส่งเครื่องราชบรรณาการไปถวายแก่เมืองราชธานี

(หน้า ๖/๓)

นอกจากนั้นท้าวชมพู่เอง ถึงแม้จะถือพระองค์ว่าเป็นกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่และมีกษัตริย์ในร้อยเอ็ดพระนครเป็นบริวารและต้องส่งเครื่องราชบรรณาการมาถวายทุก ๆ ปี แต่เมื่อพระองค์ตกเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ในการรบกับราชทูตของพระธรรมราชา พระองค์ก็จำเป็นต้องส่งเครื่องราชบรรณาการไปถวายแก่พระธรรมราชาด้วยเช่นกัน ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ พิลาปราบ ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม	ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน
● สุขัมปัตติ ว่าข้าราชชีย จัปยัถุหาหัย ชุมภูตอปปุต จักภูตปัยญัย พรงนี้เราจะปัย ตามสุทูตดา	● สุขัมธิบัติ ว่าข้าราชชีย จะไปหรือไร ชุมพูตอปปุต จักพูดไปไย พรงนี้เราจะไป ตามสุทูตดา
● จะตักแต่งจัด สัตร์ตณภีรัต สุวรรณวิภา ผ้าผอรเภาัรรณ เปนเครื่องบรรณา ถวายแตรรษา ธิราชนายสุ	● จะตักแต่งจัด สัตตรัตน์ ^{๒๔๕} ภีรัต สุวรรณวิธธา ผ้าผ่อนแก้วพรรณ เปนเครื่องบรรณา ถวายแตรรษา ธิราชนายสุ

คำประพันธ์นี้ แสดงให้เห็นถึงธรรมเนียมการส่งเครื่องราชบรรณาการไปถวายแก่เมืองราชธานีของหัวเมืองประเทศราช

(หน้า ๔๖/๑-๓)

นอกจากเมืองประเทศราชจะต้องส่งเครื่องราชบรรณาการไปถวายแก่เจ้าเมืองประเทศราชของตนเพื่อแสดงออกถึงความอ่อนน้อมเป็นเมืองขึ้นแล้ว ยังมีธรรมเนียมตักน้ำพิพัฒน์สัตยาเพื่อสาบานตนว่าจะซื่อสัตย์ไม่คดโกงและจงรักภักดีต่อเมืองเหนือหัวของตน^{๒๔๖} เมื่อกับราชทูตของพระ

^{๒๔๕} สัตตรัตน์ หมายถึง รัตนะเจ็ดประการ

^{๒๔๖} พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชพิธีสิบสองเดือน, พิมพ์ครั้งที่ ๒๑, พิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศลในการที่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯสยามมกุฎราชกุมารเสด็จพระราชดำเนินไปในการพระราชทานเพลิงศพ พระธรรมญาณมุนี (วราณ มุนฺณญมฺหาเถร) ณ เมรุวัดดุสิตารามวรวิหาร เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร วันอังคารที่ ๒๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๒, (กรุงเทพฯ : หอรัตนชัยการพิมพ์, ๒๔๕๒), หน้า ๑๒๖-๑๔๕.

ธรรมราชามาเจรจาเพื่อให้ท้าวชมพุกเมืองของตนเองถวายแก่พระธรรมราชาเพื่อยอมตนเป็นเมืองบริวาร การยอมตนเป็นเมืองบริวารก็ต้องแสดงว่าตนเองมีความจงรักภักดีต่อเมืองเหนือหัว ราชทูตจึงย้าว่า ท้าวชมพูกจะต้องแสดงให้เห็นว่าตนมีความจงรักภักดีต่อพระธรรมราชาด้วยการดื่มน้ำพิพัฒน์สัตยา ณ เมืองของพระธรรมราชา ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ ยานีธฤตานี (กาพย์ยานี) ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม		ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน	
● บัตนียะระปินผารณ	มีอ้งการเอ่อตรัสตรัย	● บัตนั้พระปินผ่าน	มีอ้งการเอ่อตรัสไตร
หาท่นเร้งเขาปัย	ถวายบูรีเมืองปรณจา	หาท่นเร้งเข้าไป	ถวายบูรีเมืองปัญญา
● ถือเอ้าน้ำพิพจ	ถวายสัจต่อพระบาท	● ถือเอ้าน้ำพิพฒัน	ถวายสัจต่อพระบาท
แล้วไหเธอนิน้ำ	ชมภูที่ป่าเอ่อคินเมือง	แล้วไหเธอนิน้ำ	ชมพูที่ป่าเอ่อคินเมือง

คำประพันธ์นี้ แสดงให้เห็นประเพณีการถือน้ำพิพัฒน์สัตยา

(หน้า ๓๕/๒-๓)

ดังนั้น สภาพสังคมทางการเมืองที่ปรากฏในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู จึงกล่าวได้ว่าผู้แต่งได้จำลองรูปแบบการปกครองในอยุธยาและสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นมาไว้ในวรรณกรรมเรื่องนี้ ซึ่งเมืองเนรมิตของพระธรรมราชาเปรียบได้กับอยุธยาราชธานี และกรุงเทพมหานครอันเป็นศูนย์กลางการปกครองในสมัยนั้น โดยมีเมืองปัญญา และเมืองบริวารของท้าวชมพูเป็นเมืองประเทศราช ซึ่งเปรียบเหมือนอยุธยาและกรุงเทพมหานครที่มีหัวเมืองต่าง ๆ เป็นเมืองประเทศราช และเมืองเหล่านี้จะต้องส่งเครื่องราชบรรณาการต่าง ๆ ไปถวายแก่พระมหากษัตริย์และจะต้องเข้าพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาเพื่อแสดงว่ามีความจงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์นั้นด้วย

สภาพสังคมด้านการประกอบอาชีพ

อาชีพ คือการเลี้ยงชีพ การทำมาหากิน งานที่ทำประจำเพื่อเลี้ยงชีพ ในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู ผู้แต่งได้กล่าวถึงอาชีพหลายอย่างที่น่าสนใจให้เห็นสภาพการดำรงชีพของของคนในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นและเชื่อมโยงมาจนถึงปัจจุบัน เช่น อาชีพรับราชการ อาชีพค้าขาย เป็นต้น

๑. อาชีพราชการ

อาชีพรับราชการนับเป็นหนึ่งในอาชีพที่ได้รับความนิยมและอยู่คู่กับสังคมไทยมาช้านาน ซึ่งในอดีตการรับอาชีพรับราชการเป็นไปในลักษณะที่รับใช้พระมหากษัตริย์หรือพระเจ้าแผ่นดิน จึงได้ชื่อว่าเป็นข้าของแผ่นดิน จึงนับว่าเป็นอาชีพที่มีเกียรติจึงมีคำกล่าวว่า “สิบพ่อค้าเลี้ยงไม่เท่าหนึ่งพญาเลี้ยง” ในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู ผู้แต่งได้กล่าวถึงอาชีพรับราชการซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็นข้าราชการฝ่ายหน้าและข้าราชการฝ่ายใน

๑.๑ ข้าราชการฝ่ายหน้า มีการกล่าวถึงข้าราชการที่สำคัญเช่นเสนาอำมาตย์หรือขุนนาง เสนาอำมาตย์มีหน้าที่สำคัญในการดูแลการปกครอง เป็นผู้รับคำสั่งและปฏิบัติตามคำสั่งของ

กษัตริย์ ตลอดจนจนถึงการให้คำปรึกษาแก่พระมหากษัตริย์ ดังผู้แต่งกล่าวถึงในตอนที่ทำวชมพุมิรับสั่งให้เหล่าเสนาอำมาตย์จัดกระบวนทัพ ดังตัวอย่าง กาพย์ยานี ว่า

● เสนังรับสงทาว	นอมเสียรเกลาบงคัมลา	● เสนัง ^{๒๔๗} รับสั่งท้าว	นอมเสียรเกล้าบังคมลา
มาสงอำมัจจา	ทงศิริหมูแรงัตรวดกัล	มาสั่งอำมัจจา	ทั้งสี่หมู่เร่งตรวจพล

(หน้า ๖๕/๖-๗)

นอกจากนั้นในตอนที่ทำวชมพูขอคำปรึกษาจากเหล่าเสนาอำมาตย์ พราหมณ์ราชครูว่าสมควรที่จะเดินทางไปเฝ้าพระธรรมราชาหรือไม่ ซึ่งเหล่าเสนาอำมาตย์ก็ให้คำแนะนำว่าควรที่จะเดินทางไปเฝ้าพระธรรมราชาทั้งนี้เพื่อป้องกันความวุ่นวายที่จะเกิดมีในภายหลังได้ เสนาอำมาตย์จึงเสมือนทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาของกษัตริย์ไปในตัว ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ ชินวร ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม	ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน
● บัชนรรณทาวชุมภูบดีย์ ครันนเทวทูตกลับแล้วราชี ไหเสหนียชุมนุมนัย	● บัดนั้นท้าวชุมพูบดี ครันเทวทูตกลับแล้วราชี ให้เสนิชุมนุมนไป
● พระญามลผู้เปนใหญ่ มุขมะหาเสหนานัย ราชครูพราหมณีกุล	● พระยาสามลผู้เป็นใหญ่ มุขมหาเสนาใน ราชครูพราหมณีกุล
● กรอมกรรปฤษาโทษแลคุณ โดยพระเจตนาปองปูน เรจักปัยนีทฤมัย	● พร้อมกันปรึกษาโทษแลคุณ โดยพระเจตนาปองปูน เรจักไปนี้หรือไม่ไป
● เสนากราบทูลฉลองชัย ข้าบาทนี้เหนเหตุดย ถามิสเด็จพระเห็นวุ่นวาย	● เสนากราบทูลฉลองไช ข้าบาทนี้เหตุเภทภัย ถ้ามิเสด็จไสร้เห็นวุ่นวาย
● กรุงราชปรัรจจักฉิบหาย ด้วยฤธีแห่งราชทูตหมัน หมาย นิงอันนรรายจ่มมาถึง	● กรุงราชปัญจจักฉิบหาย ด้วยฤทธิแห่งราชทูตหมัน หมาย หนึ่งอรรณราย ^{๒๔๘} จะมาถึง

คำประพันธ์นี้ แสดงให้เห็นถึงการทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาแก่กษัตริย์ของเหล่าเสนาบดี

(หน้า ๖๐/๔-๗, - ๖๑/๑)

นอกจากผู้แต่งกล่าวถึงเหล่าข้าราชการฝ่ายหน้าในเมืองปัญจาแล้ว ในเมืองเนรมิตของพระธรรมราชาก็มีเหล่าเสนาอำมาตย์ไม่ต่างจากเมืองปัญจาของท้าวชมพู ฉะนั้น ข้าราชการฝ่ายหน้าจึงมีความสำคัญต่อองค์พระมหากษัตริย์เพราะเป็นผู้คอยรับใช้ใกล้ชิดแทบเบื้องยุคลบาท ในตอนที่พระพุทธเจ้าทรงเนรมิตพระเวฬุวันเป็นเมืองเนรมิต และเนรมิตพระองค์เป็นพระธรรมราชาแล้ว เหล่าพระสาวกก็พร้อมใจกันเนรมิตตนเป็นเสนาบดีฝ่ายต่าง ๆ เพื่อคอยสนองงานพระธรรมราชาด้วยเช่นกัน ดังตัวอย่าง กาพย์ยานี ว่า

^{๒๔๗} เสนัง หมายถึง เสนา

^{๒๔๘} อรรณราย หมายถึง อันตรราย

คำจากต้นวรรณกรรม

- พระชินาสปะโว ชินโนตรัสพจน์ชัย
เป็นอัครมหาเสนาผู้ใหญ่ ประหนึ่งเฝ้าฉัตรเบญจรา
- พระอาริยะเจ้านันนร เป็นอำมาตราชเสนา
นั่งเฝ้าองค์อัสรา แปรหมื่นศรีพันตรารับพระราชองค์การ

ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน

- พระชินาสปโว^{๒๔๙} ชินโนตรัสพจน์ไช
เป็นอัครมหาเสนาผู้ใหญ่ ประนมเฝ้านรเบญจตรา
- พระอาริยะเจ้านัน เป็นอำมาตย์ราชเสนา
นั่งเฝ้าองค์อัสรา แปรหมื่นศรีพันตรารับพระราชองค์การ

คำประพันธ์นี้ แสดงให้เห็นถึงเหล่าเสนาบดีของพระธรรมราชา

(หน้า ๕๘/๗-๕๙/๑)

๑.๒ ข้าราชการฝ่ายในหรือข้าราชการหญิง เป็นผู้คอยรับใช้ถวายงานในราชสำนักฝ่ายใน ในวรรณกรรมนี้ผู้แต่งไม่ได้กล่าวถึงรายละเอียดมากนัก เป็นแต่กล่าวว่าในราชสำนักฝ่ายในของท้าวชมพูนางสนมเฝ้าแกล่คอยอยู่ถวายงาน และในตอนทีท้าวชมพู่จะเดินทางไปเข้าเฝ้าพระธรรมราชาก็ตรัสบอกให้นางพิมพ์มเหสีเป็นผู้ดูแลบ้านเมืองแทนตน และคอยดูแลคนเฝ้าแกล่ตลอดจนนางสนมกำนัลทั้งหลาย ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ ราชพิลาปสังนาง ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม

- ผดุงอาสนาณานั่งคองหงปราง รักษาภรรกลาง
กว่าเรียมจักกลับมาเมือง
- แกล่เฝ้าหมุ่สนมชาวเครื่อง จังแคว้นบุญเรือง
เปนปิ่นพำนักรื่นนัยกาล

ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน

- ผดุงอาสน์นาณงค์ทั้งปรางค์ รักษาภันกลาง
กว่าเรียมจักกลับมาเมือง
- แกล่เฝ้าหมุ่สนมชาวเครื่อง จงแคว้นบุญเรือง
เป็นปิ่นพำนักรื่นนัยกาล

คำประพันธ์นี้ แสดงให้เห็นว่าในเมืองของท้าวชมพู่ก็มีเหล่าข้าราชการฝ่ายใน หรือข้าราชการหญิง

(หน้า ๖๓/๑-๓)

๒. อาชีพค้าขาย

การค้าขายนับเป็นอาชีพที่มีอยู่ทุกยุคทุกสมัย อาชีพค้าขายที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู่เป็นการประกอบอาชีพค้าขายในตลาดของชาวเมือง มีทั้งการค้าขายทางบกและการค้าขายทางเรือ ส่วนประเภทของสินค้าได้แก่ผลผลิตจากการทำประมง ผลผลิตทางเกษตรกรรม การหาของป่า ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสาน เป็นต้น ซึ่งประเภทของสินค้าเหล่านี้ก็เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตสังคมแบบเกษตรกรรมของคนไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น และอาชีพเหล่านี้ก็ยังสืบทอดมาจนถึงปัจจุบันนี้

๒.๑ การค้าขายทางเรือ การค้าขายทางเรือปรากฏในตอนทีพระพุทธเจ้ารับสั่งให้พญาภานุราชาชนเรณิตแม่น้ำลำคลองอยู่รายรอบเมืองเนรมิต ในลำคลองเหล่านั้นก็คับคั่งไปด้วยเรือนับพันทีบรรทุกสินค้าต่าง ๆ มาค้าขาย ดังตัวอย่าง กาพย์ยานี ว่า

^{๒๔๙} ชินาสปโว หมายถึง พระชินาสพ

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม	ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน
● แลท่านจึ่งนัรฤาามิตร สุลาลัยรอบกรุงศรี หญ่ยกว้างแต่ซัลธิ ไตลืบแปดอุสุพลาย	● แลท่านจงบรฤาามิตร สุลาลัย ^{๒๕๐} รอบกรุงศรี ใหญ่กว้างแต่ซัลธิ ไตลืบแปดอุสุ ^{๒๕๑} พลาย
● นิรฤาามิตรนาวน้อย เรือมังกะทุกของชาย ไต่ต่งต่หลายราย ไวละข้างละภรรณล้า	● นิรมิตนาวน้อย เรือมังกะ ^{๒๕๒} ทุกของชาย ให้ตั่งตลาดราย ไวละข้างละพันล้า

คำประพันธ์นี้ แสดงให้เห็นถึงสภาพการประกอบอาชีพค้าขายทางเรือ

(หน้า ๔๙/๑-๓)

จากคำประพันธ์ข้างต้น ผู้แต่งได้กล่าวถึงเรือมังกะ ซึ่งเป็นเรือประเภทหนึ่งในปัจจุบันไม่พบเรือชนิดนี้แล้ว ขุนวิจิตรมาตราได้กล่าวถึงเรือชนิดนี้ไว้ในสำนวนไทยภาค ๒ ว่า คำว่ามังกะ ได้พบในหนังสือเก่าแปลว่า เรือต่อด้วยไม้ชนิดหนึ่งเป็นรูปยาว กับแปลว่า สัตว์ชนิดหนึ่ง ไม่บอกว่ารูปร่างอย่างไร สันนิษฐานตามนี้ ทำให้เข้าใจว่าเรือมังกะนั้นคงจะมีหัวเป็นรูปสัตว์ ในสมัยโบราณคงจะมีการทำเรือชนิดนี้ หัวเรือทำเป็นรูปสัตว์ที่เรียกว่ามังกะ แต่ท้ายเรือเป็นรูปร่างมังกร การที่ผู้แต่งกล่าวถึงเรือชนิดนี้ แสดงให้เห็นว่าผู้แต่งเคยเห็นเรือชนิดนี้มาก่อน จึงนำมากล่าวไว้ในวรรณกรรมเรื่องนี้ เพื่อแสดงให้เห็นว่าสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นการค้าขายทางเรือได้เป็นที่นิยมของผู้คนในสมัยนั้น

การค้าขายทางเรือของไทยเจริญรุ่งเรืองถึงขีดสุดในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เพราะแม่น้ำลำคลองไม่เพียงแต่เป็นเส้นทางลำเลียงสินค้าและการคมนาคมเท่านั้น แต่ยังมีส่วนสำคัญต่อการเพาะปลูก การอุปโภคบริโภค และอื่น ๆ รัตนโกสินทร์ช่วงนี้จึงมีการขุดคลองขึ้นเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะเพื่ออำนวยความสะดวกในการเดินทางด้วยเรือ^{๒๕๓} ดังนั้น แม้ผู้แต่งจะจำลองภาพชีวิตการค้าขายทางเรือโดยอาศัยแม่น้ำลำคลองไว้ในวรรณกรรมภาคใต้เรื่องนี้ แต่ในความเป็นจริงแล้วผู้แต่งกำลังจำลองภาพการค้าขายทางเรือซึ่งเป็นวิถีชีวิตของผู้คนในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นที่ตนได้เคยเห็นมาไว้ในวรรณกรรมเรื่องนี้ จึงเป็นภาพสะท้อนให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองของตลาดน้ำในสมัยนั้น

ทางด้านสินค้าที่นำมาขายนั้น จะเป็นจำพวกผลไม้ ปลา เนื้อหมู สุรา เป็นอาหารพื้นเมืองของคนไทย ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ พิลาปสุรางคนางค์ ว่า

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม	ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน
● ทำลาหหยาชขาย กรวดสีลาลาย ภรายแกร้วเรือรุ่ง มีนาเวชน้อย ล่อยเลี้ยวตามคั้ง ภิษเบียงสุดมุง	● ทำลาดหาดทราย กรวดสีลาราย พรายแพรวเรือรุ่ง มีนาเวช ^{๒๕๔} น้อย ลอยเลี้ยวตามคั้ง พิตรเพียงสุดมุง

^{๒๕๐} สุลาลัย หมายถึง ที่อยู่ของเหล่าอสูร

^{๒๕๑} อสุภ หมายถึง มาตราวัดความยาว ๒๐ ยัฐ หรือเท่ากับ ๑๔๐ คิวบิท

^{๒๕๒} เรือมังกะ หมายถึงเรือประเภทหนึ่ง มีกระดูกงูใหญ่รูปร่างคล้ายเรือโขมดยา หัวเรือเป็นสามเส้า

^{๒๕๓} กรมศิลปากร, **รถม้าและพาหนะร่วมสมัย**, (กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๒๐๘.

^{๒๕๔} นาเวช หมายถึง เรือ

ภายมาตามสาย

- นางนาคปริวารณ ขีล่องทองธารณ มีกรกำพาย
ขึ้นนำล่องเขี้ยว เลี้ยวค้งเรขาย สิ้นคำจำหน่าย
ผลไม้มัดฉา
- สิ้นคำต่าง ๆ มีตามเยี่ยงอย่าง ๆ ขวาม่นุคชา
จันราชคฤเห นาเคจัดมา ให้ทุกสุรา
หมูเข้เรขาย

พายมาตามสาย

- นางนาคปริวาร ขีล่องทองธารณ มีกรกำพาย
ขึ้นนำล่องเขี้ยว เลี้ยวค้งเรขาย สิ้นคำจำหน่าย
ผลไม้มัดฉา^{๒๕๕}
- สิ้นคำต่าง ๆ มีตามเยี่ยงอย่าง อย่างขวาม่นุคชา
จันราชคฤเห นาเคจัดมา ให้ทุกสุรา
หมูเข้^{๒๕๖}เรขาย

คำประพันธ์นี้ แสดงให้บรรยากาศตลาดน้ำซึ่งมีสินค้าต่าง ๆ มากมาย

(๕๒/๔-๗, ๕๓/๑-๓)

อนึ่ง จากคำประพันธ์ข้างต้นผู้แต่งกล่าวว่า นอกจากจะมีผู้ประกอบการค้าทางเรือซึ่งเป็นชาวเมืองเนรมิตแล้ว ก็ยังมีพ่อค้าแม่ค้าที่มาจากประเทศจีน และราชคฤห์ (คำว่าราชคฤห์ ผู้วิจัยตีความว่าหมายถึงพ่อค้าที่มาจากประเทศอินเดีย) อีกด้วย ดังคำที่ผู้แต่งกล่าวว่า*จันราชคฤเห นาเคจัดมา ให้ทุกสุรา หมูเข้เรขาย*....เป็นการสะท้อนให้เห็นว่าสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นโดยเฉพาะในรัชกาลที่ ๒ ไทยกับจีนได้มีความสัมพันธ์ทางการค้ากันอยู่แล้ว การค้าขายระหว่างไทยกับประเทศในเอเชียในสมัยรัชกาลที่ ๑ ที่มีมากที่สุดได้ จีน อินเดีย และชวา ตามลำดับ แต่ในสมัยรัชกาลที่ ๒ ไทยได้ติดต่อค้าขายกับจีนมากขึ้นโดยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งดำรงพระราชนิพนธ์เป็นกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ทรงเป็นผู้บังคับบัญชากรมท่าซึ่งดูแลการค้าขายกับต่างประเทศโดยตรง และได้ทรงจัดสำเภาลงไปค้าขายกับจีนเป็นพิเศษ ซึ่งทำรายได้อย่างมากแก่ไทย จนสมเด็จพระบรมชนกนาถทรงเรียกพระนามว่า “เจ้าสัว”^{๒๕๗} ฉะนั้น คำว่า “จันราชคฤเห” ดังที่ปรากฏในวรรณกรรมจึงมิใช่เรื่องแปลกแต่อย่างใด ทั้งนี้เพราะไทยกับประเทศจีนและอินเดียต่างก็มีความสัมพันธ์ทางการค้ากันอยู่แล้ว

๒.๒ การค้าขายทางบก การค้าขายทางบกที่ปรากฏในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู ผู้แต่งได้กล่าวไว้ในตอนที่ท้าวชมพูเดินทางเข้าเมืองเนรมิตของพระธรรมราชา ในสองข้างทางระหว่างเดินทางเข้าเมืองก็มีตลาดเรียงรายไปตลอด เหล่าพ่อค้าแม่ค้าก็เชิญชวนให้ท้าวชมพูได้แวะซื้อสินค้าอยู่ไม่ขาดสาย สินค้าที่ขายก็มีหลายหลาก เช่น อาหาร ผลไม้ หมากลูบู่รี ตลอดจนถึงสิ่งของเครื่องใช้ เช่น เสื้อผ้าเครื่องประดับ เป็นต้น ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ชื่อ พิลิปสุรางคนางค์ ว่า

^{๒๕๕} มัจฉา หมายถึง ปลา

^{๒๕๖} เข้ (อเสียงอย่างภาคใต้) หมายถึง ชี

^{๒๕๗} ดนัย ไชยโยธา, รศ., ประวัติศาสตร์ไทย: ยุครุ่งธนบุรีถึงกรุงรัตนโกสินทร์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๐๐.

คำจากต้นฉบับวรรณกรรม

- สุขัมปฏี สรรวษจัดทีย นัยบุรีราย
โหนางคันธรรพ คันธรรณมีนาย นังตงงร้านขาย
มัดฉะม่งสา
- ถัษมานรรณโห นางเทวะปาโม ขายผลผลลา
นัยเดาหิมการ บันดารเอ้ามา ภาระกรัยเจาปา
เปนนายกำหนดรรณ
- ถัษน่นจิงโห หมูนาญกรัยจาย สรพขายของอรรณ
โกชนาชาลีย ปิงจิมิรรณ เครื่องควาเค้มนิรรณ
หวานสัสมกาย
- ถัษแต่นรรมา นานุสนันธา เทวียเปนนาย
นางสวรคณับหมื่น ชมขึ้นช่วยขาย หมากรลุมรวม
ลาย บุหรีกลินขจร
- นางสุทธรรมา คุมหมูนาญพา นัยเทวอามอร
ขายเครื่องสุคันทรัช แปงสัษเกษร ทิพรัชขจร
เพื่องฟุงรัทยา
- อรรณดัพมาเลา อังคอินอำมินทาว ไหสุดจิตตรา
สาวศรีเปนนาย ขายทิพภูษา เสือสร้อยสนิมอา
ภอรเอริชเภาพราย
- ต่อขัรรน่นมา นานุสุดชาฎา อนังประจิงขาย
พระมงกุฎเก็จ เพ็ชกล้อยแกร้วพราย จอกรัรรณกรัรรณ
ราย สุวัรรณมาลา

ถอดคำเป็นภาษาปัจจุบัน

- สุขัมบดี สรวัตร^{๒๕๘}จัดที่ ในบุรีราย
โหนางคนธรรพ คนธรรพมีนาย นังตังร้านขาย
มัดฉะม่งสา
- ถัดมานั้นให้นาง เทวะปาโม ขายผลผลลา
ในด้าวหิมพานต์ บรรดาเอามา พระไพรเจ้าปา
เป็นนายกำหนด
- ถัดนั้นจึงให้ หมูนางไพรจาย สรรพขายของอัน
โกชนาสาลี ปิงจิมัน เครื่องควาเค้มนั้น
หวานสัสมกาย
- ถัดแต่นั้นมา นางสนันธา เทวียเป็นนาย
นางสวรคณับหมื่น ชมขึ้นช่วยขาย หมากรลุมรวม
มลาย บุหรีกลินขจร
- นางสุทธรรมา^{๒๕๙} คุมหมูนางฟ้า ในเทวอัมมร
ขายเครื่องสุคนธรส แป้งสดเกสร ทิพรสขจร
เพื่องฟุงรัทยา
- อันถัดมาเล่า องค์อินทร์อัมรินทร์ท้าวไห้สุดจิตตรา
สาวศรีเป็นนาย ขายทิพภูษา เสือสร้อยสนิมอา-
ภรณ์เพริศเพราพราย
- ต่อขึ้นนั้นมา นางสุดชาดา อนงค์ประจิงขาย
พระมงกุฎเก็จ เพชรพลอยแพรวพราย จอนกัณพรณ
ราย สุวัรรณมาลา

คำประพันธ์นี้ แสดงให้บรรยากาศตลาดน้ำซึ่งมีสินค้าต่าง ๆ มากมาย

(หน้า ๕๓/๒-๗, - ๕๔/๑-๓)

กล่าวโดยสรุปแล้ว สภาพสังคมด้านการประกอบอาชีพค้าขายที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องนี้ มีทั้งการประกอบอาชีพทางเรือ และการประกอบอาชีพทางบก การค้าขายทางเรือก็เป็นการสะท้อนให้เห็นสภาพของเมืองไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นซึ่งเป็นเมืองแห่งแม่น้ำลำคลอง ส่วนการค้าขายทางบกก็เป็นการสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของชาวบ้านทั่ว ๆ ไปที่ประกอบธุรกิจการค้าขนาดเล็ก โดยไม่ได้มุ่งหวังกำไรมากมายนักเป็นไปในลักษณะแลกเปลี่ยนกันมากกว่า สินค้าก็เป็นประเภทสินค้าพื้นเมืองซึ่งหาได้ทั่วไปในสมัยนั้น

^{๒๕๘} สรวัตร หมายถึง เป็นเจ้าหน้าที่

^{๒๕๙} สุทธรรมา หมายถึง นางสุทธรรมา

๔.๓ สรุปการวิเคราะห์เนื้อหา

เมื่อกล่าวโดยสรุป การวิเคราะห์เนื้อหาในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู เนื่องจากว่า วรรณกรรมเรื่องนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา จึงเลี่ยงไม่ได้ที่ผู้แต่งจะไม่สอดแทรกคติความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เช่น คติความเชื่อเกี่ยวกับนรกสวรรค์ คติความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องกรรม เป็นต้น โดยผู้แต่งแทรกคติความเชื่อเหล่านี้ผ่านทางพฤติกรรมของตัวละคร นอกจากนั้น ยังปรากฏคติความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับพระอินทร์ เทวดา ท้าวจุลโลกบาล ตลอดจนสัตว์ป่าหิมพานต์ต่าง ๆ คติความเชื่อเหล่านี้เป็นสิ่งที่เหนือธรรมชาติและก็มีอิทธิพลต่อระบบความเชื่อของคนไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แต่ผู้แต่งก็พยายามให้เห็นว่าสิ่งเหล่านี้หน้าที่คอยอำนวยความสะดวกให้ในเวลาที่เราต้องการที่จะทำความดี ดังเช่นที่พระพุทธเจ้าทรงประสงค์จะโปรดท้าวชมพู สิ่งเหล่านี้ก็จะมาคอยแสดงบทบาทให้การช่วยเหลือพระพุทธเจ้าให้ได้ทำการนั้นสำเร็จ

สิ่งที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งที่วรรณกรรมเรื่องนี้สะท้อนให้เห็น คือค่านิยม และสภาพสังคม ด้านค่านิยม วรรณกรรมเรื่องนี้แสดงให้เห็นว่าการแสดงความเคารพด้วยการกราบไหว้ต่อผู้ใหญ่เป็นสิ่งที่มีความสำคัญ ผู้ไม่ให้ความสำคัญต่อการแสดงความเคารพย่อมถูกตำหนิว่าเป็นผู้ไร้การศึกษา แม้ปัจจุบันนี้สังคมไทยก็ให้ความสำคัญต่อการแสดงความเคารพต่อผู้ใหญ่ นอกจากนั้นก็ยังมีย่านค่านิยมในเรื่องความงามของสตรี ค่านิยมเรื่องความซื่อสัตย์ของสตรี เป็นต้น ในด้านสภาพสังคม ในวรรณกรรมเรื่องนี้ได้กล่าวถึงสภาพสังคมด้านการจัดการปกครองโดยกล่าวถึงการปกครองแบบในแบบหัวเมือง การปกครองแบบเทศราช ซึ่งเป็นการสะท้อนถึงรูปแบบการจัดการปกครองของไทยสมัยอยุธยา และสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น นอกจากนั้นผู้แต่งได้กล่าวถึงการประกอบอาชีพค้าขายทั้งทางเรือและทางบกซึ่งล้วนแต่สะท้อนภาพเศรษฐกิจของไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นเช่นเดียวกัน

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

คุณฉวีนิพนธ์เรื่อง “การวิเคราะห์วรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูฉบับภาคใต้” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาประวัติและพัฒนาการของวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูฉบับภาคใต้ ๒) เพื่อวิเคราะห์วรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูฉบับภาคใต้ ๓) เพื่อวิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูฉบับภาคใต้ โดย ต้นฉบับที่ใช้ในการศึกษา คือ วรรณกรรมลายลักษณ์ชุดชาวเรื่อง “ท้าวชมพู” เขียนด้วยอักษรไทยแบบโบราณ รูปแบบตัวอักษรเป็นแบบไทยย่อ สำนวนไทยถิ่นใต้ หมึกสีดำ ตัวอักษรมีลักษณะสวยงาม แต่งเป็นบทร้อยกรองประเภทคำฉันท์ และ คำกาพย์ประเภทต่าง ๆ ต้นฉบับหนังสือชุดชาวนี้นี้ผู้วิจัยได้รับจากนายอาญาปลอดจินดา ชาวอำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี จังหวัดสุราษฎร์ธานี จำนวน ๑ เล่ม ๑๔๖ หน้า อายุ ๒๐๘ ปี มีสภาพสมบูรณ์ ระบุว่าเขียนจบในปี พ.ศ. ๒๓๕๓

ในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยมีขั้นตอนในการศึกษา คือ ศึกษาวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูฉบับจังหวัดสุราษฎร์ธานี จากต้นฉบับหนังสือชุดชาว แล้วนำมาปริวรรตเป็นอักษรและอักษรวิธภาษาไทย ปัจจุบันทุกตัวอักษร ศึกษาประวัติพัฒนาการของวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู วิเคราะห์เนื้อหาในด้านต่าง ๆ ของวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู คือด้านลักษณะอักษรและอักษรวิธของต้นฉบับวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู คำประพันธ์ต่าง ๆ ตลอดจนถึงหลักธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูฉบับภาคใต้ พร้อมทั้งบทสัมภาษณ์ นำข้อมูลทีวิเคราะห์เสนอด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) ต่อจากนั้นจึงเสนอผลการวิจัย ซึ่งสรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์วรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูฉบับภาคใต้” ซึ่งสามารถสรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

๕.๑.๑ ด้านวรรณกรรมลายลักษณ์

ผลการวิจัยพบว่า วรรณกรรมลายลักษณ์ส่วนใหญ่ของภาคใต้เขียนขึ้นในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยรัชกาลที่ ๒ ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นช่วงฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมในกรุงเทพฯ ฯ หรือเป็นยุคทองของวรรณคดี วรรณกรรมลายลักษณ์ภาคใต้ไม่มีตัวหนังสือเป็นของตนเอง แต่นำอักษรแบบวรรณกรรมภาคกลางมาใช้ ทั้งตัวอักษรไทยและ

ตัวอักษรขอมไทย ส่วนรูปแบบอักษรวิธีมักจะไม่เป็นไปตามระบบหรือเป็นไปตามหลักไวยากรณ์ คือ มักจะบันทึกไปตามเสียงพูด คือมุ่งการออกเสียงของคนภาคใต้เป็นประการสำคัญ อีกประการหนึ่งผู้บันทึกมุ่งประโยชน์ของการสื่อสารกับคนในท้องถิ่นมากกว่า แทนที่จะให้ความสำคัญทางด้านกฎเกณฑ์ของภาษา เพราะฉะนั้นในวรรณกรรมเรื่องนี้จึงปรากฏมีคำในภาษาถิ่นใต้ปรากฏอยู่มากมาย นับเป็นเสน่ห์อย่างหนึ่งของวรรณกรรมเรื่องนี้ วรรณกรรมลายลักษณ์หนังสือชุด ที่บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับศาสนามีมากมายหลายเรื่อง เรื่องหนึ่งที่ชาวใต้รู้จักกันดี คือ เรื่อง “ชมพูปติ” หรือ “พระยาชมพู” เป็นเรื่องราวที่กล่าวถึงพุทธประวัติตอนหนึ่งมาดำเนินเรื่อง คือตอนที่พระพุทธเจ้าทรงเนรมิตพระวรกายเป็นพระธรรมราชาธิราช เพื่อปราบพญศพระยาชมพู กษัตริย์แห่งเมืองปัญจาละให้ละเลิกจากโลภะ โทสะ และโมหะ แล้วหันมายอมรับนับถือ จนกลายเป็นพระสาวกที่บรรลุปะระกัมมัตถิในที่สุด

๕.๑.๒ ประวัติและการพัฒนาการของวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู

ผลการวิจัยพบว่า วรรณกรรมเรื่องนี้มีที่มาจากพระสูตรเรื่อง “ชมพูปติสูตร” หรือ “ชมพูปติสูตร” โดยต้นฉบับหนังสือชมพูปติสูตรที่พบในประเทศไทยมีพัฒนาการมาจากการนำวัตถุนิทานทางพระพุทธศาสนามาดัดแปลงเป็นอรรถกถาภาษาบาลีขึ้นในประเทศไทย ด้วยเหตุนี้จึงไม่ปรากฏแหล่งที่มาของชมพูปติสูตรในพระไตรปิฎก และพระสูตรต่าง ๆ ทั้งในและนอกนิบาตเลย จึงได้จัดให้เป็นหนังสืออยู่ในหมวดสุดตสังคหะ คือ หนังสือสังเคราะห์ให้อยู่ในหมวดพระสูตรต้นตปิฎก เรื่องชมพูปติสูตรนี้ เผยแพร่เข้าสู่ประเทศไทยโดยพระภิกษุชาวทิเบต และจากประเทศไทยก็ได้เผยแพร่เข้าไปยังลังกาทวีป หรือประเทศศรีลังกา ในสมัยของพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ประมาณปี พ.ศ.๒๒๔๘-๒๒๔๙ ชมพูปติสูตรนี้คงเป็นที่นิยมในอยุธยาตอนปลาย และได้แพร่หลายมาจนถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น หลังจากนั้นก็ได้แพร่หลายไปทั่วทุกภาคของประเทศไทย

เกี่ยวกับผู้แต่งนั้น ถึงแม้ว่า วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ส่วนใหญ่ ไม่นิยมระบุชื่อผู้แต่ง ทำให้มีปัญหาต่อการพิจารณาในเรื่องดังกล่าวอยู่บ้าง อย่างไรก็ตามแล้วแต่ วรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูที่ผู้วิจัยใช้วิจัยนี้ ปรากฏชื่อบุคคลในตอนท้ายเล่มว่า “พระมหาสิริมณีสพรหม” ซึ่งสันนิษฐานว่า น่าจะเป็นผู้แต่งวรรณกรรมเรื่องนี้ แต่ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทำให้ทราบว่า การที่จะระบุชัดเจนไปว่า “พระมหาสิริมณีสพรหม” คือกวีผู้แต่งวรรณกรรมเรื่องนี้ ยังไม่ถูกต้องนัก ทั้งนี้เพราะคนใต้มีธรรมเนียมในการเขียนหนังสือที่ชัดเจน คือจะไม่ระบุชื่อของผู้แต่งไว้ เหตุผลก็เพราะว่า วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้นั้นเขียนขึ้นมาเพื่อมุ่งเป็นวิทยาทานเป็นหลัก หากจะมีการระบุชื่อบ้าง ก็จะเป็นเฉพาะชื่อผู้สร้างเท่านั้น ชื่อที่ปรากฏในตอนท้ายว่า “พระมหาสิริมณีสพรหม” จึงอาจหมายถึงผู้สร้างวรรณกรรมเรื่องนี้ หรืออาจเป็นผู้เขียน หรือผู้คัดลอกก็ได้ ดังนั้นชื่อที่ปรากฏในตอนท้ายจึงสามารถสันนิษฐานได้เป็น ๒ นัย คือ ประการที่หนึ่ง เป็นผู้แต่งเอง ประการที่สอง เป็นผู้สร้างวรรณกรรมเรื่องนี้ หรืออาจเป็นผู้เขียน หรือผู้คัดลอกก็ได้ เกี่ยวกับสมัยที่แต่ง จากการศึกษาลักษณะตัวอักษร หรือระบบอักษรวิธี และความเก่าของถ้อยคำภาษาที่ใช้ในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าว

ชมพูที่ผู้วิจัยใช้ศึกษานี้ระบุวันที่เขียนจบว่า เขียนจบ ณ วันอาทิตย์ เดือนเจ็ด ขึ้น ๙ ค่ำ พ.ศ. ๒๓๕๓ (ตรงกับวันที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๓๕๓, จ.ศ.๑๑๓๒, ร.ศ.๒๘) นับจนถึงปัจจุบันก็มีอายุถึง ๒๐๘ ปี

๕.๑.๓ การวิเคราะห์วรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูฉบับภาคใต้

๕.๑.๓.๑ เครื่องมือที่ใช้ในการวิเคราะห์ ในการวิเคราะห์วรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูฉบับภาคใต้นี้ ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือในการวิเคราะห์คือ ทฤษฎีการวิเคราะห์วรรณกรรม โดยผู้วิจัยอาศัยตำราทางวิชาการที่นักวิชาการ เช่น ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ ศาสตราจารย์ คุณรัฐจวน อินทรกำแหง ดร.เจตนา นาควัชร วิทย์ ศิวะศรียานนท์ เป็นต้น ได้เขียนไว้ เป็นแนวทาง

๕.๑.๓.๒ การวิเคราะห์ด้านวรรณศิลป์ การวิเคราะห์วรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูฉบับภาคใต้ด้านวรรณศิลป์นั้นพบว่า ในวรรณกรรมนี้สามารถวิเคราะห์องค์ประกอบ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการวิเคราะห์วรรณกรรมดังนี้ คือ ๑) เนื้อเรื่อง ๒) โครงเรื่อง ๓) แก่นเรื่อง ๔) การดำเนินเรื่อง ๕) ตัวละครที่ปรากฏในเรื่อง ๖) สถานะและบทบาทของตัวละคร ๗) ธรรมเนียมนิยมในการแต่ง ๘) การใช้สำนวนโวหาร ๙) รสวรรณคดี ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

ด้านเนื้อเรื่อง พบว่า วรรณกรรมเรื่องนี้ เป็นวรรณกรรมที่แต่งขึ้นมาให้เสมือนว่าเป็นพุทธประวัติตอนหนึ่ง ว่าด้วยการต่อสู้กันระหว่างพระพุทธเจ้า (ฝ่ายธรรมะ) หรือในอีกสถานะหนึ่งคือพระธรรมราชาธิราช กับท้าวชมพูกษัตริย์แห่งเมืองปัญจา (ฝ่ายอธรรม) ซึ่งในที่สุดท้าวชมพูเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ และสละราชสมบัติออกบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาและได้เป็นพระอรหันต์องค์หนึ่ง

ด้านโครงเรื่องพบว่า ผู้แต่งได้วางโครงเรื่องเรียงเรียงไปตามเวลาที่เกิดขึ้น และเป็นเหตุเป็นผลสอดคล้องกัน โดยเริ่มด้วยการกล่าวถึงปัญหาหรือความขัดแย้งที่เกิดจากเหตุการณ์ต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นเหตุการณ์ที่เกิดจากตัวละครเอกและตัวละครอื่น ๆ

ด้านแก่นเรื่องพบว่า แก่นเรื่องใหญ่คือการนำเสนอแนวคิดเรื่อง “ธรรมะย่อมชนะอธรรม” ซึ่งถือเป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เป็นแก่นเรื่องใหญ่ที่ผูกโยงเหตุการณ์ทั้งหมดในเรื่องเอาไว้ ส่วนแก่นเรื่องรองนั้น ผู้แต่งต้องการเสนอแนวคิดเรื่อง “บุพเพทปญญาตา” คือการได้สร้างสมบุญไว้ในบุพชาติ ผู้แต่งได้นำเสนอว่า บุญกุศลที่ผู้ใดผู้หนึ่งได้ทำไว้ในชาติปางก่อนนั้นย่อมส่งผลให้ผู้นั้นได้รับความสุขความเจริญในชาติปัจจุบัน

ด้านการดำเนินเรื่องพบว่า ผู้แต่งใช้วิธีการดำเนินเรื่องด้วยการเล่าเรื่องตามลำดับแบบเข้มนาฬิกาเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งทำให้ผู้อ่านสามารถติดตามเหตุการณ์ในเรื่องได้โดยง่ายไม่สับสน โดยผู้แต่งกำหนดให้ท้าวชมพูตัวละครเอกของเรื่องดำเนินเรื่องไปตั้งแต่เริ่มต้นจนจบเรื่อง

ด้านตัวละครที่ปรากฏในเรื่อง พบว่า ผู้แต่งกำหนดให้มีตัวละครเอก ๒ ฝ่าย คือพระพุทธเจ้าเป็นตัวละครเอกฝ่ายธรรมะ และท้าวชมพูเป็นตัวละครเอกฝ่ายอธรรม และมีตัวละครประกอบอีก เช่น พระนางพิมพร แม่เลี้ยงของท้าวชมพู พระเจ้าพิมพิสาร ท้าวสักกะ และ มาฆสามเณร เป็นต้น

ด้านสถานะและบทบาทของตัวละครพบว่า ผู้แต่งกำหนดให้ท้าวชมพูเป็นตัวละครฝ่ายธรรม มีสถานะเป็นกษัตริย์ครองราชสมบัติในเมืองปัญจาตจากพระบิดา มีบทบาทในการแสดงออกถึงอกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ โมหะ และกำหนดให้พระพุทธานุญาตเจ้ามีสถานะเป็นพระธรรมราชา กษัตริย์ครองเมืองนเรศวร และมีบทบาทในฐานะผู้ปราบพยศของท้าวชมพู นอกจากนี้ยังกำหนดสถานะและบทบาทของตัวละครอื่นอีกต่าง ๆ กันไป

ด้านธรรมเนียมนิยมในการแต่งพบว่า ผู้แต่งยังคงยึดขนบนิยมในการแต่งวรรณกรรมอย่างเคร่งครัด เริ่มต้นด้วยการเปิดเรื่อง คือมีบทประณามพจน์หรือบทไหว้ครู การบรรยายแบบพรรณนาความเข้าแบบ และจบลงด้วยการปิดเรื่อง คือการกล่าวสรุปเรื่องในตอนจบ การแสดงเจตนารมณ์ของผู้แต่ง การระบุวันเดือนปีที่เขียนจบ และ การระบุชื่อผู้แต่ง

ด้านการใช้สำนวนโวหารพบว่า ผู้แต่งใช้สำนวนโวหารที่ไพเราะกระชับ ทำให้เกิดนิมิตนภาพถ่ายทอดความรู้สึกจากผู้แต่งไปสู่ผู้อ่านได้อย่างชัดเจน ซึ่งสามารถจำแนกสำนวนโวหารที่ปรากฏได้คือ บรรยายโวหาร พรรณาโวหาร เทศนาโวหาร และโวหารภาพพจน์

๕.๑.๔ การวิเคราะห์หลักธรรมในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู

๕.๑.๔.๑ ด้านหลักธรรม พบว่า ในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู ผู้แต่งได้นำ

หลักธรรมเสนอผ่านทางตัวละครเอกของเรื่อง คือ หลักธรรมเกี่ยวกับอกุศลมูล โดยผู้หลักธรรมบรรยายผ่านทางพฤติกรรมการแสดงออกในเรื่องของความโลภ ความโกรธ และความหลงของท้าวชมพูซึ่งเป็นผู้มากไปด้วยความโลภ ความโกรธและความหลง ถึงแม้ว่าวรรณกรรมเรื่องนี้จะไม่ได้อธิบายโดยตรงว่าโลภะ โทสะ และโมหะมีลักษณะเป็นอย่างไร แต่จากการที่ได้อ่านวรรณกรรมเรื่องนี้จบลงแล้วก็สามารถเข้าใจ หรือตีความได้ว่าลักษณะของโลภะ โทสะ โมหะเป็นอย่างไร และเมื่อเกิดขึ้นแล้วไม่ว่าจะแก่ใครก็แล้วแต่จะส่งผลเสียอย่างไร ฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่าการนำธรรมะออกแสดงโดยสะท้อนผ่านทางพฤติกรรมของตัวละครในวรรณกรรมจึงเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างหนึ่งในการถ่ายทอดธรรมะของบรรพบุรุษ เพราะหากเป็นการสอนธรรมะโดยตรงก็เป็นเรื่องน่าเบื่อหน่าย ในที่สุดแล้วผู้แต่งต้องการสื่อให้ผู้อ่านได้ประจักษ์ว่าท้าวชมพูก็คือตัวแทนอกุศลมูลคือโลภ โกรธ หลง ซึ่งในความเป็นจริงแล้วท้าวชมพูมิได้มีตัวตนจริง ๆ อยู่ในวรรณกรรมไม่ แต่ท้าวชมพูจริง ๆ คืออกุศลมูลที่แฝงตัวอยู่ในใจของผู้คนต่างหาก คือสิ่งที่จะต้องทำลายล้างให้หมดไป อีกประการหนึ่ง วรรณกรรมเรื่องนี้นอกจากจะทำหน้าที่ในการประโลมโลก คือให้ความบันเทิงใจแก่ผู้อ่านแล้ว ที่สำคัญยังทำหน้าที่ในการถ่ายทอดธรรมะสู่ผู้อ่านอันเป็นการประโลมใจให้เข้มขึ้นอีกด้วย

อนึ่ง จากพฤติกรรมของท้าวชมพูในเบื้องต้นซึ่งมากไปด้วย ความโลภ ความโกรธและความหลงนั้น ผู้แต่งยังสื่อให้เห็นว่าพฤติกรรมของคนนั้นสามารถเปลี่ยนแปลงได้ ซึ่งจะเห็นได้ว่า ในที่สุดแล้วท้าวชมพูก็สามารถทำลายอกุศลมูลทั้ง ๓ นี้ลงได้อย่างสิ้นเชิง การทำลายอกุศลมูลลงได้นี้ยังสอดคล้องกับกฎไตรลักษณ์ว่า พฤติกรรมของคนนั้นไม่ว่าจะเป็นพฤติกรรมด้านความโลภ ความโกรธหรือ

ความหลงนั้นสามารถเปลี่ยนแปลงได้ หากได้พบกับกัลยาณมิตร ดังเช่นที่ท้าวชมพู่สามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนได้

นอกจากนั้นหลักธรรมอันเกี่ยวกับไตรลักษณ์ถือว่าเป็นหลักธรรมในระดับสูงที่เน้นเฉพาะผู้ที่มีกิเลสเบาบาง เมื่อได้รับฟังแล้วก็สามารถเข้าใจกฎอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เกิดความเบื่อหน่ายในวัฏฏสงสาร น้อมใจไปสู่การปฏิบัติเพื่อการขัดเกลากิเลสซึ่งเป็นเหตุให้พ้นทุกข์ได้ตลอดเวลา เรียกว่าเข้าถึงพระนิพพาน ดังเช่นที่พระพุทธเจ้าทรงข่มทิวาณนะของท้าวชมพู่ให้ลดน้อยลง แล้วชี้แนวทางปฏิบัติให้พ้นทุกข์ จนท้าวชมพู่ได้บรรลุนิพพานในที่สุด

๕.๑.๓.๒ การวิเคราะห์ด้านเนื้อหา พบว่า วรรณกรรมเรื่องนี้เป็นวรรณกรรมเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา จึงปรากฏว่าผู้แต่งได้สอดแทรกคติความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เช่นคติความเชื่อเกี่ยวกับนรกสวรรค์ คติความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องกรรม เป็นต้น ผู้แต่งแทรกคติความเชื่อเหล่านี้โดยผ่านทางพฤติกรรมของตัวละคร นอกจากนั้นยังมีคติความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ เช่นความเชื่อเกี่ยวกับพระอินทร์ เทวดา ท้าวจตุโลกบาล ตลอดจนสัตว์ป่าหิมพานต์ต่าง ๆ คติความเชื่อเหล่านี้เป็นสิ่งที่เหนือธรรมชาติและก็มีอิทธิพลต่อระบบความเชื่อของคนไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แต่ผู้แต่งก็พยายามให้เห็นว่าสิ่งเหล่านี้มีหน้าที่คอยอำนวยความสะดวกให้ในเวลาที่คุณดีต้องการที่จะทำความดี ดังเช่นที่พระพุทธเจ้าทรงประสงค์จะโปรดท้าวชมพู่ สิ่งเหล่านี้ก็จะมาคอยแสดงบทบาทให้การช่วยเหลือพระพุทธเจ้าให้ได้ทำการนั้นสำเร็จ นอกจากนั้นในวรรณกรรมเรื่องนี้ ยังสะท้อนให้เห็น คือค่านิยมในด้านต่าง ๆ คือค่านิยมด้านการให้ความสำคัญต่อการเคารพกราบไหว้ผู้ใหญ่ ค่านิยมในเรื่องความงามของสตรี ค่านิยมเรื่องความซื่อสัตย์ของสตรี ค่านิยมในเรื่องเกียรติและศักดิ์ศรี ค่านิยมในการใช้เครื่องหอม และค่านิยมในการกินหมาก

๕.๑.๕ รสวรรณคดี

ถึงแม้ว่ารสวรรณคดีตามคัมภีร์สุโขทัยและการ และอลังการศาสตร์แบ่งออกเป็น ๙ รส ๑) สิงคารรส ๒) หัสสรส ๓) กรุณารส ๔) รุทธรส ๕) วีรรส ๖) ภยานกรส ๗) วิภังกรรส ๘) อัปภูตรส ๙) สันตรส แต่ในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู่ปรากฏรสวรรณคดีที่ผู้แต่งนำมาใช้เพื่อให้เกิดสุนทรียทางอารมณ์ ๘ รส เท่านั้น คือ วีรรส อัปภูตรส รุทธรส กรุณารส ภยานกรส วิภังกรรส หัสสรส และสันตรส ดังนี้

๑. วีรรส ผู้แต่งใช้วีรรสนี้ในการบรรยายการต่อสู้กันระหว่างตัวละครเอกฝ่ายธรรมคือท้าวชมพู่ กับตัวละครตัวอื่น ๆ การต่อสู้แม้จะเป็นการแสดงความกล้าหาญของท้าวชมพู่ แต่ก็มีความกล้าหาญที่มีพื้นฐานมาจากกุศลมูล คือ ความโลภ ความโกรธ และความหลง

๒. อัปภูตรส ผู้แต่งใช้รสนี้ในการแสดงความน่าพิศวงของบุญบารมีและเดชานุภาพของพระพุทธเจ้าเพื่อให้ผู้อ่านเกิดความอัศจรรย์ใจในคุณสมบัติพิเศษนี้ เช่นในตอนที่พระพุทธเจ้าเนรมิตพระวรกายเป็นพระธรรมราชา กษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ ผู้แต่งได้แสดงรูปลักษณะของพระธรรมราชาว่าถึง

พร้อมด้วยมหาปฐิสลักษณ์และทรงเครื่องทรงอย่างพระเจ้าจักรพรรดิ เป็นการปลุกศรัทธาในเบื้องต้น แต่ลักษณะด้านรูปร่างนี้ย่อมมีความเปลี่ยนแปลง จึงเป็นการเชื่อมโยงไปถึงกฎไตรลักษณ์ และโลกุตตรธรรมในที่สุด

๓. รุทธรส ผู้แต่งใช้รสนี้ผ่านตัวละครเอกฝ่ายธรรมคือท้าวชมพูเท่านั้น ซึ่งผู้แต่งต้องการสื่อให้ผู้อ่านทราบถึงจิตนิสัยของท้าวชมพูว่าเป็นคนประเภทโทสจริต ดังเช่นตอนที่ท้าวชมพูแสดงความโกรธต่อพระเจ้าพิมพิสารที่ไม่ยอมสวามิภักดิ์ต่อตนเอง และยังบุกไปทำลายยอดปราสาทของพระเจ้าพิมพิสาร ดังนั้น รุทธรสนี้ จึงมีพื้นฐานมาจากอกุศลมูลข้อโทสะ

๔. สันตรส ผู้แต่งใช้รสนี้ แสดงถึงความสงบสุขในตอนท้ายของเรื่อง ดังตอนที่ท้าวชมพูได้สดับพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าจนคลายพยศได้ และได้เห็นสังขธรรมคือกฎพระไตรลักษณ์ และสามารถละโลภะ โทสะ โมหะลงได้ จนกระทั่งออกบวชและได้บรรลุธรรมในที่สุด ดังนั้น สันตรสนี้ จึงสื่อให้เห็นถึงความเชื่อมโยงกันระหว่างไตรลักษณ์และโลกุตตรธรรม

๕. ภยานกรส ผู้แต่งใช้รสนี้ผ่านเหตุการณ์ในตอนท้ายที่ท้าวชมพูสั่งสุวรรณศรไปรื้อยพระกรรมพระเจ้าพิมพิสาร ณ เมืองราชคฤห์จนสร้างความหวาดกลัวแก่พระเจ้าพิมพิสารและสร้างความแตกตื่นแก่ชาวเมือง การกระทำดังกล่าวจึงมีพื้นฐานมาจากโทสะ

๖. กรุณารส ผู้แต่งใช้รสนี้แสดงเหตุการณ์ตอนที่นางพิมพรมีความเศร้าโศกเพราะต้องพลัดพรากจากท้าวชมพูผู้สวามีซึ่งได้อุปสมบทที่วิหารเวฬุวัน นางพร้อมด้วยบริวารพากันเดินทางมาเฝ้าพระเถระชมพู ณ เวฬุวันวิหาร แต่เมื่อนางมาถึงแล้ว พระเถระชมพูได้เนรมิตภิกษุจำนวนหนึ่งพันองค์ให้เหมือนตนเอง จนนางไม่สามารถแยกแยะได้ว่ารูปใดคือพระเถระชมพู จนนางร้องไห้เสียใจและกลับมาขอความช่วยเหลือจากพระพุทธเจ้า สภาพของนางในขณะนั้นจึงชวนให้น่าสงสารเป็นอย่างยิ่ง

๗. วิภังกรส ผู้แต่งใช้รสนี้แสดงเหตุการณ์ในตอนท้ายที่พระพุทธเจ้าตรัสเล่าถึงอดีตชาติของท้าวชมพูเมื่อครั้งที่เกิดเป็นชายชาวนาเชื้อใจ ได้เห็นชาคคพเนลอลอยมาตามน้ำ และได้เกิดความสลดสังเวชใจ วิภังกรสในตอนนี้จะเชื่อมโยงไปถึงหลักไตรลักษณ์ และโลกุตตรธรรมในที่สุด

๘. หัสสรส รสนี้ปรากฏในตอนท้ายที่ท้าวชมพูเดินทางเข้าไปในเมืองเนรมิตของพระธรรมราชา ผู้แต่งพรรณนาให้เห็นอาการตกตะลึงในความวิจิตรตระการตาของพื้นที่ประดับมณีต่าง ๆ ส่องแสงเป็นประกายลงตาของท้าวชมพูจนแสดงกริยาน่าขบขันออกมา

๕.๑.๓.๓ องค์ความรู้ที่ได้จากการสัมภาษณ์

จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิพบว่า ในแง่ของการอนุรักษ์ หรือการเก็บรักษาตัววรรณกรรมไม่ควรมองเฉพาะเพียงการจัดเก็บตัววรรณกรรมไว้ในตู้เพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ควรดำเนินควบคู่กันไปในลักษณะที่ต้องมีทั้งการเก็บรักษาต้นฉบับ และการสืบทอดตำนานเหล่านี้ให้คงอยู่ต่อไปในสังคมที่สามารถสื่อสารกับคนในยุคปัจจุบันได้ เนื่องจากว่ายุคนี้เป็นยุคของการเปลี่ยนแปลง การอนุรักษ์นั้นจึงควรดำเนินควบคู่กันไปสองแนวทาง แนวทางหนึ่ง คือการเก็บของเดิม

เอาไว้ให้ตีเท่าที่จะจับได้ และแนวทางที่สอง ก็คือการนำสิ่งที่มีคุณค่าของวรรณกรรมลายลักษณ์เหล่านั้น มาสืบทอดโดยการนำมาปริวรรต การนำมาเผยแพร่ให้เป็นที่รับรู้กันในสังคมปัจจุบัน หรือการปรับเปลี่ยนวิธีการนำเสนอเพื่อให้เหมาะสมกับยุคสมัย นี่เป็นสิ่งสำคัญและมีความจำเป็นเพราะว่าถ้าอนุรักษ์เฉพาะตัวคัมภีร์เพียงอย่างเดียว ก็จะได้เพียงแค่การจัดเก็บตัวคัมภีร์เท่านั้น ถึงแม้จะนำลงเผยแพร่ผ่านสื่อออนไลน์ แต่เมื่อไม่มีใครสามารถอ่านได้ ก็ไม่เกิดประโยชน์ แต่ถ้าสามารถปริวรรตให้เป็นภาษาปัจจุบัน ที่คนรุ่นใหม่สามารถเข้าถึงได้ ก็จะเป็นประโยชน์ในแง่ของการสืบทอดตัวคัมภีร์นั้นเอาไว้ และจัดเป็นการอนุรักษ์ที่ดีที่สุด และนับเป็นการกระตุ้นให้ผู้คนในยุคปัจจุบันได้มองเห็นคุณค่าของวรรณกรรมเหล่านี้ด้วย

ประเด็นที่จะช่วยให้คนในยุคปัจจุบันสนใจศึกษาวรรณกรรมลายลักษณ์ภาคใต้ประเภทหนังสือбудนั้นผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่านได้ให้ข้อคิดเห็นว่า เป็นเรื่องที่เป็นไปได้ค่อนข้างยาก ทั้งนี้เพราะวรรณกรรมลายลักษณ์ของภาคใต้ประเภทหนังสือбуд เป็นวรรณกรรมที่จารึกด้วยอักษรแบบโบราณ ผู้มีความสนใจส่วนมากจะเป็นผู้ศึกษาการอ่านจารึกโบราณโดยตรง หรือผู้ที่มีความสนใจเป็นการเฉพาะจึงนับอุปสรรคต่อการศึกษาของคนในยุคปัจจุบันเป็นอย่างยิ่ง แต่ก็เชื่อว่าหากหาหนทางที่คนในยุคปัจจุบันจะสนใจศึกษาเสียทีเดียว ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิบางท่านได้ให้ความเห็นว่าควรนำวรรณกรรมเหล่านั้นมาปรับให้อ่านง่ายขึ้น สามารถสื่อสารกับคนในยุคปัจจุบันได้ง่ายขึ้น และให้เหมาะสมกับรูปแบบการดำเนินชีวิตของคนในปัจจุบันก็จะช่วยให้คนในยุคปัจจุบันหันมาสนใจได้

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์วรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องทำวชมพูกับฉบับภาคใต้” มีข้อเสนอแนะดังนี้

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

๑. ควรมีการสำรวจวัดที่มีวรรณกรรมท้องถิ่นเหล่านี้ เพื่อจัดเก็บให้เป็นระบบ ป้องกันความเสียหายที่จะเกิดแก่วรรณกรรมท้องถิ่นเหล่านี้

๒. ควรมีการรวมกลุ่มปราชญ์ท้องถิ่นที่มีรู้ทางด้านวรรณกรรมท้องถิ่น เพื่อปริวรรตวรรณกรรมท้องถิ่นเหล่านี้เป็นรูปแบบการเขียนในปัจจุบัน

๓. ควรมีการจัดทำพิพิธภัณฑ์ประจำหมู่บ้านเพื่อจัดเก็บวรรณกรรมท้องถิ่นประเภทต่าง ๆ เพื่อเป็นการอนุรักษ์วรรณกรรมท้องถิ่นให้เป็นสมบัติของชุมชน

๕.๒.๓ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องทำวชมพูกับฉบับของภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย

๒. ควรศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องทำวชมพูกับวรรณกรรมพื้นบ้านเรื่องอื่น ๆ เช่น เรื่องสังข์ศิลป์ชัย เป็นต้น

๓. ควรศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องทำวชมพูกับฉบับของประเทศต่าง ๆ เช่น ลาว พม่า เป็นต้น

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

วรรณกรรมหนังสือพุทธที่ใช้ในการศึกษา. ฉบับจังหวัดสุราษฎร์ธานี. ได้รับมอบจากนายอาญา ปลอด

จินดา ชาวจังหวัดสุราษฎร์ธานี. จำนวน ๑ ฉบับ.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ

ก. หงส์ลดาภรณ์, (นามแฝง). ตำราภาพยสารวิลาสินี วิธีแต่งกาย. พระนคร : พิมพ์ไท, ๒๕๖๘.

กตัญญู ชูชื่น, ผศ. วรรณกรรมท้องถิ่นไทย. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๐.

กำชัย ทองหล่อ. หลักภาษาไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๔. พระนคร : รวมสาส์น, ๒๕๑๕.

กำพล จำปาพันธ์. ออยุธยา จากสังคมเมืองท่านานาชาติ สู่มรดกโลก. นนทบุรี : มิวเซียมเพรส, ๒๕๕๙.

กุหลาบ มลลิกะมาส, ศ. วรรณคดีวิจารณ์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓.

_____. ความรู้ทั่วไปทางวรรณคดีไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๕.

เกษม ขนากแก้ว. อิทธิพลของวรรณคดีต่างประเทศต่อวรรณคดีไทย. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๙.

ชนิษฐา ตันติพิมล. ศึกษาวรรณคดีไทยสมัยกรุงสุโขทัย-กรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นตามลักษณะคำ

ประพันธ์. กรุงเทพฯ : โอ เอส พรีนติ้ง เฮาส์, ๒๕๓๘.

ไชศรี ศรีอรุณ, ศ. พระพุทธรูปปางต่าง ๆ ในสยามประเทศ. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : มติชนจำกัด

(มหาชน), ๒๕๔๖.

โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. วรรณคดี. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๔.

_____. ภาษาศาสตร์. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๔.

เจตนา นาควัชร. ทางสายกลางแห่งการวิจารณ์. กรุงเทพฯ : โอเพ่นบุ๊คส์, ๒๕๕๕.

จำปา เปื้องเจริญ และคณะ. ศิลปินในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติหริภุญไชย. กรุงเทพฯ :

กรุงเทพมหานคร, ๒๕๒๒.

ฉันทส ทองช่วย, ดร. ภาษาและวัฒนธรรมภาคใต้. กรุงเทพฯ : โอ เอส พรีนติ้ง เฮาส์, ๒๕๓๖.

ชวน เพชรแก้ว. การศึกษาวรรณคดีไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๔.

โชษิตา มณีใส. วรรณกรรมร้อยกรองของไทย. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๗.

दनัย ไชโยธธา, รศ. ประวัติศาสตร์ไทย: ยุคกรุงธนบุรีถึงกรุงรัตนโกสินทร์. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๐.

ดวงมน จิตรจำนงค์, รศ.ดร. คุณค่าและลักษณะเด่นของวรรณคดีไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐.

ทวีศักดิ์ ญาณประทีป. วรรณกรรมศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๗.

ทิพย์สุนทร อนันบุตร, รศ. การอ่านเพื่อการวิเคราะห์. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓.

ทองแถม นาถจำนงค์. คำฉันท์: วรรณลีลามรดกชาติ. กรุงเทพฯ : หจก.ภาพพิมพ์, ๒๕๕๙.

ธนิต อยู่โพธิ์. กาพย์ กลอน โคลง ฉันท์. พระนคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวิพร, ๒๕๐๔.

ธวัช ปุณโณทก, ศ. ภาษาถิ่นของไทย. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๑.

นิตยา กาญจนวรรณ. วรรณกรรมอยุธยา. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๙.

นิตยา แก้วคัลณา, ดร. สืบสรรค์ชนบวรศิลป์: การสร้างสุนทรียภาพในกวีนิพนธ์ไทย. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๖.

นิตยา เหล่าสุนทร, ศ.ดร. พินิจวรรณลักษณ์. กรุงเทพฯ : ธรรมสาร, ๒๕๔๕.

_____. พินิจวรรณกรรม รวมบทความวิจัยด้านวรรณคดี. กรุงเทพฯ : แม่คำผาง, ๒๕๔๒.

บรรณศาลา ก.ข. ทำพระจันทร์. หนังสือเทศน์ที่ ๔ เรื่องทำมหาชมพู. พระนคร : พระจันทร์, ๒๔๗๐.

บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, ม.ล. วิเคราะห์วรรณคดีไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๒.

_____. แว่นวรรณกรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พรินติ้ง, ๒๕๓๙.

เบญจวรรณ สุนทรากุล. วิวัฒนาการแบบเรียนไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

ประคอง นิมมานเหมินท์. ไขแก้วคำแพง พินิจวรรณกรรมไทย-ไท. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

ประจักษ์ ประภาพิพิทยากร. โลกของภาษาและวรรณคดี. กรุงเทพฯ : เทพนิมิต, ๒๕๒๒.

ประทีป ชุมพล, รศ. พื้นฐานวรรณกรรมสี่ภาค. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๘.

ประทีป วาทิกทินกร. ร้อยกรอง. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๒.

ประพนธ์ เรืองณรงค์, รศ. วรรณกรรมและภาษาถิ่นใต้. กรุงเทพฯ : สถาพรบุคส์, ๒๕๕๙.

_____. วรรณกรรมภาคใต้. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๕.

_____. วิเคราะห์วรรณกรรมท้องถิ่นเชิงเปรียบเทียบ. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓.

_____. นิทานโบราณสำนวนและภาษิตคำพ้องภาคใต้. กรุงเทพฯ : พิมพ์ดีจำกัด, ๒๕๔๕.

ประสิทธิ์ กาพย์กลอน. **ภาษากับความคิด**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓.

ประสิทธิ์ ศรีสุนทร. **วรรณคดีกับพุทธศาสนา**. สงขลา : ภาควิชาภาษาไทยคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏสงขลา, ๒๕๔๔.

ปราชญ์ เครือทอง. **วรรณคดีขี้สงสัย**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ภาพพิมพ์, ๒๕๕๘.

_____. **ช้าง เล่มหนึ่ง**. วารสารมิวเซียมสยาม. กรุงเทพฯ : สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ, ๒๕๕๓.

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **พระพุทธศาสนาในอาเซียน**. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๔๐.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **พัฒนาสังคมไทยด้วยความรู้ความเข้าใจในไตรภูมิ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒ (ฉบับภาคไทย-อังกฤษ). กรุงเทพฯ : บริษัทโพธิ์พันธุ์ตั้งจำกัด, ๒๕๕๘.

พระพรหมโมลี (วิลาศ ฉานวโร ป.ธ.๙). **โลกนาถทีปนี**. กรุงเทพฯ : ดอกหญ้า, ๒๕๓๗.

พระพิมลธรรม (ชอบ อนุจารีมหาเถระ). **ตำนานพระพุทธรูปปางต่าง ๆ**. อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พระครูปฐมสมราภิรักษ์ (ภิญโญ สิวโร จันทรแก้ว) ณ เมรุวัดบางบัว แขวงอนุสาวรีย์ เขตบางเขต กรุงเทพมหานคร วันอาทิตย์ที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๗.

พระยาอุปทิศศิลปสาร. **หลักภาษาไทย**. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๘.

พัฒน์ เพ็งผลา, รศ. **วรรณกรรมบาลีในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ : โอเดียน สโตร์, ๒๕๕๖.

_____. **บาลีสันสกฤตในภาษาไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓.

_____. **ชาดกกับวรรณกรรมไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๕.

พิฑูร มลิวัลย์ และ ไสว มาลาทอง. **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๓.

พินิจ อัครนิจ. **วรรณกรรมไทยสมัยกรุงสุโขทัย-กรุงศรีอยุธยา**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๖.

พิริยะ ไกรฤกษ์. **ลักษณะไทย พระพุทธปฏิมา อัตลักษณ์พุทธศิลป์ไทย**. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พรินต์ติ้ง แอนด์พับลิชชิ่งจำกัด, ๒๕๕๑.

ภัทรวดี ภูษณาภิรมย์. **งานวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้ พ.ศ.๒๕๒๐-๒๕๕๐**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. **นางอุทัยกลอนสวด**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๙.

_____. **ท้าวมหาชมพู ตันตำนานพระพุทธรูปทรงเครื่อง**. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๓.

มูลนิธิทักษิณคดีศึกษา. **พจนานุกรมภาษาถิ่นใต้พุทธศักราช ๒๕๒๕**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. อัมรินทร์พรินต์ติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๔๖.

ยุวพาส์ (ประทีปแสน) ชัยศิลป์พัฒนา. **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวรรณคดี**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมท้องถิ่นไทย ภาคใต้ เรื่องสุภาษิตร้อยแปด**. กรุงเทพฯ : บอล พรินต์ติ้งจำกัด, ๒๕๕๒.

رينฤทัย สัจจพันธุ์, รศ.ดร. **ความรู้ทั่วไปทางภาษาไทย ตอนที่ ๓ วรรณคดีไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๖.

_____. **อิทธิพลวรรณกรรมต่างประเทศที่มีต่อวรรณกรรมไทย**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๐.

รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง, รศ.ดร. **รู้เรื่องพระพุทธรูป ที่มา คติความหมายศิลปกรรมทุกยุคทุกสมัย**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. นนทบุรี : หสม.สำนักพิมพ์มิวเซียมเพรส, ๒๕๖๐.

_____. **วรรณคดีศึกษา**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ธารปัญญา, ๒๕๔๔.

วัชร รมยะนันท์. **วิวัฒนาการวรรณคดีไทย**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

วิทย์ ศิวะศรียานนท์. **วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพฯ : สยาม, ๒๕๔๔.

วิภา กองกะนันท์. **วรรณคดีศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๓๓.

_____. **วรรณคดีศึกษาว่าด้วยหลักการอ่าน**. ฉบับปรับปรุง ๒๕๕๖. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สกสค.ลาดพร้าว, ๒๕๕๖.

วิโรจน์ ผดุงสุนทรารักษ์, พ.ท. **อักษรไทยและอักษรขอมไทย**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๐.

ศักดิ์ชัย สายสิงห์, ศ.ดร. **พุทธศิลป์สมัยรัตนโกสินทร์: พัฒนาการของงานช่างและแนวคิดที่ปรับเปลี่ยน**. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, ๒๕๕๖.

ศักดิ์ศรี แยมันดดา, ดร. **ประวัติวรรณคดีไทย**. กรุงเทพมหานคร : cursa ลาดพร้าว, ๒๕๒๗.

ศานติ ภัคดีคำ. **Jambupati-suttr A synoptic Romanized edition**. Bangkok: Dvipantara Unlimited press, 2009.

ศิราพร ณ ถลาง. **ไวยากรณ์ของนิทาน: การศึกษานิทานเชิงโครงสร้าง**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

ศิลปากร, กรม. **วรรณกรรมสมัยอยุธยา เล่ม ๓**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : cursa ลาดพร้าว, ๒๕๔๕.

_____. **จินตตามณี: จินตตามณี เล่ม ๑ และ จินตตามณีฉบับใหญ่ บริบูรณ์**. กรุงเทพฯ : เอ็ดดิสันเพรส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๘.

_____ . **มูลบทบรรพกิจ แบบสอนหนังสือไทยของพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร).** พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นายเบญจ วิจารณ์ ณ ฌาปนสถานกองทัพบกวัดโสมนัสวิหาร วันจันทร์ที่ ๗ มกราคม ๒๕๑๗. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัดนนทชัย, ๒๕๑๖.

_____ . **พระสี่ล่ายกลอนสวด.** กรุงเทพฯ : เอดิสัน เพรส โปรดักส์จำกัด, ๒๕๔๗.

_____ . **รถม้าและพาหนะร่วมสมัย.** กรุงเทพฯ : รุ่งศิลป์การพิมพ์, ๒๕๕๒.

_____ . **เล่าเรื่องเมืองสวรรค์.** แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ พันเอก พระนรินทร์สงคราม (เจริญ จำรูญฤทธิ์). ณ ฌาปนสถานวัดโสมนัสวิหาร. พระนคร : รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๙๙.

ศึกษาธิการ, กระทรวง. **ภาษิตและคำสอนภาคใต้ เล่ม ๑.** กรุงเทพฯ : สถาบันภาษาไทย กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๕.

ส.พลายน้อย. (นามแฝง). **ชื่อเสียงเรียงนาม ความรู้เรื่อง แม่น้ำลำคลอง.** นนทบุรี : โรงพิมพ์มติชนปากเกร็ด, ๒๕๕๕.

สมเกียรติ โลเพชรัตน์. **พระพุทธรูปศิลปะสมัยอยุธยา ประวัติศาสตร์ชนชาติไทยกับปฏิมากรรมในพระพุทธศาสนา.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่งจำกัด, ๒๕๔๘.

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. **เรื่องประดิษฐานพระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาทวีป.** พระนคร : โรงพิมพ์การศาสนากรมการศาสนา, ๒๕๐๓.

_____ . **ตำนานพระพุทธเจดีย์.** พิมพ์เป็นพระราชในงานพระราชทานเพลิงศพ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ณ พระเมรุวัดเทพศิรินทราวาส. พระนคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวิพร, ๒๕๐๓.

_____ . **เรื่องท้าวหมาขมพู.** ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๒. หลวงภักดีลักษณะวิจารณ์ พิมพ์ในการกุศล เมื่อปีระกา พ.ศ. ๒๔๖๔. พระนคร : โสภณพิพรรฒนากร, ๒๔๖๔.

สมปราชญ์ อัมมะพันธ์, รศ. **ประเพณีและพิธีกรรมในวรรณคดีไทย.** กรุงเทพมหานคร: โอ เอส พริ้นติ้งเฮาส์, ๒๕๓๖.

สมพันธุ์ เลขาพันธ์. **วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น.** พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๑.

สำนักวัฒนธรรม กีฬา และการท่องเที่ยว กรุงเทพมหานคร. **วิวัฒนาการอ่านไทย.** กรุงเทพฯ : ศูนย์สื่อและสิ่งพิมพ์แก้วเจ้าจอม, ๒๕๕๗.

สุธา ศาสตรี้. **วรรณคดีเปรียบเทียบ.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๕.

สุธิวศ์ พงศ์ไพบูลย์. **วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้.** กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๑๘.

.....วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนการวิจัย, ๒๕๔๗.

สุรเดช โชติอุดมพันธ์. ทฤษฎีวรรณคดีวิจารณ์ตะวันตกในคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐. กรุงเทพฯ :

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

สุรสิทธิ์ ไทรัตน์. คัมภีร์ใบลานในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

เสฐียร พันธงศรี. พุทธประวัติมหายาน. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๔๒.

เสฐียรโกเศศ. เล่าเรื่องในไตรภูมิ. แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ พระนันทาพิพิธภาณี (ตรา

ขุนนาถ). ณ ฌาปนสถานวัดโสมนัสวิหาร. พระนคร : โรงพิมพ์อุดม, ๒๔๙๗.

เสถียร โพธิ์นาค. ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

เสนาราชภักดีศรีสงคราม.หลวง. (เกีย บุษยัษฐิติ). ท้าวมหาชมพูคำฉันท. ธรรมเนียมการงาน

ฌาปนกิจศพ นายอากร บุษยัษฐิติ ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส วันอาทิตย์ที่ ๒๔

กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๖. พระนคร : บริษัทประชาชนจำกัด, ๒๕๐๖.

เสริมจิตร สิงห์เสนี, ดร. ความรู้เบื้องต้นในเรื่องวรรณคดีอังกฤษและวรรณคดีอเมริกัน. กรุงเทพฯ :

มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๑๕.

เสาวนีย์ นิวาสะบุตร, ผู้แปล. นิราศภูเขาทองฉบับไทย-อังกฤษ. กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์, ๒๕๕๙.

เสาวลักษณ์ อนันตสานต์. นิทานพื้นบ้านเปรียบเทียบ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย

รามคำแหง, ๒๕๓๘.

โสรัจจ์ หงศ์ลดารมภ์. ปรัชญาภาษา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

อคิน รพีพัฒน์, ม.ร.ว. สังคมไทย ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ พ.ศ. ๒๓๒๕ - ๒๔๑๖. แปลโดย ม.ร.ว.

ประกายทอง สิริสุข และ พรรณี ฉัตรพลรักษ์. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ :

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๗.

องค์การค้าของคุรุสภา. สังข์ศิลป์ชัยกลอนสวดเล่ม ๑. กรุงเทพฯ : คุรุสภา, ๒๕๑๓.

.....สังข์ศิลป์ชัยกลอนสวด เล่ม ๒. กรุงเทพฯ : คุรุสภา, ๒๕๑๓.

อรจิรา อัจฉริยไพบูลย์. ศิลปะการอ่านวิจารณ์วรรณกรรม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

เอกรัตน์ อุดมพร. วรรณคดี สมัยกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๑-๓. กรุงเทพฯ : เรื่องแสงการพิมพ์, ๒๕๔๔.

เอมอร ชิตตะโสภณ. การศึกษาวิเคราะห์จารัตินิยมทางวรรณกรรมไทย. กรุงเทพฯ : คอมแพคท์พริ้นท์

จำกัด, ๒๕๓๙.

(๒) วิทยานิพนธ์

ประคอง นิมนานเหมินทร์. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ : มหาภาพเรื่องท้าวบาเจือง”. **วิทยานิพนธ์**

ปริญญาคุชฎบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐.

ณัฐา คุ่มแก้ว. “การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมภาคใต้เรื่องพระยาชมพู”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร**

มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๒.

ณัฐา คำชู. “วิเคราะห์การสร้างสรรค์นิทานคำกาพย์”. **ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิต

วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๓.

(๓) งานวิจัย

กลีน คงเหมือนเพชร และคณะ. “วรรณกรรมประเพณี และพิธีกรรม : สารัตถะและการสืบทอด” ชุด

โครงการวรรณกรรมทักษิณ : สารัตถะและการสืบทอด .

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์. สุราษฎร์ธานี : มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ๒๕๕๖.

จำเริญ แสงดวงแข และคณะ. “การศึกษาคำภาษาไทยถิ่นใต้ในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้”. สงขลา :

มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๔๓.

พิสิทธิ์ ประกอบบุญ.ศศ.ดร. “แนวคิดและบทบาทของวรรณกรรมไทยพระพุทธศาสนาในสังคมไทย”.

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์. สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๗.

ชัยวุฒิ พิชะกุล. “การปริวรรตวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ประเภทหนังสือชุด เรื่อง นิราศเดือนฉบับ

ภาษาถิ่นปักษ์ใต้”. **รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์**. สถาบันทักษิณคดีศึกษา :

มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๔๗.

สาคร บุญเลิศ. “วัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้”. ชุดโครงการวรรณกรรม

ทักษิณ : สารัตถะและการสืบทอด. **รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์**. สุราษฎร์ธานี : นพ
เก้าการพิมพ์, ๒๕๕๖.

สุมาลี วีระวงศ์ และคณะ. “กวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัย บทวิเคราะห์และสรุพนิพนธ์”. **รายงานการวิจัย**.

กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๔๔.

สีปงศ์ ธรรมชาติ.รศ.ดร. “วิเคราะห์วัฒนธรรมจากวรรณกรรมภาคใต้ประเภทชาดก”. **รายงานการ**

วิจัยฉบับสมบูรณ์. สงขลา : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ภาคใต้, ๒๕๓๔.

_____. “ปริวรรตวรรณกรรมเรื่องชาดก”. **รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์**. สงขลา : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ภาคใต้, ๒๕๓๖.

_____. “จริยธรรมในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ประเภทนิทานประโลมโลก”. **รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์**. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติกระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๔.

อุบล อรรถศรีพันธุ์. “การปฏิวัติและศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมภาคใต้ประเภทหนังสือบูตเรื่องปองครก”. รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์. สถาบันทักษิณคดีศึกษา : มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๕๒.

(๔) วารสาร

ชวน เพชรแก้ว. “วรรณกรรมทักษิณ : หลักฐานสำคัญของภาคใต้ที่ท้าทายการศึกษา”. *The Journal of the Royal Institute of Thailand*. ปีที่ ๓๖ ฉบับที่ ๔ (ตุลาคม - ธันวาคม ๒๕๕๔) : ๕๖๙.

ชวน เพชรแก้ว. “อิทธิพลไตรภูมิในวรรณกรรมภาคใต้”. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (ตุลาคม - ธันวาคม ๒๕๕๔) : ๕๖๙.

ณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์ และคณะ. “ภาพสะท้อนทางสังคมจากองค์ประกอบเชิงซ้อนในวรรณกรรม : กรณีหนังสือ “สังข์ศิลป์ชัย” ฉบับภาคใต้”. *วารสารวิชาการแพรวากาฬสินธุ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์*. ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๗) : ๓๐.

ภาคผนวก ก

หนังสือเชิญผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐ ภายใน ๑๑๓๓,๑๑๒๗

ที่ ศธ ๖๑๐๑/ว ๑๒๗

วันที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

เรียน พระราชปรีดีทวี, ศ.ดร.

ด้วย พระมหาชนบ สหายปณฺโณ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา แบบ ๑.๒ ภาควิชา ศาสนคดี เลขประจำตัวนิสิต ๕๘๐๑๕๐๕๑๐๖ ได้รับอนุมัติดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “การวิเคราะห์วรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูนุชภาคใต้” โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) เป็นเครื่องมือในการทำวิจัย ได้ออกแบบเครื่องมือวิจัยแบบสอบถาม-สัมภาษณ์ ขึ้นมาใหม่ เพื่อให้ตรงกับวัตถุประสงค์การวิจัย และเพื่อความถูกต้องของเนื้อหาแบบสอบถาม-สัมภาษณ์ จึงเห็นควรให้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบและแก้ไขเครื่องมือวิจัย

เพื่อการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่า ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้เกี่ยวกับงานวิจัย สามารถให้คำแนะนำได้เป็นอย่างดี จึงเรียนเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบและแก้ไขเครื่องมือวิจัย เพื่อความสมบูรณ์ในการทำวิจัยต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์

๑๕๕๕๕๕๕๕
๑๗ พ.ค. ๖๐

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประสานงาน:

พระมหาชนบ สหายปณฺโณ โทร. ๐๙๑-๑๕๗๙๓๐๘

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐ ภายใน ๑๑๓๓,๑๑๒๗

ที่ ศธ ๖๑๐๑/ว ๑๒๗

วันที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

เจริญพร ศ.พิเศษ อดิศักดิ์ ทองบุญ

ด้วย พระมหาชนบ สหายปญโญ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา แบบ ๑.๒ ภาคปกติ เลขประจำตัวนิต ๕๘๐๑๕๐๕๑๐๖ ได้รับอนุมัติดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “การวิเคราะห์วรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูนุชบัพภาคใต้” โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) เป็นเครื่องมือในการทำวิจัย ได้ออกแบบเครื่องมือวิจัยแบบสอบถาม-สัมภาษณ์ ขึ้นมาใหม่ เพื่อให้ตรงกับวัตถุประสงค์การวิจัย และเพื่อความถูกต้องของเนื้อหาแบบสอบถาม-สัมภาษณ์ จึงเห็นควรให้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบและแก้ไขเครื่องมือวิจัย

เพื่อการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่า ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้เกี่ยวกับงานวิจัย สามารถให้คำแนะนำได้เป็นอย่างดี จึงเจริญพรเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบและแก้ไขเครื่องมือวิจัย เพื่อความสมบูรณ์ในการทำวิจัยต่อไป

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์

(พระมหาสมปณฺ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประสานงาน:

พระมหาชนบ สหายปญโญ โทร. ๐๙๑-๑๕๗๙๓๐๘

อ.ดร.สมชาย งาม
อ.ชัย คณ

๑๒ ก.ค. ๖๐

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐ ภายใน ๑๑๓๓,๑๑๒๗

ที่ ศธ ๖๑๐๑/ว ๑๒๗

วันที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

เจริญพร ผศ.ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม

ด้วย พระมหาชนบ สหายปณฺณ โนสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา แบบ ๑.๒ ภาคปกติ เลขประจำตัวนิต ๕๘๐๑๕๐๕๑๐๖ ได้รับอนุมัติคุณวุฒิบัตร เรื่อง “การวิเคราะห์วรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพุดบับภาคใต้” โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) เป็นเครื่องมือในการทำวิจัย ได้ออกแบบเครื่องมือวิจัยแบบสอบถาม-สัมภาษณ์ ขึ้นมาใหม่ เพื่อให้ตรงกับวัตถุประสงค์การวิจัย และเพื่อความถูกต้องของเนื้อหาแบบสอบถาม-สัมภาษณ์ จึงเห็นควรให้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบและแก้ไขเครื่องมือวิจัย

เพื่อการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่า ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้เกี่ยวกับงานวิจัย สามารถให้คำแนะนำได้เป็นอย่างดี จึงเจริญพรเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบและแก้ไขเครื่องมือวิจัย เพื่อความสมบูรณ์ในการทำวิจัยต่อไป

จึงเจริญพรมหาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์

อินทิราภรณ์
๑๕/๖๖/๑๐

๑๕/๖๖/๑๐

(พระมหาสมปณฺ ฐตฺตปณฺ, ดร.)

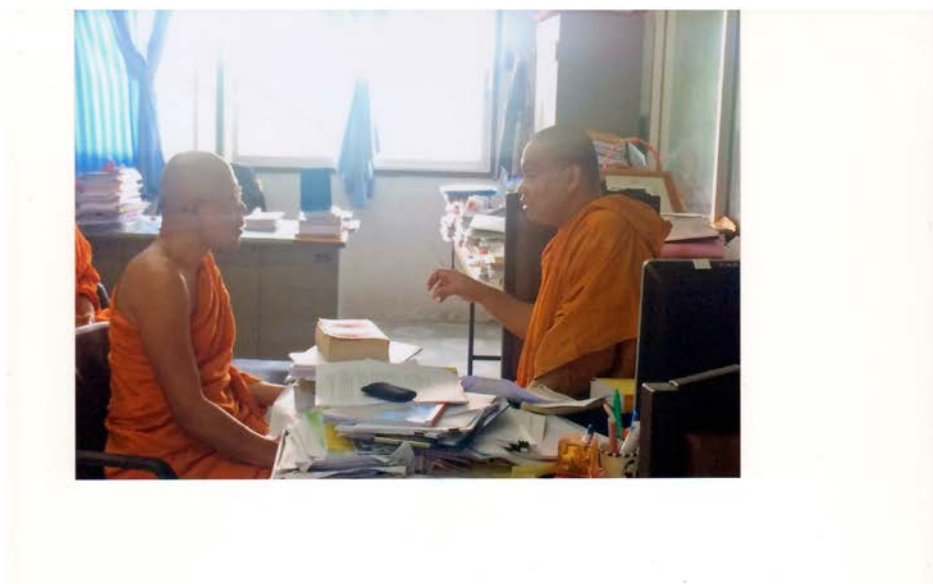
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประสานงาน:

พระมหาชนบ สหายปณฺณ โทร. ๐๙๑-๑๕๗๙๓๐๘

ภาคผนวก จ
ภาพการให้สัมภาษณ์

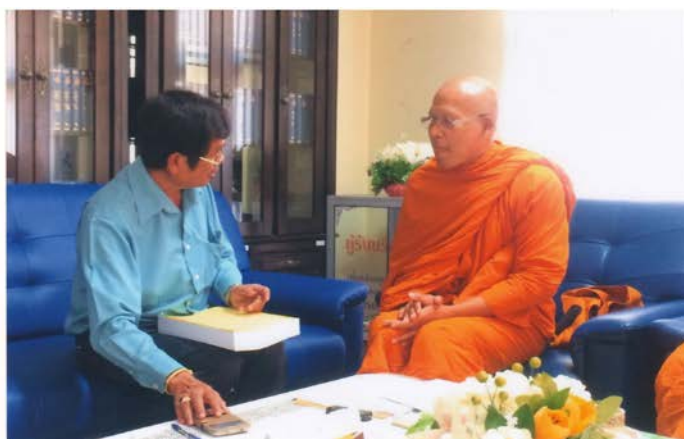

สัมภาษณ์พระครูอรุณสุตาลังการ (ปรีดา ขนติธมฺโม ผศ.ดร.) ผู้อำนวยการสำนักวิชาการ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช ณ อาคารศรีโสภณ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช ๕
กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

สัมภาษณ์รองศาสตราจารย์ ดร. สืบพงศ์ ธรรมชาติ ผู้อำนวยการสำนักอาศรมวัฒนธรรม
ณ สำนักงานอาศรมวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ อำเภอสีชล จังหวัดนครศรีธรรมราช ๑๖
กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ศาสตราจารย์ชวน เพชรแก้ว บรรณาธิการวารสารมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์ ณ ห้องบรรณาธิการวารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ๑๗ มหาวิทยาลัยราชภัฏ
สุราษฎร์ธานี กุมภาพันธ์ ๒๕๖

สัมภาษณ์แม่พลอย พุ่มแก้ว ผู้ชำนาญวรรณกรรมพื้นบ้าน ณ บ้านเลขที่ ๗๒
หมู่ ๑ ต. แพรกหา อ.ควนขนุน จ.พัทลุง ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

สัมภาษณาสาตราจารย์พิเศษอดิศักดิ์ ทองบุญ ราชบัณฑิตสำนักธรรมศาสตร์
และการเมืองประเพณีปรัชญา สาขาวิชาอภิปรัชญาและญาณวิทยา ผู้เชี่ยวชาญด้านคัมภีร์
ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดมหาธาตุท่าพระจันทร์ ๒๕ มกราคม ๒๕๖๑

ภาคผนวก ข
คำให้สัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิ

ผู้ให้สัมภาษณ์ : ศานติ ภักดีคำ

ตำแหน่งทางวิชาการ : รองศาสตราจารย์ ดร., หัวหน้าสาขาวิชาภาษาเขมร

ผู้สัมภาษณ์ : พระมหาชนบ สหายปญโญ

สถานที่สัมภาษณ์ : ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

วันที่ให้สัมภาษณ์ : ๘ มกราคม ๒๕๖๑

ประเด็นสัมภาษณ์

๑. เกี่ยวกับวรรณกรรมลายลักษณ์

๑. มีวิธีการใดบ้าง ที่จะพอเป็นแนวทางในการอนุรักษ์วรรณกรรมลายลักษณ์ภาคใต้

ถ้าเป็นเรื่องของการอนุรักษ์วิธีการที่จะทำได้มีสองวิธี มี ๒ วิธี อันดับแรกสำหรับผม ผมคิดว่าเนื่องจากตัวเอกสารเดิมที่เป็นตัวใบลานหรือตัวหนังสือใบลาน ค่อนข้างเก่าแก่และมีอายุเป็นร้อยหรือสองร้อยปีแล้ว เพราะฉะนั้นต้นฉบับ ก็มีโอกาสที่จะเสี่ยงต่อการสูญหาย หรือถูกทำลายโดยคนที่ไม่รู้หรือรู้เท่าไม่ถึงการณ์ โดยเอาคัมภีร์ไปเผาหรือไปทำอะไรต่าง ๆ บ้าง หรืออีกอย่างหนึ่งคือ โดยธรรมชาติ เช่นน้ำฝน โดนปลวกกัดแทะ เอกสารต่าง ๆ เหล่านี้ก็มีโอกาสเสียหาย ถึงแม้จะมีหน่วยงานหลาย ๆ หน่วยงาน ที่จะพยายามเก็บรักษาอนุรักษ์ อย่างเช่น ที่ราชภัฏสุราษฎร์ธานี ที่ราชภัฏนคร หรือที่สถาบันทักษิณคดีศึกษา แต่ว่า ณ ปัจจุบัน สิ่งที่จะทำให้ตัวคัมภีร์หรือตัวเอกสารอันเป็นวรรณกรรมลายลักษณ์ภาคใต้ได้รับการอนุรักษ์ อันหนึ่งก็คือในแง่ของการอนุรักษ์ตัวต้นฉบับ ก็คือในเรื่องของการเก็บรักษาในส่วนที่ชำรุดทรุดโทรมก็ใช้วิธีการอนุรักษ์ให้อยู่ในสภาพที่ดี ที่จะสืบอายุของเอกสารไว้ได้ ประการที่สอง เดียวนี้ก็จะมามีวิธีการที่จะให้มีการอนุรักษ์ตัวคัมภีร์เหล่านี้และเผยแพร่ไปพร้อมกัน ก็คือการถ่ายภาพเป็นดิจิทัลไฟล์และก็นำเผยแพร่ในเว็บไซต์ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งวิธีนี้ก็จะดีในแง่ที่ว่าคัมภีร์เหล่านี้ หรือหนังสือใบลานต่าง ๆ เหล่านี้ก็จะมีการถ่ายรูปเป็นดิจิทัลไฟล์ ถ้าหน่วยงานที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์นำขึ้นเผยแพร่ในเว็บไซต์ คนที่จะเข้าไปศึกษาก็จะสามารถเข้าถึงได้โดยไม่ต้องไปแตะต้องตัวเอกสารโดยตรง อันนี้ถือว่าเป็นขั้นตอนในการอนุรักษ์เอกสารเหล่านี้

ประการที่สอง เมื่อเราทำบัญชีในเรื่องการอนุรักษ์ตัวเอกสาร หนังสือใบลาน ตัววรรณกรรมลายลักษณ์ต่าง ๆ เรียบร้อยแล้ว ขั้นตอนต่อไปก็คือการเลือกเรื่องที่นำเสนอ หรือว่าที่ยังไม่เคยมีการเผยแพร่มาก่อน หรือแม้มีการเผยแพร่มาแล้วแต่ก็มีฉบับที่พบที่ดีกว่านี้ หรือมีสำนวนที่ดีกว่า ก็สามารถที่จะนำมาปริวรรตแล้วเผยแพร่ ซึ่งวิธีนี้จะทำให้เข้าถึงได้ง่ายไปกว่าวิธีแรกด้วย เพราะวิธีแรก คนที่ไม่รู้เรื่องของตัวหนังสือโบราณ หรือตัวอักษรโบราณก็จะเข้าถึงยากหน่อย ก็จะไม่สามารถอ่านได้ เช่นตัวหนังสือไทยย่ หรือตัวหนังสือใบลาน คนที่ไม่ได้เรียนมาก็จะไม่สามารถอ่านได้ เมื่ออ่านไม่ได้ก็จะไม่สนใจ เพราะคิดว่ามันเป็นคัมภีร์สำคัญ บางทีก็นำไปเผาไฟ เพราะคิดว่าหากเก็บรักษาไม่ดีก็จะนำความไม่ดีมาสู่ครอบครัวบ้าง ก็จะนำไปเผาไฟ ซึ่งเรื่องเหล่านี้มันมีความเชื่ออยู่ เพราะฉะนั้นในแง่

เหล่านี้ หากตัววรรณกรรมเหล่านี้มีการปริวรรตแล้วก็นำมาจัดพิมพ์ ซึ่งการปริวรรตเพื่อเป็นการเผยแพร่นี้ นอกจากปริวรรตเพื่อจัดพิมพ์แล้ว ในปัจจุบันก็สามารถนำเผยแพร่ทางเว็บไซต์ หรือในฐานข้อมูลต่าง ๆ ที่ คนสามารถเข้าถึงได้ง่าย และสามารถเข้าไปอ่านได้ ซึ่งวิธีนี้ก็จะทำให้คนรุ่นใหม่เข้าถึงข้อมูลได้ง่าย ในแง่หนึ่งผมมองว่าก็เป็นการอนุรักษ์ แต่การอนุรักษ์มันก็ต้องมีทั้งการเก็บรักษา และการสืบทอดตัวงานเหล่านี้ให้คงอยู่ต่อไปในสังคมปัจจุบันได้ เนื่องจากว่ายุคนี้เป็นของการเปลี่ยนแปลง แม้กระทั่งหนังสือเองก็จะกลายเป็นสิ่งที่บางคนก็มองว่ามันจะล้าสมัย แต่ทำอย่างไรจึงจะให้คงอยู่ได้ สำหรับผมแล้วมองว่าการอนุรักษ์นั้นมีสองชั้น คือการเก็บของเดิมเอาไว้ให้ดี ให้มันดำรงอยู่ได้ และชั้นที่สอง ก็คือการนำสิ่งที่มันมีคุณค่าของวรรณกรรมลายลักษณ์เหล่านั้น มาสืบทอด ซึ่งการสืบทอดก็คือการนำมาปริวรรต การนำมาเผยแพร่ให้เป็นที่รับรู้กันในสังคมปัจจุบัน หรือการปรับเปลี่ยนวิธีการนำเสนอเพื่อให้เหมาะสมกับยุคสมัย นี่เป็นสิ่งสำคัญและมีความจำเป็นเพราะถ้าอนุรักษ์เพียงอย่างเดียว คืออนุรักษ์เฉพาะตัวคัมภีร์เพียงอย่างเดียว มันก็จบอยู่เพียงแค่นั้น ถึงแม้จะนำลงเว็บไซต์แต่ก็ไม่มีใครสามารถอ่านได้ มันก็ไม่เกิดประโยชน์ แต่ถ้าเราสามารถทำให้เป็นภาษาปัจจุบันที่คนรุ่นใหม่สามารถเข้าถึงได้ สิ่งนี้ก็จะประโยชน์ในแง่ของการสืบทอดตัวคัมภีร์นั้นเอาไว้

๒. มีวิธีการใดบ้างที่จะช่วยให้คนในยุคปัจจุบันได้เห็นคุณค่าของวรรณกรรมลายลักษณ์ภาคใต้

วิธีการที่ทำให้คนในปัจจุบันเห็นคุณค่าของวรรณกรรมก็คือสิ่งที่สืบเนื่องมาจากการอนุรักษ์ แต่พออนุรักษ์แล้ว จะมีวิธีการอย่างไรที่จะเผยแพร่ ผมมองว่าการที่จะทำให้คนยุคใหม่มองเห็นความสำคัญเหล่านี้ ผมคิดว่าจะต้องใช้วิธีการในการเผยแพร่ตัววรรณกรรมเหล่านั้นออกมา เช่นทำเป็นหนังสือนิทาน ให้ง่ายขึ้นสำหรับเด็กรุ่นใหม่ เช่นเป็นหนังสือการ์ตูน เป็นสมุดภาพสำหรับเด็ก เพื่อให้เด็กได้อ่าน ได้เรียนรู้ตั้งแต่อายุน้อย ๆ หรือแม้กระทั่งทำเป็นการ์ตูนที่จะเผยแพร่ตัวเรื่อง หรือผมมองเป็นหลายชั้น ก็คือสำหรับเยาวชน การที่เขาจะมากำอ่านคำประพันธ์โบราณ เขาก็ไม่มีความสนใจอยู่แล้ว แต่จะอย่างไรให้พวกเขาเข้าถึงได้ง่าย ให้เขาเข้าใจได้ง่าย เพราะว่า เรื่องเหล่านี้เมื่อว่าไปแล้วสำหรับคนในปัจจุบัน เราก็จะเห็นว่าจริง ๆ แล้วโลกมันเปลี่ยน เพราะฉะนั้น วัฒนธรรมก็เปลี่ยน สิ่งต่าง ๆ คนในยุคที่เขาทำเรื่องนี้ คัมภีร์ใบลาน สมุดไทย และวรรณกรรม มันเหมือนอยู่กับคนละโลกกับคนในปัจจุบัน ผมมองว่าเหมือนอยู่กับคนละวัฒนธรรม เพราะฉะนั้นการที่เราจะอย่างไรให้คนเหล่านั้นเข้าถึง หรือว่าเขายังให้ความสำคัญกับวรรณกรรมเหล่านี้ ก็ต้องให้เขารู้จักก่อนว่า วรรณกรรมเหล่านี้มันคืออะไร มันมีคุณค่าอย่างไร มันสะท้อนถึงตัวตน สะท้อนถึงอัตลักษณ์เขาอย่างไร แนนอนการที่จะทำให้คนรุ่นใหม่มานั่งอ่านตัวคำประพันธ์โบราณเลยคงเป็นไปได้ยาก แต่ทางที่เป็นไปได้ผมคิดว่า การที่เราเอาตัวเรื่องของวรรณกรรมเหล่านี้มาเผยแพร่ให้เห็นว่าวรรณกรรมภาคใต้ วรรณกรรมลายลักษณ์ภาคใต้มันมีคุณค่าอย่างไร ซึ่งมีวรรณกรรมมากมายที่เป็นเรื่องสำคัญ ๆ ที่แต่งขึ้นในยุคนั้น เช่นเรื่องพระเจ้าพิมพิสารที่พระภิกษุนำมาเทศน์ในงานเดือนสิบ ทำไมต้องมีการ

เทศน์ในงานสารทเดือนสิบ เมื่อมีงานอย่างนี้ก็นำเรื่องประเพณีสารทเดือนสิบและก็นำเรื่องพระเจ้าพิมพิสาร ซึ่งเมื่อก่อนเรานำมาเทศน์กัน แต่ปัจจุบันนี้เรื่องเทศน์ก็กลายเป็นสิ่งที่คนรุ่นใหม่ไม่ค่อยให้ความสนใจ แต่ถ้ามีการปรับโดยการทำป้ายนิทัศน์เพื่อให้เห็นว่า กรอบความคิดต่าง ๆ ที่นำไปสู่การเทศน์สารทเดือนสิบมาจากคำสอนเรื่องปรตพระเจ้าพิมพิสาร และก็นำวรรณกรรม ในภาคใต้เรามีวรรณกรรมขึ้นเอกมากมาย เช่น เรื่องท้าวมหาชมพู เรื่องพระนิพนพานโสทที่เป็นตำนานพระธาตุนครศรีธรรมราช นำมาแสดงให้เห็นว่า ผมคิดว่าคนรุ่นใหม่เขาไม่เคยฟัง ซึ่งเมื่อก่อนเราเคยฟังการสวดด้าน แต่คนรุ่นใหม่เขาไม่ได้มีโอกาสหรือ และอีกอย่างหนึ่งสังคมเราก็ไม่ค่อยให้พื้นที่แก่สื่อที่จะนำเรื่องเหล่านี้ออกเผยแพร่สู่สังคม เพราะฉะนั้น การที่เราจะทำให้เขาเห็นคุณค่า ก็จะต้องทำให้เขามีความรู้สึกว่ามันเป็นส่วนหนึ่งของตัวเขาด้วย การที่จะทำให้เขามีความรู้สึกอย่างนั้น ก็ต้องไปเชื่อมโยงว่าเขาเป็นคนใดก็ควรจะต้องรู้เรื่องที่เป็นวัฒนธรรม และมีเนื้อหาว่าด้วยเรื่องอะไร เริ่มต้นจากง่าย ๆ แล้วจึงค่อย ๆ ให้เขาเห็นว่า ตัววรรณกรรมเหล่านี้มันมีเรื่องสำคัญ ๆ อะไรบ้าง ซึ่งถ้าเริ่มที่เด็กวัยรุ่นก่อนก็ไม่มีประโยชน์แล้วเวลาปัจจุบัน แต่ถ้าเริ่มต้นที่เด็ก ๆ อย่างสมมติว่า เองง่าย ๆ อย่างการสอนพระพุทธศาสนาให้เด็กประถมโดยการนิมนต์พระภิกษุไปบรรยาย บางทีถ้ามีการสอดแทรกตำนานเรื่องพระนิพนพานโสทเพื่อให้รู้ว่าพระธาตุนครมีที่มาอย่างไร ซึ่งเด็กบางคนอาจรู้ บางคนอาจไม่รู้ แต่ถ้ามีการนำวรรณกรรมภาคใต้นี้ใส่เข้าไป นิทานชาดกของภาคใต้ พระรถเสน สุทธิกรรมชาดก ซึ่งสามารถค่อย ๆ ใส่เข้าไป ก็จะเป็นการทำให้เด็กรุ่นใหม่เห็นคุณค่า และก็เป็นการอนุรักษ์อย่างยั่งยืน เพราะว่ามันคือการต่อยอดไปจนถึงเยาวชน เพราะเด็ก ๆ เราสามารถปลูกฝังเขาได้ด้วยนิทาน สิ่งนี้คือการช่วยให้เขามองเห็นคุณค่า และก็มีวิธีที่กล่าวมานี้ ก็รวมไปจนถึงข้อที่สามด้วย

๓. มีวิธีการใดบ้างที่จะช่วยให้คนในยุคปัจจุบันสนใจศึกษาวรรณกรรมลายลักษณ์ภาคใต้ประเภทหนังสือбуд

ก็คือการที่จะทำให้คนรุ่นใหม่เข้ามาสนใจวรรณกรรมประเภทหนังสือбуд เพราะว่าหากหนังสือбудเหล่านี้ ไม่มีการปริวรรตออกมาเป็นภาษาปัจจุบันก็ลำบาก แต่หากปริวรรตออกมาแล้ว บางทีมันก็ยากไป จะต้องทำอย่างไรจึงจะให้หนังสือเหล่านี้กลายเป็นของที่เข้าถึงได้ แล้วก็ถ้าใครอยากจะรู้ลึกไปกว่านั้นก็ค่อยกลับมาศึกษาต้นฉบับ ซึ่งมันจะต้องมีขั้นตอนของมันอย่างนั้น วิธีที่สำคัญที่สุดคือต้องทำให้มันง่าย ให้มันชินติโฟน แต่พอพูดอย่างนี้จริง ๆ มันเป็นเรื่องยากนะครับ เพราะว่าถ้าจะให้เข้าถึงตัวเท็กซ์เหล่านี้และก็นำมาดัดแปลง หรือปรับให้ง่ายและเหมาะกับคนในปัจจุบัน โดยนำมาเล่าในรูปแบบที่เป็นภาษาในปัจจุบันเขาใช้กัน มันก็จะทำให้เด็กรุ่นใหม่เข้าถึงวรรณกรรมเหล่านี้ได้ง่ายขึ้น และก็แน่นอนว่าถ้าหากทำเป็นการตุน มันก็ยัง การที่จะนำมาดัดแปลงเป็นสื่อสามารถเข้าถึงได้โดยวิธีการเสฟสื่อของคนในปัจจุบัน มันก็จะทำให้วรรณกรรมเหล่านี้ไม่สูญหาย แต่ว่าเรามักจะติดกรอบว่าสิ่งเหล่านี้เป็นคัมภีร์โบราณ ทำอย่างนี้ไม่ได้ มันไม่เหมาะสมไม่ควร แต่เราต้องเลือก ซึ่งผมมองว่ามันไม่ใช่เพียงตัววัฒนธรรมที่เรามองตัวคัมภีร์เหล่านี้ หรือแม้กระทั่งว่าสิ่งที่เราเรียกว่ามันเป็นตัว

วัฒนธรรมไทยอย่างเช่นโขน เราบอกให้เด็กดูโขน แต่เราไม่เคยบอกให้เด็กได้รับรู้เลยว่าโขนนี่คืออะไร เด็กเขาจะไปรู้เรื่องได้อย่างไร เราก็ต้องให้เขาได้ทราบก่อน โดยการนำมาเป็นการตุนเป็นต้น ว่านี่คือ ตัวทศกัณฐ์ ตัวพระราม เป็นเบื้องต้นก่อน ทำวามหาชมพูเดิมทีก็เป็นเจ้าเมืองปัญจาณคร แล้วไปสู้กับ พระพุทธเจ้า ซึ่งตัวหลักก็คือท้าวชมพู และกิจการที่แสดงปาฏิหาริย์สำคัญของพระพุทธเจ้าก็คือการที่สามารถทำให้ท้าวชมพูที่คิดว่าตัวเองแน่ กลับละทิฐิมานะเสียได้ และก็ยอมรับคำสอน และท้ายที่สุดก็เป็นพระอรหันต์ได้ ก็คือแก่นของเรื่องมันอยู่ตรงนั้น ซึ่งถ้าเรามาทำให้สนุกมันก็สนุกได้ มีภาพอะไรต่าง ๆ ประกอบให้ดู

๒. เกี่ยวกับวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู

๑. ความแพร่หลายของวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูในภาคใต้เป็นอย่างไร

วรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู เท่าที่ทราบแบ่งออกเป็นสามกลุ่ม

กลุ่มแรกคือตัวที่เป็นวรรณกรรมภาษาบาลีเรื่องชมพูบดีสูตร ซึ่งพบในภาคใต้ด้วยเช่นกัน อย่างเช่นที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี เจอคัมภีร์ใบลานเรื่องชมพูบดีสูตรที่เป็นตัวบาลี และเจอจำนวนหลายผูก ในวัดในเมืองไชยา ซึ่งผมไปช่วยทำบัญชีคัมภีร์ของวัดในพุมเรียง วัดสมุทนิมิต วัดโพธาราม วัดเหนือ วัดใหม่พุมเรียง ทั้งสามวัดนี้ผู้ให้สัมภาษณ์ได้ไปจัดทำบัญชีคัมภีร์ และก็มีการจัดพิมพ์เป็นหนังสือ ซึ่งสามารถไปหาดูได้ที่ห้องสมุดของราชภัฏสุราษฎร์ธานี ซึ่งสามารถอ้างอิงว่าคัมภีร์เหล่านี้มีการเผยแพร่อย่างไรบ้าง เหล่านี้คือตัวที่เป็นฉบับภาษาบาลี เพราะฉะนั้นตัวคัมภีร์ที่เป็นภาษาบาลีเอง ก็มีแพร่หลายอยู่แล้วในภาคใต้

กลุ่มที่สองคือ เมื่อมีตัวบาลีแล้ว ก็มีฉบับแปลที่เป็นสำนวนเทศน์ ซึ่งเป็นฉบับที่แปลมาเป็นภาษาไทยแล้ว หรือเรียกว่าชมพูบดีสูตรเผด็จ ก็คือที่แปลมาเป็นร้อยแก้ว และพระภิกษุนำมาใช้เทศน์ ซึ่งทั้งสองนี้มีความเกี่ยวเนื่องกันคือเป็นตัวคัมภีร์ที่อิงบาลีและที่ใช้ในการเทศน์ซึ่งก็พบในภาคใต้ด้วย และจากสำนวนที่ใช้เทศน์นี้ เมื่อได้รับความนิยมมากขึ้น ก็นำไปสู่กลุ่มที่สาม คือตัววรรณกรรมร้อยกรองเรื่องชมพูบดี เพราะฉะนั้น สำหรับความแพร่หลายของวรรณกรรมเรื่องชมพูบดีในภาคใต้ จึงมองได้เป็นสามกลุ่ม คือ กลุ่มแรกเป็นตัวบาลี กลุ่มที่สองเป็นฉบับแปลที่เป็นสำนวนเทศน์ และสำนวนที่สาม ก็คือจากสำนวนเทศน์มาเป็นฉบับวรรณกรรมประเภทร้อยกรองซึ่งเจอหลายสำนวน แต่ไม่แน่ใจว่าสำนวนต่าง ๆ ที่กล่าวนี้จะเหมือนกันหรือไม่ ซึ่งสามารถไปดูได้ที่ท่านอาจารย์ปรีชา (ราชภัฏนครศรีธรรมราช) ได้ทำไว้เรื่องท้าวมหาชมพูเพื่อจะได้นำไปเทียบกันได้ ซึ่งอาจจะได้ข้อสรุปว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างไร ระหว่างวรรณกรรมเล่มนี้ ถ้าไปเทียบกันแล้ว หากปรากฏว่าเป็นคนละสำนวนก็จะยิ่งดี เพราะจะได้มองเห็นความแตกต่าง และสามารถอธิบายได้เพิ่มเติมในแง่ของการตั้งข้อสังเกตว่าเป็นการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างเนื้อหาของฉบับนี้ กับฉบับที่มีการตีพิมพ์เผยแพร่ไปแล้ว

๒. มีความสัมพันธ์กับคติการสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องอย่างไร

เกี่ยวกับคติการสร้างพระพุทธรูปปางทรงเครื่องในภาคใต้ เนื่องจากในสมัยอยุธยาเป็นต้นมา ภาคใต้กับอยุธยานี้ถือว่าเป็นอาณาจักรเดียวกัน เพราะฉะนั้นในสมัยอยุธยา ความสัมพันธ์ของพระพุทธศาสนาระหว่างภาคใต้ ไม่ว่าจะเป็นนครศรีธรรมราช พัทลุง ไซยา มีความสัมพันธ์กัน คัมภีร์บางอย่างก็นำมาจากอยุธยา ยกตัวอย่างเช่น ตอนที่ไปดูใบลานที่สุราษฎร์ธานี พบว่ามีคัมภีร์ซึ่งกล่าวว่ามาจากวัดป่าขอมซึ่งอยู่ที่จังหวัดพัทลุง ซึ่งหมายความว่าพระภิกษุในเมืองไซยาไปเรียนที่พัทลุง หรือมีการนำเอาคัมภีร์มาสู่ไซยา ซึ่งหมายความว่ามีการแลกเปลี่ยน จึงสะท้อนให้เห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนาในสมัยอยุธยากับภาคใต้นั้นมีการแลกเปลี่ยนกัน โดยเฉพาะในสมัยอยุธยาตอนปลาย และในสมัยอยุธยาตอนปลาย ก็มีการนิยมสร้างพระพุทธรูปปางทรงเครื่อง โดยที่ไปอธิบายคือแต่เดิมนั้น คติความเชื่อเรื่องการสร้างพระพุทธรูปปางทรงเครื่องกับพระสูตรเรื่องชมพูบดี แต่เดิมนั้นไม่ใช่เรื่องเดียวกัน คือพระพุทธรูปทรงเครื่องของล้านนา ของอยุธยา ของสุโขทัย เป็นต้น จริง ๆ แล้วสืบมาจากคติการสร้างพระพุทธรูปปางทรงเครื่อง ซึ่งสืบมาตั้งแต่สมัยปาละ เสนะ ในอินเดียก่อนแล้วจึงผ่านมาทางพุกามของพม่า แล้วเข้ามาทางล้านนา และก็ส่งต่อมายังอยุธยา ในตอนหลังจึงเกิดความนิยมเรื่องกปินสูตร ซึ่งมีเนื้อหาคล้ายๆ กันกับชมพูบดีสูตร เนื้อหากล่าวถึงพระยาภิณะ พระพุทธเจ้าทรงทรมานพระยาภิณะ ความนิยมในเรื่องกปินสูตร ก็นำไปสู่การแต่งเรื่องชมพูบดีสูตรขึ้นมา ซึ่งสันนิษฐานว่าเรื่องชมพูบดีสูตรเป็นเรื่องที่แต่งขึ้นในประเทศไทย เพราะว่าเรื่องชมพูบดีสูตรมีการแพร่หลายอยู่เฉพาะอยุธยา ล้านนา ล้านช้าง (ลาว) และกัมพูชา เท่านั้น (แสดงว่าเมืองเหล่านี้ก็มีคติการสร้างพระพุทธรูปปางทรงเครื่องด้วย) และเมืองเหล่านี้ก็มีความสัมพันธ์กับอยุธยาทั้งหมด ไม่ปรากฏว่ามีในลังกา ซึ่งสามารถตรวจค้นได้ในหนังสือ “เรื่องประดิษฐานพระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาทวีป” ทูตลังกามาขอพระสงฆ์ไปยังลังกา พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศโปรดให้พาไปไหว้พระพุทธรูปปางทรงเครื่อง ทูตลังกาก็บอกว่าไม่เคยไหว้พระพุทธรูปที่เหมือนกับเทวรูป ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า คติการสร้างพระพุทธรูปปางทรงเครื่องได้รับความนิยม เพราะว่าการที่จะสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องอย่างกษัตริย์ จะต้องทำทานมากกว่าทานทั่วไป เพราะจะต้องบริจาคเพชรนิลจินดาต่าง ๆ มากมาย และในที่สุดก็เอาพระสูตรเรื่องชมพูบดีสูตรไปอธิบายให้สอดคล้องกับคติการสร้างพระพุทธรูปปางทรงเครื่อง แต่คตินี้ก็เกิดขึ้นในสมัยอยุธยาแล้ว ซึ่งปรากฏหลักฐานว่าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศตรัสกล่าวคติการสร้างพระพุทธรูปปางทรงเครื่องมาจากเรื่องชมพูบดี แต่ในความเป็นจริงแล้ว คติความเชื่อเรื่องการสร้างพระพุทธรูปปางทรงเครื่องนั้นมีมาก่อนแล้ว ส่วนเรื่องชมพูบดีนั้นมาในยุคหลัง แต่ว่ามีการนำมาอธิบายให้สอดคล้องกับคติความเชื่อซึ่งมีอยู่ก่อนแล้ว

๓. วิธีการใดบ้างที่จะช่วยฟื้นฟูประเพณีการสวดหนังสือในวัด ดังเช่นสมัยก่อน

การฟื้นฟูประเพณีการสวดหนังสือภายในวัด เป็นสิ่งที่จำเป็นที่จะต้องมีการฟื้นฟู แต่วิธีการฟื้นฟูนั้นก็ค่อนข้างจะเป็นการยาก เพราะว่าในแง่หนึ่งก็เกี่ยวกับระบบสังคมที่มีความเปลี่ยนแปลงไป แต่ถ้าจะฟื้นฟูก็มีทางเป็นไปได้ แต่ต้องเริ่มที่วัดเป็นอันดับแรก คืออาจจะต้องเริ่มในเทศกาลสำคัญ ๆ

ในทางศาสนา ซึ่งมีประชาชนรวมกันมาก ๆ และต้องพยายามสร้างกระแสให้เห็นว่า ประเพณีการสวด ด้านของภาคใต้มีมันเป็นอย่างไร ของเมืองนคร พัทลุงมีประเพณีอย่างนี้อยู่ สวดอย่างไร ทำนองเป็น อย่างไร มีกีทำนอง ฉะนั้นจึงต้องมีการให้ความรู้ และก็พยายามให้คนในท้องถิ่น หรือหน่วยงาน ราชการที่เกี่ยวข้องมองเห็นว่าสิ่งนี้เป็นอัตลักษณ์ที่สามารถจะนำเสนอให้ปรากฏได้ เพราะในปัจจุบัน วัฒนธรรมประเภทที่จะทรงตัวอยู่ได้ และเป็นวัฒนธรรมที่ดูเหมือนจะขาดช่วงไปจากคนในปัจจุบัน แล้ว วิธีการที่มองเห็นได้ชัดเลยที่จะทำให้วัฒนธรรมเหล่านั้นไม่ขาดหายไป ก็คือจะต้องพยายามทำให้เห็นว่าสิ่งนี้คือสิ่งสะท้อนให้เห็นความเป็นตัวตน และเป็นของที่ยังขายได้ จะต้องทำให้เป็นเหมือน สินค้าทางวัฒนธรรมขึ้น ฉะนั้นจึงต้องการรื้อฟื้นประเพณีการสวดหนังสือในวัดนั้นคืออะไร นิยมสวด อะไรกันบ้าง และก็จะต้องจัดให้มีขึ้นมาอย่างจริง ๆ จัง ๆ เช่น การที่จะไปไหว้พระธาตุนครเพียงอย่างเดียว อาจจะต้องมีวิธีการในช่วงเทศกาลของการไหว้พระธาตุ มันเคยมีประเพณีอย่างนี้อยู่ และอาจจะ ต้องพยายามบอกกับทางจังหวัดว่าจะต้องเพิ่มประเพณีอย่างนี้ขึ้นมา และเป็นวัฒนธรรมทาง พระพุทธศาสนาที่ไม่ปรากฏในที่อื่น นี่คือการหนึ่งที่จะฟื้นฟูประเพณีการสวดหนังสือในวัดได้

อีกประการหนึ่ง คือ การเผยแพร่โดยการนำลงสื่อออนไลน์ต่าง ๆ เพื่อแสดงให้เห็นว่า ลักษณะทำนองการสวดมีกี่แบบ เพื่อให้คนในปัจจุบันสามารถเข้าถึงได้ เพราะคนในปัจจุบันก็ไม่มี เวลาเหมือนดังเช่นคนในสมัยก่อนซึ่งมีรูปแบบชีวิตที่เร่งรีบ แต่บางคนก็สนใจที่จะศึกษา แต่ถ้าอยู่ในอีก ถิ่นหนึ่ง ก็สามารถศึกษาได้โดยอาศัยสื่อต่าง ๆ ก็จะช่วยทำให้ประเพณีเหล่านี้กลับฟื้นชีวิตขึ้นมาได้ และก็ เมื่อเรื่องการสวดหนังสือ มันก็จะย้อนกลับมาถึงการฟื้นฟูตัวคัมภีร์ด้วย เพราะว่าหนังสือเหล่านี้คือ เรื่องที่ถูกนำมาใช้สวดกันนั่นเอง เช่นที่จังหวัดนครศรีฯ อาจจะเริ่มที่ตำนานพระธาตุ พัทลุงอาจจะเริ่ม ตำนานนางเลียดขาว นี่คือการที่จะฟื้นฟูประเพณีการสวดหนังสือภายในวัดขึ้นมาได้

๔. บรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องทำวชมพุมืออิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวใต้ในด้านใดบ้าง

ด้านอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวใต้ ซึ่งมีอิทธิพลมาก ซึ่งเมื่อก่อนการที่เราจะเจอทั้งสาม กลุ่ม คือบาลี สำนวนแปลเพื่อใช้เทศน์ และวรรณกรรมร้อยกรอง จะเห็นได้ว่าการที่กวีจะหยิบยก วรรณกรรมเรื่องใดเรื่องหนึ่งขึ้นมาเพื่อที่จะแต่งเป็นร้อยกรอง แสดงว่าเรื่องนั้นเป็นเรื่องที่เป็นที่นิยม ชมชอบอยู่พอสมควร โดยจะเห็นว่าในปัญญาสชาดก ก็มีเชื่อว่าชาดกทั้งห้าสิบเรื่องจะเป็นที่นิยมไปทุก เรื่อง แต่ก็มีบางเรื่องเท่านั้นที่กวีหยิบยกขึ้นมา เช่น พระรถเสน สุทธิกรรมชาดก เป็นต้น เพราะฉะนั้น เรื่องที่ได้รับความนิยมถึงขนาดที่ว่ากวีนำมาเขียน ก็สะท้อนให้เห็นในแง่

ประเด็นที่สอง จะพบได้ แน่นอนว่าเรื่องนี้มีความเกี่ยวข้องกับคติความเชื่อเรื่องการสร้าง พระพุทธรูปปางทรงเครื่อง ฉะนั้นจึงเห็นได้ว่า ภาคใต้ก็มีการนิยมในการสร้างพระพุทธรูปปาง ทรงเครื่อง เช่น ในจังหวัดนครฯ ก็มีหลายวัดที่มีพระพุทธรูปปางทรงเครื่อง เช่น วัดหน้าพระลาน ซึ่ง การสร้างพระพุทธรูปปางทรงเครื่องก็เป็นคติที่มีความเกี่ยวเนื่องกันอยู่กันกับวรรณกรรมเรื่องชมพูดี สูตร มันจึงเป็นผลที่รับมาจากการที่ได้ฟังเรื่องชมพูดี แล้วเกิดความศรัทธา

๒. ด้านหลักธรรม : อกุศลธรรม (โลภะ,โทสะ,โมหะ), หลักไตรลักษณ์ (อนิจจัง,ทุกขัง,อนัตตา)

๑. จะประยุกต์หลักอกุศลธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพูเข้ากับสังคมไทยปัจจุบันได้อย่างไรบ้าง

ถ้าจะถามว่าจะนำหลักอกุศลธรรมมาประยุกต์ จริง ๆ แล้วถ้าจะหยิบยกขึ้นมา สิ่งหนึ่งในปัจจุบันเรามีปัญหาไม่ใช่เฉพาะในชมพูบดี แต่หมายถึงว่าเด็กที่เรียนเพราะอะไรจึงท่องจำได้ว่ากุศลกรรมคืออะไร กุศลธรรมมีอะไร แต่ว่าไม่สามารถปฏิบัติได้ เป็นเพราะอะไร อาจเป็นเพราะว่า ในแง่หนึ่งเรามักเน้นให้เขาจำเพียงอย่างเดียว แต่เราไม่บอกว่าลักษณะอย่างนั้น มันคืออะไร จริง ๆ แล้วชมพูบดีสามารถนำไปประยุกต์ให้เห็นชัดเลยว่า ในตัวเรื่องชมพูบดี ชมพูบดีเองก็เปรียบเสมือนผู้มีวิชา คือยังตกอยู่ในความเห็นผิด ยังมีสิ่งที่เรียกว่าทิฐิมานะอยู่ คือคิดว่าตัวเองยิ่งใหญ่ที่สุด ฉะนั้นเมื่อเห็นว่าใครใหญ่กว่าตัวเองก็ยอมไม่ได้ แต่พระพุทธเจ้าก็ทรงรู้ว่าท้าวชมพูคิดอะไรอยู่ในใจ เพราะฉะนั้นพระองค์จึงหาวิธีการแก้ จึงเห็นได้ชัดเลยว่า ซึ่งเชื่อมโยงไปถึงพุทธประวัติว่า พระพุทธเจ้าทรงล่วงรู้ถึงวาระจิตของท้าวชมพู ฉะนั้นการที่จะประยุกต์หลักธรรม โดยเฉพาะหลักอกุศลธรรมที่นำมาใช้โดยเฉพาะในเรื่องของชมพูบดีก็คือการหยิบยกแต่ละตอนว่าสะท้อนให้เห็นถึงอกุศลธรรมข้อไหน แล้วนำไปสู่ข้อเสียอย่างไร ซึ่งในที่สุดแล้วท้าวชมพูก็สูญเสียของวิเศษเพราะนำไปใช้ในทางที่ผิด

๒. จะประยุกต์หลักไตรลักษณ์ที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพูเข้ากับสังคมไทยปัจจุบันได้อย่างไรบ้าง

ในเรื่องของไตรลักษณ์ โดยเฉพาะเรื่องของของวิเศษของท้าวชมพู มันก็สะท้อนกฎของไตรลักษณ์ในตัว ว่าในเบื้องต้นมันมีอยู่แล้วก็หายไป แต่ข้อหนึ่งที่น่าสนใจ คือตอนที่พระพุทธเจ้าให้นางกาญจนเทวีไปหาท้าวชมพูซึ่งบวชแล้ว พระพุทธเจ้าก็ตรัสบอกว่าคนไหนคือชมพูบดีผู้เป็นสามีของเจ้า เพราะทุกคนหน้าตาเหมือนกันหมด แยกแยะไม่ได้ ซึ่งมันก็เป็นหลักว่า การที่เราไปกำหนดรู้ว่าใครเป็นใคร มันเป็นเพราะว่าเราไปมีสัญญาที่จะไปกำหนด เรายังมีความติดยึดอยู่กับรูปและนาม และด้วยเหตุที่นางกาญจนไปกำหนดเองว่านี่คือสามีของตน นี่คือการยา แต่ความเป็นจริงแล้ว ความเป็นสามีก็ดี ความเป็นภรรยาก็ดี ความเป็นตัวตนนั้นไม่มีอยู่จริง ซึ่งมันก็เข้ากับกฎของพระไตรลักษณ์อยู่แล้ว คือความเป็นอนิจจัง อนัตตา ความเป็นอนิจจัง ก็คือเป็นกษัตริย์หรืออะไรต่าง ๆ มันก็ไม่เที่ยง ซึ่งในที่สุดท้าวชมพูก็สละราชสมบัติซึ่งแสดงหลักของอนิจจัง ส่วนหลักอนัตตาที่เห็นได้ชัดที่สุดก็คือ การที่บอกว่าคนไหนคือชมพูบดี ก็คือเป็นการบอกได้ชัดเจนว่าที่จริงแล้วก็ไม่ใช่ตัวตน เพราะในที่สุดแล้วนางกาญจนเทวีก็เข้าใจได้ว่า จริง ๆ แล้วก็เป็นการกำหนดรู้แล้วก็ไปมีอุปาทานว่าสิ่งนี้ของฉัน สิ่งนี้ของคุณ ซึ่งความจริงแล้วเป็นการสอนปรมัตถธรรม

การถ่ายทอดวรรณกรรมจากสู่รุ่น

รศ.ดร.ศานติ ภักดีคำ ยังกล่าวไว้อย่างน่าสนใจอีกว่า คนในอดีตมีวิธีการถ่ายทอดวรรณกรรมด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่นด้วยวิธีการเล่าสืบ ๆ กันมา ซึ่งเรียกว่าการถ่ายทอดแบบมุขปาฐะ

และเรียกกันว่าวรรณกรรมแบบมุขปาฐะ และต่อมาก็เริ่มมีการบันทึกไว้ในวัสดุต่าง เช่นใบลานหรือดินเหนียวเป็นต้น และเริ่มมีการผลิตวัสดุจากธรรมชาติ เช่น เปลือกไม้ต่าง ๆ มาเป็นกระดาษ และใช้ในการบันทึกวรรณกรรมเหล่านั้น จึงเป็นที่มาของวรรณกรรมประเภทลายลักษณ์ ซึ่งวรรณกรรมเรื่องทั่วๆไปก็จัดอยู่ในประเภทของวรรณกรรมลายลักษณ์ด้วยเช่นกัน แต่การถ่ายทอดวรรณกรรมด้วยวิธีการดั้งเดิมแบบนั้น ก็เหมาะสมกับยุคสมัยนั้น ซึ่งเทคโนโลยียังไม่เจริญก้าวหน้า เพราะฉะนั้นวรรณกรรมที่ยังตกทอดลงเหลือมาจนถึงคนในปัจจุบัน ก็ย่อมเป็นปัญหาและอุปสรรคต่อคนในยุคปัจจุบันที่จะเข้าถึง ทั้งนี้เพราะขาดความรู้ในเรื่องของวรรณกรรมโบราณ เมื่อคนในยุคปัจจุบันขาดความสนใจต่อวรรณกรรมเหล่านั้น ย่อมมีโอกาสเป็นไปได้สูงที่วรรณกรรมเหล่านั้นจะสูญหายไป และที่สำคัญก็คือคุณค่าที่แฝงอยู่ในตัววรรณกรรมเหล่านั้นพลอยสูญหายไปด้วย ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าเสียดายเป็นอย่างยิ่ง

แต่สำหรับคนรุ่นใหม่ผู้ที่มีความสนใจศึกษาวรรณกรรมเหล่านั้น ก็เปรียบเสมือนคนในยุคโบราณซึ่งทำหน้าที่ถ่ายทอดวรรณกรรมจากรุ่นสู่รุ่น แต่คนในยุคปัจจุบันได้เปรียบคนสมัยก่อนในแง่ของเทคโนโลยี คนในสมัยปัจจุบันจึงไม่ต้องทำหน้าที่ถ่ายทอดวรรณกรรมเหล่านั้นด้วยวิธีการดั้งเดิม แต่ทำหน้าที่ถ่ายทอดโดยอาศัยสื่อสมัยใหม่เป็นเครื่องมือ

ดังนั้น หน้าที่ของคนในยุคปัจจุบัน คือการใช้วิธีการที่จะนำวรรณกรรมเหล่านั้นออกเผยแพร่โดยสื่อต่าง ๆ ให้แพร่หลาย เช่นการปริวรรตอักษรโบราณมาเป็นอักษรในปัจจุบัน แล้วถ่ายเป็นดิจิทัลไฟล์นำออกเผยแพร่ทางสื่อต่าง ๆ ก็เป็นอีกช่องทางหนึ่งที่จะเป็นการอนุรักษ์วรรณกรรมโบราณเหล่านี้ไม่ให้สูญหายไปกับกาลเวลา และเป็นการส่งทอดวรรณกรรมเหล่านั้นจากรุ่นสู่รุ่น ดังเช่นที่คนในยุคก่อนเคยทำมาแล้ว

ผู้ให้สัมภาษณ์ : ล้อม เพ็งแก้ว

อาชีพ : ข้าราชการบำนาญ (มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี)

ตำแหน่งทางวิชาการ : ศาสตราจารย์ชานเกตุทัต

ผู้สัมภาษณ์ : พระมหาชนบ สหายปญโญ

สถานที่สัมภาษณ์ : บ้านเลขที่ ๓๔ ซ.ประสานสุข ถ.บริพัตร ต.ท่าราบ อ.เมือง จ.เพชรบุรี

วันที่ให้สัมภาษณ์ : ๒๔ มกราคม ๒๕๖๑

ประเด็นสัมภาษณ์

๑. เกี่ยวกับวรรณกรรมลายลักษณ์

๑. มีวิธีการใดบ้าง ที่จะพอเป็นแนวทางในการอนุรักษ์วรรณกรรมลายลักษณ์ภาคใต้

แนวทางหนึ่งก็คือการทำวิจัยเรื่องวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องนี้ก็เป็นวิธีการหนึ่งที่จะเป็นทางในการอนุรักษ์ และเป็นวิธีการที่สำคัญ และหลังจากทำงานเสร็จและได้พิมพ์เผยแพร่ออกไป ก็เป็นวิธีการอนุรักษ์ที่ดีที่สุด และการที่ได้เปรียบเทียบกับว่า ฉบับที่เคยได้รับการพิมพ์มาก่อน เพราะก่อนหน้านี้ก็มีการพิมพ์วรรณกรรมทักษิณมาหลายเล่ม วรรณกรรมนคร และมีความบกพร่องกว่าฉบับนี้ อย่างไรก็ตาม คือการเปรียบเทียบแบบนี้ โดยปกติก็เป็นการเปรียบเทียบกับฉบับที่เคยทำกันมาก่อน เคยศึกษากันมาก่อน เคยพิมพ์กันมาก่อน และเปรียบเทียบกับว่ามีลักษณะที่เด่นกว่าอย่างไร อย่างนี้ถือว่าเป็นแนวทางที่ถูกต้องของการศึกษาวรรณกรรมลายลักษณ์ คือการเปรียบเทียบนี้ทำให้เกิดสิ่งที่ดีกว่า สิ่งที่ย่กว่า เพราะฉะนั้นการศึกษาในรูปแบบนี้ถือว่าเป็นแนวทางที่ถูกต้องที่สุด

๒. มีวิธีการใดบ้างที่จะช่วยให้คนในยุคปัจจุบันได้เห็นคุณค่าของวรรณกรรมลายลักษณ์ภาคใต้

วิธีการอันหนึ่งก็คือการพิมพ์เผยแพร่ออกไป การพิมพ์เผยแพร่ออกไป คำว่าเผยแพร่ก็คือเผยแพร่ไปยังสถานศึกษา เช่น คณะอักษรศาสตร์ที่มีการเรียนภาษาไทย หรือมหาวิทยาลัยราชภัฏ หรือมหาวิทยาลัยทุกแห่งที่มีศูนย์ศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่น การทำอย่างนี้จะช่วยให้คนที่สนใจอย่างลุ่มลึกจริง ๆ เขาจะเริ่มหันมาศึกษา ส่วนการที่จะให้ชาวบ้านมีความนิยมหรือสนใจก็เป็นไปได้ยาก แต่สิ่งที่จะทำได้ดีที่สุด ถ้ามีคนที่น่าสนใจทำละครวิทยุ หรือเป็นละครโทรทัศน์ ประเภตจักร ๆ วงศ์ ๆ อย่างเช่นที่มีการทำเรื่องอุทัยเทวีจนโด่งดัง มีคนรู้จักกันโดยทั่วไป เพราะฉะนั้นถ้ารูปแบบนี้ได้รับการเผยแพร่ไปสู่จอโทรทัศน์ ก็จะช่วยให้เรื่องแบบนี้ขยายตัวเร็วยิ่งขึ้น และสามารถสื่อออกไปสู่คนในปัจจุบันได้

๓. มีวิธีการใดบ้างที่จะช่วยให้คนในยุคปัจจุบันสนใจศึกษาวรรณกรรมลายลักษณ์ภาคใต้ประเภทหนังสือชุด

ถ้ามีการพิมพ์เผยแพร่ หรือมีการโฆษณาในทางใดทางหนึ่ง และมีผู้ทำวิจัยในแง่มุมอื่น ๆ ก็จะช่วยได้ในแง่ของการอนุรักษ์ แต่การจะทำในแง่มุมใหม่ ต้นฉบับนั้นก็ควรจะมีสภาพที่สมบูรณ์ และ

ก็มีการเปรียบเทียบ ต่อไปข้างหน้าอาจจะมีการศึกษาเปรียบเทียบ เช่นฉบับจังหวัดสุราษฎร์ธานี กับฉบับสถาบันทักษิณ ฉบับของนครศรีธรรมราช แล้วดูว่ามันเกี่ยวพันกันอย่างไร มันช่วยให้เกิดความสมบูรณ์ในแง่ของต้นฉบับอย่างไรบ้าง ซึ่งการศึกษาอย่างนี้ จะช่วยให้ขยายวงความสนใจของคนในยุคปัจจุบันได้

๒. เกี่ยวกับวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู่

๑. ความแพร่หลายของวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู่ในภาคใต้เป็นอย่างไร

ถ้ากล่าวถึงความแพร่หลายของวรรณกรรมลายลักษณ์ภาคใต้แล้ว ก็มีความกว้างกว่าเดิมมาก เพราะหลังจากที่วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราชได้พิมพ์เผยแพร่ และมาซ้ำด้วยฉบับของสถาบันทักษิณ นั่นก็ชี้ให้เห็นว่ามีความแพร่หลายออกไปแล้ว เพราะฉะนั้นถ้ามีฉบับใหม่เพิ่มขึ้นมาก็จะยิ่งดีขึ้นอีก เพราะต่อไปข้างหน้าถ้าจะมีผู้ศึกษาในแง่ของการเปรียบเทียบ ก็จะทำให้วรรณกรรมเรื่องนี้มีความแพร่หลายออกไปยิ่งขึ้นอีก

๒. มีความสัมพันธ์กับคติการสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องอย่างไร

ในความเป็นจริงแล้ววรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู่ กล่าวได้ว่าเป็นต้นกำเนิดของพระพุทธรูปปางทรงเครื่องอยู่แล้ว กล่าวได้ว่าท้าวชมพู่หลงตนเองว่าเป็นคนรูปร่าง มีรูปพิเศษ แต่ว่าพระพุทธรูปนี้สามารถที่จะหยั่งรู้ในจิตใจของท้าวชมพู่ ว่าถ้าสามารถไปเห็นสิ่งซึ่งงามกว่าตนเองขึ้นมาแล้ว ก็กลับมานับถือ เพราะฉะนั้นตามเรื่องที่ปรากฏว่าพระพุทธรูปได้ทรงแปลงพระองค์ หรือเนรมิตพระวรกายจนกระทั่งท้าวชมพู่ศรัทธาใจว่ายังมีบุคคลที่งดงามกว่าตน และถือกันว่าการที่พระพุทธรูปทรงใช้วิธีนั้นมันก็เป็นไปตามหลักที่ว่า พระพุทธเจ้าท่านทรงหยั่งรู้จิตใจของคน ซึ่งเรียกว่าเจโตปริยญาณ เมื่อรู้ถึงนิสัยใจคอของท้าวชมพู่ว่าเป็นอย่างไร ก็เลยใช้รากฐานความสนใจที่มีอยู่ในใจของคนที่จะสอนให้เห็นว่า ทำดีที่สุดแล้ว ก็ไม่มีอะไรจริงยั่งยืน เพราะยังมีคนที่แน่นกว่าตนเองอยู่เสมอ ซึ่งเหตุการณ์ตอนนี้ ก็มีศิลปินได้นำไปสร้างพระพุทธรูปปางทรงเครื่องขึ้นมา ซึ่งน่าจะเริ่มตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลาย คนเคยนำพระพุทธรูปทรงเครื่องสมัยแรก สมัยพระเจ้าปราสาททอง พระพุทธรูปทรงเครื่ององค์แรกที่สุดที่คิดทำกันขึ้นมามีไม่มาก เหมือนในสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ผมเคยเห็นรูปองค์ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่ององค์แรก ซึ่งมีได้งดงามดังเช่นในสมัยนี้ เพียงแต่ว่าเราตอบได้ว่าพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ สมัยของพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศนั้นได้ไปต่อยอดความคิดเรื่องพระพุทธรูปทรงเครื่องขึ้นมา แต่ถ้าจะถามว่าอะไรคือต้นเหตุของพระพุทธรูปปางทรงเครื่อง ก็ตอบได้ว่าก็คือวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู่คือต้นเหตุ ซึ่งอธิบายให้รู้ว่าพระพุทธรูปทรงเครื่องได้เกิดขึ้นเพราะเหตุนี้ บางทีถ้าผมหาได้ แต่นึกไม่ออกกว่าอยู่ในหนังสืออะไร ซึ่งเชื่อว่าเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่ององค์แรก จะได้มอบให้ท่านพร้อมกับการคำนวณเรื่องวันเดือนปีด้วย

๓. วิธีการใดบ้างที่จะช่วยฟื้นฟูประเพณีการสวดหนังสือในวัด ดังเช่นสมัยก่อน

การฟื้นฟูที่จะให้ะงัดที่สุดก็ต้องอาศัยวิธีการของนักร้องลูกทุ่งที่เขาใช้เสียงแหล่ทำนองนี้ คือต้องให้นักร้องลูกทุ่งทำ เหมือนอย่างที่เราภิรมย์ทำเรื่องดาวลูกไก่ เพราะฉะนั้น ถ้าหากมีนักร้องลือชื่อนำเรื่องนี้ไปเป็นทำนองตอนใดตอนหนึ่งแหล่เกี่ยวกับพระพุทธรูปปางทรงเครื่อง เพราะว่าความคิดทางเพลงลูกทุ่งสมัยใหม่ที่เขาใช้บทแหล่ เพราะแนวคิดเรื่องเพลงลูกทุ่ง กับบทแหล่ที่พระใช้เทศน์กันอยู่นี้ก็มีความสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก ซึ่งมีใช้ว่าเขาห้ามมิให้พระสวด ซึ่งแต่เดิมพระก็สวดและก็ร้องเพลงมาดังมาก ที่นี้การที่จะใช้สวดที่มีนักร้องลูกทุ่ง เพลงที่จะใช้ควรใช้ชื่อภาพ หรือชื่อบทร้อยกรองในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู่ เช่น กลอนาครพิณธ์เข้ามาเกี่ยวข้องกับเพลงแหล่อย่างที่ว่า โดยให้นักร้องลูกทุ่งดัง ๆ มาทำเป็นเพลงแหล่ ผมเข้าใจว่าเวลาที่ถอดความออกมาเป็นระเบียบฉันทลักษณ์ซึ่งมีปรากฏอยู่ในวรรณกรรมเรื่องนี้มาทำ ซึ่งประกอบด้วยคำประพันธ์ประเภทต่าง ๆ มากมาย และมีคำประพันธ์ประเภทหนึ่งซึ่งผมเคยผมคือ นางกราย คือการนำสุรางคนางค์ผสมกับภาพย้ง เป็นห้าบทเยสันตา เพราะฉะนั้นถ้าจะนำคำประพันธ์เหล่านี้มาตั้งเป็นชื่อเพลงที่สามารถนำมาแหล่ได้ ก็จะช่วยให้คนหันมาสนใจต้นฉบับเดิมขึ้นมาด้วย ซึ่งวรรณกรรมเรื่องนี้มีหลายฉบับ จึงแสดงให้เห็นถึงฝีมือของผู้แต่งบทปฐมมึง เข้าใจว่าคงจะนำเอา น ปฐมมึง มาใช้แต่ก็ต้องศึกษากันอีกทีว่าเป็นอย่างไร แต่ตัวอักษรไทยย่ออย่างนี้ ถือกันว่าเป็นสุดยอดของตัวหนังสือในสมัยอยุธยาตอนปลาย เมื่อสืบมาถึงพ.ศ. ๒๓๕๓ ซึ่งถือว่าเพิ่งเริ่มตั้งกรุงเทพใหม่ ๆ ก็ยังคงนิยมใช้ตัวอักษรแบบนี้กันอยู่ ฉันทลักษณ์พวกนี้ได้รับอิทธิพลมาจากฉันทลักษณ์ในภาษาบาลี คือคำบาลีก็จะมีเฉพาะแต่ในเวลาที่เราท่านสวด

๔. วรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวใต้ในด้านใดบ้าง

๓. ด้านหลักธรรม : อุกุศลธรรม (โลภะ,โทสะ,โมหะ), หลักไตรลักษณ์ (อนิจจัง,ทุกขัง,อนัตตา)

๑. จะประยุกต์หลักอุกุศลธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู่เข้ากับสังคมไทยปัจจุบันได้อย่างไรบ้าง

เมื่อว่ากันแล้ว คนที่มีความรู้ด้านธรรมะ ก็สามารถสงเคราะห์ สัมประยุตเข้าด้วยกันได้ คือให้เห็นว่าลักษณะอย่างนี้เป็นโมหะ ลักษณะอย่างนี้เป็นโทสะ ลักษณะอย่างนี้เป็นโลภะ และทั้งสามตัวนี้มันก็เป็นบ่อเกิดของกิเลสตัณหาอย่างใหญ่ ทั้งสามตัวนี้ก็คล้าย ๆ กับหลักของสิ่งที่ทำให้เกิดความทุกข์ ทั้งสามนี้เขามักจะเปรียบเป็นปีศาจสามตนบ้าง เป็นยักษ์สามตนบ้าง และอีกสารพัด มันไปประกอบเข้าศิลปะสาขาอื่น ๆ อีกเยอะ ทำไมเขาจึงนำรูปปั้นยักษ์ไปไว้ข้างหน้าวัด หรือประตูวัด ก็แสดงให้เห็นว่าสามารถสงเคราะห์เข้าได้คนเจ้าโทสะ เจ้าโมหะ เป็นต้น พอเข้าวัดแล้วก็ให้ระลึกได้เสียก่อนว่านี่แหละเรากำลังเข้าไปสู่ธรรมะข้อหนึ่ง มีคนบอกว่ามีอยู่ข้างหน้าแล้ว โทสะกำลังจะมีแล้วละ แล้วนี่เป็นต้น ซึ่งแล้วแต่จะสงเคราะห์ไปตามคำอธิบายของนักเทศน์หรือนักแสดงธรรม คนที่เขาแสดงธรรมได้เก่ง ๆ เขาก็ยกกิเลสทั้งสามตัวนี้แหละว่าเป็นหัวข้อใหญ่ของสิ่งที่ทำให้เกิดทุกข์ เหล่านี้เป็นเรื่องของนักเทศน์ที่จะสงเคราะห์ไป และผู้คนส่วนใหญ่ก็มักจะติดอยู่กับสิ่งเหล่านี้ ไม่สามารถข้ามไป จึงไม่สามารถเข้าถึงธรรมะที่แท้จริง ส่วนใหญ่แล้วมักจะติดอยู่ในสิ่งที่เรียกว่าโมหะ

เพราะเมื่อมันติดใครเข้าแล้ว มันยากที่จะสลัดออกไปได้ แม้แต่คนที่ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ก็ไปติดอยู่กับสิ่งที่ปรากฏเป็นนิमित แล้วก็หลงอยู่อย่างนั้น โดยไม่รู้สีกตัวว่ากำลังหลง เพราะฉะนั้นกัมมัฏฐานที่ปฏิบัติอย่างนี้ มักจะมีสัญญาวิปัสสนาซึ่งไม่ทราบว่าเป็นเพราะอะไร สิ่งนี้หลวงปู่มั่นท่านเคยสอน ว่ามันติดอยู่แล้วมันก็จะติดอยู่อย่างนั้น ซึ่งเมื่อมาถึงจุดนั้นมันก็ไม่สามารถที่สลัดให้พ้นที่จะก้าวต่อไป ซึ่งอาจจะรวมไปถึงลัทธิธรรมกายด้วย เขาคงไปติดอะไรแล้วไปไม่พ้น และไม่รู้วิธีที่จะสลัดมันออกไป มันควรจะต่อไปต่อ แต่มันไปไม่ได้ เพราะมันติดมันหลงอยู่ ในจุดนี้คล้ายกับว่าผู้ปฏิบัติจะไปสู่จุดนี้ได้ไม่ยากเท่าที่ควร เพราะฉะนั้นจึงได้มีสาวกเป็นจำนวนมาก เพราะไปถึงจุดนั้นแล้วก็นึกว่าตนเองได้ถึงที่สุดแห่งการปฏิบัติแล้ว ถ้าหากว่ามีภาระชี้แจงให้ชัดเจนโดยเฉพาะหลักสูตรวิปัสสนาธุระ ซึ่งสมเด็จพระญาณสังวรได้เคยจัดหลักสูตรนี้ขึ้นมา ส่วนจะสำเร็จมากน้อยแค่ไหนก็ได้ติดตาม คือหลักสูตรทางสมณะ รู้สีกว่ากรรมพระวชิรญาณวโรรสท่านทำไว้อย่างดี แต่วิปัสสนาไม่รู้ว่าจะทำหลักสูตรอย่างไร และก็ที่หลวงปู่มั่นอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนาธุระทำไว้ พอสิ้นท่านแล้วคนก็ไม่รู้ว่าจะทำหลักสูตรอย่างไรให้มันนับหนึ่งสองสามได้ ซึ่งหลวงพ่อยังคงก็ทำได้ทำอยู่ เพราะฉะนั้นโบราณที่เขาทำเรื่องเหล่านี้ไว้ คือคำสวดอย่างนี้ไว้ในวรรณกรรมก็คือวิธีการที่จะทำให้เข้าถึงจุดใดจุดหนึ่งในโลกียธรรม แต่ว่าไม่ใช่ทั้งหมดของวิปัสสนา แต่มันจะค่อยเป็นไปทีละขั้น ๆ ของวิปัสสนา และคำสวดในวรรณกรรมนี้ก็ไม่ว่าจะไปสิ้นสุดในส่วนไหนของวิปัสสนา นี่คือเหตุผลว่าทำไมคำในวรรณกรรมจึงนิยมนำมาสวดกัน ก็เพื่อให้เข้าถึงวิปัสสนานั้นเอง แต่จะเข้าถึงขั้นไหนก็ตอบไม่ได้ แต่เห็นอยู่ว่าเขาพยายามให้ถึง ไม่ใช่เรื่องอื่น การสวดเป็นทำนองเสนาะ ก็เพื่อทำจิตให้มันนิ่งอย่างใดอย่างใดอย่างหนึ่ง ส่วนจะไปถึงแค่ไหนก็ได้แล้วแต่ผู้ปฏิบัติแต่ละคน

๒. จะประยุกต์หลักไตรลักษณ์ที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพูเข้ากับสังคมไทยปัจจุบันได้อย่างไรบ้าง

การประยุกต์หลักไตรลักษณ์ คือ หลักอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ถือว่าเป็นหัวใจของศาสนาธรรม ให้เห็นว่าทุกอย่าง มันเป็นอนัตตา ลักษณะไตรลักษณ์เป็นลักษณะของคน que เข้าถึงศาสนาธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มันทำให้เกิดสิ่งที่อย่างน้อยที่สุดคือความสบายใจ ในเมื่อสภาวะอย่างนั้นขึ้นมา จะไม่รู้สีกว่ามันเป็นทุกข์อีกแล้ว ซึ่งหมายความว่ารู้อยู่แล้วละว่าอย่างน้อยที่สุดมันก็เป็นอย่างนั้นเอง เพื่อให้คนเข้าใจในส่วนนี้ คนที่เข้าใจว่ามันเป็นเช่นนั้นเอง แก่ก็แก่ได้อย่างสบาย ป่วยก็ป่วยได้อย่างสบาย หรือว่าเกิดบาดเจ็บก็เจ็บได้อย่างสบาย ที่นี้คำว่าเจ็บอย่างสบายนี่ฟังดูเหมือนมันจะขัดกันอยู่ แต่ว่าการเข้าถึงกฎพระไตรลักษณ์ มันก็เป็นคำตอบว่าเราสามารถเจ็บได้อย่างสบาย ป่วยไข้ได้อย่างสบาย ยกตัวอย่างเช่นผู้ให้สัมภาษณ์ซึ่งไปนอนฟอกไตครั้งละสี่ชั่วโมง ที่นี้สี่ชั่วโมงมันเป็นเรื่องน่าเบื่อ แต่ผมก็พยายามทำใจว่ามันเป็นอย่างนี้เอง จึงไม่เบื่อตรอน สี่ชั่วโมงจึงเป็นเรื่องเล็ก ซึ่งเวลาที่เขาเอาเข็มใหญ่แทงเข้าไปซึ่งก็รู้ว่ามันเจ็บ แต่เจ็บอย่างสบาย ถ้าจะถามว่าเจ็บแล้วสบายอย่างนี้มันมีด้วยหรือ ซึ่งก็แล้วแต่จะคิดและหาทางออกกัน หลักอนัตตาซึ่งจัดอยู่ในไตรลักษณ์ มันก็บ่งว่ามันเป็นเช่น

นั่นเอง ซึ่งผมถ้าใครจะถามก็จะบอกว่าฟอกเลือดก็ฟอกได้อย่างสบาย ฟอกไตก็ฟอกอย่างสบาย เพราะฉะนั้นผมจึงมีลักษณะของคนที่ไม่ป่วย ทั้งที่ฟอกติดต่อกันมาทั้งแปดปีแล้ว

นอกประเด็น

วิธีการเขียนตัวอักษรในวรรณกรรมลายลักษณ์คนโบราณเขาใช้หมึกจุ่มเขียน โดยทางภาคใต้จะมีการจุ่มไปเขียนไป กรรมวิธีคือการนำเลือดของคนไปผสมกับหมึก โดยที่ปลายเหล็กจารก็จะมีเชือกพันปลายนิ้วแล้วใช้เข็มแทงลงไปแล้วให้เลือดหยดลงไปในหมึก เพื่อให้สีหมึกมีความเข้มข้น เพราะตัวแรงสีหมึกที่ดีที่สุดก็คือเลือดคนนี่เอง เพราะฉะนั้นคัมภีร์เหล่านี้จึงมีความเชื่อกันว่าเป็นของขลังและศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งดำหรืออย่างนี้ไม่แน่ใจว่าที่อื่นจะมีแบบนี้ด้วยหรือไม่ ภาคกลางไม่แน่ใจว่าใช้อะไรเป็นตัวแรงสี แต่ภาคใต้แน่นอนคือใช้เลือดคนเป็นตัวแรง แต่ภาคใต้เขาใช้ไม้ไผ่เหลาให้แหลมแบบมีหลายแหลม แล้วผ่าตรงปลายแหลม และเมื่อจิ้มลงไปแล้ว หมึกจะติดที่ปลายแหลม เมื่อเขียนไปได้สองหรือสามตัวก็นำมาจุ่มในหมึกอีกครั้งหนึ่งแล้วก็เขียนต่อ แต่อีกประเภทคือแบบที่ใช้ทองปิดซึ่งจะมีความยากกว่าการเขียนแบบนี้หลายเท่า วิธีการก็นำที่เขียนไปจุ่มยางประดู เมื่อเขียนแล้วก็ใช้แผ่นทองคำปิดอีกครั้ง ซึ่งยากมาก วิธีการแบบนี้เรียกว่ากรรมวิธีการชุบทอง

คำวาบุด

คำวาบุดนี้ก็คือสมุดนั่นเอง ถ้าสมุดสีขาวก็เรียกว่าบุดขาว ถ้าสมุดสีดำก็เรียกว่าบุดดำ ที่ดำก็เพราะใช้เขม่ามาทำให้มีสีดำ วิธีการก็คือต้มเปลือกกริดหนา หรือเปลือกข่อย หรือเปลือกไม้อย่างอื่น ต้มจะละ และถ้านำเขม่าใส่ลงไปก็จะกลายเป็นบุดดำ ถ้าไม่ใส่ก็จะเป็นบุดขาวซึ่งเป็นสีเดิม ๆ ของเปลือกไม้ เมื่อได้สิ่งละ ๆ มาแล้วก็นำมาเทใส่ลงบนแผ่นผ้าแล้วเกรียงหรือวัดดูอย่างอื่นปาดจนเรียบเสมอกัน เพราะฉะนั้นแผ่นกระดาษจะออกมาดีหรือไม่ดีก็อยู่ที่ขั้นตอนการปาดเป็นสำคัญ บุดดำบุดขาวก็มาจากการใช้เขม่าคว้นผสมลงไปบนแผ่นกระดาษแล้วตากให้แห้ง แล้วก็ลอกมากลายเป็นแผ่นกระดาษในที่สุด ต่อจากนั้นจึงฉีกนูนออกเพื่อให้เสมอกัน ต่อจากนั้นจึงใช้เหล็กแหลมกริดให้เป็นรอยพับ แล้วก็พับไปพับมาตามรอยกริดก็จะกลายเป็นหนังสือบุดเป็นเล่ม ซึ่งไม่ต่างจากการทำกระดาษสาของทางภาคเหนือของไทย แต่ทางเหนือเขานิยมใช้เปลือกของต้นสามาทำ กรรมวิธีก็เป็นแบบเดียวกันกับการทำหนังสือบุดของภาคใต้ ต่างแต่ว่ากระดาษเขาไม่นำมาพับ แต่ที่พับเขาก็เรียกว่าพับสา กระดาษสาเขานิยมนำไปทำร่ม เพราะมันมีเส้นใยอยู่เยอะ วิธีการก็เหมือนกับการทำหนังสือบุดคือนำต้นสามาเคี้ยวจนละเอียด แล้วก็ใช้วัสดุที่มีลักษณะแบน ๆ กวาดให้เรียบ แล้วก็ใช้น้ำรดอีกครั้ง แต่โดยสรุปแล้ววิธีการทำกระดาษสาบุดกับสมุดไทยก็ใช้วิธีการเดียวกัน ซึ่งบัดนี้ก็ยังมีการทำกันอยู่ และแถว ๆ บางขุนพรหมก็ยังมีการขายสมุดไทยที่เป็นเล่มเปล่า ๆ แต่มักจะเป็นบุดขาวเป็นส่วนมาก

ต้นปริดนา/กริดหนา

ต้นปริดหนา หรือกริดหนาเป็นไม้เถาชนิดหนึ่ง ซึ่งที่จังหวัดนครศรีธรรมราชมีหมู่บ้านชื่อควนปริดนา (ปริดหนา) ซึ่งมีเถาปริดนาขึ้นอยู่ชุกชุม และก็มักนิยมนำเถาปริดนามาทำเป็นเชือก

คล้องคอช้างใช้สำหรับในการลากไม้ เขาใช้เถากริดสะหนาทำไม้ไค้งพาดคอช้าง มีเชือกต่อทั้งสองข้าง ใช้สำหรับผูกกับท่อนซุง ปัจจุบันที่จังหวัดนครศรีธรรมราชก็มีอยู่หลายที่ด้วยกัน ที่จังหวัดพัทลุง(ใกล้กับหมู่บ้านของผู้ให้สัมภาษณ์) ก็มีหมู่บ้านชื่อว่าควนปริดหน้าด้วยเช่นกัน ซึ่งมีต้นกริดหนาขึ้นอยู่มากมาย ซึ่งสมัยหนึ่งเขานิยมไปตัดและนำมาทำเป็นสมุดไทยหรือบุค

ผู้ให้สัมภาษณ์ : พระครูภูววิธาน (กระจำจ ปรีชญโน)

ตำแหน่ง : เจ้าอาวาสวัดบ้านสวน

ผู้สัมภาษณ์ : พระมหาชนบ สหายปญโญ

สถานที่สัมภาษณ์ : วัดบ้านสวน ต.มะกอกเหนือ อ.เมือง จ.พัทลุง

วันที่ให้สัมภาษณ์ : ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

ประเด็นสัมภาษณ์

๑. เกี่ยวกับวรรณกรรมลายลักษณ์

๑. มีวิธีการใดบ้าง ที่จะพอเป็นแนวทางในการอนุรักษ์วรรณกรรมลายลักษณ์ภาคใต้

วิธีการที่จะอนุรักษ์วรรณกรรมลายลักษณ์ภาคใต้ก็โดยการอาศัย การค้นหาและนำมาเผยแพร่โดยการวิจารณ์กันในเรื่องเนื้อหาของวรรณกรรมของแต่ละเรื่อง เพราะวรรณกรรมของภาคใต้นี้ว่ากันแล้วมีมากมาย ที่รวบรวมไว้ได้แล้วก็ยังมีไม่หมดโดยเฉพาะในจังหวัดพัทลุงก็มีอยู่หลายเรื่องด้วยกัน เพราะฉะนั้นวิธีการที่จะเป็นการอนุรักษ์วรรณกรรมลายลักษณ์ของภาคใต้ได้ดีที่สุดก็คือ การลงมือศึกษาค้นคว้ากันอย่างจริงจังแล้วก็นำมาเผยแพร่ออกสู่สาธารณะชน

๒. มีวิธีการใดบ้างที่จะช่วยให้คนในยุคปัจจุบันได้เห็นคุณค่าของวรรณกรรมลายลักษณ์ภาคใต้

วิธีการที่ดีที่สุดก็คือ นำเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา หรือเป็นหนังสืออ่านประกอบ การศึกษาท้องถิ่นในโรงเรียนใดโรงเรียนหนึ่ง เพื่อให้เยาวชนรุ่นหลังได้รู้ นี่เป็นวรรณกรรมท้องถิ่นของภาคใต้มีเนื้อหาละเอียดด้วยเรื่องอะไร ซึ่งโดยทั่วไปแล้ววรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้อาจจะมีคติเตือนใจแทรกอยู่ในทุกเรื่อง และอีกอย่างหนึ่งก็จะทำให้เยาวชนได้มีโอกาสเรียนรู้วิถีชีวิตของคนในยุคนี้ ๆ ซึ่งแม้แต่บทพระราชนิพนธ์ หรือบทอาเหือ...(บทกล่อมเด็กของภาคใต้) ก็มีประโยชน์ในแง่ของการกล่อมเกลาคติใจของเด็ก เพราะฉะนั้น วิธีการที่จะช่วยให้คนในยุคปัจจุบันได้เห็นคุณค่าของวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้อาจต้องอาศัยโรงเรียนเป็นผู้ขับเคลื่อน ส่วนด้านเนื้อหาแล้วแต่อาจารย์ผู้สอนจะเห็นเหมาะสม นอกจากนั้นก็อาศัยวิธีการพิมพ์เผยแพร่ในโอกาสต่าง ๆ เพื่อให้คนเก่าคนแก่และคนในปัจจุบันได้อ่านได้ศึกษา

๓. มีวิธีการใดบ้างที่จะช่วยให้คนในยุคปัจจุบันสนใจศึกษาวรรณกรรมลายลักษณ์ภาคใต้ประเภทหนังสือชุด

หนังสือชุดก็มีหลายประเภททั้งที่เป็นเรื่องทางตำรายา และนำตำรายาต่าง ๆ มาพิมพ์เผยแพร่ ส่วนหนังสือเก่า ๆ ก็ต้องอาศัยคนที่มีความชำนาญในการอ่านอย่างเช่นอ.วุฒิชัย (ม.ราชภัฏสงขลา) ตำรายา ตลอดจนถึงตำราประเภทต่าง ๆ คัดเลือกเฉพาะเรื่องที่เด่น ๆ มาพิมพ์เผยแพร่ เพราะในปัจจุบันเรายังขาดการเผยแพร่วรรณกรรมเหล่านี้ให้ออกไปในวงกว้าง

๒. เกี่ยวกับวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู่

๑. ความแพร่หลายของวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู่ในภาคใต้เป็นอย่างไร

ผู้ให้สัมภาษณ์ได้กล่าวว่าเมื่อตอนที่ตนเองยังเป็นเด็ก ๆ ก็เคยได้ยินวรรณกรรมเรื่องนี้อยู่ เพราะว่าในตอนที่เด็ก ๆ ก็เป็นผู้อ่านหนังสือให้คุณยายฟัง ก็มีโอกาสดิอ่านวรรณกรรมเรื่องนี้ด้วย แต่ในปัจจุบันตนมีความทรงจำเกี่ยวกับวรรณกรรมเรื่องนี้ค่อนข้างเรื้อนกลาง แต่ก็กล่าวได้ว่าวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู่ในสมัยก่อนก็นิยมนำมาอ่านกันดังเช่นกับวรรณกรรมพื้นบ้านเรื่องอื่น ๆ เช่นเรื่องนางสุธนมโนราห์ แก้วสองฟาก แก้วปรอท ซึ่งเป็นวรรณกรรมประเภทประโลมโลก ซึ่งก็แสดงให้เห็นวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู่ก็ได้รับความนิยมชมชอบในหมู่ประชาชนไม่ต่างจากวรรณกรรมเรื่องอื่น ๆ ในสมัยนั้น

๒. มีความสัมพันธ์กับคติการสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องอย่างไร

พระพุทธรูปทรงเครื่องดูเหมือนว่าจะได้รับความนิยมในรัชกาลที่ ๔ อย่างเช่นที่วัดสุนทรา (วัดสุนทราวาส) ก็มีพระพุทธรูปทรงเครื่องที่งดงามมาก ซึ่งพระอุดมปิฎกนำมาจากกรุงเทพฯ และที่วัดเขาอ้อก็มีพระพุทธรูปทรงเครื่องที่เรียกว่าพระพี่พระน้อง แต่ยุคก่อนนั้นตนเองไม่ทราบว่าเป็นอย่างไร ได้รับความนิยมในเรื่องนี้ได้มีมาตั้งแต่เมื่อไร แต่พระพุทธรูปทรงเครื่องในภาคใต้ส่วนก็เป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องแบบปูนปั้นฝีมือชาวบ้าน ซึ่งไม่สู้สวยงาม ซึ่งก็แสดงให้เห็นว่าคนใต้ก็มีความนิยมพระพุทธรูปทรงเครื่องด้วยเช่นกัน และก็กล่าวได้ว่าความนิยมด้านการสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องมีที่มาจากวรรณกรรมเรื่องนี้

๓. วิธีการใดบ้างที่จะช่วยฟื้นฟูประเพณีการสวดหนังสือในวัด ดังเช่นสมัยก่อน

ไม่มีวิธีการใดดีไปกว่าการจัดประกวด การอ่านหนังสือเป็นทำนองเสนาะ โดยจัดให้มีการประกวดในทุกวัน คือ รุ่งเยาวชน คนหนุ่มสาว และกลุ่มคนผู้สูงวัย โดยนำบทประพันธ์ในวรรณกรรมเรื่องใดเรื่องหนึ่งมาให้อ่านประกวดกัน หรือในปัจจุบันคนใต้เรายังธรรมเนียมนิยมมานอนค้างคืนที่วัดในวันอุโบสถ ก็ให้บุคคลเหล่านี้สวดหนังสือเหล่านี้ ดังเช่นที่ในประเทศศรีลังกาซึ่งผู้มารักษาอุโบสถนิยมสวดอ่านหนังสือ หรือคัมภีร์ต่าง ๆ ในวัด คนที่รับหน้าที่สวดหรืออ่านให้ผู้อื่นฟังก็คือผู้มีความรู้ และสามารถอ่านหนังสือได้ อย่างเช่นในอดีตที่คนที่มีความจำดี ๆ ก็จะสามารถจำเรื่องพระอภัยมณีได้ตลอดทั้งเล่ม

๔. วรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวใต้ในด้านใดบ้าง

ก็ในด้านของการต่อสู้กับกิเลส ท้าวชมพู่ก็เหมือนเป็นตัวกิเลสอย่างหนึ่ง

๓. ด้านหลักธรรม : อกุศลธรรม (โลภะ,โทสะ,โมหะ), หลักไตรลักษณ์ (อนิจจัง,ทุกขัง,อนัตตา)

๑. จะประยุกต์หลักอกุศลธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู่เข้ากับสังคมไทยปัจจุบันได้อย่างไรบ้าง

ก็ต้องจับสาระให้ได้ว่าในตอนไหนที่ท้าวชมพูได้แสดง สิ่งที่ไม่ดีไม่งามต่อพระพุทธเจ้า ก็คือ การแสดงออกทางความโลภ ความโกรธ และความห่มหลง ซึ่งก็เหมือนท้าวชมพูได้บอกแก่ผู้อ่านว่าผู้ที่มีพฤติกรรมทางด้านโลภ โกรธ หลงสุดท้ายแล้วก็จะมีคามเดือดร้อนอย่างไร ตนเองเดือดร้อนแล้ว ยังไม่พอ ยังทำให้ผู้อื่นพลอยได้รับความเดือดร้อนไปด้วย ซึ่งเสมือนเป็นการตักเตือนผู้คนในสังคม ปัจจุบันได้ฉุึกคิดว่าความเดือดร้อน หรือความวุ่นวายต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยก็ล้วนแต่มาจากกิเลสในหมวดอกุศลธรรมนี้

๒. จะประยุกต์หลักไตรลักษณ์ที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพูเข้ากับสังคมไทยปัจจุบันได้อย่างไรบ้าง

ผู้ให้สัมภาษณ์ : นางพลอย ทุมแก้ว

อาชีพ : เกษตรกร

ผู้สัมภาษณ์ : พระมหาชนบ สหายปญโญ

สถานที่สัมภาษณ์ : บ้านเลขที่ ๗๒ หมู่ ๑ ต. แพรกหา อ.ควนขนุน จ.พัทลุง

วันที่ให้สัมภาษณ์ : ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

ประเด็นสัมภาษณ์

๑. เกี่ยวกับวรรณกรรมลายลักษณ์

๑. มีวิธีการใดบ้าง ที่จะพอเป็นแนวทางในการอนุรักษ์วรรณกรรมลายลักษณ์ภาคใต้
 สวดฟังกันในวัด โดยนำเรื่องเล่าในท้องถิ่นต่าง ๆ มาสวดอ่านให้คนที่มาวัดได้ฟัง โดยสวดเป็นทำนอง
 ส่วนเรื่องท้าวชมพูแม่พลอยบอกว่าไม่เคยได้ยิน สมัยก่อนที่มีสวดมากที่สุดเช่นพระยาฉันทันต์
 เวสสันดร วันหน โดยคนที่ทำหน้าที่สวดก็อย่างเช่น ยายหมูน ป้ากลั่น ป้าช่วย ป้าคง ปัจจุบันท่าน
 เหล่านั้น ได้เสียชีวิตไปหมดแล้ว สวดมากก็สวดกันในช่วงเทศกาลเข้าพรรษา โดยทำหน้าที่อ่านให้คน
 แก่ฟัง เพราะท่านเหล่านั้นอ่านหนังสือไม่ออก นอกจากนี้คุณแม่ยังจำนิราศบางเรื่องได้ เช่นนิราศพระ
 แทนดงรัง นิราศเดือน แต่เรื่องท้าวชมพูคุณแม่บอกว่าไม่เคยได้ยินมาก่อน

การอนุรักษ์วรรณกรรม มหาวิทยาลัยทักษิณมหาหิงส์ศรีสร้างแล้ว เพื่อให้เล่านิทานให้เด็ก
 ได้ฟัง อย่างเช่นเรื่องนายแรง โดยเขานำนักศึกษาหลากหลายคน ให้ร้องเพลงเรื่องของภาคใต้ให้ฟัง เพลง
 กล่อมเด็กภาคใต้ เมื่อมีเวลาว่างก็เขียนบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ รวมทั้งเขียนเพลง การให้ความรักความ
 สนใจต่อวรรณกรรมพื้นบ้าน การจัดพิมพ์เป็นเล่ม เพลงร้องเรือ เพลงอ้าหื้อ... เพลงเหล่านี้ ม.ทักษิณ
 เขาให้ความสนใจเป็นอย่างมาก โดยในปีห้าสิบเอ็ด ม.ทักษิณก็เชิญยายไปทำขวัญข้าว คุณยายมีโอกา
 สได้ร้องเพลงนางคู่รำและยายก็ได้รับรางวัลที่หนึ่ง ได้มีโอกาสไปวังโนราห์ และให้ร้องเพลงกล่อมเด็กอัน
 เกี่ยวกับพิน และยายก็ได้ร้องเพลงกายสังขารซึ่งกล่าวถึงพินไว้ด้วย “เกศาเอยเคยตัดดูดำดี กลับ
 เปลี่ยนสีขาวใสหม่นน่าใจหาย โลมาเอยเคยมองยอทั้งกาย มากลับกลายเปลี่ยนแปลงทุกแห่งไป ทน
 ตาเอยเคยฝ่องเมื่อทองเลี่ยม สะอาดเอี่ยมโอ้อ่าจะหาไหน กลับเรรวนหวนหักชกให้น้อยใจ เร็วกระไร
 ทนตามันน่าเสียดาย เคยคาบเคี้ยวเหนียวแน่นแสนซึ่มซาบ อาหารหยาบเคี้ยวดรสมหมาย กลับ
 โยกลอนหักฉอนทอนร่างกาย เป็นพ่อนร้ายสละราดไม่ถาวร แล้วมิซ้ำยังทำให้ปวดเจ็บ เหมือนเหน็บ
 คอคางบ้างจ้ำถอน มาหลังจันทักหักไปก่อน ไม่นั่นอนแท้จริงสักสิ่งเลย” (บทพิจารณากายสังขารนี้
 ไม่มาจากวัดขนอนหาด จังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้แต่งคือ นายกล่อม พอใจ) พูดให้เด็กฟัง ถึงคุณค่า
 ของการเรียนหนังสือ ว่าจะต้องเรียนจนสุดความสามารถ เพราะไม่มีอาภรณ์ประดับร่างกายของเราใด
 ๆ จะมีคุณค่าเท่าอาภรณ์คือวิชาความรู้ และไม่มีอะไรที่จะทำให้เราสวยงามเช่นกับวิชาความรู้ และ

การศึกษาเล่าเรียน อีกทั้งเมื่อเรียนจบออกมาแล้วมีหน้าที่การงานสูง ๆ ยายพบพศติคำคมในหนังสือของ ส.เงินยวงกล่าวไว้ว่า “มีเสียงเถียงกันบนต้นไม้สูง เจ้านกยูงกับนกกกระจาบฝน นกยูงอวดสำรวสวยของตน นกจาบฝนนั้นก็เปรี๊ยะเรื่องวิชา เถียงกันไปพักหนึ่งถึงที่สุด นกยูงหงุดหงิดใจกระไรหนา แพ้แก่ความจริงที่เป็นมา อันราคารูปสวยมันไม่เท่าไร แต่งานดีวิชาชาญนั้นหายาก ค่าสูงมากราคากว่ารูปสวยเป็นไหน ๆ นกยูงสวยแต่ทำรังเป็นเมื่อไร กระจาบเล็กสร้างใหญ่สบายเกิน อันความจริงสิ่งนี้แหละถูกต้อง นกยูงล่องผกผินบินผกผิน กระจาบฝนหัวเราะเพราะเพลิดเพลิน พาคู่เดินเข้ารังนั่งสบาย ภาชิตนี้มีอยู่อย่าลู่หลีก คนหลุกหลิกถึงสดใสก็ไร้ความหมาย อันว่าสวยรูปสวยหุมน้อยที่กายแต่น้ำใจไร้สวยไม่สวยเลย โลกต้องการคนงานขยันยิ่ง ถึงเป็นหญิงจริงแหละหนาแก้วตาเอ๋ย อวดรูปสวยอวดไปไม่เสวย ไม่งอกเงยรู้ขยันงานจึงดี”

โรงเรียนที่นำเด็กมาหาคุณยาย ก็เช่นโรงเรียนปัญญาวุธ โรงเรียนสตรีพัทลุง คุณครูบอกเด็กนักเรียนว่าให้มาค้นหาเพลงนางโครำจากคุณยาย มาให้เล่าเรื่องประวัติเมืองลุง กับเขาเมือง เขาออกทะเล เขาชัยสน เมื่อเล่าจบแล้วก็บอกให้เห็นถึงคติที่แฝงอยู่ในตำนานเรื่องเล่าเหล่านี้ให้เด็กได้ฟัง เช่น “ออกทะเลมองเห็นเด่นประจักษ์ สัญลักษณ์เมืองแมนแดนภูเขา อยู่เคียงคู่เขาหัวแตกแปลกจริงเรา ประวัติกล่าวน่าสนใจ เมื่อครั้งก่อนเคยเป็นเขนน้อยหลวง เกิดหิงหวงโรมรันกันยกใหญ่ จนถูกแทงออกทะเลไปปรังไป ช้างหนึ่งไซ้หัวเขาแตกแหกร้าวราน” การใช้ความจำจดจำต่อ ๆ กันมา เพราะจำแล้วไม่ลืม

การประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

นำคติที่ได้จากการอ่านวรรณกรรมของสุนทรภู่มาใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น “มีสติฟังประจบให้ครบบาท อย่าให้ขาดสิ่งของต้องประสงค์ ถ้ามีน้อยใช้น้อยค่อยบรรจง อย่าใช้ลงให้มากจะยากนาน ไม่ควรซื้อเราไปไฟซื้อ ให้เป็นมือเป็นคราวทั้งควาหวาน เมื่อพ่อแม่แก่เฒ่าชรากาล จงเลี้ยงท่านอย่าให้ให้อดร้อนท้อใจ ด้วยชนกชนนีมีพระเดช ได้ปกเกศเกศามาจนใหญ่ อุ่มอุทรป้อนข้าวเป็นเท่าไร หวังจะได้ฟังพาธิดาดวง”

บทดอกสร้อย “เด็กเอ๋ยเด็กน้อย ความรู้เรายังด้วยแรงศึกษา เรือเติบโตใหญ่เราจะได้มีวิชา เป็นเครื่องหาเลี้ยงชีพสำหรับตน ได้ประโยชน์หลายสถานเพราะการเรียน จงพากเพียรไปเถิดจะเกิดผล แม้ลำบากตรากตรำก็จำทน เกิดเป็นคนต้องหมั่นขยันเอย”

บทกาดำ “กาเอ๋ยกาดำ รู้จำรู้จักรักเพื่อน ได้เหยื่อแผ่แผ่ไม่แชะเขื่อน ตักเตือนพวกพ้อง ร้องเรียกมา กลับกลุ้มรุมพร้อมพร้อมรัก นำรักน้ำใจกระไรหนา การแผ่แผ่แนะพ้อหนุนงุดกา มันโอบอารีรักดีนักเอย.”

บทดอกสร้อย “จำเอยจำจี เพื่อเจ้าเต็มที่ไม่มีผล ดอกเข็มดอกมะเขือเจ้าระคน สับสน
เรื่องร่ายยาวสุดใจ เขาจำแจจ้ำพายเที่ยวขายของ เร่ร้องตามลำแม่น้ำไหล ต้องรีบแจรีบจำหากำไร
จำทำไมจำจีไม่ตีเอย”

ทุกสิ่งทุกอย่างมีประโยชน์ทั้งหมด ถ้าคนเรารู้จักนำมาคิดและรู้จักนำมาใช้ ที่มาของ
หมู่บ้านปรางหมู่ “ต้นรากศัพท์ระดับฐานบ้านปรางหมู่ ตามผู้รู้กล่าวไว้ไม่หวงแหน ปรางใช้ปราง
ปราสาทมาดเมืองแมน หรือปรางแทนแก่น้องผู้พ่อพัน ปรางคือไม้ผลสุกสตรดหอมหวาน เขียวใส
ใบก้านสมานฉันท หมู่คือกลุ่มปรางปลิงกึ่งเกี่ยวกัน เถาวัลย์ก่อทอดตลอดใบ บ้านปรางหมู่หมู่มาปราง
สัญลักษณ์ บอกความรักสามัคคีที่โปร่งใส วิสาสะกตัญญูรู้กายใจ สืบสายใยรักแท้แต่โบราณ” (อ.รุ่น
เศียรอุ่น)

สมัยก่อนต้องอาศัยการท่องจำเป็นหลัก ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อเด็กในปัจจุบันซึ่งเขาไม่นิยม
ใช้การท่องจำ “เมื่อจะลงนาวาฝ่าลมคลื่น ให้รีบรินแรงรุดถึงจุดหมาย ต้องร่วมมือแข่งขันช่วยกันพาย
ทั้งหญิงชายอย่าเกี่ยงเลียงมายา มือไม่พายแล้วอย่าเอาเท้าราน้ำ ถึงแม้ลำไม่ว่าก็จำลำ เรือลำอื่นเขา
ไปไกลลับตา แต่นาวาเรายังผืนไต้คลื่นลม เปรียบจะสร้างชาติไทยให้ใหญ่ยิ่ง ต้องรวมกันจริง ๆ ถึง
เสร็จสม ช่วยกันคิดเหลียวแลแก่เจื้อนปม ที่ยังน้อยคอยระดมให้จริงจัง อย่าใจเบาเอาแต่ดีตำหนิว่า
เปรียบเหมือนดั่งนาวาไม่ถึงฝั่ง ถึงไม่คิดเหลียวแลแก่ประทุง อาจจะปลั่งเพียงจมลัมชาติเอย.”

เหตุการณ์เมื่อครั้งสงครามโลกครั้งที่สอง ซึ่งมโนราห์เต็ม ได้ถูกเป็นบทกลอนไว้จำนวนสี่
เล่มสมุดไทย (แต่ปัจจุบันสูญหายหมดแล้ว) ดังนี้ “ศกสองพันสี่ร้อยแปดสิบสี่ เกิดยุคกุสียุคเชื้อเป็น
ไหน ๆ ญี่ปุ่นบุกรุกรานบ้านเมืองไทย แลดูไปเป็นปิกศึกบุรพา ทหาญไทยใจหาญเขารานรบ คราว
ประสบศัตร์อยู่สงขลา ทหารไทยปะทะศึกสะอีกมา ลิ่นชีวันนั้นทั้งหลายพันคน ไม่กี่วันสัญญามาร่วม
มิตร ภาษาอังกฤษอเมริกาพากันสมด...

เทวทูตทั้งห้า อยู่ในมหาวิทยาลัยของวัดปรางหมู่ใน ในช่วงหลังเขาใจว่าอาจารย์ล้อม (พระ
ครูวิจิตรปัญญาทร) ได้นำไปไว้ที่วัดควรแพรกหา หลังจากนั้นคนซื้อฉ่อยยืมไปอ่าน และไม่ปรากฏว่าอยู่
ที่ใครอีกจนบัดนี้ ช่วงหลังบ้านของคนซื้อฉ่อยนี้ได้ถูกไฟไหม้ ซึ่งเข้าใจว่ามหาวิทยาลัยคงโดนไฟไหม้ไป
ด้วย หนังสือเก่า ๆ ของวัดปรางหมู่ได้ถูกนำไปยังวัดควรแพรกหาเป็นจำนวนมาก โดยท่านพระครู
วิจิตรปัญญาทร ในสมัยที่ท่านย้ายจากวัดปรางหมู่ใน ไปเป็นเจ้าอาวาสที่วัดควรแพรกหา เทวทูตทั้งห้า
ฉบับของวัดปรางหมู่ใน “ เทวทูตทั้งห้าอาจารย์ท่านแถลง ประจักษ์ในอรรถพระชินสี ท่านผู้ฟังจงจำ
ตามคัมภีร์ ที่หนึ่งมีทวารกทหายิกานา สงสารทวารกที่เสดสา มีโลหิตติดเปื้อนทั้งกายา ลามกกาจ
เหม็นเห็นพึงชัง เทวทูตที่สองคือคนแก่ ไม่เพียงแต่หลงคว่ำเหมือนบ้าคลั่ง ทันทาหักโง่ฐาหักเนตร
กำบัง เนื้อและหนังเหี่ยวแห้งแรงชรา เทวทูตที่สามคือคุณพยายี ให้หวั่นขาดเปื่อย อยู่คู่สังขาร นาสึก

แห้วหวินขาดุน่าเวทนา ทั้งกายาร่างกายไม่สมประดี เทวทูตที่สี่มีประโยชน์ เป็นนักโทษจงจำง้อ
 งบพระชินสีห์ ท่านจงจำทำโดยแล้วโดยดี แสนทวิเวทนาอนิจจกาย เทวทูตที่ห้ามารณาทุกข์ มั่งส้ง
 ทุกเปื่อยไปไหลเหลวหลาย หนอนกัดกินเหม็นสาบทั้งร่างกาย น่าเบื่อหน่ายทุกขังยังไตรลักษณ์ เทว
 ทูตทั้งห้าข้าเล็งเห็น ย่อมไม่เป็นแก่นการมาหาญหัก เกิดมาเป็นมนุษย์เหมือนหยุดพัก ไม่เป็นหลักยืน
 ยงตรงความตาย” (เป็นหนังสือบุค อยู่ในมหาวิบาก ผู้แต่งน่าจะเป็นพระครูคล้าย อดีตเจ้าอาวาสวัด
 ปรางหมู่ใน ท่านสอนหนังสือโบราณคือหนังสือขอมแก่ชาวบ้าน พระครูคล้ายเป็นผู้มีความชำนาญด้าน
 หนังสือ ท่านพระครูคล้ายท่านไม่ได้เป็นพระครูสัญญาบัตร แต่ผู้คนเรียกกันว่าพระครูคล้ายเพราะท่าน
 เป็นครูสอนหนังสือ ท่านเคยเดินทางไปยังเกาะปันัง และท่านเป็นคนนำเมล็ดพันธุ์ยางพารามาจาก
 เกาะปันังแล้วนำมาปลูกไว้ในวัดปรางหมู่ใน แล้วก็ทำนบที่บ้านใหญ่ ท่านเป็นผู้ริเริ่มในการขุดคลองใน
 บริเวณบ้านประดู่ (บ้านโค) เพื่อต้องการหาเงินมาสร้างอุโบสถที่วัดปรางหมู่ใน ก่อนท่านพระครูกา
 เดิม)

ผู้ให้สัมภาษณ์ : พระครูอรุณสุตาลังการ (ปรีดา ขนติธมโม)

ตำแหน่ง : ผู้อำนวยการสำนักวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

ตำแหน่งทางวิชาการ : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.

ผู้สัมภาษณ์ : พระมหาชนบ สหายปญโญ

สถานที่สัมภาษณ์ : อาคารศรีโสภณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

วันที่ให้สัมภาษณ์ : ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

ประเด็นสัมภาษณ์

๑. เกี่ยวกับวรรณกรรมลายลักษณ์

๑. มีวิธีการใดบ้าง ที่จะพอเป็นแนวทางในการอนุรักษ์วรรณกรรมลายลักษณ์ภาคใต้

เกี่ยวกับการอนุรักษ์ ถ้าหากเป็นแนวทาง แนวทางที่ดีก็คือการเข้าไปศึกษา อย่างเช่นที่ผู้มาสัมภาษณ์กำลังศึกษาอยู่นี้ ก็ถือว่าเป็นแนวทางหนึ่งในการอนุรักษ์วรรณกรรมลายลักษณ์ภาคใต้ แต่ถ้าหากว่าเป็นการศึกษาเพียงอย่างเดียว มันก็อาจจะไม่กว้างไกล ก็จะต้องอาศัยการเผยแพร่ออกไปด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่นว่าควรมีการบรรจุลงในหลักสูตรให้เด็กได้ศึกษาเล่าเรียน ซึ่งอาจจะนำเนื้อหาบางส่วนบางส่วน ดังเช่นสมัยก่อนที่มีการเรียนคัมภีร์รามายณะตั้งแต่ชั้นป.๔ อันนี้ก็เช่นเดียวกัน และควรที่จะกำหนดไว้ในหลักสูตร หากเป็นหลักสูตรแกนกลางไม่ได้ ก็ควรเป็นหลักสูตรท้องถิ่น และควรกำหนดแต่ละช่วงวัยว่า ช่วงวัยไหนควรศึกษาเนื้อหาส่วนไหน ความจริงเรื่องแบบนี้เป็นเรื่องที่น่าสนใจ ควรจะมีการจัดเป็นกัณฑ์เทศน์ในช่วงเข้าพรรษา เพื่อให้พระภิกษุได้นำไปเทศน์ ซึ่งเข้าใจว่าเรื่องท้าวชมพูนี้ อาจจะเผยแพร่น้อย หรือเผยแพร่อยู่ในวงจำกัด แม้แต่ในวงการพระสงฆ์เองก็อาจจะยังไม่กว้างขวาง ถ้าหากมีการตีพิมพ์ออกเผยแพร่แล้วให้พระภิกษุเทศน์ ก็อาจเป็นวิธีการหนึ่งในการอนุรักษ์วรรณกรรมเหล่านี้ไว้ได้

ประการต่อมา เดียวนี้มีสื่อที่เรียกว่าโซเชียลมีเดีย ควรมีจัดทำในรูปของวิดีโอคอนเทนต์ (video content) ประมาณสองสามนาทีก่อน เพราะคนเดี๋ยวนี้ถ้าเป็นวรรณกรรมประเภทลายลักษณ์อักษร เขาก็ไม่ค่อยมีเวลาอ่าน เขาชอบที่จะดูภาพมากกว่า เพราะฉะนั้นถ้ามีการทำเป็นคลิปสั้น ๆ ประมาณสองหรือสามนาทีก่อน และก็อาศัยช่องทางของสื่อกระแสหลัก และสื่อกระแสรอง เช่น ยูทูบ เฟสบุ๊ค อินสตาแกรม หรือสื่อประเภทอื่น ๆ ก็น่าจะเป็นวิธีการที่ดี เพราะว่าลักษณะของ video content มันสามารถที่จะมีกระบวนการจัดการได้ แต่ว่าอย่าให้มากเกินไป หรือแม้แต่อาศัย journal ต่าง ๆ และก็ไม่ต้องจะมีเฉพาะแต่ภาษาไทยเท่านั้น ควรจะมีการแปลเป็นภาษาอังกฤษสั้น ๆ ก็จะช่วยในเรื่องของการอนุรักษ์ได้

อีกประการหนึ่ง สิ่งที่มีความจำเป็นในปัจจุบันก็คือการบูรณาการ ถ้าหากเรานำองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ ไปบูรณาการกับเรื่องต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการเรียนการสอน เรื่องของการใช้ชีวิตประจำวัน เพราะว่าเรื่องเหล่านี้ถือว่าเป็นเรื่องพื้นฐานหลักที่เกี่ยวข้องเรื่องความโกรธ ความโลภ ความหลง ฉะนั้น ถ้าหากว่าเราได้นำมาบูรณาการกับวิถีชีวิต ก็จะเป็นการอนุรักษ์แบบยั่งยืน นี่คือการอนุรักษ์ที่พอจะมีแนวทางเป็นไปได้ ณ ขณะนี้

๒. มีวิธีการใดบ้างที่จะช่วยให้คนในยุคปัจจุบันได้เห็นคุณค่าของวรรณกรรมลายลักษณ์ภาคใต้

ที่กล่าวมาเมื่อสักครู่นี้ถือว่าเป็นวิธีการหนึ่งที่จะทำให้คนได้มองเห็นคุณค่าของวรรณกรรมลายลักษณ์ภาคใต้ ขอยกตัวอย่าง อย่างที่วัดสระเรียงจัดก็เป็นวิธีการอันหนึ่งของการจัดกิจกรรม หรือการจัดงานมหกรรมอะไรก็แล้วแต่ ให้มีรูปแบบหรือประเด็นที่น่าสนใจ แล้วก็นำหนังสือบูตของวัดสระเรียงโดยเขาใช้หนังสือพระมาลัย โดยมีหมอบัญชาเป็นผู้จัดงาน แต่อย่างไรเสียในยุคปัจจุบันนี้เราจะทิ้งระบบของ social media ไปไม่ได้ หมอบัญชาถึงแม้เขาจะจัดในรูปแบบของเก่าแต่ก็อาศัยระบบทาง social media เป็นเครื่องมือ และอีกอย่างหนึ่งคือ ไม่ต้องไปพึ่งพาหน่วยงานภาครัฐให้มากนัก เพราะว่ายุคปัจจุบันนี้ บางที่เราคิดว่าต้องมีภาครัฐเข้ามาสนับสนุนในเรื่องของงบประมาณ ซึ่งอาจจะผิดหวังก็ได้ วิธีการที่ดีก็คือใช้รูปแบบวิถีที่ง่าย ๆ ทั้งนี้เพราะเรามีสื่ออยู่ในมือแล้ว และสามารถที่จะทำได้เลย ผมคิดว่าเรื่องเกี่ยวกับวรรณกรรมเหล่านี้ ถ้าเรามีวิธีการนำเสนอที่น่าสนใจ ก็ยังมีผู้คนให้ความสนใจเยอะ แต่ว่าในปัจจุบันนี้วรรณกรรมเหล่านี้ก็มักจะไปอยู่ในตู้เสียมากกว่า เพราะขาดการศึกษาอย่างจริงจัง หรือว่าคนที่มีความสนใจในด้านนี้ก็อาจจะเป็นคนรุ่นเก่าไปแล้ว หรือไม่ก็เป็นจำพวกครู อาจารย์ พระภิกษุสงฆ์ ผู้มีความสนใจเรื่องเหล่านี้เป็นการเฉพาะ แต่คนเหล่านี้จะไม่มีความรู้เรื่องสื่อ แต่ถ้าคนที่อยู่ในวัยหนุ่มสาวถ้าเขาไปศึกษา และสามารถค้นพบองค์ความรู้ใหม่ และสามารถนำออกมาเผยแพร่ได้ ผมคิดว่าเป็นการดี แต่ใช้ว่าการอนุรักษ์แบบเก่าจะไม่ดี อย่างเช่นที่หัวไทร ที่เขามีการจัดเก็บเอกสารเก่า ๆ ไว้ในตู้ แต่มันก็จะอยู่เฉพาะในตู้เท่านั้น ไม่ออกไปสู่ภายนอก ในช่วงหลังที่มีการทำเป็นโมโครฟิล์ม ก็ถือว่า เพราะฉะนั้นหากเรามีช่องทางให้คนรุ่นใหม่เข้าถึงวรรณกรรมเหล่านี้ได้ง่ายขึ้น สะดวกขึ้น ก็จะเป็นวิธีการอนุรักษ์อย่างหนึ่ง

๓. มีวิธีการใดบ้างที่จะช่วยให้คนในยุคปัจจุบันสนใจศึกษาวรรณกรรมลายลักษณ์ภาคใต้ประเภทหนังสือบูต

ผมคิดว่ามันเป็นเรื่องของวิธีการนำเสนอ เช่น การจัดกิจกรรมต่าง ๆ แต่ต้องอาศัยการโปรโมต โดยเฉพาะในยุคที่ผู้คนเชื่ออะไรง่าย ๆ และไม่ยากที่จะทำให้เขาเชื่อ เพราะคนในปัจจุบันไม่ค่อยศึกษากันเท่าไร ถึงศึกษากันก็ไม่ศึกษาในเชิงลึก ยิ่งเรื่องเกี่ยวกับวรรณกรรมในทางศาสนา ผมคิดว่ายิ่งจะทำให้คนมีความเชื่อได้ง่ายขึ้นไปอีก เพราะว่าเรื่องนี้ถือว่าเป็นเรื่องพื้นฐานจริง ๆ เพราะฉะนั้น ถ้าหากมีการโปรโมตที่ดี โดยเฉพาะหากมีคนที่มีสังคม (ดารา นักกีฬา นักร้อง) ให้ความ

สนใจมาต่อยอด ผมคิดว่าก็คงมีคนให้ความสนใจแน่นอน เพราะฉะนั้นต้องมีวิธีการสร้างขึ้นมาเพื่อให้สอดคล้องวิถีชีวิตของคนในปัจจุบันให้ได้ ผมคิดว่าคนในปัจจุบันให้ความสนใจในเรื่องแบบนี้มากพอสมควร แต่ก็ต้องอาศัยสื่อกระแสหลัก ก็จะสามารถเป็นช่องทางให้คนหันมาสนใจได้แน่นอน ใช้วิธีของสื่อกระแสโซเชียลมีเดีย สามารถที่จะทำได้เลย แต่ถ้าหากจะพิมพ์ออกมาเป็นหนังสือก็จะมีคนให้ความสนใจน้อย แต่ถ้าจะทำก็ต้องเป็น video content โดยการไปถ่ายภาพ สัมภาษณ์ผู้มีความรู้ หรือทำเป็นมัลติมีเดีย ก็จะมีประโยชน์เยอะ

๓. วิธีการใดบ้างที่จะช่วยฟื้นฟูประเพณีการสวดหนังสือในวัด ดังเช่นสมัยก่อน

ผมขอเล่าย้อนหลัง ในสมัยก่อนนี้ เรามีเจดีย์ราย แม้กระทั่งรอบโบสถ์วัดพระแก้ว อันที่จริงก่อนที่จะมีการเรียนบาลีก็จะมีสวดก่อน ที่เรียกว่าสวดโอ้เอ้วิหารราย ที่วัดพระธาตุนี้ หลวงพ่อปัญญานันทะท่านเคยมาเทศน์ในวิหาร โดยรอบวิหารจะมีที่สำหรับให้พระภิกษุนั่งแสดงธรรม นั่นก็คือรูปแบบของการสวดหนังสือในสมัยก่อน แต่ในปัจจุบันนี้ จะฟื้นฟูประเพณีแบบนี้ก็ได้ แต่ก็ต้องมีกลุ่มเป้าหมายที่ชัดเจน เพราะหากไม่สามารถหากกลุ่มเป้าหมายได้ เวลาประชาสัมพันธ์ก็จะมีใครให้ความสนใจ อย่างที่ผมเคยไปร่วมพิธีการสวดพระนิพพานโสทรที่มหาภูมิวิชัย ปิณฑะที่เขาคิชฌกูฏ ปีแรกที่เขาคิชฌกูฏนั้นแทบจะไม่มีคน ผู้คนที่มาไหว้พระธาตุเมื่อมาเห็นเขาสวดพระนิพพานโสทรกันก็ไม่ว่าเขาสวดอะไรกัน และไม่ให้ความสนใจ ต่อมาเมื่อ มีกลุ่มจัดตั้งขึ้น โดยมีนักเรียนนักศึกษาเป็นกลุ่มจัดตั้ง และเริ่มมีการทำข้าวออกสื่อต่าง ๆ จึงทำให้กระแสการสวดพระนิพพานโสทรได้รับการตอบรับในวงกว้างขึ้น จนโครงการนี้ถูกจัดขึ้นทุกปี ด้วยเหตุเพราะว่าได้นำเข้าไปสู่พื้นที่ของสถาบันการศึกษา และเขาก็มีเครือข่าย และสามารถทำให้ติดสื่อกับการสวดที่เรียกว่าพระนิพพานโสทร เพราะฉะนั้นการจัดกิจกรรมที่ต้องอาศัยความศรัทธาในเรื่องแบบนี้ยังมีความจำเป็น และไม่ใช่ว่าเฉพาะเรื่องพระนิพพานโสทรเท่านั้น แม้กระทั่งการสวดพระไตรปิฎกก็มีแนวทางอันเดียวกัน ที่สำคัญคือให้มีกลุ่มศรัทธาสักกลุ่มหนึ่งขึ้นมา ก่อน เช่น กลุ่มของสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด กลุ่มของสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด หรือสมาคมต่าง ๆ จัดให้มีการสวดอย่างละกลุ่ม แล้วก็ดำเนินการให้มีการสวดและก็พยายามหาสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่สวด จัดให้เป็นงานประจำปี อย่างเช่นว่าของวัดพระธาตุอาจเป็นช่วงของมาฆบูชา และวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพูมีเหตุการณ์ตอนไหนบ้างที่สอดคล้องกับเหตุการณ์ในปัจจุบัน ถ้าเป็นของสุราษฎร์ดูว่าถ้าหากมีการทอดผ้าป่าในเทศกาลออกพรรษา ก็นำเหตุการณ์ในเรื่องท้าวชมพูเข้าไปประกอบ ผมจำได้ว่าที่วัดแจ้งเคยมีการจัดเทศน์พระเวสสันดรมันจะติดง่าย มันมีเจ้าภาพหลักรับการเทศน์ไปเป็นกัณฑ์ ๆ แต่ได้ผลเฝ้ายามของการบอกต่อ ๆ กันไป เพราะฉะนั้นการจะช่วยฟื้นฟูประเพณีการสวดหนังสือเหมือนอย่างเช่นในก่อน ก็จะต้องอาศัยสถานการณ์ในปัจจุบัน และกลุ่มศรัทธาหรือกลุ่มเป้าหมายที่ชัดเจน

๒. ด้านหลักธรรม : อกุศลธรรม (โลภะ, โทสะ, โมหะ), หลักไตรลักษณ์ (อนิจจัง, ทุกขัง, อนัตตา)

๑. จะประยุกต์หลักอกุศลธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพูเข้ากับสังคมไทยปัจจุบันได้อย่างไรบ้าง

การประยุกต์หลักอกุศลธรรม ยกตัวอย่างเช่นเรื่องของความโลภ ปัจจุบันนี้มันเข้ามาง่ายมาก คือผู้คนที่ถูกหลอกมากเพราะอกุศลธรรมคือความโลภ ปัจจุบันนี้เวลาจะทำอะไรก็ต้องผ่านการโฆษณาชวนเชื่อผ่านสื่อต่าง ๆ ผู้คนหากว่าไม่มีภูมิคุ้มกันที่ดี ก็จะไหลไปตามกระแสนั้นได้โดยง่าย ยกตัวอย่างเช่นเรื่องของบิตคอยน์ ซึ่งกระแสกำลังมาแรง ผู้คนไปหลงเชื่อได้อย่างไร เพราะมันไม่สามารถชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย ผู้ที่หวังผลประโยชน์ก็นำมาปลุกกระแสให้คนไปหลงเชื่อ และก็สร้างมูลค่าเพิ่มขึ้นมามากมาย มีอย่างเดียวกันที่ดังเข้าไปได้ก็คือคนนั้นมีความโลภ ถ้าปราศจากความโลภแล้วก็ไม่ต้องไปแสวงหา คนที่หลงก็เพราะความโลภเป็นตัวดึงดูด แต่ถ้าหากว่าเราจะประยุกต์ มันก็ต้องผ่านเรื่องนี้ และต้องสื่อให้เห็นว่า การหลงไปในรูปแบบนี้มัน ต่อมาปกติใครเล่นหุ้นพอตายแล้วก็พิน หมายความว่าหุ้นมันยังขึ้นๆ ลง ๆ แต่บิตคอยน์ สมมติว่าผู้ที่พอกเงินเข้าไปดำเนินการและถูกจับได้จริงอยู่มันอาจจะนำออกมาไม่ได้ แต่มันก็จะมีปัญหาในภายหลัง ฉะนั้นจึงต้องสื่อให้ผู้คนเห็นเป็นรูปธรรมอย่างนี้ให้ได้ ว่าถ้าหากคุณตกอยู่ในอำนาจของความโลภแล้วไปดำเนินกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งก็แล้วแต่ ปัญหาที่จะตามมาในภายหลัง

เรื่องความโกรธก็เช่นเดียวกัน ผมคิดว่าคนในปัจจุบันเกิดโทสะกันได้ง่าย ไม่เหมือนแต่ก่อน อาจจะเป็นเพราะเราอยู่ในยุคไทยแลนด์สี่สีจะศูนย์ อย่างสมัยก่อนถ้าหากเราจะทำอะไรใครสักคน เราจะต้องเขียนจดหมายบอกไป แต่บางครั้งก็ลืมไม่ได้ส่ง จดหมายก็ยังวางอยู่บนโต๊ะ ซึ่งขณะเดียวกันความโกรธก็หายไปแล้ว เมื่อความโกรธหายไปแล้วก็ไม่จำเป็นต้องส่งจดหมายนั้น ความแตกแยกก็ไม่เกิดขึ้น เพราะลักษณะของความโกรธก็คือ เกิดเร็วหายเร็ว นี่เป็นธรรมชาติของความโกรธ หรือนางองค์ความรู้ที่ปรากฏในวิสุทธิมรรคซึ่งท่านอธิบายไว้ดี อย่างเช่นว่าเมื่อความโกรธเกิดขึ้นต่อผู้ใดแล้ว ก็ให้พิจารณาว่า ให้ระลึกนึกถึงความดีของผู้นั้น แล้วเราก็จะไม่โกรธต่อผู้นั้น ให้พิจารณาว่าผู้นี้ก็เป็นแต่สักว่าธาตุสี่เท่านั้น เราจะไปโกรธอะไรต่อธาตุทั้งสี่เล่า หรือให้ระลึกนึกถึงความเป็นญาติกันว่า ผู้นี้ได้เคยเป็นญาติกันมาแต่ในชาติปางก่อน เราจะมาโกรธอะไรต่อญาติของตนเอง เป็นต้น หรือให้นึกถึงพุทธจริยา หรือให้ระลึกถึงอานิสสของการเจริญเมตตา ก็จะสามารถที่จะประยุกต์ได้ด้วยวิธีการหลาย ๆ วิธี อาจด้วยการเข้าไปศึกษาอย่างลึกซึ้งเรื่องของ การสร้างสัมมาทิฐิ สร้างศรัทธา ที่อยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริง ความถูกต้อง ก็จะสามารถปฏิบัติได้ แต่พูดอย่างนี้ก็อาจจะกว้างไป ควรจะนำมาใช้ในวิถีชีวิตจริง ๆ อย่างเช่นการประยุกต์ใช้เกี่ยวกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง ก็จะตอบโจทย์ปัจจุบันได้

๒. จะประยุกต์หลักไตรลักษณ์ที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพูเข้ากับสังคมไทยปัจจุบันได้อย่างไรบ้าง

คำสอนของพระพุทธเจ้าเรื่องไตรลักษณ์ ผมคิดว่าพระพุทธเจ้าทรงเน้นเรื่องนี้ อกุลศธรรม อันที่จริงมันก็เป็นคำสอนที่สำคัญ ที่มีสอนกันในทุกศาสนา แต่ว่าเรื่องไตรลักษณ์นี้มีเฉพาะใน พระพุทธศาสนาเท่านั้น และพระพุทธเจ้าทรงเน้นมาก อาจิกขติ เทเสติ ปญฺญเปติ ปญฺญูปติ วิวรติ วิภชติ อุตตานิโกโรติ สอนแล้วสอนอีก บอกแล้วบอกอีก แสดงแล้วแสดงอีก บัญญัติแล้วบัญญัติอีก เปิดเผยแล้ว เปิดเผยอีก จนกระทั่งทำให้เข้าใจง่ายที่สุด ว่าสังขารทั้งหลายทั้งปวงนี้มันไม่เที่ยง เป็น ทุกข์ เป็นอนัตตา ในการประยุกต์ใช้นั้น ก็ต้องไปสร้างความเข้าใจให้แก่ผู้คนเข้าใจเสียก่อนว่า ความจริงแล้วเรื่องไตรลักษณ์ไม่ใช่เรื่องยากเลย ถ้าเราไปตีความให้ยาก มันก็ยาก แต่ถ้าเราไปตีความให้ง่าย มันก็ง่าย อย่างเช่นการตีความว่า ยงฺกิลฺลิจิ สมุทฺถยธมฺมํ สพฺพนฺตํ นิโรธธมฺมํ สิ่งใดเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นย่อมแตกดับไปในที่สุด มันอาจจะเข้าใจยาก แต่ถ้าหากเราไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันว่า สามารถปลงตกได้ มันก็จะทำให้เข้าใจได้ง่ายกว่าที่จะไปบอกว่า ยงฺกิลฺลิจิ สมุทฺถยธมฺมํ สพฺพนฺตํ นิโรธธมฺมํ และผมคิดว่ามันจะเข้าถึงได้ง่ายกว่า ถ้าไม่เข้าถึงในส่วนนี้ก็อาจทำให้เราเข้าใจผิดได้ ดังเช่น อัจฉราวดี ซึ่งเขาก็ไปเข้าใจว่าฉราวาสบรรลุธรรม ซึ่งเจ้าตัวอาจเข้าใจ แต่วิธีการสื่อสารอาจผิด จึงส่งผลให้ผู้คนพลอยเข้าใจผิดไปด้วย เพราะฉะนั้นถ้าหากเราบอกว่าปลงได้ พระก็ปลงได้ ฉราวาสก็ปลงได้ พอปลงได้ก็เท่ากับว่าได้บรรลุโสดาบันแล้ว ก็คือได้ดวงตาเห็นธรรมแล้ว แต่หากปลงยังไม่ได้ ก็หมายถึงกิเลสยังหนาอยู่ ก็แสดงว่ายังไม่เข้าถึงธรรมนั้น เพราะฉะนั้นถ้าหากเรารู้จักนำมาประยุกต์ อย่างนี้ สร้างสรรค์คำที่ถอดใจความออกมาง่าย ๆ พอพูดออกไปแล้วสามารถเข้าใจได้ทันที อย่างถ้าหากว่าสังขารไม่เที่ยง จะต้องทำอะไร เดียวนี้ เศรษฐกิจต่าง ๆ หลอกอยู่บนพื้นฐานของสังขารไม่เที่ยงทั้งนั้น อย่างเช่นการหลอกขายครีมหอยทากจากเกาหลี ซึ่งมีราคาแพง ซึ่งไม่หลงก็ไม่จำเป็นต้องไปใช้ครีมหอยทากจากเกาหลี แคว้นทางจรจะซั๊กพอแล้ว ที่นี้ผู้คนอาศัยความสวยงามว่าจะต้องเที่ยง แท้อยู่เสมอ และผู้คนที่หลงคิดว่าความสวยงามจะต้องเที่ยงอยู่เสมอ ก็จะพยายามแสวงหาสิ่งที่จะมาช่วยยับยั้งหรือชะลอ หรือหยุดความไม่เที่ยงนั้นเอาไว้ ซึ่งก็จบลงด้วยการถูกหลอกเป็นส่วนมาก เพราะฉะนั้นถ้าเราตั้งอยู่บนพื้นฐานของปัญญาและสามารถเข้าใจได้ทะลุปรุโปร่งถึงหลักของไตรลักษณ์

ผู้ให้สัมภาษณ์ : สืบพงศ์ ธรรมชาติ

ตำแหน่ง : ผู้อำนวยการสำนักอาศรมวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

ตำแหน่งทางวิชาการ : รองศาสตราจารย์ ดร.

ผู้สัมภาษณ์ : พระมหาชนบ สหายปญโญ

สถานที่สัมภาษณ์ : สำนักงานอาศรมวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ ต.ไทยบุรี อ.ท่าศาลา จ.นครศรีธรรมราช

วันที่ให้สัมภาษณ์ : ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

ประเด็นสัมภาษณ์

๑ เกี่ยวกับวรรณกรรมลายลักษณ์

๑. มีวิธีการใดบ้าง ที่จะพอเป็นแนวทางในการอนุรักษ์วรรณกรรมลายลักษณ์ภาคใต้ เรื่องวรรณกรรมลายลักษณ์ของภาคใต้ เริ่มจะมีคนเห็นคุณค่า ตั้งแต่สมัยเรียนหนังสือที่วิทยาลัยครู (ปกศ.ตัน) นครศรีธรรมราช พศ. ๒๕๑๒ อาจารย์ให้ศึกษาวรรณกรรมภาคใต้ และมีความสนใจ มีโอกาสได้เห็นหนังสือชุด หรือสมุดข่อย ที่ศูนย์ศิลปะและวัฒนธรรมของมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช ก็ลองอ่านดู แต่ก็อ่านยากเพราะตอนนั้นยังไม่ได้ศึกษาอะไรเพิ่มเติม แต่อย่างไรก็ตาม ก็มีโอกาสดูสัมผัสกับสิ่งเหล่านี้มากขึ้น เมื่อเรียนชั้นปกศ.สูง ที่มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช ซึ่งเรียนในปีพ.ศ. ๒๕๑๔ - ๑๕ - ๑๖ ได้มีโอกาสออกไปเก็บหนังสือชุดหรือหนังสือข่อย ในรายวิชาที่เรียนเกี่ยวกับวรรณกรรมของภาคใต้ ทั้งที่เป็นลายลักษณ์และมุขปาฐะคือที่เล่าจดจำกันมา จนกระทั่งมีความรู้สึกรักและชอบ และเกิดความภูมิใจในความเป็นคนใต้ ที่บรรพชนได้สร้างสรรค์วรรณกรรมที่ดี และมีคุณค่าไว้เป็นจำนวนมาก แต่เสียดายว่าอ่านไม่ออก แต่ที่เป็นอักษรวิธีไทยก็ยังพอเดาไปได้ แต่ที่เป็นอักษรขอมก็มีเยอะ ซึ่งเป็นขอมบาลีบ้าง ขอมไทยบ้าง คือเป็นภาษาไทยแต่เขียนด้วยอักษรขอม ซึ่งในความจริงแล้วคนไทยภาคใต้ใช้อักษรขอมในการบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ มาแต่โบราณแล้ว เรียกได้ว่าอักษรขอมเหล่านี้เป็นอักษรกลางของคนไทยที่เป็นสยาม หรือเป็นคนไทยกลุ่มก็แล้วแต่ ซึ่งรวมถึงลาวด้วย ก็ใช้อักษรขอมเช่นกัน สรุปว่าอักษรขอมนี้ไม่ใช่เฉพาะของกัมพูชาเพียงอย่างเดียว แต่ยังเป็นของคนไทยด้วย เพราะคนรุ่นปู่ย่าตาทวดของผมก็ใช้อักษรขอม สรุปว่าเมื่อผมเข้าเรียนระดับปริญญา ที่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒสงขลา ก็ได้มีโอกาสพบเจออาจารย์ซึ่งท่านสนใจเกี่ยวกับเรื่องทำนองนี้ คือท่านอาจารย์สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ ซึ่งท่านก็สอนเรื่องสัมโพธิเถาด้วย รวมทั้งบาลีสันสกฤต และในที่สุดก็มีโอกาสได้เข้าไปในสถาบันทักษิณคดีศึกษา ซึ่งเพิ่มสร้างในตอนหลัง แต่ก่อนนั้นเรียกว่าสถาบันภาษาและวัฒนธรรมภาคใต้ซึ่งก็ได้จัดเก็บสิ่งเหล่านี้ไว้มากมาย จึงได้มีโอกาสสัมผัสวรรณกรรมลายลักษณ์ค่อนข้างมาก ทั้งนี้เพราะท่านอาจารย์ใช้พวกเราให้ลงพื้นที่ไปเก็บรวบรวมเอกสารโบราณประเภทสมุดข่อย หรือหนังสือชุดในภาคใต้ตามสถานที่ต่าง ๆ โดยการออกไปตามบ้านของชาวบ้าน

ตามสถานที่ต่าง ๆ แม้กระทั่งในวัด ซึ่งก็รวบรวมได้มาเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้เพราะชาวบ้านช่วยกันบริจาคกันมา เมื่อได้มาแล้ว อาจารย์ก็มอบหมายให้แต่ละคนไปปริวรรตมาแล้วมาทำเป็นรายงานมาส่งอาจารย์ ตอนนั้นที่ผมไปเรียนมีอาจารย์ท่านหนึ่งแจกเรื่องสุทธจริมชาดกซึ่งเป็นวรรณกรรมของจังหวัดพัทลุง โดยผู้แต่งคือพระอุดมปิฎก ตอนหลังผมได้ทำเป็นวิทยานิพนธ์ในระดับปริญญาโท ที่คณะอักษรศาสตร์จุฬาฯ ในช่วงนั้น การอนุรักษ์ที่สำคัญก็คือการที่อาจารย์ให้พวกเราไปเก็บต้นฉบับมาเมื่อเก็บมาได้แล้ว เมื่อได้มามากท่านอาจารย์ก็ให้พวกเราทำงาน คือไปปริวรรตกันมาแล้วส่งเป็นรายงาน หลังจากนั้นเมื่อผมจบแล้ว ก็กลับไปเป็นอาจารย์ที่มศว.สงขลา ผมก็มีโอกาสสอนวิชานี้ การที่ผมทำวิทยานิพนธ์เรื่องสุทธจริมชาดก ก็ถือว่าเป็นการอนุรักษ์อย่างหนึ่ง และเป็นการอนุรักษ์ที่สำคัญ เพราะว่าผมเป็นคนแรกของคณะอักษรศาสตร์จุฬาฯ ผมเสนอเรื่องสุทธจริมชาดกในเชิงวิเคราะห์ ซึ่งปรากฏว่าคณะกรรมการพิจารณาโครงร่างทำทำจะไม่อนุมัติ และก็มีอาจารย์ท่านหนึ่งถามว่ามีเหตุผลอะไรจึงทำเรื่องสุทธจริมชาดกซึ่งเป็นวรรณกรรมชิ้นเล็ก ๆ ของภาคใต้ ทำไมไม่ทำเรื่องใหญ่ ๆ โดยรวมของไทย ซึ่งก็คือวรรณกรรมของไทยภาคกลาง ซึ่งผมก็ให้คำตอบว่าตอนผมเรียนปริญญาโท ปริญญาตรี ผมเรียนวรรณกรรมไทยมามากมาย ในหลายๆ ยุค ขอโอกาสให้ผมได้แสดงความกตัญญูบรรพบุรุษของกระผมบ้าง คือกว๊านไต้หวันมีมากมาย และเป็นกวีที่เก่ง และพื้นฐานที่สำคัญของคนใต้คือวรรณกรรมด้านนี้ ถือว่าดีเยี่ยมอยู่แล้ว เพราะว่าคนไทยภาคใต้มีการติดต่อกับคนอินเดีย ศรีลังกา จีน ขวา มาลายู และอื่น ๆ อีกมากมาย และในที่สุดชุมแห่งความเจริญรุ่งเรือง หรือแอ่งแห่งความเจริญรุ่งเรืองจึงมาอยู่ที่ภาคใต้ เพราะฉะนั้นจึงเห็นได้ว่าเรื่องรามเกียรติ์ รามายณะ ภารตะ หรือวรรณกรรมชาดกทั้งหลาย เช่น มโนราห์ เรื่องสุธนชาดก หรือแม้แต่สุทธจริมชาดก ซึ่งได้สืบค้นแล้วว่ามิปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกด้วย และมีปรากฏอยู่ในปัญญาสาชดกด้วย แสดงว่าคนใต้มีความรู้เรื่องนี้เป็นอย่างดี ฉะนั้นขอโอกาสให้กระผมได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ ซึ่งในที่สุดเมื่อผมให้เหตุผลอย่างนี้ อาจารย์ศักศรี แยมันดดา ก็กล่าวว่าควรจะให้โอกาสนิสิตได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ เพราะเขาต้องการศึกษาวรรณกรรมของบรรพชนของเขา ผมจึงมีโอกาสดำเนินทำวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ จึงเท่ากับผมได้อนุรักษ์วรรณกรรมครั้งสำคัญมาก เพราะหลังจากนั้นผมก็ได้ศึกษาต้นฉบับ ไปพบอาจารย์สุธิวังค์ พงศ์ไพบูลย์ อาจารย์อุดม หนูทอง อาจารย์ล้อม เพ็งแก้ว อาจารย์ชวน เพชรแก้ว ผมก็หาต้นฉบับของสุทธจริมชาดกโดยไปได้ที่สถาบันภาษาเยอะ แต่ไม่จบ ผมจึงไปถามอาจารย์ล้อม ซึ่งท่านก็ให้คำยืนยันว่ามันต้องมีอยู่แน่นอน และในที่สุดผมก็ไปหาอาจารย์ชวน เพชรแก้ว ซึ่งตอนนั้นท่านเป็นอาจารย์อยู่ที่สุราษฎร์ ซึ่งปรากฏว่านำต้นฉบับเรื่องสุทธจริมมาให้อ่านซึ่งเป็นสมุดข่อย และผมก็นึกได้ว่าต้นฉบับนี้ท่านอาจารย์ชวนเคยให้ผมไว้แล้ว และผมก็ไปรื้อถังเก่าที่ผมเก็บเอกสารต่าง ๆ ไว้ และได้เจอสุทธจริมชาดกต้นฉบับซึ่งอาจารย์สุธิวังค์ พงศ์ไพบูลย์ได้ปริวรรตไว้ในขณะนั้น และไปเจอที่พัทลุงซึ่งคุณครูท่านหนึ่งได้พิมพ์ไว้เป็นที่ระลึกแจกในงานศพ ผมจึงได้ตรวจสอบและได้พบว่าไม่ต่างกันมากมายนัก และในที่สุดผมก็สรุป และหาที่มาของผู้แต่ง ซึ่งปรากฏว่าผู้แต่งนั้นคือพระอุดมปิฎกซึ่งในตอนหลัง

ท่านมาจำพรรษาที่วัดสุนทรवास จังหวัดพัทลุง ท่านเป็นพระภิกษุที่เก่งมาก เป็นเปรียญธรรมเก้าประโยค เป็นพระภิกษุที่เป็นต้นแบบของการถวายอดิเรกแก่พระเจ้าแผ่นดิน นี่คือวิธีการที่ทำให้ผมได้อนุรักษ์วรรณกรรมภาคใต้ครั้งสำคัญ เพราะหลังจากเรื่องสุทธิธรรมชาดกที่ผมทำแล้ว และได้แพร่หลายไปทั่ว เพราะได้ส่งไปยังสถาบันการศึกษาต่าง ๆ และปรากฏว่ามีนิสิตและนักศึกษาในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ทำวิจัยเกี่ยวกับวรรณกรรมภาคใต้มากขึ้น กล่าวได้ว่า ผมเป็นคนแรกของคณะอักษรศาสตร์จุฬาฯ ในขณะนั้น ตอนหลังก็มีรุ่นน้อง ๆ ทำตามกัน และอาจารย์ก็ไม่ขัดข้อง ทั้งนี้เพราะพวกเขาได้เห็นคุณค่า ตอนนั้น ผมทำมีความหนาหกร้อยหน้า มีเนื้อหาสมบูรณ์มาก ซึ่งอาจารย์สั่งให้ปรับลดเหลือแค่สี่ร้อยหน้า กว่าที่จะจบผมได้ศึกษาจากสมุดข่อยกว่ายี่สิบฉบับ

ฉะนั้น แนวทางการอนุรักษ์ ก็คือการศึกษา ในสถานศึกษาโดยการดำเนินการของครูบาอาจารย์ โดยสนับสนุนให้นิสิตนักศึกษาได้มีโอกาสได้ศึกษา หลังจากที่ผมได้จบออกมา และก็มีเพื่อนรุ่นเดียวกัน เช่น รศ.วิมล คำศรี รศ.อุดมคม หนูทอง อ.ชวน เพชรแก้ว ในที่สุดสมุดข่อย หรือหนังสือбуд ในสถาบันทักษิณก็ได้รับการปริวรรตออกมาเป็นจำนวนมาก ที่ราชภัฏสุราษฎร์ธานี ราชภัฏภูเก็ต และพวกเราช่วยกันจัดเก็บต้นฉบับ ที่ได้รับเพิ่มเติม ในตอนนั้นก็มีการเชิญเข้ามาเก็บวรรณกรรมสมุดข่อยในภาคใต้ไปเป็นจำนวนมาก พวกผมก็เลยต้องเร่งรีบ หลังจากนั้น ปรากฏว่าการดำเนินการอนุรักษ์ค่อนข้างเป็นไปอย่างเข้มข้น เรามีการจัดการสัมมนาเรื่องวรรณกรรมภาคใต้ และวรรณกรรมลายลักษณ์ภาคใต้หลายครั้งด้วยกัน ทั้งที่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒสงขลา ส่งผลให้เรื่องวรรณกรรมลายลักษณ์ภาคใต้มีความตื่นตัวสูงมาก มีการหวงต้นฉบับ เพราะญี่ปุ่นเก็บไปประเทศเขา โดยเขาบอกว่าเขาผ่านมาทางมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่ง เขาจะมาช่วยอนุรักษ์โดยการเอาผ้ามาห่อไว้ เพื่อให้สมุดข่อยได้รับความเสียหาย แต่ปรากฏว่าชาวญี่ปุ่นได้แอบนำกลับไปประเทศญี่ปุ่นจำนวนหนึ่ง นี่คือความจริงในสมัยนั้น กันผมเพิ่งทราบในตอนหลัง เพราะมีนิสิตปริญญาโทชาวญี่ปุ่น ที่เคยเรียนกับผม ขณะที่เขากลับไปยังประเทศญี่ปุ่น ปรากฏว่าเขาได้แอบนำหนังสือбудและสมุดข่อยกลับไปยังญี่ปุ่นด้วยไปเป็นที่ระลึก เพราะน่าสนใจและชอบ ซึ่งกล่าวได้ว่าเราสูญเสียทรัพยากรหนังสือбудไปแล้วจำนวนหนึ่ง

เพราะฉะนั้นเมื่อว่าในเชิงอนุรักษ์ก็คือ การสนับสนุนให้มีการศึกษาในสถานศึกษา และอีกอย่างหนึ่ง ในโรงเรียนปทุมมัยมก็ควรนำวรรณกรรมภาคใต้ไปสอนแก่เด็กนักเรียน และครูที่จบออกไปไม่มีความรู้เรื่องนี้ก็ไม่ควรเฉยเมย มีฉะนั้น มรดกอันมีค่าเหล่านี้จะสูญหายไป และผมเองในฐานะอาศรมวัฒนธรรมม.วลัยลักษณ์ ผมก็ทำไปในตัว คือตอนนั้นผมนำเรื่องมโนราห์นิบาต มาจัดพิมพ์ใหม่เพื่อเผยแพร่ อันเป็นการอนุรักษ์ และผมเองก็ยังพูดถึงวรรณกรรมลายลักษณ์ภาคใต้อยู่เสมอ นอกจากนั้นก็จัดให้มีการประกวดการแต่งกลอนสวดสำนวนภาคใต้ และนำมาสวดเป็นสำนวนภาคใต้ เพราะฉะนั้นผมเชื่อว่าการอนุรักษ์ที่ดำเนินมาถูกทางแล้ว และคิดว่าวรรณกรรมลายลักษณ์ภาคใต้ไม่น่าจะหายไปจากแผ่นดินไทยภาคใต้แน่นอน และจะดีวันดีคืน ทั้งนี้เพราะราชบัณฑิตยสถานได้ขอให้

ผมส่งต้นฉบับวรรณกรรมลายลักษณ์ และมีการพิมพ์ออกมาในนามราชบัณฑิตยสภาออกมาหลายเรื่องด้วยกัน เช่น เรื่องปู่สอนหลาน เป็นต้น

๒. มีวิธีการใดบ้างที่จะช่วยให้คนในยุคปัจจุบันได้เห็นคุณค่าของวรรณกรรมลายลักษณ์ภาคใต้

วิธีการก็คือ ผู้ที่มีความรู้ในเรื่องนี้ ก็คงจะต้องใช้สื่อในการเผยแพร่ เราอย่าทำเฉพาะเพียงหนังสืออย่างเดียว การเผยแพร่ก็ต้องอาศัยช่องทางทางวิทยุ โทรทัศน์ และสื่อสมัยใหม่ต่าง ๆ เฟสบุ๊ค เป็นต้น อย่างที่ผมได้นำคำภาษาใต้เผยแพร่ในเฟสบุ๊คไลน์ บางครั้งก็นำวรรณกรรมภาคใต้สั้น ๆ โดยค่อย ๆ แทรกเข้าไปและในที่สุด ผู้คนก็จะให้ความสนใจ เพราะฉะนั้นคนในปัจจุบันนี้เริ่มจะให้ความสนใจภาษาใต้มากขึ้น การสนทนาด้วยภาษาใต้จะทำให้เขาสนใจวรรณกรรมภาคใต้ไปด้วยในตัว เพราะว่าผมจัดรายการวิทยุโทรทัศน์เป็นภาษาใต้มาหลายปี ซึ่งเมื่อก่อนออกอากาศในภาคใต้ช่อง ๑๑ นคร หาดใหญ่ สุราษฎร์ธานี โดยผมจะพูดภาษาใต้วันละสามนาทีก่อน และผมจะพูดพาดพิงไปถึงวรรณกรรมภาคใต้ ทั้งลายลักษณ์และมุขปาฐะอยู่บ่อยเช่นกัน และในขณะนี้ก็ยังไม่หยุด และออกอากาศไปทั่วโลก และผมเชื่อว่าภาษาใต้ก็จะดีวันดีคืน เพราะเดี๋ยวนี้สังเกตได้ว่านักร้องทางภาคอีสานก็นิยมร้องเพลงสำเนียงใต้กันมากขึ้น ผมก็เคยบอกให้เอกชนร้องเพลงสำเนียงใต้ และนำสัฟลี หวนร้องเป็นเพลง และในที่สุดสิ่งต่าง ๆ ก็เกิดขึ้น เพราะเอกชัยเป็นนักร้องที่มีชื่อเสียงในขณะนั้น ฉะนั้นตอนนี้ภาษาใต้ผมว่าไม่น่าเป็นห่วง เพราะท่านรัฐบุรุษ (พล.อ. เปรม) ก็ฝากภาษาใต้ คนใต้เราพูดภาษาใต้ไม่เป็นแล้วเพราะนำคำภาคกลางมาปนมากเกินไป นี่ก็เป็นความห่วงใยของพลเอกเปรม ซึ่งท่านได้พูดไว้ตั้งแต่ปี ๒๕๔๒ แล้ว หลังจากนั้นไม่นานก็ได้ชักชวนผมไปออกรายการภาษาใต้วันละคำ ที่ช่องสิบเอ็ดหาดใหญ่ และผมเชื่อว่าภาษาใต้ของเราที่เป็นลายลักษณ์ก็ต้องดำรงอยู่ตลอดไป

๓. มีวิธีการใดบ้างที่จะช่วยให้คนในยุคปัจจุบันสนใจศึกษาวรรณกรรมลายลักษณ์ภาคใต้ประเภทหนังสือบุค

วิธีการที่จะให้คนในปัจจุบันหันมาสนใจวรรณกรรมลายลักษณ์ประเภทหนังสือบุคก็คือ ประการที่หนึ่ง ผู้ที่มีความรู้ต้องออกสื่อบ่อย ๆ เช่นอย่างที่ผมพยายามให้มีการประกวดกลอนสวดที่พระตำหนัก บริเวณรอบพระบรมพระธาตุนครศรีธรรมราช เพราะเป็นประเพณีมาแต่โบราณ ก่อนที่พระจะขึ้นธรรมาสัน เทศน์ ขรรวาสก็จะสวดด้านก่อน โดยการนำวรรณกรรมภาคใต้ไม่ว่าจะเป็นเรื่องสุทธิกรรมชาดก พระมหาชนก หรือเรื่องอื่น ๆ คิดว่าน่าจะเป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยให้คนสนใจ นอกจากนั้นสิ่งที่มองข้ามไม่ได้ คือนักเรียนนักศึกษา เป็นบุคคลสำคัญที่เราจะต้องถ่ายทอดให้พวกเขา โดยผู้ถ่ายทอดคือครูภาษาไทย หรือมิใช่ครูภาษาไทย แต่ก็ต้องหาวิธีการจะสื่ออย่างไรให้พวกเขาได้มองเห็นความสำคัญ ให้สนุก อย่างให้รู้สึกเบื่อ ถ้าเราสามารถสร้างครูที่เก่งในการถ่ายทอดขึ้นมาได้ ก็ไม่น่าเป็นห่วงว่าหนังสือบุคจะไม่อยู่คู่กับคนไทยภาคใต้ และก็น่าจะขยายไปสู่คนไทยในภาคอื่นด้วย และอาจไปสู่สากลด้วยซ้ำไป เพราะต่อไปอาจจะมีการแปลออกสู่ภาษาอังกฤษ

๒ เกี่ยวกับวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู

๑. ความแพร่หลายของวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูในภาคใต้เป็นอย่างไร

ถ้ากล่าวถึงท้าวชมพู คนในรุ่นเก่าอย่างคุณทวดผมเคยสวดให้ผมฟัง ก็แสดงให้เห็นเป็นที่แพร่หลายมาก่อนแล้ว ไม่ว่าจะเป็นลีลาของบทร้อยกรอง ซึ่งแต่งเป็นคำกาพย์ประเภทต่าง ๆ ซึ่งมีความงดงาม มีความไพเราะ และยิ่งถ้ามีคนสวดที่มีน้ำเสียงไพเราะด้วยก็จะยิ่งได้รับความนิยมไปด้วย ที่นี้นักอ่านที่อ่านเพื่อเนื้อหา หรืออ่านเพื่อความรู้ อ่านเพื่อคติธรรมก็มีอยู่แล้ว ผมเชื่อว่าท้าวชมพูมีความแพร่หลายสูง ทั้งนี้เพราะตามศูนย์วัฒนธรรมจะเจอวรรณกรรมเรื่องนี้อยู่บ่อย ไม่ว่าจะเป็นของสถาบันทักษิณ ที่ราชภัฏภูเก็ต ที่สุราษฎร์ ผมก็เคยเจอ อย่างที่ต้นฉบับที่ท่านใช้ศึกษานี้เป็นของฉบับจังหวัดสุราษฎร์ ด้วยแล้ว ก็ยังแสดงให้เห็นถึงความแพร่หลาย หรือความนิยมที่มีต่อวรรณกรรมเรื่องนี้อยู่แล้ว ทั้งนี้เพราะขนาดชาวบ้านยังมีวรรณกรรมเรื่องนี้เก็บไว้ที่บ้าน เพราะฉะนั้นวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพูก็ต้องเป็นที่แพร่หลายอย่างแน่นอน และอาจจะเป็นการคัดลอกต่อ ๆ กันมา เพราะในสมัยก่อนไม่มีเครื่องถ่ายเอกสารอย่างเช่นในสมัยนี้ ทั้งนี้ในการคัดกันมานั้นก็ต้องมีการตรวจสอบต้นฉบับกันมาเป็นอย่างดี เราจะเห็นได้ว่าที่คัดลอกกันมาอย่างนี้ ผู้คัดลอกต้องมีความตั้งใจ มีสมาธิสูงมาก เพราะมีเครื่องหมายพองมัน มีลวดลายดอกไม้สารพัด ซึ่งฉบับนี้เป็นวรรณกรรมประเภทบุคชาว ตัวอักษรยังมีลักษณะคล้ายตัวขอม พ.ศ.ที่เขียนจบตรงกับพ.ศ. ๒๓๕๓ ซึ่งตรงกับรัชกาลที่ ๒ รัตนโกสินทร์ตอนต้น ซึ่งถือว่าเก่ามาก หลังจากอยุธยาไม่นาน ผมจึงเชื่อว่าเรื่องท้าวชมพูคงแพร่หลายมาแล้ว เพราะท้าวชมพูเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับพระพุทธเจ้า คือท้าวชมพูไปทำแข่งฤทธิ์กับพระพุทธเจ้า และเมื่อพ่ายแพ้ก็ยอมบวชในพระพุทธศาสนา เป็นภิกษุ เป็นพระสาวก ซึ่งก็ถือว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า

๒. มีความสัมพันธ์กับคติการสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องอย่างไร

คงมีความเกี่ยวข้องกับการสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องด้วย เพราะท้าวชมพูท่านเป็นพระราช สืบเนื่องมาจากการที่พระราชหลายพระองค์ ที่มีความศรัทธาบูชาพระพุทธเจ้าและก็ไปบวชเจ้าชายหรือเชื้อพระวงศ์มากมาย เพราะฉะนั้นการที่ท้าวชมพูเข้าไปบวชในพระพุทธศาสนา ท่านก็คงต้องการมีสิ่งๆ ที่เรียกว่าเป็นสัญลักษณ์หรือเป็นที่ระลึกบ้าง ว่าขนาดพระราชมหากษัตริย์ยังให้ความสำคัญเคารพบูชาพระพุทธเจ้า เพราะฉะนั้นการสร้างพระพุทธรูป ก็น่าจะมีพระพุทธรูปที่แสดงสัญลักษณ์ของความเป็นกษัตริย์อยู่บ้าง ก็เลยมีการสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องขึ้นมาและอีกอย่างหนึ่งพระพุทธเจ้าเองพระองค์ก็เป็นโอรส และกำลังจะเป็นกษัตริย์ด้วยแต่ไม่ยอมเป็น เพราะเสด็จออกบวช เพราะฉะนั้นการมีพระพุทธรูปทรงเครื่อง คงสืบเนื่องมาจากการต้องการแสดงสัญลักษณ์ที่สูงส่ง ว่าขนาดคนที่มีอำนาจมากและสูงสุดในแผ่นดิน ก็ยังคงเสด็จออกบวชก็เลยเกิดมีพระทรงเครื่องขึ้น และเรื่องท้าวชมพูก็น่าจะมีส่วนด้วย เพราะท่านเป็นพระราชมาก่อน เพราะฉะนั้นที่วัดพระบรมธาตุของเราจะมีพระพุทธรูปทรงเครื่องอยู่ด้วย คือพระเจ้าธรรมมาศศรีโสกราช ซึ่งประดิษฐานอยู่ในวิหารเจ้าจอม

เพราะฉะนั้นจึงเชื่อได้ว่าเรื่องท้าวชมพูนี้อมีส่วนในเรื่องคติความเชื่อการสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องอย่างแน่นอน

๓. วิธีการใดบ้างที่จะช่วยฟื้นฟูประเพณีการสวดหนังสือในวัด ดังเช่นสมัยก่อน

การสวดก็คือการอ่านอย่างมีทำนองนั่นเอง ก็ใช้การสวดแบบคาถาอย่างนี้แหละ หรือสวดพระบาลี โดยใช้ลีลาจังหวะประกอบเข้าไปด้วย เพื่อให้เกิดความน่าสนใจ เย็นใจ มีสมาธิ เพราะฉะนั้นรลีลาการสวดจึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา แต่คนคนสวดจะต้องเป็นคนเก่งด้านการอ่าน ความทรงจำที่ดี ซึ่งบางคนสามารถสวดได้โดยไม่ต้องดูหนังสือก็มี บางคนก็สามารถสวดได้เป็นเล่มเป็นเรื่อง โดยไม่ต้องดูหนังสือ การสวดจึงมีส่วนสำคัญมากในการที่จะส่งเสริมพระพุทธศาสนา กลุ่มเกลาจิตใจผู้คนให้อ่อนโยน มีความรู้สึกเป็นสุขภายใน ทั้งสุขใจ สุขกาย พอได้ฟังสวดที่ทำให้รู้สึกมีความสุขแล้ว ก็ได้พระก็แสดงพระธรรมเทศนาต่อไป ได้เห็นพระห่มผ้ากาสาว่าพัศตรก็จะยิ่งมีความสุขมากขึ้น นี่เป็นความงดงาม หรืออาจเรียกได้ว่าเป็นกุศลโลบายของบรรพชนเราได้จัดให้มีสิ่งเหล่านี้ สิ่งที่ยินยมนำมาสวดกันมากคือบริเวณพระรอบวิหารคตวัดพระบรมธาตุ ซึ่งเรียกว่าวิหารพระด้าน เจ้าใจว่าที่วัดพระบรมธาตุไชยาก็น่าจะมีการสวด ก็ต้องไปศึกษาดู วัดใหญ่ ๆ ก็น่าจะมีการสวด ที่วัดเขียนบางแก้ว พัทลุงก็น่าจะมีการสวดอยู่เช่นกัน นี่คือการสวดที่ผ่านมามีเกี่ยวกับเรื่องการสวดหนังสือภายในวัด หรือที่เรียกว่าการสวดด้าน

๔. วรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูนี้อธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวใต้ในด้านใดบ้าง

เมื่อพี่น้องชาวใต้ในสมัยก่อนเขาได้ฟังเรื่องท้าวชมพูนี้อ ก็คงจะได้เห็นว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเราที่มีความประเสริฐยิ่ง เพราะขนาดพระราชาผู้ยิ่งใหญ่ยังยอมต่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าต้องประเสริฐเลิศอย่างแน่นอน เหมือนพระองค์พอประสูติเท่านั้นก็เปล่งพระวาจาว่าเราเป็นหนึ่งในโลก และก็เป็นหนึ่งจริง แต่ว่าการที่พระราชายอมสยบนั้นก็แสดงให้เห็นว่าเรื่องท้าวชมพูนี้อมีส่วนในการที่จะไปกระตุ้น หรือเป็นเงื่อนไขให้ชาวพุทธหันมาประพฤติปฏิบัติชอบตามหลักธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างน้อยก็เรื่องของศีลห้า เพราะฉะนั้นเรื่องท้าวชมพูนี้อ จึงเป็นตัวอย่างของวรรณคดี หรือวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ที่จะส่งเสริมให้คนไทยภาคใต้เรามีจิตใจน้อมไปในทางที่จะปฏิบัติในธรรมะของพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามากขึ้น

๓. ด้านหลักธรรม : อกุศลธรรม (โลภะ,โทสะ,โมหะ), หลักไตรลักษณ์ (อนิจจัง,ทุกขัง,อนัตตา)

๑. จะประยุกต์หลักอกุศลธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพูนี้อเข้ากับสังคมไทยปัจจุบันได้อย่างไรบ้าง

อกุศลธรรมทั้งหลาย คือพวกโลภ โกรธ หลง ทั้งหลายก็เป็นสิ่งที่ไม่ดีแน่นอน เพราะฉะนั้นเรื่องที่จะทำให้ลดหรือละสิ่งเหล่านี้ได้ ก็คงต้องอาศัยธรรมะของพระพุทธเจ้าเข้าไปจัดการเรื่องของอกุศลธรรมคือการทำสิ่งที่ไม่เป็นความดี เพราะอกุศลคือสิ่งที่ไม่เป็นความดี แล้วหันมาทำความดี อันเป็นกุศลธรรม ก็ต้องอาศัยวรรณกรรมเหล่านี้เป็นส่วนประกอบ เรื่องท้าวชมพูนี้อมีส่วนในการที่จะ

ช่วยในประเด็นเหล่านี้ได้ หรือเรื่องอื่น ๆ เช่นสุทธจริมชาดก หรืออะไรก็แล้วแต่ เรื่องพระรถเมรินี้ก็ใช่ ซึ่งจัดเป็นวรรณกรรมลายลักษณ์ภาคได้ด้วย นอกจากนั้นบรรดาข้อธรรมะต่าง ๆ ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่เป็นลายลักษณ์ เราก็สามารถที่จะมาสืบสานเพื่อที่จะให้ผู้คนเลิกละอกุศลธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของพระไตรปิฎกซึ่งมีชาดกอยู่มากมายที่จัดเป็นนิบาตชาดก และก็ยังมีชาดกที่จัดอยู่นอกนิบาตซึ่งเรียกว่าพาหิยชาดกอยู่มากมาย เพราะฉะนั้นเรื่องเหล่านี้ผมคิดว่าครูบาอาจารย์ และโดยเฉพาะพระคุณเจ้าซึ่งมีความรู้ด้านนี้เป็นฐานอยู่แล้ว ก็สามารถนำมาสื่อสารสู่ประชาชนได้ ไม่เฉพาะแต่ชาวพุทธเท่านั้น แต่รวมถึงศาสนิกอื่นด้วยที่เขาเปิดใจกว้างรับฟัง โดยชี้ให้เห็นว่าตัวอย่างเหล่านี้ เป็นตัวอย่างที่ปฏิบัติไม่ดี และได้รับผลกระทบอย่างไร หรือเรื่องไตรภูมิพระร่วง ซึ่งประกอบด้วย กามภูมิ รูปภูมิ อรูปภูมิ ต้องชี้ให้เห็นว่าที่อยู่ในกามภูมินั้นต้องรับทุกข้ออย่างไร เป็นเปตชน เป็นเปรต ที่พี่น้องชาวพุทธเราจะต้องเตรียมอาหารหวานคาวไว้ให้ในเดือนสิบ เพราะท่านเหล่านั้นทำอกุศลธรรม หรือสิ่งที่ไม่ดีไว้มากบ้างน้อยบ้าง เพราะฉะนั้นวรรณกรรมที่จะมาช่วยสื่อสารและกล่อมเกลาจิตใจให้เกิดความดีก็มีอยู่มากมาย เชื่อได้ว่าเมื่อมีสิ่งเหล่านี้อยู่ในใจแล้ว ผู้คนก็จะกลัวในการที่จะกระทำอกุศลธรรม และหันมาทำในสิ่งที่เป็นกุศลธรรมหรือสิ่งที่ถูกต้องต่อไป

๒. จะประยุกต์หลักไตรลักษณ์ที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพูเข้ากับสังคมไทยปัจจุบันได้อย่างไรบ้าง

ไตรลักษณ์คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา คือเรื่องของทุกข์ ความไม่แน่นอน ความสิ้นไปเสื่อมไป ต้องนำเอาเนื้อมาเสนอหรือหัวธรรมเหล่านี้มาแสดงว่าเมื่อเกิดปัญหาอะไรบางอย่างขึ้นมา ก็อย่าไปอย่างโน้นอย่างนี้มากเกินไป แต่ควรทำใจให้ได้ เป็นสมาธิ เพราะทุกสิ่งทุกอย่างมันมีความเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และก็เสื่อมไป และมันไม่มีความแน่นอน วันนี้เป็นอย่างนี้ พรุ่งนี้ก็เป็นอีกแบบหนึ่ง และในที่สุดทุกชีวิตที่เกิดขึ้นมา ก็เหมือนดังที่พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสสอนว่าเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป ทุกข์ก็คือการเกิดขึ้นมา ตั้งอยู่ ดำรงอยู่ และกีดับไป คือไม่แน่นอน อนิจจังของสังขารทั้งหลาย เพราะฉะนั้นจึงต้องนำเนื้อหาหรือข้อธรรมหรือวรรณกรรมต่าง ๆ ที่มีอยู่มากชี้ให้เห็นถึงพระไตรลักษณ์เหล่านี้ เพราะในที่สุดแล้วหากคนได้ฟังบ่อย ๆ เข้า เขาก็จะสามารถทำใจได้ว่าความจริงมันเป็นอย่างนี้ เพราะฉะนั้น เมื่อเกิดมาแล้วก็ดำรงอยู่สักพักแล้วก็ไป ไม่แน่นอน เปลี่ยนแปลง จึงไม่ควรจงเฝ้าจงกรรม อย่าทำร้ายกันและกัน อย่าไปใส่ร้ายป้ายสี อย่าอิจฉาริษยากันและกันไปเอาทรัพย์สินคนอื่น เพราะในความเป็นจริงแล้วเราก็ไม่สามารถทำอะไรไปได้สักอย่าง แม้กระทั่งชีวิตของเราเอง หรือกระทั่งการติดพันในเรื่องของหนุ่มสาว ก็ไม่ควรให้มันมากจนเกินไป เพราะในความเป็นจริงแล้วความสวยความงามมันสักวันหนึ่งมันก็เปลี่ยนแปลงไป ไม่แน่นอน ในที่สุดก็ต้องดับไปทุกผู้ทุกคน เพราะฉะนั้นเรื่องของไตรลักษณ์ จึงเป็นเรื่องที่สามารถยกตัวอย่างจากชาดก จากวรรณกรรมภาคใต้ประเภทลายลักษณ์นี้ได้ แต่ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับผู้ที่จะสื่อสารหรือแนะนำออกไป อย่างพระคุณเจ้าก็ถือว่ามีโอกาสเยอะมากกว่าผู้อื่น ยิ่งทีวีทาง

พระพุทธรูปที่มีปรากฏอยู่หลายช่อง หรือทางวิทู ท่านที่มีความรู้ความสามารถที่จะสื่อสารภาษาดี ก็จะสามารถดำเนินการเพื่อทำสิ่งเหล่านี้ได้สำเร็จ

ผู้ให้สัมภาษณ์ : ชวน เพชรแก้ว

อาชีพ : ข้าราชการบำนาญ

ตำแหน่งทางวิชาการ : ศาสตราจารย์

ผู้สัมภาษณ์ : พระมหาชนบ สหายปญโญ

สถานที่สัมภาษณ์ : สำนักงานกองบรรณาธิการวารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี

วันที่ให้สัมภาษณ์ : ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

ประเด็นสัมภาษณ์

๑. เกี่ยวกับวรรณกรรมลายลักษณ์

เกี่ยวกับผู้แต่ง...

พระมหาสิริมนิสพรหม เกี่ยวกับผู้แต่งวรรณกรรมเรื่องนี้ ศาสตราจารย์ชวน เพชรแก้ว ได้ให้ความเห็นว่า ประเด็นแรก วรรณกรรมเหล่านี้ (หมายถึงวรรณกรรมประเภทหนังสือбуд) ชื่อที่ปรากฏด้านท้ายอาจจะไม่ใช่ผู้เขียน ก็ได้ แต่อาจจะเป็นผู้คัดลอก เพราะว่าหนังสือбудส่วนใหญ่จะบอกว่าผู้สร้างหนังสือбуд คำว่าผู้สร้างหมายถึงคนที่ออกเงินจ้างให้เขียนก็ได้ ทั้งนี้เพราะคนเขียนมีไม่มาก ประเด็นที่สองอาจจะแต่งเอง หรืออาจจะแปลจากฉบับอื่นอีกที เพราะฉะนั้นคำว่าผู้สร้างนั้นจึงไม่ตายตัว

เกี่ยวกับตัวอักษร

ตัวอักษรไทยย่อ เป็นตัวอักษรที่สวยงาม เป็นอักษรที่นิยมเขียนกันในสมัยพระนารายณ์ หรือเป็นอักษรที่เลียนแบบการเขียนในสมัยพระนารายณ์ ถ้าไปตรวจค้นดูจดหมายเหตุราชทูตไทย ก็จะได้ปรากฏตัวเขียนในลักษณะเช่นนี้ แต่ว่าค่อนข้างจะอ่านยากกว่า เพราะว่าคนไทยนิยมเลียนแบบตัวอักษรขอม เดิมทีนั้นในช่วงระยะหนึ่งของภาคใต้นิยมใช้อักษรขอมในการบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ส่วนอักษรไทยที่เพิ่งใช้ในภาคใต้ ตามที่ปรากฏหลักฐานเก่าแก่ที่สุดเท่าที่ปรากฏก็ในสมัยของพระเอกาทศรถที่แผ่นปรากฏในแผ่นจารึกทองคำที่หุ้มยอดพระธาตุในจังหวัดนครศรีธรรมราช นอกนั้นก็ไม่มีปรากฏหลักฐานที่เก่าแก่กว่านี้ ส่วนหลักเก่าที่เพิ่งค้นพบก็ปรากฏที่วัดในพุมเรียงที่วัด เช่น ที่วัดสมุหนิมิต วัดโพธิ์

ประเด็นแรก

ไม่มีประวัติที่แน่นอนของวรรณกรรมเหล่านี้ (หมายถึงท้าวชมพู) ท้าวชมพูนี้ผู้วิจัยเคยอ่านสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้หรือเปล่า (รู้สึกว่าจะไม่มีปรากฏ) ถ้าจะถามประวัติและพัฒนาการของวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู เท่าที่ผมเคยพบต้นฉบับ ซึ่งราชภัฏสุราษฎร์ได้รับมาจากชาวบ้าน แต่สภาพไม่สมบูรณ์เหมือนกับฉบับนี้ เพราะมีสภาพขาดหาย และก็ไม่ได้เขียนด้วยตัวอักษร

แบบนี้ แต่เขียนด้วยอักษรไทย ซึ่งเขียนในช่วงหลังประมาณรัชที่สามหรือที่สี่ ผมพบอักษรตัวไทย แต่ตัดขาดแต่ว่าเขียนเป็นอักษรไทย ซึ่งระบุว่า เป็นเรื่องท้าวชมพู จำได้ว่ามีบรรทัด เขียนตัวอักษรใต้เส้นบรรทัด เพราะฉะนั้นในส่วนนี้ผมไม่สามารถตอบได้ ตอบได้แต่เพียงว่าเคยพบ และก็ขอตรวจสอบใหม่ ให้กระจ่างอีกที เคยพบต้นฉบับเป็นวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ที่ขาดและก็บันทึกด้วยตัวอักษรไทย ซึ่งดูแล้วก็น่าจะเป็นหลังฉบับนี้ นายนัด ทองจันทร์ ชาวเกาะสมุย เป็นผู้มอบให้ (เขียนด้วยภาษาไทย)

การวิเคราะห์วรรณกรรมมีสองแนว คือ แนวหนึ่งเป็นการวิเคราะห์โครงสร้างเป็นตัวตั้ง แล้ววิเคราะห์ โครงเรื่อง แนวคิด ตัวละคร ฉาก เนื้อเรื่อง แนวหนึ่งเป็นการวิเคราะห์ตามแนวนอน คือ เป็นการวิเคราะห์องค์ประกอบเสริม หมายความว่า มันมีส่วนที่ไม่ใช่โครงสร้าง ที่เป็นการวิเคราะห์องค์ประกอบเสริม เช่น ในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู เราไม่พบคำศัพท์ที่เป็นคำได้เลยแม้แต่เพียงคำศัพท์เดียว ก็จะอนุมานว่าเป็นฉบับของภาคใต้ เพราะค้นพบที่ภาคใต้นั้น ก็ไม่ถูกต้องนัก เพราะเขาอาจจะคัดลอกมาจากภาคอื่น เช่นอย่างที่เขาคัดลอกพระมาลัยมาจากภาคกลาง เป็นต้น เพราะฉะนั้นการที่จะไประบุแน่ชัดลงไปว่าเป็นวรรณกรรมของภาคใต้นั้น ไม่สามารถจะระบุอย่างนั้นได้ เพราะฉะนั้นทางที่ถูกต้องควรจะระบุว่าพบต้นฉบับที่ภาคใต้ (เพราะฉะนั้นการจะระบุชัดลงไปว่าเป็นฉบับของภาคใต้จึงเป็นสิ่งที่ผู้วิจัยพึงระวังให้มาก) ถึงแม้จะคำได้ปรากฏอยู่ในเนื้อหาของวรรณกรรม แต่คำได้มิใช่เป็นเครื่องตัดสินว่าวรรณกรรมชิ้นนั้น ๆ เป็นฉบับภาคใต้ที่แท้จริง เหตุผลก็เพราะว่าคนในภาคอื่น ๆ ที่เขามาแต่งเขาก็อาจจะใช้คำได้ด้วยเช่นกัน แต่ถ้าหากว่า ยกตัวอย่างเช่น วรรณกรรมเรื่องนี้มีการกล่าวถึงพิธีการจัดงานศพที่แตกต่างไปจากของภาคอื่น เช่นพิธีศพที่เมื่อนำศพไปถึงวัดแล้ว ระหว่างการแห่ศพก็มีกาหลอไปด้วย เมื่อไปถึงวัดแล้วก็มีกรชดผ้าข้ามโลงก่อนที่จะเผาศพ แล้วสร้างสามชาก ก็จะพออนุมานได้ว่าเป็นคนภาคใต้เขียน หรือในวรรณกรรมท้องถิ่นพวกนี้ ในเวลาบรรยายการชมไม้ ก็จะมีการชมทุเรียน ลำไย เป็นต้น ก็น่าจะเป็นไปได้เป็นของภาคใต้ นี่ก็จะเป็นการวิเคราะห์องค์ประกอบเสริม หรือสมมติว่า วรรณกรรมเหล่านี้ เขียนด้วยกาพย์สามชนิด คือ ยานี ฉบับ และสุรางคนาง ก็อนุมานได้ว่า เป็นฉบับของภาคใต้ที่แท้จริง หรือถ้าสมมติว่า ในวรรณกรรมนี้มีการกล่าวถึงเรื่องช้างแคะ ซึ่งไม่มีปรากฏในภาคอื่น ๆ หรือกล่าวถึงพันธุ์กล้วยชนิดต่าง ๆ อันเป็นของภาคใต้หรือพูดถึงเรื่องพันธุ์สัตว์ ก็น่าจะใช้เป็นฉบับของภาคใต้จริง เพราะฉะนั้นการที่จะวิเคราะห์การใช้ภาษาและจะระบุว่าเป็นฉบับของภาคใต้นั้น ยังไม่แน่นอน แต่ถ้าบอกว่าเป็นการสะท้อนสภาพสังคมวัฒนธรรมต่าง ๆ ก็ไม่แน่อีกเช่นกัน เพราะผู้เขียนภาคอื่นที่มาจากภาคใต้นาน ๆ ก็นำมาใส่ได้ แต่ถ้าบอกว่ามีการนำกาหลอแห่ศพไปนี้ รับรองได้ว่าเป็นฉบับของภาคใต้ อีกประการหนึ่ง ถ้าเป็นการวิเคราะห์เชิงองค์ประกอบเสริม ลักษณะการใช้คำสัมผัสในการแต่งคำประพันธ์ ถ้าเป็นคนภาคใต้จริง

ๆ แม่งก กด กบ นี่สามารถสัมผัสกันได้ เพราะเขาถือว่าอนุโลมกันได้ แต่ในภาคกลางการอนุโลมอย่างนี้ใช้ไม่ได้ หรือ ในภาคใต้เวลาจะบรรยายถึงความงามของผู้หญิง ก็จะบรรยายว่าหญิงงามจะต้องมีเกลื่อน ที่เรียกว่าเกลื่อนดอกไม้ ถ้าเป็นหญิงงามจะต้องขึ้นที่แก้ม ที่หน้าอก อย่างนี้ถือว่าเป็นความนิยมในภาคใต้ ภาคอื่นไม่นิยมอย่างนี้ และไม่บรรยายว่าหญิงงามจะต้องขึ้นเกลื่อน เพราะฉะนั้นจึงไม่ควรระบุว่าเป็นฉบับของภาคใต้ ถ้าไม่มีหลักฐานที่ชัดเจน เพราะคำว่าภาคใต้ ถ้าเป็นของกวีภาคใต้แต่นั้นมันต้องชัด แล้วคนภาคใต้มีธรรมเนียมนิยมในการเขียนหนังสือที่ชัดเจน คือจะไม่ระบุชื่อผู้แต่ง เหตุผลก็เพราะว่าวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้นั้นเขียนเพื่อให้เป็นวิทยาทาน จึงไม่นิยมระบุชื่อผู้แต่ง เพราะหากจะระบุว่าเป็นฉบับของภาคใต้ จะดูเป็นว่าเป็นวรรณกรรมที่เขียนขึ้นในภาคใต้ และเป็นของภาคใต้ ซึ่งในความเป็นจริงแล้วไม่ค่อยมีองค์ความรู้ แล้วพระที่มาเขียน บางทีก็อาจจะพระที่มาจากภาคอื่นก็ได้ เพราะเมื่อเขามาแล้วเกิดความรู้สึกศรัทธาในพระพุทธศาสนา ซึ่งโดยความเป็นจริงแล้ววรรณกรรมลายลักษณ์ภาคใต้อาจจะไม่นิยมระบุชื่อของผู้แต่งเอาไว้เลย บอกแต่ผู้สร้างว่าคนนั้นเขียน จะบอกบ้างก็เล็กน้อย แต่ก็ไม่แน่ใจว่า คำว่าคนเขียนคือคนแต่งหรือเปล่า เขาอาจจะเป็นผู้คัดลอก หรือได้รับจ้างให้เป็นผู้เขียน เพราะฉะนั้นถ้าจะระบุว่าเป็นฉบับภาคใต้ก็ต้องวินิจฉัยกันเยอะพอสมควร

ประเภทคำประพันธ์ที่ปรากฏในเนื้อหาวรรณกรรม

เนื่องจากในวรรณกรรมเรื่องนี้ ปรากฏมีคำประพันธ์หลายประเภท ศาสตราจารย์ชวน เพชรแก้ว ได้ให้คิดเห็นว่า ผู้เขียนน่าจะมีชีวิตอยู่ในช่วงรัชกาลที่ ๑ น่าจะเป็นพระภิกษุ และมีความรู้เรื่องกาพย์ และฉันทเป็นอย่างดี (พระมหาสิริมนัสพรหม, ผู้แต่งหรือผู้คัดลอก)

๑. มีวิธีการใดบ้าง ที่จะพอเป็นแนวทางในการอนุรักษ์วรรณกรรมลายลักษณ์ภาคใต้

สำรวจ เก็บรวบรวม ทำบัญชีรายชื่อ ถ่ายเอกสาร คัดลอก ปรีวรรต และศึกษาวิเคราะห์ จัดทำเป็นหนังสือเรียน หรือหนังสืออ่านนอกเวลา อย่างที่เขาเคยนำเรื่องในวรรณกรรมมาเขียนใหม่ และจัดพิมพ์เป็นเล่มไว้เป็นหนังสืออ่านสำหรับเด็กนักเรียน ในระดับชั้นประถมศึกษา มัธยมศึกษา คำว่าหนังสือเรียน หมายถึงว่าต้องนำไปย่อทำเป็นเรื่องใหม่ขึ้นมา เพื่อที่จะให้เด็กได้รับรู้จักในเบื้องต้น อันเป็นการปูพื้นฐานไว้ก่อน อีกประการหนึ่ง คือต้องมีการเปิดสอนวิชาวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ในการศึกษาระดับต่าง ๆ เช่นระดับมัธยมเป็นต้น ซึ่งต้องพิจารณาหาความเหมาะสม เช่นเป็นหลักสูตรท้องถิ่น เป็นต้น

๒. มีวิธีการใดบ้างที่จะช่วยให้คนในยุคปัจจุบันได้เห็นคุณค่าของวรรณกรรมลายลักษณ์ภาคใต้

สำรวจ เก็บรวบรวม ทำบัญชีรายชื่อ ถ่ายเอกสาร คัดลอก ปรีวรรต และศึกษาวิเคราะห์ จัดทำเป็นหนังสือเรียน หรือหนังสืออ่านนอกเวลา อย่างที่เขาเคยนำเรื่องในวรรณกรรมมาเขียนใหม่

และจัดพิมพ์เป็นเล่มไว้เป็นหนังสืออ่านสำหรับเด็กนักเรียน ในระดับชั้นประถมศึกษา มัธยมศึกษา คำว่าหนังสือเรียน หมายถึงว่าต้องนำไปย่อทำเป็นเรื่องใหม่ขึ้นมา เพื่อที่จะให้เด็กได้รับรู้จักในเบื้องต้นอันเป็นการปูพื้นฐานไว้ก่อน อีกประการหนึ่ง คือต้องมีการเปิดสอนวิชาวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใดในการศึกษาระดับต่าง ๆ เช่นระดับมัธยมเป็นต้น ซึ่งต้องพิจารณาหาความเหมาะสม เช่นเป็นหลักสูตรท้องถิ่น เป็นต้น

จัดอบรม สัมมนา ให้แก่ผู้สนใจ

๓. วิธีการใดบ้างที่จะช่วยให้คนในยุคปัจจุบันสนใจศึกษาวรรณกรรมลายลักษณ์ภาคใต้ประเภทหนังสือชุด

เนื่องจากว่ามันเป็นเรื่องเฉพาะ เพราะฉะนั้นคนในยุคปัจจุบันจึงไม่ค่อยให้ความสนใจนัก ถ้าคนสนใจเขาจะมองว่า ขายได้ราคาเท่าไร บางคนก็บอกว่าเก็บไว้ทำไม เดียวก็ตายหรือ บางทีเขาเจาะเอาตัวที่เป็นมงคลเอาไปผสมยา หรือคนที่เป้นโรคริดสีดวง ก็นำหนังสือชุดไปม้วนทำเป็นยาสูบก็มีสูบแก้โรคริดสีดวง

๒. เกี่ยวกับวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู

๑. ความแพร่หลายของวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพูในภาคใต้เป็นอย่างไร
เท่าที่พอมีประสบการณ์ คือผมได้พบต้นฉบับไม่กี่ฉบับที่สุราษฎร์ธานี (เกาะสมุย) และต้นฉบับนี้ขาดหายไม่สมบูรณ์ คาดว่าไม่น่าจะเป็นที่รู้จักแพร่หลายทั่วไป

๒. มีความสัมพันธ์กับคติการสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องอย่างไร

คติความเชื่อเรื่องการสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องกับวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพูในความคิดของผม ไม่น่าจะโยงใยกันได้ ทั้งนี้เพราะคติการสร้างพระพุทธรูปปางทรงเครื่องส่วนใหญ่ที่พบก็คือในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ พระพุทธรูปที่เห็นชัดคือพระพุทธรูปปางต่าง ๆ แม้กระทั่งพระแก้วมรกตซึ่งเดิมแท้นั้นก็อาจจะเป้นพระพุทธรูปหยกหินเขียวๆ ล้วน ไม่มีเครื่องทรงอย่างที่เห็นในปัจจุบัน เพราะฉะนั้นเครื่องทรงจึงน่าจะมีการสร้างขึ้นมากในยุคหลังมากกว่า

๓. วิธีการใดบ้างที่จะช่วยฟื้นฟูประเพณีการสวดหนังสือในวัด ดังเช่นสมัยก่อน

ประเพณีการสวดหนังสือ ผมเคยเจอที่จังหวัดนครศรีธรรมราช บริเวณรอบ ๆ พระวิหารซึ่งเรียกว่าพระด้าน จริ่ง ๆ แล้ว ในจังหวัดสุราษฎร์ธานีผมไม่ค่อยมั่นใจว่าเคยมีหรือไม่ แต่คิดว่าที่ไชยาก็น่าจะเคยมีประเพณีการสวดหนังสือ เหตุผลก็เพราะว่า การสวดหนังสือคล้าย ๆ กับเป็นการให้ความบันเทิงของชาว เพราะคนในสมัยก่อนไม่มีสื่อที่ให้ความบันเทิงอย่างเช่นในปัจจุบันนี้ อย่างดีก็มีหนังตะลุง มโนราห์ เพลงบอก เพราะฉะนั้น การสวดหนังสือ นอกจากจะเพื่อความบันเทิงแล้ว คนเฒ่าคนแก่หลังจากไปวัดในตอนเช้าแล้ว เมื่อพระฉันอาหารเช้าเสร็จแล้ว ก็ยังอยู่ที่วัด ก็ยังมีเวลาว่างในระหว่างเที่ยง ก็ใช้เวลาว่างนั้นสวดหนังสือกันฟัง ตอนเที่ยงเมื่อพระฉันเพลเสร็จ ก็ยังมีเวลาว่างสำหรับ

คนที่ยังค้างที่วัดต่อ ก็มีการสวดหนังสืออีก สำหรับคนที่สวดหนังสือนั้นไม่จำเป็นว่าจะต้องอ่านหนังสือออก แต่ใช้ความจำ คือฟัง ๆ จนจำได้ ผมไปที่จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่บริเวณพระตำหนักผวยังเคยเห็นเขาสวดหนังสือ แต่ไม่เคยเห็นเขาสวดที่ไหนที่สุราษฎร์ก็ไม่มี

เหตุผลที่ต้องมีการสวดหนังสือก็เพราะว่า ในสมัยก่อนนั้นหนังสือที่เขียนขึ้นแต่ละฉบับมันมีไม่มาก เพราะฉะนั้นวิธีการที่จะให้อ่านต่อ ก็คือการคัดลอกถ้าไม่คัดลอกก็คือสวด พอสวดบ่อยก็จำได้ เวลาจะศึกษาก็นำคนที่สวดได้มาสวดให้ฟัง อย่างเช่นนิราศขึ้น (นายขึ้น เกื้อสกุล) ซึ่งกล่าวถึง การที่ผู้แต่งฟันซุ่นแซนขาดแล้วถูกตัดสินจำคุก นิราศขึ้นแรกๆ ที่อาจารย์ที่นี่ทำไปเอามาจากความจำของคน เคยพิมพ์มาครั้งหนึ่งก็ประมาณหกสิบ ถึงเจ็ดสิบปีมาแล้วที่อำเภอปากพะนึ่งบางคนก็สวดได้หมดเลย อย่างสุบินชาดกคนบางคนก็จำได้ ถ้าสุราษฎร์ก็เรื่องพระวรวงศ์ ไกรสิทธิ์ ซึ่งไม่ใช่ของสุราษฎร์ สุบินน่าจะเป็นของนคร วรวงศ์ ไกรสิทธิ์นี้เป็นของสุราษฎร์ ส่วนนิพพานโสธ เป็นเรื่องใหญ่มาก นิพพานโสธเป็นตำนานเกี่ยวกับพระธาตุ เป็นเรื่องของทางจังหวัดนครศรีธรรมราช แต่ก็ไม่แน่ เพราะมีปรากฏทั่วไป

ประเพณีการสวดหนังสือน่าจะมีความเป็นไปได้ยากมากถ้าในสังคมปัจจุบัน ถ้าหากว่าใครสวด ถ้าเมื่อก่อนก็คือชาวบ้านสวด ก็คือชาวบ้านที่ไปวัด ซึ่งชาวบ้านเดี๋ยวนี้วัดก็ไม่ค่อยจะไป และถ้าจัดให้มีการสวดถามว่าจะไปสวดตรงไหน แต่การสวดหนังสือเท่าที่เห็นก็มีคนนิยมกันในยุคหนึ่งเท่านั้น มาช่วงหลังก็ไม่ค่อยได้รับความนิยม

๔. วรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องทำวชมพูนี้อธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวใต้ในด้านใดบ้าง

เนื่องจากวรรณกรรมเรื่องนี้เป็นเรื่องอันเกี่ยวกับความเชื่อ ซึ่งกล่าวในตอนแรกแล้วว่ามันมีน้อยมาก และเท่าพบมันก็มีต้นฉบับไม่มากนัก แต่ถ้าจะถามว่าสุบินชาดกมีอิทธิพลต่อชาวใต้ได้อย่างไรนี้ตอบได้เลย เพราะสุบินนี้พูดถึงเรื่องกรรมก็ชัดเจน พูดถึงเรื่องวัฒนธรรมประเพณีก็ชัด และเนื่องจากว่าเนื้อหาที่บ่งบอกว่ากล่าวถึงวัฒนธรรมหรือประเพณีที่เป็นของชาวใต้โดยตรงยังไม่ปรากฏชัดเจนในวรรณกรรมเรื่องนี้ เพราะฉะนั้นการจะเหมาเอาว่าวรรณกรรมเรื่องนี้เป็นฉบับของภาคใต้ ก็คงพูดได้ไม่เต็มปาก

วรรณกรรมเรื่องทำวชมพูนี้นี้คงเป็นวรรณกรรมที่ไม่ค่อยได้รับความสนใจจากชาวบ้านเท่าที่ควร ความแพร่หลายจึงมีน้อย ซึ่งเมื่อก่อนนี้ เรื่องสุบินชาดกเขาก็นำมาเล่นเป็นหนังตะลุง คนก็เข้าใจได้ เพราะฉะนั้นเรื่องนี้ ถ้าจะพูดว่าจะให้คงอยู่ได้ ก็คงต้องนำมาสู่การละเล่นพื้นบ้านให้ได้ เช่นหนังตะลุงเป็นต้น เพราะว่ามันสามารถสื่อถึงผู้คนได้โดยตรง หนังตะลุงนี้ก็เป็นของโบราณ ควรจะนำวรรณกรรมภาคใต้เรื่องทำวชมพูนี้ออกมาสู่สื่อสาร

แนวโน้มการสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องที่ว่ามีอิทธิพลมาจากวรรณกรรมเรื่องนี้ มันก็ต้องไปสอดคล้องกับ เพราะว่าถ้ามีแนวโน้มว่ามาจากวรรณกรรมเรื่องนี้มันก็ต้องไปสอดคล้องกับการที่วรรณกรรมเหล่านี้แพร่หลายแล้วก็ส่งผลต่อจิตใจ เพราะว่าอะไรก็แล้วแต่ที่มีอิทธิพลต่อคน และคนก็

จะต้องซึ่มลึกกับเรื่องเหล่านั้น หรือเกิดสิ่งที่เรียกว่า “ญาณ” คือการหยั่งรู้อย่างลุ่มลึก เพราะว่าการเชื่อมโยงสิ่งที่ลึกซึ่งเป็นเรื่องของ mind คือเป็นเรื่องของจิตใจกับความศรัทธาทั้งหลายไปสู่วัตถุ มันเป็นเรื่องที่ลึกซึ้ง ไม่ใช่เรื่องตื้น ๆ ทัวไป และแถมองว่ามันเป็นอย่างนั้น ก็มองยาก ก็แล้วแต่แต่ละคนจะวินิจฉัยไปได้

แนะนำให้ผู้วิจัยไปอ่านเรื่องพระพุทธรูปทรงเครื่อง ในประเทศไทย แล้วเขาจะบอกว่ามันมีแนวโน้มหรืออิทธิพลมาจากวรรณกรรมเรื่องอะไร เพราะฉะนั้นการที่จะไปบอกว่าวรรณกรรมเรื่องนี้ มีอิทธิพลต่อการสร้างพระพุทธรูปปางทรงเครื่อง ถ้าเกิดว่าทางโบราณคดีเขาแย้งกลับมา ก็จะได้เสียได้ง่าย ๆ ว่าไปจับประเด็นทางวรรณคดีเข้าเกี่ยว ซึ่งวรรณคดีไม่ใช่เรื่องจริง วรรณคดีมันเป็นเพียงความรู้สึก ข้อคิดเห็น การแทนความรู้สึกหรืออารมณ์ซึ่งแฝงความจริง ตัวหลักมันไม่ใช่ความจริง ตัวจริงคือตัวโบราณคดี ถ้าโบราณคดีเคลื่อนจากจริงไปสู่สิ่งที่ขจัดสิ่งไม่จริงออก ถ้าวรรณคดีเคลื่อนจากสิ่งที่ไม่จริงเข้าไปสู่ความจริง ซึ่งมันเป็นไปได้ยาก

ผมมองว่าวรรณกรรมเหล่านี้ มันห่างไกลผู้คนมาก เพราะบริบททางสังคมที่เปลี่ยนไป และจะทำให้เราหันกลับไปมองผ่านวงใส่กระดุมห้าเม็ดกันสับสนไม่ได้แล้ว เราต้องยอมรับความจริงอย่างหนึ่งว่าทุกสิ่งมันเปลี่ยนไปแล้ว เพราะฉะนั้นจึงต้องยอมรับในความเปลี่ยนแปลง แต่ถ้าคนรุ่นเก่าอย่างคนรุ่นผมยังตระหนักเห็นความสำคัญ แต่คนที่มีอายุในราวสี่สิบปีในปัจจุบันนี้ ถ้าไม่ได้ศึกษามาเฉพาะทางแล้วเป็นเรื่องที่ยาก อย่างที่ผมเขียนไว้ว่าการสร้างพลัง (มีอยู่ในงาน) มันไม่ใช่เรื่องง่าย เพราะสภาพแวดล้อมที่ตนอยู่ในปัจจุบัน การจะไปสร้างคนให้ย้อนกลับไปใช้ชีวิตแบบเก่ามันเป็นเรื่องที่ยากมาก ยิ่งเฉพาะในยุคสี่จุดศูนย์ ซึ่งมีคนพูดถึงกันไม่กี่เรื่อง คือ เงิน อำนาจ เครือข่าย ผลประโยชน์ เหล่านี้

ผมจึงมองวรรณกรรมถึงยุคสมัยที่มันเปลี่ยนแปลงไปมากแล้ว และก็สิ่งเหล่านี้ อย่างการสวดหนังสือ ทำไมผมถึงพูดว่าไม่มีความเห็น ซึ่งในความเป็นจริงสามารถนำมาสวดได้ แต่ต้องบังคับให้คนสวด แต่ถามว่าเขาสวดแล้วได้อะไร สามารถทำให้เขามีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นไหม จึงเป็นเรื่องที่ลำบาก เพราะผู้คนเดี๋ยวนี้พูดถึงการกิน การอยู่ การมี การเป็น แต่เราจะย้อนกลับไปนำเอานามธรรมเก่ามาใส่ให้เขาทำ เขาไม่ทำ เชื่อไหมว่า เด็กนักศึกษาผมทั้งร้อยนี้ ผมให้แปล บทอหัง สัมมา สัมพุทโธ ภควา ไม่มีใครแปลได้ นี่ขนาดเป็นเด็กปริญญาตรี แล้วจะว่าอย่างไร ก็แสดงให้เห็นว่าวิธีการเรียนที่เป็นขนบแบบเก่า ๆ ที่เราไปเอาอะไรมาแล้วก็สอนให้คนรู้มากกว่าที่จะเข้าใจ สอนให้เข้าใจแต่ไม่ได้สอนให้ปฏิบัติ สอนให้คนปรีดี ปฏิบัติแต่ไม่ปฏิบัติ ไม่รู้ผลของการใช้ วันนี้คนไม่เห็นผลของการใช้ เพราะเขามองแค่ระยะสั้น ๆ ว่าได้ผลแค่ไหน บางคนบอกว่าที่เจ๊กหมาพูดถึงอะไรก็ได้ เพราะว่าเขารวย แต่ผมว่าในความเป็นจริงเจ๊กหมาเขาเข้าใจอะไรได้เยอะเยอะ เขาบอกว่าเขารวยถึงมีคนฟังเขาพูด แต่ผมว่าไม่ใช่

เพราะฉะนั้นถ้าวิจัยจะเอาอะไรไปใส่ก็สามารถตอบอะไรได้ ก็ให้ใส่ได้เลย เพราะผมเป็นคนมีอายุมากแล้ว เจ็ดสิบสองแล้ว คือผมคิดว่ามันไม่มีทางที่เราจะเอาสิ่งซึ่งอยู่ในโลกปัจจุบันเข้าไปนั่งในพื้นที่เก่า ๆ ซึ่งมันไม่ตอบอะไรในชีวิตปัจจุบันเลยในทุกเรื่อง ไม่ว่าจะเป็นเชิงจิตใจ ในเชิงวัตถุ หรือในเรื่องอื่น ๆ เป็นเรื่องที่ยากมาก แต่ผมก็ยอมรับว่า ยังมีคนที่ให้ความสนใจในเรื่องนี้อยู่พอสมควร เช่น ศานติ (รศ.ดร.ศานติ ภัคดีคำ) อย่างนี้เป็นต้น นียดา (ศ.ดร.นียดา เหล่าสุนทร) คำวินิจฉัยของนียดา ก็เป็นใช้เป็นข้อมูลได้ แต่ผมก็ยังไม่เชื่อ แต่ถ้าผู้วิจัยจะพูดว่าพระพุทธรูปทรงเครื่อง กับวรรณกรรมเรื่องนี้มีอิทธิพลต่อกันอย่างไร ก็ต้องไปดูหลักฐานทางโบราณคดีก่อน โดยเฉพาะตำนานพระพุทธรูปทรงเครื่อง ว่าพระพุทธรูปทรงเครื่องเกิดขึ้นเมื่อไร จริงอยู่พระพุทธรูปทรงเครื่องมีนานก็จริง แต่ก็มีมาเฟื่องฟูในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น แต่ไม่ได้หมายความว่าเกิดในสมัยรัตนโกสินทร์

๓. ด้านหลักธรรม : อกุศลธรรม (โลภะ,โทสะ,โมหะ), หลักไตรลักษณ์ (อนิจจัง,ทุกขัง,อนัตตา)

๑. จะประยุกต์หลักอกุศลธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพู่เข้ากับสังคมไทยปัจจุบันได้อย่างไรบ้าง

ในความรู้สึกของผมคิดว่า ถ้าจะตั้งคำถามก็ควรถามว่าถ้าจะประยุกต์จะประยุกต์เข้าคนระดับไหน ถ้าเป็นเด็กรุ่นใหม่อย่าว่าแต่เขาจะไปประยุกต์ใช้ เพราะรู้ก็ยังไม่รู้ ยกเว้นก็พวกที่อยู่ในชมรมพุทธศาสนา หรือชมรมที่เกี่ยวกับเรื่องพวกนี้ คือพวกที่ใครที่จะไปทางวัด อย่างผมก็พอรู้ แต่ถามว่า จะต้องนำมาประยุกต์ใช้ไหม บางทีเราก็ไม่ได้ละเลย เราถือว่าชีวิตของเราดำเนินไปอย่างนี้อยู่แล้ว แต่ในความจริงแล้วสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ดี หมายความว่าถ้าสมมติว่า เรารักของพวกนี้จริง ๆ ผมก็จะมองไปที่ท่านพุทธทาส ผมมองว่าคนจะเข้าใจสิ่งที่พุทธทาสพูดขนาดไหน เพราะว่าสิ่งที่ท่านพุทธทาสพูด หนึ่งท่านพูดถึงของที่มี แล้วท่านปฏิเสธของที่มีมีอยู่ของพระพุทธองค์บ้าง ยอมรับบ้าง แล้วท่านก็บอกว่าสิ่งนี้มันมาสอดคล้องกับสถานการณ์นี้อย่างไร อย่างเช่นการตีความเรื่องความฝันของพระเจ้าปเสนทิโกศล ก็จะแตกต่างจากการตีความของผู้อื่น ท่านไม่เชื่อว่าเป็นของที่มีอยู่ในพระไตรปิฎก พระรูปหนึ่งในราชบัณฑิตเถียงกับผม ซึ่งผมก็ยอมแพ้ท่าน เพราะท่านเป็นพระ ท่านบอกว่าถ้าเป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าพูดก็เป็นสิ่งที่มีอยู่ในพระไตรปิฎก แล้วผมถามว่าพระอรรถกถาจารย์ หรือพระสังคีติกาจารย์ต่าง ๆ ท่านเหล่านี้คือผู้ที่ไม่แต่ส่งเสริมเพิ่มเติมเข้ามา เมื่อแต่ส่งเสริมกันเข้ามาก็หลีกเลี่ยงไม่พ้นที่จะเอาความรู้สึกของตัวเองใส่เข้าไปด้วย ท่านพุทธทาสนี้ท่านพยายามลากเข้ามาสู่ปัจจุบันเพื่อให้คนได้รู้จักใช้ธรรมะในลักษณะของการประยุกต์ ซึ่งผมคิดว่าในส่วนนี้ ถ้าจะประยุกต์ธรรมคำสอน ผมคิดว่าจะต้องทำความเข้าใจศาสนาพุทธนี้ตามแนวของท่านพุทธทาส และท่านมหาประยุทธิ์ ปยุตโต คือผมมองว่ามันก็ไม่ได้ลึกซึ้งอะไรมากมาย แต่ผมมองไปถึงต้นเหตุมากกว่าที่จะไปมองตอนที่มันเกิดผลแล้วไปแก้ที่ผล เช่นการที่เราจะให้คนเข้าใจหรือประยุกต์ไปใช้นี้เขาไม่รู้เรื่องหรือเปล่า แล้วเขารู้แล้วนี้ปฏิบัติด้วยหรือเปล่า สิ่งมีอยู่แค่สามเรื่อง คือปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ ปฏิเวธแปลว่าประยุกต์ใช้ หรือรู้ผลของการใช้ รู้ผลว่าถ้ารู้แบบนี้แล้วปฏิบัติแบบนี้ผลจะเป็นอย่างไร แล้วเลือกเอาสิ่งที่คิดว่ามาใช้ได้

ถามว่าประยุกต์ใช้มันคือขั้นนี้ ถามว่าจะทำได้หรือ เช่นหลักไตรลักษณ์รู้กันทุกคนแหละว่าคืออนิจจัง ทุกขัง อนัตตา แต่ถ้าท่านพุทธทาสมองท่านจะมองลากสิ่งเหล่านี้ไปกับความว่างว่าไตรลักษณ์จริง ๆ แล้วไม่ได้มีหรือมันเป็นเรื่องของความว่าง แต่ว่าเราสมมติสิ่งที่เหล่านี้เพื่อให้เห็นว่าคนมันมีจุดเกิด จุดเปลี่ยน และจุดแตกดับ และเมื่อดับก็กลับไปทีเดียวกันคือความว่าง ก็คือเป็นธรรมชาติ ท่านจึงสรุปว่าธรรมะก็คือธรรมชาติ เพราะจริง ๆ เราก็ไปแยกส่วนออกจากธรรมชาติทั้งนั้น และสิ่งที่พระพุทธเจ้าสอนก็ไม่พ้นสิ่งเหล่านี้ ผมจึงบอกว่าเราจะต้องทำความเข้าใจศาสนาพุทธตามแนวทางของท่านพุทธทาส ตามแนวทางของท่านเจ้าคุณประยุทธิ์

๒. จะประยุกต์หลักไตรลักษณ์ที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องท้าวชมพูเข้ากับสังคมไทย ปัจจุบันได้อย่างไรบ้าง

ก็เช่นเดียวกันกับข้อแรก ตามความเข้าใจของผม คือปรีชาของคุณมีจริงหรือเปล่า หมายความว่าถ้ารู้ เข้าใจ นำไปใช้ตามหลัก คิด และการคิดก็มีหลายระดับ คนบางคนทำได้แค่คิดออก บางคนคิดได้ บางคนคิดเป็น คิดเป็นแล้วไม่พอ ต้องคิดให้เกิดประโยชน์ด้วย คิดออก แต่คิดไม่ได้ คิดออกมันเป็นแค่ขั้นต้น แต่จะให้คิดได้ซึ่งประกอบด้วยสำนึกมากกว่านั้นไม่ได้ คิดเป็นก็หมายถึงว่ายังไม่พอเท่ากับคิดเป็นและให้เกิดประโยชน์ สิ่งเหล่านี้มันต้องอาศัย “ญาณะ” หรือการหยั่งรู้อย่างลุ่มลึก ผมเลยมองว่าเป็นสิ่งที่ยาก

วรรณกรรมลายลักษณ์

อันที่จริงแล้ววรรณกรรมลายลักษณ์ภาคใต้มีมากมาย ไม่ได้มีเฉพาะหนังสือบูตเท่านั้น ยังมีใบลาน ซึ่งภาคใต้เรายังไม่ได้ศึกษา เพราะส่วนมากเป็นอักษรขอม เป็นเป็นสิ่งที่สะกิดต่อการศึกษาย่างลุ่มลึกในบางเรื่อง โดยเฉพาะเรื่องทางศาสนา ใบลานบางส่วนก็ถูกทำลาย ตอนนี้อาจได้ค้นพบใบลานโดยอาจารย์ศานติมาจัดระบบที่วัดสมุทนิมิต ซึ่งพบว่าหนังสือใบลานที่นั่นมีความเก่าแก่ถึงสมัยอยุธยาตอนกลางก็มี

การวิเคราะห์ห้วงค์ประกอบเสริม ไม่สามารถตอบความเป็นภาคใต้ได้เลยผมยืนยัน ก็คือผู้วิจัยวิเคราะห์เนื้อหาตามแนวนอน ซึ่งแฝงแนวตั้ง

หลักธรรมเกี่ยวกับโลภะ โทสะ โมหะ อันเป็นอกุศลมูลซึ่งได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนในวรรณกรรมเรื่องนี้ เพราะว่าตอนที่พระพุทธเจ้าทรมานท้าวชมพู ถ้าจะเอาสิ่งเหล่านี้ไปจับ จริง ๆ แล้วก็หมายความว่าเหมือนกับสมมติท้าวชมพูซึ่งเป็นตัวแทนของอกุศลมูล แล้วก็ทำลายตัวอกุศลมูลนั้นเสีย ซึ่งจริง ๆ แล้วท้าวชมพูมันไม่ได้มีตัวตนที่แท้จริงอยู่หรอก ในความจริงแล้วท้าวชมพูมันอยู่ในตัวของเราเองต่างหาก ซึ่งพระพุทธเจ้าท่านสอนให้เห็นภาพหลาย ๆ ภาพ ภาพบนเป็นภาพที่เห็นทันที ภาพถัดมาก็อยู่เรื่อย ๆ น้ำ ก็สามารถทำให้คนเข้าใจได้ ส่วนอีกภาพหนึ่ง จริงแล้วท้าวชมพูอยู่ในตัวเราเอง พระไตรลักษณ์ก็เช่นเดียวกันมันก็ดึงมาที่ตัวเรา ถ้าตัวเราสามารถทำลายได้ เราก็ถึงโลกุตระธรรม เพราะฉะนั้นของพวกนี้มันไม่ได้อยู่ไกล มันไม่ได้อยู่เหนือโลก มันไม่ได้อยู่เหนือสวรรค์ มันไม่ได้กำหนด

เป็นยักษ์ แต่ก็ต้องอธิบายให้เห็นว่าท้าวชมพูมันคืออะไร ท้าวชมพูมันคือสัญลักษณ์อย่างหนึ่ง หรือ ภาพพจน์อย่างหนึ่ง ซึ่งเมื่อพูดถึงท้าวชมพูก็สามารถให้ภาพเห็นโลกะ โทสะ โมหะ

ถ้าจะลากมาก็คือตัวเรา อิทธิพลต่อวิถีชีวิตว่าในสมัยหนึ่ง ของพวกนี้เขาอาจจำนำเรื่องนี้ มาสอนแต่เดิมซึ่งไม่ใช่ยุคนี้ ซึ่งจริง ๆ เวลาที่เขาสอนถ้าสอนลงไปตรง ๆ เลย เช่นว่าสอนว่าจงทำดี มี ศีลธรรม ถือความสัตย์ มันก็จะไม่เกิดผล ก็เลยต้องสอนแบบเล่าเรื่อง และก็ชี้ให้เห็นคุณและโทษของ การประพฤติหรือไม่ประพฤติ เขาเล่าเรื่องขึ้นมาเหมือนกับสมมติ ถ้าทางมายาคติ ก็สมมติสวรรค์เพื่อ เอาไว้อวดคนให้ทำความดีว่าถ้าได้ทำความดีแล้วจะได้ขึ้นสวรรค์ แล้วสมมตินรกขึ้นมา ว่าถ้าทำความชั่ว และจะต้องตกนรก แล้วส่งผลให้คนเกรงกลัวไม่กล้าทำความชั่วแล้วอยากไปสวรรค์ แต่ที่จริงคนเขียน เขาอาจไม่ใช่มายาคติก็ได้ แต่เขามีวิธีการสอน แต่เราเองต่างหาก ที่ไปหลงเชื่อว่าสวรรค์นรกมีจริง

ผู้ให้สัมภาษณ์ : อติศักดิ์ ทองบุญ

อาชีพ : ข้าราชการบำนาญ

ตำแหน่งทางวิชาการ : ศาสตราจารย์พิเศษ, ราชบัณฑิตสำนักธรรมศาสตร์และการเมืองประเภท
ปรัชญา สาขาวิชาอภิปรัชญาและญาณวิทยา

ผู้สัมภาษณ์ : พระมหาชนบ สหายปญโญ

สถานที่สัมภาษณ์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดมหาธาตุ ท่าพระจันทร์

วันที่ให้สัมภาษณ์ : ๒๕ มกราคม ๒๕๖๑

๑. เกี่ยวกับวรรณกรรมลายลักษณ์

๑. มีวิธีการใดบ้าง ที่จะพอเป็นแนวทางในการอนุรักษ์วรรณกรรมลายลักษณ์ภาคใต้

เกี่ยวกับหนังสือбуд คำว่าбудในภาษาถิ่นใต้อาจมีรากจากภาษาสันสกฤตว่า “ปุสตก” และภาษาบาลีว่า “โปตถก” ต่างหมายถึงคัมภีร์ไบเบิล ผ้าเปลือกไม้ รูปปั้น รวมความแล้วมีส่วนที่ได้ ความหมายสอดคล้องกับหนังสือбуд ในภาษาของชาวมลายูมีคำว่า “Pustaka” หมายถึงบรรณารักษ์ ในพระนิพนธ์เรื่องไปชวาของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยารัตนาธิเบศร์ ทรงกล่าวถึงคำว่า “ปุสตาการ” ว่าหมายถึงร้านขายหนังสือ นอกจากนี้มีคัมภีร์สันสกฤตอีกคำคือว่า “ปฎ” หมายถึงการ พับ ซึ่งมีลักษณะอนุโลมเข้ากับหนังสือбуд คือเป็นหนังสือพับเช่นเดียวกัน มีข้อน่าสังเกตว่า ชาวใต้ น่าจะออกเสียง “สมุด” เป็น “มุด” และเป็น “буд” ในที่สุด โดยอาศัยหลักการกลายเสียง ม เป็น บ รวมความว่าคำว่า “буд” หรือ “หนังสือбуд” น่าจะมีรากคำมาจากภาษาสันสกฤตและภาษาบาลี หรือ มิฉะนั้นก็เกิดจากการกลายเสียง ม เป็น บ ดังกล่าว

การทำหนังสือбуд หนังสือбудทำด้วยเปลือกข่อย แต่บางท้องถิ่นในถิ่นจังหวัดพัทลุง หรือ อำเภอสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช นิยมใช้เถาฤๅษณาซึ่งชาวบ้านเรียกว่าย่านกริดหนา จึงเรียก หนังสือประเภทนี้ว่า หนังสือกริดหนา หรือ หนังสือปริดหนา เปลือกข่อยที่จะทำหนังสือбудนั้น จะต้อง เอาส่วนผิวนอกสีเขียวออกเสียก่อน ส่วนด้านในที่เป็นกระพี้เนื้อไม่ต้องตัดออกแม้แต่หน่อย ถ้าเป็นเถา ปริดหนาต้องนำมาตัดเป็นท่อน ๆ แล้วเอาเปลือกข่อยหรือเถาปริดหนา มาบัดหรือทำให้ละเอียด แต่ไม่ ถึงกับให้ละเอียด ผสมด้วยยางไม้ที่มีเมือกเหนียวคลุกเคล้าให้เข้ากันเป็นอันดีจึงเทลงในเบ้าพิมพ์ที่ขุดไว้ ตามขนาดหนังสือที่ต้องการ ส่วนด้านความหนานั้น เทเปลือกข่อยหรือเถาปริดหนาตามต้องการลงไป ตามต้องการ ต่อจากนั้นจึงใช้ลูกกลิ้งกดให้สนิทเก็บไว้ประมาณ ๑ วัน ๑ คืน จึงแกะออกจากพิมพ์ นำไปผึ่งลมให้แห้ง แล้วใช้ลูกสะบ้าขัดผิวนอกให้เรียบ ถ้าต้องการให้เป็นбудคำ ก็ใช้กาบมะพร้าวหรือ กาบหมากเผาไว้ แล้วใช้ผงถ่านหรือเขม่าไฟผสมกับน้ำข้าวทาหน้ากระดาษ ชั้นสุดท้ายใช้ลูกสะบ้าขัด อีกทีหนึ่งก็จะได้หนังสือбудตามต้องการ

วัสดุที่ใช้เขียน หนังสือбудเขียนด้วยปากกาปากไก่แต่หากเป็นбудชาวใต้มักใช้ปากหรือสีดา เขียน ก่อนจะมีหมึกจีนนั้นชาวใต้นิยมใช้ลูกสมอป่ารสฝาดจัด นำมาต้มแช่น้ำจนคายรสฝาดสีดา

ค่อนข้างสีน้ำตาล แล้วนำมาใช้เป็นหมึก ส่วนบุตดำเขียนด้วยหมึกสีขาว สีเหลือง สีแดงหรือสีทอง สีขาวใช้ดินสอสีขาวอย่างละเอียดอ่อน หรือสีขาวจากเปลือกหอยมุก สีเหลืองใช้รงหรือหรดาล รงก็คือ ยางรง คือยางไม้ชนิดหนึ่งเรียกว่ารงเหลือง ถ้าเป็นรงทองก็ผสมสีทองลงไป หรดาลได้แก่ก้อนดินสีเหลือง เอาผลหรดาลละลายกับน้ำ แล้วปล่อยให้ตกตะกอนชั้น แล้วจึงเอาน้ำที่ได้จากการแช่ผัก สัมป่อยมาผสมกับตะกอนหรดาล เอาน้ำผสมที่ได้มาตากแดดจนหมาดแล้ว จึงนำไปผสมกับกาวที่ได้จากยางมะขวิดหรือยางกระถิน แล้วจึงนำไปเขียนหรือดัดเส้นในงานลงรักปิดทอง ส่วนสีแดงได้จาก ขาด และสีทองได้จากทองคำเปลว หรือทองอังกฤษ

อักษรที่ใช้บันทึก อักษรที่ใช้บันทึกลงในหนังสือบุตมี ๓ แบบ คือ อักษรขอมล้วน ถ้าบันทึกด้วยถ้อยคำภาษาบาลีเรียกว่า ขอมบาลี ถ้าบันทึกด้วยคำภาษาไทย เรียกว่าขอมไทย เรื่องที่เขียนด้วยอักษรขอมเหล่านี้ ชาวบ้านถือว่าเป็นเรื่องที่มีความขลัง หรือมีความศักดิ์สิทธิ์ ผู้สร้างและผู้อ่านตลอดจนถึงผู้ฟัง จะได้รับอานิสงส์เป็นอย่างยิ่ง ส่วนมากจะเป็นบุตดำ อักษรสีขาวหรือสีรง อักษรไทยล้วน มักใช้บันทึกวรรณกรรมทั่ว ๆ ไป เช่น นิทาน นิยาย ตำนาน ตำรายา ฯลฯ ส่วนมากเป็นบุตขาว อักษรสีดำ อักษรไทยที่ใช้บันทึกนั้นส่วนใหญ่มีลักษณะอย่างอักษรไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น บางเล่มที่เก่าแก่เช่น พงศาวดารเมืองนครศรีธรรมราช มีลักษณะอักษรอย่างไทยยุคสมัยอยุธยาตอนปลาย อีกประการหนึ่งมีข้อสังเกตว่าอักษรวิธีที่บันทึกนั้นบันทึกไปตามเสียงพูดของชาวภาคใต้เป็นสำคัญ ฉะนั้นจึงมีความแตกต่างไปจากอักษรวิธีในปัจจุบัน อักษรขอมแทรกไว้ในอักษรไทยเป็นตอน ๆ มักเป็นคาถาหรือคำประพันธ์ บางเล่มแบ่งหน้าหนังสือเป็น ๒ ส่วน คือส่วนทางซ้ายมือเป็นอักษรขอม ทางขวามือเป็นอักษรไทย โดยมีเนื้อหาเดียวกัน เรื่องที่เขียนถือกันว่ามี ความขลัง ส่วนมากจะเป็นบุตขาว จะมีอักษรขอมเขียนแทรกไว้อย่างสวยงาม เพื่อบอกให้ผู้อ่านทราบว่า เป็นคำกาพย์ประเภทใด

ความเชื่อเกี่ยวกับการบันทึกอักษร เกี่ยวกับการบันทึกอักษรลงในหนังสือบุต ชาวภาคใต้มีความเชื่อว่าจะต้องไม่ผิด เพราะถือว่าเป็นพระธรรมคัมภีร์อันศักดิ์สิทธิ์ หากแกเล้งเขียนผิดเพียงหนึ่งอักษร ก็จะทำให้เกิดบาปกรรมถึงขนาดทำให้ไม่ใหญ่ในป่าหิมพานต์หัก ๑ ต้น ถ้าหากเขียนผิดโดยบังเอิญมิให้ขีดฆ่า หรือขูดลบ แต่ผู้เขียนจะต้องทำวงกลมเอาไว้อย่างบรรจงรอบตัวผิด เรียกจุดดำหนิตรงนั้น “พระธรรมผิด” ซึ่งหากใครพบเห็นก็อาจทำการพลีขอขึ้นส่วนนั้นเอาไปทำเป็นเครื่องรางของขลัง โดยยึดเอาคำว่า “พระธรรมผิด” นั้นเป็นสิ่งบันดาลให้เกิดความแคล้วคลาดปลอดภัย ความเชื่อในลักษณะเช่นนี้ อาจเป็นการทำลายหนังสือบุตไปโดยไม่รู้ตัว

การจารึกตัวอักษรจะต้องทำอย่างประณีตบรรจง ขนาดตัวอักษรเสมอกันโดยตลอด สมัยโบราณนิยมเขียนหนังสือได้แถวบรรทัด โดยใช้ของแหลมขีดเป็นรอย แม้แต่ในศิลาจารึกก็มีลักษณะเขียนตัวอักษรได้เส้นบรรทัดเช่นเดียวกัน กรรมวิธีเช่นนี้คงสืบเนื่องมาแต่เดิม อาจเป็นอิทธิกรเขียนของอินเดียแต่โบราณ ความนิยมในการบันทึกอักษรได้เส้นบรรทัดเช่นนี้ อาจกล่าวได้ว่า อาจแสดงให้เห็น

เห็นถึงคุณธรรมของชาวใต้โบราณที่มีความยำเกรงต่อผู้มีพระคุณ แม้แต่การเขียนอักษรก็ถือเส้นบรรทัดเป็นครู และไม่เขียนเกินเส้นบรรทัด มิฉะนั้นแล้วจะถือว่าตีตัวเสมอครู

ด้านการอนุรักษ์ ปัจจุบันมีบางคนและบางหน่วยงานได้มีความสนใจรวบรวมอนุรักษ์และศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับหนังสือбуд นับว่าได้ประจักษ์คุณค่าอันมหาศาลที่บรรพชนได้มอบไว้แก่ลูกหลาน ในทางตรงกันข้ามปรากฏว่าหนังสือбудจำนวนไม่น้อยที่ได้สูญสลายไปกับผู้รู้เท่าไม่ถึงการณ์ เช่นนำไปเผาไฟเพื่อเอาชี้อู่ไปทำเครื่องรางของขลังหรือทำยารักษาโรค ตลอดจนถึงบางคนนำไปขายให้แก่ชาวต่างประเทศโดยเห็นแก่อามิสสินจ้างเพียงเล็กน้อย แต่ก็ได้ทำลายมรดกของบรรพชนไปอย่างน่าเสียดาย

ภาคผนวก ซ

ตัวอย่างสำเนาต้นฉบับวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องท้าวชมพู่
ฉบับสุราษฎร์ธานีที่ใช้ในการศึกษา

๑. ๒. ๓. ๔. ๕. ๖. ๗. ๘. ๙. ๑๐. ๑๑. ๑๒. ๑๓. ๑๔. ๑๕. ๑๖. ๑๗. ๑๘. ๑๙. ๒๐. ๒๑. ๒๒. ๒๓. ๒๔. ๒๕. ๒๖. ๒๗. ๒๘. ๒๙. ๓๐. ๓๑. ๓๒. ๓๓. ๓๔. ๓๕. ๓๖. ๓๗. ๓๘. ๓๙. ๔๐. ๔๑. ๔๒. ๔๓. ๔๔. ๔๕. ๔๖. ๔๗. ๔๘. ๔๙. ๕๐. ๕๑. ๕๒. ๕๓. ๕๔. ๕๕. ๕๖. ๕๗. ๕๘. ๕๙. ๖๐. ๖๑. ๖๒. ๖๓. ๖๔. ๖๕. ๖๖. ๖๗. ๖๘. ๖๙. ๗๐. ๗๑. ๗๒. ๗๓. ๗๔. ๗๕. ๗๖. ๗๗. ๗๘. ๗๙. ๘๐. ๘๑. ๘๒. ๘๓. ๘๔. ๘๕. ๘๖. ๘๗. ๘๘. ๘๙. ๙๐. ๙๑. ๙๒. ๙๓. ๙๔. ๙๕. ๙๖. ๙๗. ๙๘. ๙๙. ๑๐๐.

๑. ๒. ๓. ๔. ๕. ๖. ๗. ๘. ๙. ๑๐. ๑๑. ๑๒. ๑๓. ๑๔. ๑๕. ๑๖. ๑๗. ๑๘. ๑๙. ๒๐. ๒๑. ๒๒. ๒๓. ๒๔. ๒๕. ๒๖. ๒๗. ๒๘. ๒๙. ๓๐. ๓๑. ๓๒. ๓๓. ๓๔. ๓๕. ๓๖. ๓๗. ๓๘. ๓๙. ๔๐. ๔๑. ๔๒. ๔๓. ๔๔. ๔๕. ๔๖. ๔๗. ๔๘. ๔๙. ๕๐. ๕๑. ๕๒. ๕๓. ๕๔. ๕๕. ๕๖. ๕๗. ๕๘. ๕๙. ๖๐. ๖๑. ๖๒. ๖๓. ๖๔. ๖๕. ๖๖. ๖๗. ๖๘. ๖๙. ๗๐. ๗๑. ๗๒. ๗๓. ๗๔. ๗๕. ๗๖. ๗๗. ๗๘. ๗๙. ๘๐. ๘๑. ๘๒. ๘๓. ๘๔. ๘๕. ๘๖. ๘๗. ๘๘. ๘๙. ๙๐. ๙๑. ๙๒. ๙๓. ๙๔. ๙๕. ๙๖. ๙๗. ๙๘. ๙๙. ๑๐๐.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	พระมหาชนบ สหายปัญโญ (เข้ทอง)
เกิด	วันที่ ๑๙ เดือน พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๑๔ ณ บ้านเลขที่ ๕๙/๔ ตำบล เขาชัยสน อำเภอ เขาชัยสน จังหวัด พัทลุง
การศึกษา	พ.ศ. ๒๕๒๘ ประถมศึกษาปีที่ ๖ ร.ร.บ้านลานช้างมิตรภาพ ๔๕ จังหวัดพัทลุง พ.ศ. ๒๕๓๔ มัธยมศึกษาปีที่ ๖ (กศน.) จังหวัดเพชรบุรี พ.ศ. ๒๕๔๓ เปรียญธรรม ๙ ประโยค วัดท่าคอย ต.ท่าคอย อ.ท่ายาง จ.เพชรบุรี พ.ศ. ๒๕๕๐ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาบาลี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร
ประสบการณ์การทำงาน	- เป็นครูสอนปรียัติธรรมแผนกบาลีประจำสำนักเรียนวัดท่าคอย - เป็นครูสอนปรียัติธรรมแผนกบาลีประจำสำนักเรียนวัดชลประทานรังสฤษฎ์ - เป็นครูสอนปรียัติธรรมแผนกบาลีประจำสำนักเรียนวัดพัฒนารามพระอารามหลวง จังหวัดสุราษฎร์ธานี - เป็นวิทยากรอบรมบาลีก่อนสอบ ณ วัดท่าไทร จังหวัดสุราษฎร์ธานี - เป็นผู้นำประโยคข้อสอบบาลีไปเปิดสอบ ณ สนามสอบวัดโคกสมานคุณ จังหวัดสงขลา - เป็นผู้นำประโยคข้อสอบบาลีไปเปิดสอบ ณ สนามสอบวัดคูหาสวรรค์ จังหวัดพัทลุง - เป็นผู้นำประโยคข้อสอบบาลีไปเปิดสอบ ณ สนามสอบวัดราษฎร์สโมสร จังหวัดปัตตานี
อุปสมบท	วันที่ ๑๙ เมษายน พ.ศ.๒๕๓๕ ณ พัทธสีมาวัดปรางหมู่ใน ต.ปรางหมู่ อ.เมือง จ.พัทลุง
ตำแหน่ง	ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพัฒนารามพระอารามหลวง อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี
สังกัด	คณะสงฆ์มหานิกาย
ที่อยู่ปัจจุบัน	วัดชลประทานรังสฤษฎ์พระอารามหลวง ต.บางตลาด อ.ปากเกร็ด จ.นนทบุรี ๑๑๑๒๐
ปีที่เข้าศึกษา	๒๕๕๘